

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

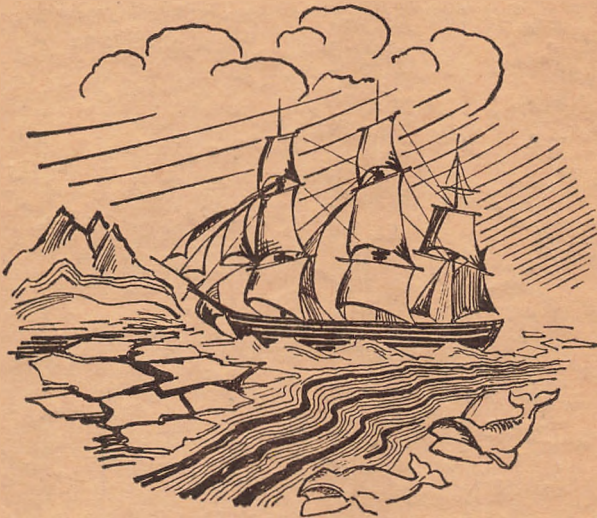
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. OSTERMANN

NORDMÆND
PAA
GRØNLAND

1721—1814

FØRSTE BIND

GYLDENDAL NORSK FORLAG

N O R D M Æ N D
P A A
G R Ø N L A N D

1721-1814

H. OSTERMANN

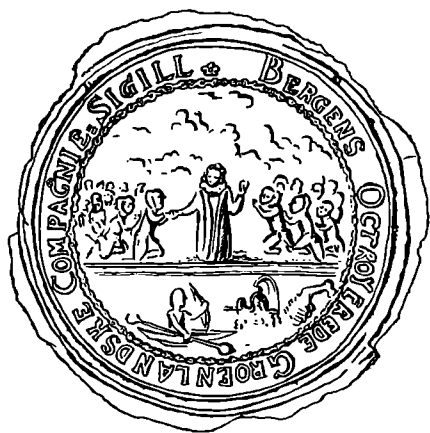
NORDMÆND

PAA

GRØNLAND

1721—1814

FØRSTE BIND

GYLDENDAL NORSK FORLAG

OSLO 1940

UDARBEIDET OG UDGIVET MED BIDRAG AF
FRIDTJOF NANSENS FOND TIL VIDENSKAPENS FREMME
OG DET NORSKE VIDENSKAPS-AKADEMI I OSLO

COPYRIGHT 1940
BY GYLDENDAL NORSK FORLAG
PRINTED IN NORWAY
REISTAD & SØNNES BOKTRYKKERI
OSLO

UTGIVERNES FORORD

Som bekjent blev vestkysten av Grønland for annen gang kolonisert fra Norge i det 18. århundrede, og landet hørte i årene fra 1721 til 1814 til Norges rike.

Grønlands historie i denne tid er først og fremst et kapitel av Norges historie, en beretning om norsk tiltak og virksomhet for å løse en stor og vanskelig oppgave utenfor landets egne grenser. Det er et kapitel som ennå er så altfor lite kjent, men som — når det først er blitt helt undersøkt — vil gi et sterkt og for de fleste overraskende vidnesbyrd om, hvor omfattende Norges innsats i Grønlands annen kolonisasjon i virkeligheten er. Den innskrenker sig ikke til Hans Egedes velkjente virke; hvad han og hans samtid begynte, er ført videre av en lang og ubrutt rekke av nordmenn, som i samarbeide med dansker har spilt en ledende rolle i alt hvad der blev utrettet på Grønland i disse 94 år: i anlegg og styring av koloniene langs hele vestkysten, fra 60° til 73° N. Br., i Evangeliets utbredelse blandt de innfødte, i fangst og handel, i landets utforskning, og i den offentlige administrasjon av koloniområdet. Det er betegnende for Grønlands stilling, at fra den tid landet fikk en egen civil overøvrighet — inspektører, svarende til amtmenn — var alle disse på én nær nordmenn så lenge landet hørte til Norge.

Grønlands adskillelse fra Norge i 1814 har bevirket, at nordmennenes samlede innsats i dette land har trådt i bakgrunnen i vår egen bevissthet og hos danskene, fordi disse kom til å fortsette arbeidet alene. Men nettop derfor ligger her en stor og viktig oppgave for historieskrivningen og venter på sin løsning.

For norsk forskning er en betydelig del av det materiale, som må danne grunnlaget for en undersøkelse og fremstilling av nordmennenes virke på Grønland 1721—1814, nu fjernt og vanskelig tilgjengelig,

da det beror i arkivene i Grønland selv. Vi må derfor i Norge være takknemlige for at en så kyndig og dyktig forsker som den danske Grønlandshistoriker sogneprest H. Ostermann har tatt opgaven op. I de tyve år han har vært Grønlands-prest (1901—21), har han ikke bare lært landet og folket nøie å kjenne, men han har også gjennomgått arkivene der i landet, og så vel i sine permisjonsår (1910—11 og 1919—21), som særlig etter sin ansettelse i Danmark i 1921 har han stadig fortsatt sine arkivundersøkelser til Grønlands historie, både i Danmark og i Norge. Ostermann, der gjennom flere utmerkede arbeider har vunnet sig et ansett navn som en av de beste kjennere av Grønlands nyere historie, har likefrem gjort det til sin hovedoppgave å studere spesielt Norges andel i denne historie. Navnlig hans utførlige biografi (1922) av Jørgen Sverdrup, den betydeligste nordmann i Grønland i det 18. århundre nest etter Hans Egede, gir et utmerket bevis på Ostermanns inngående kjennskap til kildene, hans evne til en omhyggelig og grundig behandling av materialet, en klar og frisk fremstilling.

En særlig oppmerksomhet og interesse har det derfor vakt i Norge, at Ostermann i mange år har hatt under utarbeidelse et stort historisk biografisk verk, omfattende *alle* de nordmenn som har virket i Grønland i den tid landet tilhørte Norge, 1721—1814, i misjonens, handelens og administrasjonens tjeneste.

Da verket etter mer enn 25 års arbeide forelå ferdig i 1938, påtok undertegnede sig å sørge for at det kunde bli trykt i Norge. At dette har kunnet skje, skyldes bidrag fra flere hold, først og fremst fra Fridtjof Nansens fond til videnskapens fremme og fra det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo. Vi benytter anledningen til å takke for interesse og støtte fra alle dem som har hjulpet til at verket kunde komme ut.

Men først og sist fortjener den danske forsker, som i beundring for nordmennenes virke på Grønland og i kjærlighet til Danmarks gamle broderland Norge har skrevet denne bok, en opriktig og varm takk fra nordmennene selv, over hvis historiske gjerning i Grønland den vil bli et æreminne.

Oluf Kolsrud

Norsk Historisk Kjeldekrift-Institutt

Adolf Hoel

Norges Svalbard- og Ishavs-Undersøkelser

FORFATTERENS FORORD

Ved mine undersøgelser vedrørende Grønlands kolonisationshistorie, som jeg har beskæftiget mig med lige siden min studentertid, blev jeg snart opmærksom paa, hvilken betydelig indsats der helt fra begyndelsen af og unionstiden ud var gjort her af Norske, og det blev mig efterhaanden en ligefrem trang at søge dette klarlagt, saa meget mere som det vistnok ikke var almindelig bekendt.

Efterhaanden som mit stof og mine samlinger voksede, opstod den tanke hos mig at skrive en bog om Nordmænds indsats i Grønlands nyere kolonisations- og missionshistorie, og da jeg i 1913 første gang fremkom med min plan, blev den mødt med forstaaelse og aktiv interesse paa ledende historiker-hold i Norge.

Sagen blev imidlertid paa grund af verdenskrigen udskudt paa ubestemt tid, og det eneste, som foreløbig kom ud deraf, var min monografi «Den norske Grønlandsprest, provst Jørgen Sverdrup, et arktisk livs- og tidsbillede fra 18de aarhundrede», som det omsider lykkedes at faa udgivet 1922 paa Cammermeyers forlag.

Den oprindelige plan angaaende et større verk om *alle* Norske paa Grønland 1721—1814 var dog ikke opgivet, og jeg samlede stadig stof dertil, foreløbig væsentligst fra de i Grønland beroende arkivalier, men fra min tilbagekomst fra Grønland tillige fra arkiverne i Danmark og tildels i Norge, idet det var min hensigt at følge de vedkommende personer ogsaa *efter* deres tilbagevenden fra Grønland.

Naar planen nu omsider er blevet virkeliggjort, skyldes dette i første række min ven, professor *Oluf Kolsrud*, som fra vort bekendtskabs første tid (1930) bestandig har tilskyndet mig til at fortsætte mine undersøgelser og givet mig sin anbefaling til forskellige stipendier, bl. a. fra Nansenfondet, saaledes at jeg siden 1931 hvert aar har

kunnet foretage undersøgelser i Riksarkivet i Oslo og Statsarkiverne i Trondheim, Bergen og Hamar og herigennem faaet mine samlinger saa vidt kompletterede, at arbejdet har kunnet gøres færdigt. — Trykningen har foregaaet under tilsyn af professor Kolsrud, som har lest flere korrekturer paa bogen. Han har ogsaa indsamlet mange af billederne, særlig de som findes i Norge, og har ordnet hele billedstoffet.

Det er min overbevisning, at dette verk, som jeg har arbejdet paa i en menneskealder, i tiden vil kunne blive et baand mere mellem vore folk. Dette har ogsaa under udarbejdelsen været i min tanke.

H. Ostermann.

INDHOLD

FØRSTE BIND

Utgivernes forord	V
Forfatterens forord	VII
Indhold	IX
Billedfortegnelse	XIV

INDLEDNING	1
------------------	---

DE ENKELTE ETABLISSEMENTER OG DERES PERSONALE

1721-1814	31
«Haabets Colonie». Anl. 1721	33
Kolonien Godthaab. Anl. 1728	35
Kolonien Nepisene. Anl. 1724 og 1729	39
Kolonien Christianshaab. Anl. 1734	41
Kolonien Jakobshavn. Anl. 1741	43
Kolonien Frederikshaab. Anl. 1742	48
Logen Claushavn. Anl. 1752	51
Logen Fiskenesset. Anl. 1754	53
Kolonien Sukkertoppen. Anl. 1755	55
Kolonien Ritenbenk. Anl. 1755	58
Kolonien Sydbay, senere Holsteinsborg. Anl. 1756	61
Kolonien Ūmánaq. Anl. 1758	64
Kolonien Egedesminde. Anl. 1759	68
Kolonien Upernavik. Anl. 1769	71
Logen Godhavn. Anl. 1773	74
Kolonien Julianehaab. Anl. 1774	77
Logen Kronprinsens Ejland. Anl. 1778	79
Logen Arveprinsens Ejland. Anl. 1784	81

BIOGRAFIER AF NORDMÆND PAA GRØNLAND 1721-1814	85
Lauritz Alsbach, missionær. 1712-1762	87
Aron Arctander, assistent og ekspeditionsrejsende. 1745-1825	96
Jens Christian Spidberg Arentz, købmand. 1763-1828	102

Immanuel Arøe, overassistent. 1758-1834	106
Ananias Christian Astrup, købmand. 1769-1840	113
Daniel Baade, assistent. 1688-1769	117
Peter Baade, købmand. 1755-1810	121
Peter Lorentz Bang, købmand. Ca. 1751-1803	128
Claus Bendeke, inspektør. 1763-1828	137
Johan Georg Daniel Bernhardt, kirurg og købmand. 169*-1727 ..	142
Andreas Bing, missionær. 1702-1760	148
Christen Larsen Bjørn, overassistent. Ca. 1720-1754	156
Niels Brønlund Bloch, missionær. 1720-1792	158
Andreas Brun, købmand. 1737-1788	175
Johan Henrich Bruun, købmand. 1732-1796	184
Ambrosius Petersen Buch, missionær. 1714-1760	189
Niels Rosing Bull, inspektør. 1760-1841	193
Johan Buschmann, overassistent. 1764-1820	203
Johan von Cappelen, kateket. 1720-1792	207
Peter Andreas von Cappelen, missionær. 1756-1800	210
Severin Martinus von Cappelen, assistent. 1766-1833	221
Peder Boyesen Dorff, overassistent. 1756-18**	224
Caspar Drejer, missionær. 1737-1788	228
Hans Povelsen Egede, Grønlands apostel. 1686-1758	235
Niels Rasch Egede, købmand, hvalfangstinspektør. 1710-1782 ...	250
Paul Hansen Egede, missionær. 1708-1789	266
Peder Jensen Egede, missionær. 1722-1789	276
Michael Falch, købmand. 1760-1809	283
Gert Falck, købmand. 1769-1818	287
Mathias Andersen Fersleff, købmand. Ca. 1697-1763	292
Christian Frederik Fleischer, missionær. 1781-1848	304
Frederik Diderik Sechmann Fleischer, købmand. 1783-1849	315
Hans Mossin Fleischer, købmand. 1789-1870	321
Philip Johan Fleischer, assistent. 1756-1786	327
Ulrich Friderich Fleischer, assistent. 1777-1804	329
Jacob van der Wida Geelmuyden, købmand. 1704-1768	332
Johan Geelmuyden, købsvend. Ca. 1703-174*	344
Niels Christian Geelmuyden, overkøbmand. 1706-1770	346
Jonas Gill, missionær. 1738-1807	353
Jens Peter Hansen Glomstad, købmand. 1752-1788	364
Hans Frisach Gløersen, købmand. 1749-1784	371
Ezechiel Grønlund, assistent. 175*-179*	374
Lauritz Gudde, missionær. 1763-1812	377
Johan Christopher Hammond, købmand. 1731-1778	382
Bernt Hartz, missionær. 1781-1822	389

Christen Heiberg, købmand. 1762-1800	401
David Werner Heiberg, assistent. 1773-18**	404
Edvard Christie Heiberg, købmand. 1764-1809	408
Johan von Helm, kirurg. Ca. 1680-ca. 1740	413
Peter Lorentz Hind, overassistent. 1729-1794	415
Jørgen Holm, købmand. 1727-1791	422
Henning Irgens, assistent. 1758-1808	428
Hartvig Hansen Jentoft, købmand. 1693-1739	433
Mathis Jochimsøn, ekspeditionsrejsende. Ca. 1680-1737/38	443
Johan Wilhelm Jordan, kirurg. Ca. 1689-1751	449
Christian Friele Kahrs, overassistent. 1771-1822	452
Peder Michelsen Klingenberg, assistent. 1707-173*	454
Wilhelm Frimann Koren, købmand. 1765-1849	459
Thomas Georg Krogh, købmand. 1771-1801	463
Jacob Peter Lange, kateket og assistent. 1749-1784	466
Erik Larsen, styrmand. 16**-172*	472
Rudolph Friderich Lassen, missionær. 1760-1811	475
Nicolai Christian Leigh, købmand. 1760-1825	485
Christopher Nicolai Hansen Libech, overassistent. 1748-1809	490
Caspar Gottlieb Lidemark, købmand. 1758-1797	497
Christian Lorentzen, købmand. Ca. 1760-1806	504

ANDET BIND

Andreas Molbech Lund, inspektør. 1749-1820	511
Jørgen Christopher von Koppelow Lund, købmand. 1756-1822 ..	521
Isach Lyberth, overassistent. 1761-1824	526
Eskild Olsen Lye, kateket og assistent. 1727-1769	531
William Alexander Meyer, missionær. 1757-1812	535
Henrik Balthasar Miltzow, missionær. Ca. 1697-1766	550
Johan Frederik Moltzau, assistent. 1752-1825	555
Paul Jochumsen Moltzau, købmand. 1715-1754	558
Peter Hanning Motzfeldt, inspektør. 1774-1835	568
Nicolai Daniel Muus, købmand. 1748-1829	580
Diedrich Munthe Myhlenport, søofficer. 1689-1746	590
Jørgen Meyer Myhlenphort, missionær. 1724-1797	595
Marcus Nissen Myhlenphort, inspektør. 1759-1821	604
Johan Christian Mørch, købmand. 1768-1830	623
Bendt Olrik, inspektør. 1749-1793	633
Ole Tønder Olrik, kirurg og assistent. 1756-1799	650
Anders Olsen, købmand. Ca. 1718-1786	657
Peter Nicolai Randulff, købmand. 1766-1817	670

Nicolai Nielsen Rasch, missionær. 1729-1781	675
Niels Axelsen Rasch, købmand. 1713-1757	679
Niels Nielsen Rasch, skipper. Ca. 1677-1729	692
Frederik Friedlieb von Rosbach, købmand. 1788-1825	694
Christen Røer, assistent. 1753-1785	702
Jeppe Andreas Scheen, kirurg og assistent. 1763-1805	705
Børge Johan Schultz, inspektør. 1764-1826	709
Johan Friderich Schwabe, inspektør. 1749-1821	724
Cornelius Seehusen, styrmand. Ca. 1697-1744	741
Mons (Mogens) Sommer, assistent. 1748-1790	744
Jonas Lillienchiold de Svanenhielm, købmand. 1726-1801	749
Jørgen Jørgensen Sverdrup, viceprovst. 1732-1810	769
Arnoldus von Westen Sylow, missionær. 1703-1763	788
Severin (Søren) Thrane, missionær. 1725-1757	798
Albert Topp, missionær. 1697-1742	808
Just Jochimsøn Vogel, assistent. 1702-1783	819
Berendt Hansen Wegner, skibsfører. 1684-1733	823
Thomas Christensen Wiborg, missionær. 1744-1783	826
Gerhard Heiberg Wolff, købmand. 1781-1855	835
<i>De bergenske Grønlands-farere</i>	844
Jean Christensen, styrmand. 16**-1730	844
Selgen Michelsen Dahl, skipper. 167*-1723	845
Jens Andersen Falch, skipper. Ca. 1693-1726	848
Hans Michael Fæster, skipper. Ca. 1691-1762	851
Lorentz Conradus Fæster, skipper. 16**-1725	853
Claus Hartzen, skipper. Ca. 1687-1737	854
Annianias Larsen, styrmand. Ca. 1687-17**	856
Erik Larsen, styrmand, se side 472.	
Bertel Michelsen, styrmand. Ca. 1700-1759	857
Ebbe Mitzell, skipper. Ca. 1686-17**	858
Magnus Pedersen, styrmand. Ca. 1700-17**	860
Johannes Reimers, styrmand. 1700-1754	860
Cornelius Seehusen, styrmand, se side 741.	
Helmich Sem, styrmand. Ca. 1697-1723	861
Berendt Hansen Wegner, skipper, se side 823.	
Christen Hansen [Witt], skipper. 16**-1724	862
<i>Andre Norske</i>	863
TILLEGG I. NORSK-DANSKE	873
Ludvig Jensen Aars, assistent. 1740-1772	875
Jørgen Michelsen Arnkiel, købmand. 1746-17**	878
Lars Dalager, købmand. Ca. 1719-1772	883

Otho Fabricius, missionær. 1744-1822	894
Johan Sechmann Fleischer, proviantforvalter. 1702-1789	903
Henric Christopher Glahn, missionær. 1738-1804	913
Frederik Henckel, kirurg. 1702-1758	925
Joachim Holm, overassistent. 1754-18**	930
Christian Friderich Hount, købmand. 1767-1808	933
Christian Kieding, kirurg. 16**-17**	936
Jürgen Kopper, købmand. 170*-1758	941
Peder Christian Kragh, assistent. 1784-1828	946
Ole Pedersen Lange, missionær. 1703-1766	952
Christian Jeppesen Møller, købmand. 1769-1802	959
Christopher Jessen Pettersen, kommissær. 16**-1756	968
Ulrich Sontum, købmand. 1773-1813	970
Johan Christian Steen, købmand. 1764-1813	972
Hans Hansen (Eskildsen) Tulle, missionær. 1743-1810	978
TILLEGG II. ISLENDINGER	987
Oláfur Gunnlaugsen Dahl, missionær. 1745-1788	989
Thorkel Magnússon, kateket. Ca. 1754-1807	995
Thorder Thordersen, assistent. Ca. 1740-1785	1000
Egil Thorhallesen, viceprovst. 1734-1789	1002
KILDER OG LITERATURHENVISNINGER	1015
REGISTRE	
Personnavne	1033
Stedsnavne	1066

BILLEDFORTEGNELSE

FØRSTE BIND

Til indledningen.

	Pl.	Side
<i>Kart over Grønland 1721—1814:</i>		
Handels- og missions-kolonier og -loger og fangst- og handels-anleg. Udarbejdet af forfatteren. Tegnet af Gunnar Scott-Ruud	1	1
<i>Hans Egedes kart over fjordlandet omkring Haabets koloni og Godthaab.</i>		
Træsnit i Paul Egedes Continuation af Relationerne om den Grønlandske Mission 1734—1740, Kbh. [1741], ved pag. 6	2	1
<i>Paul Egedes kart over Diskobugten.</i>		
Træsnit i Paul Egedes Continuation af Relationerne om den Grønlandske Mission 1734—1740, Kbh. [1741], ved pag. 25	3	1
<i>Paul Egedes kart over Grønland 1788.</i>		
Kobberstik i Efterretninger om Grønland, uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede, Kbh. [1788]	4	1
<i>En kongelig Grønlands-farer ved Statenhuk 1734.</i>		
Kobberstik i Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede, Kbh. [1788], ved s. 44	5	1
<i>Fregatten «Disko» 1778.</i>		
Maleri, tilh. Grønlands Styrelse, København	6	1
<i>«Den Kongelige Grønlandske Handels Plads» i København.</i>		
«Optaged i Aaret 1810. Maled af N. T. Bredal.» Tilh. Søfartsmuseet paa Kronborg	6	1
<i>Hvalfangst paa Grønland.</i>		
«View of the Whale Fishery, &c. in Greenland. Engraved for Millar's New Complete & Universal System of Geography. Thornton sculp.» Tilh. H. Ostermann	7	1
<i>Handel med spek paa Grønland.</i>		
Gammelt engelsk billede. «No. 16. People selling blubber at the European station.» Fra Dr. Knud Rasmussens samlinger	8	1
<i>Øst-Grønland paa 65° 54' N. B., seet af løjtnant Christian Thestrup Egede 1787 paa reisen for at opdage Østerbygden.</i>		
«Prospect af Øster Bøymen paa Gamle Grønland, seet med Hukkerten Hviid Fisken d. 1ste Maj 1787 paa 6 Miiles distance, 65° 54 ^m Breede og 36° 51 ^m Længde fra Parisses Meridian. Kobberstik af J. G. Friedrich i Reisebeskrivelse til Øster-Grønlands Opdagelse, foretaget i Aarene 1786 og 87 af [C. T.] Egede, Premierlieutenant i Sjøe-Étaten. Kbh. 1789	8	1

De enkelte kolonier og etablissementer.

	Pl.	Side
<i>Grundplan af Hans Egedes gamle hus i Godthaab</i>		32
<i>Kolonien Godthaab 1842.</i>		
Farvelagt tegning af J. A. A. Arøe. Efter Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1927—28, s. 18	9	33
<i>Kirke, inspektørbolig og prestegaard i Godthaab ca. 1850.</i>		
«Ved Kolonien Godthaab i Sydgrønland. Efter en original Skizze.» Fra Nordisk Billed-Magasin. F. E. Bordings Bog- & Stentr.	9	33
<i>Brødrevenighedens to eldste missionsstationer i Grønland, Neu-Herrnhut ved Godthaab og Lichtenfels ved Fiskeneset.</i>		
Kobberstik sign. «Andreas Hoffer sculp.», hos David Cranz: <i>Historie von Grönland, Barby 1765, Taf. VIII (ved s. 1032)</i>	10	33
<i>Ny Herrnhut ca. 1900.</i>		
Fotografi af C. Wagner. Efter Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1927—28, s. 14	11	33
<i>Ny Herrnhut, set inde fra land.</i>		
Fotografi af doktor P. Larsen 1932, tilh. H. Ostermann	11	33
<i>Kolonien Christianshaab set fra øst.</i>		
Fotografi, tilh. H. Ostermann	12	33
<i>Kolonien Christianshaab set fra syd.</i>		
Fotografi af C. Myhre ca. 1900, tilh. H. Ostermann	12	33
<i>Christianshaabs kolonihus, set fra havnen.</i>		
Opført ca. 1763 af J. L. de Svanenhielm. Fotografi af C. Harries ca. 1912, tilh. H. Ostermann	13	33
<i>Christianshaabs kolonihus.</i>		
Fotografi af C. Myhre ca. 1900, tilh. H. Ostermann	13	33
<i>Kolonien Jakobshavn ca. 1810.</i>		
Træsnit i Skandinavisk Folkemagazin 1861, et Billed-Blad til nyttige Kundskabers Udbredelse og Sindets gavnlige Opmuntring for alle Stænder, red. af O. F. Bræmer, Kbh., 11. Aarg., sp. 89—90	14	33
<i>Jakobshavns kolonihuse ca. 1840.</i>		
Maleri af Emilie Rudolph (signeret: E. R.). Tilh. Grønlands Styrelse, København	14	33
<i>Kolonien Jakobshavns kirke og dens omgivelser, 1932.</i>		
Fotografi, tilh. H. Ostermann	15	33
<i>Jakobshavns kirke, interiør, 1932.</i>		
Fotografi, tilh. H. Ostermann	15	33
<i>Kolonien Frederikshaab 1835.</i>		
«Frederikshaab i Grønland. 1835. J. A. A. Arøe fec.» Akvarel, tilh. Grønlands Styrelse, København	16	33
<i>Kolonien Frederikshaab i nutiden.</i>		
Fotografi af doktor P. Larsen oktober 1932, tilh. H. Ostermann	16	33
<i>Gamle Ritenbenk, nu udstedet Sarqaq.</i>		
Fotografi af H. Ostermann 1903	17	33
<i>Kolonien Ny Ritenbenk.</i>		
Fotografi af H. Ostermann 1902	17	33
<i>Kolonien Ny Ritenbenk ca. 1795.</i>		
Akvarel, «Collonien Ny Ritenbenk i nordre Grønland», signeret: H. Wil-lumsen. Tilh. enkefru E. Mathiesen, f. Balle, Lyngby	18	33

	Pl.	Side
<i>Kolonien Ny Ritenbenk ca. 1880.</i>		
Akvarel af A. N. Kornerup. Tilh. Grønlands Styrelse, København	18	33
<i>Kolonien Holsteinsborg ved sommertid.</i>		
Fotografi af C. Wagner 1902, tilh. H. Ostermann	19	33
<i>Kolonien Holsteinsborg ved vintertid.</i>		
Fotografi af C. Wagner 1902, tilh. H. Ostermann	19	33
<i>Kolonien Egedesminde ca. 1810.</i>		
Træsnit i Skandinavisk Folkemagazin 1861, sp. 57—58 (signeret: Bigandt)	20	33
<i>Kolonien Egedesminde 1879.</i>		
Akvarel af A. N. Kornerup, tilh. H. Ostermann	20	33
<i>Egedesminde kirke og prestegaard 1929.</i>		
Fotografi af ingeniør Jul. Galster, tilh. H. Ostermann	21	33
<i>Kolonien Upernavik ca. 1860.</i>		
Fotografi tilh. H. Ostermann	21	33
<i>Kolonien Umánaq ca. 1795.</i>		
Akvarel, «Oumanak i nordre Grønland», usigneret, uden tvivl af H. Willumsen. Tilh. enkefru E. Mathiesen, f. Balle, Lyngby	22	33
<i>Kolonien Julianehaab ved aften.</i>		
Fotografi af doktor P. Larsen, december 1932, tilh. H. Ostermann ..	22	33
<i>Logen Godhavn ca. 1810.</i>		
Usign. træsnit i Skandinavisk Folkemagazin 1861, sp. 25—26	23	33
<i>Logen Godhavn 1829.</i>		
Akvarel: «Prospect af Logen Godhavn og Inspecteur boligen samt 4 Skibe, Sophie, Disko, Freden og Sælhunden, set fra det lidet udkik 1829», signeret: H. Willumsen. Tilh. Grønlands Styrelse, København	23	33
<i>Logen Arveprinsens Ejland ca. 1795.</i>		
Akvarel, «Anlægget Arveprinsens Eyland i Nordre Grønland», signeret: H. Willumsen. Tilh. enkefru E. Mathiesen, f. Balle, Lyngby	24	33
«Udligger» ved Godhavns gamle hvalfangeranlæg («Godhavns Næs»).		
Fotografi af C. Wagner ca. 1900, tilh. H. Ostermann	24	33
<i>Huset ved Klokkerhuk (logen Arveprinsens Ejland), som det stod til 1910.</i>		
Fotografi af C. Myhre ca. 1895, tilh. H. Ostermann	24	33
<i>Til biografierne.</i>		
<i>Clarus Bendeke, 1764—1828,</i>		
inspektør i Sydgrønland, senere amtmand i Hedmark og overretsjustitiarius i Christiansand. «Tegnet af Paul Ipsen 1791.» Tilh. Norske Selskab, Oslo	25	85
<i>Niels Rosing Bull, 1760—1841,</i>		
inspektør i Sydgrønland, senere toldinspektør i Aarhus, etatsraad. «Tegnet af Paul Ipsen 1792.» Tilh. Norske Selskab, Oslo	26	85
<i>Niels Rosing Bull, 1760—1841,</i>		
inspektør i Sydgrønland, senere toldinspektør i Aarhus, etatsraad, Oliemaleri, tilh. fru Julie Brodtkorb, f. Aars, Oslo	27	85
<i>Michael Gottlieb Birckner, 1756—1798,</i>		
dansk prest og skribent. Portret i M. G. Birckners samlede Skrifter, Tredie Deel, Kbh. 1799	28	85
<i>Angiveligt portret af Peter Andreas von Cappelen, 1756—1800,</i>		
missionær i Umánaq, senere sogneprest i Ulstein og Hareid og i Lom. Fotografi (i familie-eie) efter ukendt original. Formentlig identisk med portrettet af M. G. Birckner	28	85

	Pl.	Side
<i>Massi Maria Wind, 1775—1834,</i>		
gift 1. med Peter Andreas von Cappelen (se pl. 28), 2. med sogneprest Joachim Christian Kjelstrup, 1762—1846. Oliemaleri, tilh. frk. Marie Wager, Løken ved Hønefoss	29	85
<i>Harstad (1939), Hans Egedes fødested.</i>		
Fotografi	30	85
<i>Finn-neset i Vaagan 1814.</i>		
«Prospect af Handelsstedet Finnesset under Kabelvaag, tegnet i Augusti 1814 af Stine Colban.» Tegning, tilh. folkehøgskulestyrar T. Wicklund, Kabelvaag. Her logerede Hans Egede i sin første prestedid naar han besøgte Vaagan	30	85
<i>Vaagan gamle kirke (1798—1899) og prestegaard.</i>		
Fotografi, tilh. T. Wicklund, Kabelvaag	31	85
<i>Vaagan gamle kirke (1798—1899). Interiør.</i>		
Fotografi, tilh. T. Wicklund, Kabelvaag	31	85
<i>Vaagan kirke og prestegaard i 1806.</i>		
«Prospect af Kirkevogs Præstegaard den 11te April 1806.» Akvarel, tilh. Nordlandsmuseet, Bodø. Fotografi i det Antikvariske Arkiv i Oslo	32	85
<i>Vaagan gamle prestegaard og kirke (1798—1899).</i>		
Fotografi, tilh. T. Wicklund, Kabelvaag	32	85
<i>Vaagan i 1809.</i>		
«Prospect af Kirkevaags Præstegaard, med Kirke, Skole og en Deel af Finnesset, taget fra Kirkehøjen i Julii Maaned og aftegnet i September 1809, af Stine Colban.» Akvarel, tilh. sogneprest Kristian Nissen, Lier	33	85
<i>Vaagan i 1816.</i>		
«Waagens Præstegaard i Lofoden med det omliggende Fiskevær og fieldet Waagekallen samt heele Westfjorden og Landegode, tegnet af S. Aas [o: fru Stine Aas, f. Colban], taget fra Fieldet Kilbertind ovenfor Præstegaarden 1816.» Tegning, tilh. sogneprest Kristian Nissen, Lier	33	85
<i>Hans Egede, 1686—1758,</i>		
missionær i Grønland, senere biskop over Grønland. Oliemaleri i Odense St. Knuds kirkes landemodesal. Fotografi i den Ikonografiske Kommissjons arkiv i Oslo	34	85
<i>Gjertrud Rasch, 1673—1735.</i>		
Hans Egedes første hustru. Oliemaleri i Odense St. Knuds kirkes landemodesal. Fotografi i den Ikonografiske Kommissjons arkiv i Oslo	35	85
<i>Bergens Octroyerede Groenlandske Compagnie-Sigill:</i>		
Hans Egede prædiker for Grønlenderne. (Forstørret.)	36	85
<i>Kolonien Godthaab 1830.</i>		
Akvarel, «Godthaab», signeret: «I. Arøe fec. VI. 1830». Tilh. H. Ostermann	36	85
<i>Hans Egede-statuen paa kirkefjeldet i Godthaab paa Grønland.</i>		
Duplik af Aug. Vilh. Saabyes statue af Hans Egede ved Marmorkirken i København	37	85
<i>Hans Egede, 1686—1758.</i>		
Miniatur, tilh. grosserer Kai Wohlert, Aarhus. (4 gange forstørret.)	38	85
<i>Niels Azelsen Rasch, 1714—1757,</i>		
købmand i Grønland, senere foged i Vesteraalen, Lofoten og Andenes. Miniatur, tilh. frk. Ingrid Buschmann (f. Nielsen), Christiansand. (6 gange forstørret.)	38	85

	Pl.	Side
<i>Niels Rasch Egede, 1710—1782,</i>		
Hans Egedes yngste søn, købmand og hvalfangstinspektør i Grønland, kaptajn. Stentryk, tilh. afdøde overlæge E. Egede, Odense	39	85
<i>Jørgen Frederik Egede, 1748—1807,</i>		
Niels Egedes søn, købmand i Grønland, senere inspektør ved Stenbruddene paa Bornholm. Silhouet, tilh. afd. overlæge E. Egede Odense	39	85
<i>Póg og Qíperog,</i>		
de to unge Grønlandere, som i 1724 af Hans Egede blev sendt til Bergen og af det Bergenske Grønlandskompagni blev forestillet for kong Frederik IV i København. Oliemaleri af kommandørkaptajn og portretmaler Bernhard Grodtschilling (1697—1776), i Nationalmuseet, den Etnografiske Samling, i København	40	85
<i>Paul Egede, 1708—1789,</i>		
Hans Egedes eldste søn, missionær i Grønland, senere biskop over Grønland. Kobberstik af J. F. Clemens efter tegning af Jens Juel 1787, i Efterretninger om Grønland, uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede, Kbh. [1798]	41	85
<i>Frogner kirke og prestegaard i Lier i 1860-aarene.</i>		
Træsnit i Nordiske Billeder fra Danmark, Norge og Sverige, Bd. III, Forlagsbureauet i Kjøbenhavn, 1868. Grønlands-missionæren Niels Brønlund Bloch, 1720—92, Hans Egedes søstersøn, var sogneprest i Lier 1774—92	42	85
<i>Fet prestegaard paa Romerike.</i>		
bygget af Peder Egede, nedrevet ca. 1900. Fotografi i det Antikvariske Arkiv i Oslo. Grønlands-missionæren Peder Egede, 1722—1789, Hans Egedes brodersøn, var sogneprest i Fet 1760—89	42	85
<i>Hans Mossin Fleischer, 1739—1870,</i>		
sønnesøn af Johan Sechmann Fleischer (bd. II, pl. 63), købmand i Ūmánaq i Grønland. Fotografi, tilh. fru landstingssekretær Jens Møller, Gentofte	43	85
<i>Christian Frederik Fleischer, 1781—1848,</i>		
sønnesøn af Johan Sechmann Fleischer (bd. II, pl. 63), missionær i Grønland, senere sogneprest i Bjelland, Luster, Kragerø, Sørum. Oliemaleri af Johan Gørbitz (signeret: Gørbitz pinx.). Tilh. sogneprest G. Brabrand i Onsøy	44	85
<i>Christian Frederik Fleischer, 1781—1848,</i>		
missionær i Grønland, senere sogneprest i Bjelland, Luster, Kragerø, Sørum. Silhouet, tilh. sogneprest G. Brabrand i Onsøy	45	85
<i>Jonas Gill, 1738—1807,</i>		
Ūmánaqs første missionær, senere sogneprest i Nes i Hallingdal og i Høland. Litografi af Christian Olberg (litograf i Norges Geografiske Opmaaling) efter nu ukendt original. Tilh. journalist Ole Gill Haanshuus, Oslo . . .	46	85
<i>Sandsynligt portret af Jochum Frederik Moltzow, 1682—1715,</i>		
sogneprest i Øksnes, gift med Hans Egedes eldste søster, far til Paul Moltzau, 1715—1754, købmand i Grønland. Oliemaleri i Bergens Museum, tidligere efter tradition opfattet som portret af Hans Egede, nu anset som ukendt. Fotografi i den Ikonografiske Kommissjons arkiv i Oslo . . .	47	85
<i>Peter Hanning Motzfeldt, 1774—1835,</i>		
inspektør i Nordgrønland, senere direktør for den Kgl. Grønlandske Handel. Miniatur, tilh. Grønlands Styrelse, København. (Forstørret.)	48	85

ANDET BIND

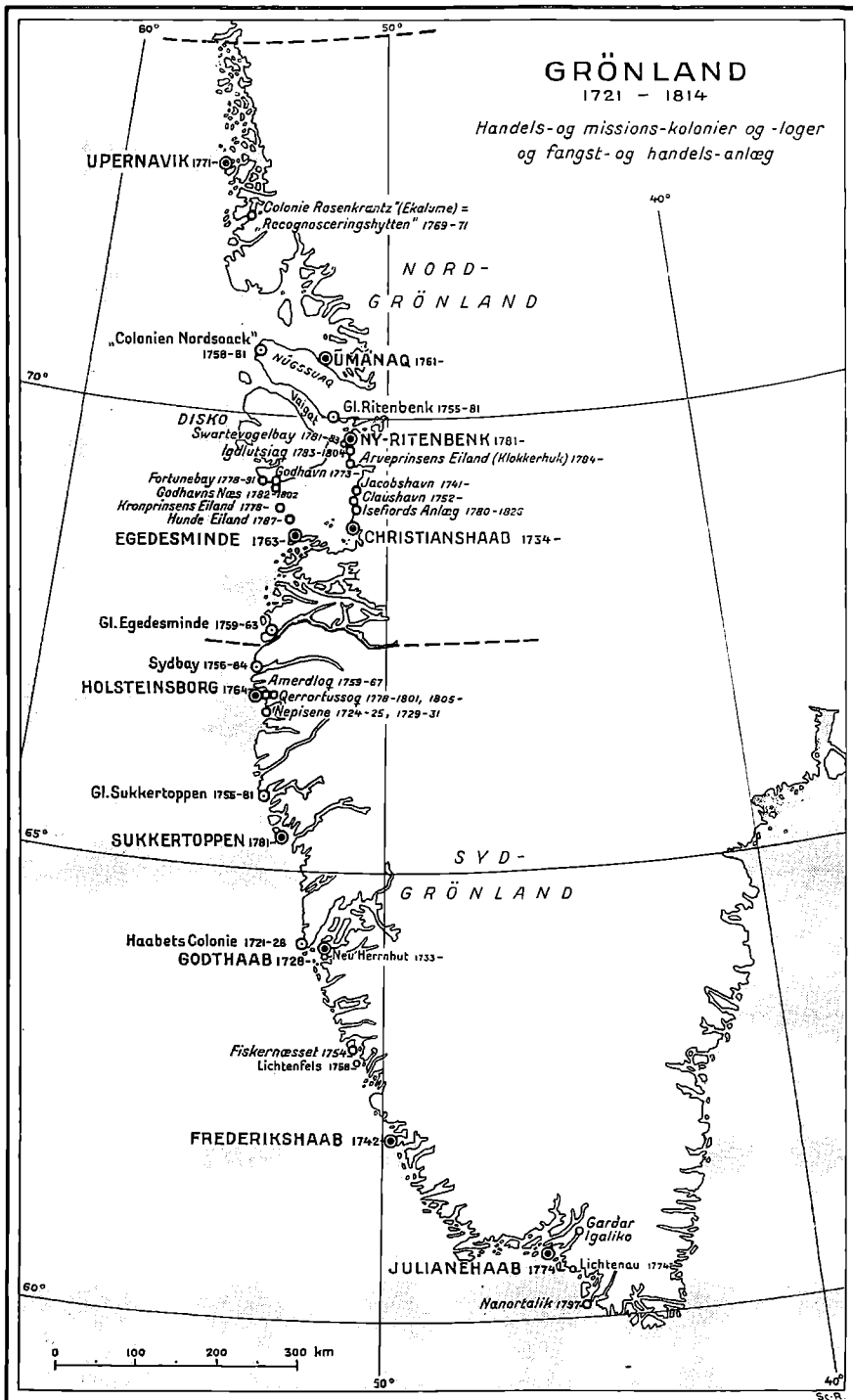
Til biografierne. Fortsettelse.

	Pl.	Side
<i>Johan Christian Mørch, 1768—1830,</i> købmand i Grønland, senere toldkasserer i Bergen. Akvarel, 1912 tilh. frk. Rein, Bergen. Fotografi i Bergens Museum, den kulturhistoriske samling	49	521
<i>Peter Nicolai Randulff, 1766—1817,</i> købmand i Grønland, senere toldkasserer i Stavanger. Miniatur. — <i>Familien Randulffs vaaben.</i> Miniatur. — <i>Christophora Lucie Hammond, 1771—1838,</i> gift med Peter Nicolai Randulff. Silhouet. — <i>Ole Christian Bornemann Bull Randulff, † 1830,</i> marine- løjtnant, Peter Nicolai Randulffs søn. Miniatur. — Alle tilh. bankchef Ths. P. Randulff, Stavanger	50	521
<i>Fogedgaarden Breili paa Toten.</i> Fotografi fra 1870-aarene, tilh. fru Henny Bergsland, f. Raabe, Oslo, her gengivet efter Jens Raabe, En storbygd, Kra. 1905, s. 111. Her boede Børge Johan Schultz, 1764—1826, inspektør i Nordgrønland 1790—1796, foged i Toten, Vardal og Biri 1800—1825	51	521
<i>Svanø hovedgaard i Kinn i Sunnfjord.</i> Fotografi, tilh. afd. fru Breyholtz, Bergen. Jonas Lillienchiold de Svanen- hielm, 1726—1801, købmand i Christianshaab paa Grønland, er født paa Svanø	51	521
<i>Lagmandsgaarden Rør paa Ringsaker.</i> Fotografi fra begyndelsen af 1880-aarene, fra pastor Reinert Svendsen, Veldre. Her boede Johan Friderich Schwabe, 1749—1821, inspektør i Nord- grønland 1782—1786, lagmand i Oplandene 1788—1797	51	521
<i>Johan Friderich Schwabe, 1749—1821,</i> Nordgrønlands første inspektør, Oplandenes sidste lagmand. Oliemaleri, signeret: «Malet Aar 1795 i August af Fr. Petersen». Tilh. fhv. lektor Eyvind Heyerdahl, Oslo	52	521
<i>Johan Friderich Schwabe, 1749—1821.</i> Oliemaleri, signeret: «Malet Aar 1795 i August af Fr. Petersen», hos direktør Johannes Sejersted Bødtker, Holmenkollen	53	521
<i>Jørgen Sverdrup, 1732—1810,</i> missionær i Jakobshavn 1764—1788, viceprovst i Nord-Grønland, senere sogneprest i Avalsnes og provst. Oliemaleri tilh. I. Berner Sverdrup, Sandvika	54	521
<i>Jørgen Sverdrups navnetræk 1788.</i> Facsimile		784
<i>Jakobshavn kirke og prestegaard ca. 1840.</i> Maleri af Emilie Rudolph. Tilh. Grønlands Styrelse, København	55	521
<i>Zionskirken i Jakobshavn 1907.</i> Fotografi af H. Ostermann	55	521
<i>Avalsnes kirke og prestegaard 1811.</i> Tegning af J. C. C. Dahl, signeret: «Augvaldsnees Kirke, bygget af Kong Hakon Hakonsen (den gam[le]) ungerer i Mitten af det 19de Aarh(u)- drede, er taget fra den store Gravhøy ved Siden af Kirkegaardsmuren d. 27 Juli 1811. J. C. C. Dahl.» — «Tegnet paa min første Udfart, Karm- øen, Augvaldsnæs d. 27de Juli 1811. Dahl. Da var Kormuntan Præst.» Fotografi af O. Væring i det Antikvariske Arkiv i Oslo	56	521

	Pl.	Side
«Den Gudfrygtige og Dydige Jomfrue Maria Epeyubs Daatter, som Ao 1746 med Missionarius Hr. Sylo Reyste fra Grønland til Kjøben- havn.» (Fulgte siden Sylow til Norge og døde i Haus prestegaard.) Olie- maleri, signeret: «M. Blumenthal Pinxit Ao 1753.» Skal først være malt paa Frederikshald 1747. Tilh. Nationalmuseet, den Etnografiske Sam- ling, København	57	521
<i>Arnoldus von Westen Sylow, 1702—1763,</i> missionær i Grønland, senere sogneprest i Haus. Oliemaleri, tilh. Ber- gens Museum	58	521
<i>Karen Lund, † 1748,</i> gift med Arnoldus von Westen Sylow. Oliemaleri, tilh. Bergens Museum	59	521
<i>Otho Fabricius, 1744—1822,</i> missionær i Frederikshaab, senere sogneprest i Drangedal i Norge og der- efter i Danmark, titulær biskop. Tuschtegning, tilh. fru Elisabeth Bille, f. Berg, Sogn hageby ved Oslo	60	521
<i>Otho Fabricius, 1744—1822.</i> Efter Bjørn Kornerup, Schultz-Lorentzen og A. S. Jensen: Otto Fabricius, Kbh. 1923 (Meddelelser om Grønland, bd. LXII, nr. III), s. 219	60	521
<i>Drangedal prestegaard ca. 1900.</i>	61	521
<i>Drangedal prestegaard, fra tunet.</i> Den gamle drengestue til venstre	61	521
Fotografier af sogneprest M. L. Svanholm i det Antikvariske Arkiv i Oslo.		
<i>Aurskog prestegaard,</i> den gamle hovedbygning fra sogneprest Ole Langes tid, nu forpagterbolig. Fotografi af Johs. M. Holmsen i det Antikvariske Arkiv i Oslo	61	521
<i>Sorenskrivergaarden Hesthamar i Kinsarvik.</i>	62	521
<i>Sorenskrivergaarden Hesthamar i Kinsarvik</i>	62	521
Fotografier af frk. Elsa Schram Andersen, i det Antikvariske Arkiv i Oslo. Her boede Johan Sechmann Fleischer, 1702—1789, proviantforvalter i Grøn- land, senere sorenskriver over Hardanger, Voss og Lysekloster.		
<i>Johan Sechmann Fleischer, 1702—1789,</i> proviantforvalter i Grønland, senere sorenskriver over Hardanger, Voss og Lysekloster, etatsraad; farfar til Christian Frederik Fleischer (bd. I, pl. 44—45) og til Hans Mossin Fleischer (bd. I, pl. 43). Oliemaleri af Jens Juel (signeret: Juel pinx.). Tilh. sogneprest G. Brabrand i Onsføy	63	521
<i>Henric Christopher Glahn, 1738—1804,</i> missionær i Holsteinsborg, senere sogneprest i Kinsarvik i Norge og der- efter i Danmark, titulær professor. Maleri tilh. enkefru Marie Lovise Lassen, f. Rasch, København	64	521
<i>Gjertrud Christine Egede, 1748—1816,</i> datter af Paul Egede, gift med Henric Christopher Glahn. Maleri tilh. enkefru Marie Lovise Lassen, f. Rasch, København	64	521

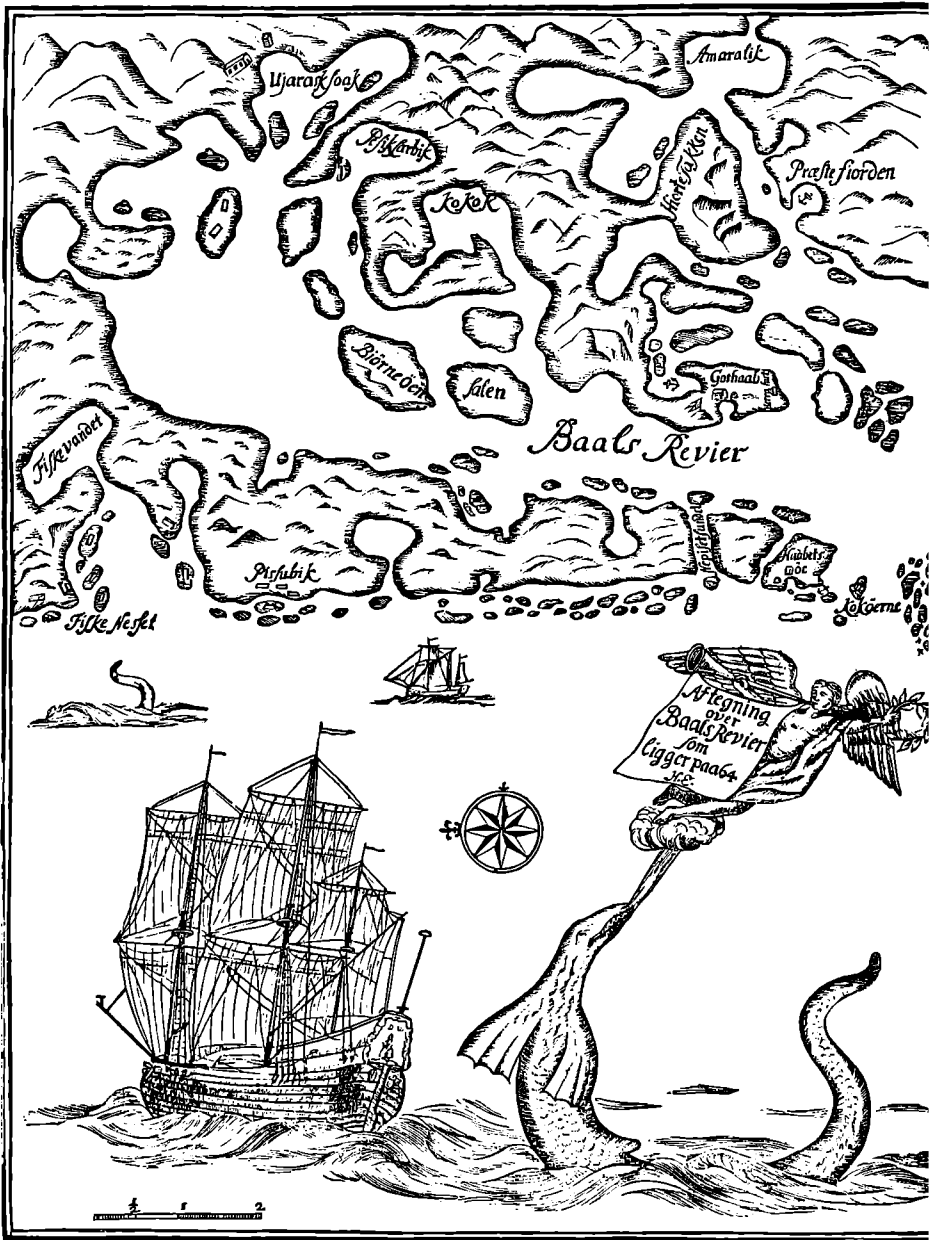
Vignetten paa titelbladene er tegnet efter Bergens Octroyerede Groen-
landske Compagnie-Sigill. Pl. 34.

Vignetterne paa omslagene er tegnet af Gunnar Scott-Ruud med motiver
fra pl. 5 og 6 (bd. I) og pl. 23 (bd. II).

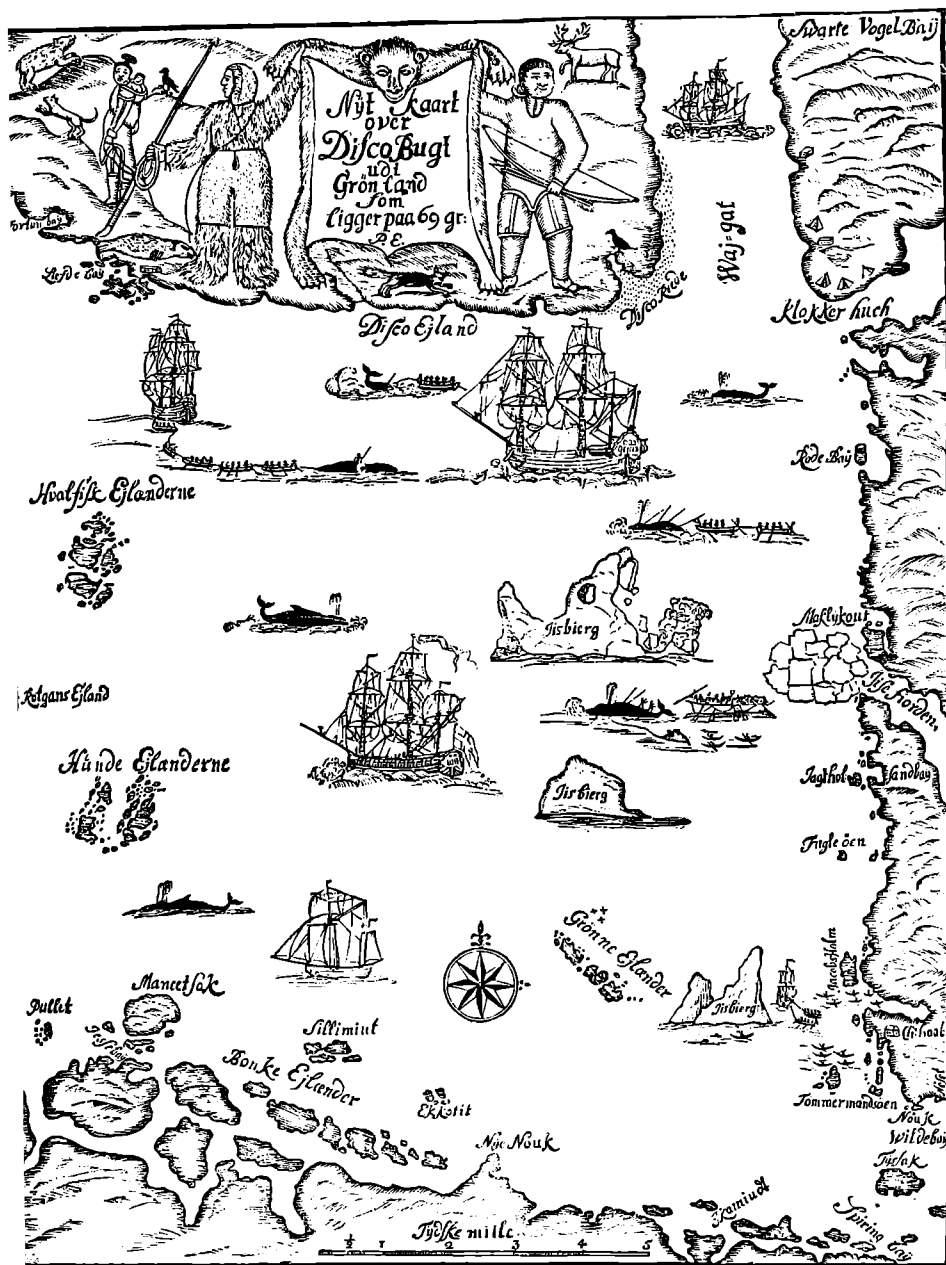

Kart over Grønland 1721—1814:

Handels- og missions-kolonier og -luger og fangst- og handels-anlæg.
Udarbejdet af forfatteren. Tegnet af Gunnar Scott-Ruud.

Hans Egedes kart over Sjordlandet omkring Haabets koloni og Godthaab.
 Træsnit i Paul Egedes Continuation af Relationerne om den Grønlandske Mission
 1734—1740. Kbh. [1741], ved pag. 6.

Paul Egedes kart over Diskobugten.

Træsnit i Paul Egedes Continuation af Relationerne om den Grønlandske Mission af Paul Egede, Kbh. [1788].

Paul Egedes kart over Grønland 1788.

Kobberstik i Efterretninger om Grønland, uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede, Kbh. [1788].

En kongelig Grønlands-farer ved Statenhuk 1734.

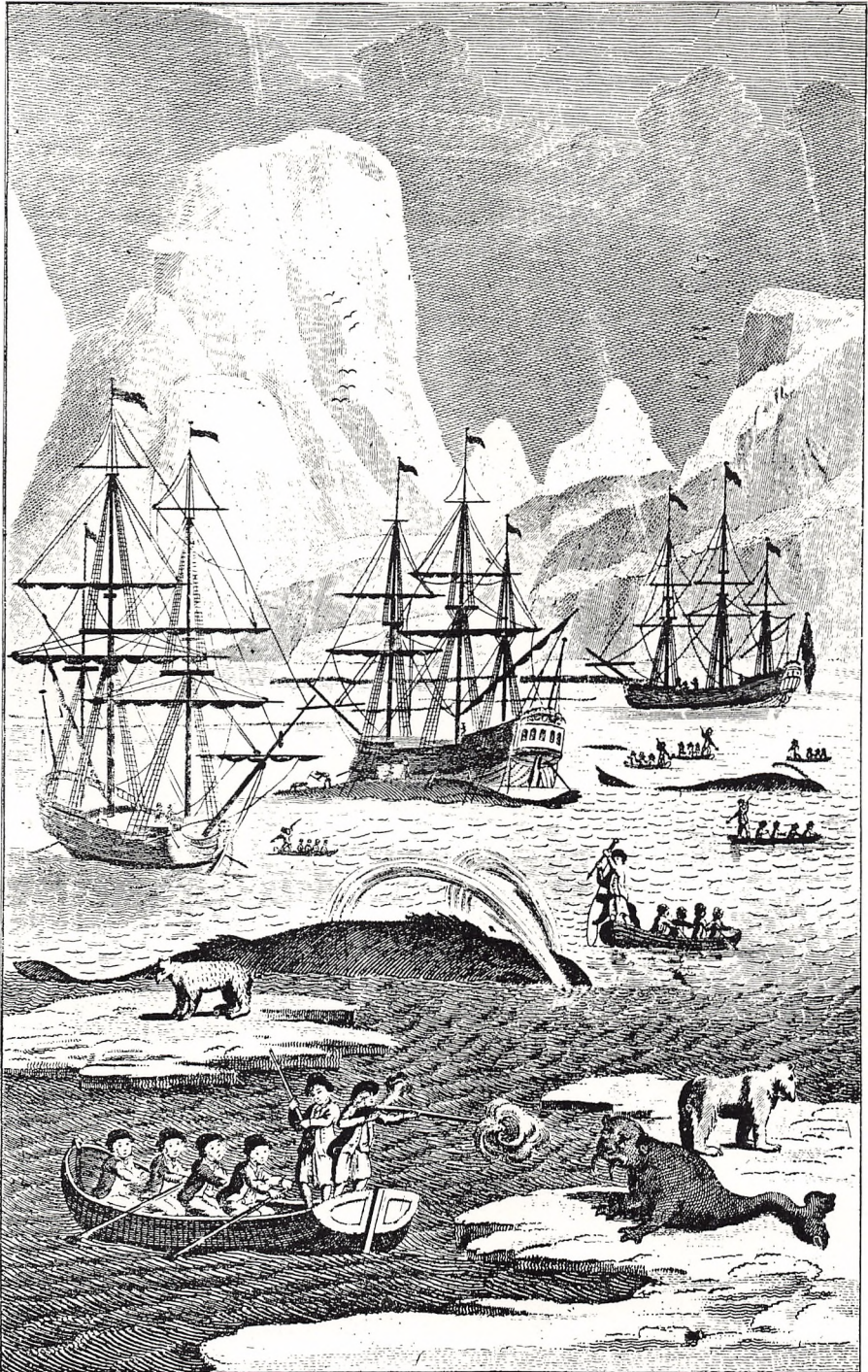
Kobberstik i Efterretninger om Grønland uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede, Kbh. [1788], ved s. 44.

Fregatten «Disko» 1778.
Maleri, tilh. Grønlands Styrelse, København.

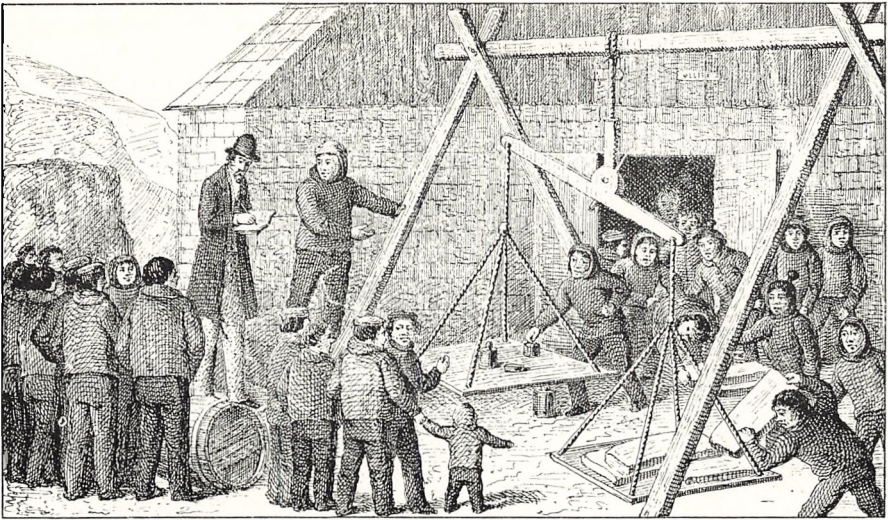

«Den Kongelige Grønlandske Handels Plads» i København.
«Optaged i Aaret 1810. Maled af N. T. Bredal.» Tilh. Søfartsmuseet paa Kronborg.

Hvalfangst paa Grønland.

«View of the Whale Fishery, &c. in Greenland. Engraved for Millar's New Complete & Universal System of Geography. Thornton sculp.» Tilh. H. Ostermann.

Handel med spekk paa Grønland.

Gammelt engelsk billede. «No. 16. People selling blubber at the European station.» Fra Dr. Knud Rasmussens samlinger.

Øst-Grønland paa 65° 54' N. B., seet af løjtnant Christian Thestrup Egede 1787 paa reisen for at opdage Østerbygden.

«Prospect af Øster Bøyden paa Gamle Grønland, seet med Hukkerten Hviid Fisker d. 1ste Maj 1787 paa 6 Miiles Distance, 65° 54m Breede og 36° 51m Længde fra Parisses Meridian. Hvor der paa Landet er forestillet hvidt er Sne, hvor Skibene ere situerede er en Is Bugt.» Kobberstik af J. G. Friedrich i Reisebeskrivelse til Øster-Grønlands Opdagelse, foretaget i Aarene 1786 og 87 af [C. T.] Egede, Premierlieutenant i Søe-Etaten. Kbh. 1789.

INDLEDNING

Grønlands inddragelse under den civiliserede verden — eller om man vil dets anden kolonisation — var udelukkende *Hans Egedes* verk. Det var ham, der undfangede planen derom i sin fjerne og afsides prestegaard i Lofoten, og det skyldtes udelukkende hans energi og utrolige udholdenhed, at den omsider blev sat i verk. Han lededes hertil af de ædleste motiver: fedrelandskærlighed og kristensind. Det var tanken om de forladte landsmænd deroppe i ødet, som først rejste planen i hans sind. Og det var hans kristne midkærlighed, der ikke kunde finde sig i at der ikke skulde gøres forsøg paa paany at drage landets befolkning ind under evangeliet — «saasom de ere af os og dette rige».

Tidspunktet var det uheldigst mulige. Den lange krigsperiode havde lammet alt initiativ og fremkaldt en stor pengemangel i de forenede riger, og den tidligere besejling af Grønland fra Bergen var ophørt. Ikke desto mindre lykkedes det ham, saasnart freden var sluttet, at vinde kongens gehør, faa hans anbefaling for foretagendet og — ved selv at tegne sig for alt hvad han ejede og havde — faa rejst et interessentskab i Bergen, bestaaende af 48 participanter, med en tegnet kapital af 5100 rigsdaler, som indbetaltes i februar 1721. I løbet af de følgende to aar gjorde participanterne yderligere 4 indskud til beløb af ialt 7140 rd. hvortil kom oversekretær *Fr. Rostgaards* indskud paa 200 rd. i 1723. For disse kapitaler sattes foretagendet igang.

Direktionen for interessentskabet kom til at bestaa af raadmand *Magnus Schjøtte* og købmændene *Jean von der Lippe*, *Jens Fæster* og *Robert Davidsen Faye*. Den sidste, der var den eneste af participanterne, som havde gjort lige saa stort indskud som Egede, døde allerede i vaaren 1721 (begr. 16 april), men afløstes af *Jens Andersen Refdal*, som var interessentskabets bogholder. Hele den praktiske ledelse af foretagendet i Grønland overlodes til Hans Egede som «Oberhofved».

Det første resultat af foretagendet svarede ikke til forventningerne, særlig paa grund af Hollenderens handel med de indfødte og vanskeligheden ved at tage konkurrancen op med dem, hvis varer baade var af bedre kvalitet og forlængst indarbejdet hos befolkningen, og allerede 1722 truedes «det grønlandske dessein» af alvorlige og — som det saa ud til — afgørende vanskeligheder.

Da traadte den ovennevnte Rostgaard, som kort tid i forvejen var bleven oversekretær i det danske kancelli, til og reddede foretagendet og dermed rimeligvis Grønlands fremtid. Han nærede en varm og uegennyttig interesse for Hans Egedes verk. Han indtraadte som omtalt ligefrem i interessentskabet som participant og blev senere ialfald nominelt dets overdirektør.

Men vigtigere var den praktiske og økonomiske hjælp, han skaffede foretagendet. Han udvirkede hos kongen, at der under 5 februar 1723 udstedtes «*Octroy for det Bergenske grønlandske compagnie*» — — «fornemmeligen i henseende til Guds ære og den christelige religions forplantelse, og dernest for at sette den imellem Vort rige Norge og oftbemelte Vort land Grønland forhen værende Commerce udi en god stand». Kompagniet fik for 25 aar overladt «det gandske land Grønland med alle sine derunderliggende lande, custer, havne og øer at regne fra Capo Farvel eller Printz Christian, som ligger paa 60 grader og saavidt det i sin længde og bredde, øst og vest, sønder og nord strekker sig», foruden vidtstrakte rettigheder som fritagelse for told, accise og konsumtion, auktionsfrihed, ret til «at antage, ind- og afsette alle civile og militaire betienter» m. m. Ligeledes skaffede Rostgaard kompagniet tilladelse til, til fordel for foretagendet i Grønland at lade afholde et lotteri, som der straks udstedtes indbydelse til, og da det gik meget trægt, søgte han at vekke interesse for det ved «det grønlandske optog» gennem havnen og slotskanalerne i København 9 nov. 1724. Dette optog vakte virkelig ogsaa megen opsigt, der kom beskrivelser af det i datidens aviser, der udgaves en pièce om det, indledet med nogle vers, hvori det bl. a. hed:

«Give Gud, at ordet bliver
over *Grønland* bredet ud,
saa hver siæl sig overgiver
den treenig sande Gud!»

og der skraveredes billeder af det, som udkom i trykken.

Men det hjalp ikke paa lotterisedlernes afsetning, af 100 000 sedler blev kun 17 974 solgt. Rostgaard tog da paany fat og anbefalede en tvungen kollekt hos civile og gejstlige i begge riger, renterne af kollekten skulde da benyttes til at bygge skoler for og lønne prester med

i Grønland. Han fik tillige udvirket, at der udleveredes kompagniet nogle kanoner — 6 ottepundige, 4 sekspundige og 6 «basser» eller etpundige — til at skræmme «fremmede handlere» med, og at der udstedtes forbud mod «uberettiget handel paa Grønland».

Ved Rostgaards assistance fik Bergenskompagniet kræfter til at opretholde besejlingen paa Grønland nogle aar endnu. Men da han styrtedes ved underjordiske intriger, var dets dage talt. Kort efter — 16 marts 1725 — udstedtes en kgl. forordning, ved hvilken det grønlandske kompagni bemyndigedes til at lade 20 000 lodder trekkes i lotteriet, og det paalagdes alle og enhver i begge riger, bønder alene undtagne, «efter formue at contribuere noget taaleligt». I hvert stift skulde kommitterede paase, at dette skete. Ved denne tvungne udskrivning fik Bergenskompagniet atter en hjælp, og med megen energi og store personlige opofrelser førte direktørerne foretagendet igennem saa lenge det overhovedet lod sig gøre.

Endnu 1726 udsendte kompagniet skibe til Grønland og var fast besluttet paa at fortsætte kolonisationen. Hans Egede havde straks ved efterretningen om den kongelige hjælp givet udkast til en ordning, efter hvilken hele vestkysten fra Kap Farvel til Diskobugt skulde ompendes af kolonier med kortere mellemrum, men at skaffe midler hertil saa direktionen straks var umuligt. Derimod omgikkes den med planer om et nyanleg ved det senere Julianehaab og et lignende paa kysten syd for Diskobugt, og de udsendte skibe skulde rekognoscere med dette for øje i de paagældende egne. Men der blev intet af. Kompagniets midler udtømtes, og det følgende aar opløstes det, omend besejlingen af Grønland endnu foreløbig foregik fra Bergen. —

Nu tog kongen sagen i sin haand, og der udsendtes en kommissær, *Christopher Jessen Petterssøn*, som skulde undersøge om det i det hele taget lod sig gøre at fortsætte. Efter tilbagekomsten til Bergen indgav han i forening med raadmand Schiøtte et forslag til kongen om oprettelse af en hvalstation i Diskobugtsegnen, hvormed man mente at kunne tage luven fra Hollenderne. I januar 1728 fik Schiøtte ogsaa ordre til at lade udruste to fartøjer til hvalfangstforsøg, 3 maj s. a. oprettedes en direktion for «*det grønlandske væsen*», bestaaende af 3 medlemmer, blandt hvilke Schiøtte var administrerende direktør — og endelig forlagdes i januar 1729 den grønlandske administration fra Bergen til København.

Det kongelige forsøg paa at fremhjelpe Grønland resulterede som bekendt i den første kolonis flytning fra «*Haabets havn*» til *Godthaab* og genoptagelsen af Bergenskompagniets eneste nyanleg *Nepisene*, der første gang kun havde bestaaet et aar, men forløb iøvrigt ikke tilfredsstillende, fordi de trufne foranstaltninger var uheldige,

og endte ved kong Frederik IV's død med kolonisationens ophævelse og alle Europeeres hjemkaldelse 1731.

Det var atter Hans Egede, der nu reddede Grønland fra fuldstændig opgivelse. Han benyttede sig af den kongelige tilladelse til at blive i landet et aar, og hans indtremgende forestillinger til Christian VI, støttet af Ole Langes personlige fremstilling af sagen, bevægede kongen til at lade udsende et skib i 1732 og gennem general-søkommissariatet at udbyde «farten paa Grønland» til hovedstadens betydeligste forretningsmænd. Det blev købmanden *Jacob Sewerin*, siden 1729 en af Københavns «32 mænd» (o: byraad, hvis formand han siden blev) og medindehaver af privilegiet til handel paa Finnmark, der «entredede» i foretagendet. Ved et kgl. brev af 4 marts 1733 fik Egede tilladelse til at blive i Grønland endnu et aar, der udsendtes et skib med forsyning, og det meddeltes ham, at kongen havde bevilget en aarlig subvention til den grønlandske mission paa 2000 rd. og at handelen det følgende aar vilde blive taget op med større force end hidtil.

Samme sommer lod Jac. Sewerin ved sine skibe foretage undersøgelser af kysten af Vestgrønland fra Påmiut (det senere Frederikshaab) til midt i Vajgattet (sundet nordom Disko) under ledelse af den tidligere købmand i Grønland *M. Fersleff* for at finde havne og lokaliteter gunstige for nyanleg. Samtidig skulde skibene drive handel med de indfødte. Da denne faldt ualmindelig heldigt ud, besluttede Sewerin sig endeligt for foretagendet og fik udstedt kgl. oktroj paa besejlingen af Grønland 16 marts 1734, gældende for 6 aar. Der skulde ifølge denne ydes ham en aarlig subvention af 3000 rd. i de første 3 aar og 2000 rd. i de sidste 3. Desuden tillodes det ham at indrette «et frievilligt perpetuered Kiøbenhafnske lotterie». Til gengæld skulde han ogsaa paatage sig underhold af 2 missionærer i Godthaab og 2 ved den nye paatenkte koloni i Diskobugt.

Sewerins æra begyndte med anleggelsen af kolonien *Christianshaab*, som blev ham til nogen erstatning for det store tab, koppe-epidemien i Godthaab 1733—34 beredte hans begyndende grønlandske virksomhed. Det blev hans eneste nyanleg i oktrojens første periode. 1740 — 4 marts — fik han imidlertid oktrojen fornyet paa 4 aar med en subvention af 5000 rd. aarlig — 2000 «for defensionen af colonierne» og 3000 for missionens vedligeholdelse — men ellers med de samme forpligtelser, og 1 apr. 1741 udstraktes den fornyede kontrakt til at gælde til 15 marts 1750.

I denne fornyede periode anlagde Sewerin kolonierne *Jakobshavn* og *Frederikshaab*, hvorfor han modtog en understøttelse af 2000 rd. foruden at han flere gange fik bevilget godtgørelser for ekstraordi-

nære tab. Ved sin 16-aarige virksomhed som indehaver af «det grønlandske dessein» erhvervede Jac. Sewerin sig navnet «Grønlands patron».

Ved udløbet af den sidste periode ønskede Sewerin ikke at fortsætte. Det kan ikke oplyses om grunden har været at forretningen gav tab. Han lader sig ganske vist forlyde med, at den gjorde dette, men noget kan tyde paa, at det dog ikke helt har været tilfældet. Indtægt og udgift af «desseinet» lar sig ikke eftervise, det synes som han har holdt det hemmeligt med forset. Men det vides dog, at de 135 fade spek, som Godthaab, der var det mindst profitable af etablerementerne, udskibede i 1737, ved auktionen indbragte 2140 rd. foruden et kongeligt gratiale paa 200 rd. Og det var i hvert fald ham selv der ønskede oktrojen fornyet. Men Frederikshaab var i sine første aar i den grad forfulgt af uheld med besejlingen, at Sewerin tilsidst androg om tilladelse til at nedlægge den.

Heri er maaske grunden at søge til at han opgav Grønland. Der kan ikke frakendes ham en varm interesse for landet og ikke mindst for missionen, uagtet han ofte var i strid med missionærerne. Han følte sterkt for Hans Egede, og baade Paul Egede og andre af missionærerne mødte en uindskrenket gæstfrihed hos ham og boede længe paa hans gods Dronninglund, naar de ved hjemkomsten kom med skibene ind til Hals ved Limfjorden, hvor han havde sin oplagsplads «Nye Grønland». Det skyldes ogsaa ham, at mænd som Fersleff, brødrene Dalager, Anders Olsen og Johs. Dorf, der hører til eliten af de gamle pionerer, knyttedes til Grønland. Det har sikkert ogsaa været ham en tilfredsstillelse at erfare, at hans efterfølger som monopolindehaver ikke klarede sagerne saa godt som han. I et brev af 16 febr. 1753 skriver hans kommissionær i København Jørgen Helleesen til ham bl. a.: «Handelscompagniet faaer neppe uddeeling endnu i nogen tiid, saasom deres omstændigheder ere kuns gandske maadelig, og de ere langt meere forlegne for folck til Grønland af alle slags, end vi vare i sin tiid, der kommer i vaar kuns 3 hvalfangere ud, dend 4de vil de sælge om de kand.» Iøvrigt døde Jacob Sewerin allerede 23 marts 1753, ikke 62 aar gammel, paa Dronninglund. —

Efter den Sewerinske periode overdroges Grønland til «*det almindelige octroyerede handelscompagnie*», som 19 dec. 1749 fik kontrakt derpaa paa samme vilkaar som forgengeren. 1750 opsendtes *Niels Chr. Geelmuyden* som kompagniets kommissionær for at overtage etablerementerne. Han blev senere tilsynsførende «oberkiøbmand» for kolonierne i Diskobugt. Han fandt gennemgaaende alt i forfalden og brøstfeldig stand, og der maatte straks ofres store beløb paa reparationer og nyanskaffelser.

Kompagniet anlagde efterhaanden nesten alle de resterende etableringer i Grønland, *Fiskenesset* 1754 og *Sukkertoppen* 1755, begge ved Anders Olsen, der ogsaa skulde have været med ved anleggelsen af *Sydbay*, senere *Holsteinsborg*, 1756, men blev forhindret, *Ritenbenk* 1755 ved C. C. Dalager og Johs. Dorf, *Umánaq* 1758 og 1763 ved Joh. Henr. Bruun, *Egedesminde* 1759 og 1763 ved Niels Egede og Johs. Dorf, *Upernavik* 1769 ved Andr. Bruun, *Godhavn* 1773 ved Svend Sandgreen og endelig *Julianehaab* 1774 ved Anders Olsen.

Det var saaledes en rig kolonisationsvirksomhed, «det almindelige handelskompagnie» udfoldede, men det kunde da hellerikke holde til det. Hertil bidrog, at «fremmede handlere» stadig gjorde sterke indgreb i monopolet, at kompagniets egne betjente i landet saavel som dets skippere og skibsbesetninger hellerikke havde rene hænder med hensyn til snighandel, og at kompagniet en overgang modarbejdede sig selv ved at give «frihandlere» privilegier. Kompagniets aktiekapital var 500 000 rd., da det stiftedes i 1747 for at drive handel paa Vesten og Levanten. Senere knyttedes til det foruden Grønland ogsaa Island og Finnmark. Men i Island rasede faaresygen, og i Finnmark slog fiskerierne fejl, og selvom Grønland ikke var urentabelt, gav det dog langtfra altid overskud, i visse perioder endog et betragteligt underskud. Krigen mellem England og Amerika, der lukkede for skibsfarten ogsaa til Spanien og Frankrig, slog hovedet paa sømmet, og 1774 overtog «den kongelige monopolhandel» Island og Finnmark. Aaret efter kom turen til Grønland, som overtoges fra kompagniet for 128 177 rd. og nu knyttedes sammen med den færøske handel, dog hver med sin direktion. Fra 1 januar 1776 havde «*Den kongelige grønlandske handel*» uafbrudt eneret til handel og besejling paa Grønland, og 18 marts s. a. udstedtes nye kongelige resolutioner og forbud mod uberettiget handel i landet, og om sommeren udsendtes det «armede» skib «*Lovisenborg*» for straks at gøre forbudet effektivt.

Den nye æra indleddes med store anstalter for hvalfangst i stor stil — baade fra etableringerne og ved overvintrende skibe. Det sidste viste sig forfejlet, da det var for kostbart. Derimod udvidedes det første saaledes at der ikke blot fra mange af de hidtidige etableringer dreves fangst efter hvaler med slupper og mandskab, men ogsaa oprettedes specielle hvalfangeretableringer. De fleste af disse nedlagdes igen efterhaanden, de længst bestaaende — til efter 1814 — var «logerne» *Kronprinsens Ejland*, *Arveprinsens Ejland* og *Godhavns Nes*, alle i Diskobugt, samt *Qerrortussoq* i Holsteinsborgfjorden.

1781 blev den grønlandske handel igen forenet med den islandske

og finnmarkske under navnet «*Den kongelige grønlandske, islandske, finmarkske og færøske handel*», og denne ordning bestod delvis i en menneskealder. En stor fællesdirektion ledede disse forenede handeler, og under denne rangerede tre direktører, en for den islandske og finnmarkske, en for den færøske og en for den grønlandske handel. En ny instruks udfærdigedes under 19 april 1782, ved hvilken handelen og samkvemmet med de indfødte reguleredes og festnedes for de neste 3—4 menneskealdre. Endelig oprettedes et nyt overordnet tilsyns-embede i landet selv. Under 6 maj 1782 udnevntes *to inspektører*, en for «de nordlige colonier» og en for «de sydlige colonier». Grensen sattes ved Nordre Strømfjord mellem Egedesminde og Holsteinsborg. En ny «generaltakst» fastsatte bestemte priser for alle varer.

Dette nye systems indførelse voldte naturligvis nogen vanskelighed hos de gamle funktionærer, men gled dog forholdsvis let igennem i «det nordre inspektorat», hvor inspektør *Schwabe* var den rette mand til at «forsone de vrede guder», medens det var værre i «det søndre inspektorat», hvor den koleriske *Obrik* herskede. Dette vil tydelig sees i de to mænds biografier.

Den forskel det nye system bragte, fremgaar klart af Schwabes betenkning af 11 febr. 1788: «Om at overlade den grønlandske handel til private» (manuskript i det Kgl. Bibliotek i København), selvom denne bør læses med nogen kritik, da den utvivlsomt er ikke saa lidt ensidig. Han taler om den «gandske nye plan» af 1782 «til handelens og hvalfangstens opkomst og til at hemme adskillige der i landet herskende uordener» og siger saa, at «fra dets første bebyggelse af udi aaret 1721» havde landet ingen øvrighed i 60 aar, Europeerne var overladt til sig selv, handlede selvraadigt, og følgerne var, at Grønlenderne blev «ved ryggesløse Europæeres onde exemplar forledede til overdaadighed, drik og liderlighed». Handelens betjente, som ingen øvrighed havde haft i landet og ingen autoriseret regnskabsbog, «aflokkede indbyggerne landets producter for overdaadigheds kram og unyttige lapperier, ja til slutning, paa nogle steder, endog for caffe, the, sucher, brendeviin og europæiske gangklæder indtil slaabrocker». De unge mandfolk især havde ved at færdes i europæiske huse, hvor de for adskillige smaatjenester nød mad og drikke, «faaet smag for lediggang og fandt bedre regning ved at gaee paa skytterie end roe i kajak og drive landets fangst». Europeerne holdt opvartersker, som de forvænte; «u-ordener i denne post gik altid vidt, men over alle grendser steeg den», da der kom overvintrende hvalfangere. Disse skibes besetninger bestod oftest af «Holmens matroser, som af deres sagtmodige Föhrske officerer bleve i land behandlede paa samme lemfældige maade som hollandske hvalfangere

i søen» — — «Holmens matroser, overladte til sig selv, i et land uden øvrighed, blandt eenfoldige hedninger, kunde ikke andet end efterlade sørgelige følger». De fandt undertiden paa i de grønlandske huse, som de flittig besøgte, at «udslukke lamperne», hvilket «viiser, hvorvidt ryggesløshed kan gaae, naar den er overladt til sig selv».

Derefter taler han om kolonifolkene: «Kiøbmænd, assistenter og colonister vare eenige i at besvige handelen», og de kunde gøre det ustraffet, da ingen var «til at see dem paa fingrene» og «den eene kniv holdt den anden i skeden». Saavel handelens egne som fremmede skibe drev snighandel. Hertil kom at egteskab med indfødte raskvek bevilgedes, og «disse ulykkelige ægteskaber bandt Europæerne for levetiid til landet. Snart følede de gifte handelsbetiente sin ulykke, tabte mod og lyst og ansaae sig selv som slaver». De søgte da at oprette tabet af embede hjemme, som oktrojen hjemlede flinke betjente, paa handelens bekostning — — «og da der kun var liden trøst at hente i en Grønlanderindes arm, søgte adskillige den i glasset.»

Man kunde hjemme, siger han, ikke faa ordentlig besked. Indberetningerne meldte, at alt var «temmelig godt, men adskillige dødsfald eller forflyttelse aabenbarede betydelig giæld, da de opgivne beholdninger kun fandtes paa papiiret». De forhør som hjemsendtes, var utilforladelige, da medlemmerne af forhørsretten ofte selv var implicerede — og hjemme kunde intet gøres ved sagen, da alle vidner var i Grønland.

Betjentene havde hellerikke opmuntring nok til at drive handelen med kraft og bestride de besværlige togter med iver — der var ingen der kunde melde om de enkeltes dygtighed eller udmerkelse.

I modsetning til dette mørke billede siger han: «Duelige og ærekiære folk gaae nu med fornøjelse til Grønland, da de under opsigt og øvrighed kunde finde leylighed at udmærke sig og derved gøre sig værdige det løfte, som landets almindelige instrux giver retskafne betiente om directionens kraftigste recommendation til befordring i Hans Mayestæts tjeneste.» Thi, siger han: «De studenter og andre vel opdragne personer, som 1782 gik ud som kiøbmænd og assistenter, blev meddeelt et udtrykkeligt kongeligt løfte om forfremmelse til kongelige embeder efter visse aars god tjeneste og om at maatte nyde den løn, de gik ud med, i vartpenge.»

Handelen, siger han, har siden 1782 taget saa anseligt til, at skibene siden da har hjembragt stedse større ladninger. Grønlenderne er ved den kontrollerede handel bragt til villigere at aflevere deres produkter uden dog at blotte sig selv, hvilket nu ogsaa gøres i modsetning til før. —

Det er rigtigt, at handelen tiltog sterkt efter det nye systems indførelse. Aarene 1781—88 betegner en lykkelig periode i handelens historie. Fraregnet forrentning af den i Grønland bundne kapital gav disse aar et aarligt overskud af gennemsnitlig mere end 70 000 rd. Omend konjunkturerne var ualmindelig gunstige i denne periode, er det dog en særdeles iøjnefaldende fremgang. De følgende aaringer var knap saa heldige, til 1807 varierede indtægterne meget sterkt fra aar til aar, hvilket dog skyldtes forholdene paa verdensmarkedet, i Grønland vedblev produktionen at stige jevnt og støt, hvortil dog navnlig bidrog den stedse sterkere udbredelse i Nordgrønland af den nyindførte fangstmetode af sæl i garn strakt under isen om vinteren.

Saa kom imidlertid den 7 aar lange krig med England, under hvilken nesten ingen forsyning med handelsvarer kunde finde sted, fordi de faa skibe, der kom til landet, først og fremmest maatte bringe proviant til de nødlidende Europeere, etablissementerne forfaldt og hvalfangst og handel gik nesten helt i staa — og med dette triste punktum slutter det i denne bog omhandlede tidsrum. —

I det foregaaende har *missionen* nesten ikke været omtalt. Det har sin grund. Oprindeligt var handelen blot midlet og missionen maalet. Saadan var det for Hans Egede. Men netop fordi handelen var saa vigtigt et middel til missionens opretholdelse, blev endog Hans Egede selv tvunget til at sette den mest mulige kraft ind paa at faa den bragt i saa god gang som muligt — hvad der nok kan siges til tider maatte gaa noget ud over hans virksomhed for det der dog var hovedformaalet for ham. Og gik det saadan i Hans Egedes egen tid, kan man let tenke sig til, at det ikke blev anderledes senere. For Sewerin stod endnu den maksimale ialfald som idealet, at handelen var til i Grønland for missionens skyld — omend det ikke kunde undgaa at merkes, at hans *métier* var forretningsmandens. Men for kompagniet, der var et handelsselskab med mange interesser af højst forskelligt livssyn, kunde den ideelle betragtning selvfølgelig ikke opretholdes — ligesaa lidt som da staten overtog «det grønlandske dessein». Da maatte missionsaanden i ledelsen vige for handelsaanden — ja der var tider da missionen nærmest betragtedes som en hindring, som en klods om benet.

Imidlertid gik missionen dog sin gang. Trods ikke udpreget velvilje endte det dog som oftest med at missionen fulgte efter, naar der oprettedes nyanleg, passede sig ind i forholdene og øvede sin evangeliserende gerning saa godt det lod sig gøre.

Den nøje sammenknytning med handelen resulterede i afhængighed, som ofte følte sterkt. Der skulde skrives frem og tilbage, tinges

og slaas af for hver noksaa lille ting, der skulde opnaas, hvert tarveligt skolehus, der skulde opføres, hver nyanskaffelse, der tiltrengtes. Vilde Grønlenderne selv give af deres produkter eller «gøre sammenskud» til en kirkebygning, mødte det modstand som indgreb i handelens rettigheder, som værdier der gik tabt for pengekasen i København, ialtfald som procenter, der gik fra betjentene paa stedet. Der var fra gammel tid knyttet den betingelse til handelens pligt til at befordre missionærerne paa embedsrejser, at de saavidt muligt skulde nytte lejligheden at gaa med togtefartøjerne; senere — i 1770-aarene — kom der en bestemmelse om, at købmændene «ey stricte skulde holde sig» til dette, men lade presterne befordre af kolonimandskabet — «naar dette intet andet arbejde havde for». Den første befordringsmaade — med togtefartøjerne — var intet værd. I brev til direktionen af 31/8 1789 karakteriserer inspektør Wille den treffende saaledes: Grønlenderne «flocker sig omkring kjøbmanden for at see paa de skiønne handels vare, naar togte-kisterne bliver aabne; her skal maales spæk, her skal tælles barder, her skal sorteres skind, her skal snackes etc: etc: I den tid faaer missionairen icke et ord indført, for hvem kan bryde sig om Guds ord, hvor der er noget at fortiene og see paa? Naar nu kjøbmanden er færdig med sin handel, og vinden blæser god, saa lægges fra land og gaaes videre. Missionairen har da maaske icke haft leylighed til at tale et ord.» Og det sidste befordringsløfte tabte det meste af sin værdi ved at det ganske var overladt til kjøbmandens forgodtbefindende, om han kunde afse fartøj og mandskab til missionæren. Selv bortset fra menneskelig lyst til drilleri eller chikane kunde det oftest kun blive tidlig paa vaaren eller sent paa høsten, at det kunde ske uden gene for kolonien — altsaa paa tider da det var højst ubehageligt, ja kunde være farligt at foretage lange embedsrejser i aabent fartøj. Henvendte missionærerne sig til sin øvrighed missionskollegiet, henviste dette i det lengste til handelens forpligtelse og gik først sent og modstræbende med til anskaffelse af en konebaad ved nogle af missionerne — og vilde missionærerne «have voiture for vinteren», fik de holde hunde og slede selv, skrev kollegiet til missionær Tulle i Egedesminde 1773.

At det derfor undertiden kom paa tale fra missionærernes side at søge missionen frigjort for afhængighedsforholdet til handelen, kan ikke undre. Saaledes forelagde missionærerne *Welling* og *Bloch* i 1740-aarene en «plan til missions bedre drivt», ifølge hvilken der skulde være 7 missionærer, en ved hvert etablissement, og 14 kateketer, hvoraf nogle skulde anbringes ved «smaalogier» paa folkerige steder og tilses af nærmeste prest; paa alle pladserne skulde opføres «forsamlingshuuse», der dog for de flestes vedkommende kunde rejses

«paa grønlandsk maade» af tørv og sten og opvarmes ved speklamper. Midlerne hertil foresloges fremskaffet dels ved tilskud fra «den kongelige casse» og dels ved at samle et fond af gaver og kollekter. Saaledes skulde handelen kunne holdes helt udenfor. Kollegiet syntes godt om planen, men foreslog hovedudgiften, 2700 rd. aarlig, dækket af «lektoraterne» ved latinskolerne i begge riger, medens udgifterne til fattige og skolebørn skulde dækkes enten ved en kollekt eller ved at paalignes kirkeejere. Uvist af hvilken grund bragtes planen ikke til udførelse. At tanken om at samle et fond af gaver og kollekter ikke var helt hen i det blaa, kan sees af at missionen omkr. 1790 ejede en kapital paa godt 19 000 rd., der vistnok var samlet ved gaver, foruden legater til beløb af ialt 8400 rd., hvoriblandt nogle til bestemte formaal, saaledes Hardangerbonden Christopher Siursen Hieltnes's til kateketlønninger og bøggers anskaffelse.

Handelskompagniet tilbød flere gange — «for at forekomme al videre dispute og vitløftig og ubehagelig correspondantz, der meere skader end forbedrer baade missionens og handelens fremgang» — at udbetale det aarlige tilskud, det fik for at vedligeholde missionen, til kollegiet — saa skulde dette nok faa at føle, hvad missionen kostede! Forstaaeligt nok vilde kollegiet ikke indlade sig derpaa, da det jo i saa fald stod kompagniet frit for at diktere priserne paa proviantvarer og materialer efter forgodtbefindende. Det var rimeligvis det samme hensyn, som endnu i 1784, da handelen forlængst var overtaget af staten, fik kollegiet til at afslaa endnu et tilbud — det sidste — fra direktionen om 5000 rd. aarlig mod selv at overtage alle udgifter til missionen.

Men missionen maatte derfor vedblive at lide baade under afhængighedsforholdet til handelen og under en permanent fattigdom, som tilsammen satte sit spor overalt, baade i de kaar, der bødes arbejderne, i arbejds gang, og i de midler, hvormed der arbejdedes. Endnu 1790 var missionens samlede indtegt neppe 4000 rd., og da der bl. a. var 10 missionærer, var der et aarligt underskud i kassen paa ca. 1900 rd., som dækkedes af den finmarkske missions midler.

Missionskollegiet fik imidlertid aarsag til at fortryde bitterlig, at det ikke havde modtaget direktionens tilbud af 1784 om 5000 rd. aarlig til bestridelse af missionens udgifter i Grønland. Ved kgl. resolution af 27 april 1791 bestemtes det nemlig, at missionen for fremtiden kun skulde ha et kontant aarligt tilskud paa 2263 rd. Udover dette skulde handelen kun yde gratis ud- og hjemrejse for missionærer, kost, lys og brendsel til en missionær, samt lønne en karl ved kolonierne Godthaab, Holsteinsborg, Christianshaab og Jakobshavn,

vedligeholde nuværende og fremtidige boliger, kirker og skoler med inventar samt godtgøre 50 rd. for embedsrejser.

Da saaledes over halvdelen af kostdeputaterne og alle andre penge- og naturalydelse, som handelen hidtil havde udredet af de fra gammel tid bevilgede 5000 rd., nu bortfaldt, og missionens øvrige konstante midler kun beløb sig til godt 1200 rd. aarlig, betød dette et megtigt indtægtsstab for den i forvejen saare fattige missionskasse. Der maatte derfor skrides til en *meget betydelig reduktion* af missionen i Grønland. Fra 1792 blev denne «herefter kun betient af 5 missionairer» — altsaa *halvdelen* mod før. De 5 missionariater blev *Julianehaab, Frederikshaab med anneks Godthaab, Holsteinsborg med annekser Sukkertoppen og Egedesminde, Claushavn med annekser Jakobshavn og Godhavn (og Ritenbenk)* samt *Umánaq*. Anneksmissionerne skulde bestrides ved hjælp af indfødte «kateketformænd». Ordningen gennemførtes dog ikke helt efter programmet, idet missionæren i Holsteinsborg straks erklærede sig ude af stand til at bestride Egedesminde, som derfor lagdes ind under Jakobshavn, hvor Diskobugtpresten foretrak at bo fremfor Claushavn, paa grund af den derværende store kirke.

Efter reduktionen fulgte snart krigsperioden 1807—14, som tilsidst tømte landet for missionærer — de sidste i Sydgrønland gik hjem 1812 og kun *Bram* og *Hartz* i Nordgrønland blev tilbage, 1813 gik Bram hjem og Hartz var *eneste prest i hele landet*, da det i denne bog omhandlede tidsrum endte.

At Grønland alligevel da i en halv menneskealder havde været et saagodtsom helt gjennemkristnet land — naar bortses fra yderpunkterne, egnene omkring Kap Farvel og Upernavik, hvor der endnu var endel hedninger — skal ingen andre have æren for end den stab af mænd fra de forenede riger, som med Hans Egede i spidsen gav de bedste aar af deres liv hen i evangeliets tjeneste — som gamle C. C. Dalager med ikke ringe ret siger om *sin* tids Grønland, mere end et halvt seculums — «i dette fatale land, udsadt fra alle livets fornøyer.» —

Arbejdsmetoderne baade for handelens og missionens vedkommende fastlagdes allerede af det første kuld af kolonisatorer saadan som de i det store og hele holdt sig gennem 100 aar.

Befolkningen i de store distrikter, der hørte til etableringerne, var faatallig og bebyggelsen meget spredt. Der fandtes ikke som senere filialhandelspladser med butik og kirke — eller forsamlingslokale — de første tilløb til saadanne kom først enkelte steder omkring aarhundredskiftet. Med kortere eller længere — oftest længere og

undertiden meget lange — mellemrum laa der et enkelt eller et par «vildmandshuuse», som de indfødtes beboelser kaldtes i de første tider, oftest overfyldt med mennesker, og hvor 10—20 speklamper — over hvilke der hang dampende kødkedler eller vaade skindklær til tørring —, flænsede sælhunde, urinballier og ildelugtende madvarer og dito rester i forbindelse med uddunstningerne fra de mange mer end halvnøgne mennesker frembragte en atmosfære, som adskillige gange bragte den besøgende Europeer, der maaske træt og sulten kom fra en lang og strabadserende dagsrejse, til at ønske at han hellere var bleven udenfor. «Næppe kunde jeg udholde den stank, denne operation medførte, naar jeg hændelsesvis var nærværende,» siger f. eks. missionær Egede Saabye i sin dagbog om skrabningen af de i urinballien udblødte skind.

De europæiske rejsefartøjer var tunge og klodsede, ofte tillige gamle og skrøbelige, med møre sejl og lappede aarer. Det hændte ofte, at noget gik i stykker paa fartøjet under en kritisk situation, og det var et Guds under, at fartøj og besætning blev bjerget. Da missionær Lassen i november 1793 skulde rejse hjem fra Claushavn til Jakobshavn, mistede de under et hurtigt opkommende uvejr først sejlet paa baaden og knekkede derpaa fire aarer, saa at det kun var med yderste anstrengelse og under stadig fare for at drive tilhavs at de omsider naaede land — naar man kender de lokale forhold, i virkeligheden et sandt Guds under!

De lange afstande og langsommelige befordringsmidler tilligemed befolkningens idelige omflakken om sommeren bevirkede at rejserne maatte begyndes meget tidligere paa vaaren og trak meget længere ud paa høsten end i senere tidsperioder. Det eneste kommunikationsmiddel, der var uforandret det samme dengang som senere, var sledekørslen i Nordgrønland. —

Da der som sagt ikke fandtes filialhandelspladser rundtom i distrikterne, maatte handelen med den spredtboende befolkning foregaa paa den maade at man rejste omkring til dem og afkøbte dem deres produkter.

Disse *togterejser* fandt sted vaar og høst. De sidste kaldtes «*høst-togt-rejser*» og kunde trekke ud til slutningen af november, ja undertiden et stykke ind i december. Købmanden og assistenten skiftedes til at lede togterne, som foregik med store baade, oftest halv-, sjeldnere heldæks, men som regel med «en hytte» agter, hvor besætningen kunde tilbringe natten. Varerne medførtes i «*handelskister*» og omsetningen foregik udelukkende ved tuskhandel, først henimod aarhundredets slutning begyndte enkelte, f. eks. Myhlenphort, at indføre en slags værdimerker ☉: sedler, hvorpaa de leverede produkter

noteredes og som siden kunde byttes med varer ved handelsstedet, og 1801 indførtes de første «creditsedler» — 3: papirpenge — af inspektør Bendeke.

Man gik paa togtrejserne for det meste i havn hver aften, saa vidt muligt ved beboet sted for ikke at spilde tiden.

Et enkelt eksempel kan tjene til illustration af hvorledes en kolonis «høst-togt-rejser» ofte artede sig.

4 nov. 1801 begav købmanden i Sukkertoppen sig paa handelstogt til koloniens syddistrikt med baaden «Haabet» og tre mands besetning. Kl. 1 naaede de Isortoq-fjorden «hvor det, som sædvanlig paa denne aarstid, blæste næsten en storm af østen». De naaede dog velbeholden over, inden det blev mørkt og gik tilankers «i den saa kaldede Suppehavn». Den neste dag gik de udenom et stort udhavsnes «og noget ud paa Baadfjorden». Her fik de vindstille og sterk sø og naaede kun med stor anstrengelse tilbage til land og gik tilankers «i den saa kaldede Brændeviins havn»¹, hvor de maatte ligge til den 9de paa grund af daarligt vejr. Imidlertid drog de med skibsjollen «omkring til de i omegnen boende Grønlændere og fik deres spæk, da man ikke med baaden paa denne aarstid turde gaae dertil» eller forlade den sikre havn.

Nu begav de sig videre sydefter den 10de, men naaede ikke langt før vind og sø tvang dem til at vende tilbage. Og da de atter havde ligget nogle dage i Brendevinshavnen og forgæves ventet paa lejlighed længere sydefter, saa «besluttede man sig hellere at vende hjemad for at gjøre Nordtogten først». 16 november naaede de tilbage til kolonien — hvor de ikke kunde legge ind i den indre skibshavn «formedelst iis» — med et udbytte af «7½ ballie sælspæk, 3 hvide og 7 blaae ræveskind, 8 stk. ordinaire og 2 stk. sortsidede skind».

29. nov. drog de ud paa «Nordtogten» (3: til Kangâmiut eller «Gl. Sukkertoppen»), men kunde paa grund af nyis ikke forcere Hamborgersundet og naaede derfor kun de nærmeste Grønlenderpladser, hvorpaa de efter stadig kamp med nyisen omsider naaede tilbage til kolonien 10 december med et udbytte af nogle faa ballier spæk. —

«*Foraarstogterne*» begyndte i Sydgrønland for det meste allerede i marts, men med konebaad, altsaa uden «hytten» til at give lidt læ mod vejrets barskhed. I Nordgrønland foretoges kun faa foraarstogter, fordi isen oftest laa saa længe, at der ikke blev tid dertil inden Grønlenderne drog ud paa deres sommertogter. Men til gengæld bevirkede vinterkommunikationen at spæk og skind kunde afhentes fra bopladserne med koloniens «material-sleder» og «material-hunde»,

¹ Navnet, der hyppigt forekommer paa havne, øer og nes i Grønland, stammer fra, at man her paa rejser gjorde holdt og trakterede besætningen med en dram.

ligesom Grønlenderne selv ofte bragte deres produkter til kolonien paa hundeslede. Niels Egede bemærker i sin dagbog fra Christianshaab for 3 marts 1743, at der da var «saa sterk kjøring med spæk til colonien daglig, som paa torvedagene i Kiøbenhavn». —

Der vil i biografierne findes adskillige episoder saavel fra handelsbetjentenes togtrejser som fra missionærernes omrejser. At dette udstrakte rejseliv medførte en ikke ringe risiko for Europeerne i Grønland i datiden, siger sig selv. Der foreligger i dusinvis af beretninger om saadanne tilfælde, hvoraf mange fik ulykkelig udgang og medførte tab af menneskeliv, især for handelsfolkene vedkommende, mindre for missionærernes, idet disses rejser ikke var saa hyppige som hines og dog tildels, navnlig naar missionæren selv holdt konebaad, kunde legges i gunstigere vejrperioder. —

Mod togtrejserne var de øvrige arbejder og funktioner, der paa hvilede handelens betjente, kun for leg at regne. De bestod væsentligst i udvejning af proviant til koloniens folk, handel med stedets indfødte og regnskabsføring. Derfor benyttede handelsbetjentene i Nordgrønland, specielt i Diskobugten, vintertiden til gensidige besøgsrejser. Egede Saabye siger herom: «Om vinteren have handelsbetjentene intet at gøre; de kører derfor jævnlig paa besøg fra sted til andet, og fra hvert sted, naar det ellers er muligt, faar de nyt følgeskab, og udgør en karavane, hvis rejses hensigt vel egentlig er at faa ende paa den kedsommelige tid, at leve vel hos andre og igen lade andre leve vel hos sig, men har dog ellers sin store nytte.»

Undertiden kunde der forefalde deltagelse i hvalfangst, men denne overdroges senere til særlige hvalfangerassistenter, hvis hverv ofte kunde være strabadserende og farefuldt nok, naar de paa iskolde vinterdage maatte ligge ude «paa brandvagt» efter hvaler eller, som det undertiden hændte, «kom i kamp med en desperat hval», der slog sluppen i stumper og stykker under dem, saa de med livsfare maatte bjerges af tililende Grønlendere eller af kameraterne i de andre baade. —

Missionærernes virksomhed var dobbeltsidig, idet de var prester for Europeerne og de døbte indfødte, og missionærer for hedningerne.

Sidst i september eller først i oktober, naar Grønlendernes sommerrejser var endt, begyndte *læsningen med katekumenerne*, som derefter foretoges vinteren igennem alle hverdage, oftest om morgenen tidlig og om aftenen efter mørkets frembrud, for ikke at hindre mændene i deres erhverv. Saavidt deres alder tillod det lærte man katekumenerne at læse, fremgangsmaaden var da som regel den, at man daglig underviste begyndere i stavning og samtidig lod de viderekomne hveranden

dag øve sig i læsning og hveranden dag lære udenad, nogle af katekismus, andre af forklaringen «eftersom de ere komne vidt til» (J. Myhlenphort). Men overfor de mange eldre og gamle, som vilde have svært ved at lære at læse, opgav man dette og underviste dem alene ved mundtlig «gennemtærskning» saalenge «til de selv kand oplæse et stække efter andet» (B. Laersen). Ved katekisationer — «som hver aften skeer for dem, som underviises til daab» (Myhl.) — gennemgik man det lærte, oplyste det ved praktiske anvisninger og søgte at sikre sig at de virkelig havde forstaaet det. Med hensyn til hvad der krævedes til daab var dette naturligvis noget forskelligt efter de fordringer, de forskellige missionærer stillede, ligesom der jo maatte tages hensyn til lærlingenes forskellige evner, men i almindelighed kan forholdet skildres saaledes: for de dygtigeres vedkommende hele katekismen med forklaringen fra ende til anden foruden salmer, bønner og en mængde «bibelske sprog», for de mindre perfekte betydelig mindre, ligetil «alleene de vigtigste grundsandheder», da det, hvis man forlangte for meget, «vilde blive umuligt for dem at naae til daaben» og man desaa risikerede, at «nogle vilde blive bange for sligt» (R. Bruun).

Hvad daabsmeddelelse angaar stræbte man saavidt muligt at gøre katekumenerne færdige dertil paa en vinter, for at de ikke under deres lange omflakken om sommeren skulde glemme for meget af det lærte. Adskillige maatte dog gaa til forberedelse to eller endog flere vintre. Glahn beretter saaledes om et par gamle kvinder, som havde gaaet «i sex samfulde aar»; da han skulde rejse hjem døbte han dem omsider, fordi det var haabløst at vente at de skulde kunne lære mere.

Iøvrigt var man som regel forsigtig med at antage baade til daabsforberedelse og til daabsmeddelelse og ønskede saavidt muligt at sikre sig, at ikke verdslige hensyn eller forventet fordel dikterede begæringen. Heri var saagodtsom alle missionærer enige. Fabricius paastaar endog, at det vilde ikke være umuligt at «faae nogle taliter qualiter lagt til meenigheden», naar man vilde give dem «en rulle tobak, en flint eller saadant». Berthel Laersen vilde ikke døbe sine katekumener for hastigt «for ey at indføre daaben som en puure ceremonie og udvortes skik». Sverdrup turde en tidlang ikke døbe nogen ved Ritenbenk, fordi der ingen kateket var og han da var bange for, at de skulde falde tilbage. Og selv Glahn, der dog ansaa det for en meget betenkelig sag at negte nogen daab, erklærer at man «kand derudj ey bruge forsigtighed nok, efterdj erfaringen lærer, at man endda kand blive bedragen».

Det var allerede tidlig bleven skik at holde morgen- og aftenbøn med den døbte menighed, som regel i pladsens største hus eller skifte-

vis i de forskellige huse. Ved morgenbønnen læstes sedvanlig nogle kapitler af det ny testamente eller et opbyggeligt stykke; ved aftenbønnen blev der som regel katekiseret med de tilstedeværende. Hensigten med disse andagter var at vedligeholde menighedens kristendoms-kundskab. Derfor turde ialtfald de mere nidkære af missionærerne hellerikke ganske overlade dem alene til kateketerne, ikke engang de europæiske, men overtog helt eller delvis ledelsen af dem selv eller var i hvert fald tilstede ved dem.

Desuden ledede missionærerne som regel personlig børneskolen, som de for det meste holdt i deres egne huse, naar de da ikke foretrak paa egen bekostning at indrette et grønlandsk hus dertil. I den første tid var der offentlige skolehuse, men disse forfaldt snart og de forskellige handelsledelser var ikke meget villige til at opretholde dem. Først mod aarhundredets slutning begyndte handelsdirektionen at interessere sig for skoleundervisningen. Og dog naaedes der med primitive midler ikke lidt, takket være missionærernes trofaste arbejde. Inspektør Bull skrev 1798: «Medens ikke een af de hernhutiske Grønlændere kan læse skrift, og kuns meget faa i bog, kan alle af den danske mission læse i bog, og en stor deel skrive forstaaeligen.» Dette gælder Sydgrønland, i Nordgrønland var forholdene efter inspektør Myhlenphorts vidnesbyrd endda bedre.

Saa tog missionærerne sig endelig ogsaa som regel meget af deres menigheders økonomiske forhold, søgte at holde de døbte «til ilden» med deres fangst og erhverv, provianteringsrejser, kød- og fisketørring etc., ja anskaffede endog selv baade og redskaber og blev foregangs-mænd og arbejdsgivere, saaledes især Myhlenphort, Glahn, Sverdrup og Cappelen. Ligeledes var i hvert fald de senere missionærer ivrige for at faa deres menighedsmedlemmer spredt ud i distriktet «til de nærsomste steder», og paatog sig i den hensigt det betydelige ekstraarbejde at uddanne unge mennesker til kateketer for disse «adsprede».

Til denne flersidige virksomhed kom saa rejserne ud i distriktet, op-søgning og paavirkning af hedningerne og — last, but not least — oversættelsesarbejde. Saagodtsom alle missionærer hjemsendte oversættelser af dele af biblen, katekismus, Pontoppidans forklaring, opbyggelsesskrifter eller salmer. Naturligvis naaede langtfra alle færdighed i det vanskelige grønlandske sprog, enkelte kom vel neppe til at kunne udtrykke sig helt frit heri inden de igen forlod landet, men for manges vedkommende maa man forbavses over den dygtighed, de lagde for dagen i sproglig henseende, særlig naar hensyn tages til de yderst faa og mangelfulde hjælpemidler, de havde til sprogstudiet. Det vidner højt om deres samvittighedsfuldhed og om det nære forhold, de satte sig i til befolkningen. —

De *vilkaar*, der bødes Europeerne i det 18 aarhundredes Grønland, var saavist ikke tillokkende, navnlig ikke for *missionærernes* vedkommende. Man maa snarest undres over, at det virkelig lykkedes at faa folk til at gaa ud.

Hans Egede dannede en undtagelse. Han løn var 300 rd. foruden bolig og kost. De medhjelpere der sendtes ud i hans tid, fik 200 rd. i aarlig gage. Men derefter fikseredes missionærernes aflønning til 150 rd. i aarlig pengeløn. Da Sewerin nemlig indførte fælleshusholdning ved hver koloni i 1740 og dertil gav «douceurs» d. v. s. forskellige urtekramvarer, vin etc., «decourteredes» den oprindelige løn 200 rd. uden videre med 50 rd. Undertiden maatte de endda de første par aar nøjes med halv gage, naar de udsendtes som medhjelpere hos eldre missionærer; saaledes fik provsternes «adjuncti» kun halv løn. En af disse, Lintrup, har — «til ævig spot, skam og skændsel» for missionskollegiet — sat dette paa prent, idet han ved sin ordination skriver i vitaprotokollen, at han gaar til Grønland «conditionibus vix tolerandis» o: paa betingelser man neppe kan finde sig i.

Ved missionens reduktion i 1792 sattes aflønningen «til opmuntning for missionairene» ganske vist op til det dobbelte, 300 rd. aarlig, men dette betød ikke saa meget som det saa ud til, idet det tilføjedes, at saa skulde til gengæld udgifterne «til communion-viin, medicamenter samt konebaad og roersker» være «under denne summa indbegreben», og de 2—3 gange saa store «sogne», de nu fik imod før, satte naturligvis især rejseudgifterne op i tilsvarende maal, og tidligere havde de endda — ialtfald teoretisk — ingen reiseudgifter haft, da det som omtalt tilkom handelen at befordre dem paa embedsrejser.

Det er nesten bleven et dogme, i hvert fald i Danmark, at fortidens Grønlandsmissionærer var undermaalere, der kun gik op til det barbariske land for at komme hurtigere i vej end de ellers vilde kunne, eller at de kun betragtede deres eksil som gennemgangsled til et fedt levebrød i fedrelandet. Det er jo muligt at nogen kan have gjort dette. Men i saa fald er de bleven bittert skuffede. De allerfleste forlod landet med en paa grund af den ringe aflønning betydelig gæld til missionskollegiet og andre og maatte derefter tilbringe indtil 3—4 aar med at skrive ansøgninger og slide kancelliets trapper — under bitter kamp for dagligt brød, thi med 80 rd. i aarlig vartpenge skulde de ikke komme langt, især ikke naar de havde kone og børn. Gælden forøgedes kun, og naar de saa endelig kom i embede, var dette ofte saa ringe, at de blev rent forarmede og aldrig kom ud af deres gæld, hvor meget de end afbetalte paa den. Missionskollegiets arkiv vrimler af bønskrifter fra saadanne stakkels fattige tidligere Grøn-

landsprester. Det kan ordentlig skære en i hjertet at se, at dette var lønnen for deres opofrende gerning i det dengang ubeskrivelig fjerne og øde land. Vel er det sandt, at der var missionærer, som ikke stod maal med den opgave, de havde paatat sig, ogsaa enkelte som forsømte deres pligter og lod fem være lige. Men mange — jeg tør sige de fleste — af dem har udført et godt og trofast — og ubegribeligt udholdende — arbejde, ofte under meget svære, ja nesten haabløse kaar — og aldrig høstet paaskønnelse derfor. Det er betegnende — og sørgeligt — at en missionen udenforstaaende, inspektør Schultz i Godhavn, fandt sig beføjet til at skrive til sin øvrighed handelsdirektionen, at de grønlandske prester ikke blot havde «lidet at leve af», men at de ikke engang «fra missions collegii side synes at faae den ringeste opmuntring, ikke engang understøttelse i deres andragender». —

Handelens funktionærer var ikke saa lidt bedre stillet end missionærerne. Ganske vist var deres faste løn ikke stor, men de havde temmelig store procenter af hjemsendingerne. Købmændenes kontante løn varierede fra 100 til 200 rd., assistenternes fra 50 til 100. Ved direktionsskrivelse af 10 maj 1788 fastsattes følgende lønskala: For købmænd 100 rd. (kan stige til det dobbelte), for oberassistenter 80 rd., for hvalfangerassistenter 60 rd., for koloniassistenter 50 rd. Desuden i procenter af hvad de hjemsendte produkter udbragtes til i København: 5 pct. til købmænd, 2½ pct. til assistenter. I heldige aaringer kunde procenterne mangedoble den faste løn. —

Foruden pengelønnen nød alle i Grønland ansatte funktionærer *kostdeputat in natura*. Dette, som for missionærer og overordnede handelsbetjente udgjorde et saakaldt «officersdeputat», d. v. s. halvanden portion «gemeen mands kost», bestod af 53,5 kg. smør, 45 kg. røget flesk, 53,5 kg. saltet lammekød (eller 70 kg. oksekød), 182,5 kg. skibsbrød (eller 235 kg. «blødt brød», bagt i landet), 1 tønne byggryn, ½ td. erter, 39 kg. tørfisk og nogle tønner øl. Var «officeren» gift, fik han en halv gang mere af alle sorter. Deputatet udvejedes som regel hver fjortende dag.

Endvidere tilkom der enhver «officer» som erstatning for den «decourterede» gage en portion «specerier», d. v. s. urtekramvarer, vin, ost etc. efter et bestemt skema og til værdi af 50 rd.

Disse proviantsorter, der kun med nød og neppe kunde strekke til aaret rundt, hvis ikke de kunde suppleres med fersk mad — vildt og fisk, de saakaldte «forfriskninger» — afknappedes endog ikke saa sjældent, naar kolonien udgik paa en eller anden proviantsort eller naar et skib udeblev eller maatte overvintre, i hvilket tilfælde dets mandskab maatte tære paa koloniens beholdninger. I krigsperioden

1807—14 var det især rent galt, da sank rationerne tilsidst til et rent minimum, og igrunnen er det merkeligt, at man overhovedet klarede sig igennem, men de paagældende er sikkert ogsaa derved bleven merkede for livet.

Men værre var det dog, at varerne ofte var meget slette. Erter og gryn var undertiden mugne, skimlede og markædte. Det hændte ligeledes ikke saa sjældent, at brødet «inden i var saa fuldt af edderkopper og spindelvæv» at man «stedse maatte have en fjærevinge ved haanden» naar man spiste. Dette oplevede f. eks. Glahn et aar i Holsteinsborg og Egede Saabye et andet aar i Claushavn. Og i krigsperioden var det et udbredt fænomen. Længe efter (1831) skrev W. M. Olrik i «Kjøbenhavnsposten», at aaret 1812 «udmærkede sig i mere end een henseende. Saaledes hørte det nu til et ordentligt indrettet maaltid at have en børste, for dermed at børste al muggenhed af skonroggen, hvilken opfindelse inspektøren (☉: Myhlenphort) var mester for; men den blev casset, da denne afbørstning medtog for lang tid for sultne maver og medførte kun en idelig nysen, hvorfor ogsaa skonroggerne bleve kaldt nysebrød». Smørret var ofte uspise- ligt — «mastesmør vilde det have været i fædrenelandet», siger Egede Saabye i sin dagbog. I krigsaarene var ogsaa dette rent galt, smørret var «velbeprydet med indtil 7 farver». Flesk og kød var ogsaa ofte «efter talemaaden der: som en ducat» d. v. s. harskt og gult, saa at kun sult og vane fik det til at glide ned. Under saadanne forhold lød der ofte klager over at købmændene forfordelte missionærerne og gav dem af den daarligste vare; men saalænge der ingen overordnet instans var i selve landet, saa sagen snarest kunde blive undersøgt, var klagerne naturligvis ubevislige og derfor forgæves. Efter inspektoraternes oprettelse blev forholdet bedre.

«Specerierne» slap oftest op inden skibene kom igen, især i Nordgrønland hvor sledekommunikationen om vinteren gjorde gæsteri almindeligt; da var der intet videre at bestille ved kolonierne, og handelsbetjentene drog da, undertiden i hele karavaner, paa besøg til andre etablissementer. Men ogsaa i Sydgrønland plejede disse ting at slippe op, fordi de kvanta, man havde at disponere over, kun var ringe. Der kom derfor regelmæssigt hvert aar en «fastetid», da man var udgaaet paa «alle ting, som ved vane er blevene nødvendige», endog paa saadanne som kaffe, the og sukker (Egede Saabye). Et mundheld blandt Europeerne i landet lød derfor: «kom jul, kom jul, kom falderaldera! kom paaske, kom paaske, Gud hjælpe mig da!»

Efter at fælleshusholdningen af let forstaaelige aarsager forlængst var ophørt, fandt handelsdirektionen paa at søge den genindført, dels for at spare noget brensel og folkehold og dels «for at fremme eenig-

hed» især mellem missionærerne og handelsfolkene. Det var dog neppe det rette middel hertil — det gav, som missionær Berthel Laersen i Sukkertoppen i den anledning skrev ud fra sin tidligere erfaring, ofte anledning til «et suurt og harmeligt maaltid, i stæden for at gjøre det vederqvægende den eene for den anden». Det vakte da ogsaa stor modstand, og de faa, der forsøgte det, opgav det snart igen.

Baade i fælleshusholdningens tid og ellers var levemaaden i Grønland yderst spartansk i det daglige, om der end til gengæld kunde blive «festet» bra ved højtidelige anledninger. En fra Hans Egedes tid bevaret spiseseddel lyder paa erter og kød om søndagen baade til middag og aften, gryngrød og sild om mandagen til middag og melgrød til aften, tirsdag erter og laks til begge maaltider, onsdag som mandag, torsdag erter og tørfisk til begge maaltider, fredag gryngrød og ost til middag og melgrød til aften og endelig lørdag som mandag og onsdag. Desuden «3 brugelige trækander øl» om dagen. Senere blev spisesedlen endnu tarveligere. Ifølge «spisetaxt, hvorefter de udi det kgl. octroyerede almindelige handelscompagnies tjeneste staaende mandskaber forflages» af 23 maj 1771 gaves der grød morgen, middag og aften mandag, fredag og lørdag, onsdag ligeledes undtagen at middagen lød paa grød og fisk, tirsdag og torsdag grød til morgen og erter til middag og aften, kun at der om torsdagen gaves kød til middagserterne, og endelig søndag flesk og erter til middag og erter til aften, medens helligdagen fejredes med brendevin om morgenen og intet andet. Ganske vist gjaldt denne spiseseddel mandskaberne eller «de gemeene», men de fleste funktionærer har neppe til daglig levet stort mere afvekslende. Glahn har i hvert fald fortalt, at han lod sin kok koge erter eller kaal eller grød til flere dage ad gangen. Endelig skal meddeles middagens spiseseddel for W. M. Olrik fra 1803: «Søndagen: ærtevelling (ærter og gryn) kogt paa salt flæsk og kjød (ikke raadeligt for skjørbug) eller paa ryper, som ved Sukkertoppen faldt sjeldent, eller ogsaa blot i vand, men fedet med et stykke sælhundespæk, som giver en dejlig jevning. Mandagen: opvarmet mad fra igaar. Tirsdagen: cochleare-kaal, hvis man har den, ellers grynvelling, kogt paa kjød, i mangel deraf paa ingenting, men lækkres med lidt smør, hvis det kan strække til. Onsdagen: opvarmet mad fra igaar. Torsdagen: vandgrød, som man dypper i øl eller melk eller i mangel deraf i vand. Den mere kræsne dypper vel ogsaa i viin. Fredagen: maaskee ærter eller ingen ting. Lørdagen: samme mad som igaar, eller ogsaa øl og brød. Dog kan denne spiseseddel ikke gjelde for hele aaret, eller for alle Europæere uden undtagelse; thi nogle holde et Fandens huus med deres egne og handelens indtægter,

andre ere igien meget sparsomme, men kaldes Nittengryn. Bemeldte spiseseddel er altsaa ikke en ufravigelig regel uden for dem, som vil følge den. Af mig er den bleven fulgt i mange aar». (Kjøbenhavnsposten 1831). —

Endelig havde alle funktionærer *fribolig og brendsel*. Som oftest havde købmændene to værelser, assistenten et og missionæren et, fra begyndelsen i et og samme hus. Men disse boliger var meget indknebnede. 1748 klager missionær Bloch over at der i missionærkammeret i Jakobshavn ikke engang er plads til seng, bord, et par stole og en kiste; der fandtes ikke engang kakkellovn, men kun bagsiden af en saadan. 1755 besværer missionær Rasch i Frederikshaab sig over «dette fugtige og mugne værelse, som tillige er helt indknebet og ubelelygt, hvormed ieg dog var fornøyet, alleniste det ikke var disse grove og ugudelige folk (∴ mandskabet) saa nær». Senere opførtes flere steder selvstændige missionærboliger, men i meget lille maalestok. I Jakobshavn var der saaledes kun ét værelse, hvori oven i købet «et afdeelt spisekammer». Da loftsbjelkerne var knekkede, var der sat støtter under midt i stuen. I Godthaabs prestebolig — i kirkens ene ende — var der to smaabitte værelser. 1769 var «missionshuset i Holsteinsborg saa utæt, at man ikke engang kunde «ligge tørt i sengene» og bøger og møbler ødelagdes ved indtrængende vand. I Ūmánaq var prestens eneste stue endnu 1795 saa utæt, at der fogsne derind om vinteren, og bindingsverksveggene saa tynde at den ikke var til at opvarme trods rigeligt kulforbrug; i denne bolig mistede tre missionærhustruer efter hinanden deres helbred, de to endog livet. 1785 klagede missionær Dahl i Upernavik over, at hans hus var helt ubeboeligt; det vurderedes til 30 rd. Baade han og adskillige andre missionærer — og assistenter undertiden ogsaa — maatte flytte i «grønlandsk jordhuus» om vinteren. 1790 skriver «oberassistent» Joachim Holm til inspektøren, at assistent Martini bebor «det værste af logen Godhavns, hr. inspecteuren velkiendte, indknebnede, mørke og slette værelser. En af de til mandskabet brugelige sorte og gamle stand-køjer er hands leye, uden skiul og omhæng, et af 2de bredder fastslagen bord og et fag smaae vinduer, der næsten er bedækket med lapper af sammensadte glas-stumper, samt 2de hyller, er alt det der skal ziire værelset». Han bemærker hertil: «Jeg troer altsaa at enhver dansk betient, der kommer her til landet, og som fødselen og erhvervede kundskaber har skienket et fortrin for den ringere classe, maae beklage hver tiime han tilbringer med arbejde i et saadant værelse, hvor alt hvad øyet beskuer, bliver ham en vederstyggelighed og nedtrycker det muntre sind, der er saa høyst nødvendigt og uundværligt for enhver her i landet.»

Boligerne var yderst tarveligt udstyrede med kun det allernødvendigste bohøve. I 1750-aarene bestod møblementet i Frederikshaabs missionærkammer kun af en «nagelfast» seng, et bord, en læderstol og 6 boghylder, i Godthaab var det endnu tarveligere, der fandtes kun «et lidet bord, en træstol og tvende hyller» samt en jernbileggerovn, som stuen delte med naborummet, prestens seng stod i «kirkestuen». Sukkertoppens vaaningshuses 3 «officers»-værelser var møbleret med: i «købmandens stue» en bileggerovn, to «ryslæders» stole, et bord med skuffe, to smaabenke og nogle hylder; i «næste værelse» bileggerovn, bord med skuffe, tre benke, en «ryslæders» stol og et par smaa hylder; i «assistentens stue» et sengested, et lille bord med skuffe, en stol og et par smaa hylder. I Christianshaab fandtes i den største stue et sengested af fyrretræ, et bord med krydsfod, fire hylder, en taburet, seks læderstole, en lænestol, en bogreol og en slagbenk.

En halv snes aar senere forsynedes vinduerne med «kirseys» gardiner og sengene med dito omheng, men endnu 1801 opgives det møblement, som handelen skulde vedligeholde i Jakobshavns missionærbolig, til to borde, et «topsengested, 8 «ryslæders» stole og to fag gardiner, i Frederikshaab endog kun et slagbord, et sengested og 6 stole.

Derimod var boligerne som oftest ret rigeligt forsynet med køkkenudstyr.

De private mobiler, man bragte med sig eller anskaffede, var langt hen i tiden kun faa og indskrenkede sig oftest til nogle kister og naar det kom højt et chatol. Da provst Sverdrup efter 24 aars forløb drog fra Grønland, medførte han ikke andre private møbler end nogle bogreoler. Da købmand Irgens døde i Christianshaab 1787, indskrenkede hans private møbler sig til «et ege chatol med beslag, men brystfældig» samt en med «kirsey» betrukken skrivepult, medens hans garderobe derimod var ret righoldig. Da gamle købmand C. C. Dalager døde 1799 efter 54 aars ophold i landet, var hans bo ret righoldigt paa sølvtøj og porcellæn, derimod var hans garderobe tarvelig og indskrenkede sig til hjemmelavede klædningsstykker med undtagelse af «en mørkeblaa fiin klædes kiøle med væst og boxer», og af møbler fandtes kun en gammel himmelseng med trykket lærreds omhæng, et egechatol, en stor umalet egekiste og et bornholmsk stueur. Derimod var der en mængde bøger, medens de fleste andre hjem i landet i 18. hundreedaar var ret fattige i den henseende.

Ellers havde nu mod hundreedaarets slutning en vis luksus begyndt at vinde indpas baade i garderobe og bohøve. De yngre funktionærer lapsede sig ved enhver given lejlighed med «fiolette», lyse- og mørkeblaa, «oliven», «indsprængte», ja endog hvide kjoler, silkeveste med

metalknapper, grønne, blaa og gule bukser og «kravestøvler» i forskellige farver, fine runde hatte med guldtredser, fløjelshuer, «pidske paruvver» og spanskkrørs spaserestokke med metalknap. Og de gamle lavloftede stuer prydedes med kommoder med «flammemaling», lænestole «overtrukne med guult plyts», «bohnede» chatoller med indlegning og forgyldte beslag, egetræs dragkister paa fødder, indlagte «consul»-borde o. lign., «skilderier» hængtes op paa de rød- eller grønmalede vegge og de smaarudede vinduer forsynedes endog undertiden med silkegardiner. Et «claveer», som inspektør Motzfeldt i Godhavn fik sendt ud et par aar ind i det nye hundrebaar, var sikkert det første i Grønland. —

Forholdet mellem Europeerne indbyrdes er et kildent emne at komme ind paa, men det kan ikke undgaa at blive berørt i en skildring som den foreliggende.

Det kan nemlig ikke negtes, at forholdet ikke altid var som det burde være. Arkiverne er rige paa klager, beklagelser, indberetninger om konflikter, retfærdiggørelser, modangreb osv., osv. Det kan undertiden se ud som har kolonifællerne ikke haft en fredelig time indbyrdes.

Heldigvis var det dog ikke *saa* galt. Man kommer *saa* let paa kothurnen i skriftlig fremstilling — modet og følelserne kommer op i én, og pennen glider hastigt hen over papiret — der er saare taalmodigt. I det daglige har det i virkeligheden været helt anderledes, som regel ialtfald taaleligt, ofte godt, undertiden endog udmerket. Man har bøjet af.

Det kunde ikke godt undgaaes at der maatte komme konflikter. De forskellige omraader og interessesfærer, ofte hinanden modstridende, gjorde sit dertil. De faa mennesker, kastet sammen uden forudvalg eller mulighed for valg af omgang, hver med sit syn, sine forudsetninger, sine opfattelser, gjorde mere. De smaa forhold, hvor «alle vilde herrer være» og ingen staa tilbage for de andre, gjorde mest. Det vilde ikke ha været mennesker, men engle, hvis der ikke var kommen konflikter. Og hvor let en myg bliver til en elefant og en fjer til fem høns, ved alle: Saadan gaar det saare let i større samfund, hvor man dog har meget andet at tenke paa, ofte langt til hinanden, og langtfra risikerer at mødes daglig. Endsige da i *saa* smaa samfund, hvor man ikke *kunde* undgaa at ses, og hvor man *skulde* tale sammen og forhandle sig frem. Adskillig hengemt, lummer vrede og indædt forbitrelse, men ogsaa aabenbart fjendskab, ordtrætter, ja endog regulært slagsmaal har de grønlandske kolonier været vidne til i kolonisationens første tider især.

Men det var dog ikke dem deroppe i landet, der havde mest skyld. Det var styrelsen, systemet. Det lagde ligefrem stoffet og anledningerne til rette til konflikter, saa selvom man var saa fredeligt indstillet som ikke en af tusinde, *skulde* man snuble over en af anglerne. Man udsendte de folk, gav dem hver sine instrukser: saadan og saadan skal *du* gøre — saadan *du* — og saadan *du*, men ingen anvisning fik man paa hvorledes dette skulde opnaas, naar praksis stred mod teori, og naar hindringerne mødte fra den modsatte interessesfære. Man sagde som et magtbud: hold fred! — men man paaviste ikke ved hvilke midler — eller naar man endelig anviste et middel, saa var det — fælleshusholdning! Jo godmorgen! Man gav ingen ordrer: her og der er *dit* begrensede omraade, her *dit*, her *dit* — men man aabnede med utallige valne ordrer og ubestemte instrukser utallige muligheder for konflikter, kævlerier, trætter osv. Man kan nesten sige, at hele tragiken i Grønlands indre kolonihistorie i kolonisationens første aarhundrede, og da især før 1782, skjuler sig i ordet «*forsaa-vidt*». «Forsaavidt det lader sig gøre» — ja, men man maatte jo ha været engle hvis man lod slig en ypperlig anledning til at drille, chikanere og hevne sig for virkelige eller indbildte krenkelser ubenyttet! «Forsaavidt — —» ja, men hvor var da grensen? Hvorledes skulde da vedkommende faa arbejdet udført? skaden udbedret? komme ud til de folk? — Og hvad skulde Grønlenderne tenke om denne vaghed? Naar de saa, at de der skulde ses op til og adlydes — eller agtes og æres — ikke havde noget at holde sig til, ikke nogen fast og bestemt ret? Og naar de selv ej heller havde det? — Nej, der laa fejlen og ansvaret: forsøgene paa ved vage ordrer og «forsaavidt»-er at faa det forskelligartede forenet og det hele til at glide — i udørkenen deroppe, hvor de mennesker var hensat uden anden nærværende eller rækkeleg øvrighed end sig selv!

Derfor er det nærmest merkeligt, at det i det hele taget gik. At ikke det hele udartede til anarki eller kaos, men at det endog nærmest gik *godt* i det store og hele. Og det tjener til de menneskers ære, at de tog sig sammen dertil; trods alle fristelser til at fortabe sig i lutter skenderier *dog* huskede opgaven: at virke til gavn for det ukultiverede, primitive folk, de levede iblandt, tog den op og gjorde deres bedste for at fuldføre den, bl. a. ved at holde fred i det daglige saa vidt muligt var.

For at dette var tilfældet, er der utallige vidnesbyrd om. Forholdet mellem kolonifæller — og distriktsfæller — og landsfæller — var for det meste langt bedre end ventes kunde. Man kendte hinanden, havde man end aldrig setes, som de der har fælles virkefelt og derfor fælles interesser i det stykke. Man fik egen fælles tanke-

gang, endog egen jargon. Og man blev, saalenge man levede, ved at «høre til laget», om man saa skiltes nok saa langt i tid og rum fra sine Grønlandsaar.

Og forholdet til den indfødte befolkning var der i det hele og store intet at udsette paa. Derom vidner i virkeligheden de mange, mange blandede egteskaber, der blev indgaaet i kolonisationens første aarhundrede. Der er braadne kar i alle lande. Og der har været funktionærer i Grønland, som saa ned paa de indfødte som lavere væsener, ogsaa nogle, som misbrugte dem for at berige sig selv, ogsaa enkelte, som ligefrem mishandlede dem. Men ingen af disse slags var der mange af. De allerfleste kom til at holde af Grønlenderne og stod i det bedste forhold til dem. Derom vidner de tilnavne, de fik af dem — en mængde af disse har endelsen -nguaq ɔ: «den lille kære —». Og naar en stor del af det første hundredaars europæiske funktionærer gav Grønland den bedste del af deres liv eller det hele, saa var det ikke i berigelseshensigt, derom vidner deres fattige dødsboer; men det var hellerikke blot for landets, det var ogsaa og ikke mindst for befolkningens skyld.

Historien om Grønlands kolonisation i 18de hundredaar er ikke en beretning om epokegørende sejre for menneskeaaften, men om navnløse menneskers trofaste udholdenhed under forhold hvor livet maatte leves utroligt nøjsomt og selvopofrende — ikke om store heltegerninger eller dystre tragedier, skønt hellerikke saadanne mangler, men om sejgt og maalbevidst arbejde under en isolation, der gemte deres navn og bedrifter saa godt, at de for de allerflestes vedkommende har maattet drages frem af den mest totale glemsel.

Æren for kolonisationsarbejdet i dets første hundredaar er Norge og Danmark fælles om. Det startedes af en norskfødt mand og udgik fra Norges største by. Siden, da administrationen efter Bergenskompaniets ophør flyttedes til København, sluttede Danske sig til. De blev flere og flere og var tilsidst i flertal, men Norske vedblev til det sidste at søge til Grønland, og landets overordnede embedsmænd, inspektørerne (fra 1782), var alle paa én nær Nordmænd. Utvivlsomt har bevidstheden om at det gamle Grønland havde hørt til de norske kronlande og at landet fremdeles var en dependents af Norge, for adskillige af Nordmændene som for Hans Egede været medvirkende aarsag til, at de tog tjeneste paa Grønland. Men i arbejdet i landet gjorde dette sig ikke gældende. Der spillede det ingen rolle, om man var af dansk eller norsk oprindelse. Arbejdet blev gjort i fællesskab. Og i fuld enighed. Naar mænd af de forskellige etater kom op at nap-

pes, var det aldrig, fordi de var nationalt forskelligt indstillede, men af helt andre aarsager, som ovenfor paavist.

Naar den norskfødte inspektør Schultz 1790 i anledning af direktionens meddelelse om at kongen havde resolveret, at handelen vedblivende skulde føres for hans regning, skrev til «betienterne»: «Det er ikke enhver embedsmand i staten, som har den lykke at kunde arbeide til en saa vigtig gienstand, som en handels bestyrere i Grønland, hvor almindelig og egen fordeel vindes i lige forhold ved enhver anvendt bestræbelse, hvor man foruden de bestemte gode vilkaar endog ofte belønnes med særdeeles agtelses tegn, naar man viser sig at være den kiekke og utrettelige mand», da er dette kun et enkelt udtryk for den fællesfølelse og det fælles fedrelandssind, som pregede kolonisationsarbejdet i Grønland i unionstiden. Der kunde anføres i massevis af lignende udtalelser. Her fandtes til det sidste ingen mislyd. Og da de i Grønland tjenstgørende norskfødte i 1814 fik meddelelse om, at de skulde afgive erklæring, hvorvidt de nu vilde forlade kongens tjeneste — var der ingen af dem, der gjorde dette.

Det er mig en lise *nu* at tenke paa, at da baandet brast mellem de to gamle broderfolk, stod denne smukke fællesfølelse i kolonisationsarbejdet i Grønland som et af de sidste udslag af den lange unionstid.

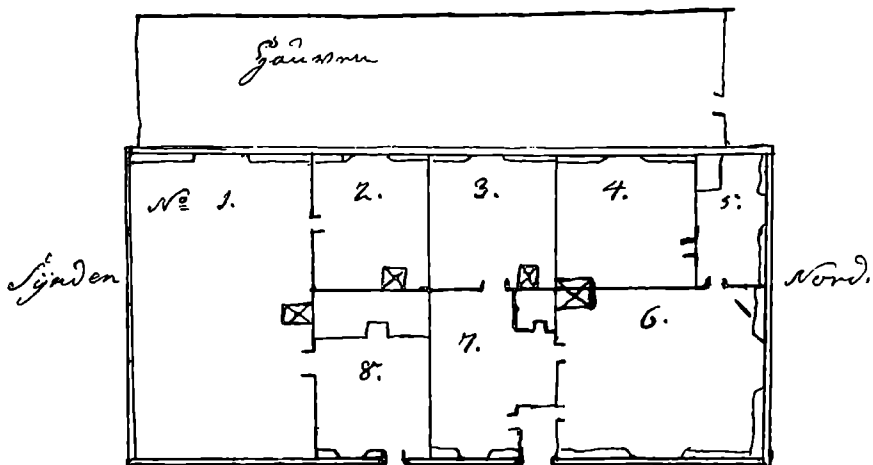
I taknemlighed herfor og som en retfærdighed mod de Norske, som delte den, har jeg skrevet denne bog.

**DE ENKELTE ETABLISSEMENTER
OG DERES PERSONALE**

1721-1814

KRONOLOGISK ORDNET

DE I DETTE VERK BIOGRAFEREDES NAVNE ER KURSIVEREDE

Grundplan af Hans Egedes gamle hus i Godthaab.

1 mandskabsstuen, 2 assistentstuen, 3, 4, 5 værelser for presterne og kateketen, 6 købmandsstuen, som senere en tid var kirkestue, 7 og 8 køkkener. Huset staar endnu, omend den indre indretning er forandret.

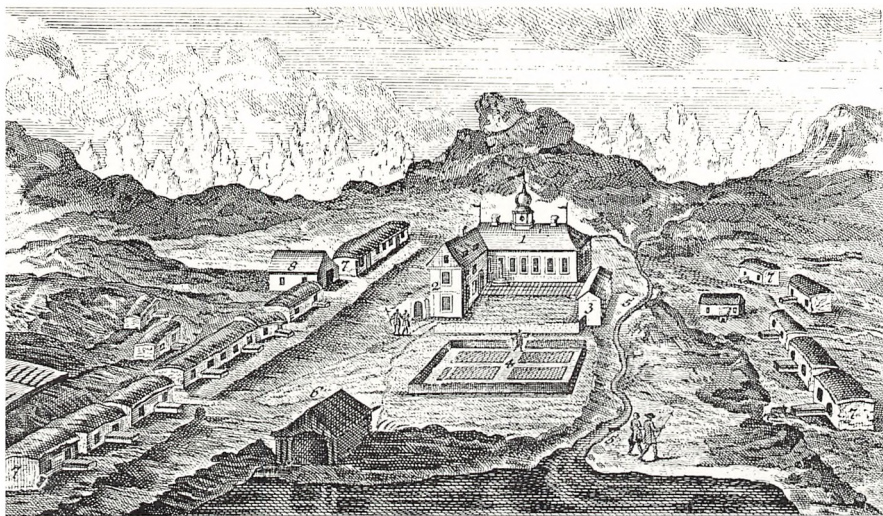
Kolonien Godthaab 1842.

Farvelagt tegning af J. A. A. Arøe. Efter Det Grønlandske Selskabs Aarsskrift 1927—28, s. 18.

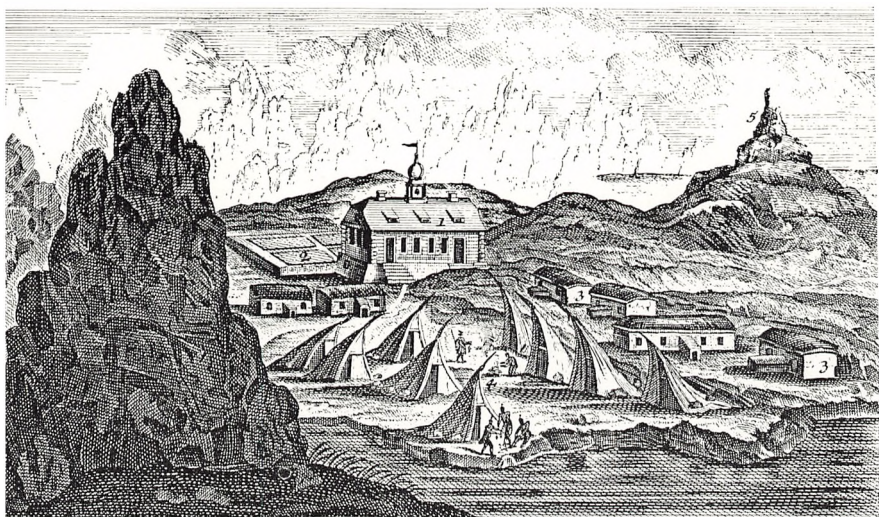

Kirke, inspektørbolig og prestegaard i Godthaab ca. 1850.

•Ved Colonien Godthaab i Sydgrønland. Efter en original Skizze.
Fra Nordisk Billed-Magasin. F. E. Bordings Bog- og Stentr.

«Perspectivische Zeichnung von Neu-Herrnhuth in Grönland.»

«Perspectivische Zeichnung von Lichtenfels in Grönland.»

*3*rdremenhedens to eldste missionsstationer i Grönland, Neu-Herrnhut ved Godthaab og Lichtenfels ved Fiskenesset.

Kobberstik sign. «Andreas Hoffer sculp.», hos David Cranz: Historie von Grönland, Barby 1765, Taf. VIII (ved s. 1032).

Ny Herrnhut ca. 1900.

Fotografi af C. Wagner. Efter Det Grønlandske Selskabs Aarskrift 1927—28, s. 14.

Ny Herrnhut, set inde fra land.

Fotografi af doktor P. Larsen 1932, till. H. Ostermann.

Kolonien Christianshaab set fra øst.
Fotografi, tilh. H. Ostermann.

Kolonien Christianshaab set fra syd.
Fotografi af C. Myhre ca. 1900, tilh. H. Ostermann.
Det af J. L. de Svanenhielm i 1760-aarene byggede vaaningshus nederst ved stranden.

Christianshaabs kolonihus, set fra havnen.
Opført ca. 1763 af J. L. de Svanenhielm.
Fotogr. af C. Harries ca. 1912, tilh. H. Ostermann.

Christianshaabs kolonihus.
Fotografi af C. Myhre ca. 1930, tilh. H. Ostermann.

Kolonien Jakobshavn ca. 1810.

Træsnit i Skandinavisk Folkemagazin 1861, et Billed-Blad til nyttige Kundskabers Udbredelse og Sindets gavnlige Opmuntring for alle Stænder, red. af O. F. Bræmer, Kbh., 11. Aarg., sp. 89—90.

Jakobshavns kolonihuse ca. 1840.

Maleri af Emilie Rudolph (signeret: E. R.). Till. Grønlands Styrelse, København.

Kolonien Jakobshavns kirke og dens omgivelser, 1932.
Fotografi, tilh. H. Ostermann.

Jakobshavns kirke, interiør, 1932.
Fotografi, tilh. H. Ostermann.

Kolonien Frederikshaab 1835.

Øverst kirken, indviet 1787 af W. A. Meyer.

«Frederikshaab i Grønland. 1835. J. A. A. Arøe fec.» Akvarel, tilh. Grønlands Styrelse, København.

Kolonien Frederikshaab i nutiden.

Fotografi af doktor P. Larsen oktober 1932, tilh. H. Ostermann.

Gamle Ritenbenk, nu udstedet Sarqaq.
Fotografi af H. Ostermann 1903.

Kolonien Ny Ritenbenk.
Fotografi af H. Ostermann 1902.

Kolonien Ny Ritenbenk ca. 1795.

Akvarel, «Kolonien Ny Ritenbenk i nordre Grønland», signeret: H. Willumsen. Tilh. enkefru E. Mathiesen, f. Balle, Lyngby.

Kolonien Ny Ritenbenk ca. 1880.

Akvarel af A. N. Kornerup. Tilh. Grønlands Styrelse, København.

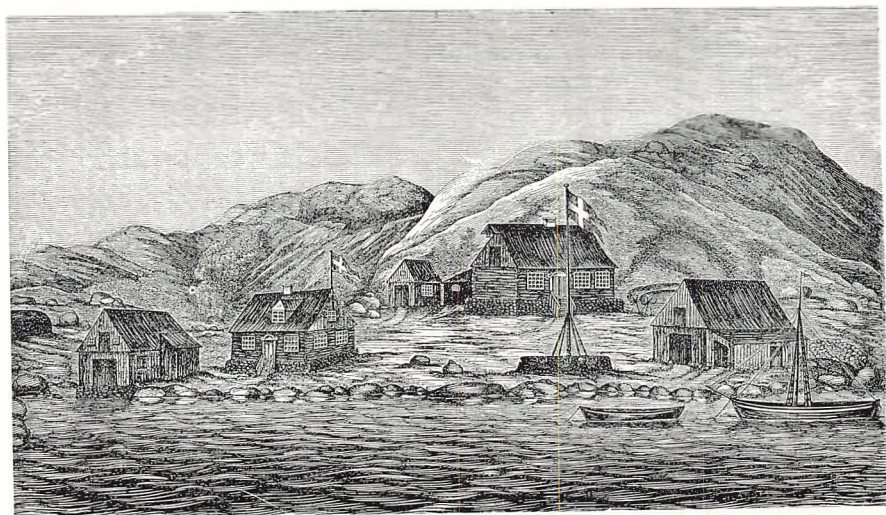
Kolonien Holsteinsborg ved sommertid.

Holsteinsborgs kirke (opført 1773) er nu Grønlands eldste. Fotografi af C. Wagner 1902, tilh. H. Ostermann.

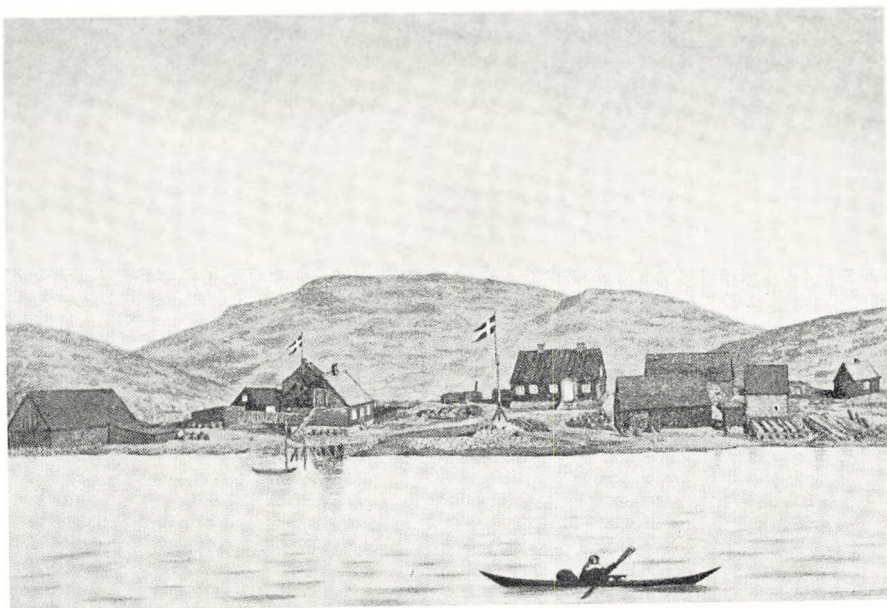
Kolonien Holsteinsborg ved vintertid.

Fotografi af C. Wagner 1902, tilh. H. Ostermann.

Kolonien Egedesminde ca. 1810.

Træsnit i Skandinavisk Folkemagazin 1861, sp. 57—58 (signeret: Bigandt).

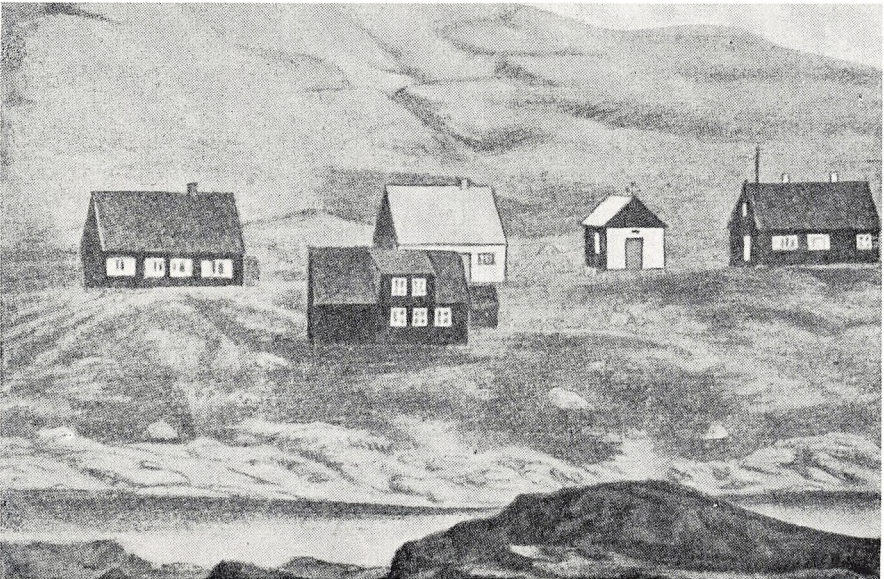

Kolonien Egedesminde 1879.

Akvarel af A. N. Kornerup, tilh. H. Ostermann.

Egedesminde kirke og prestegaard 1929.
Fotografi af ingeniør Jul. Galster, tilh. H. Ostermann.

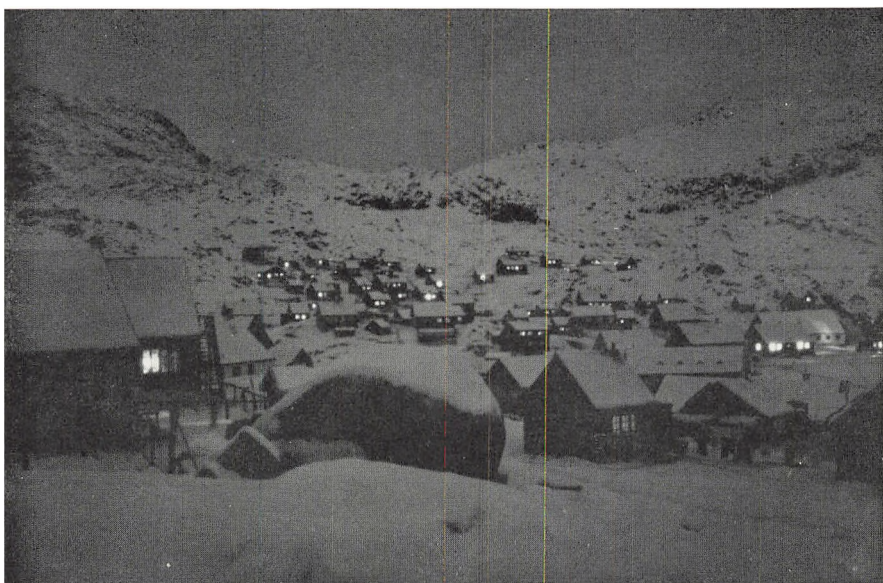

Kolonien Upernavik ca. 1860.
Fotografi, tilh. H. Ostermann.

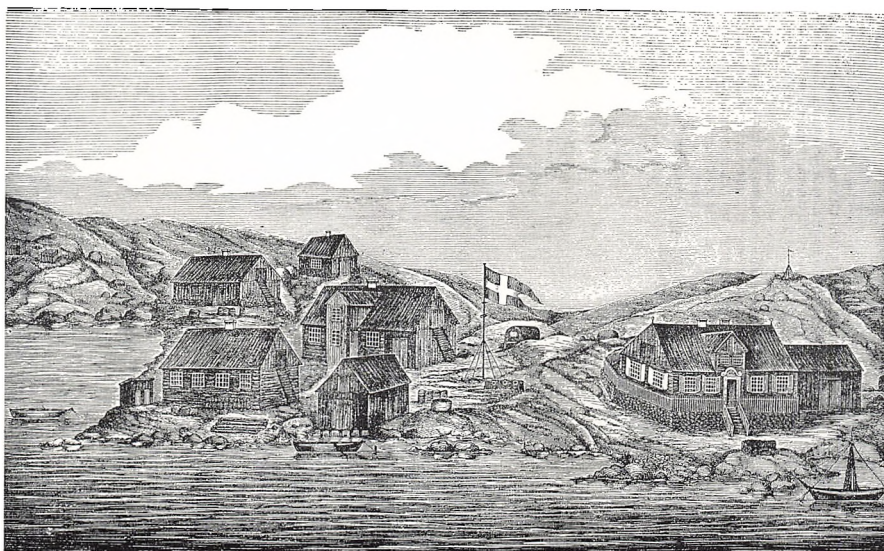
Kolonien Ūmánaq ca. 1795.

Akvarel, «Oumanak i nordre Grønland», usigneret, uden tvivl af H. Willumsen. Tilh. enkefru E. Mathiesen, f. Balle, Lyngby.

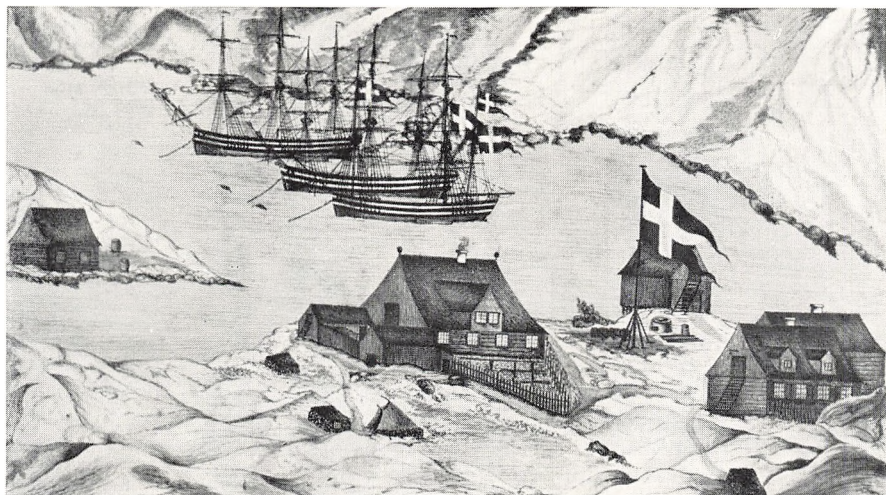
Kolonien Julianehaab ved aften.

Fotografi af doktor P. Larsen, december 1932, tilh. H. Ostermann.

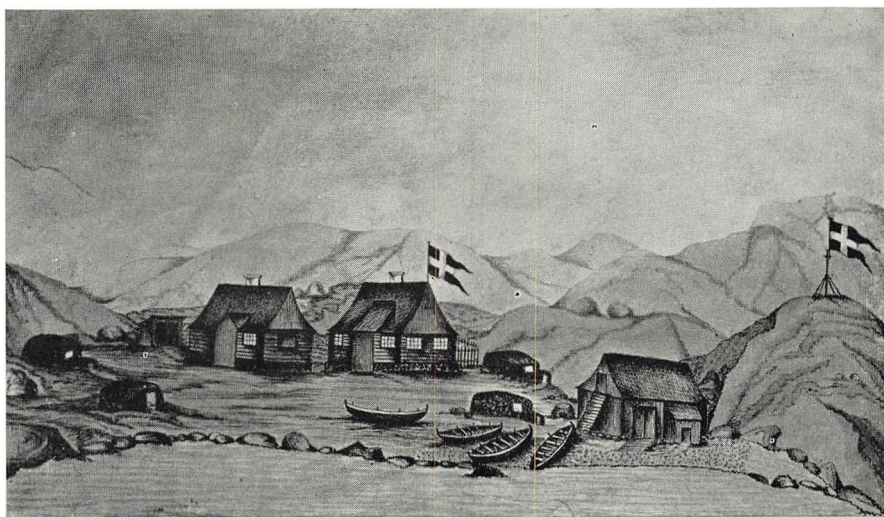
Logen Godhavn ca. 1810.

Usign. træsnit i Skandinavisk Folkemagazin 1861, sp. 25—26.

Logen Godhavn 1829.

Akvarel: «Prospect af Logen Godhavn og Inspecteur boligen samt 4 Skibe, Sophie, Disko, Freden og Sælhunden, set fra det lidet udkik 1829», signeret: H. Willumsen. Tilh. Grønlands Styrelse, København.

Logen Arveprinsens Ejland ca. 1795.

Akvarel, «Anlæget Arveprindsens Eyland i Nordre Grønland», signeret: H. Willumsen.
Tilh. enkefru E. Mathiesen, f. Balle, Lyngby.

«Udkiggen» ved Godhavns gamle hvalfangeranlæg («Godhavns Næs»).

Fotografi af C. Wagner ca. 1900, tilh. H. Ostermann.

Huset ved Klokkerhuk (logen Arvep Ejland), som det stod til 1910.

Fotografi af C. Myhre ca. 1895, tilh. H. mann.

«HAABETS COLONIE»

Anl. 1721.

Ifølge Bergenskompagniets indberetning af 16 dec. 1721 til kongen landede Hans Egede med skibet «Haabet» den 3 juli 1721 «om natten kl. 12» ved en ø i arkipelaget umiddelbart nord for «Baals Revier» (Godthaabsfjorden) paa $67^{\circ} 7'$ «udi en efter al anseende god vinter-havn». Denne døbttes «*Haabets Havn*» og det her anstillede kolonianleg, hvis opførelse paabegyndtes 9 juli, analogt hermed «Haabets Colonie».

Ifølge en i Universitetsbiblioteket i Oslo beroende, 4 juni 1726 optaget synsforretning bestod kolonien af følgende huse og bygninger:

- 1) En *husvaaning*, opført 1721, 25 al. lang, 8 al. vid, 4 al. høi under vegstokkerne. Afdelt i 3 værelser, det ene for hr. Hans Egede og familie, det andet for bogholderen med flere, det tredie for folkene; i de 2de sidste er afdelt et lidet kammer, hvori missionæren Albert Topp logerede. De tvende første ere indvendig bordklædte, folkenes værelse «med een deel muursteen, og een deel graasteen indtil ommuuret.» Udentil er hele huset klædt med sten og tørv. Over stuen er et loft, afdelt i 3 dele. Det halve tag paa huset er af bord, det andet halve lagt med lægter og taget med næver. Af inventar finder: 3 «gemene» skabe, 2 borde foruden et som staar i Hans Egedes stue og tilhører ham selv; desuden nogle smaa benke og nogle faste. I folkenes stue er en bagerovn med en «grue» foran. Gulvet er bordlagt i hele huset. Der findes 15 gamle vinduer, en sval af tørv og sten med noget træfang i taget strax ved husets nordre ende. I kælderen er en afdeling med bord.
- 2) Et *provianthus*, opsat 1722, $11 \times 9\frac{1}{2}$ al. og 4 al. højt. Veggene er mursten og bindingsverk, paa huset ligger «sue tag»¹. En sval af træ findes paa hver side af huset.

¹ en speciel norsk tagtækning, «sud-tak» = fjæle-tag.

- 3) Et *pakhus*, opført 1723, 11 × 9½ al., 4½ al. højt, den ene langside og ende af bindingsverk med mursten, de andre to sider af bord saavel som begge gavlene. Huset er lagt med «sue tag» af bord. Paa husets nordside er en sval af bord og bjelker.
- 4) En liden «*smidde*» af tøv og sten.
- 5) En liden «*flor*»¹ for kreaturer; af tøv og sten med lidet træverk.
- 6) Et lidet *tømmerhus* (verksted?), udsendt fra Bergen 1723.
- 7) Et lidet «*fielhuusz*» «til almindeligt bruug».

Synsforretningen er «testeret» af bogholder og købmand J. Geelmuyden.

Foruden de ovennevnte bygninger fandtes der en stald af natursten og tøv samt et skur.

Grunden, hvorpaa bygningerne stod, var lav og fugtig, hvorfor især vaaningshuset havde lidt meget og var allerede 1725 i regnvej «ey frie for vanddrøb». Af denne aarsag tænkte Hans Egede allerede nevnte aar paa at flytte hele kolonien til «Nordre Fiskefjord».

Til den ovennevnte synsforretning af 1726 findes knyttet nogen bemærkninger om husenes tilstand 1727, tilføjet i anledning af den «udsendte commissionair» Christopher Jessen Petterssøn. Det siges her, at vaaningshuset kun vil kunne staa 1 aar, «da er det icke længer gavnligt»; østre side er forraadnet ligesom veggene og gulvet; kun loftet vil tildels kunne benyttes til gulv i et nyt hus, og muligvis endel av skillerummene til hjælp til klædningen. Det er «en slem sumpig sted» det er opført paa, saa fugtigt endog, at klæderne, som henges op i huset, raadner op. Provianthuset derimod er «passabelt» og ligeledes pakhuset, dog trenger begge til reparation. Bemærkningerne er underskrevet af Hans Egede, Petterssøn, Geelmuyden og Kopper.

Aaret efter foretoges koloniens flytning. —

De ved «Haabets Colonie» tjenstgørende «officerer» var følgende:

Prester:

Hans Egede 1721—28

Albert Top 1723—24 og 1725—27

Købmænd:

Hartvig Jentoft 1721—24 og 1725

Joh. Geo. Dan. Bernhardt . . . 1724—25

Jac. v. d. W. Geelmuyden . . . 1725—28

¹ «flor», et vestnorsk ord = fæhus.

Assistenten:

<i>J. v. d. W. Geelmuyden</i>	1723—24
<i>Math. Fersleff</i>	1724—26
<i>Dan. Baade</i>	1726
<i>Jürgen Kopper</i>	1727—28

Kirurger: J.G.D. Bernhardt, Fr. Henchel, Joh. Wilh. Jordan, Chr. Kieding.

Skipper: Selgen Michelsen Dahl, Jens Andersen Falch, Hans Michael Fæster, Lorentz Conradus Fæster, Claus Hartzten, Ebbe Mitzell, Berendt Hansen Wegner, Christen Hansen [With].

Styrmænd: Jean Christensen, Annanias Larsen, Erik Larsen, Bertel Mich(a)elsen, Magnus Pedersen, Johannes Reimers, Cornelius Seehusen, Helmich Sem.

KOLONIEN GODTHAAB

Anl. 1728.

Paa Nûk (Neset) et par mil inde i «Baals Revier» fandt Hans Egede allerede straks efter sin ankomst til Grønland en «skiøn» plads at sette en koloni paa, «om ellers havnen havde været sikker for skibet». Der findes nemlig ingen havn, kun en aaben og usikker red, hvor intet skib kan ligge ved paalandsvind. Den nærmeste sikre skibshavn ligger 3—4 km. borte og transporten derfra til pladsen vilde blive meget besværlig, ikke mindst paa grund af den sterke strøm der gaar rundt de forskjellige nes og huk, der ligger paa vejen. Dette forhold har til den nyeste tid altid voldt vanskelighed, hvorfor der netop nu er ifærd med at blive anlagt en vej for lastbil over land fra kolonien til havnen.

Hans Egedes tanker vendte nemlig stadig tilbage til denne plads som den for koloniens endelige anleg belejligste, og efter i sommeren 1727 at have undersøgt den nøjere i forening med sagkyndige, deriblandt skipper Ebbe Mitzell og kommissær Christopher Jessen Petterssøn, bestemte han sig for den. Her boede dengang 12 grønlandske familier i to store huse.

Da den kongelige ordre kom med skibene i 1728 til betydelige udvidelser af kolonianlegget i Grønland, begav den udsendte guvernør Claus Paars sig 2 juli i følge med Egede og skibsofficererne hen at bese pladsen og billigede straks valget. I løbet af sommeren opførtes da af ingeniørerne, der var kommen ud med et af skibene, og

folkene et bageri- og bryghus samt det store vaaningshus af graasten, der staar den dag i dag som kolonibestyrerbolig. 29 august var man saa vidt, at Hans Egede her kunde holde den første prædiken for kolonisterne — en saare broget forsamling — og give anlegget navn: *Godthaab*. I september indviedes kolonien ved en stor fest og Egedefamilien flyttede ind fra «den gamle colonie». Kort efter rejstes et flagbatteri paa 7 kanoner, ligesom mandskabshuset blev færdigt til indflytning. De øvrige bekvemmeligheder og huse blev først færdige i løbet af den følgende sommer.

1733 kom som bekendt «de mähriske brødre» til Grønland, udsendt af Grev Zinzendorf fra Herrnhut, formelt for at understøtte Hans Egede i hans missionsvirksomhed. De skilte sig imidlertid straks ud fra hans mission og slog sig ned paa selve Godthaabslandet nogle faa kilometer fra kolonien i en lille vig mellem to nes, der kaldtes Nördlît (de yderste). Her opførte de, velvilligst bistaaet med raad og daad af Egede, deres første tarvelige bolig, der 1747 afløstes af et anseligt bygningskompleks, gennem lange tider det største i Grønland, med kirkesal, prydet med spir, skolelokale, missionær- og hjælperboliger, store udenomsbekvemmeligheder, stalde etc. og med foranliggende indhegnet have og tun. Deres efterhaanden betydelige menighed boede i éns opførte Grønlænderhuse, der laa i to parallelle rækker langs dalens sider og ved aftenstid, naar lamperne var tændt, afgav et smukt skue, næsten som en illumination (Cranz: *Historie von Grönland*). —

Ved Jacob Sewerins overtagelse af handelen 1734 bestod Godthaabs koloni af det kampestens vaaningshus, 28 al. langt, 16³/₄ al. bredt og 3¹/₄ al. højt, tækket med tagsten og bredder og forsynet med ialt 23 vinduer. Huset indeholdt 7 rum, hvoriblandt kirkestuen var den største, den havde 4 vinduer og var forsynet med 10 kirkebenke. Til opvarmning delte den en stor bileggerovn med neste værelse, som var «købmandens kammer», med 2 vinduer og møbleret med seng, bord, stole og skab. Derefter kom «et lidet køkken» og hinsides dette «missionairens kammer» med 2 vinduer, 3 døre, bord og stole samt bileggerovn. Missionærens seng stod i kirkestuen. Desuden fandtes et kateketkammer med 2 vinduer, seng, bord og stol, et køkken til, og endelig «matrosernes stue» med 5 nagelfaste senge og et tilstødende tredie køkken med bileggerovn. Paa loftet fandtes forskellige kamre til varer samt et saakaldt «sommerkammer» uden kakkellovn — hvor formodentlig købmanden sad og opgjorde regnskabsaaret, der sluttede 30 juni.

Paa bagsiden af vaaningshuset laa «proviantgaarden», der omsluttedes af forskellige bygninger, et bindingsverkshus — den gamle

folkestue — og «et norsk tømmerhus, tækket med næver og tørv» og inddelt i to rum, det ene handelsbod med jernvægt med kobberskaale og lodder, det andet vedskjul. I gaarden udenfor handelsboden var ophængt en stor jernvægt med jernbeslaaede træskaale til lispundslodder. Endelig lukkedes gaarden paa fjerde side af et gammelt bødkerhus. Ovre i skibshavnen stod et stort spekhus og her laa koloniens 5 fartøjer, en «Østerlands-baad» til 12—13 fade spek, en anden baad til 10 fade spek, en jolle til 4—5 fade spek samt en «lille norsk jolle» og en konebaad missionen tilhørende med tilhørende telt af skind. Til rejsebrug opbevaredes her desuden to smaa lærredstelte.

Midt i 1750-aarene opførtes paa bakken sydvest for kolonielven en lille kirkebygning af bindingsverk med kirkesal, kateketkammer og to smaa værelser til missionæren. Kirkeinventaret bestod 1785 af en ny altertavle, skenket af provst Thorhallesen, men fordærvet af regn, et daabsfad af messing, en gammel bliklysekrone, 12 malede trælysearme med blikplader samt en lysearm paa prædikestolen, kalk og disk af tin, et «cartuns alterklæde, foræret af msr. Raun og foeret med lærred af købmand Storm» og endelig «en hvid alterdug med fryntzer».

I aarene 1782—84 opførtes en stor inspektørbolig øverst paa Godthaabssletten med haveanleg foran og kvist paa taget, hvori embedskontoret var, det kunde dog som regel kun benyttes om sommeren, da kakkelovnen var utilstrekkelig og taget paa huset svært at holde tæt. —

De i Godthaab til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>Hans Egede</i>	1728—36
<i>Ole Lange</i>	1728—29
<i>Henr. Miltzow</i>	1728—30
<i>Paul Egede</i>	1734—36
Morten Ohnsorg	1734—40
<i>Andr. Bing</i>	1735—39
Chr. Drachardt	1739—51
<i>A. v. W. Sylow</i>	1740—42
Rasm. Bruun	1752—60
Laur. Gregersen	1760—64
Chr. Biørn	1763—67
<i>E. Thorhallesen</i>	1765—75
<i>Th. Wiborg</i>	1773—83
Christopher Holm	1775—77
Andr. Ginge	1782—92

<i>Will. Alex. Meyer</i>	1792—94
<i>Andr. Rosenvold</i>	1796—98
<i>Niels Giessing Wolf</i>	1807—11
<i>Chr. Fred. Fleischer</i>	1811—12

Købmænd:

<i>Jürg. Kopper</i>	1728—29
<i>M. Fersleff</i>	1729—31
<i>Niels Egede</i>	1731—32
<i>Jens Hiort</i>	1732—34
<i>Niels Egede</i>	1734—36
<i>N. Chr. Geelmuysen</i>	1736—42
<i>Niels Egede</i>	1738—40
<i>N. A. Rasch</i>	1742—43
<i>Paul Moltzau</i>	1743—54
<i>Lars Dalager</i>	1754—67
<i>Hans Storm</i>	1767—81
<i>Jens Nic. Bidstrup</i>	1781—84
<i>Casp. Alsbach</i>	1784—91
<i>Mads Hvass Mørch</i>	1792—94
<i>Joh. Ludv. Hilcker</i>	1794—95
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1795—96
<i>Chr. F. Kahrs</i>	1796—99
<i>Th. G. Krogh</i>	1799—1800
<i>Chr. Fr. Steinlein</i>	1800—01
<i>Ulr. Sontum</i>	1801—05
<i>Chr. Alex. Platou</i>	1805—11
<i>Gerh. Heiberg Wolff</i>	1811—13

Assistenter:

<i>Jens Hiort</i>	1728—29
<i>Ped. Klingenberg</i>	1729—31
<i>Just Vagel</i>	1734—41
<i>N. Chr. Geelmuysen</i>	1734—35
<i>Lars Dalager</i>	1740—42
<i>Paul Moltzau</i>	1741—43
<i>And. Olsen</i>	1745—54
<i>Joh. Didr. Schade</i>	1746—55
<i>Rud. Winther</i>	1753—54
<i>Hans Henr. Raun</i>	1755—66
<i>Ove Chr. Smidt</i>	1766—68
<i>Abr. Sandholt</i>	1773—76

<i>Pet. Lor. Hind</i>	1774—82
<i>Johs. Hammer</i>	1784—85
<i>Chr. Røer</i>	1785
<i>Ulr. Sontum</i>	1797—99
<i>D. W. Heiberg</i>	1803—04
<i>Chr. Alex. Platou</i>	1804—05
<i>Jørg. Monrad</i>	1807—10

Andre:

<i>Chr. Kieding</i> , kirurg.	
C. Laugesen, do.	
Andr.v.Osten, do.	
C. Brasen, do.	
<i>Joh. S. Fleischer</i> , proviantforvalter.	
<i>D. M. Myhlenphort</i> , orlogskaptein.	
<i>Math. Jochimsøn</i> , ekspeditionsleder.	
Berthel Laersen, kateket . . .	1739—57
<i>Joh. v. Cappelen</i> , do. . . .	1744—
Jac. Rachlew, do. . . .	1760—
Johs. Raaberg, do. . . .	1760—
<i>Thorkild Magnusson</i> , do. . . .	1768—83

Inspektører over Sydgrønland:

<i>B. Olrik</i>	1782—89
<i>Andr. M. Lund</i>	1789—95
<i>Cl. Bendeke</i>	1795—97
<i>N. R. Bull</i>	1797—1802
<i>M. N. Myhlenphort</i>	1802—

KOLONIEN NEPISENE

Anl. 1724 og 1729.

Efter rygtet kendte Hans Egede de hvalrige fjorde syd for det nuværende Holsteinsborg, hvor der især «paa et sted, kaldet Nepisene», til visse tider af aaret skulde vrimle med hvaler. Stedet er den store ø Nipisat, hvor der i det smalle sund bagved især i februar og marts fangedes mange hvaler af Grønlenderne. Hans Egede søgte at komme derhen for at bese forholdene i februar 1724, men maatte vende om for uroligt vejr og kulde.

Imidlertid havde Bergenskompagniet givet ham frie hænder med hensyn til et nyanleg i landet, og i juli 1724 lod han da — efter

overleg med «koloniraadet» — skibet gaa derop med missionær Topp og noget mandskab samt materialer til et vinterhus og proviant og varer til et vinterophold. I september kom Jac. Geelmuyden derop som købmand, og skibet overvintrede ved det nye anleg. Hans Egede selv tilsaa det i vaaren 1725 og fandt sig tilfreds med forholdene — men allerede i juni s. a. kom hele besetningen derfra tilbage til «Haabets colonie» med skibet, fordi det skortede paa proviant. I løbet af sommeren afbrendte hollandske hvalfangere hele anlegget.

Da kongen overtog besejlingen og handelen, besluttedes Nepisenes genoprettelse. I juni 1729 udgik fra Godthaab proviantforvalter Fleischer med mandskab og bygningsmaterialer, og paa Nipisat-øens sydøstside rejstes den nye koloni efter ret storartet maalestok med «raadets hus» som midtpunkt, en megtig kampestensbygning, 38 al. lang og 15 al. bred, hvori var guvernør- og kommandantbolig tilligemed værelser til de øvrige «officerer». I to fløje var soldaterkaserne og oplagsrum. Desuden fandtes der et flagbatteri ved bygningen og et lignende ved havnen, begge med opplantede kanoner. Et provianthus af graasten og tøv, 50 al. langt og 15 al. bredt, laa i nærheden. 1730 flyttede guvernøren hertil, men 1731 nedlagdes det hele paa den nye konges bud, besetningen drog bort — og Hollenderne rase-rede ligesom sidst det hele og brendte hvad brendes kunde. —

De ved Nepisene tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>Alb. Topp</i>	1724—25
<i>Ole Lange</i>	1729—31
<i>Henr. Miltzow</i>	1730—31

Købmand:

<i>J. v. d. W. Geelmuyden</i>	1724—25 og 1729—31
---	--------------------

Assistenter:

<i>Jens Hiort</i>	1729—31
<i>Joh. Geelmuyden</i>	1729

Andre:

<i>Cl. Paars</i> , guvernør.
<i>Jørg. Landorph</i> , kommandant.
<i>Joh. S. Fleischer</i> , proviantforvalter.
<i>Joh. Vilh. Jordan</i> , kirurg.
<i>Joh. v. Helm</i> , do.

KOLONIEN CHRISTIANSHAAB

Anl. 1734.

I sommeren 1727 foretog Mathias Fersleff med skipper Ebbe Mitzell en rekognosceringsrejse til Diskobugt for at udsøge plads til nyanleg her «i Norden». De undersøgte stenkulsforekomsterne paa Diskos sydøstside og sejlede derefter tværs over bugten til Rodebay, «Maklykout» (det senere Jacobshavn), Sandbay (kort syd for Claus-havn) og endelig bugten eller havnen «Viire-Bay», hvor den bedste plads til kolonianleg fandtes og som opmaales og beskrives omstændelig.¹

Der blev dog intet nyanleg af den gang, fordi kolonisationen standsedes ved Frederik IV's død. Men gemt var ikke glemt. 1733 sendte Jac. Sewerin et skib til Diskobugt paa handels ekspedition, af hvis udfald det skulde afhænge, om han vilde entrere i «det grønlandske dessein» eller ej. Da den forløb meget heldigt, overtog han handelen og besejlingen 1734 og bestemte samme aar en ny kolonis anleggelse.

Da de til anleggelsen og paa handelstogt udsendte 3 skibe havde truffet hinanden i Diskobugt, gik 14 juni om natten skipperne og købmænd iland «for at udsee en beleilig skibs-havn og bygningsplads». Dagen efter kastedes anker «udj samme opfundne havn, som af Hollenderne kaldes Viire Bay» (tang-bugt). Stedets grønlandske navn er Qasigiánguit o: de smaa spraglede sæler.

Nu toges der fat med fuld kraft paa byggearbejdet, og allerede 25 juli indviedes kolonihuset ved en Gudstjeneste, som Paul Egede holdt, og kolonien døbt «Christians Haab» efter kongen. 1740 lod Niels Egede «anlegge et lidet batterie for colonien, og opsette en flag-stang til vor store konge-flag». Omtrent samtidig blev anlegget repareret og kompletteret med materialer af to af de i «søekampen ved Maklykout» tagne hollandske skibe, som ophuggedes her, fordi de var for daarlige til at hjemføres.

Ifl. en 1750 optaget synsforretning bestod kolonien af «et vaaningshuus af furre stokker efter norsk maade opbyggt», 22 al. langt og 16¾ al. bredt, et «bryggers- og bagerhuus» af bindingsverk, et provianthus af tørv og sten, et hus «til ledige foustagier» samt «paa en ved indløbet af colonien liggende øe kaldet Spæk-holmen et gammelt spæk-huus».

Kolonien laa endnu dengang ved «Bryghusbugten» paa havnens østside, men beliggenheden var uheldig især fordi føhnvindens vældige

¹ Fersleffs og Mitzells beretninger om denne ekspedition er offentliggjort af mig i Dansk geogr. Tidsskrift 1920.

kast ned fra det høje fjeld bagved ofte beskadigede bygningerne, og nu var der anledning til at flytte den, idet vaaningshuset var «slet og overalt frafalden».

Det trak dog ud med flytningen paa grund af korrespondance frem og tilbage, men en halv snes aar senere gjordes der alvor deraf. Kolonien afbrødes fra sin første plads — hvor tomterne endnu ses — og flyttedes til havnens nordside omtrent lige overfor. Her opførtes det nye svære vaaningshus, som bruges den dag idag. Sewerins kasse-rede hus var dog ikke saa daarligt som rygtet lød, det blev staaende som pakbod paa sin gamle plads til 1806, da det flyttedes over til «den nye koloni», hvor det benytttes endnu som butik og lager. Da der først i aller nyeste tid er opført kaj og nye pakhuse m. m., var Christianshaab den koloni, der længst bevarede duften af «de gamle tiders Grønland». Naar man kom ind i den sterkt indelukkede havne-bugt, steg op ad den primitive landgangstrappe til proviantgaarden, «dukkede» ind gennem den lave, brede, nesten firkantede bislagsdør og betraadte de store, lavloftede rum med de megtige loftsbjelker og de smaarudede vinduer, følte man sig som hensat i en fortryllet verden, hvor tiden havde staaet stille siden den rødkjolede soldat, efter sagnet forestillende Niels Egede, der stadig byder én velkommen fra reliefet over indgangsdøren, var «up to date». —

De ved Christianshaab til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>Andr. Bing</i>	1734—35
<i>Paul Egede</i>	1736—40
<i>Laur. Alsbach</i>	1739—43
<i>Henr. Wedzel</i>	1740—44
<i>Peder Welling</i>	1743—48
<i>Segud Grønbech</i>	1744—46
<i>N. B. Bloch</i>	1747—52
<i>Ped. Egede</i>	1749—52 og 1754—56
<i>Sev. Thrane</i>	1756—57
<i>Jac. Borch</i>	1757—58
<i>Morten Balwig</i>	1775—77
<i>Caspar Grewe</i>	1780—81

Købmænd:

<i>Jens Hiort</i>	1734—36
<i>M. Fersleff</i>	1734—39
<i>N. A. Rasch</i>	1739—40
<i>Niels Egede</i>	1740—43
<i>Bent Lund</i>	1743—46

C. C. Dalager	1746—50
Bent Lund	1750—53
<i>J. L. de Svanenhielm</i>	1753—83
Niels Fogh Irgens	1783—87
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1787—89
Niels Møller Thomsen	1789—91
Laur. Andr. Nørgaard	1791—92
<i>Chr. Møller</i>	1792—1800
<i>Joh. Chr. Steen</i>	1800—07
Joh. Chr. Geisler	1807—

Assistenter:

<i>N. C. Geelmuyden</i>	1735—36
<i>N. A. Rasch</i>	1737—39
Conrad Hachild	1739—40
Bent Lund	1741—43
En assistent, navn ukendt, rømte	1742
Ped. Olsen Walløe	1743—48
Jochum Grønbech	1746—48
Andr. M. Fersleff	1750—52
<i>Jørg. Holm</i>	1750—54
<i>Joh. Christoph Hammond</i>	1752—70
Niels Fogh Irgens	1770—78
Ole Krabbe	1778—82
<i>Mogens Sommer</i>	1780—81
<i>Ped. B. Dorff</i>	1782—85
Adam Thorning	1791—92

Andre:

Jens Pedersen Mørk, kateket .	1739—
<i>Ped. Lor. Hind,</i> do. .	1744—
Chr. Fr. Andr. Wulff, do. .	1751—
<i>Joh. Fr. Moltzau,</i> do. .	1771—
Morten Balwig, do. .	1773—

KOLONIEN JAKOBHAVN

Anl. 1741.

Bugten Kangerdluatsiaq faa kilometer nord for den store fjord midt i Diskobugt, som nu benevnes Jakobshavns isfjord, var tidlig kendt som en udmerket havn af Hollenderne og navngivet «Maklykout»

o: magelig alderdom. Hid kom aarlig mange hollandske skibe for at handle med de indfødte i omegnen.

Efter anleggelsen af Christianshaab udstrakte denne koloni sine handelstogter herhen, men maatte skarpt konkurrere med Hollenderne, som ikke godvillig vilde vige pladsen. Sewerin udvirkede da, 1738, en kgl. plakat, der forbød fremmed handel «paa 15 miile nær colonierne», og hans skibe «armeredes» for at kunne optrede med vegt — eventuelt med magt — overfor overtredere af forbudet.

I juni 1739 traf en pinke, en galliot og et tredie skib, alle af Sewerins, i havnen ved Maklykout 4 hollandske — «2de galiotter, 1 bysse og 1 hukkert» — som laa paa handel. Der sendtes bud ombord til dem om at forføje sig ud af havnen, men svaret lød, at «før vilde de gaa ud med splinter».

Sewerins skibe besluttede da at gaa angrebsvis til verks. Da de var undertallige, lagde de sig udenfor havnen, afskød et varsel-skud og — da dette ikke besvaredes med overgivelse — aabnede kanonaden. Denne varede i fem kvarter og der løsnedes over 100 skud, som ikke besvaredes af Hollenderne, der dog før havde været højtaltende nok og pralet med, at «det vilde koste døde folk», hvis de blev antastet, naar de laa paa handel. Alle de hollandske skibe var ramt, et havde faaet to kugler i skroget og en gennem stormasten, da de endelig hejsede flag til overgivelse. Skibene blev derefter konfiskerede og mandskaberne sendt bort med slupper for at treffe landsmænd at komme hjem med.

Men dette gav stødet til anleggelse af et etablissement her. 1741 opførtes i Maklykout et lille varehus med et kammer til beboelse. Stedet døbtes «*Jacobshavn*» efter «Grønlands patron» Jac. Sewerin og skulde foreløbig være «sommermissionsloge», hvor missionæren kunde opholde sig om sommeren og til ud paa høsten for at drive mission og assistenten ligeledes for at handle. 4 aar senere omdannedes anlegget til «vinterloge», idet der opsattes nok et par smaahuse til helaarsbeboelse for en «oberassistent» med nogle mænd og til vareoplag. Logen stod foreløbig under Christianshaab og besejledes af dettes skib, men handelen udviklede sig saa hurtigt, at der snart maatte udsendes særligt skib til Jakobshavn, ofte endog to om aaret. Dog vedblev etablissementet at benevnes «loge» lige til 1782, da det stiltiende ophøjedes til «koloni».

Jakobshavns huse laa oprindelig ved den lille vig af havnen, der benevnes «Leverbugten», paa en lille, nogenlunde jevn afsats lige over vandet.

Der eksisterer en 7 juli 1746 optat synsforretning, betitlet «*Inventarium Jacobshavn*», som ved sin udførlighed gir et særdeles godt

billede af beboelsesforholdene for stedets europæiske betjening, hvorfor det skal meddeles in extenso.

Logen bestod af 1 *vaaningshus*, opbyggt af bøgestokke og stolper, med breddetag. *Indgangen* var paa sydøstre side gennem to halvdøre. Her indenfor var et *køkken*, med 1 vindue og opmuret skorsten af teglsten (opmuret «i aar»). — Paa sydøstre side var *et kammer* med 1 fag vinduer. Her logerede *handelsbetjentene*. *Inventar*: 1 standseng, 1 fyrbord med fod, 2 hylder, 1 lang klædesknag, 2 sorte læderstole. — Dernæst ved den nordvestre ende ligeledes *et kammer* med 1 fag vinduer. Kammeret var udvendig panelet og havde i den ene ende et afdelt spisekammer med 7 smaa hylder. Her logerede *missionæren*. Dette kammer tillige med det forrige opvarmedes af en bileggerovn. *Inventar*: 1 nagelfast seng, 1 fyrbord med fod, 1 bogreol, 2 hylder, 1 mindre do. til glas og tekopper, 2 benke, som kan opfestes paa væggen med en hvirvel, 1 nagelfast bank, 1 klædesknag, 2 feltstole med rygstød, 1 do. uden do., 1 liten prædikestol «med rød kirsey overtragt», 1 kommunionsskammel, «ligeledes overtragt», kalk og disk, 2 tinstager, 1 postil. Dernest paa nordvestre side til sydvestre ende *et kammer*, med 1 fag vinduer, til *matroserne*. *Inventar*: 1 jernbileggerovn, 2 standsenge, hver til 2 mand, 1 fyrbord med fod, 1 bank, 2 hylder. — Der var skodder for alle vinduer. — Ved vaaningshusets sydvestre ende var 1 *bagerovn*, opmuret af teglsten, med skur af bredder over. — Syd for vaaningshuset stod *et stort hus* «paa grønlandsk maade bygt», til proviant og «ledige foustagier». — Tvers overfor kolonien paa havnens nordside var 1 *gangspil* til at trekke jagten paa land med. — Af *fartøjer* fandtes 1 liden jagt, kraelbygget, med kahyt og «Huch» samt en gammel chalup.

Ved en 12 aug. 1750 optaget synsforretning bestod logen af 3 bygninger, nemlig «1 huus-vaaning bygt af bøgestokke og stolper med bræddetag, 16 alen bredt, 9 alen højt, stærkt og godt og kan udj lang tiid blive staaende paa den grund som det nu er sadt». Det bestod af bislag, køkken og 3 kamre, det ene «for matroserne med et fag vildmands-vinduer udj». Syd for dette laa et 17 al. langt og 11 al. bredt spekhus og endelig klods op ad dette et lille proviant-hus. 1751 opførtes et missionshus «paa en liden huk» ovenfor logens huse.

Allerede 1765 var «handelens huse ved Jakobshavn» forfaldne, fugtige og utætte, og Europeerne maatte flytte i grønlandsk hus om vinteren. 1767 udsendtes et nyt vaaningshus, som skulde rejses paa det gamles plads, men dette var umuligt, da huset var for stort dertil. Desuden var beliggenheden højst uheldig. De omliggende

klipper gjorde pladsen til et mørkt og skummelt sted, hvor solen ikke kunde faa magt uden om sommeren. Adgangen til husene fra Grønlanderbyen var en smal fodsti over en klippeskrent, der skraanede ned mod vandet og ofte var livsfarlig at passere. Og plads til udvidelser var der ikke, neppe nok til at varetage de løbende forretninger. Det nye hus blev derfor rejst længere inde i havnen, medens det gamle blev liggende, det nevnes i 1775 som «aldeles forfalden».

Missionshuset var meget lille og bestod kun af en stue for presten, et kateketkammer og et lillebitte køkken. Huset var allerede 1764 meget forfaldent. Det flyttedes i 1773 ned til Grønlanderbyen paa kysten ud mod Diskobugt, og ligeoverfor det opførtes 1779 den nye, store «Zionskirke», hvortil menigheden selv sammenskød de fleste bidrag.

Da Jakobshavn var bleven «koloni» 1782, bestod dens besetning af købmand, assistent, tømmermand, bødker og 4 «arbejdskarle». 1790 opsatte købmand Myhlenphort et nyt spekhus paa en høj, muret grund med kælder, «det bedste i landet». Det brendte natten til 6 juni 1806 med alt indhold, ilden formentes paasat af en Grønlander, der ansaa sig forurettet af købmanden, men sagen blev aldrig fuldt opklaret.

Under Jakobshavn laa fra 1777 et hvalfangeranleg. Det var beliggende paa nordsiden af havnebugten i en lille snever dal, hvor der endnu findes tomter deraf. Det bestod kun til ca. 1800.

Koloniens grønlandske navn Ilulissat betyder «isfjeldene» og referer sig naturligt til den store isfjeldsbanke tæt syd for ved isfjordens munding, det gamle navn var Kangerdluatsiaq ligesom havnebugtens.

De i Jakobshavn til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>Peder Egede</i>	1752—54
<i>Nic. Lassen</i>	1754—55
<i>Sev. Thrane</i>	1755—56
<i>Christen Fabricius</i>	1760—63
<i>Jørgen Sverdrup</i>	1764—88
<i>Chr. Gjerløff</i>	1773—77
<i>Caspar Grewe</i>	1787—90
<i>Fred. Chr. From</i>	1790—92
<i>Rud. Frid. Lassen</i>	1792—97
<i>Hans Pet. Jansen</i>	1797—1801
<i>Jac. Math. Fugl</i>	1801—
<i>Eskild S. Bram</i>	1802—13
<i>B. Hartz</i>	1813—

Købmænd:

Bent Lund	1746—50
<i>J. L. de Svanenhielm</i>	1750—53
<i>C. L. Biørn</i>	1753—54
<i>Jørgen Holm</i>	1754—57
<i>Ped. Lor. Hind</i>	1757—71
C. C. Dalager	1771—84
<i>J. P. H. Glomstad</i>	1784—88
<i>M. N. Myhlenphort</i>	1788—91
<i>Casp. Lidemark</i>	1791—95
<i>J. C. Arentz</i>	1795—99
Niels Lunde	1799—1800
<i>J. C. Arentz</i>	1800—01
<i>Chr. Møller</i>	1801—02
<i>Chr. Fr. Hount</i>	1802—03
<i>Edv. C. Heiberg</i>	1803—04
<i>Chr. Fr. Hount</i>	1804—08
Chr. Fr. Rousing	1808—

Assistenten:

C. C. Dalager	1745—46
Otto Sørensen	1746—50
Peder Møller	1750—52
<i>Ped. Lor. Hind</i>	1752—57
Rud. Wassard	1754—56
Joh. Lindenhan	1757—60
Johs. P. Dorf	1757—60
Ove Chr. Smidt	1764—66
Joh. Andr. Willumsen	1766—73
<i>Jørg. Arnkiel</i>	1768—70 og 1774—80
Andr. Pet. Dalager	1775—1820
Hans Egede Alsbach	1777—81
<i>Joh. Fr. Moltzau</i>	1778—82
<i>Nic. Chr. Leigh</i>	1782—84
<i>Henning Irgens</i>	1784—86
Jens Nic. Bidstrup	1787—91
Joh. Frid. Lammerssen	1791—93
Johs. Winding	1812—

Andre:

Johs. P. Dorf, kateket	1741—
Jac. P. Møller, do.	1752—

Jac. P. Lange, kateket 1764—
Bendt Orlík, kommissær.
Joh. Frid. Schwabe, do.
O. T. Orlík, kirurg.
 Gotfr. Ad. Wichmann, do.
 Theod. Chr. Eulner, læge.

KOLONIEN FREDERIKSHAAB

Anl. 1742.

Aaret efter nyanleggelsen i Diskobugt — Jakobshavn — lagde Sewerin ogsaa i Grønlands sydlige del grunden til et nyt etablissement. Han ønskede dette besat med «Nordlandskarle» — hvorfor N. A. Rasch blev sendt til Nordnorge for at hyre nogle folk derfra — medens Godthaab skulde besettes med bønderkarle fra hans gods Dronninglund, saa at der kunde drages sammenligninger med hensyn til deres brugbarhed og skikkethed for Grønland; men af en eller anden nu ukendt aarsag glippede dette, «Nordlandskarlene» kom til Godthaab, og det nye etablissement fik en broget besetning, deriblandt flere Islendinge.

1742 grundlagdes det nye etablissement af købmanden paa Godthaab Niels Chr. Geelmuyden i forening med assistent Lars Dalager og missionær Sylow. Dertil valgtes en allerede af Hans Egede ti aar tidligere udpeget plads paa omtrent 62 graders bredde og nyanlegget døbttes «*Frederiks Haab*» efter kronprinsen. Det grønlandske navn er Pâmiut o: de der bor ved munden (af vigen). For de to ny-anlagte etablissementer fik Sewerin udbetalt 2000 rd. af den kgl. kasse.

Frederikshaab forfulgtes i sine første leveaar af alle mulige uheld. Det skib, som bragte grundleggerne ned fra Godthaab, slap nok ud gennem isen og tiltraadte hjemrejsen, men forliste eller forsvandt med mand og mus. Det andet til grundleggelsen udsendte skib, der indehavde bygningsmaterialerne, maatte overvintre i Norge. Huslejligheden ved kolonien blev derfor yderst tarvelig og utilstrekkelig. De følgende aar enten forliste skibene eller naaede ikke ind til kolonien for isen, og der maatte stadig hentes og bringes proviant og varer ned fra Godthaab. 1744 forlodes stedet af hele besetningen undtagen presten, men tilflyttedes dog atter. Først det 5te aar lykkedes besejlingen, men den følgende sommer var det igen galt, skibet naaede tæt ind paa kolonien, men maatte vende paa grund af langvarige storme og gik tilbage til Norge med proviant og varer og alt!

1748 indgav Sewerin andragende om at maatte opgive kolonien, da dens opretholdelse var for kostbar og risikabel — men hans snarlige fratreden reddede den.

Da det almindelige oktrojerede handelskompagnis skib i maj 1750 naaede ind til Frederikshaab, fandt det kolonien forladt og man maatte halvvejs udgrave husene af sneen. Ved den optagne synsforretning befandtes her et vaaningshus af egebindingsverk, 20 alen langt og 11 al. bredt, med vegge af sten og tørv og indvendig bordklædt. Det rummede 3 værelser, nemlig «købmandens daglig-stue», hvori han og betjentene logerede, med kun 1 fag vinduer, derindenfor «missionairens kammer med laas og lukkelse, har en karm philosophiske vinduer, ruderne blændede med træ og gamle latinske autores», og endelig «matrosernes stue» med standkøjer; desuden et fælleskøkken med indgang lige fra marken. Saa fandtes der ogsaa et nyt spekhus af fyrrebindingsverk og et af stolper opsat tørvehus.

Livet ved Frederikshaab skildres med meget mørke farver. Isendingen Arni Magnússon, der opholdt sig her som «arbejdskarl» midt i 1750-aarene, fortæller at Europeerne kivedes og drak og deres tale var spekket med eder og forbandelser, købmanden, der havde været matros i Kinafart, var ikke stort bedre end mandskabet, han «vidste ikke besked med nogetsomhelst uden med ugudeligt levnet». Missionær Myhlenphort klager i 1760-aarene over købmandens svin, som forstyrrede hans nattesøvn, deres sti var anbragt lige op til hans kammervæg, og fugtigheden derfra ødelagde hans møbler og bøger. Talte han derom til købmanden, blev han pure afvist. Endnu 1778 taler Andreas Bruun, der overvintrede her, om «det ubehagelige Frederikshaab». Senere blev forholdet dog meget bedre.

1772 indviedes den første kirke i kolonien ved en højtidelighed 30 august. Kirken var blot et stort grønlandsk hus med breddetag, indvendig bordklædt kun i koret, men «indretningen var ret net», og kirken benyttedes til den 1787 afløstes af en større, der var opført af fyrrestokker og havde «et lidet taarn» paa midten af taget. —

De ved Frederikshaab til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>A. v. Westen Sylow</i>	1742—46
<i>Ambrosius Buch</i>	1746—54
<i>Niels Rasch</i>	1754—59
<i>Jørg. Myhlenphort</i>	1761—68
<i>Otto Fabricius</i>	1768—73
<i>Jørg. Myhlenphort</i>	1773—75
<i>Chr. Transe</i>	1775—84

<i>Will. Alex. Meyer</i>	1784—92
Niels Gievertsen Titchen	1794—95
Andr. Rosenvold	1798—1806
Johan Jessen	1806—12

Købmænd:

<i>Niels Chr. Geelmuyden</i>	1742—44
<i>Lars Dalager</i>	1744—48
Jochum Grønbech	1748—50
<i>Lars Dalager</i>	1750—52
C. C. Dalager	1752—54
Dav. Em. Chr. Wulff	1754—61
Pet. Rasm. Petersen	1761—74
Carl Bruun	1774—79
Abr. Sandholt	1779—86
Hans Henr. Raun	1786—90
<i>Joh. Chr. Mørch</i>	1790—94
<i>G. Falck</i>	1794—1801
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1801—05
<i>A. C. Astrup</i>	1805—11
Jørg. Monrad	1811—

Assistenten:

<i>Lars Dalager</i>	1742—44
Thøger Toftegaard	1750—51
Otto Sørensen	1750—53
<i>Eskild Lye</i>	1751—
Dav. Em. Chr. Wulff	1752—54
Hans Jac. Roderiguez	1755—
Pet. Rasm. Petersen	1756—61
Carl Bruun	1761—74
Niels Møller Thomsen	1775—80
<i>Casp. Alsbach</i>	1777—78 og 1780—85
<i>Joh. Chr. Mørch</i>	1785—89
Mads Hvass Mørch	1790—91
<i>Th. Geo. Krogh</i>	1794—95
Schach Carl Hiorth	1800—01
Adam Gottlob Voigt	1801—02
Eylert Schythe	1802—03
<i>A. C. Astrup</i>	1804—05
<i>Gerh. H. Wolff</i>	1805—11

Andre:

<i>Eskild Lye,</i>	kateket . . .	1745—
Jochum Grønbech,	do. . . .	1752—
Johs. Raaberg,	do. . . .	1774—
Mich. Hvidsted,	do. . . .	1786—

LOGEN CLAUSHAVN

Anl. 1752.

I sommeren 1736, da koloniskibet til Christianshaab kastede anker i «Sandbay» en halv snes kilometer syd for Jakobshavns isfjord for at handle med de derstaaende Grønlendere, traf Paul Egede for første gang sammen med denne egns befolkning og blev straks bestormet med spørgsmaal om Gud. Denne videlyst hos dem vedvarede og gav anledning til utallige besøg af Egede og hans fæller, og ved hans hjemrejse var her en lille menighed, som stadig forøgedes, især efter at det i 1741 «paa grønlandsk maade oprettede ved Isefiorden beliggende huus» havde skaffet ikke blot handelsfolkene men ogsaa missionærerne «et bedre logement». Dette hus stod endnu i 1750 og kaldtes da ligefrem «missionshuset». Det var 14 alen langt og 7 alen bredt og indrettet med to rum, hvoraf det ene var opholdsrum.

I juli 1744 sendtes Peder Olsen Walløe efter Sewerins ordre fra Christianshaab nordefter for «at udsee et sted, hvor man endnu kunde anlægge et kolonie eller loge til handelens udvidelse. Det passeligste, man fandt, var ved *Claushavn*, 4 miile norden for vores. Havnen for skibet, som skulde mueligen beseile samme, var meget god, da den var bedækket af nogle øer. Der fandtes ogsaa meget bequemt sted at sætte huusene, men det vilde meest komme an paa at finde fersk vand til folkenes fornødenhed om vinteren. Der var en elv ved stedet, men dens dybde var ikke meere end 10 fod, saa den rimeligviis maatte bundfryse hele vinteren. Imidlertid var her dog ingen bedre sted i nærheden. Vi indgav udførlig beretning om stedets beskaffenhed, dog blev der intet af noget anlæg forinden nogle aar senere, da blev der anlagt en loge» (Walløes dagbog).

1752 rejstes faa kilometer syd for isfjorden ved stedet Ilimanaq — o: «forventningspladsen», altsaa et godt fangested — et lille stokverks-hus for at forlegge missionens tyngdepunkt hertil. Stedet fik navnet *Claushavn*, som allerede Walløe havde brugt, uvist efter hvem. Alle-rede to aar senere var her 73 døbte og mange katekumener.

Claushavn var til at begynde med ikke nogen egentlig handelsstation. Huset var beregnet til ogsaa at huse handelsfolkene fra Christianshaab, naar de «togtede» herhen, og der var et rum, der

kaldtes «assistentens kammer». Ligeledes blev et paa «Jagtholmen» lengere sydpaa staaende pakhus flyttet hertil. Stedet var altsaa en slags filial af kolonien og efterhaanden blev det fast skik, at Christianshaabs assistent boede her en tid hvert foraar, senere tillige om sommeren i den tid, koloniskibet laa her for at indlade de oplagrede produkter. Ingemanns fortelling «Kunnuk og Naja eller Grønlænderbørnene» er netop henlagt til skibstiden i Claushavn. Sin viden om disse forhold har digteren fra missionær Hans Egede Saabye, som han kendte personlig. Fortellingens hovedpersoner blev døbt med navnene Niels og Edel.

Men endnu 1793 benevnedes Claushavn «Missionsloge», uagtet der da i mange aar havde været fastboende assistent. Logens bygninger bestod da af missionshuset, 14 al. langt og 10 al. bredt, samt et bindingsverkspakhus. Der boede dengang ved stedet og lige i nærheden 148 Grønlendere i 12 huse.

Fra 1780 hørte til «logen Claushavn» et etablissement, der bar navnet «*Isefiords Hvalfanger-Anlæg*» med et lille beboelseshus af stokverk. Det udvidedes 1782 i større stil, idet der stationeredes et skib «*Den nye Prøve*», som skulde drive fangst efter hvaler vaar og høst, medens dets mandskab om sommeren skulde «brække kul» paa Disko og med skibet transportere kullene rundt til etablissementerne. Da Claushavn i virkeligheden ganske mangler enhver antydning af havn, skulde skibet ligge i vinterleje ved Jakobshavn, medens kommandøren med mandskabet skulde drive hvalfangst fra Claushavn med 5 slupper og indlogeres i to store nyopførte stokverkshuse. Paa «Spækholmen» udenfor rejstes et stort pakhus til det store forventede udbytte.

Dette storslaaede anleg svarede ikke regning og indskrenkedes derfor allerede 1785. Under krigen 1807—14 standsede det helt og kom aldrig senere igang, omend der stadig i ny og næ fangedes enkelte hvaler herfra.

1790 ønskede Grønlenderne ved Claushavn «at sætte *Povel Egede* et mindesmærke og passende erindring, nemlig en kirke kaldet *Povels kirke*», og begyndte at gøre sammenskud hertil. Men handelsdirektionen fik det forpurret og lod til erstatning indrette en «kirkestue» i en af logens bygninger. —

De ved Claushavn til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>N. B. Bloch</i>	1752—54
<i>Ped. Egede</i>	1754—56
<i>Jens Stage</i>	1758—65

<i>Casp. Drejer</i>	1765—70
Hans Egede Saabye	1770—78
Casp. Grewe	1781—87
Jens Koch Lintrup	1787—92

Bestyrere (assistenter under Christianshaab).

Ole Krabbe	1780—82
<i>Casp. Lidemark</i>	1782—84
Christen Enghel	1784—86
<i>Pet. Lor. Bang</i>	1786—87
Joh. Frid. Lammerssen	1787—88
Adam Thorning	1788—91
<i>Joachim Holm</i>	1791—92
Rasmus Brandt	1792—93
Joh. Frid. Lammerssen	1793—

Andre:

Jens Mørch, kateket	1752—
C. W. Fabricius, kirurg.	

LOGEN FISKENESSET

Anl. 1754.

Købmændene i Godthaab og Frederikshaab havde flere gange overfor handelskompagniet paapeget ønskeligheden af at der oprettedes en mellemstation for de lange søtogter mellem de to kolonier, og da assistent Anders Olsen efter at have opgivet frihandelen udpegede «Søndre Fiskefiord» som et passende sted for et saadant etablisement og «erbød sig med 3de matroser at ville besørge handelen der paa grendserne», tog handelsdirektionen ham paa ordet og gav ordre til anleggelsen af en loge der. Til brug herved afkøbte kompagniet Olsen et lille hus, han havde overtaget efter den hjemgaaede missionær Drachardt.

1754 transporteredes hus og mandskab dertil med skibet «St. Birgithe», og Olsen valgte til oprettelse af etablisementet øen Qeqertarsuatsiaq (ø: den temmelig store ø). Stedet døbttes *Fiskeneset* efter navnet paa den nærliggende fjord. Beboelseshuset bestod af 2 rum, det ene for «betienterne», det andet for «colonisterne», samt køkken og forstue. Desuden opførtes et oplagshus af sten og tørv. Logen besejledes indtil 1776 af Frederikshaabskibet, derefter af Godthaab-

skibet. I 1780-aarene forsynedes Fiskenesset med et nyt stort vaaningsshus af stokverk.

I Frederikshaabspresternes kaldsbreve stod der, at de tillige var missionærer «for logen Fiskenesset». Det kom imidlertid i praksis ikke til at betyde ret meget, idet nesten ingen af beboerne tilhørte «den danske mission». Hermed hang det saaledes sammen. Ved logens anleggelse boede der i omegnen 50—60 familier, der skildredes af Lars Dalager i brev til missionskollegiets sekretær Johs. Finckenhagen som «et stille, fredeligt og roeligt folk, som skiøtter sig selv og flytter meget lidt omkring». Det vilde, erklærede han, «skiere ham til marv og been», om disse folk «skulde underkastes herredømme af en hovmodig, vankundig og ildesindet missionair, der i steden for at befordre deres lyksalighed skulle forstyrre deres roelighed». Derimod foreslog han at ansette den herrnhutisk sindede kateket Berthel Laersen dernede, men missionær Bruun kunde foreløbig ikke undvære ham i Godthaab. Dalager fik da Anders Olsen, der var mere end villig, til sammen med sin kone, begge ivrige Herrnhutervenner, at undervise Grønlenderne «baade ved catechisationer samt morgen- og aftenbønner». Desuden fandtes efter Anders Olsens erklæring «een af de gamle mæhriske brødre — — — ikke uvillig at prædike euangelium her i Fiske Fiorden».

Da missionskollegiet ikke rørte paa sig, blev enden paa sagen den, at distriktet erobredes af Herrnhuterne, der oprettede missionsstationen *Lichtenfels* paa samme ø som Fiskenesset, blot et par kilometer fra logen. De vandt ikke blot saagodtsom hele egnens befolkning, men drog tillige en mængde «Sydlendinger» dertil, saa at distriktet snart blev overbefolket, og ligesom ved Ny Herrnhut var det kun brødrenes udmerkede økonomiske ledelse af deres menigheds erhvervsliv, der holdt de skadelige følger heraf borte til en tid. De traadte senere saa meget des sterkere frem. Det varede et par menneskealdrer før «den danske mission» optog et arbejde her i denne egn. —

De ved Fiskenesset til 1814 tjenstgørende var følgende:

Overassistenter:

<i>And. Olsen</i>	1754—55
<i>Joh. Didr. Schade</i>	1755—66
<i>Hans Henr. Raun</i>	1766—86
<i>J. Lyberth</i>	1786—89
<i>Joh. Chr. Mørch</i>	1789—90
<i>Hans Henr. Raun</i>	1790—1800
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1800—01
<i>Chr. Fr. Steinlein</i>	1801—03

Schach Carl Hiorth	1803—04
Arent Christoph. Heilmann . .	1804—

Assistenten:

Hans Jac. Roderiguez	1754—55
Jørg. Monrad	1810—11

KOLONIEN SUKKERTOPPEN

Anl. 1755.

Ifl. skrivelse fra handelsdirektionen af 9 maj 1755 fik Anders Olsen, da «oberassistent» i Fiskenesset, ordre til efter sit tidligere indgivne forslag at oprette en ny koloni paa det af ham flere gange som «frihandler» besøgte og i vinteren 1752—53 beboede sted «ved Sukkertoppen», 3: pladsen Kangâmiut, der paa grund af sine toppede fjeldformationer af Hollenderne var kaldt Zuykerbrood.

Her rejstes i august—september 1755 den nye koloni, som fik navnet «*Sukkertoppen*». Vaaningshuset opførtes «paa et sært ubehageligt sted i hældningen af en klippe, hvor ingen udsigt er med mindre man gaaer uden om klippen». Foruden vaaningshuset — «af norsk bygning, stok paa stok, 20 alen langt og 12 alen bredt» — med to stuer til købmanden selv, en til assistenten og en til folkene samt køkken og spisekammer, bestod koloniens bygninger af et middelstort pakhuis af bindingsverk med mur af tøv og sten, et nøst, ligeledes af bindingsverk, og et lille breddehus. Bødkerverksted var indrettet i pakhusets ene ende.

1757 fik Olsen sin gamle ven, den for «sine skønne gaver og aandens drift til at tale Guds ord» bekendte Berthel Laersen, til Sukkertoppen, hvor han i løbet af en aarrække samlede en menighed, der i livssyn og kristenskik ikke adskilte sig meget fra Herrnhuterne. 1764 blev Laersen — skønt ustuderet — ordineret til prest af missionærene Gregersen og Biørn i Godthaab, og virkede derpaa i Sukkertoppen til han i 1782 døde — efter rygtet drebt ved hekseri af grønlanderinden Charitas, som derfor mishandlede af sine landsmænd.

I 1779 indsendte købmanden ved Sukkertoppen Jens Larsen Smidt forslag til handelsdirektionen om at flytte kolonien til fjorden Sâtormiut, en dagsrejse sydligere, hvor han havde overvintret 1776—77 og hvor han erklærede at den vilde ligge bedre til for togtningen i distriktet. Direktionen gik ind paa forslaget og udsendte aaret efter et dertil beregnet større vaaningshus af tilhuggede og numererede stokke. 1781—83 foretoges flytningen til øen Manîtsoq ved Sâtormiut.

Etablisementet fik navnet «*Nye Sukkertoppen*», terrainet den byggedes paa var om muligt endnu mere ubekvemt end ved «*Gl. Sukkertoppen*» og svarer fuldstændig til sit grønlandske navn Maniitsoq o: det ujevne. Den gamle And. Olsen syntes ikke om, at hans elskede koloni var flyttet: «Jeg har hørt,» skriver han, «at en ny Sukkertop er oprettet, og den gamle ikke er mere til. Jeg, som i 17 paa 18 aar har tient og lidt got og ont der paa grendserne, kan ikke begribe den fordeel, der er eller kand være ved det nye anlæg.» Heri havde han dog uret, flytningen viste sig endog særdeles profitabel, her var et centrum for distriktets bebyggelse, og f. eks. 1795 udskibedes herfra 372 fade spek, medens Godthaab det samme aar maatte nøjes med at udskibe 148 fade. Inspektør Olrik fik her oprettet et hvalfangst-anleg, som han mod direktionens ønske opretholdt i 7 aar, uagtet der saagodtsom ingen hvaler fangedes. Det var altsaa sælfangsten alene, der opretholdt koloniens rige produktion.

I Evighedsfjorden i Sukkertoppens distrikt opstod i aaret 1789 den farlige svermerbevegelse, som lededes af grønlanderen Habakuk og hans kone Marie-Magdalene, der var svermeriets egentlige op-havsmand, idet hun foregav at have samtaler med afdøde, som aabenbarede hende, at Guds vrede var over dem, der modsatte sig hende. Egteparret samlede en stor «menighed» om sig og herskede med stort tyranni over baade tilhengere og modstandere, ja fik endog skyld for at have ladet flere personer drebe. Baade gejstlige og verdslige autoriteter stod i begyndelsen magtesløse overfor bevægelsen, som fik sit egentlige dødsstød ved kateket Fr. Berthelsens, Berthel Laersens søns, energiske modarbejde. Da svermeriet blus-sede op paany i 1803, var det ligeledes ham, der fik bugt med det.

Vaaningshuset i Sukkertoppen hærgedes 1794 ved en krudteksplo-sion i butikken, der var beliggende paa loftet, ved hvilken lejlighed en kolonist drebttes og assistenten kvestedes. —

De ved Sukkertoppen til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

Berthel Laersen	1764—82
Niels Hveyssel	1784—92

Købmænd:

<i>Anders Olsen</i>	1755—63
H. R. Storm	1763—67
<i>And. Olsen</i>	1767—73
J. L. Smidt	1773—83
Johs. Hammer	1783—84

<i>J. C. v. K. Lund</i>	1784—87
Niels Lunde	1787—88
Fr. Chr. Kragstedt	1788—89
<i>Mich. Falch</i>	1789—91
Chr. Mathiesen	1791—94
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1794—95
Joh. Ludv. Hilcker	1795—99
Mads Hvass Mørch	1799—1804
Wilh. Math. Olrik	1804—13
<i>Gerh. Heiberg Wolff</i>	1813—

Assistenter:

Paul Grill	1755—58
Hans Storm	1760—63
<i>Ludv. Aars</i>	1764—70
<i>Jørg. Fr. Egede</i>	1770—73
Pet. Kruuse	1773—78
<i>Mogens Sommer</i>	1778—79
Jens Nic. Bidstrup	1778—80
Johs. Hammer	1782—83
<i>J. Lyberth</i> 1785—86 og	1789—91
<i>Chr. Lorentzen</i>	1786—87
C. F. Kragstedt	1787—88
<i>Mich. Falch</i>	1788—89
M. H. Mørch	1791—92
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1792—93
<i>Chr. F. Kahrs</i>	1794—96
Chr. Fr. Steinlein	1796—1800
W. M. Olrik	1802—04
A. G. Voigt	1804—06
David Fog	1806—11
Chr. Alex. Platou	1811—12
Andr. Chr. Wolf	1812—13

Andre:

Berthel Laersen, kateket . . .	1757—
Johs. Raaberg, do. . . .	1783—

KOLONIEN RITENBENK

Anl. 1755.

Efterat logen Jakobshavn var kommen i fuld gang, strakte dens togtrejser sig længere og længere op i Diskobugt, til Arveprinsens Ejland, egnen om det nuværende Ritenbenk og tilsidst op i Vajgattet. Derved kom mulighederne for nyanleg her under drøftelse.

1754 fik assistent *Hind* og kateket *Dorf* ordre til «at begive sig til et sted kaldet *Sakkame* (lokaliform af *Sarqaq*, ☉: solsiden) 16 à 20 miile nord for Jacobshaun» for at undersøge forholdene ved dette sted. Efter deres indberetning om undersøgelsesrejsen herhen besluttedes det at oprette et nyt etablissement. Ifl. ordre af 15 januar 1755 overdroges anleggelsen til den da i København værende købmand *Christopher Carl Dalager*, yngre bror af *Lars Dalager*, og oprettelsen af den nye koloni fandt sted samme sommer. Koloniens bygninger bestod af et vaaningshus af stokverk, et bindingsverks spekhushus med mure af sten og tørv, et varehus og et baadnøst «paa grønlandsk maade opbyggt». Tomterne af vaaningshus og spekhushus kan kendes den dag idag, uagtet der delvis er bygget senere ovenpaa dem. Ved havnen, der dannedes af den foranliggende «tørveø» og en vig paa fastlandet, fandtes «en flydebroe». Stedet fik navnet «*Ritenbenck*», der dannedes ved omstilling af bogstaverne i handelskompagniets præses, grev Chr. Aug. Berckentins efternavn.

Anlegget var straks fra begyndelsen «koloni» og besejledes af eget skib. Underassistent *Jens Lange*, der var født 1828, har fortalt nærværende forfatter, at han som barn havde hørt af en meget gammel mand, der var barnefødt her, at han engang havde set skibet komme saa senhøstes til kolonien, at det opdagedes ved at man saa dets lanterner «skønt det ikke var senaftens». Ligeledes fortalte han om den rige jagt, kolonisterne drev paa rener baade ovre paa Disko — hvor disse dyr lengst er forsvundne — og paa *Nûgssuaq*-halvøen, og at dyrene ofte kom ned lige til husene baade sommer og vinter.

Trods købmand *Dalagers* berømte energiske togtning — hans rejser strakte sig fra *Påkitsoq*-fjordens munding 4 mil nord for *Jakobshavn* til *Nûgssuaq* ved enden af *Vajgattet* — lykkedes det ikke at bringe koloniens produktion ret højt, takket være *Hollandernes* handel. Han foreslog derfor i 1763 at flytte kolonien til «*Svartevogelbay*» paa *Arveprinsens* *Ejlands* nordvestside, men det afsloges. Ved hans forflyttelse herfra 1770 reduceredes *Ritenbenk* derfor til «loge» og styredes af en «oberassistent». 1776 var dens bygninger forfaldne, hvorfor overassistenten paany foreslog flytning, ogsaa for at spare dyre reparationer.

Da kongen nu havde overtaget handelen og der var kommen en ny direktion, vandt forslaget gehør. Efter forskellige undersøgelser i Svartevogelbay bestemte man sig for «den midterste del af de tre øer» i dens munding til logens nye plads.

Flytningen foretoges i sommeren 1781 med det senere kystskib «Taasinge Slot» i to transporter og forløb «lykkelig, hurtig og vel». 1790 bestod dens bygninger af en stokverksvaaning, et bindingsverks spekhus, et «provianthus» af tørv og sten og et bryggerhus af samme materiale. 1793 var vaaningshuset «saare brøstfældigt», men stod ikke desmindre til 1858. Et nyt stort pakhus opførtes i 1793, da etablissementet var «kommen i skuddet» og paany ophøjet til koloni. De første aar efter flytningen havde været svære at komme over for «*Nye Ritenbenck*». Besetningen led i høj grad af skørbug og i vinteren 1784 døde 5 af kolonisterne. Uheld stødte til, idet stedets store togtebaad forliste med 5 mand og fuld ladning. Handelen sattes derved tilbage, fordi der først efterhaanden kunde skaffes tilstrekkeligt mandskab. Men siden steg produktionen sterkt, især ved at der sattes garnfangst af sæler under isen igang baade fra selve stedet og paa flere «udsteder», og allerede 1787 erklæredes Ritenbenk for en af de bedste pladser i Nordgrønland.

Samtidig med Ritenbenks flytning oprettedes «*Hvalfanger-Anlægget Svarte-Vogel-Bay*». Det laa paa selve Ritenbenksøen «4—500 skridt fra colonien», hvor der var rejst et stort stokverkshus. Fangsten dreves af en hvalfangerassistent og 5 europeiske matroser foruden Grønlanderne, om vinteren assisterede kolonimandskabet. Der fangedes endel hvaler, men pladsen var uheldig, fordi slupperne ofte maatte slæbes lange strekninger over isen til aabent vand.

Derfor oprettedes i 1783 «*Iglytsiaks Anlæg*» 6—7 km. sydligere ved en vig paa Arveprinsens Ejland. Dets bygninger bestod af et stort stokverkshus til bolig for hvalfangerassistent og mandskab samt et spekhus, først af sten og tørv, senere rejst paany af bindingsverk. Til stedet hørte 5 slupper med redskaber og «fleet». Da havnen kun er en aaben red, hvor baadene ofte forliste, benyttedes Svartevogelbay-anlegget som magasin for Igdlutsiaq (○: «det temmelig store hus»). Stedet fik kun en kort levetid og blev handelen et dyrt anleg. Der fangedes ganske vist hvaler, men der forliste mange slupper med de dyre redskaber i — 1789 endog 4 paa engang — og en septemberrat i 1790 strandede handelens nye kystskib «Nepisene» paa anleggets red og forliste totalt, kun takkelagen bjergedes. De sidste rester af skroget benyttedes under nødstilstanden i krigsaarene til brensel. 1804 nedreves stokverkshuset og bragtes til Godhavn. —

De ved Ritenbenk med anleg til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prest:

Christen Fabricius 1759—60

Købmænd:

C. C. Dalager 1755—70
Pet. Lor. Hind 1770—74
 Jens Geraae 1774—82
 Adam Thorning 1782—84
Nic. Chr. Leigh 1784—90
 Niels Lunde 1790—99
P. H. Motzfeldt 1799—1801
Edv. C. Heiberg 1801—03
 Chr. Fr. Rousing 1803—08
 Joh. Ritter 1808—11
H. M. Fleischer 1811—13
 Jul. Nic. Rasmussen 1813—

Assistenter:

Johs. Dorf 1755—57
Joh. Henr. Bruun 1758—
 Joh. Lindenhan 1760—63
Andr. Bruun 176*—69
Jørg. Holm 1767—68
Jørg. Arnkiel 1771—72
Joh. Fr. Moltzau 1773—78
 Andr. Monefeldt 1776—81
 Carl Dorf 1781—1815
H. F. Gløpersen 1782—83
Henning Irgens 1783—84
Thorder Thordersen 1784—85
 Dan. Sødebeck 1786—1803
J. A. Scheen 1794—96 og 1799—1801
Sev. Andr. Cappelen 1798—1800
 Jul. Nic. Rasmussen 1800—01
 Johs. Winding 1801—04
 Ole Ad. Winding 1803—05
F. D. S. Fleischer 1804—08
 Hans Chr. Møhl 1806—09

Joh. Henr. Christensen	1807—13
<i>Hans Mossin Fleischer</i>	1808—11
<i>Fr. Rosbach</i>	1811—

Bestyrere af Igdlutsiaq:

Carl Dorf	1783—86
Jens Nic. Bidstrup	1786—
<i>M. N. Myhlenphort</i>	1786—87
J. N. Bidstrup	1787—
Andr. Nørgaard	1787—89
Niels Lunde	1789—90
<i>J. Buschmann</i>	1790—91
<i>J. A. Scheen</i>	1791—94
M. B. Zeeb	1796—98
C. Dorf	1798—1800

KOLONIEN SYDBAY
SENERE HOLSTEINSBORG

Anl. 1756.

Fjorden Nordre Isortoq (o: den uklare), der ligger kort sydfør Nordre Strømfjord, grensen mellem Syd- og Nordgrønland, kaldtes af Hollenderne Zuydbay ligesom den nordfor dens munding liggende ø Ukivik (o: overvintringsstedet). Her var samlingssted for de hollandske hvalfanger- og handelsskibe, før de tiltraadte hjemrejsen, saaledes traf Hans Egede her i juni 1726 tolv Hollendere liggende for anker medens et ligesaa stort antal var afsejlet dagen før hans ankomst.

I sine indberetninger havde købmand Lars Dalager — ligesom andre — slaaet sterkt til lyd for at oprette et etablissement her i egnen som et af «de steder, hvor Hollænderne opslaae deres kramboed», og i henhold hertil udstedte handelskompagniet 12 april 1756 ordre for købmændene Jørgen Holm og Anders Olsen til at anlegge en koloni «i den egentlige saa kaldte Sydbay». Anders Olsen blev forhindret i at adlyde ordren, da skibet, der skulde tage ham ombord, ikke kunde komme ind til Sukkertoppen, og Holm fik ordren for sent til at kunne naa derned fra Jakobshavn, han kom først aaret efter. Bygningerne — et stokverks vaaningshus med bod og et lille oplagshus — rejstes da af det udsendte mandskab i forbindelse med skibsfolkene og under ledelse af assistent Arendrup paa øen Ukivik, og kom til at bære dennes hollandske navn «*Colonien Sydbay*». Den

første vinter var meget haard for nybyggerne. Assistent Arendrup mistede saaledes «3 fingre af frost fordærvede og derfor maatte afskiæres». Dette uheld gjorde ham dog ikke mindre handlekraftig. Den følgende sommer, da koloniskibet kom, var han med til at opbringe et hollandsk skib paa forbudt territorium og førte det derpaa til Danmark som skipper. Men han havde ogsaa været søkadet og endte som kaptajn i flaaden.

1759 fik købmand Jørg. Holm paa Sydbay ordre fra handelskompagniet til at opsette et hus ved Amerdloq-fjorden for derfra at drive hvalfangst vaar og høst. Huset rejstes samme sommer paa pladsen Asungmiut ved foden af «Prestefjeldet» i Holsteinsborgs skibshavnsbugt og døbttes «*Logen Amertlok*».

Samme aar foreslog Niels Egede, der paany var kommen til landet som koloniasator, handelskompagniet at omdøbe Sydbay til Holsteinsborg efter missionskollegiets præses grev Joh. Ludv. Holstein til Ledreborg, og «Amertlok» til «Missionens Ønske» — idet nemlig missionær Borch straks ved logens oprettelse havde forlagt missionen dertil. Kompagniet vilde dog ikke følge ham heri, men nøjedes med — i skrivelse af 5 maj 1760 — at give kolonien og logen under eet navnet «*Colonien Holsteinsborg*».

1761 blev Niels Egede købmand Holms afløser, og 1764 gav handelsdirektionen ham ordre til efter eget forslag at flytte kolonien fra Sydbay til Amerdloq. Bygningerne blev dog ikke sat op igen ved Asungmiut, som nok egentlig havde været meningen, men et godt stykke derfra inde i bunden af skibshavnsbugten, hvor kolonien staar den dag idag. Dette havde til naturlig følge, at «missionshuset» eller «logen Amertlok» tre aar senere til missionær Glahns fortrydelse maatte flyttes sammestedshen.

1773 udsendtes til Holsteinsborg en tømmerkirke, hvortil menigheden selv havde gjort sammenskud. Den indviedes Helligtrekongersdag 1775 og fik navnet Bethel.

1778 anstilledes stort hvalfangstanleg i Holsteinsborg med overvintrende skibe — hvilket dog ophørte igen efter faa aars forløb, da det viste sig for bekosteligt — og samtidig oprettedes «*Hvalfangerlogen Kekortursok*» (Qerrortussoq) en halv snes kilometer fra kolonien inde i fjorden. I begyndelsen var logen filial af Holsteinsborg, men udskiltes herfra 1789 og fik selvstendig regnskabsførelse. 1801 nedlagdes den, da en koppepidemi nesten havde udryddet befolkningen baade der og ved kolonien, men genoprettedes 1805 som station under Holsteinsborg.

Selve kolonistedets grønlandske navn Sisimiut betyder «rævehulelandet».

De ved Sydbay og Holsteinsborg med logen til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prestes:

Jacob Borch	1758—63
<i>H. C. Glahn</i>	1763—69
Hans Jørg. Jæger	1768—78
Christoph. Holm	1777—84
Pet. Rud. Heide	1784—93
Niels Chr. Rønning	1793—1800
Joh. Conr. Büchler	1800—04
Niels Giessing Wolf	1804—07

Købmænd:

<i>Jørg. Holm</i>	1757—61
<i>Niels Egede</i>	1761—64
Chr. Fr. Andr. Wulff	1764—67
<i>Niels Egede</i>	1767—76
<i>Jørg. Fred. Egede</i>	1776—85
Niels Lunde	1785—86
Abr. Sandholt	1786—87
<i>Chr. Lorentzen</i>	1787—89
Søren Egtved	1789—94
<i>Edv. C. Heiberg</i>	1794—1801
<i>M. N. Myhlenphort</i>	1801—02
Adam Gottlob Voigt	1802—04
Schach Carl Hiorth	1804—11
Math. Grønvald	1811—

Assistenter:

Rasmus Arendrup	1756—57
Jørgen Jessen	1757—63
Chr. Fr. Andr. Wulff	1757—63
Svend Sandgreen	1759—73
<i>Jørg. Fr. Egede</i>	1773—76
Abr. Sandholt	1776—79
Michael Hvidsted	1781—84
<i>Chr. Lorentzen</i>	1785—86
Søren Egtved	1786—87
<i>Imm. Arøe</i>	1787—89
<i>D. W. Heiberg</i>	1794—1801

<i>Th. Geo. Krogh</i>	1795—99
<i>Ulr. Sontum</i>	1799—1801
Arent Heilmann	1802—03
David Fog	1804—05
Math. Grønvald	1805—11

Andre:

Carl Fr. v. Linden, kirurg . . .	1778—80
Mich. Hvidsted, kateket	1764—
Jac. Møller, do.	1776—

Assistenten (1789—1801 overassistenten) ved Qerrortussoq:

Niels Lunde	1778—85
Søren Egtved	1785—86
Niels Lunde	1786—87
Søren Egtved	1787—89
<i>Imm. Arøe</i>	1789—90
Chr. Mathiesen	1790—91
<i>J. Lyberth</i>	1791—93
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1793—94
M. H. Mørch	1794—96
<i>C. Heiberg</i>	1796—1800
<i>T. G. Krogh</i>	1800—01
<i>D. W. Heiberg</i>	1801—03
A. Heilmann	1803—04
Dav. Fog	1804—06
A. C. Wolf	1806—12
Chr. Alex. Platou	1812—

KOLONIEN ŪMĀNAQ

Anl. 1758.

Det store fjordkompleks nord for halvøen Nūgssuaq — af Hol­lenderne kaldet «Stickende Jacobsbay» eller «Noordost Bay» i mod­setning til Diskobugt, der kaldtes «Zuydost Bay» — laa i de første aartier efter Diskobugtens inddragelse under kolonisationen uæns­et hen som følge af den store afstand dertil. Men da kolonien Ritenbenk var anlagt ved Sarqaq paa Nūgssuaq-halvøens sydside, strakte køb­mand C. C. Dalager snart sin handelstogtning helt ud til enden af Vajgattet og fulgte halvøens nordvestlige runding, hvorved han kom

i forbindelse med beboerne af fjordkomplekset. De efterretninger han herved fik om dettes bebyggelse og erhvervsforhold, lod han gaa videre til handelsdirektionen.

Denne besluttede da et nyanleg i denne egn og skrev derom til Dalager under 23 april 1757 og aaret efter anlagdes «*Colonien Nordsoack*» paa halvøens vestende af assistent Joh. Henr. Bruun, som blev det nye etablissemments første købmand. Dets bygninger bestod foreløbig kun af et stokverks vaaningshus samt et pakhus og et proviant-hus af bindingsverk, sten og tørv.

Ulemperne ved koloniens uoverlagte anbringelse i det yderste hjørne af fjordkomplekset paa det stormomsuste og vejrhaarde nes viste sig meget snart. Befolkningen i distriktet fik man ingen videre kontakt med, Hollenderne tog broderparten af handelen, og koloniens besætning led meget under klimaets barskhed, den første vinter var alle syge og tre mand døde.

1760 gaves derfor — som følge av indberetningerne — ordre til «nøye og med ald fliid at recognoscere Stichender Jacobsbugt» for at finde et mere passende sted for etablissemmentet. «*Ommenach-øen*» blev valgt, og herhen flyttedes kolonien i løbet af aarene 1761—63. Den omdøbtes nu til stedets grønlandske navn *Ūmánaq*, der betyder «det hjerteformede» og refererer sig til det høje og stejle fjeld paa øen, der er synligt mange mil bort og dominerer hele fjordkomplekset.

To aar efter koloniens flytning fik den sin første missionær. Han fik foreløbig bolig i kolonihuset og fordrev derved den grønlandsk gifte assistent, der maatte flytte i «vildmandshus» med sin familie. 1777 udsendtes et nyt provianthus og det gamle omdannedes til missionærbolig. Denne blev derfor saa slet og utæt, at tre missionærhustruer efter hinanden satte deres helbred til ved at bo i den. 1794 udsendtes der endelig en ordentlig, men lille bolig til missionæren.

Missionen gik i begyndelsen trægt paa grund af befolkningens uimodtagelighed; efterhaanden vandt den dog terræn og 1777 bestod den døbte menighed af 90 sjæle. Til aaret 1800 var der ialt døbt 287 voksne og 226 børn; af samtlige døbte var til den tid 170 døde.

Handelen profiterede sterkt af koloniens flytning, men led dog saa meget ved Hollendernes handel, at der endog var tale om at nedlægge etablissemmentet. Sit store opsving fik dette ved isgarnfangsten, indført af købmand Bruun i 1760-aarene og sterkt fremmet af missionær Cappelen. Denne beskrev fangsten saaledes: «(Den) forrettes ved at hugge udi isen tvende huller omtrent 12 og 24 skridt lige ud fra landet, for at kunne udstrække disse garn i vandet, saaledes at man ved en snor trækker det tæt op til landet; i det første hul opholdes garnet ved en liden snor, heftet til isen, i det andet er garnets

yderste ende bundet fast. Af disse huller optages garnet med den deri udviklede sælhund, og udsættes igen.» Efterhaanden anlagdes «garnsteder» rundt i hele distriktet, og i 1790-aarene gav denne fangst kolonien en stor produktion.

1775 opdagede købmand Hammond kulforekomster paa Nûgssuaq-halvøen ca. 12 km. fra kolonien. Aaret efter udsendtes «bergstiger» Phaff med 3 arbejdere, og der indførtes regelret kulbrydning, som forsynede selve kolonien og en tid tillige Upernavik. Der gjordes nogle aar «forsøg med allun og vitrols raffinering», men det viste sig urentabelt.

Paa grund af sin isolerede beliggenhed gik kolonien Ūmánaq fri af de ødeleggende epidemier, som i 1770- og 1780-aarene hærgede den sydligere del af landet. Men i 1812 hjemstøgtedes det af en pestagtig sygdom — sandsynligvis tilført med hvalfangerskibe — som bortrev 149 mennesker, af hvilke de fleste døde efter mindre end et døgn's forløb efter at være angrebne af sygdommen.

1787 bestod kolonien Ūmánaq af følgende bygninger: et stokverks vaaningshus, 17 al. langt og 11 al. bredt, med kvist og flagstang, 1 stue til købmanden, 1 til assistenten, samt køkken; et stokverkshus, kulbrudet tilhørende, med stue og køkken til mandskabet; provianthus og spekhus af bindingsverk; bødkerverksted med «bødkerhauge», bryghus, smedie, kulhus og to materialhuse, alle af tømmer og sten; desuden «missionshuset», 8 al. langt og 11. bredt, af bindingsverk, udvendig bordklædt, indvendig mursten, kun een stue. 1804 opførtes et nyt, meget stort spekhus af graasten.

Saadanne uheld som overvintring af skib og skibs udeblivelse — der naturligvis maatte virke højst generende for handelen ved et saa isoleret etablissement — ramte ofte Ūmánaq. Men værst af alt blev dog forholdene under krigen 1807—14, da kolonien intet skib fik i 6 aar. 2—3 gange hentedes der lidt forstrekning fra Diskobugt med koloniens fartøjer, og lidt bragtes dertil paa sleder om vinteren. De værste mangler var ammunition og især fadeverk. Med proviant til Europeerne klarede kolonien sig forbausende godt, men al handel gik efterhaanden i staa, og de fleste garnsteder maatte nedlægges. Endelig 1813 fik kolonien atter skib, men først efter to aars forløb kunde der udgives fuld kostration, og det varede mange aar før handelen kom paa fode igen. —

De ved kolonien Ūmánaq til 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester :

<i>Jonas Gill</i>	1765—71
<i>Ped. Rasmussen</i>	1771—78

Chr. Gjerløff	1777—83
<i>P. A. v. Cappelen</i>	1783—92
Hans Pet. Jansen	1792—97
Andreas Ostermann	1797—99

Købmænd:

<i>Joh. Henr. Bruun</i>	1758—70
<i>J. C. Hammond</i>	1770—78
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1778—80
<i>Jørgen Arnkiel</i>	1780—82
<i>N. D. Muus</i>	1782—87
<i>Ped. Lor. Bang</i>	1788—89
Joh. Frid. Lammerssen	1789—90
Chr. Fr. Kragstedt	1790—93
<i>P. N. Randulff</i>	1793—99
Otte Rosenstand	1799—1803
Jul. Nic. Rasmussen	1803—08
Ole Ad. Winding	1808—

Assistenter:

Jens Geraae	1758—74
Hans Wilsbech	1772—73
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1775—78
Joh. Erich Sommer	1777—78
Ole Søndergaard	1781—82
Lars Nielsen	1781—88
<i>Henning Irgens</i>	1782—83
Magn. Bernh. Zeeb	1788—96
Otte Rosenstand	1796—99
Jens Parelus Schade	1796—1812
<i>Chr. Fr. Hount</i>	1799—1801
Jul. Nic. Rasmussen	1801—03
<i>Ulr. Fr. Fleischer</i>	1803—04
Ole Ad. Winding	1805—08
Joh. Henr. Christensen	1813—

Andre:

Jac. Møller, kateket	1766—
Jens Parelus Schade, kateket	1791—

KOLONIEN EGEDESMINDE

Anl. 1759.

I skrivelse af 25 april 1759 beskikkede handelskompagniet *Niels Egede* til at anlegge en koloni i Grønland mellem Sydbay og Christianshaab. Det var vistnok tanken, at den skulde være lagt kort syd for Diskobugtens munding, idet der i beskikkelsen omtales et sted «Man-nuch», der rimeligvis skal være Manermiut nord for Nivâq-bugten. Egede rejste imidlertid det nye etablissement langt sydligere, nemlig 5 sømil nord for «Rommelpottens fiord» ved bugten Eqalugssuit («laksebugten») ikke en dagsrejse nord for Sydbay. Stedet var meget smukt og nærsomt for Europeerne, idet der fandtes laksefiskeri og renjagt i rigeligt maal. Men beliggenheden i udkanten af det 30 mil lange distrikt, der skulde berejses paa handelstogterne, gjorde anlegget dødsdømt fra første færd. Efter Egedes forslag døbtes det «*Kolonien Egedesminde*» efter hans aaret forud afdøde berømte far. Koloniens bygninger bestod — som sedvanlig fra begyndelsen — kun af et vaaningshus af stokverk og en proviantbod samt spekhus af bindingsverk med mure af tørv og sten, og besetningen af købmand, assistent, tømmermand, bødker og et par «arbejdskarle». Handelen svigtede imidlertid aldeles, og allerede efter 4 aars forløb flyttedes kolonien til øen Ausiait («edderkopperne») i «Bonke Bay» umiddelbart ved Diskobugtens sydlige munding. «*Gamle Egedesminde*», ogsaa kaldet «Logen Rommelpot», der aldrig senere har været beboet hverken af Europeere eller indfødte, kaldtes Igdluerúnerit, o: «tomterne»; disse er endnu kendelige. Nu skal her anlægges en Færingerrhavn.

«*Nye Egedesminde*», der ligger ved et stort indsølgende havbassin, som omslutes af de af Hollenderne saakaldte «Bonke Eylande», af hvilke de vigtigste er Manitsoq, Hareøen, Ræveøen og koloniøen, var beboet af Grønlendere allerede i Paul Egedes tid, og paa kysterne og øerne rundt omkring kolonien, mod øst ind i Diskobugt og mod syd helt ned mod «Gl. Egedesminde» boede en stor befolkning. Den nye koloni laa altsaa godt til i sit distrikt.

Egedesminde bestod 1777 af flg. bygninger: vaaningshus af stokverk, 2 spekhuse og bødkeri af bindingsverk samt et par skure. Det ene af disse laa højt paa en fjeldknaus og kaldtes «Blæsenborg». Det største spekhus laa paa «Havne-øen», det andet, der laa lige i havkanten, kaldtes «det lidet søebod». I vaaningshuset boede baade købmand, assistent og mandskab, fra 1769 tillige missionær. Først 1783 rejstes et nyt og større vaaningshus, og det gamle blev kirkesal og missionærbolig med kateketkammer.

Egedesmindes produktion tiltog noget efter flytningen, men kunde dog i en aarrække ikke komme højt i vejret. Hertil var aarsagerne flere. I «kompagniets tid» var varerne slette. 1775 var f. eks. af 10 udsendte rifler kun to brugbare, resten maatte returneres som komplet ubrugelige. De andre ting var i forhold hertil. Det store mandskab, der efterhaanden behøvedes til de mange og lange handeltogter, var ofte af meget blandet art. 1768 vilde missionæren Berthel Laersen ikke flytte hertil «for de slette colonisters skyld». Men især hemmedes kolonien sterkt af Hollendernes snighandel.

I «kongens tid» blev udsigterne lysere. Varerne var bedre, og snighandelen aftog. Der anlagdes hvalfangststationer paa Hunde-Ejland og Vester Ejland. Derved voksede produktionen betydeligt. 1783 indhandlede paa et eneste togt i vaaren til Hunde Ejland 40 fade spek, aaret efter paa et tilsvarende togt endog 77 fade. Men det var dog først ved købmand Myhlenphorts virksomhed især for isgarnfangstens udbredelse, at produktionen rigtig tog fart. 1796 var den — trods befolkningens sterke decimering ved epidemier — 366 fade spek, 6 408 hvalbarder, 298 sælskind og 480 kg. edderdun.

Nepe noget distrikt i Grønland er bleven i den grad hærget af epidemier som Egedesmindes. En «dræbende sygdom» i midten af 1770-aarene lagde for, og 1785—86 hjemsøgte befolkningen af de fra Sydgrønland kommende epidemier, som endnu mindes under navnet «nungunerssuaq» («den store ødeleggelse»). Folk flygtede fra disse bopladse, men bragte derved smitten med sig til de steder, de kom, og indhentedes selv af sygdommen. Adskillige steder blev helt affolkede og efter epidemien var distriktets befolkning mere end halveret. Da saa endelig kolonien ved Myhlenphorts energiske virksomhed var bragt nogenlunde paa fode, rammes den af en ny ulykke. I juni 1800 utbrød der kopper blandt de mange teltende Grønlendere i Sydostbugten syd for Christianshaab, og herfra bredte sygdommen sig især til Egedesmindes distrikt, hvor der trods energiske foranstaltninger mod epidemiens udbredelse bortreves over 150 mennesker. Ved pladsen Nivâq blev kun 1 dreng i live «som standhaftig udstod saa mange ulykker». Ved selve kolonien var der i 1802 kun en befolkning paa 21 individer. Alle de saa godt igangkomne «garnsteder» gik i staa af sig selv.

Efter dette kom saa krigsperioden og lagde sin tunge haand paa det hjemsøgte distrikt, hvalfangsten indstilledes, de atter igangsatte garnforsøg maatte efterhaanden nedlægges, og handel og togtning gik tilsidst helt i staa. Det var kun en sørgelig rest af «Egedesmindes colonie», der var tilbage ved krigens slutning. —

De ved Egedesminde indtil 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>Hans Tulle</i>	1769—77
Morten Balwig	1777—80
Chr. Winsløw	1781—86
Jens Koch Lintrup	1786—87
Fr. Chr. From	1787—90
Hans Pet. Jansen	1791—92
Andr. Ostermann	1799—1803
Henr. Schou	1803—05
<i>B. Hartz</i>	1806—13

Købmænd:

<i>Niels Egede</i>	1759—61
Johs. Dorf	1761—79
Niels Fogh Irgens	1779—82
<i>Peter Baade</i>	1782—87
<i>Casp. Lidemark</i>	1787—91
<i>M. N. Myhlenphort</i>	1791—1801
<i>W. F. Koren</i>	1801—08
Jac. Haagen Bast	1808—14

Assistenter:

<i>Joh. Christoph Hammond</i> . . .	1759—60
Jens Smidt	1759—73
Johs. Dorf	1760—61
Pet. Kruuse	1772—73
Adam Thorning . . 1773—82 og	1784—88
Jac. Dorf	1778—79
Nic. Rodschier	1778—81
<i>Thorder Thordersen</i>	1781—84
<i>Ezechiel Grønlund</i>	1789—93
Joh. Frid. Lammerssen	1790—91
Joh. Henr. Christensen	1791—97
<i>Fr. Chr. Schultz</i>	1793—94
Chr. Fr. Rousing	1794—99
<i>W. F. Koren</i>	1799—1800
Joh. Lor. Mørch	1807—09
Hans Chr. Møhl	1809—11

Bestyrere af hvalfangeranlegget Hunde Ejland (assistenter under Egedesminde):

J. L. Smidt	1788—94
C. F. Rousing	1795—96
J. A. Scheen	1796—99
Mich. Olrik	1799—1800
W. F. Koren	1800—01
Joh. Chr. Geisler	1801—02
Joh. Ritter	1802—04
Joh. Henr. Christensen	1804—07
H. Møhl	1807—09
Joh. Lor. Mørch	1809—13

Bestyrere af hvalfangeranlegget Vester Ejland (ass. under Egedesminde):

Joh. H. Christensen	1797—1803
Broder Cortzen	1803—
Joh. Haagen Bast	1803—07
Joh. Lor. Mørch	1813—14

Andre:

Jac. Møller, kateket	1778—
Joh. Geo. Scheefuss, kirurg	1777—

KOLONIEN UPERNAVIK

Anl. 1769.

Højt oppe i Vestgrønland, omkring den 73de breddegrad, hvor der i 1824 fandtes en runesten som minde om at endog denne egn i middelalderen havde været besøgt af folk fra Øster- eller Vesterbygden, og hvor navnet *Women Islands*, som William Baffin i 1616 gav øgruppen heromkring, vidnede om eskimoisk bebyggelse, boede der ved den nyere kolonisations begyndelse en ret stor befolkning, som særlig den driftige pionér *C. C. Dalager* havde et godt øje til og gentagne gange slog til lyd for at faa optaget et kolonisationsarbejde iblandt, navnlig for ogsaa her at erobre handelen fra Hollenderne, om hvis stadige besejling af disse egne navnene «Vrouwen Eylande» og «Zwarten Hoek» vidnede.

Endelig 1768 besluttede handelsdirektionen «at consentere i købmand Dalagers project at opsøge længere om de Nord et beqvemt

stæd for der at opsætte en nye colonie». Planen realiseredes aaret efter, idet assistenten *Andreas Bruun* 30/6 1769 med koloniskibet drog fra Ritenbenk nordefter gennem Vajgattet og udenom Svartenhuk til egnen omkring «de største og sydligste øer (o: Søndre Upernavik) af de saakaldte Frauen Eilande, ungefær 8 mil nord for Svartenhuk». Herfra rekognosceredes omegnen for at finde en passende byggeplads, og ved «Ekalume» (Eqaluit, laksepladsen) paa Ingnerit-halvøens nordside opførtes da «det afbundne vaan-huus» og senere 3 «jordhuuse» til bryggers, bageri og spekhus. Etablissementet døbttes «*Colonie Rosenkrantz*», men flyttedes allerede 1771 til øen *Upernavik* paa omtrent 73 grader. Den gamle plads blev ikke mere beboet, men kaldtes i mange aar «recognosceringshytten», under hvilket navn den endnu henimod aarhundredets slutning figurerer paa enkelte kart.

Kolonien Upernavik bestod af følgende bygninger: «kolonihus» af stokverk, med køkken, to stuer til købmanden, en til assistenten og en til mandskabet, et lille kontor og paa loftet «en kramboed». Spekhuset var af bindingsverk, provianthus, materialhus og bryghus af tømmer og sten. 1788—89 opførtes et lille missionshus af stokverk i stedet for et lille usselt bindingsverks hus, i hvilket den første missionær fra 1779 havde boet indtil det blev saa daarligt, at han maatte flytte «i grønlandsk jordhuus» hver vinter. Det gamle missionshus havde haft stue, kammer og køkken, det nye var kun 9½ al. langt og 8½ al. bredt.

Kolonien betalte sig ganske godt. 1784 var produktionen 237 tønder spek, 36 ræveskind, 1293 sælskind, 21 bjørneskind, 376 kg. edderdun, 2 narhvals- og 8 hvalrostænder. Men klimaet var utaaleligt for Europeerne. Af købmændene døde ialt 5, ligeledes flere af assistenterne, og de fleste af de andre kom derfra som invalider eller merkede for livet af den forfærdelige skørbug, som plagede dem hver vinter. Den første missionær døde straks efter hjemkomsten derfra. Flere Europeere begik selvmord af fortvivlelse og sygdom. Direktionen ansatte for at bøde paa al denne sygelighed i 1787 en kirurg, der tillige skulde være assistent; skønt han var «stærk af helbred», bukkede han under inden et aars forløb. Derefter besluttede direktionen at nedlægge kolonien. Dette skete 1790.

Inspektøren i Godhavn kunde dog ikke finde sig i, at alle de gode produkter deroppefra skulde falde i snighandleres hænder. Han etablerede derfor allerede fra 1793 en aarlig togtebesejling derop fra Godhavn. Den hævdede fuldtud sin berettigelse, og 1796 genoptoges Upernavik som fast handelsplads under Godhavn. Indtil 1802 bestod dens bygninger kun af «jordhuuse». Det er derfor forstaaeligt, at dens bestyrer, assistent R. Brandt, uden tilladelse forlod den et aar,

hvorved han paadrog sig inspektørens unaade. Efter at den 1805 paany var indrettet som koloni, bestod bygningerne af et lille stokverks vaaningshus, et spekhus af bindingsverk med tørvmur samt en smedie. Besetningen var købmand, assistent, baadsmand, bødker, tømmermand, en matros og en kok.

Efter 1808 kom der under krigen intet skib til Upernavik. 1811 opsendtes Godhavns jagt for at afhente købmanden og 3 af folkene. De tilbageblivende formanedes til «indbyrdes samdrægtighed og fornuftig og venlig omgiængelse med Grønlænderne». Da det aaret efter endnu ikke var muligt at sende undsetning derop med proviant, sendtes jagten afsted for at hente resten af besetningen, men naaede paa grund af daarlige vejrforhold kun til Svartenhuk. Der bragtes derfor lidt proviant op til dem om vinteren med sleder fra Umánaq. 1813 afhentedes endnu 3 mand, som vidnede, at «adskillige Grønlændere havde hiulpet dem med føde i deres foregaaende nød og trang». Assistent Steenholdt blev alene tilbage med sin grønlandske familie, men holdt ikke ud mere end et aar. Derefter var Upernavik forladt i 10 aar. —

De ved Upernavik indtil 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

<i>O. G. Dahl</i>	1779—87
<i>R. F. Lassen</i>	1787—89

Købmænd:

<i>Andr. Bruun</i>	1769—70
<i>C. C. Dalager</i>	1770—71
<i>Andr. Bruun</i>	1771—75
<i>Joh. Andr. Willumsen</i>	1775—
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1775—78
<i>Jørg. Arnkiel</i>	1778—80
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1780—82
<i>Ole Krabbe</i>	1782—83
<i>H. F. Gløersen</i>	1783—84
<i>Ph. Joh. Fleischer</i>	1784—85
<i>Casp. Lidemark</i>	1785—86
<i>Chr. Enghel</i>	1786—89
<i>Laur. Andr. Nørgaard</i>	1789—90
<i>Johs. Winding</i>	1805—09
<i>F. F. Rosbach</i>	1809—11

Assistenten:

<i>Ludvig Aars</i>	1771—72
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1771—73
<i>Jørg. Arnkiel</i>	1772—73
Joh. Andr. Willumsen	1773—75
Hans Wilsbech	1773—77
Anders Lyngbye	1774—82
Ole Søndergaard	1778—81
Thomsen	1778—80
<i>Ph. Joh. Fleischer</i>	1782—86
Joh. Frid. Lammerssen	1785—87
Joh. Paul Gerhardt	1787—88
Joh. Henr. Christensen	1789—90
Rasm. Brandt	1797—1803 og 1804—05
Niels Steenholdt	1805—14

LOGEN GODHAVN

Anl. 1773.

Ved Hollendernes «Liefde Bay» paa sydsiden af den store Diskø traf Paul Egede ved sit besøg i 1738 «meer end 200 mennsker», hvoraf de fleste dog stod i telt og altsaa neppe har været fastboende her. Da Egede efter flere dages ophold «sleed sig løs», lovede han, at der «med tiiden skulde komme nogle af vore folk og boe der».

Det skulde dog vare mere end en menneskealder, inden dette løfte opfyldtes. Men omsider 1773 anlagdes paa foranledning af købmand Johs. Dorf ved Egedesminde «Logen Godhavn» i «Liefde Bay» af assistent *Svend Sandgreen* fra Holsteinsborg. Han bestyrede den som «oberassistent» i 10 aar og fik tilsidst titel af «købmand».

Logen, der væsentligst skulde baseres paa hvalfangst, bestod oprindelig kun af et vaaningshus af stokverk og et spekhus af bindingsverk med mur af sten, og dens besetning var foruden overassistenten en formand, kaldet «assistent», og 4 «arbejdskarle». De første par aar plagedes Europeerne her meget af skørbug og anden sygdom, arbejdet led derunder, og produktionen blev ringe.

1775 udsendtes hvalfangermatroser med slupper og «fleet» og der opførtes et nyt stokverkshus til bolig for dette mandskab, 1777 endvidere nok et lignende, idet bedriften udvidedes. Samme aar fangedes fire hvaler. De følgende aar steg produktionen sterkt, 1787 var spekhuset for lille, og der opførtes et nyt og meget stort paa den anden

side af havnen. Samme aar bestod mandskabet af købmand, handelsassistent, 2 tømrere, en bødker, 2 kokke og 4 arbejdere.

1782—83 opførtes en bolig til Nordgrønlands nye øvrighed, inspektøren, ved Godhavn. Fra 1793 besejledes Upernavik hvert aar fra Godhavn og var i aarene 1796—1806 ligefrem filial under logen. —

1778 oprettedes hvalfangerstationen «*Fortunebays Anlæg*» paa Disko ca. 15 km. vest for Godhavn som en udpost under logen. Det lededes af en hvalfangerassistent og havde en besetning af tømmermand, «spekskiærer» og 8 à 10 matroser, hvoraf allerede 1786 halvdelen var indfødte. Her stationeredes fra 1782 kystskibet «*Taasinge Slot*», hvis besetning bestod af kommandør, styrmand, baadsmand, bødker, kok, 8 matroser og en dreng. Ved anlegget stod to store og et lille stokverkshus.

1782 oprettedes endvidere hvalfangeranlegget «*Godhavns Næs*» et par kilometer fra logen paa halvøens yderste pynt. Det lededes af en hvalfangerassistent (som indtil 1793 tillige var kirurg), og mandskabet bestod af spekskærer, kok og 6 matroser. Bygningerne var et stort stokverkshus til bolig for assistent og mandskab, et stort spekhus af bindingsverk og et udkigshus af hvalkæber med breddeklædning; dette staar endnu paa sin plads. 1791 opførtes her tillige et lille stokverkshus, som først var missionær-, siden lægebolig.

Da det viste sig upraktisk at alle disse mandskaber drev hvalfangst hver for sig — hvorved de ofte kom hinanden i vejen — bestemtes det 1789, at fangsten skulde drives af alle i fællesskab under kommandørens ledelse. 1791 nedlagdes *Fortunebays Anlæg*, og 1802 sloges «*Neset*» helt sammen med logen.

Fangsten kulminerede i 1804, da der fangedes 20 store hvaler, men derefter gik det tilbage og standsedes nesten helt ved krigen. Dog nedlagdes hvalfangsten først helt 1851. —

De i Godhavn og derunderhørende anleg indtil 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

Chr. Gjerløff	1783—84
<i>Rud. Fr. Lassen</i>	1789—92

Købmænd («*oberassistenter*»):

Svend Sandgreen	1773—83
<i>C. N. Libech</i>	1783—89
<i>Joachim Holm</i>	1789—91
<i>Joh. Buschmann</i>	1791—93
<i>Jens Chr. Arentz</i>	1793—95

<i>Joh. Chr. Steen</i>	1795—1800
<i>Chr. Fr. Rousing</i>	1800—03
<i>Mich. Olrik</i>	1803—07
<i>Joh. Ritter</i>	1807—08
<i>Jul. Nic. Rasmussen</i>	1808—09
<i>Johs. Winding</i>	1809—11
<i>H. C. Møhl</i>	1811—

Assistenter ved logen:

<i>Carl Dorf</i>	1773—81
<i>Hans Wilsbech</i>	1777—78
<i>Joh. Frid. Lammerssen</i>	1784—85
<i>Jens Nic. Bidstrup</i>	1786—87
<i>Joh. Fred. Martini</i>	1789—91
<i>Pet. Nic. Randulff</i>	1791—93
<i>Fr. Chr. Schultz</i>	1792—93
<i>P. H. Motzfeldt</i>	1794—95
<i>Otte Rosenstand</i>	1795—96
<i>Mich. Olrik</i>	1796—99
<i>Johs. Winding</i>	1800—01
<i>C. F. Hount</i>	1801—02
<i>J. C. Geisler</i>	1802—03
<i>Ole Ad. Winding</i>	1802—03
<i>Joh. Ritter</i>	1803—07
<i>Fr. F. Rosbach</i>	1804—05
<i>Joh. Lor. Mørch</i>	1806—07
<i>H. M. Fleischer</i>	1807—08 og 1813—15
<i>Jul. Nic. Rasmussen</i>	1808—13

*Hvalfangerassistenter**ved Fortunebays Anleg:*

<i>Mogens Sommer</i>	1779—80
<i>Johs. Hammer</i>	1780—81
<i>O. T. Olrik</i>	1781—82
<i>C. N. Libech</i>	1782—83
<i>Svend Sandgreen</i>	1783—88
<i>Joachim Holm</i>	1788—91

ved Godhavns Nes:

<i>O. T. Olrik</i>	1782—87
<i>Casp. Lidemark</i>	1787
<i>Niels Paulsen</i>	1787—90

<i>J. A. Scheen</i>	1790—91	} •Hvalfanger- kommandører•
Rivert Booyesen	1791—92	
Rivert Jappen	1792—93	
R. Booyesen	1793—96	
Jürgen Kettelsen	1796—1802	

Kirurger og læger:

Andr. Streitmann	1777—80
Nic. Fred. Swindt	1778—84
<i>O. T. Olrik</i>	1781—87
Niels Paulsen	1787—90
<i>J. A. Scheen</i>	1790—91

Theod. Chr. Eulner	1794—1801
Joh. Fr. Lerch	1802—

Inspektører over Nordgrønland:

<i>Joh. Fr. Schwabe</i>	1782—86
Jens Wille	1786—90
<i>B. J. Schultz</i>	1790—97
<i>Cl. Bendeke</i>	1797—1803
<i>P. H. Motzfeldt</i>	1803—

KOLONIEN JULIANEHAAB

Anl. 1774.

Paa sin store sydrejse langs kysten i sommeren 1723 naaede Hans Egede nesten helt ned til Kap Farvel og traf her i den sydligste del af landet mange mennesker og gode erhvervsforhold. Det var ogsaa flere gange endnu i Hans Egedes Grønlandstid paa tale at foretage nyanleg i disse egne — saaledes i Bergenskompagniets skrivelse til ham af 3 apr. 1726. Det blev dog ikke til mere end planer.

Paa nordsiden af Igalikofjorden — de gamles «Einarsfjörðr» — nærmest munden opførte Ped. Olsen Walløe i 1751 sit overvintringshus, der var bygget helt paa grønlandsk maade med undtagelse af at det var forsynet med «en liden skorsten eller kamin af tørv og sten med et lidet giennem taget opgaaende rør». Walløe kaldte stedet «Første vinter». Ogsaa han fandt egnen sterkt beboet.

Dette gav den utrettelige pionér Anders Olsen blod paa tanden og han indgik gentagne gange med forslag til handelsdirektionen om

nyanleg her, hvilket han sin sedvane tro tilbød selv at iverksette. I skrivelse af 21 maj 1773 gav direktionen ham da i opdrag «at op-søge et beqvemt og fordeelagtigt stæd ned imod Statenhuck, hvor en loge med fordeel kunde anlægges».

Ved Walløes «Første vinter» fandt Olsen det «beqvemmeste» sted med skibshavn og god byggegrund, vand og andet fornødent, og her rejste han 1774 sit medbragte lille foreløbige hus og begyndte handelen med de indfødte. Aaret efter udsendtes fra København «det fornødne til en liden loges anlæg saavel som nogle handels vahrer og andre fornødenheder». Senere opførtes nogle flere bygninger, deriblandt en lille prestebolig. Den «nye Syd-colonie» blev døbt «*Julianes-Haab*» (nu Julianehaab), opkaldt efter enkedronningen. Dens grønlandske navn Qaqortoq betyder «det hvide». Ped. O. Walløe gledede sig paa sine gamle dage over at Anders Olsen havde ladet hans «ringe hytte blive staaende til et erindringsminde».

Julianehaab viste sig som et meget fordelagtigt anleg. Produktionen tiltog snart og blev særdeles anselig. 1802 skriver inspektør Bull «til sin successor» Myhlenphort, at kolonien her er «et meget fordeelagtigt sted».

1796 forsynedes Julianehaab med et nyt og større vaaningshus. Dette gav anledning til oprettelse af «*Anlægget Nanortalik*». Det havde stadig været forbunden med vanskelighed paa grund af storisen at gennemføre det fornødne antal handelstogter til de mange bopladser helt ned til landets sydspids, og efter anlegget af kolonien flyttede flere og flere «Østlendinge» over til den sydlige del af distriktet for at være nærmere ved en handelsstation, saa befolkningen her var i stadig tiltagen. Derfor havde allerede fra 1778 assistent Caspar Alsbach tilbragt et par vintre her og med et lille fartøj rejst omkring og opkøbt det spek, som Grønlenderne ellers vilde have ladet ligge og svinde paa marken, samt skindvarer. Da nu koloniens gamle vaaningshus blev overflødigt, flyttede man dette ned til øen Nanortalik lige nord for Tasermiut-fjorden — de gamles «Ketilsfjörðr» — og indrettede her en filialhandelsplads, der efterhaanden tiltog sterkt i betydning.

1779 oprettedes «Julianehaabs mission», men forinden var ved Anders Olsens herrnhutiske sympatier nogle af «de mæhriske brødre» draget hertil og havde 1774 anlagt stationen «*Lichtenau*» ved Agdluitsoq-fjorden — de gamles «Siglufjörðr». 1802 var tallet paa deres menighedsmedlemmer 402, som væsentligst boede lige ved og i omegnen af missionsstationen, medens «den danske mission» i distriktet 1805 talte 653 døbte fordelt paa 15 bopladser. —

De i Julianehaab indtil 1814 tjenstgørende var følgende:

Prester:

Hans Buch	1779—88
Niels Gievertsen Titchen	1788—94
<i>Laur. Gudde</i>	1794—1800
Rasmus Knudsen	1800—06
<i>Chr. Fr. Fleischer</i>	1806—11

Købmænd:

<i>Anders Olsen</i>	1773—80
Niels Møller Thomsen	1780—87
<i>J. C. v. K. Lund</i>	1787—94
<i>Joh. Chr. Mørch</i>	1794—1806
Eylert Schythe	1806—07
<i>Joh. Chr. Mørch</i>	1807—13
W. M. Olrik	1813—

Assistenter:

<i>Jac. Peter Lange</i>	1775—84
<i>Aron Arctander</i>	1777—79
Casp. Alsbach	1778—80
Niels Chr. Mathiesen	1785—90
<i>Edv. C. Heiberg</i>	1790—94
<i>Christen Heiberg</i>	1793—96
<i>Nic. Dan. Muus</i>	1796—1800
Schach Carl Hiorth	1801—02
Chr. Alex. Platou	1803—04
Eylert Schythe	1803—06 og 1807—11
Jørg. Monrad	1804—07
<i>Pet. Chr. Kragh</i>	1806—11

Andre:

Johs. Raaberg, kateket	1776—
Jac. Rachlew, do.	1782—

LOGEN KRONPRINSENS EJLAND

Anl. 1778.

I september 1736 kom Paul Egede paa en rundrejse i Diskobugt til den 4 mil syd for Disko liggende øgruppe, der af Hollenderne var døbt «*Walvis Eylanden*» i god overensstemmelse med dens beliggenhed i munden af «*Walvis Bay*» ∴ Diskobugten. Han opholdt sig

her 3 dage. Han traf flere af øerne beboet og paa en af disse saa han en gravplads «hvor de her aarliggen til hvalfangsten ankommende hollandske skibe pleie at begrave deris døde. De som her boe, bruge i mangel af andet de døde Hollændere til grundvold under deris huuse.»

1776 boede «paa Hvalfisk-Øerne kuns 3 familier i eet huus», uagtet fangsten af sødyr var bedre her om vinteren end ved Godhavn «fordi de kunne nytte sprækkerne» i isen. Hvalfangerskibene, de hollandske saavel som de engelske, der nu var i overtal, holdt vedblivende til her fra tidlig paa foraaaret. 28 april 1776 saas saaledes ikke mindre end 34 skibe herfra, og allerede 27 marts 1777 laa der 9 engelske hvalfangere i sundet mellem øerne.

Disse begyndte nu ogsaa at blive benyttet til hvalfangst af kolonisterne fra Egedesminde. I april og maj 1777 laa assistent *Thorning* her med et par slupper folk. men kunde ikke komme rigtig igang, fordi Grønlenderne foretrak den sikre sælfangst fremfor at gaa ud paa den uvisse «brandvagtning» med kolonisterne. Danske hvalfangerskibe, som samme sommer opererede i farvandet heromkring, gjorde dog fangst, og det besluttedes derfor at anstille «et forsøg» her allerede samme efteraar. Det skulde forestaaes af formand *Jens Kracht* og «drive fangst i samfund med logen paa Disco». Men skibet, de kom op med, kom for sent til at forsøget kunde etableres inden vinteren, saa man fik ingen erfaring om et saadant forsøgs rentabilitet.

Ikke desmindre anbefalede Ove Høegh-Guldberg, der skulde afgive erklæring om mulighederne for hvalfangst i Grønland (5 jan. 1778) at indrette «et fast anlæg paa Hvalfiskeøerne».

Ved oberdirektionens skrivelse af 9 februar 1778 omdøbtes disse til «*Kronprinsens Eylande*», og i løbet af sommeren oprettedes det nye anlæg, foreløbig under Egedesmindes koloni og bestyret af *Thorning* som «handels- og hvalfanger-assistent». Til besetningen og de overvintrende skibs folk opførtes 3 stokverkshuse. I et af disse boede den senere inspektør Schwabe i vinteren 1779—80.

1782 udskiltes «Anlægget Kronprinsens Eylande» fra Egedesminde og blev ophøjet til *selvstendig loge* 1787. Denne bestod da af de 3 vaaningshuse samt to materialhuse og et bryghus af tørv og sten. 1790 rejstes et stort pakhuis af bindingsværk, 26 al. langt og 11 al. bredt.

Havnen her kunde være farlig, naar storm og højvande slog sig sammen. I januar 1787 sprenge skibet «Island», som overvintrede her, sine tove og drev paa land, men reddedes med stort besvær. I november 1801 forliste paa samme maade logens «store transportbaad».

Da fangsten med overvintrende skibe ophørte, blev det ledige husrum ved logen anvendt til «oplags- eller magazinplads», hvorfra de andre etablissementer forsynedes med hvad de manglede. Under krigen 1807—14, da de fleste af de skibe, som kom til Grønland, gik til Diskobugt, blev Kronprinsens Ejland i endnu højere grad «magasin» ikke blot for Nord-, men ogsaa til dels for Sydgrønland.

Landsepidemierne i 1785—86 hærgede befolkningen paa Kronprinsøerne i forfærdelig grad. Da kirurgen paa Godhavn i november 1785 kom dertil, var «alle huuse anstukne». Trods de mest energiske foranstaltninger var der til midt i februar 1786 død 60 mennesker. Endnu 1789 talte befolkningen kun 19 af mandkøn og 28 af kvindeskøn, og det varede meget længe, før logen kom rigtig til kræfter igen — og da kom krigsperioden og lagde handelen og hvalfangsten øde. —

De ved «logen Kronprinsens Eyland» indtil 1814 tjenstgørende var følgende:

Bestyrere:

Adam Chr. Thorning	1778—82
J. P. H. Glomstad	1782—84
Casp. G. Lidemark	1784—85
Ped. Boyesen Dorff	1785—87
M. N. Myhlenphort	1787—88
Joh. Frid. Lammerssen	1788—89
Joh. Chr. Steen	1789—95
P. H. Motzfeldt	1795—99
Chr. Fr. Rousing	1799—1800
Mich. Olrik	1800—03
Joh. Chr. Geisler	1803—07
Jac. Haagen Bast	1807—08
F. D. S. Fleischer	1808—

Andre:

Philip Wilhelmi, kirurg	1777—80
-----------------------------------	---------

LOGEN ARVEPRINSENS EJLAND

Anl. 1784.

Den sydvestlige pynt af den store ø i Diskobugtens nordostlige del døbtes af Hollenderne «Klok Hoek», af kolonisterne i Christianshaab og Jakobshavn forvansket til «Klokkerhuk». Her og paa syd- og en strekning af vestkysten af øen boede fra kolonisationens begyndelse

en del indfødte, hvis handel købmændene Hind i Jakobshavn og Dalager i Ritenbenk kappedes om at erobre. Hind klagede tilsidst over, at Dalager her gjorde uberettigede indgreb i hans omraade, men fik kun til svar, at naar han selv ikke sørgede for at «aftogte» sit distrikt ordentlig, var det jo godt at en anden gjorde det. Saasnart *Dalager* i 1770 havde byttet koloni med Hind, sørgede han for at faa den derboende befolkning draget ind under den koloni, hvor den distriktsmæssig hørte til og lod sig den ikke fravriste.

Fra ca. 1775 begyndte han at drive hvalfangst med slupper om foraaet fra Klokkerhuk, hvor han lod opføre et par grønlandske huse til ly og ophold under fangsten. Efter direktionsordre af 9 februar 1778 omdøbtes Klokkerhuk og hele øen til «Arveprinsens Eyland».

1782 ønskede inspektør *Schwabe* et forsøg anstillet her i noget større stil, og aaret efter opførtes de nødvendige bygninger. Da «havnen» var nærmest ubrugelig — der er kun to smaa vige, aabne mod sydvest og nordvest, paa hver sin side af «Hukken», paa hvis hals eller ejde bygningerne laa — vilde inspektøren kun have et lille beboelseshus sat her, medens et større magasinhus skulde opsettes ved Rodebay paa fastlandet nord for Jakobshavn. Men Dalager fik alligevel alt samlet paa stedet, og i 1784 flyttede han selv dertil, samtidig med at anlegget ophøjedes til «*Logen Arveprinsens Ejland*», og fik fuld selvstændighed af hensyn til hans lange tjeneste i landet — altsaa nærmest en retrætepost for den veltjente pionér. En tid foregik besejlingen med kystskibet, som hentede og bragte produkter og varer til og fra skibene fra Danmark. Bygningerne bestod af to mindre stokverkhuse samt et spekhus og et kulhus af tømmer og sten. Ved havnen var der en flydebro. Mandskabet bestod af en formand — i mange aar Dalagers eldste søn Jens — og 6—7 europæiske hvalfangermatroser. Befolkningen ved stedet, der hjalp med ved hvalfangsten, talte 1784 18 familier med 105 personer.

I begyndelsen var logen meget produktiv, men gamle Dalager var ogsaa en udmerket fangstleder, omend han nu mest maatte blive hjemme, naar slupperne gik ud, og hans sønner var ualmindelig dristige hvalfangere. Der fangedes flere hvaler hver vinter, saaledes 6 i 1789, de afgav 735 tønder spek og 3031 barder. Der byggedes to større bindingsverkspekthuse i stedet for det gamle, og befolkningen steg til 122 personer foruden Dalagers store familie.

Men udover hvalfangsten var der ingen erhvervsbetingelser for saa stor en befolkning, og Grønlanderne maatte ofte understøttes med proviant, især om høsten, naar deres ringe forraad var opspist og hvalfangsten endnu ikke begyndt. 1794 var her ligefrem hungersnød, og følgen blev at en del af beboerne flyttedes bort.

Efter Dalagers død 1799 nedlagdes stedet snart som selvstændigt etablissement og blev hvalfangerloge under Ritenbenk, men med den gamle leders bortgang var dets glanstid forbi, og under krigen op-hørte det nesten helt at fungere.

1805 drebte Dalagers enke sin yngste søn, harpunerer Jacob Dalager, ved riffelskud, fordi han i sindsforvirring selv forlangte at blive skudt og i modsat fald truede med at drebe hele sin familie og «op-æde sine børn». Der var paa det tidspunkt ingen andre mennesker paa stedet. Kancelliet bifaldt allernaadigst, paa grund af «de sær-deeles omstændigheder», at undersøgelse og tiltale maatte bortfalde.

Nu er stedet forlængst øde. Det mindste af stokverkskusene blev staaende i ensom majestæt som «rum for rejsende», indtil det bort-flyttedes i 1911. Tomterne af bygningerne er nu det eneste minde om «Logen Arveprinsens Ejland», og højt tilfjelds mellem knudrede klipper sover dens gamle høvding sin sidste søvn mellem de mange grave, som dækker støvet af hans «undersaatte». —

De ved Arveprinsens Ejland indtil 1814 tjenstgørende var føl-gende:

Bestyrere. Selvstændige:

C. C. Dalager	1783—99
Niels Lunde	1799

Under Ritenbenk:

<i>J. A. Scheen</i>	1799—1801
Johs. Winding	1801—04
Ole Ad. Winding	1804—05
<i>F. D. S. Fleischer</i>	1805—08
<i>H. M. Fleischer</i>	1808—11
<i>Fr. F. Rosbach</i>	1811—13
Formand Jens Dalager	1813—

Assistenter:

<i>Sev. Mart. v. Cappelen</i>	1796—98
<i>W. F. Koren</i>	1798—99

Claus Bendeke, 1764—1828,
inspektør i Sydgrønland, senere amtmand i Hedmark og overretsjustitiarius i
Christiansand. «Tegnet af Paul Ipsen 1791.» Tilh. Norske Selskab, Oslo.

Niels Rosing Bull, 1760—1841,
inspektør i Sydgrønland, senere toldinspektør i Aarhus, etatsraad. «Tegnet af
Paul Ipsen 1792.» Tilh. Norske Selskab, Oslo.

Niels Rosing Bull, 1760—1841,
inspektør i Sydgrønland, senere toldinspektør i Aarhus, etatsraad. Oliemaleri, tillh. fru
Julie Brodtkorb, f. Aars, Oslo.

M. G. BIRCKNER

Föd: d: 21 Aug: 1756.

Död: d: 1 Dec: 1798.

Michael Gottlieb Birckner, 1756—1798,
dansk prest og skribent. Portret i M. G. Birckners sam-
lede Skrifter, Tredie Deel, Kbh. 1799.

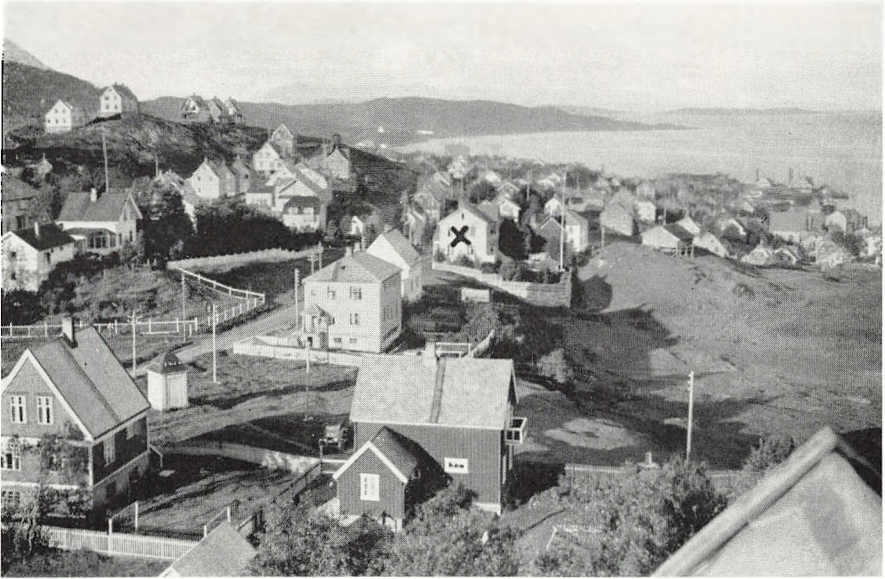
Petter And. Cappelen
Sogneprest paa Lom
i Gudbrandsdalen.

Angiveligt portret af
Peter Andreas von Cappelen, 1756—1800,
missionær i Umánaq, senere sogneprest i Ulstein og
Hareid og i Lom. Fotografi (i familie-eie) efter ukendt

Massi Maria Wind, 1775–1834,

gift 1. med Peter Andreas von Cappelen (se pl. 28), 2. med sogneprest Joachim Christian Kjelstrup, 1762–1846. Oliemaleri, tilh. frk. Marie Wager, Løken ved Hønefoss.

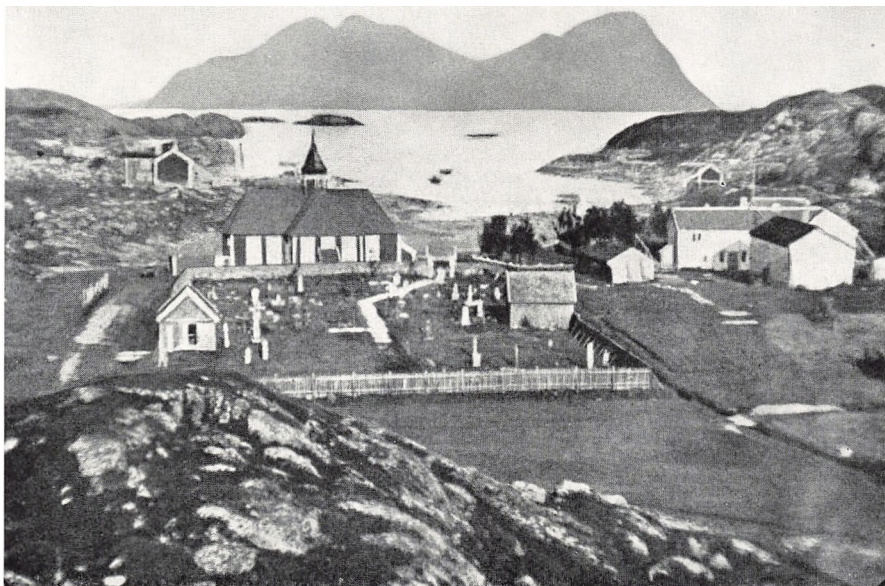
Harstad (1939), Hans Egedes fødested.

Fotografi. — Sørenskrivergården laa ved X; et gammelt stabbur ved siden af er formentlig fra Hans Egedes tid.

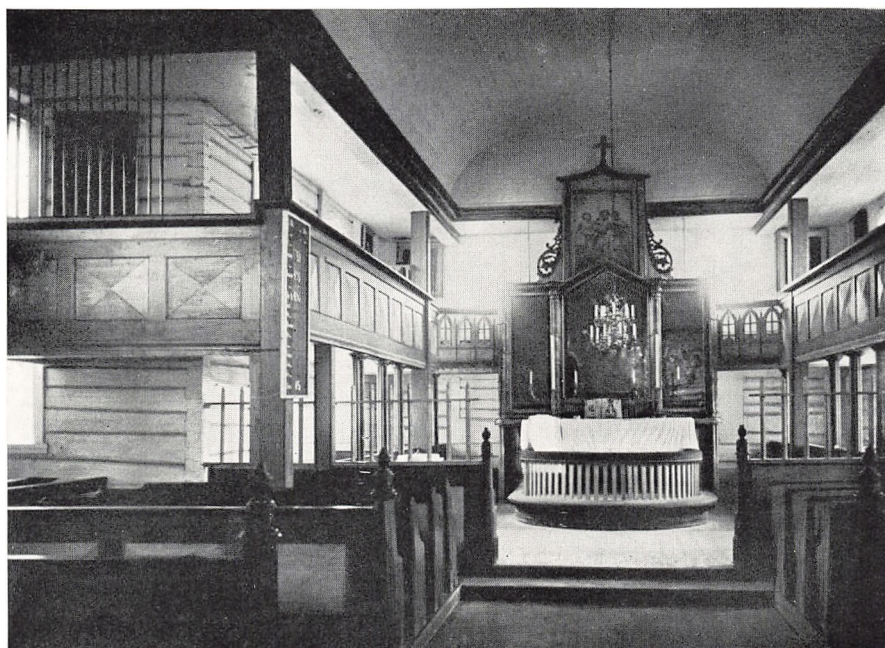

Finn-neset i Vaagan 1814.

«Prospect af Handelsstedet Finnesset under Kabelvaag, tegnet i Augusti 1814 af Stine Colban.» Tegning, tilh. folkehøgskulestyrar T. Wicklund, Kabelvaag. Her logerede Hans Egede i sin første preste tid naar han besøgte Vaagan.

Vaagan gamle kirke (1798—1899) og prestegaard.
Fotografi, tilh. T. Wicklund, Kabelvaag.

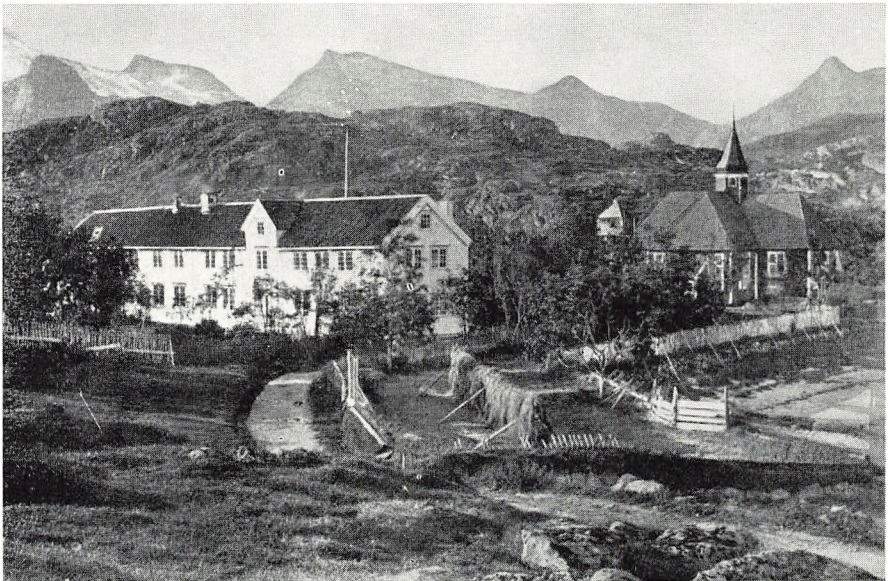

Vaagan gamle kirke (1798—1899). Interiør.
Fotografi, tilh. T. Wicklund, Kabelvaag.

Vaagan kirke og prestegaard i 1806.

«Prospect af Kirkevogs Præstegaard den 11te April 1806». Akvarel. tilh. Nordlandsmuseet, Bodø. Fotografi i det Antikvariske Arkiv i Oslo.

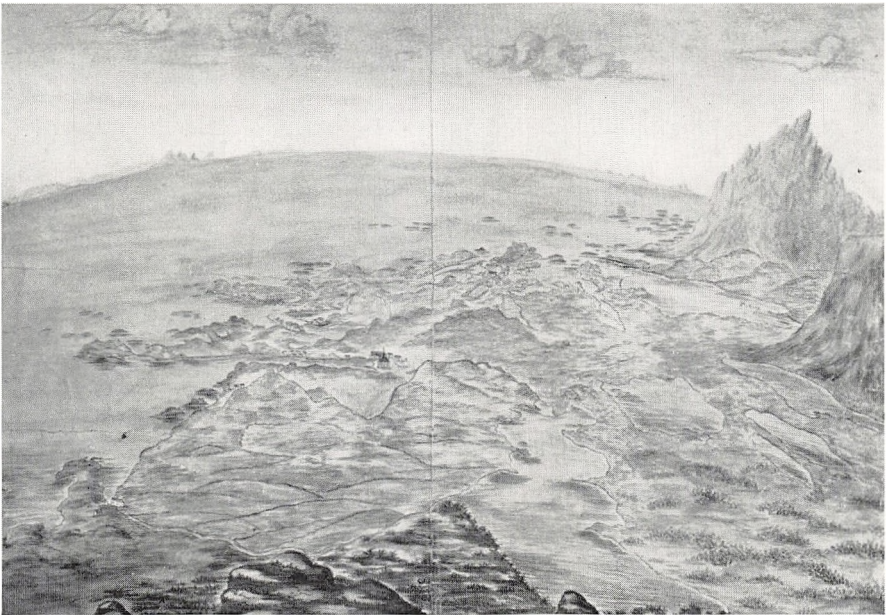
Vaagan gamle prestegaard og kirke (1798—1899).

Prestegaarden brendt ca. 1890. Fotografi tilh. T. Wicklund, Kabelvaag.

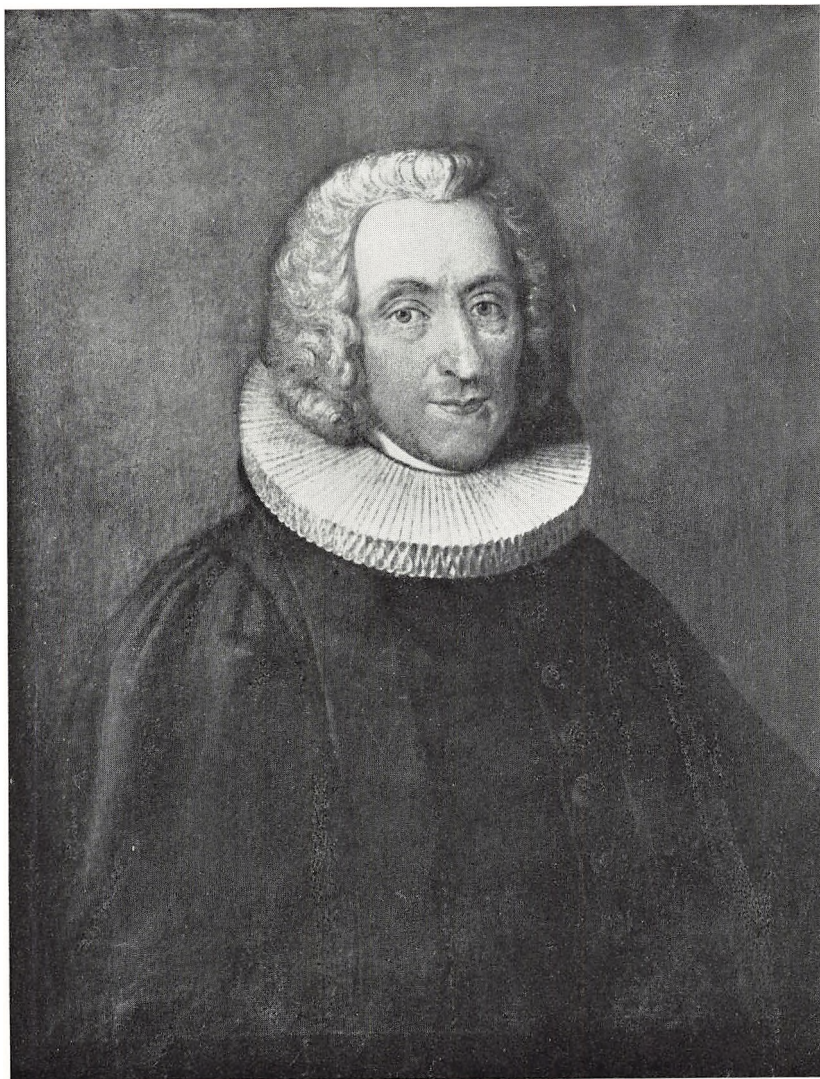
Vaagan i 1809.

«Prospect af Kirkevaags Præstegaard, med Kirke, Skole og en Deel af Finesset, taget fra Kirkehøjen i Julii Maaned og aftegnet i September 1809, af Stine Colban.» Akvarel, tilh. sogneprest Kristian Nissen, Lier.

Vaagan i 1816.

«Waagens Præstegaard i Lofoden med det omliggende Fiskevær og Fieldet Waagekallen samt heele Westfjorden og Landegode, tegnet af S. Aas [o: fru Stine Aas, f. Colban], taget fra Fieldet Kilbertind ovenfor Præstegaarden 1816.» Tegning, tilh. sogneprest Kristian Nissen, Lier.

Hans Egede, 1686—1758,
missionær i Grønland, senere biskop over Grønland. Oliemaleri i Odense St. Knuds
kirkes landemodesal. Fotografi i den Ikonografiske Kommissjons arkiv i Oslo.

Gjertrud Rasch, 1673—1735.

Hans Egedes første hustru. Oliebillede i Odense St. Knuds kirkes landemodesal.
Fotografi i den Ikonografiske Kommissjons arkiv i Oslo.

BERGENS OCTROYERED E GROENLANDSKE COMPAGNIE-SIGILL

Hans Egede prædiker for Grylenderne. (Forstørret.)

Kolonien Godthaab 1830.

Akvarel, «Godthaab». signeret: «I. Arøe fec. VI. 1930». Tilh. H. Osted

Hans Egede-statuen paa kirkefjeldet i Godthaab paa Grønland.
Duplik af Aug. Vilh. Saabyes statue af Hans Egede ved Marmorkirken i København.

Hans Egede, 1686—1758.
Miniatur, tilh. grosserer Kai
Wohlert, Aarhus. (4 gange for-
størret.)

Niels Axelsen Rasch, 1714—1757,
købmand i Grønland, senere foged
i Vesteraalen, Lofoten og
Andenes. Miniatur, tilh. frk.
Ingrid Buschmann (f. Nielsen),
Christiansand. (6 gange for-
størret.)

Niels Rasch Egede, 1710—1782.

Hans Egedes yngste søn, købmand og hvalfangstinspektør i Grønland, kaptajn. Stentryk, tilh. afdøde overlæge E. Egede, Odense.

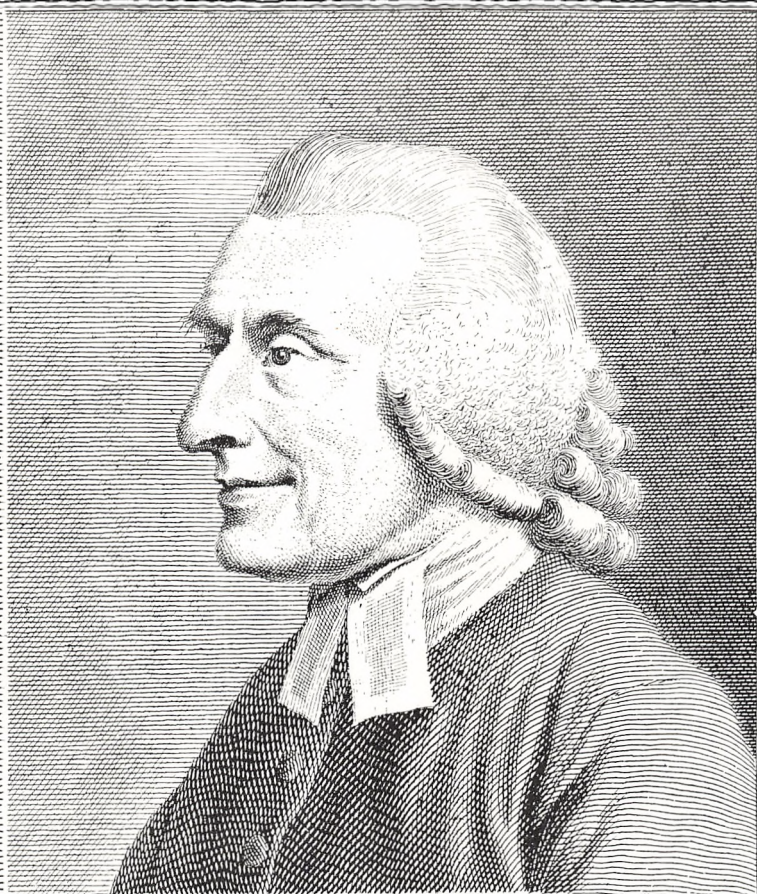
*Jørgen Frederik Egede,
1748—1807.*

Niels Egedes søn, købmand i Grønland, senere inspektør ved Stenbruddene paa Bornholm. Silhouet, tilh. afd. overlæge E. Egede, Odense.

Pôq og Qiperoq.

de to unge Grønlandere, som i 1724 af Hans Egede blev sendt til Bergen og af det Bergenske Grønlandskompagni blev forestillet for kong Frederik IV i København. Qiperoq døde i Bergen paa tilbageveien. Pôq vendte tilbage til Grønland 1725. Oliemaleri af kommandørkaptajn og portretmaler Bernhard Grottschilling (1697—1776), i Nationalmuseet, den Etnografiske Samling, København.

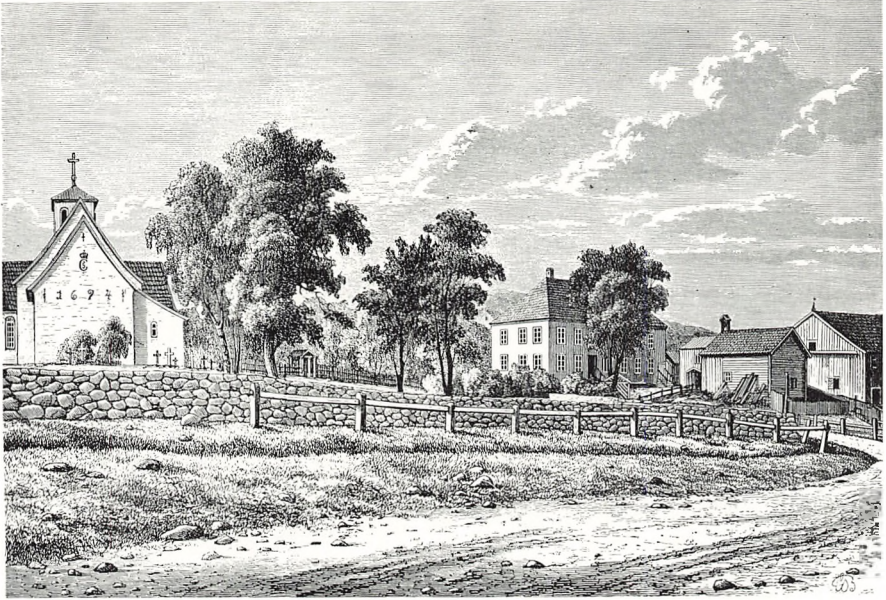
*Nunciat ut Christum, patria virtute suoz
PAULUS Hyperboreis, omnia latus adit.
Et maris horrendas glaciés, et tesqua sed unum
Hoc dolet, ulterius non patuisse viam.
Natus 1708. Luxæorph.*

Juël del: 1787

Clemens Sculp

Paul Egede, 1708—1789,

Hans Egedes eldste søn, missionær i Grønland, senere biskop over Grønland. Kobberstik af J. F. Clemens efter tegning af Jens Juël 1787, i Efterretninger om Grønland, uddragne af en Journal holden fra 1721 til 1788 af Paul Egede, Kbh. [1788]

Frogner kirke og prestegaard i Lier i 1860-arene.

Træsnit i *Nordiske Billeder fra Danmark, Norge og Sverige*. Bd. III, Forlagsbureauet i Kjøbenhavn, 1868. Grønlands-missionæren Niels Brønlund Bloch, 1720—92, Hans Egedes søstersøn, var sogneprest i Lier 1774—92.

Fet prestegaard paa Romerike,

bygget af Peder Egede, nedrevet ca. 1900. Fotografi i det Antikvariske Arkiv i Oslo. Grønlands-missionæren Peder Egede, 1722—1789, Hans Egedes brodersøn, var sogneprest i Fet 1760—89.

Hans Mossin Fleischer, 1789—1870,
sønnesøn af Johan Sechmann Fleischer (bd. II, pl. 63), købmand i Umanaq i Grøn-
land. Fotografi, till. fru landstingssekretær Jens Møller, Gentofte.

Christian Frederik Fleischer, 1781—1848.

sønnesøn af Johan Sechmann Fleischer (bd. II, pl. 63), missionær i Grønland, senere
sogneprest i Bjelland, Luster, Kragerø, Sørum. Oliemaleri af Johan Gørbitz (signeret:
Gørbitz pinx.). Tillh. sogneprest G. Brabrand i Onsøy.

Christian Frederik Fleischer, 1781—1848,
missionær i Grønland, senere sogneprest i Bjelland, Luster,
Kragersø, Sørum. Silhouet, tilh. sogneprest G. Brabrand i Onsøy.

Jonas Gill, 1738—1807,

Umánaqs første missionær, senere sogneprest i Nes i Hallingdal og i Høland.
Litografi af Christian Olberg (litograf i Norges Geografiske Opmaaling) efter nu
ukendt original. Tilh. journalist Ole Gill Haanshuus, Oslo.

Sandsynligt portret af *Jochum Frederik Moltzow*, 1682—1715, sogneprest i Øksnes, gift med Hans Egedes eldste søster, far til Paul Moltzau, 1715—1754, købmand i Grønland. Oliemaleri i Bergens Museum, tidligere efter tradition opfattet som portret af Hans Egede, nu anset som ukendt.

Fotografi i den Ikonografiske Kommissjons arkiv i Oslo.

Peter Hanning Motzfeldt, 1774—1835,
inspektør i Nordgrønland, senere direktør for den Kgl. Grønlandske Handel. Miniatur,
tillh. Grønlands Styrelse, København. (Forstørret.)

**BIOGRAFIER
AF NORDMÆND PAA GRØNLAND
1721-1814**

LAURITS ALSBACH

Missionær.

Laurits (Lars) Alsbach er født den 5te oktober 1712 «i det Laurvigske grevskab» som søn af daværende feltproviantforvalter, fra 1716 krigskommissær ved den norske søarmatur og proviantforvalter i Larvik Jacob Alsbach og hustru Mettea Dau.

Efter farens død 29 juni 1717 betroede moren, der karakteriseres som «et sær forstandigt og huusholderisk fruentimmer», ham til en ven, købmand Ole Smith i Christiania, for at han skulde opdrages («ad fidelem educationem») i hans hus. Men da enkemadame Alsbach 1718 paany var bleven gift med kaptajn ved søndenfjeldske dragonregiment, Bragnes kompagni, major Caspar Eggerts Thrane, kom sønnen efter to aars forløb tilbage til hjemmet, hvor han nød privat undervisning til 1728, da han sattes i Christiania katedralskole. Efter andre to aars forløb blev han tat ud af skolen og sendtes nu til provsten Augustinus Schielderup, sogneprest i Lardal i grevskabet Jarlsberg, for af ham at forberedes til akademiet. 1732 dimitteredes han af denne til Københavns universitet, hvor han 31 juli 1733 tog «examen artium» («e privata»). Til privatpræceptor fik han professor P. Horrebow.

Derefter vendte han tilbage til Norge, hvor han fra 18 januar 1734 var «i condition» hos sogneprest Ditlev Monrad i Vaaler. Her fik han af provsten Johan Cold til Berg det skudsmaal: «siunes at være skikkelig og gudfrygtig». I februar 1735 «quitterede» han denne «condition» for igen at begi sig til universitetet. Her tog han 1735 baccalaur-graden og blev nu atter huslærer («præceptor») i Norge hos en major Laurits Wivet.

Imidlertid døde hans stedfar, major Thrane, 19 marts 1736, og da han igen rejste til universitetet for at forberede sig til theologisk attestats, fulgte moren med til København. Her blev hun 20 september 1737 tredie gang gift med Hans Egede. Efter hans opfordring

meldte Alsbach sig nu som missionæraspirant til Grønland og blev antat som saadan af missionskollegiet sidst paa aaret 1737. Nu undervistes han i grønlandsk af sin nye stedfar, samtidig med at han studerede theologi: 27 oktober 1738 indstillede han sig til attestats, som han erholdt med karakteren non contemnendus, og juleaftens dag prædikede han for dimiss, hvorfor han erholdt laudabilis.

I februar 1739 fik han kgl. vocation til missionær i Christianshaab og ordineredes 11 marts i Frue kirke af biskop Peder Hersleb (sammen med en anden Grønlandsmissionær Chr. Drachardt der udsendtes til Godthaab) og afrejste kort efter til Grønland.

I begyndelsen av juni ankrede skibet i havnen ved «Maklykout» i Diskobugten, det senere Jakobshavn, for at handle med omegnens befolkning. Her laa i forvejen to andre af monopolindehaveren, købmand Sewerins skibe, og her overværede Alsbach som passager den berømte «søe-kamp i Disko Bugt» den 6 juni 1739, hvor de tre handelsskibe, der var «armede», blot ved en eneste «canonade» fik 4 hollandske skibe, der kom her for at drive ulovlig handel, og som ikke efter advarsler vilde forlade stedet, til at stryge flaget og overgi sig.

I Christianshaab residerede Paul Egede endnu som «Bugtens» missionær. Han fik 8 juni brev fra sin nye «stedbror» Alsbach, der berettede om de 4 Hollendere, som blev raadet til at sejle deres vej, men, da de «trodsede og sagde, de vilde før gaae ud med splinter», derefter blev angrebet og erobret.

Om det videre forløb af denne affære fortæller et øjenvidne¹, at «det blev kundgjort for os paa dækket, at de hollandske skibe, som vare 2de galliother, 1 bysse og 1 hukkert, tilligemed hvad de havde inde, intet undtaget, skulde tilhøre os, som da og foranledigede, at brændeviinsflasken gik meer end eengang om, dog gik alleting med god orden. — — — — Derpaa lettede vi og forhalede ind i havnen for at paasee, at Hollænderne ikke skulde undvige, eller tænde ild paa skibene, eller foretage anden u-orden. Vi besatte skibene med vore folk, de hollandske maatte forføye dem paa landet, de fik lov at medtage, hvad der var dem selv tilhørende, hvoriblandt de ikke glemte at forsyne dem med genever eller hollandsk brændeviin. De havde ikke saasnart betraadt landet, førend de dermed gjorde sig lystige, saa at man kunde høre deres sang og raab af biergenes ekko, dog kan man slutte, de ikke kunde være glade, de havde gjort deres reise for intet. Skylden var dog deres egen, thi de bleve tilbudne, at naar de vilde tage hyre og være os behielpelige at føre skibene til

¹ Peder Olsen Walløe, da bødker, senere assistent og opdagelsesrejsende.

Kjøbenhavn, saa skulde de erholde deres fulde hyre, saavel for udreisen fra Holland som for hjemreisen til Kjøbenhavn; men der var ikke een eneste iblandt dem, der vilde benytte sig heraf, endskiøndt der var adskillige danske iblandt dem.»

Hollenderne fik nu overladt 4 chalupper med tilbehør og proviant og begav sig hermed ud for at opsøge landsmænd, hvilket let lykkedes dem, da Diskobugt vrimlede af hollandske hvalfangere. Og da det ikke vel lod sig gøre at efterlade noget af de erobrede skibe der paa havnen, idet der ingen fast station var, fordeltes de danske mandskaber paa alle 7 skibe, som derpaa lettede anker og begav sig til Christianshaab, «som kuns var 7 miile herfra; vores seilads var kort og lykkelig». Der blev skibene saa omladede, og da man ikke kunde føre alle 4 priser hjem, lod man den ene galliot og byssen blive ved Christianshaab «efter at have fortøyet dem i en god bugt en lille halv miil fra coloniet, at der kunde være opsigt med dem». —

Det første aar i Christianshaab tilbragte Alsbach sammen med Paul Egede og fik derved en god indvielse i missionsgerningen, idet stedbroren vejledede ham baade i virksomheden og i sproget.

Der var begyndt en bevægelse blandt hedningerne, og flere døbtes i dette aar, deriblandt to kvinder, der fik navnene Pernille og Kirsten efter Paul Egedes søstre, og et par unge drenge, hvilke alle fire fik stor betydning for missionen, idet de efter daaben flyttede ud til hedningerne ved Jakobshavns isfjord og missionerede saa ivrigt, at presterne kaldtes derhen gang paa gang for at «supplere» deres «undervisning» og anta katekumener.

24 juli 1740 holdt Paul Egede afskedsprædiken og overgav derpaa ved sin afrejse fra landet missionen til Alsbach og den nyankomne missionær Henrik Wedzel. Denne sidste blev dog ikke saa dygtig i sproget som Alsbach, der med Paul Egede som lærer allerede havde drevet det temmelig vidt, og var desuden i Danmark 1741—42 for at blive gift, saa at det blev Alsbach, der kom til at trekke det største læs, idet den begyndte bevægelse bredte sig og blev stedse sterkere. Der sporedes i de aar, han var i Christianshaab, «en kraft og foretagelsesaand i missionsvirksomheden her imod nord, som er velgjørende». Det hjalp ham meget, at han 1740 fik sin anden «stedbror» Niels Egede hertil som købmand, idet denne paa sine handelsrejser tillige virkede missionerende blandt befolkningen. Ligeledes havde han god hjælp i den unge danske kateket Jens Pedersen Mørk, der hurtig kom efter sproget og havde en særlig gave til at paavirke Grønlenderne.

De, der boede ved selve kolonien og i den nærmere omegn, besøgtes hyppigst, ofte daglig, og «undervisningen» havde god fremgang. De

lærte kristendommens hovedstykker grundig og «at synge de oversatte psalmer med lyst og kierlighed». Grønlenderne er af naturen musikalske, men deres «sang» er af en helt anden art end den europæiske, nærmest monoton recitation, saa at de har maattet «læres op» til at synge efter rigtige melodier. Dette har ikke alle tider været lige let; at det gik let her, er et vidnesbyrd om deres iver og grebethe. Og ikke mindst merkedes der en stor videbegærlighed, baade hos gamle og unge. Mange opslog om sommeren deres telte ved kolonien, for at deres børn kunde lære at læse.

Til de fjernereboende skiftedes Alsbach og hans hjælpere til at rejse. De opholdt sig indtil 6—7 uger ad gangen hos dem. Da Jakobshavn blev handelsloge 1741, blev dette sted især Alsbachs hjertebarn, som han fik megen glede af, idet jordbunden her var beredt af de ovennevnte nydøbte, der havde virket med stor iver og nidkærhed blandt den herboende store befolkning. Alsbach roser hedningernes iver og lærelyst, som — siger han — tiltager, jo mere flid der anvendes paa dem. Her opholdt han sig flere maaneder ad gangen, men undervisningen maatte foregaa efteraar og vinter; om foraaet tog de paa grund af fangstens aftagen tidlig ud paa deres lange sommerrejser. 1743 var de underviste her bragt saa vidt, at de fleste kunde stave, adskillige læse ordentligt indenad, og «det meeste af catechismi forklaring» kunde de udenad til punkt og prikke.

Med daaben gik Alsbach varsomt tilverks — mere end Paul Egede, der fortæller, at han engang ved en hedningeplads gerne vilde ha døbt et sygt barn, «men min medbroder Hr. Alsbach biefaldt det ikke». Sagen var, at han først «vilde see prøver i gierningen paa, at de virkelig havde til sinds at vandre i et nyt levnet». Der var ellers lengsel nok efter daab. Da to voksne kvinder og en 15 aars dreng blev døbt 16 juli 1741, kom nogle kvinder og sagde: «at de havde været saa bevægede, at de havde følt Guds aand i sig og ikke mere blev glade, før de blev døbt». — Med nadverens meddelelse var han ligeledes varsom, muligvis fordi «nogle fremmede», der 29 maj 1741 overværede en altergang, sagde «det er som et hexerie, og vanskeligt at forstaae, skiøndt man forsøgte at forklare dem hvad det var». — 30 oktober 1740 viede han det første Eskimopar «efter vor kirkes ritus». Her voldte det nogen vanskelighed, særlig hos den kvindelige part, at der skulde svares ja højt; det «stred mod blufærdigheden». Endnu mere betenkelighed overfor kristen vielse voldte det, at man ikke kunde skilles igen, naar man ønskede det, saadan som hedningerne plejede.

Iveren efter «at lære» gav sig bl. a. udslag i, at der ofte langejssfra kom folk til missionspladsen for at nyde undervisning nogle dage

eller uger, det hændte ofte, at især unge midt i den mørkeste og strengeste vintertid kom *gaaende* den lange vej fra Claushavn til Christianshaab af den grund, de havde undertiden maattet overnatte i det fri og var derfor «ilde tilreedet af frost» i ansigt og lemmer. Naar det da blev sagt til dem, at det behøvede de ikke, de skulde nok faa prestebesøg, naar det blev sledeføre, svarede de: «kroppen maa nok lide, naar vi kuns kan høre Guds ord.»

Nogen modstand var der nok imod vekkelsesbevægelsen, særlig anført af angákoq'erne, de hedenske aandemanere. I februar 1743 kom der 24 sleder sydfra til Christianshaab «for at holde assemblée» og «synge paa» menigheden, fordi den «lærer voris skikke». De blev «totaliter slagne og beskjemmed saa de maatte gaae bort med skamme», skønt de var 4 gange saa mange som de døbte og katekumenerne. Disse fulgte dem langt ud paa isen og «gav dem sang for sang». Nogen uger efter kom et nyt selskab for at forsøge sin lykke og «lave assemblée»; der blev imidlertid ikke noget af, idet Niels Egede, der denne gang var hjemme, jog dem bort, da han «ikke kunde liide dette narrerie». Imidlertid har det alligevel haft betydning, idet han selv senere maatte indrømme, at «angakutterne nu var gandske fordervet og deris kraft var vegit fra dem».

Da nogle tilrejsende fra Godthaab bragte nyt om «den herrnhuttiske lære og skik syd paa landet», fremkaldte dette nogen «forvirring og dispute» blandt de døbte og katekumenerne, men Alsbach og Niels Egede fik gemytterne beroliget og røret til at legge sig ved rolig og besindig vejledning. —

Imidlertid var Alsbach ikke legemlig sterk. Allerede i december 1740 fik han paa en anstrengende hjemrejse fra et besøg hos Grønlenderne, da «sneen var dyb og tyk», ondt af overanstrengelse og «hafde maat blevet paa stædet», hvis ikke en matros, som var hans ledsager, havde hjulpet ham hjem. Hans helbred led derfor meget ved dette anstrengende omflakkerliv, hvor forplejningen naturligvis lod meget tilbage at ønske. Men hellerikke ved kolonien og logen var denne tilfredsstillende, idet der ofte var mangel paa en eller flere proviantsorter, hvad der især føltes haardt, naar der samtidig var smalhans med vildt. Alsbach synes at have taget det med godt humør, at dømme efter et brev til Sewerin 1741,¹ hvor han bl. a. skriver: «vores specerie kammer giver til kiende, at pudder sukkeret og sukker kandiet er iaar dissarteret fra colonien Christians Haab». Men han led under det alligevel, og 1743 var hans konstitution saa medtaget, at han ikke turde fortsætte længere.

¹ I samme skrivelse foreslaar han, at den nye loge i Diskobugt skal kaldes «Jacobs Haab», hvilket blev oprindelsen til dens navn «Jakobshavn».

13 august afrejste han — tilligemed Niels Egede — til Danmark efter en beveget afsked især med de vakte ved Jakobshavn. Han efterlod sorg, da han var meget afholdt af Grønlanderne.

Menigheden bestod ved hans bortrejse af 23 døbte og 36 katekumener i alle aldre. Efter sin hjemkomst lagde han sig sterkt i selen for at faa oprettet en selvstendig missionsstation ved Jakobshavn. Hans bestrebelse kronedes med held, idet dette skete 1745.

Alsbach, der først kom til København langt hen paa høsten 1743, holdt allerede 27 november i Trinitatis kirke bryllup med sin stedfars datter *Kirstine Matthea Rasch Egede*. Hun var født 13 august 1715 i Vaagan og havde tilbragt tiden fra sit 6te til sit 21de aar hos sine foreldre i Grønland. I et brev til Grev Zinzendorf af 6 august 1734 fortæller Herrnhuteren Christian David, at Kirstine Egede er «boshæftig» og kives endog med foreldrene. Ligeledes meddeler han, at hun «har allerede været forlovet i 2 aar». Det vides ikke med hvem, men forlovelsen maa altsaa paa en eller anden maade være bleven afbrudt, thi med Alsbach kan det ikke være, ham lærte hun først at kende, da hans mor blev gift med hendes far. Derimod er det muligt, at de kan ha været forlovede allerede inden han rejste til Grønland, men brylluppet opsat, til han kom tilbage, idet Sewerin ikke ønskede, at missionærerne skulde være gifte, da bekostningen ved deres ophold i landet saa blev større; og selvom adskillige overtraadte dette forbud, kunde Hans Egedes nærmeste vel ikke godt gøre det.

Allerede 14 februar 1744 kaldedes Alsbach til sogneprest i Vardal i «Aggerhuus stift», hvor han blev den tolvte prest efter reformationen. Han indsattes i embedet 6 okt., 15 sønd. e. trin., af provst Peder Landt. Da Hans Egede 1747 trak sig helt tilbage fra lærergerningen paa «det grønlandske seminarium» i København, rejste han og hans hustru over Aalborg, hvor de besøgte Niels Egede, op til deres børn i Vardal og slog sig ned hos dem. Niels Egede, som da tituleredes «postmester», havde i vinteren 1745 gæstet Vardal prestegaard.

Imidlertid taalte Alsbach, hvis helbred var svageligt, heller ikke klimaet i Vardal med de strenge vintre og ønskede at blive forflyttet til Danmark, ogsaa for eventuelt at bistaa Paul Egede i de grønlandske sager, og da sognepresten i Stubbekøbing og Maglebrænde paa Falster, Niels Glatved, der var Nordmand, ønskede ansættelse i Norge, fik de to under 18 sept. 1750 kgl. tilladelse til at bytte kald. Det var ligesom i Grønland til sorg for menigheden her, at Alsbach

forlod Vardal, hvor han var bleven meget afholdt og ogsaa hos sine overordnede havde vundet ry som en dygtig prest, der bl. a. førte sine bøger «med megen orden og accuratesse».

I Vardal fødtes 4 børn, nemlig *Jacob*, døbt 17 mars 1745, begravet 12 maj 1746; *Gjertrud Mettea*, db. 29 maj (1 pinsedag) 1746, bgr. 2 mars 1749, 2 $\frac{3}{4}$ aar og fire dage gl.; *Mette Jacobea*, db. 10 dec. 1747, gift 28 maj 1766 med farens eftermand i Stubbekøbing *Jacob Johan Lund* (1725—98), Hans Egedes biograf, senere provst for Møen og sogneprest i Stege, hvor hustruen døde 30. okt. 1777 — og *Gjertrud Johanne*, db. 17 aug. 1749, død inden foreldrenes ankomst til Stubbekøbing.

Ved forflyttelsen fulgte Hans Egede og hustru med Alsbachs, og i deres hus døde de henholdsvis 1758 og 1761. Allerede aaret efter fulgte sogneprest Alsbach sin mor i graven og bisattes 12 november 1762 i sin «aabne begravelse under choret» i Stubbekøbing kirke, kun 50 aar gammel. Hans hustru flyttede senere til København, hvor hun fik bolig i «Budolphi kloster» i St. Pederstræde. Her døde hun som priorinde 19 april 1786.

Alsbachs fik i alt 9 børn, nemlig foruden ovennevnte datteren *Gjertrud Elisabeth*, db. 20 sept. 1752, bgr. 6 febr. 1760, samt 4 sønner, af hvilke den yngste *Paul Petri*, db. 10 jan. 1755, døde 5 aar gammel, bgr. 6 febr. 1760. De andre sønner, som alle kom i forbindelse med Grønland, var følgende:

Jacob Alsbach, født 1750, uvist hvor, blev student 1772 fra Roskilde og senere antat som alumnus paa «det grønlandske seminarium». Han boede 1776 paa Regensen sammen med broren Caspar og studerede theologi, men opgav studeringerne, tog juridisk eksamen paa morsmaalet 1778 og fik ansettelse ved toldvæsenet. 1783 var han i Storehedinge paa Sjælland. Han døde ca. 1809 som toldinspektør i Rudkøbing paa Langeland.

Hans Egede Alsbach, db. 5 sept. 1751, fik 1777 ansettelse som handelsassistent i Jakobshavn, hvor han dog kun virkede i 4 $\frac{1}{2}$ aar, idet han «efter 10 dages smertelig ustanden dyssenterie døde sidstleden 18 januar [1782]» (købmand C. C. Dalagers indberetning, dat. 18 juni 1782). 7 november 1783 indsendte handelsdirektionen til skiftevæsenet hans afregning, hvorefter han blev 5 mk. 12 sk. skyldig. Samtidig indsendtes den afdødes effekter, som altsaa indtil da har beroet i handelens pakhus. Hans ejendele var indpakkede i 3 tønner og en kasse og bestod af flg.: «2 gl. kioler, 1 vest og 1 par Manchesters buxer; 3 par gl. underbuxer og 5 par uldne strømper; 1 nye grøn ulden damastes trøye; 6 gl. skiorter; 1 tin theepotte; 1 blikaffe kande; 2

bøger og 1 tobakspung; 2 dyner og 3 puder.» Det hele vurderedes til 7 rd. 4 mk.

Caspar Eggert Thrane Alsbach, db. 19 aug. 1753, udsendtes 1770 til Godthaab, hvor missionær Thorhallesen tog sig af ham og dels uddannede ham til kateketgerningen, dels forberedte ham til student uden at faa anden hjælp dertil end $\frac{1}{2}$ portion kost. Da det i tidens løb faldt Thorhallesen besværligt at forsyne sin elev med alt øvrigt, spurgte han missionskollegiet, om «slige vilkor for et fattigt og faderløst barn af Egedernes familie, hvis fader og moder tillige havde i mange aar været missionen til nytte», var passende. Dette havde til følge, at der bevilgedes Alsbach 20 rd. i aarlig løn samt 25 rd. speceripenge fra 1 juli 1772. 3 aar senere fulgte han med Thorhallesen til København, hvor han 22 dec. 1775 absolverede «examen artium» ved universitetet («e privata Groenlandiæ»), fik Regensen sammen med broren Jacob og begyndte ligesom denne at studere theologi. Men allerede 1777 opgav han det for en assistentpost i Grønland og udsendtes samme sommer med bestemmelse til Nordgrønland, men naaede kun Frederikshaab, hvor han ved en altergang 6 dec. 1777 kaldes «assistent ved Upernavick». Imidlertid forblev han nu i Sydgrønland, hvor han først gjorde tjeneste som assistent i Julianehaab 1778—80 og derpaa forflyttedes til Frederikshaab, hvortil han ankom hen i september maaned sidstnevnte aar. Her var han til 1784, da han 2 september rejste herfra for at blive assistent i Godthaab og tolk for inspektør Olrik. 1785 forfremmedes han til «oberassistent» (∴ bestyrer) i Godthaab, men la sig snart ud med inspektøren, der kalder ham «en heslig drukkenboldt — — — og en utroe slet huusfoget». Denne dom maa dog vist betragtes som forhastet og sees som et udslag af Olricks noksom bekendte animositet mod Egede-slegten, «disse privilegerede usurpatorer», idet efterfølgeren, inspektør Lund, i begyndelsen af sin embedstid var ganske fornøjet med Alsbachs tjeneste ved handelen, stadig benyttede ham som tolk og i det hele tat holdt haanden over ham i det lengste.

Noget maa der dog alligevel ha været om, at Alsbach ikke egnede sig til at bestyre en koloni, thi 31 oktober 1791 maatte inspektøren suspendere ham paa grund af gæld, paadraget ved «ødsel leve-maade», og selv overta koloniens bestyrelse indtil videre. Samtidig degraderedes Alsbach til assistent og placeredes foreløbig i Fredrikshaab. Hertil naaede han dog først det følgende foraar. Han afgik fra Godthaab 10 nov. 1791, men naaede først 3 dage før jul efter meget store besværligheder til Fiskenesset, som ligger omtrent midtvejs, og maatte overvintre her. Direktionen vilde hjemkalde ham, men Lund gik i forbøn for ham og foreslog ham som «grundlægger af et forsøg

15 à 20 miile sønden for Julianehaab», hvor han i sin tid havde overvintret, mens han var assistent i Julianehaab, og hvortil inspektøren mente ham særlig godt egnet paa grund af «den færdighed, han har i sproget».

Herpaa vilde direktionen ikke gaa ind, men fastholdt sin hjemkaldelsesordre. Alsbach rejste derfor til København 20 april 1793, med et overvintret skib, nærmest i den hensigt at virke for paany at komme til Grønland, idet han kun medtog sin lille søn Paul, men efterlod hustru og datter. Den eldste søn, Lars, døbt 15 jan. 1782, var død som lille. Alsbach levede endnu i foraaret 1795, da han 27 april ansøgte om at komme i missionens tjeneste, hvilket andragende støttedes af handelsdirektionen ved en meget indtremgende anbefalingsskrivelse. Det lykkedes ham dog ikke at faa ansettelse det aar, og i resolution af 21 juli bevilgede den grønlandske kommission ham da en understøttelse af 50 rd. «aarlig indtil videre». Sandsynligvis endnu samme aar døde han imidlertid. Sønnen var vistnok død allerede under hjemrejsen.

7 juli 1780 var Alsbach bleven gift i Julianehaab med *Friderica Christina Olsen*, født 14 januar 1756 i Sukkertoppen, konfirmeret 1 oktober 1775 i Frederikshaab, død 27 januar 1822 i Godthaab, datter af købmand Anders Olsen og hustru, grønlanderinde Tupernat.

Alsbachs enke giftede sig paany 15 februar 1797 med blandingen Adam Johnsen Bech, kateket, senere kok i handelens tjeneste, født 7 sept. 1770 i Frederikshaab, død 16 februar 1822 i Godthaab.

Gennem datteren *Kirstine Mettea Alsbach*, født 9 april 1781 i Frederikshaab, død 18. aug. 1855 i Godthaab, gift 12 juli 1806 med *Lars Albrechtsen Lyng*e, født 6 mars 1787 i Egedesminde, død 2 juni 1848 i Godthaab (sønnesønn af dansk bødker Lars Lyng, Christianshaab, og dattersøn af den fra missionens historie sørgeligt berømte danske kateket Jacob Paulsen Møller) er Alsbach stamfar til den store Lyngeslegt i Sydgrønland. Denne er saaledes en cognatisk gren af Egede-slegten.

ARON ARCTANDER

Assistent og ekspeditionsrejsende.

Aron (Aaron) Arctander, er født den 27 juni 1745 paa Lilands prestegaard i Ofoten som femte søn af sogneprest, tidligere til Hammerfest, fra 1742 til Ofoten, Aron Arctander (ca. 1700—81) og hustru Margrethe Aulum fra Leksvika (død 1781).

Undervistes i hjemmet og konfirmeredes i Lilands kirke 19 oktober 1760. Om hans senere ungdom er intet bekendt, men 1772 dimitteredes han privat fra Trondheim til Københavns universitet, hvor han 31 juli, «24 aar» gl.(!), optoges i de akademiske borgeres tal paa betingelse af større flid for fremtiden («cum conditione majoris in posterum diligentiae»). Til privatpræceptor fik han professor Rottbøll-Friis.

Derefter hedder det, at han «privatiserede nogen tid i Nordlandene», ventelig har han da været huslærer et eller flere steder, siden han senere kunde tage en gerning op som skolelærer, oven i købet i universitetsstaden.

Efter at kongen 1774 havde overtaget handelen paa Grønland efter det almindelige oktrojerede handelskompagni, blev der anstillet forskellige undersøgelser og forsøg for at ophjælpe landets næringskilder. Saaledes begyndte man paany at tenke paa eventuel udnyttelse af de muligheder, der kunde være for agerdyrkning og fædrift i de i middelalderen beboede egne i det sydligste Grønland, hvor netop kolonien «Julianes Haab» var bleven anlagt. Samtidig var det gamle spørgsmaal om Østerbygdens beliggenhed paany bleven brendende.

Der udsendtes da i 1777 en ekspedition til Julianehaab med det dobbelte formaal at finde steder, der egnede sig til jorddyrkning og kvægavl, og at konstatere omfanget af den gamle bebyggelse og beskrive de undersøgte ruingrupper. Ekspeditionen, der skulde udføres ved hjælp af grønlandsk mandskab, lededes af «recognoscerende køb-

mand» Andreas Bruun, tidligere funktionær i handelskompagniets tjeneste, bl. a. anlegger af kolonien Upernavik. Til hjælp og assistance for ham antog man studiosus Arctander, som man af hensyn til udgiftens postering proforma ansatte som «assistent ad interim» i Julianehaab, men hvis plads i ekspeditionen markeres ved titlen «recognoscerende assistent».

1 maj 1777 gik de ombord paa skibet «Island», skipper Mogens Alling, som derefter lettede anker og gik under sejl for Julianehaab. Ved anduvning af Davisstrædet viste kysten sig blokeret af is, saa al adgang til Julianehaab var sperret, og da skibet en tid havde krydset frem og tilbage langs isen, uden at denne aabnede sig, maatte man søge op til Frederikshaab, paa hvis havn ankeret faldt 14 juni. Efter nogle dages forløb, da der ingen tegn viste sig til, at isen vilde sprede sig, besluttede Bruun og Arctander at søge sydover langs kysten indenfor isbeltet. Den til ekspeditionens brug medbragte slup blev sat i vandet og tiltaklet, og en konebaad med besetning lejedes, «som skulde være med os», dels som vejviser, dels for at fragte bagagen. Konebaaden sendtes i forvejen med ordre til at vente paa ekspeditionen paa et nærmere betegnet sted nogle mil syd for Frederikshaab.

29 juni, som var en søndag, afrejste ekspeditionen fra Frederikshaab og kæmpede sig langsomt sydover mellem isen. Hver nat lagdes til land og overnattedes i telt. Overalt «recognosceredes» kysten og øerne, bugterne og fjordene, men foreløbig uden at man fandt «noget mærkværdigt». Der nevnes nogle enkelte «græspletter» og hist og her lidt rigere vegetation, men intet, som vedkom ekspeditionens formaal, hverken dyrkbar jord eller ruiner efter gamle Nordmands-gaarde». De to ekspeditionsrejsende havde allerede fra begyndelsen delt arbejdet saaledes imellem sig, at Bruun særlig tog sig af det første og Arctander af det sidste. Maaske var dette ligefrem fastsat i deres instruks. I hvert fald omtales det et sted, at Bruuns særlige opgave var at finde steder, egnede til kvægavl, medens det et andet sted hedder om Arctander, at han var udsendt «med den bestemte opgave at beskrive disse interessante mindesmærker».

Efterhaanden som de naaede længere sydover, fandt de pilekrat, strekninger med mos og lyng og større græsklædte partier, dog «ved bjergenes fødder intet underland», men «hist og her i lerne voxer lidet bladegræs, bregner, angelica og pors». I Julianehaab-egnen blev vegetationen rigere, de fandt «godt foder-græs, vie- og enebær-krat» samt rigeligt fersk vand; efter Grønlændernes sigende skulde her i havet findes baade torsk og helleflyndre. Derimod fandt de stadig ingen ruiner. Jordens beskaffenhed, som de ogsaa overalt prøvede, blev

stadig bedre, jo længere de kom sydover, paa sine steder var den «sortagtig, en fjerdedeels alen dyb», paa andre steder «meere maver, deels dybere, deels grundere».

Oprindelig var planen vistnok den at gaa udenom Julianehaab og straks samme sommer søge saa langt ned mod landets sydspids som muligt for at benytte den gunstige aarstid. Men «den 4. aug. resolverte min kjøbmand at reise til colonien Julianehaab, for der at efterlade vor sluppe, og alene recognoscere med en konebaad, da vi rimeligviis meget hastigere og bedre dermed kunde komme frem». De hindredes dog saa meget baade af modvind og især af isen, at de først naaede ind til kolonien dagen efter henimod aften.

Her foretog Arctander de følgende dage rekognosceringsture i den nærmeste omegn; «efter stedets kjøbmands sigende» skulde der nemlig «her tilforn have boet Europæere», ligesom her skulde findes «spoer af dyrket jord». Det lykkedes ham dog ikke at finde nogen af delene; ruinerne er rimeligvis ryddede af Grønlanderne for at benyttes til deres boliger ved kolonien.

8 august drog ekspeditionen ind for at undersøge den lange Tunugdliarfik-fjord, de gamles «Eiriksfjörðr». Her fandtes mange «gode græssletter» og «i dalene og lierne fiint blade-græs, godt kreatur-foder». Ligeledes fandt Arctander et sted ved et fjeld mængdevis af «steene til god nytte ved muur-arbeide, siden det af sig selv er brusten i fliser». Ligeledes fandt han hele vejen, paa begge sider af fjorden, «mange Nordmands-gaarde», som han undersøgte og tildels opmaalte. Da Grønlanderne gjorde ham opmærksom paa et sted højt oppe til fjelds, hvor der skulde findes en slags farvestof, foretog han en daglang ekskursion derop, «hvor jeg fandt en overflødhighed af den røde farve», undersøgte stedet nermere ved gravning til 2 alens dybde og fandt, at den var «saa compact som fiint tørt leer, dog kunde jeg med blotte hænder gnide den ganske fiin, jeg tvivler derfor ikke paa, at denne farve er og kan bruges som brunrødt». Her var «en saadan overflødhighed, at mange skibe kunde tillastes dermed». Dog vil det blive vanskeligt at udnytte den, fordi den findes saa højt oppe og saa langt fra kysten, at transporten vil blive for dyr og besværlig.

18 august var ekspeditionen tilbage i Julianehaab. Arctander havde paa denne tur — uden at vide det — fundet og undersøgt bl. a. Erik den rødes boplads og gaard Brattahlíð i bunden af Tunugdliarfik-fjorden, omgivet af «smukke græsmarker», lakseelve med ruiner af tørvehuse og «en efter grønlandsk maade anseelig birkeskov», som «kan give baade brænde og gavntræe». Det fremlyser af denne beskrivelse, at undersøgelsen foretoges *ogsaa* med eventuel nybebyggelse for øje.

27 august rejste Arctander alene i følge med en konebaad Grønlendere paany ind i Tunugdliarfikfjorden, dels for nermere at eftersøge ruiner, men fornemmelig «for at eftersee et glimberbjerg», som skulde findes i fjordens bund. Det viste sig uden værdi, idet det kun bestod af svovlksis. Men baade paa hen- og hjemvejen fandt han nye grupper af «Nordmands-ruiner», som han trolig undersøgte og opmaalte, uagtet han stadig forfulgtes af daarligt vejr, regn og slud.

Efter tilbagekomsten 6 september drog han den 10de paany ud, denne gang ifølge med Bruun, for at undersøge stedet Narssaq nordfor Tunugdliarfik. Her, hvor der nu er en blomstrende boplads, hvis beboere for en væsentlig del er velstaaende kvægavlere og faareholdere, fandt de velbevarede ruiner af «fiire Nordmands-gaarde», omgivet af «store og vidtløftige sletter og græsmarker».

12 september var de tilbage i Julianehaab og skiltes nu for vinteren, idet kbmd. Bruun drog til Frederikshaab for at overvintre der, medens Arctander tiltraadte sin «interims» assistentspost ved Julianehaabs handel. —

I begyndelsen af maj 1778 kom Bruun atter til Julianehaab, og 12te samme maaned tiltraadte han og Arctander i fællesskab den ifjor opsatte store rejse «for at recognoscere sydefter». Udturen tog de i store trek, lagde hist og her op for nøjere undersøgelser af enkelte yderligt liggende ruingrupper eller rigere vegetationsfelter, og naaede i løbet af en lille maaned til sydspidsen af landet, hvor de gennemsejlede størstedelen af Prins Christians sund. Hjemturen derimod foregik i langsomt tempo og helligedes omhyggelige detailundersøgelser. De fandt mange strekninger, især inde i fjordene, specielt Tasermiut, med rig vegetation, pile- og birkeskov og gode betingelser for «fædrift». De fandt flere steder «blyant» i fjeldene, dog af højst forskellig bonitet. De gæstede «Ounartok» [Ūnartoq] med de bekendte «varme» kilder, som «lugtede stærkt af svovel» i bunden, og hvor der fandtes ruiner af «et badehuus, brugt af de gamle». Men især eftersøgte Arctander alle fjorde og bugter, vige og kroge for «Nordmands-ruiner», fandt næsten dem alle og opmaalte og beskrev dem nøje — deriblandt en del nu forsvundne eller forstyrrede, og mange, der først i nyere tid er genfundne. 20 juli kom de tilbage til Julianehaab, hvilede sig paa deres laurbær resten af sommeren, og forblev begge vinteren over ved kolonien, hvis kirkebog flere gange nevner blandt kommunikanterne «Hr. Andreas Bruun, recognoscerende kjøbmand», og «recognoscerende assistent Monsr. Aron Arctander(!)». —

2 juni 1779 foretog de to herrer i fællesskab en rejse ind i Igalikofjorden, den gamle «Einarsfjörðr», som de eftersøgte omhyggeligt for

«Nordmands-ruiner» og muligheder for «fædrift». De fandt svære og vidstrakte marker og græsgange, store «skov»-partier og rig vegetation, men især fandt de kysterne af fjorden besaaede med ruin-grupper, som alle undersøgtes. Især dvælede de ved stedet Igaliko, de gamles Garðar med bispesædet og domkirken, og ved Qaqortoq et par mil indenfor Julianehaab, de gamles «Hvalsey», hvor Arctander nøjagtig opmaalte og beskrev den velbevarede kirkeruin med omgivelser.

Efter tilbagekomsten herfra 17 juni foretog Bruun en undersøgelsesrejse sydpaa, medens Arctander 28 juni rejste paa ekspedition efter ruiner «i fjorden Kangerdluarsuk : en skikkelig stor fjord, norden for Julianehaab, og sønden for Tunnuliorbik». Han fandt en del ruin-grupper, som han opmaalte. Da han dagen efter tiltraadte tilbage-rejsen, blev modvinden for sterk, og han «resolverede derfor at bære konebaaden over et lidet ejde imellem Kakortok og Kangerdluarsuk-fjorden, hvor jeg fik en gjenvej, der sparede mig mere end tre mile, og kom jeg om aftenen igjen til Julianehaab». —

29 august, som var en søndag, kom skibet «Godhavn», ført af skipper Claus Petersen, paa havn ved kolonien, og med det forlod Arctander Julianehaab og Grønland den 8 oktober 1779. 5 november gik han i land i København.

Efter hjemkomsten indleverede han ekspeditionens resultat for sit vedkommende: en udførlig dagbog over alle de foretagne rejser og undersøgelser, ledsaget af en kartskitse. Dagbogen offentliggjordes i ugeskriftet «Samleren» for 1793 af Heinrich Peter v. Eggers (1751—1836), som der fandt «den omstændelige Landets nyere Beskrivelse», som han savnede, da han ad teoretisk vej fastslog, at Østerbygden maatte have været beliggende i det nuværende Julianehaabs distrikt paa den sydlige Vestkyst, og nu med stor sikkerhed kunde placere de gamle navne paa Arctanders kart. —

Arctander blev 1779 gift med *Inger Petronelle Modrup*, døbt 5 maj 1755 i Frelsers kirke paa Christianshavn som datter af konstabel Randel Jørgensen Modrup og hustru Karen Christensdatter.

Under 7 jan. 1782 søgte han «den nu leedigværende Controlleur-tieneste i Langesund i Norge» og under 14 jan. s. a. en lignende post i Drammen. Han henviser i ansøgningerne til sin vel tilendebragte ekspeditionsrejse i Grønland og fremhæver, at han «siden den tiid har været her i Kiøbenhavn uden fast tjeneste og leve-brød» og ikke haft andet at subsistere ved end «Hans Kongl: Mayestæts aller-naadigst forundte naade gaver og pension fra den Kongl: Grøn-

landske Handel», hvorved han kun med vanskelighed har kunnet «med min fattige familie i disse kostbare tiider slaae mig igiennem».

Da han imidlertid, trods udmerket anbefaling fra handelsdirektionen for at ha «udviist saavel ald muelig fliid som et anstændig forhold, hvorfor vi og ville have ham paa det bedste recommenderet», *ikke* fik hverken nogen af disse poster eller andet embede i statens tjeneste, opgav han at søge.

Han slog sig derefter ned for godt i København, hvor han 1790 var «skoleholder» og 1811 indehaver af en «underviisningsanstalt» i Badstuestræde. Han døde 29 august 1825, 80 aar gammel. Dødsfaldet bekendtgjordes i Adresseavisen som følger:

«At min gode og retskafne mand, skolelærer *Aron Arctander*, den 29de f. M. ved døden er afgaaet af alderdoms svagelighed og en byld i lungen, bekendtgjøres herved sørgeligst for fraværende slægt og venner. — Syv børn modtage ham i evigheden. — De herrer præster, der ved deres skiønne og rørende taler hædrede den afdødes minde, takkes ærbødigt og forbindtligst. Paa egne og søns vegne, *J. P. Arctander*, fød *Modrup*.»

Hustruen overlevede ham en aarrække og døde 9 april 1842 i Vor Frue Sogn i København. Det ene af deres ved mandens død afdøde børn var sønnen *Ove Guldberg Arctander*, født 2 okt. 1780 i København (døbt i Vor Frue kirke 16 okt.). Han blev student 1797 og tog 1803 medicinsk eksamen med laud. Senere blev han landfysikus i Smaalenene og døde 15 okt. 1822 i Frederikstad. 1813 var han bleven gift med *Karen Sybille Rødder Helt*, døbt 1 dec. 1776 i Vikedal, død 17 aug. 1834. Blandt dette egtetpars børn var adjunkt i Skien *August Hieronymus Arctander* (f. 21 aug. 1818 i Stavanger, død 1878).

JENS CHRISTIAN ARENTZ

Købmand.

Jens Christian Spidberg Arentz er født den 5te september 1763 i Jelsa som søn af provst og sogneprest Hans Arentz og 2den hustru Abel Kathrine von Krogh.

Han tilhørte en meget anset slegt. Paa fedrene side stammede han fra Henrik Arentz, indvandret fra Tyskland ca. 1600, død i Bergen 1644, «*filiius episcopi Bremensis*». Denne var hans tipoldefar. Baade hans oldefar og bedstefar var prester, hans farbror var biskop i Bergen Frederik Arentz (1702—79). Faren, der var født 1713, naaede at fejre 50-aars prestejubilium, inden han døde 1790 i Øyestad, hvortil han var bleven forflyttet i sit 69de aar. Moren, f. 1734, var datter af oberst Christopher von Krogh til Hogganvik i Vikedal.

Da Jens Christian var 4 aar gammel, flyttede familien til Stavanger, hvor faren var bleven sogneprest til domkirken, og her fik drengen sin første skolegang. Han afsluttede den dog ikke her, men overflyttedes til Bergens katedralskole, formentlig i anledning af farens sidste forflyttelse, og dimitteredes af rektor Arentz til Københavns universitet, hvor han 3 oktober 1783 tog «*examen artium*» med karakteren *haud illaudabilis*. Han valgte til privatpræceptor professor i historie Abraham Kall (1743—1821). Rimeligvis har tanken været, at han skulde fortsætte ad den studerende vej, uden at dog hans præceptors fag giver noget fingerpeg i retning af hans studium. Snarere kan man vel af slegtstraditionerne slutte, at dette har været theologien.

Han naaede dog ikke attestats. Det kan ikke afgøres, hvor længe og med hvilke eventuelle afbrydelser han har ligget ved universitetet, heller ikke om han muligens har indstillet sig til *examen theologicum*, men er dumpet. Imidlertid kan det sikkert sluttes, at farens død har gjort definitivt ende paa studeringerne og tvunget ham til at søge sig employ andensteds. Og her kom hans bekendtskaber til at anvise vejen.

Blandt Arentz' skole- og studenterkammerater og nære venner var Johan Købke Meyer¹, en kognatisk slegtning af Hans Egede og bror til missionær i Grønland William Alexander Meyer; selv var han en tid alumnus paa det grønlandske seminar. Han kom netop samme aar, som Arentz' far døde, tilbage til København fra kondition i Norge for at afslutte det theologiske studium. Gennem ham, der var sin «grønlandske» brors kommissionær, kom Arentz i forbindelse med Grønlandsinteresserede kredse og fik selv lyst til landet. Ca. 1792 fik han ansettelse paa den kongelige handels kontor og modtog aaret efter fast udnevneelse som assistent i Grønland (27/5 1793).

Han bestemtes til «det nordre inspektorat», og i anledning af hans og et par andre unges udsendelse det aar meddeler direktionen inspektøren, at man paa grund af de mindre heldige erfaringer, der i den senere tid var gjort med nogle af de udsendte handelsfunktionærer, som man «havde maattet tage til takke med i mangel af dueligere subiecta», nu og for fremtiden agter at udsøge «dygtige unge mennesker af den dannede classe, deriblandt nogle studiosi».

Ved ankomsten til Godhavn 13 august 1793 fik Arentz, der jo var i moden alder, straks ansettelse som konstitueret «oberassistent» der ved stedet, en stilling, hvorpaa han fik kgl. konfirmation 28/8 1794. Han fik her en virksomhed, som fuldtud krævede sin mand, idet ikke blot selve handelslogen Godhavn, men ogsaa hvalfangerstationerne «Godhavns Anlæg» og «Fortunebay» administrativt og regnskabsmæssig henhørte under ham. Det var tillige, naar det slog ind med heldig hvalfangst, en meget indbringende post, hvilket bl. a. kan ses af, at «middelproduktionen» for et aar, 0: den krævede indkomst, af hvilken der ikke gaves procenter, sattes til 3500 rd., det højeste i Nordgrønland. Som regel indbragte produktionen langt over det dobbelte. Han fik ogsaa en god bolig, idet det gamle «kolonihus», der havde staaet i 20 aar og nu ikke mere var beboeligt, afløstes af et stort og godt hus, der flyttedes hertil fra det nedlagte Upernavik.

Imidlertid blev det ikke lenge, Arentz fik lov til at nyde godt af boligen, procenterne og «residenslivet» i Godhavn. Da købmand Lidemark 1795 maatte melde pas paa grund af svekket helbred, overdrog inspektøren det vigtige Jakobshavn, der i disse aar var kommen ind i en meget sterk udvikling, til ham som den, der nestefter M. N. Myhlenphort, som var engageret i tilstrækkelig grad i Egedesminde og ikke kunde undværes dér, egnede sig bedst til den betroede stilling som købmand her.

Her forfulgte uheldet ham imidlertid. Forskellige omstændigheder,

¹ Født 18/10 1764 i Bergen, stud. 1783 (haud illaudabilis), cand. theol. 1792 (h. ill.), prest paa Guineakysten s. a., 1799 sogneprest i Haus, død der 18/4 1825.

som han dog ikke var herre over, satte kolonien tilbage, og dette havde saa nedbrydende indflydelse paa hans sindsstemning, at han omsider i aaret 1799 anmodede om at blive befriet for dens bestyrelse. Skønt inspektøren forestillede ham, at han stod sig selv i lyset paa dobbelt maade, idet der hellerikke var nogen anden plads til ham i inspektoratet for dette aar, fastholdt han sin beslutning og tilbragte aaret som privatmand, idet der indrømmedes ham et værelse i et af koloniens huse til beboelse. Allerede aaret efter, da hans stedfortreder ønskede hjemgang, lod han sig dog overtale til at trede i funktion paany og overtog kolonien for anden gang fra 1 juli 1800. Forholdene udviklede sig imidlertid i yderligere uheldig retning, idet det til Jakobshavn bestemte skib¹ strandede syd for Godthaab og kolonien derved sattes i meget stor forlegenhed baade for handelsvarer og proviant. Det blev saaledes et overmaade bedrøveligt aar for Arentz, nesten uden indtægter og paa smaa rationer, saa livremmen maatte spendes dygtigt ind. Dette gjorde ham nedtrykt og vanskelig for sine omgivelser og fik ham til at tage definitiv afsked fra Grønland fra 1 juli 1801.

Et privatbrev fra missionær Jansen i Jakobshavn, dateret 19 maj 1801, til købmand Møller i Christianshaab, giver et indblik i tilstanden ved kolonien det paagældende aar og røber tillige indirekte købmand Arentz' sindstilstand og vanskelige omgængelighed.

Jansen skriver bl. a.: «Naar ieg undtager Hr. Rosenstand², som i vinter overlod mig commissions-gods, af sin liden forsyning, for nogle og 20 rd., men som ieg dog endnu ikke har faaet, og ei heller veed endnu, om ieg faaer; saa skal ieg ikke synderlig kunne være nogen forbunden for udviiste hielpsomhed — — —. Fælleds velvillighed og hielpsomhed er uvægerlig een af de pligter, som christne meest burde udviise; men ieg skulde næsten troe, at man i Grønland, som fordem munkene, slog streg over de steder i bibelen, som de ikke kunde liide, fordi de ei favoriserede deres slette tænke- og handlemaade, ogsaa har slaget en streg over hielpsomheds pligter. Ieg har rigtig nok ikke sultet i vinter og til dato, thi noget har ieg dog kundet faae paa regning, men dette veed ieg, at ieg nu og da har maattet spiiise brød, som man i Jylland ikke vilde betænke sig paa at kaste for sviin, og at kunde faae dette, har ieg maatte ansee som megen godhed! At sulte maae være et haardt kors, men at maae ydmyge sig for, hvad

¹ Fregatskibet «Maria Lovise», tilhørende grosserer Drewsen og befragtet af den kgl. handels direktion til Christianshaab og Jakobshavn. Afgik fra København 14 juni 1800 og grundstødte 20 oktober, hvorefter det blev forladt af mandskabet, der efter store strabadser omsider naaede Godthaab langt hen i november. Kaptajnen og flere af besetningen var døde undervejs og hele mandskabet var medtaget af skørbug

² Købmand i Ūmánaq, hvor Jansen tidligere havde været missionær.

man dyrt skal betale, og dertil slette vahre; er sandelig og meget haardt. — — Hvad ieg og især min stakkels kone¹ har maatte liide i mit lidet stygge kokke kammer under en varme, som spæk kan frembringe, kan alleene den dømmen om, der har prøvet det. Dog, dette er nu forbie, og glemmes naaer lykken nu igien smiler til os! — — — At Grønlænderne har maatte gaaet i skiul med det lidet vildt, de i vinter har bragt Dem, er sandelig en anmærkning værd. Men De kan troe mig, ieg har oftere havt leilighed til at gjøre denne anmærkning i hensigt til mig selv; saa vel i dette som fleere tilfælde.» —

Det er ligeledes Jansen, som giver os den neste oplysning om Arentz, efter at denne har forladt Grønland, idet han i et brev fra København af 24/4 1802 skriver til samme ven, købmand Møller, nu i Jakobshavn, som han overtog efter Arentz: «Arentz er i Norge og kom ikke til Kiøbenhavn forrige aar.» De havde fulgtes ad med skibet fra Jakobshavn i juli 1801, men da kaptajnen paa hjemrejsen anløb Farsund, gik Arentz i land der. Og her blev han, idet der aabnede sig en udvej for ham til levebrød. Høsten 1802 blev han kongelig inspektør over det af købmand Jochum Lund oprettede fiskeriselskab (paa Shetlandsøerne) i Farsund, fra hvilken stilling han afgik med pension 1811. Han døde 1828 i Farsund.

Endnu een gang havde Arentz haft anledning til at virke for Grønland, idet han under krigen med England i 1810, da der skulde udrustes et skib til undsetning for de betængte kolonier, satte sig i spidsen for sagen, skaffede leverandører til ladningen og i egenskab af «directeur for Farsunds fiskeriinstitut» underskrev specificationen for skibet «Norges Haab» — der lykkelig naaede Grønland og skaffede ialtfald Europeerne der en haardt tiltrengt lindring i deres elendighed.

1804 var Arentz i Farsund bleven gift med *Anne Elisabeth Urbye*, født i Ekvaag i Vanse paa Lista 1775 (døbt 16/12), død 2/6 1851 i Lillesand, datter af overtoldbetjent Claus Andreas Urbye og hustru Christine Elizabeth Lund. De havde 4 sønner og 2 døtre.

¹ Jansens hustru døde som følge af svekkelse allerede 27/8 1803 38 aar gammel.

IMMANUEL ARØE

Overassistent.

Immanuel Arøe er født 1758 (hjemmedøbt 20 april og daaben konfirmeret 25 april) paa Edøysom søn af sogneprest Jacob Arøe og hustru Anna Dorothea Thune (1724—91). Faren Jacob «Aarøe» var født i Nykøbing paa Mors i Nord-Jylland 1711, konditionerede som theologisk kandidat i Norge, bl. a. 1746 i Nedre Borgesyssel hos Hr. Arctander, og «meriterede et godt vidnesbyrd». 1747 rejste han til København «at søge employ». Samme aar blev han kaldet til residerende kapellan til Edøysom i Trondheims stift (ordineret 1748), hvor han allerede 1749 forfremmedes til sogneprest.

Da sønnen var seksten aar gammel, døde faren (1774), og moren giftede sig paany med kaptajn Augustinus Meldahl (1713—82) paa Halsegaard i Stangvik sogn paa Nordmøre. Her opdroges han hos stedfaren og knyttedes især — trods den betydelige aldersforskel — nær til dennes søn af første egteskab, Thomas Hammond Meldahl, hvem han kaldte «broder». Om hans ungdom vides kun, at han oplærtes ved handelen og bl. a. konditionerede i København, hvor vistnok hans mor efter sin anden mands død en tidlang boede sammen med stedsønnen, der var et yndet medlem af «Norske Selskab», hvor Rahbek karakteriserede ham som «den ædle, raske Meldahl, hvem vi andre kaldte idealet af en Nordmand, men Nordmændene en sand Thrønder».

Efter nogle aars forløb fik Arøe ansettelse ved kgl. grønlandsk handel i København, og i vaaren 1787 udsendtes han til Grønland med bestemmelse til «det søndre inspektorat». Her anbragte inspektøren, kammerraad Olrik, ham straks ved Holsteinsborg, hvortil han ankom allerede 5 juni. Her dumpede den arme mand hovedkulds ind i en frygtelig hvepsere. Der var krig paa kniven mellem missionæren og flere af handelsbetjentene, medens andre af disse stod paa hans side, og der herskede den største ophidselse og indignation i anledning af inspektør Olriks selvraadige og egenmegtige optreden, idet han havde afskediget, degraderet eller hjemsendt bestyrere og

assistenter over en lav sko under dels urigtige, dels ubevislige paa-stande og beskyldninger, f. eks. for at drive snighandel, for at bedrage handelsdirektionen eller befolkningen, for at opvigle Grønlenderne o. lign., ligesom han havde arbejdet paa at faa missionæren enten hjemkaldt eller drevet af landet ved lignende eller endnu værre beskyldninger. Alle følte sig usikre, idet inspektøren benyttede sig af et vidtstrakt spioneringssystem og var alt andet end kræsen i sit valg af midler og veje til at skaffe sig underhaandsviden om virkelige eller blot formodede forhold. Netop ved den lejlighed, da han medtog Arøe dertil, holdt han et større opgør, der endte med den almindelig afholdte købmand Sandholts afskedigelse og hjemsendelse over hals og hoved paa grund af dels intetsigende og dels ganske uberettigede sigtelser, og det var ganske afgjort hans hensigt med den unge assistents anbringelse at sikre sig en ny spion eller haandlanger, som han haabede, vilde vise sig villig og tro.

Det var som følge heraf uhyre vanskeligt for Arøe at navigere i dette skærfyldte farvand. Spion for inspektøren vilde han ikke være og navnlig ikke, da han ved opholdet paa stedet kom rigtig ind i forholdene. Men at legge sig ud med den høje øvrighed var heller ikke raadeligt, her kunde det med rette siges, at sporene skræmte. Han tog derfor det parti at holde sig ganske udenfor stridighederne og passe sine pligter til punkt og prikke. Inspektøren kunde derfor ikke andet end give han det vidnesbyrd hjem til direktionen, at han var «en brav karl»,¹ men han forfremmede ham ikke og lod ham ikke engang overtage handels- og hvalfangstanlegget Qerrortussoq, der hørte under Holsteinsborg og laa en mils vej længere inde i fjorden, skønt der tilbød sig lejlighed dertil. I Orlriks tid blev han overhovedet ikke andet end slet og ret assistent — og det nærmest anden assistent — ved kolonien.

Neppe var derimod inspektørskifte sket 1789, før Arøe forfremmedes til «oberassistent», hvorved han steg i løn, skønt der ingen selvstendig post var ledig til ham. Han vedblev derfor at fungere ved Holsteinsborg, snart som koloniassistent, snart som bestyrer af anlegget eller periodevis som konstitueret kolonibestyrer, indtil han 1793 forflyttedes til Sukkertoppen, stadig dog i egenskab af assistent, idet der endnu ikke var nogen købmandspost ledig.

Under sin virksomhed i Sukkertoppen kom Arøe ud for en alvorlig ulykke, som han kun ved et under slap fra med livet. Det er saa heldigt, at vi kan lade ham selv fortælle derom efter hans indberetning til inspektoratet af 23 marts 1794:

¹ En anden af de Holsteinsborgske handelsbetjente, som Orlrik hellerikke kunde faa til at danse efter sin pibe, blev betegnet som «dygtig og ærgierrig, men stiv og ubøiyelig».

«Den 3die februar blev ieg af kjøbmanden beordret at følge med fiskeren Jacob Jensen paa cargaisons-loftet for efter kjøbmandens tilladelse at lade ham selv udsøge sig nogle store flintesteene til hans fugleflint; da ieg og Jacob kom paa bemeldte kammer, stoed en blikspand med nogle flintesteene udi ved indgangen af krambods-disken paa gulvet, han begyndte strax at udsøge sig nogle steene og sagde til mig /: der er nogle gode og store flintesteene iblandt dem:/ hvortil ieg svarede ham /: ja søg sig nogle gode ud som han kan være tient med :/; — nu stoed ieg ved bordet ved vinduet, og han sad med krogede knæer ved blikspanden paa samme sted ved disken; eftersom nogle af mandskabet var ved bryggehuuset og malede malt til brygning, saa faldt det mig ind at see ud af vinduet til bryggehuuset, i samme øyeblik hørte ieg en flintesteen at falde fra ham need paa de andre steene i spanden, og strax en sprudende lyd som betoeg mig al sands og tankernes samling; det ulyksalige krudt, hvoraf en slump [købmanden oplyste, at det drejede sig om «omtrent 18 pund»] stoed i et foustage imellem bordet og trappen til loftet, dette sprængte nesten det halve tag af huuset, sloeg loftet over bægge stuerne i stykker, kastede de fleeste af handels-vahrene og bægge gauvlene ud paa sneen, Jacob Jensen var gandske forslaget og forbrændt og laae ude paa sneen, og døde nogle minutter efter at han var indbaaret i mandskabsstuen; — ieg som paa en forunderlig maade /: mig uafviidende :/ blev kastet ind paa proviants-loftet, hvor ieg efter andres sigende stoed og holdte fast ved muuren og omsider raabte /: kom med vand :/; men Gud skee evig lov, som magede det saa at ingen ildebrand blev antændt, uden lidt røg af et stykke træ, som strax blev dæmpet med vand; mit ansigt og hænder samt klæderne vare gandske forbrændte, haaret nesten afbrændt, og det venstre laar stødt og haavnet op; og efter en maanedes forløb gav den gode Gud mig min sundhed igien; 4 huller i hovedet og eet paa halsen bekom ieg ogsaa, men disse blev først lægte; men hvorfra at ilden er kommen i krudtet kan ieg ikke sige eller begribe.»

Den ulykkelige fisker var ifl. købmand Mathiesen «saa godt som stægt»; han levede kun nogle øjeblikke «som han brugte til at anraabe Gud om naade og barmhjertighed for sin siæl». Arøe var først ikke til at se nogensteds, men hørtes derpaa skrig og kom lidt efter tilsyne inde fra loftet «forslaaet og blodig». Købmandens kone, der var svag og som opholdt sig i stuen underneden, hvor bjælker m. m. styrtede ned, men som ved et under slap derfra i god behold, fik et nervechok, som ytrede sig bl. a. ved skælven af hænderne, der ikke vilde fortage sig igen.

Alt hvad der laa paa loftet splittedes til alle sider. En del af

handelsvarerne fandtes straks, men meget var splittet ad i stumper og stykker og en del var helt borte, «ventelig slynget i søen eller boeret need i sneen». —

Købmandens hustru kunde ikke komme over den uhyggelige oplevelse og hendes mand maatte derfor beslutte sig til hjemgang samme sommer. Arøe vilde da omsider ha faaet en købmandspost, hvis ikke ogsaa han skulde have vendt hjem. Men aaret før var han af direktionen bleven underrettet om, at hans mor og bror var døde. 1790 var Thomas Meldahl bleven amtmand over Islands sønderamt, men her døde han allerede aaret efter, 22 juni 1791, paa gaarden Bessa-staðir ikke langt fra Reykjavik. Hans stedmor, der havde fulgt ham derop, var nu ogsaa død, og sysselmand Pjétursson i Gullbringe syssel havde underrettet direktionen om, at Arøe som eneste arving maatte «varetage sin tarv». Han havde derfor maattet søge om permission for et aar. Det bevilgedes, og han rejste da til København i sommeren 1794 og derfra til Island for at overtage sin arv.

Om nu forholdet har været, at denne var stor nok til, at han kunde etablere sig, eller andre omstendigheder er traadt til, nok er det, Arøe kom ikke mere til Grønland — denne gang. Han etablerede sig i København — «i Nørrestrædet» — som thehandler og blev 29de juli 1796 i Holmens sogn gift (viet i huset, Store Kongensgade 231) med *Christenze Møller*, hvis ekstraktion er ukendt.

Arøe søgte forskellige poster, bl. a. 1796 en toldbetjentstilling i Christiania, men det lykkedes ham ikke at opnaa embede, uagtet direktionen anbefalede ham varmt for nøjagtighed, troskab og udmerket forhold i tjenesten. Den havde ligeledes 1795 bevilget ham 50 rd. vartpenge aarlig i 3 aar. Da han efter disses udløb ansøgte om forlængelse endnu i 3 aar, turde man for konsekvensens skyld ikke indvilge heri, men gav ham 6/5 1799 en «gratification» paa 50 rd.

Han drev nu i en lang aarrække forretning i København. 1800 var han «urtekræmmer» i Store Kongensgade 37; 31 december s. a. tog han borgerskab som «the og kaffeskænker»; 1810 var han «verts-husholder» i Størrestrædet 254. Men tiderne blev daarligere ved krigen med England, og senere kom statsbankerotten, der ogsaa gjorde det af med mange forretningsfolk. Blandt disse var Arøe, der nu i fremrykket alder stod uden eksistens i København og som ganske fremmed for sit fødeland hellerikke kunde tenke paa at bane sig en vej i Norge.

Han greb da til den udvej at søge sig ind i den kgl. grønlandske handel igen. Her var der i krigsaarene afgaaet adskillige af handelsfunktionærerne «oppe i landet» saa der var god brug for en mand, der allerede var inde i forretningsgangen. 1815 rejste han da ud paany og

— traadte efter 21 aars forløb ind i sin gamle stilling som assistent i Sukkertoppen. Han var ledsaget af sin hustru og deres eneste søn *Jacob Andreas Augustinus Arøe*, der var født 5 februar 1803 og døbt i Holmens kirke 3 april.

Straks efter sin ankomst til Sukkertoppen maatte Arøe overtage kolonien som konstitueret bestyrer, idet købmand Gerhard Heiberg Wolff havde permission til hjemrejse i aaret 1815—16. Sidstnevnte aar skulde han have været til Frederikshaab, men da købmand Wolff først kom tilbage langt hen paa sommeren, naaede han om høsten ikke længere end til Fiskeneset hvor han maatte overvintre til 1817, da han forflyttedes til Julianehaab, hvor han gjorde assistentstjeneste, indtil han 1820 blev bestyrer af anlegget Nanortalik i Julianehaabs syddistrikt. Her levede han til sin død.

Under opholdet i Julianehaab blev sønnen konfirmeret 1ste paaske-dag 22 marts 1818 efter 2 gange ugentlig forberedelse vinteren igennem hos missionær Wanning, og aaret efter indtraadte han i handels tjeneste som volontør ved kolonien. I denne egenskab blev han sin gamle far adjungeret 1825, og da faren 30/6 1826 entledigedes med pension, blev sønnen udnevnt til assistent og overtog bestyrelsen af anlegget, hvor foreldrene blev boende hos ham.

Sønnen, der havde faaet det meste af sin skolegang og opdragelse og hele sin uddannelse i Grønland, mestrede naturligvis landets sprog som sit eget og var fuldtud fortrolig med Grønlendernes tankegang, skikke og sedvaner, hvilket selvsagt gjorde ham baade afholdt af befolkningen og særdeles velskikket til at indtage en ledende stilling i landet. Under sit ophold ved Nanortalik foretog han gentagne undersøgelser af de gamle «Nordmandsruiner» i omegnen, deriblandt navnlig af fjorden Tasermiut med dens mange ruingrupper. Adskillige af hans undersøgelser er offentliggjort i «Tidsskrift for nordisk Oldkyn-dighed», og hans indberetning om sin undersøgelsesrejse til Tasermiut i september 1833 med ledsagende fortrinligt kort over fjorden er af forfatteren til denne bog offentliggjort i Dansk geografisk Tidsskrift 24de bind, 1917.

Efter eget forslag, som approberedes, anlagde han 1833 et filial-handelssted ved pladsen Ikigait, sagaernes bekendte Herjolfsnes, hvor i den nyeste tid de rige fund er gjort paa den middelalderlige kirke-gaard af dragter o. lign. fra den gamle bebyggelses sidste aarhundreder. Pladsen ligger i nærheden af den tidligere herrnhutiske missionsstation Friedrichsthal, hvis missionærer stod i det bedste forhold til familien Arøe.

Et ejendommeligt trek til belysning af, i hvor høj grad sønnen var indlevet i eskimoisk tankegang, findes i hans dagbog for 1833—34.

Her meddeler han for fuldt alvor, og i god tro, at «der skal opholde sig en saakaldt fjeldgjænger paa udliggerpladsen Ikkikeits land, hvis nærværelse udliggeren (der var en indfødt) ikke allene flere gange i vinter har mærket til, men ogsaa nylig selv seet ham i nærheden af husene. Han skal opholde sig i de høje fjelde som omgiver stedet og efter Grønlændernes sigende *gaaet i dette eneliv i mange aar*. Endnu har han vel ingen fortræd gjort udliggeren; imidlertid er det dog ubehageligt for ham som boer saa ene paa landet, at have saadan en person i nærheden.» Der kan ikke være tvivl om, at den gamle form for selvmord blandt Grønlænderne, naar noget alvorligt gik dem imod, har været «at gaa eremitgang»; og herfra skriver sig den endnu i vore dage mange steder gængse tro blandt Grønlænderne paa «fjeldgænger», naar et menneske er bleven borte, f. eks. omkommen i kajak. Men det maa vistnok betragtes som udelukket, at saadanne eneboere skulde kunne klare sig blot en vinter over, endsige «mange aar». —

1830 døde den gamle madame Arøe og begravedes ved Nanortalik. Om sin fars død beretter sønnen i sin dagbog følgende:

1834. April 29: Ankom Hr. Esmann fra Julianehaab, uagtet isen nord-efter ligger til megen besvær for tiden; men ved at erfare min faders betænkelige tilstand, havde Hr. pastoren ingen mølge sparet sig, for at besøge ham paa hans sidste.

Mai 1: Hr. Esmann holdt dansk gudstjeneste og communion, som min fader denne gang maatte bivaane i sengen, da hans kræfter og tilværelse kjendelig aftager hver dag.

2: Hr. Esmann retournerede til colonien.

11: Om eftermiddagen kl. 4 behagede det forsynet at bortkalde min fader fra dette liv, efter et i omtrent 4 uger bestandigt, temmelig lidende, sygeleie. Han naaede en alder af noget over 76 aar.

12: Da jeg ingen folk her havde, som kunne forfærdige min faders liigkiste, sendte jeg en kajak til brødrene ved Frederiksdal og bad dem om denne tjeneste.

17: I denne uge blev gravet en grav til min fader.

18: Pintsedag. Formedelst hindring af isen, ankom først henad aften Hr. missionair de Fries med den bestilte liigkiste.

19: Var begravelse.

Ved sin død efterlod den gamle Arøe en obligation hos handelen paa 3000 rigsdaler, som naturligvis tilfaldt sønnen.

Denne blev samme sommer, som faderen døde, forflyttet til Frederikshaab som konstitueret købmand. Herfra rejste han 1835 til København med permission for et aar. Under sit ophold der blev han gift med *Frederikke Dorteia Gram*, f. 1802, datter af en af handelens skibsførere. 1836 vendte han tilbage til Nanortalik, hvorfra han to aar senere atter forflyttedes til Frederikshaab, denne gang som fast købmand eller — som det nu begyndte at kaldes — kolonibestyrer.

Han tog dog allerede 1839 afsked med pension af handelens tjeneste og bosatte sig i København, hvor han døde 22 april 1870. Hustruen var død 10 marts 1857. —

Begge Arøe'r, far og søn, var i besiddelse af et lille tegnetalent. Der eksisterer endnu, spredt rundt omkring, en del akvareller fra deres haand af grønlandske kolonier og etableringer, naive og temmelig mangelfulde i perspektivet, men alligevel af ikke ringe kulturhistorisk interesse, idet de giver begreb om, hvordan pladserne i Grønland saa ud i en tid, fra hvilken der ellers ikke eksisterer afbildninger af dem.

ANANIAS ASTRUP

Købmand.

Ananias Christian Astrup er født 1769 (døbt 3 februar) i Bergen som søn af bogholder ved arbejdsanstalten «Manufacturiet» Hans Christian Astrup og dennes 2den hustru Henrikke Marie Mørk Iven-dorff. Han tilhørte saaledes den kendte norske Astrupslegt, der oprindelig stammer fra gaarden eller landsbyen Astrup i Brøns sogn i Sønderjylland. Efter sin skolegang uddannedes han som skriver paa forskellige embedskontorer, bl. a. hos amtmand Koren. 1790 konditionerede han hos sorenskriver Schjelderup i Voss. Hvis tanken har været, at han skulde læse til juridisk eksamen paa morsmaalet, har dette ialtfald ikke kunnet gennemføres ved hjælp fra hjemmet. Af Bergens folketelling for 1801 fremgaar det, at faren da levede som 80-aaring «uden næring eller pension» (han døde 26 mars 1802, 80 aar og 11 maaneder gammel) og familien bestod iøvrigt af moren (f. 1746, død 4 juni 1805), en ugift søn paa 30 aar, der var styrmand, to ugifte døtre, henholdsvis 25 og 23 aar, samt en søn paa 16 aar. Den eldste søn har altsaa stadig været ude at «conditionere», uden at det dog kan oplyses hvor.

Imidlertid er han antageligt havnet i København for at læse til eksamen, som han dog ikke tog, og der aabnede sig nu en chance for ham til at komme i vej. Det er rimeligt at antage, at dette skyldtes hans bysbarn F. D. S. Fleischer, søn af familiens sogneprest i Bergen. Denne havde nemlig nylig faaet løfte om at komme til Grønland og har da antageligt henledet Astrups opmærksomhed paa samme mulighed. I hvert fald fik de to ansettelse kort efter hinanden, omend i forskellig landsdel. Astrup udsendtes 1804 til «det søndre inspectorat» og blev her anbragt som assistent i Frederikshaab hos den aldrende købmand Muus, hvis hjemgang var nær forestaaende og hvor der derfor behøvedes en modnere mand, dels for straks at bistaa den eldre og dels for at kunne overtage kolonien efter ham.

Det var triste forhold han her gik ind til, idet købmandens hustru laa syg og døde i december maaned. Men her var nok at bestille. Koloniens distrikt var vidtløftigt og i svære isaar vanskeligt at besejle med togtefartøjerne. Handelen tegnede godt; i foraaret 1805 melder købmanden til inspektøren, at der kunde ventes over 300 fade spek fra Frederikshaab det aar. Men netop denne sommer var storisen særlig slem. Da inspektør Myhlenphort sidst i maj kom til Frederikshaab og efter et par dages forløb skulde fortsætte rejsen sydefter til Julianehaab, mødte han allerede den første dag storisen, «som i stor mængde stødte an paa landet». Dagen efter viste den sig «i saadan mængde, at man ikke kunde see aabent vand endog fra de højeste klipper»; efter flere dages forgæves kamp for at vinde frem maatte rejsen opgives, da det var «anledning til at troe, at farvandet syd efter vilde blive ufremkommeligt indtil høsten, naar østen og norden vindene begynde at herske». Tilbageturen blot til Frederikshaab blev meget farlig og langvarig. Her traf man et sted «koloniens spækbaad», som under anførsel af Astrup «havde lagt her omtrent 14 dage og kunde ikke komme hverken frem eller tilbage formedelst is». Endnu henimod slutningen af juli maaned «laae isen endnu lige saa slem», som da inspektøren var ved Frederikshaab, og de til denne koloni bestemte skibe var endnu ikke kommen «formedelst is».

Endelig i august kom skibene, og den gamle købmand, der allerede havde overleveret kolonien til Astrup fra 1 juli, hjemgik. Men isforholdene vedblev hele denne sommer at volde store vanskeligheder for handelstogterne. En del af lasten til Frederikshaab var oplagt ved Julianehaab. Men jagten «Stærkodder», der skulde bringe den frem, forliste midt i oktober «3 mile syden for Frederikshaab». Folkene bjergede sig iland og efter megen anstrengelse lykkedes det ogsaa at faa jagten taget af grunden, men den maatte føres til Frederikshaab og repareres der; «en stor deel proviant, som den havde inde, er gandske og aldeles bedærvet», ligesom folkene og assistenten, der førte den, mistede alt deres tøj.

Imidlertid vedblev handelen ved Frederikshaab ogsaa under Astrups ledelse at være god. 1808 kunde han med første post til inspektoratet melde, at hans indhandling indtil 12 april beløb sig til 180 fade spek, 154 ræveskind, 978 sælskind og 51 pund edderdun, og endnu kunde indtil regnskabsaarets slutning 30 juni ventes en anselig forøgelse, idet «foraarstogterne» til udpladserne i distriktet først nu skulde til at foretages.

Men samme aar naaede efterretningerne om krigen med England til kolonierne i Grønland, og i den periode, som nu fulgte, standsede efterhaanden al handel med de indfødte, da tilførslen fra moderlandet

blev højst uregelmæssig og ringe. Og Europeerne i landet kom snart til at lide mangel, ja til tider yderste nød, da de forhaandenværende proviantsorter efterhaanden udgik og det blev vanskeligere og vanskeligere at skaffe fersk proviant, da de fleste kolonier manglede ammunition. Der findes en beretning, som malende skildrer tilstanden i landsdelens «hovedstad», Godthaab, i aaret 1810—11, i hvilken det bl. a. hedder: «hvad der haves til livets ophold er salt mad, saasom flæsk, kiød og tørfisk, samt gryn og erter. Af smør og brød faaer man kun halv kost, efterdie mangelen paa disse sorter er temmelig stor over heele landet. De øvrige ting, som Europæerne i almindelighed pleie at faae udsendt under benævnelsen af commissionsgods, savnes ogsaa nu, da man i de 2de sidste foregaaende aaringer kun har faaet lidet og sidste aar slet intet heraf. De meest savnede artikler ere: thee, kaffe, sukker, edikke, brendeviin, viin, meel, sirup, sennop, lys, sæbe etc. Jeg vil ey tale om handelsvahre saa som krudt, blye, tobak og lærret etc. etc. etc. Af de manglende ting er ogsaa skrivematerialier, hvoraf slet intet er udkommet i 3de aar.»

Naar det var saaledes ved inspektørresidensen, kan det let sluttes, at det har været endnu værre — og er begyndt tidligere — ved de andre kolonier, ikke mindst ved Frederikshaab og Julianehaab, hvor storisvanskelighederne gjorde, at disse store distrikter overhovedet kun fik et eneste skib fra hjemlandet i disse aar (skibet «Jupiter», der kom ind til Frederikshaab 1809), men ellers maatte — højst sparsomt — forsynes nordfra langs kysten med smaa fartøjer. Det var derfor tunge aar for Europeerne her. Man kan da forstaa, hvilken opmuntring det har været for købmand Astrup, at han i begyndelsen af september 1810 efter indbydelse gæstede Godthaab — for første gang siden han kom til landet. Herom hedder det i en anden beretning: «5/9 kom kiøbmand Astrup hertil med baaden «Libertas». Om aftenen spiieste vi hos Hr. Platou¹: smørrebrød og pandekager. 6/9: spiiist hos mig²: rensdyr-steg med tyttebær og krumkager. Hertil blev drukket gammelt øl fra forrige aars november maaned.»

I foraaret og sommeren 1811 blev tilstanden værre og værre. I Godthaab var i juli «erter, slettere end dem, man sædvanligen forer svin med», det eneste, man havde. I Frederikshaab og Julianehaab havde man endog «i afvigte vinter følt alle hungerens qualer». Intet under da, at «alle Europæerne dér indskibede sig paa galeasen Sælhunden, som sædvanligen ligger ved Julianehaab, for ved en reise til det første det bedste land at redde sig fra hungersnød». Paa grund

¹ Assistent i Godthaab.

² Niels Giessing Wolff, missionær i Godthaab.

af deres isolerede stilling vidste de intet om, at der allerede var kommen et skib til landet og ventedes et til.

Tilstanden var nu imidlertid saaledes, at inspektøren alligevel maatte beslutte sig til at lade galeasen gaa til Europa for at bringe saa mange «tærere» som muligt bort fra Grønland. Købmand Astrup naaede at komme med, men først i yderste øjeblik. Han havde faaet inspektørens tilladelse til hjemrejse. Men først maatte han overlevere kolonien til sin eftermand, og kunde derfor ikke følge med de andre. Da galeasen lettede anker fra Godthaab 13 august kl. 4 om morgenen, var han endnu ikke kommen. Men til hans held maatte den «tage havn ved Kokøerne omtr: 3 miile vesten for Godthaab», saa da han kl. 10 om formiddagen kom til kolonien, kunde han endnu naa den ved straks at tage derud.

Med dette lille fartøj vovede da han og 12 andre — efter et besøg ved kolonierne Sukkertoppen og Holsteinsborg — rejsen over Atlanterhavet midt under efteraarstormene. 17de oktober ankrede de i en havn nær Bergen, hvorfra Astrup rejste overland til København.

Her fik han senere ansettelse som kancellist i generalkommissariatet, hvor han virkede i en lang aarrække. Han hædredes med titel af krigsassessor og døde ugift paa Frederiks hospital i København 22 september 1840. Han «havde havt boepæl i Valdby».

DANIEL BAADE

Assistent.

Daniel Baade er født 1688, rimeligvis som søn af Peter Baade fra Rostock og vistnok bror til Hans Baade og Peter Baade, der tog borgerskab i Bergen henholdsvis 18 juli 1715 og 2 sept. 1723.

Daniel Baade fik handelsuddannelse og var 1711 den sidste hanseatiske handelsforvalter i stue nr. 4 i Leppen paa Tyskebyggen. 1715 ejede han hus og grund i Bergen og viedes 9 januar i Korskirken til *Anna Margrethe Brandt*, død om høsten 1725, enke efter den 1713 i Bragernes afdøde Peter Øding.

1724 «forlod han huus og hiem i Bergen» og lod sig 8 marts forhyre for Grønland som «kyper» eller bødker mod 40 rd. aarlig løn.

Da der 27 oktober 1725 dannedes et nyt «colonie-raad» ved «Haabets colonie» i anledning af at flere af raadets tidligere af kompagniet beskikkede medlemmer var rejst til det nye etablissement Nepisene, optoges «kyperen Daniel Baade» som medlem.

Baade gjorde ypperlig fyldest i sin stilling ved kolonien, og i sin indberetning til kompagniet af 30 juni 1725 skrev Hans Egede om ham: «Daniel Baade er en skickelig mand, og var noch værd at nyde bedre befordring».

I en skrivelse paa tysk til kompagniet af 10 juli 1725 fortæller Baade selv om forholdene i Grønland, foreslaar i Hans Egedes aand flere kolonier oprettet og andrager om at maatte faa en saadan at bestyre for at faa kone og børn op til sig, da han i modsat fald ønsker at afløses fra sin tjeneste. Herpaa svarede kompagniet 3 apr. 1726, takkede ham for hans «relation» og bad ham have taalmodighed til der kunde blive lejlighed til forfremmelse. Samtidig meddeles det ham, at hans kone «er forleeden aar ved døden afgangen».

Da Baade fik dette brev, var lejligheden til forfremmelse allerede kommen. 11 juni 1726 samledes «raadet» i anledning af skibets lange udeblivelse, og da der ved kolonien var 21 mennesker «med officie-

rer og gemeene» og det truede med alvorlig proviantmangel, saafremt der sletintet skib skulde komme det aar, vedtoges det at lade en af officererne «gaae over» med de hollandske skibe for at befordre breve og dokumenter og i Bergen «giøre coloniens slette tilstand begribelig for compagniet». Til dette hverv udpegedes købmanden, Jacob Geelmuyden, hvorefter assistenten Mathias Fersleff overtog hans post, og Daniel Baade udnevntes til assistent «mod hans løns forbedring» for at «gaae Fersleff til haande i fornøden ting og tilfælde iblant».

Herligheden varede dog kun kort, idet Geelmuyden snart kom tilbage med det omsider ankomne Bergensskib, men Baade har dog vist faaet lov at beholde sin charge, idet han ogsaa senere kaldes «assistent». Da efterretningen om Bergenscompagniets opløsning 1727 kom til Grønland, gik Baade samme aar tilbage til fedrelandet. Dog kom han ikke afsted straks. Den udsendte kommissær Christopher Jessen Petterssøn bemærker i sine optegnelser, at Baade «hafde faaet hans dimission at følge hjem med skipper Berendt Hansen», men «som hand var umistelig i fald at naar det behager Gud at sende skipper Hans Hendrick Lund til steden, for at gaae med hannem synder efter paa handling, blef hand overtalt at blifve saa lenge og accorderit 6 rd maanedlig fra d/: 2 Junij 1727 og til hand hjemkommer, tillige om hand gjorde god handel paa reisen, da ved hjemkomsten nyde een recompance».

14 juni kom skipper Lund og 23 s. m. udstedte koloniraadet «ordre for Daniel Baade paa reisen sydefter». Han skulde begi sig ombord og følge med skibet, naar det blev sejlklart. Naar de kom til 63 ° n. br. skulde de «søge ind paa alle bequemme hafne som kunne forefalde» til de kom ned paa ca. 60 °. Skibet skulde ankre op og han skulde derfra gaa ind i fjordene med ro- eller sejlbaad og «for profiter at søge handelen» og «ey at spare nogen fliid til Hans May.sts tjeniste og deseinets nytte og fremtarf». De skulde ikke forlade landet før mellem 1 og 10 august «ligesom occasionerne forrefalder, men skulde medhafvende cordeler /: det Gud give /: førend blifve fyldte ved handlingen, da i Jesu navn at gifve Eder paa hjemreisen snariste mueligt, hver dag at observere hvad passerer ved iis og strøm, samt landets beskaffenhed saa vidt Eder er mueligt». Ordren er undertegnet af Hans Egede, C. J. Petterssøn og Jacob Geelmuyden. 27 juni gik de under sejl, men kom ind igen dagen efter paa grund af modvind og storm og kunde først gaa ud paany 3 juli.

I hvilket omfang ekspeditionen lykkedes lader sig ikke oplyse, men helt ringe har udbyttet neppe været, idet Daniel Baade ved hjemkomsten til Bergen kunde hæve 50 rd. og aaret efter udsendtes paany i samme hensigt.

24 april 1728 skriver raadmand Magnus Schiøtte i Bergen til Hans Egede, at «skibet Jomfrue Maria kaldet» nu afsejler til Grønland paa handel, «hvormed følger *Daniel Baade* som kjøbsvend». Fartøjet skulde først besejle «Haabets colonie» — hvortil det ankom 3 juni — og derfra efter «visse liggedage», i løbet af hvilke man bl. a. sammen med Hans Egede rejste ind og besaa den for den nye koloni «Godthaab» udsete plads, hvor forberedelsene til byggearbejderne allerede var igang, paany lette anker og «seigle synder efter till handling»; dette skete 23 juni.

Hvorvidt Baade et eller flere følgende aar ligeledes er fulgt med skibene som «kjøbsvend», er ubekendt.

Det varede nogen aar, før Baade fik «employ», og i dette tidsrum sad han i meget smaa kaar. 23 dec. 1732 skriver han fra Bergen til kammerkollegiet angaaende et beløb paa 45 rd., som kolonisten Christopher Christophersen og hans kone Kirsten Jobsdatter havde haft tilgode for tjeneste i Grønland, og som de siden 1726, da de kom tilbage derfra, forgæves havde søgt om at faa udbetalt. Omsider havde Baade købt fordringen af medlidenhed med disse folk og talt med direktør Magnus Schiøtte om at faa refunderet pengene, men denne havde «over eet halv aar opholdt ham med blotte og bare løfter; derfor nødes han nu til at tilskrive kollegiet — «nødtrengende og for mangel af underholdning for mig og mine denne haarde vinter» — for om muligt derved at faa summen udbetalt.

Nu slog imidlertid endelig forløsningens time for ham. 1733 udnevntes han til undervrager i Trondheim. Det siges da, at han rejste til sin nye post med 3 børn, medens hustruen var død i Bergen. Han kunde imidlertid ikke leve med familie af den ringe indkomst, bestillingen indbragte, i hvilken anledning overvrageren Marcus Busch 24 jan. 1736 frasagde sig overvrageriet med andragende om, at Baade maatte blive hans eftermand, hvilket bevilgedes 13 april s. a. Nu var hans eksistens betrygget, og 29 maj 1736 indgik han i Trondheims Frue kirke nyt ægteskab med *Helle Marie Pedersdatter Lange*, der var født 1702 i Trondheim som datter af skomager Peder Johansen Lange († 1740) og første hustru Kathrine Larsdatter Humble († 1718). Deres eldste søn var den bekendte *Peter Daniel Baade* (1737—1823), provst og sogneprest til Borgund. Den neste var *Michael Baade* (1739—99), der efter at ha været missionær og prest i Finnmark, døde som sogneprest til Vikedal. Desuden havde de endnu 3 sønner, *Stefanus*, f. 1741, *Ludvig*, f. 1745, og *Johannes*, f. 1746. —

Overvrager Baade havde i 1740-aarene flere retssager. 18 nov.

1745 afsagdes for Trondheims bytingsret dom mellem underfogden Lorentz Nideros og vrager Daniel Baade angaaende «et slagsmaal», som sidstnevnte beskyldtes for at have forøvet mod vagtmester Frederik Richart. Baade blev tildømt enten at fralægge sig sagen ved ed eller at betale en bøde. Dommen blev 20 december lovlig forkyndt «for Daniel Baades kieriste, som svarede, at hindes kieriste nemblig Daniel Baade vil indstevne til raadstue retten». — 22 nov. 1745 blev for Trondheims raadstueret afsagt dom mellem Daniel Baade og kancelliraad Andreas Rogert angaaende en arrest, som sidstnevnte havde ladet gøre «paa veigne af Wassellii Christinen i Archangelsk 22 okt. 1744 i en Hans Kaarsberg til kjøbs accorderede, dog uskiødede og ubetalte gaard Daniel Baade tilhørende». Ved dommen blev Rogert idømt bøde. — Endelig blev ved afsagt dom af 8 sept. 1749 ved Trondheims raadstueret Daniel Baade i en sag mellem ham og Barbro, afgangne Marcus Molles, dømt til at betale til justitskassen 4 rd. —

Nogen velstaaende mand var Baade ikke. Han magtede saaledes ikke selv at bekoste sine sønners studeringer. Peter Daniel fik testamenteret af sin morfar 300 rd. «for at holde ham til bogen», og Michael gik ind paa «seminarium lapponicum» for at blive fortrinsvis berettiget til universitetets beneficier. Den store familie har vel slugt alt, hvad embedet kunde udbringe og mere til.

«Obervrager» Daniel Baade døde i Trondheim den 26de oktober 1769 «i sit 81de aar». Hans enke fik bolig i St. Jørgens hus og døde der 1 juli 1777. —

Købmand i Grønland Peter Baade (se denne) var søn af en af overvragerens sønner af første egteskab.

PETER BAADE

Købmand.

Peter Baade er født 1755 i Bukkelsund i Bjørnør (døbt 12 sønd. e. trin. i Osens annekskirke) som søn af skipper og handelsmand Hans Baade (utvivlsomt søn af overvrager Daniel Baade i dennes første egteskab), der tog borgerskab i Bergen som skipper 17 maj 1746, og hustru Berete Marie Balch (med hvem han blev gift 21/1 1749 i Bjørnør kirke). Moren levede som enke 1784.

Peter Baade blev sat i Trondheims katedralskole, hvor en af hans første lærere var farens halvbror Peter Daniel Baade, sidst prest i Borgund (1737—1823). Efter at ha gennemgaaet skolen dimitteredes han 1776 til Københavns universitet og absolverede her «examen artium» 10 oktober med karakteren *haud illaudabilis*; dette aars studenter var det første hold, hvis eksamenspræstationer klassificeredes efter den i kgl. forordning af 11/5 1775 fastsatte karakterskala.

Det vides ikke, hvor Baade derefter har opholdt sig og hvad han har tat sig til i de følgende aar. Formodentlig har hans bedstefars fortællinger om Grønland givet ham lyst til at komme derop, thi ved den grønlandske handels nyordning 1782 var han blandt de unge mennesker, der blev udvalgt som efter fødsel og opdragelse formentlig velkvalificerede til en stilling ved kolonierne i Grønland. Og da han var en af de eldste og derfor formentlig besindigste og mest erfarne af disse, fik han betroet den paa det tidspunkt uden sammenligning vanskeligste post i hele Grønland, nemlig som købmand i Egedesminde.

Denne koloni havde siden sin anleggelse 1759 saagodtsom kun haft een bestyrer, nemlig den gamle købmand Johs. Dorf (1719—87). Han havde i sin tid foreslaaet kolonien flyttet fra dens første plads 30 mil sydligere, havde foretaget flytningen til det nuværende sted 1763, og havde ved sin dygtige bestyrelse hævet den til en ganske betydelig plads blandt landets etableringer. Men hans metoder

var gammeldags og hans syn konservativt, nærmest reaktionært, og hans underordnede, som for de allerflestes vedkommende havde været meget længe paa stedet, var fra den øverste til den nederste helt under hans indflydelse og delte fuldkommen hans meninger, som naturligvis stod for dem som ufejlbarlige. Da han 1778 tog afsked, var det med det udtrykkelige forbehold, at han fik lov til at blive paa stedet og bebo en af købmandsstuerne i vaaningshuset.

Det er klart, at dette forhold maatte berede enhver efterfølger, han være noksaa dygtig og noksaa hensynsfuld, en række vanskeligheder. Det var dog hidtil gaaet nogenlunde godt, fordi købmand Irgens (1750—87) var hans svigersøn og, omend noget mere moderne i sin opfattelse, dog kolonimæssigt set i det væsentlige opdraget af ham, idet han havde været assistent hos ham.

Det gik ogsaa an ligestraks, da Baade kom dertil, fordi Irgens, der havde faaet permission, først rejste til Danmark sent paa sommeren. Men saasart kan var borte, blev der «opsætsighed, u-orden og dovenskab» blandt mandskabet, som viste sig aldeles utilbøjeligt til at gaa ind i det hurtigere tempo, den nye købmand vilde have indført, og «de andre officerer», d. v. s. Dorf og assistent Thordersen, vilde ikke støtte ham. Tilsidst magtede Baade ikke lenger forholdene og maatte kalde inspektøren til hjælp. Angaaende dette skriver inspektøren i randen af kopibogen: «Ved min nærværelse paa colonien Egedesminde fra 23de til 26de juni 1783, bleve uroelighederne der ved stædet hævede, officererne forligte, og de opkomne stridigheder i mindelighed afgjorte. Schwabe.»

Der blev dog ikke rigtig arbejdsro, førend assistenten var forflyttet og de uvilligste af mandskabet byttet med andre. Ligeledes maatte der skaffes et vaaningshus til, da «der er for ringe plads i coloniehuset til alle dem der skal boe der». Der hengik to aar, før Baade kunde faa det fornødne albuerum og arbejdsfred og komme ordentlig igang.

Han skaanede saavist ikke sig selv. Snarere kunde det siges, at han gjorde for meget ud af det. Men han mente sig nødt dertil. Kolonien «havde slet ingen gode søfolk», og «handelens vel ved denne colonie udfordrer at man idelig reiser omkring i dette vidtløftige district for at indhandle hvad der ellers vilde gaae bort til sniighandel. Jeg sætter og sætter med rette som en uundværlig egenkab hos Egedesmindes købmand, at han maae være en nogenledes god søemand, han maae i det mindste ikke være bange for at komme paa søen¹; thi skal han betroe alle togterne og øvrige handelens anlig-

¹ Muligvis har dette været Dorfs svage side. I hvert fald var en ø i distriktet, hvor han engang nær var forlist, i datidens europæiske «folkemunde» døbt «Frygt og Fare».

gender, som skal forrettes til søes, alleene til sine underhavende, da vil handelen have en utroelig skade deraf».

Han bekender aabent sin egen oprindelige mangel paa dette punkt: «Jeg kom til Egedesminde som kjøbmand og var en meget slet søemand, min første assistent var ikke stort bedre. Jeg forestillede directionen dette og bad, at jeg i det mindste maatte faae gode søevante folk til kolonister; men da man formodentlig ikke har kundet indsee denne begierings nødvendighed, saa har jeg heller ikke faaet een mand, som jo var /: om det var mueligt :/ endnu daarligere og slettere søemand end jeg selv.» Han gjør dog een undtagelse: «Den sidste assistent Thorning [1726—1807] er vel en temmelig søevant mand, men nu for sit svage syn allerhelst om høsten meget ubequem til at forrette togterne.»

Naa — saa maatte han selv tage desmere fat: «Havde jeg ikke /: jeg vover at sige det, da det er sandhed :/ ved min fliid og paa-passenhed stræbt at opfylde det, som jeg manglede i duelighed, da havde Egedesmindes handel allerhelst i de sidste aar virkelig blevet meget liden. Jeg har udholdet de fleeste aar handelstogterne til sidst i november og midt i december en 20 à 24 miile fra kolonien. Jeg har dernæst med hundeslede om vinteren selv hentet spek, skind og barder 3, 6, 8 à 9 miile fra kolonien, af hvilke varer de fleeste ellers havde gaaet til fremmede, da koloniens baade om foraaaret i almindelighed for isens skyld ikke kan komme saa tilig paa togt, som de fremmede skibe kan kome ind under landet og handle.»

I en anden sammenheng skildrer han, hvad han har været udsat for paa disse rejser: «ofte, meget ofte /: jeg har selv erfaret det :/ i særdeleshed om høsten, naar kjøbmand eller assistent med een af baadene og undertiiden med begge reise paa handels-togt, er været saa stormende at man i 3 à 4re uger ikke kan komme tilbage, men nødes til at søge land hvor man kan faae det, undertiiden paa ubeboede øer, hvor man maae udstaae det som ingen begriber, som ei selv har været i de omstændigheder; undertiiden treffer man paa en liden grønlandsk hytte, som nesten er for trang for sine egne beboere og hvor rummet ei tillader den allermindste bekvemmelighed.» Og han fortaber sig i den anledning i fremtidsforhaabninger: «hvor skiøndt derfor! at man kunde have et tilflugtssted paa den yderste kant i districtet, hvor man i paakommende tilfælde kunde tage sin tilflugt til!»

De «fremmede», som Baade flere gange hentyder til som i høj grad hemmende for Egedesmindes handel, var hollandske og især engelske hvalfangerskibe, hvoraf farvandet i hans tid vrimlede allerede fra april maaned til langt hen paa sommeren. De generede sig

tilvisse ikke. Købmanden havde selv overværet, at engelske slupper, mens han laa paa handel ved Hunde Ejland i Diskobugstens munding, kom ind paa havnen for at handle — og fik udmerket handel af ræveskind, sælskind, narhvaltænder etc. lige for næsen af ham. Og han erklærer at vide med vished, at de ogsaa tilforhandler sig store kvantiteter af dun og barder. Man forstaar derfor, at det var med en vis triumf, at han kunde melde inspektøren, at det tidlig i april 1784 lykkedes ham at indhandle 153 tønnder spek af en hval Grønlænderne paa Hunde Ejland havde nedlagt — omend det smertede ham, at Englenderne var rendt af med alle barderne, inden han for isen kunde slippe derud.

Et uhyggeligere eksempel paa, hvad disse «fremmede» kunde tillade sig, bør ogsaa fremdrages: «Noget af forrige og i begyndelsen af denne maaned [april—maj] laae mange udenlandske skibes besætninger omkring og ved Vestre-Eylande [i Davisstrædet 3—4 mil fra kysten] og følgelig nær ved den plads, hvor nogle af Egedesmindes Grønlændere boe. Fra et af disse skibe kom en nat nogle engelske matroser tillige med een, som man troede at være styrmand eller chirurgus, alle gandske beskienkede, i land.» De gik ind i hytterne og røvede lige for beboernes øjne «2de gode rifler» fra en gammel mand, hvis eneste erhvervsmidler de var, da han ikke længer var istand til at fange med harpun. Og «uagtet Grønlænderne bade dem give riflerne tilbage», gik røverne dog ombord med deres bytte. —

En af aarsagerne til handelens stagnering i Egedesmindes distrikt saa Baade i, at befolkningen fortrinsvis holdt sig samlet i og omkring kolonien, efterhaanden som missionen vandt terræn iblandt den, fordi «præsterne ved dette sted i mangfoldige aar ikke have reist omkring for at underviise Grønlænderne, som dog er deres bestemmelse, og de heller ingen kateketer have havt, som de kunde sende i sit sted». Han bestræbte sig af al magt for at faa befolkningen til at sprede sig mere ud i distriktet, og til en vis grad lykkedes det ham ogsaa. Men dette rejste saa yderligere krav om flere og mere vidtstrakte «handels-togter», som han ogsaa villigt præsterede, men som i endnu højere grad lagde beslag paa hans tid og, som det siden viste sig, blev medvirkende til hans systems fallit.

En række uheld og ulykker, som ramte distriktet, bidrog yderligere til at undergrave hans stilling. Saaledes hændte det i sommeren 1783, at befolkningen i den sydligste del af distriktet blev «elendig syge» i længere tid og som følge deraf kom i nød for levnedsmidler, fordi de havde fraadset løs i alle de lækre sager, de fandt i et forlist hollandsk hvalfangerskibs medicinkiste. Og natten til St. Hansdag 1784 forliste koloniens nye, store togtebaad for ham paa Vester

Ejland. Selvom han var ganske uden skyld i disse uheld, tjente de naturligvis — som saa ofte i slige tilfælde — ikke til anbefaling for hans omsigtsfuldhed som forretningsleder i autoriteternes øjne.

De store epidemier, som i 1785—86 gik hen over Grønland, ramte især Egedesmindes kolonidistrikt ganske overordentlig haardt. Befolkningen døde som fluer og en mængde bopladser blev øde. Før sygdommene mønstrede distriktet ca. 300 kajakfangere og nogle og tyve «togtesteder». Efter sygdommene var der ikke en fjerdedel af fangertallet tilbage og kun 5—6 pladser at togte til. Inspektør Wille siger, at Egedesminde «kom saaledes paa knæerne, at den vel neppe reyser sig i de første 10 aar.» Epidemierne mindes i befolkningen den dag idag og kaldes «nungunerssuaq», o: den store ødeleggelse.

Baade tabte dog ikke modet, men fordoblede sin iver, saavel for at faa de tiloversblevne af befolkningen til at sprede sig, som for at drage nye beboere til de gode fangepladser. Naar han i det ovenfor citerede siger, at hvis han ikke havde været «flittig og paapassende», saa havde handelen «*allerhelst i de sidste aar*» været lig nul, — saa er det disse epidemiers ødeleggelser, han sigter til. —

Imidlertid gik disse bestrebelse udadtil ud over koloniens indre anliggender. Baade fik for lidt tid til at tage sig af kontorarbejdet, og da han etpar gange var uheldig med assistenthjelp — saaledes maatte han en tid ta til takke med én, der tidligere bl. a. havde fusket i skrædderhaandverket og ikke duede til stort andet end at sy klær til inspektøren — kom han tilbage med sine regnskaber og var tilsidst i 3 aars restance med disse.

Dette blev aarsagen til hans fald. Inspektøren suspenderede ham 9/10 1787, men vilde ikke gi ham tilladelse til at rejse hjem. Derimod anbragte han ham hos Myhlenphort i Jakobshavn og gav denne ordre til at sørge for, at han bragte orden i sine regnskaber, saa det resterende kunde oprettes. Her boede han til vinteren 1788, og da han endnu ikke trods al flid var bleven færdig med papirerne, beordrede inspektøren ham til Godhavn for at han selv kunde føre tilsyn med hans arbejde. Her maatte han forblive til 1789, da han endelig blev «frigivet» og kunde rejse til København. —

Selv om Baade under sit ophold i Godhavn for en stor del genvandt inspektørens agtelse og aftvang ham respekt, saaat han gav ham en god anbefaling, vil det dog ikke kunne negtes, at der skete ham betydelig uret. Han havde ikke fortjent den ublide skebne, han fik. Han var ikke blot et kvikt hoved, men ogsaa baade en dygtig og virksom købmand og en virkelig fremsynet kolonileder.

Et lille trek viser, at han var i besiddelse af ikke ringe humor. Assistent Thordersen havde før sin afrejse fra Egedesminde optaget

nogle handelsvarer, for hvilke der ved hans død ikke forelaa kvittering. Revisionen i København gjorde derfor Baade ansvarlig for den ubetydelige sum — 4 rd. 6 sk. — «imod regress til Thordersen». Herpaa svarer Baade med en længere redegørelse, der konkluderer i følgende kostelige erklæring: «Altsaa kan ieg ikke andet end befries fra at være ansvarlig for nogle faa handelsvare, som var betroede til en fuldmyndig handels betient, som Thurdersen dengang var. Det er en artig regress, revisionen giver mig til Thurdersen, som allerede har været død i 6 aar, og man maa tiltroe mig ganske artige kræfter, dersom man troer at ieg kan bringe mig denne henvisning til nytte. Nei, min kiere revisor! Tag selv fat paa karlen i de dødes rige, ieg skiøtter ikke om at reise derhen, i det mindste ikke førend ieg kan blive overbeviist om, at der i anledning af disse udsættelser ikke ogsaa skal stilles en anviisning paa mig naar ieg kommer der, ligesom nu paa Thurdersen; thi i det land haaber ieg dog at blive frie for smaae sieles store ondskab.» —

Under sit ophold ved Godhavn indgav Baade til inspektøren et længere pro memoria, hvori han gennem en beskrivelse af Egedesmindes kolonidistrikt klart og klogt gør rede for sit syn paa forholdene og fremsætter forslag til disses «forbedring». Han ender sin skrivelse saaledes: «Disse, min ædle herre! ere mine tanker om Egedesmindes nærværende forfatning. Min reedelige hensigt med den været at gavne. Lykkelig, meget lykkelig vilde jeg agte mig, om den har været at gavne. Lykkelig, meget lykkelig vilde jeg agte mig, om dette kunde opnaaes. Godhavn den 29 maj 1788. Peter Baade.»

Dette overordentlig interessante dokument — hvoraf enkelte udtalelser er citeret overfor — viser hans — man fristes til at sige geniale — fremsyn. Og blev han miskendt, mens han var i Egedesminde som bestyrer, saa kunde han senere forsøde sit otium med bevidstheden om, i hvor høj grad han havde set rigtigt. Saagodtsom alle de tanker og forslag, han der udkastede, blev ved forholdenes magt realiserede i en meget nær fremtid. For blot at nevne nogle:

Han krævede «søvante» folk, men fik ingen. Men da koloniernes besættninger normeredes 1789, hedder det om Egedesminde: «5 arbejdskarle, *søevante*.»

Han udkaster den tanke, at man for at komme «de fremmede» i forkøbet kunde anstille hvalfangst ved Vester Ejland. Faa aar efter laa her et hvalfangeranleg, der i en lang aarrække gav udmerket udbytte, og Baade havde været død i mange aar, da dets betydning gik tilbage, fordi hvalerne aftog.

Han foreslog med udførlig begrundelse et tarveligt hus opsat paa øen Rifcol langt nede i syddistriktet, hvor der kunde stationeres

et par mand med et lille vareoplag. Ganske faa aar efter laa der et «anlæg» dernede, som — med en kortere afbrydelse under krigen 1807—14 — eksisterer den dag idag og alle dage har haft stor betydning.

Han fastslog som ufravigelig betingelse for handelens trivsel, at befolkningen «adspreddes» af hensyn til «den store beqvemhed til fangst, som findes nesten overalt /: meer eller mindre efter stedernes beliggenhed /: i dette temmelig vidtløftige district». Ikke 10 aar efter var der 25—30 beboede pladser i distriktet, og dette har med hensyn til fangstmuligheder og fangstudbytte altid siden været et af Grønlands betydeligste.

Han nevnedes som et middel til at opvekke driftighed og kappelyst blandt befolkningen «at opmuntre dem som virkelig havde drevet sommerfangst med en vis udsat præmie». I mineralogen Gieseckes dagbog over sine rejser i Grønland 1806—13 fortelles der om, hvorledes det i Nordgrønland ved inspektørens besøg paa de forskellige pladser altid var festens clou, at en saadan præmieuddeling fandt sted.

Efter sin tilbagekomst levede Baade stille og upaaagtet som pensionist i København. Han søgte ikke embede, men supplerede sin ringe pension ved forskelligt privatarbejde. 1795 assisterede han skifteretten ved opgørelsen af fhv. grønlandsk købmand Sandgreens bo med at bringe den afdødes regnskaber for de sidste aar af hans virksomhed i Grønland i orden. Senere var han «commissionair» (o: inkassator) for forskellige københavnske forretningsfolk, saaledes ved sin død for en møbelhandler, en garvermester, en skrædder og en klædekræmmer. Efter opgivelser i hans «stervboe» var det ikke ringe summer, han her havde under hænder.

«Fhv. købmand paa Grønland» Peter Baade døde «pludselig» paa Frederiks hospital den 4de december 1810, kun 55 aar gammel. Han var ugift og efterlod ingen arvinger. Siden paaske 1809 havde han boet hos smedemester Dahlberg i Studiestræde og skyldte her ved sin død for ½ aars husleje 30 rd., for te og kaffe 8 rd. 2 mk. samt for middagsmad 2 gange ugentlig à 2 mk. 6 rd., ialt 44 rd. 2 mk. Til hospitalet blev boet skyldig 5 mk. 2 sk. Hans eneste efterladenskaber bestod i et skab med papirer, en beskadiget skrivepult, en kontorstol og nogle klær. Boet var fallit.

PETER LORENTZ BANG

Købmand.

Peter Lorentz Bang er født ca. 1751 i Akershus stift, men hverken hans fødested eller hans ekstraktion er kendt. Ca. 21 aar gammel indtraadte han i militæretaten, i hvilken han efter eget sigende gjorde tjeneste i 14 aar. Først var han i 8 aar underofficer i den norske armé og lod sig derefter hverve «i samme qualité» i et dansk regiment. 13 august 1783 udnevntes han til «officer i hs. kgl. højhed prinds Friderichs regiment», i hvilken han stod som «lieutenant à la suite» i to aar. 8 april 1785 blev han «sadt i virkelig fændriks numer ved den 2den Friderichshavnske bataillon», hvor han imidlertid «paa grund af de paa regimentet heftende pensioner tiente paa en saare ringe gehalt» — han skulde af sin i forvejen ringe gage til disse pensioner betale 43 rd. 42 sk. Den eneste fordel, han nød, var at han havde fribolig i «Citadellet Friderichshavn» : kastelet i København, hvor han «siden og blev placeret i virkelig second-lieutenants numer».

Han indsaa snart, at der ikke laa nogen fremtid for ham i hæren. Hans «fattige omstændigheder og ringe udsigter til i en alder af 35 aar at gjøre større lykke i det militaire» bevegede ham da til «at søge anden vey».

Da han derefter fik løfte om ansettelse i kgl. grønlandsk handels tjeneste, fik han efter ansøgning afsked af hærens tjeneste 2 april 1786, hvorefter han foreløbig gjorde skrivertjeneste paa handelens kontor, indtil afrejsen til «det nordre inspectorat», hvortil han var bestemt, kunde finde sted.

1 juni laa skibet «De tvende fruere Margrethe & Elisabeth» sejlklart paa Københavns red, kaptajnen og de øvrige passagerer var samlede i toldbodens vinstue, parat til at gaa ombord, men løjtnant Bang, «som ogsaa skulle gaae til Grønland som assistent», var endnu ikke kommen. Skibskaptajn Egeskou bad da assistent Myhlenphort

gaa over i kastellet, hvor Bang endnu «havde logis», og hente ham. Myhlenphort traf ham «i cassernerne», hvor han «ogsaa var færdig at gaae til toldboden efter tilsigelse, men en liden misforstaaelse imellem ham og en makketenter hindrede ham derfra». Misforstaaelsen — der naturligvis var et pengeanliggende — blev klaret, og de begav sig til toldboden, hvor alle tog hjertelig afsked med venner og bekendte og gik ombord.

Rejsen blev overordentlig langvarig. Først laa de et par uger til-ankers syd for Helsingør for modvind, og da de naaede Skagerak, maatte de af samme grund søge havn i Norge, først i Brekkestø ved Lillesand og siden i Kleven ved Mandal. Særlig paa det sidste sted havde de det meget fornøjeligt med besøg i land og deltagelse i et bryllupsgilde i nærheden, men det befordrede jo ikke rejsen, at de maatte ligge vejrfast i disse havne ialt tre uger.

Da de omsider kom under sejl, mødte de paa nesten hele overrejsen modvind og storm, saa at skibet først 24 august passerede Grønlands sydspids, og op igennem Davisstrædet mødte de storm paa storm, som bestandig slog dem tilbage, saa at der endog blev tale om at søge den første den bedste havn i Sydgrønland. Engang var det kun med nød og neppe, de undgik at støde paa et stort isbjerg og forlise — «adskillige stød fik skibet, men — Gud være lovet! — det fik ingen skade! Alle troede, at skibet ved denne leilighed skulle have gaaet forloren, derfor blev storbaaden gjort løs og noget brød, smør og brændeviin bragt paa dækket for det tilfældes skyld, at vi skulle blive nødt til at flygte til landet». Paa dette tidspunkt laa løjtnant Bang, der allerede længe havde været haardt angrebet af skørbug, tilkøjs og rejste sig ikke mere før de naaede havn. Det bedrede naturligvis hellerikke hans tilstand, at kaptajnen nu saa sig nødsaget til at indskrenke rationerne, især af fersk vand, kaffedrikning var helt ophørt og tilsidst kunde de neppe faa vand nok til en kop the. Vejret blev stadig værre, og kulden generede passagererne føleligt, da der ingen kakkellovn var i kahytten. De fleste af passagererne, ja selv styrmanden, blev efterhaanden ofre for skørbugen, men værst angrebet var dog løjtnanten, saaat man endog begyndte at mistvivle om hans liv. 13 september «er kahytten som et lazaret, thi hver ligger i sin vraa», og der var ingen anden til at tilse og stelle om de syge end assistent Myhlenphort, som ikke fejlede noget.

Endelig 26 september fik man Godhavn i sigte, hvilket kaldte endog løjtnant Bang paa dækket, hvor han ikke havde været «i lang-sommelig tid» — men han maatte krybe paa alle fire op ad kahyts-trappen. Synet af landet havde dog saa oplivende virkning paa ham, at han, da alle kahytpassagererne blev inviteret til aftens hos inspek-

tøren, umiddelbart efter at skibet havde kastet anker i Godhavns havn, vovede sig til at tage mod indbydelsen, men han maatte bæres i land fra skibsbaaden. De følgende dage «maatte lieutenanten ud at gaae, men denne gaaen var ej anderledes end at 2de mand slæbde afsted med ham op og ned ad klipperne. Denne exercise holdt ved en god time», og samtidig doktoreredes der paa ham med cochleare. Flere af de andre sterkt angrebne døde, men Bang kom sig hurtig saa vidt at han allerede 8 oktober kunde aflegge besøg hos «chirurgus Olrik» paa «Godhavns Anlæg». Dog beholdt han meget længe efterveer efter sit svære skørbugsanfald.

14 oktober kom kolonien Christianshaabs baad og hentede ham, idet han af inspektøren var bestemt til at overtage «Claushavns Anlæg» under denne koloni. Da assistent Myhlenphort paa vej til *sit* bestemmelsessted Igdlutsiaq 25 oktober kom til Christianshaab, traf han Bang her, endnu noget mat efter overrejsens strabadser, og de fulgtes to dage senere ad til Claushavn, hvor Bang blev indsat i sin post af Christianshaabs købmand.

Da denne døde i juni 1787, blev Bang «interimskøbmand» ved kolonien i hans sted, uagtet han ellers 1 juni af inspektøren var udnevnt til «oberassistent» og bestyrer af logen Kronprinsens Ejland.

Hertil kom han imidlertid overhovedet ikke. I skrivelse af 31/3 1787 havde direktionen nemlig udtalt, at «colonien Omenak, som i de senere aaringer er bleven vigtig ved den temmelig heldige sælhunde fangst med garn, fortjener ogsaa af den aarsag besynderlig omhu, fordi vi befrygte, at den i købmand Muus ikke eier saa driftig og kiæk en bestyrer, som behøvedes deels til garnfangstens bedst muelige drift, deels til at vedligeholde den saa nødvendige subordination ved colonien og eenighed imellem hans undergivne». Og da købmanden ved Christianshaab havde indgivet afskedsbegæring, mente direktionen, at her var en god post for Muus, medens den forhenværende underofficer og løjtnant P. L. Bang mentes velegnet navnlig til at sette skik paa de insubordinære kolonister i Ūmánaq. Derfor burde dette bestyrerbytte foregaa snarest muligt, saaledes at Muus straks afleverede kolonien, foreløbig til sin assistent, og begav sig til Christianshaab, medens Bang — ligeledes snarest — begav sig til Ūmánaq.

Imidlertid kom skibet saa sent, at Ūmánaqs aflevering først kunde finde sted i begyndelsen af oktober og Bang som følge deraf først komme af med Christianshaab efter den tid. Inspektøren gav ham da ordre til, saasnart afleveringen til Muus var sket, at begive sig til Ritenbenk for der at afvente vinterislegget og da straks begive sig til Ūmánaq paa hundeslede.

Nu vilde uheldet, at Bang paany blev angrebet af skørbug, og derfor først i begyndelsen af marts 1788 blev istand til at rejse til Ūmánaq, hvor han straks overtog kolonien. Det lykkedes ham snart at faa de balstyrige gemytter blandt kolonisterne under kommando. Derimod gik det ikke saa godt med at bringe garnfangsten i flor. Dels var denne den følgende vinter forfulgt af uheld, idet storm berøvede erhververne over 100 garn, hvorfor der kun indhandlede 80 fade spek. Dels kunde Bang og missionær Cappelen ikke rigtig komme overens om, hvor der skulde oprettes «garnsteder», hvorfor der ingen videre udvidelse af fangsten skete foreløbig. Dels og navnlig tog skørbugen atter overhaand hos Bang, som derved saagodtsom sattes ud af virksomhed og nødsagedes til at ansøge inspektøren om hjemgangstilladelse snarest muligt. 18 juni bevilgedes hans ansøgning «paa grund af haard brystsygdom», han afleverede kolonien fra 1 august 1789 og hjemgik med skibet kort efter. Paa hjemreisen gæstede han Godhavn, hvor han af inspektøren fik attest for at være «en sadt og sierlig mand, der har sand følelse af ærekiærhed og retskaffenhed» og som «i alle deele har opført sig som en troe, reedelig og nidkier handels-betient». Inspektøren kan «derfor heller ikke nægte ham sin beste recommandation til den kgl. handels direction om, med høyst-sammes kraftige og milde bistand og hielp at see ham hiulpen ind i een ligesaa hæderlig vey som den han af lyst til at tiene den kongelige handel forloed».

Samtidig udtalte Niels Paulsen, «chirurgus for det nordre Grønlands district», i en attest, dateret Godhavn paa Disko 17 sept. 1789, at Bang i de to sidste aar «bestandig haver været sygelig af brystsvaghed og stærk gigt-smerte, som formedelst dette lands haarde clima ikke haver været fuldkommen at restituere».

Efter tilbagekomsten til København tilbragte Bang en aarrække her som sollicitant. Ved udrejsen til Grønland i sin tid havde han faaet løfte om ved afskeden fra handelens tjeneste at skulle blive «recommanderet til en convenable employ ved toldvæsenet». Som følge heraf søgte han alle mulige stillinger indenfor toldvæsenet i Danmark og Norge. I sine ansøgninger anfører han, at hans helbred «i det haarde clima» var bleven saa svekket, at han efter blot 3 aars forløb «maatte gaae her tilbage for at søge lægernes hielp, og disse forsikkre mig om, at mit legemes constitution ikke taaler det grønlandske clima».

Der skulde imidlertid gaa lang tid hen inden han blev bøn hørt. 18 april 1793 søgte han om «at vorde allernaadigst forundt den nu vacant værende controlleur-tjeneste udi Kiøbenhavn» for at være nær ved lægehjelp. Han fremhæver sin «paa 4de aar havde skiæbne ved

forgiæves at have ansøgt om forskellige toldbetieneringer», hvorved hans «oekonomiske omstændigheder særdeeles ere blevne derangerede». Han befinder sig nu «i den yderligste og kummerligste forfatning, uden hiælp og uden venner», og tilføjer: «min eeneste tilflugt er derfor til min konges naade».

Helt uden subsistensmidler var han nu ikke. Dels havde han haft «lidet opsparet» med fra Grønland, og dels fik han straks ved hjemkomsten bevilget 50 rd. i «vartpenge» i tre aar og, da denne tid var gaaet, 80 rd. i «pension» ifølge eget opgivende. Men opholdet i København var dyrt og han trengte i de første aar stadig lægehjelp.

Endnu 13 november 1794 er han ansøger, denne gang til toldinspektørposten i Flekkefjord. Han er nu «i den kummerligste forfatning» og udtaler: «skulde ieg nu ikke snart blive hiulpen, seer ieg ikke andet end min ruin imøde. Ald giort umage til et civil-brøds erholdelse for at være staten til nytte i et for mig fordeelagtigere clima er forbleven forgæves i fem aar.» Denne ublide skebne «blev saa meget tungere» at bære som han ikke var sig «noget uværdigt forhold» bevidst. Tvertimod havde handelsdirektionen for Grønland under 24 aug. 1790 attesteret hans «nøyagtighed og reedelighed», ligesom han efter sin hjemkomst havde aflagt fuldkommen «rede og rigtighed for de ting ieg har havt under regnskab».

Saa slog endelig forløsningsens time. Flekkefjordsposten blev det ganske vist ikke heller, men derimod en anden af de samtidig ledige poster. Ved kgl. resolution af 28 januar 1795 beskikkedes Bang til toldbetjent i Svelvik under Drammens toldinspektorat — som det synes uden ansøgning, idet en saadan ikke har været at finde i toldkammerkancelliets ekstraktprotokoller. Den faste løn i hans nye post var 100 rd. aarlig; med procenter, han var berettiget til, blev indtægten tredoblet, og desuden kunde han regne med en sportelindtægt af 20 rd. aarlig.

I en «pro memoria», dateret København 9 februar 1795, takker Bang underdanigst generaltoldkammeret for beskikkelsen samt anmoder om et gageforskud paa 100 rd. med den begrundelse, at «under supplicantaarene i Kiøbenhavn har ieg, uagtet den strængeste oeconomie, ikke kunnet undgaa at geraade i nogen giæld; denne maae betaales; adskillige nødvendigheder maae anskaffes; og dertil udfordres penge. Blottet for paarørende og venner er ieg nu i den allerstørste forlegenhed». Det synes endog at ha været vanskeligt for ham at indløse bestallingsbrevet, som kostede i gebyr 12 rd. 55 sk.

Generaltoldkammeret havde beordret ham «saasnart mueligt at tiltræde tjenesten», men Bang ansøgte i ovennævnte «pro memoria» tillige om tilladelse til at udsette rejsen til der blev skibslejlighed til

vaaren, da en rejse til Norge over land vilde blive ham altfor dyr. Hertil kom, at han «i følge en attraaende forbindelse, der i mangel af levebrød ikke har kundet opfyldes, kunde ved en hastig afreyse gjøre et skaar i min velfærd». Hvis han hermed sigter — hvad der er det sandsynligste — til et paatenkt giftermaal, saa er planen herom gaaet overstyr, thi Bang gik ugift i sin grav.

Men tilladelsen fik han. Toldkammeret indvilgede under 21 februar i at rejsen udsattes «indtil første skibslejlighed», og samtidig modtog han et gageforskud paa 50 rd. «mod at samme igien bliver at indeholde af tolderen, justitsraad Blom i Drammen, i 6 terminer, fra næstkommende 1ste april at regne, og saaledes at det gandske forskud ved 3die kvartals udgang næstkommende aar bliver at afbetale». Blom indsendte 25 rd. $\frac{4}{3}$ 1796 og de resterende 25 rd. $\frac{3}{2}$ 1797. —

27 apr. 1796 havde Bang ansøgt generaltoldkammeret om tilladelse til «at foretage en reyse til Danmark i denne sommer, paa 6 à 7 ugers tid, da det angaar en for mig vigtig sag». Tilladelsen fik han mod selv at bestride udgiften til en vikar, men forsaa vidt sagen har gældt det intenderede giftermaal, blev der altsaa intet af.

Først i maj 1797 rejste Bang til København, men kom ikke tilbage indenfor den nevnte tid. 31. aug. indleverede han derimod en ansøgning til kammeret om paa grund af svagt helbred at blive forflyttet til en bekvemmere post — enten som kontrollør i København eller som toldkasserer i Saksøbing, eller som «oberbetient» i Svendborg. Damen har aabenbart aldeles ikke villet entrere i en fremtid i Norge!

Bang har sikkert ventet at faa sin ansøgning bevilget, thi samtidig med denne forelaa der en af 25 august fra en af undertoldbetjentene i Drammen om «at komme i lieutenant Bangs sted i Svelvigen, da denne efter rygtet skal forflyttes».

20 oktober s. a. skrev toldinspektør Dajon i Drammen til kammeret, at Bang endnu ikke var kommen tilbage fra København og ej heller havde tilmeldt at have faaet «nogen prolongation til at forblive der, saa at han nu paa 6te maaned, i beste skibsfartens tiid har været fra værende og tjenesten ved en constitueret er forretted». Toldinspektøren forespurgte, hvorledes Bang «herfor vil blive at ansee». Der blev dog ikke gjort noget ved sagen, da Bang imidlertid var rejst hjem. Neste aar vilde han igen til Danmark, men inspektøren lod ham vide, at dette «ey lod sig gjøre». —

Om Bangs tjenstgøring i Svelvik havde Dajon kun ringe tanker. Han «var ey skikket til at entre skibe og fare i baade» og desuden saa sen i vendingen, at mange af de søfarende havde beklaget sig derover. Hellerikke var han skikket til at omgaas søfarende, idet han

forlangte mere «høflighed og føyelighed af dem end der i almindelighed kan ventes». Han har desuden «den vane at optage hvad der siges ham fra den værste side og give svar derpaa som let opbringer folk».

5 juli 1798 kom et skib ind Svelvikbugten med Drammen som maal. Løjtnanten roede ud til det med sine to «røjerter» (rorskarle) og gik ombord. Skipperen Lars Christensen var «en ung, fyrig, men dog tillige artig mand». Bang spurgte, om der fandtes «nogle vare i skibsrummet», hvortil skipperen svarede nej. Derpaa spurgte Bang: «De tillader ieg seer i skibsrummet, dette er min pligt.» Skipperen svarede, han maatte gerne, men da saa Bang gik derned med en af røjerterne, kom skipperen alligevel og gav ondt af sig og sagde bl. a., at han ikke agtede at legge bi med sit skib for denne forretnings skyld, med mindre Bang kunde «vise ham kgl. ordre derfor». De kom nu noget i klammeri herom, idet Bang sagde, at den kgl. ordre «kunde han ikke bære hos sig bestandig».

Bang klagede nu over skipperen og mente, han burde straffes: «er det vel mueligt og billigt at en kongl: betient saaledes skal blive begegnet og imodtagen udi sine lovlige forretninger? Da er det baand svagt som er imellem kongen og hans undersaatte; og ingen kongl: betient kan paa denne maade forrette sin tjeneste, naar enhver uhøffelig eller grov mand, han har noget i kongl: tienestes forretninger at udføre noget med, beviser grovhed og ondskab og ikke bliver straffet derfor. Bemelte skipper udlod sig og med mange grove ord, og da ieg var gaaed i baaden har skipperen udtalt ubeqvems skiældsord mig angaaende.»

Toldinspektøren kunde imidlertid ikke gøre noget ved sagen, da Bangs klage «ey indeholder bestemte grovheder i ord eller gierning», som skipperen skal have udvist; og da skipperen paa sin side klagede over Bang, maatte inspektøren udbede sig en tydelig og fuldstændig forklaring med to vittigheder vidners underskrift og at sagen oplæstes for røjerterne til disses erklæring og bevidnelse.

Hertil svarede Bang, at flere af de «grove udtrykke, som skipperen brugte i kahytten, ere upassende at anføre», men han gentog iøvrigt beretningen om begivenheden og erklærede, at «alt dette er sandhedens stemme».

Efter at have hørt parterne og vidnerne — der iøvrigt gik i Bangs favør — indberettede inspektøren sagen til generaltoldkamret, men med den bemærkning, at da det ikke kunde tilfulde bevises, at skipperen havde brugt grove ord eller i gerninger modsat sig eftersynet, vilde der neppe vindes noget ved at anlegge sag. Dette havde han søgt at overtøye Bang om «og at gjøre ham begribeligt, at meget kommer an paa en betients conduite ved slige leiligheder; en søe-

farendes udtryk ere ey de fiineste, men derfor ey altiid ilde meente; en betient bør ey lægge mærke til alt hvad de kan sige, men udføre sin forretning og lade det komme an paa om de vover at hindre ham deri». Generaltoldkamret foretog imidlertid intet desangaaende; sagen blev «henlagt». —

Tidlig paa vinteren 1799 søgte Bang atter rejsetilladelse, men nu var Dajons taalmodighed udtømt. Han havde intet andet godt at sige om løjtnanten end, at «uredelighed tiltroer ieg ham aldees ikke», men giver iøvrigt den karakteristisk af ham, at han er «frygtsom baade ved prayninger og paa isen, hvor dog de fleeste losninger skeer, langsom til at expedere sig, emfindtlig over det mindste der møder, og kiælen naar noget tilstøder ham, blot et ubetydelig stød paa en fod eller en finger gjør, at han i lang tid unddrager sig fra at gjøre tienneste». Inspektøren fremfører som eksempel, at i januar dette aar havde Bang lagt sig syg, fordi han ved en «inqvitation» var faldet paa isen og havde stødt en finger, «der dog saa vidt ieg kunde skiønne hverken var opsvullen eller stiv», medens Bang paastod, at han ikke kunde «faae klæder paa». Inspektøren bemærker yderligere, at han har lagt merke til «at naar der er meget at bestille er han altiid syg og overlader det da til sin collega at besørge det alt».

Dajon havde allerede tidligere anbefalet Bang til «forflyttelse». Nu skrev han til ham, at der i Svelvik var *saa* meget at passe «saavel om sommeren med skibes prayning, kontrollering eller krydsning etc., som om høsten og vaaren, naar skibene laste, og endelig især naar der ligger en deel Flensburgere, med hvilke et nøiagtigere opsyn nu er befalet», at «*begge* de i Svelvigen ansatte kongl: toldbetiente maae til alle tiider bruge al muelig vigilance» og der udfordres, at de *begge* «ere hurtige, villige og paapasselige og beqvemme mænd, der til alle tiider understøtte hverandre», og at hr. løjtnanten derfor selv sikkert vilde indse: «at De ikke er skikked eller beqvem til den Dem betroede post».

Bang svarede herpaa, at «vel kand ieg ikke rose mig af at være den hurtigste til at entre skibe i storm veyr», men «troskab i forretninger, som pligt er, tør ieg rose mig af at have viist og al muelig aarvaagenhed, saavidt det har staaet i min magt».

Det hjalp dog ikke. 15 februar 1799 skrev toldinspektøren til generaltoldkammeret og gjorde omstendelig rede for toldtjenestens tarv i Svelvik og for Bangs mindre tilfredsstillende arbejdspræstationer, paaregnet «at lieutenanten desuden attraaer idelig at være fra sin post hele sommeren», hvorfor det er nødvendigt, at der «skeer en forandring med lieutenant Bang». Inspektøren foreslog da, at denne entledigedes, til han kunde blive ansat «ved en for ham passende

post» mod i ventetiden at beholde sin halve gage og procenter. 150 rd. om aaret forekom Dajon at «være nok for lediggang». Restindtegten skulde da benyttes til at lønne en konstitueret betjent med i hans sted.

Generaltoldkamret tog inspektørens indstilling til følge. Man tilskrev Bang, at det var indlysende, at han ikke passede i en post «hvortil idelig udfordres legems anstrængelse», mens der paa den anden side i øjeblikket ikke fandtes «nogen leilighed til anden ansættelse for Dem». Ved kgl. resolution af 22 maj 1799 blev da Bang entlediget som toldbetjent i Svelvik med sin faste løn 100 rd. i aarlig «vartpenge» samt 50 rd. om aaret af generaltoldkamrets ekstrakasse. —

Kort efter rejste Bang til København. 31 marts 1798 havde han indgivet ansøgning om forflyttelse «til een af de i Kiøbenhavn vacant værende controlleur-tienester» og 19 november samme aar om «told og consumptions inspecteurposten i Nyekiøbing». Efter sin tilbagekomst til København søgte han ikke mere nogen post, men slog sig til ro med den opnaaede «pension». Desuden var han stadig sygelig. —

26 marts 1803 indfandt Københavns skiftekommission sig i Store Grønnegade nr. 222 angaaende skifteforretning efter forrige løjtnant og toldbetjent, tilsidst pensionist *Peter Lorentz Bang*. Tilstede var husvertinden, kniplingshandler Arentzens enke, som erklærede, at afdøde ikke efterlod sig livsarvinger, og hun kendte ikke hans udarvinger. Hun anviste derefter hans efterladenskaber, der bestod af 2 kufferter og nogle gamle klær.

Har enkemadame Arentzen kanske været den Hjerterdame, der bandt hans hu til København og bestandig drog ham tilbage dertil?

CLAUS BENDEKE

Inspektør.

Claus Bendeke er født den 3 februar 1763 paa gaarden Hubred i Vang paa Hedmark som søn af kancelliraad, sorenskriver Andreas Claussøn Bendeke (1712—80) og 1ste hustru Amalie Margrethe Rosenkrantz Lerche (1733—67).

Efter at være undervist af huslærere i hjemmet sattes han ved farens død i Helsingør skole, hvor den allerede da bekendte Niels Treschow netop var bleven rektor. Herfra dimitteredes han efter 3 aars forløb til universitetet, hvor han 3 okt. tog «examen artium» med karakteren *haud illaudabilis*, valgte professor Rottbøll til privatpræceptor og blev 19 marts 1788 *candidatus juris* med *laudabilis* baade til *theoreticum* og *practicum*.

Derefter havde han forskellige konditioner paa embedskontorer, indtil han 6 maj 1795 udnevntes til «inspecteur for handelen og hvalfangsten ved de sydlige colonier i Grønland» efter Andreas Molbech Lund, «som efter ansøgning er entlediget».

20 juli 1795 kom han til Godthaab og overtog inspektoratet efter sin forgænger. Skønt han var ugift, indrettede han sig fra første færd paa at føre standsmaessigt hus, idet han medførte husbestyrerinde, madame Sara Elisabeth Krogh, hvis mand, Heinrich Krogh, fungerede som hans tjener. Krogh døde i Godthaab i maj 1797, men hustruen blev i sin stilling og fulgte Bendeke til Godhavn, hvor hun flere gange optraadte som fadder ved europæiske børns daab.

1796 ventede man, at Nordgrønlands inspektør Schultz vilde hjemgaa, og da embedet var noget bedre lønnet end det sydlige inspektorat og desuden paa grund af den sterke trafik af fremmede hvalfangerskibe mentes at kræve større erfaring, udnevnte direktionen 27 maj 1796 Bendeke til inspektør for Nordgrønland og udsendte kaptajn

Bull til hans efterfølger i Godthaab, dog med det udtrykkelige forbehold, at saafremt Schultz ikke hjemgik før aaret efter, skulde Bull paa egen bekostning opholde sig ved Godthaab saalenge og sette sig ind i embedets forretningsgang. Schultz gik ikke hjem, og Bull fik da bolig i inspektørhuset i kost hos Bendeke, der i ham fik en udmerket kontorfuldmegtig.

Bendekes embedstid i Grønland forløb jevnt og roligt. Institutionen var nu saavidt festnet og saavel handelsbetjentene som befolkningen saavidt indlevet med den nye tingenes tilstand, at landets højeste øvrighed ikke udsattes for større sindsbevægelser i sine vante embedsfunktioner.

1796 bragtes han dog i en vis affekt paa grund af en besynderlig foranstaltning hjemmefra. En «i Kiøbenhavns tugthuus for begaaet falsk paa livstid indsat fange», Chr. Fred. Steinlein, blev paa sin hustrus ansøgning og forbøn frigivet mod at gaa til Grønland som assistent med forpligtelse til ikke at vende tilbage, da han i modsat fald vilde være «uden videre dom igien at indsætte i tugthuset». Det besluttedes i direktionen, at «det søndre inspektorat» skulde lyksaliggøres med denne mer end tvivlsomme akkvistion.

Da inspektør Bendeke fik brev om ansettelsen, kunde han deraf kun se, at der maatte være noget usedvanligt ved mandens antagelse, men ikke *hvad* dette var. Imidlertid fik han snart nærmere besked, idet «rygtet om dette menneske» var løbet forud for ham selv til Grønland — og ikke blevet formindsket ved udbredelsen deroppe. Bendeke havde — 19 juni — allerede fra tre købmænd «faaet arkelange breve med hæftige declamationer over at faae en med-broder fra tugt- og stokhuset, samt den beskiæmmelse, de derved liide» — og der vil snart komme flere saadanne protester. Indrømmes maa det ogsaa, siger han, at hvis manden virkelig er som falskner inddømt i tugthuset og nu benaadet med evig forvisning til Grønland, saa *er* dette meget ydmygende for inspektoratets betjente, «i hvis klasse han, som maleficant fra tugthuset, indsettes». Han «vil her blive ynket af alle veltænkende; kolonisterne (∴ mandskabet) som skulde lyde ham vil see haanlig ned paa ham, og Grønlænderne vil snart lære det samme. Jeg beklager den ulykkelige! han vil, dersom alt dette skrig har grund, finde her en værre skiebne end den han udflyede, og vil kun blive til byrde, uden at kunne gjøre nogen nytte. Og hvad skal man omsider fange an med dette menneske?»

Protesten hjalp imidlertid intet. Manden var allerede undervejs, og Bendeke maatte bide i det sure æble og tage imod ham. Han placerede ham da ved Sukkertoppen som et nogenlunde isoleret og roligt sted med en bestyrer, der var kendt for sin faste haand — og fik da

hellerikke i sin tid videre bryderi med ham, da han foreløbig skikkede sig ret vel. —

Hellerikke forholdet til missionen og missionærene voldte lenger større bryderier. Da Godthaab ved missionens reduktion 1792 var bleven lagt ind under Frederikshaab, besluttede missionær Meyer at tage bolig skiftevis ved hvert sted, da han ellers ikke kunde bestride det saaledes fordoblede arbejde forsvarligt. Dette havde bragt Bendeke forgænger i tvivl om, hvorvidt direktionen nu ogsaa vilde være villig til at vedligeholde to boliger til een missionær. Da Meyers efterfølger 1796 vilde gøre ligesaa og til at begynde med slaa sig ned ved Godthaab, tog Bendeke det som en selvfølge, at boligen der maatte settes istand til ham — dog, siger han, kun saa nødtørftigt som muligt, da bygningen ikke er en hovedreparation værd. —

I anledning af, at direktionen 1796 paatenkte en nyordning med aflønningen af de grønlandske tjenestemænd, idet man vilde bort fra kostdeputatet in natura og i stedet yde en bestemt sum aarlig, traadte inspektør Bendeke i skranken for bibeholdelse af den gamle ordning, idet han hævdede, at betjentene ikke vilde kunne staa sig ved byttet, da priserne kunde svinge sterkt fra aar til aar og det da ofte vilde bli dyrere at leve i Grønland, hvis al proviant maatte købes til aarets pris. Deputatets afløsning med «kostpenge» fandt først sted henimod 1880.

Inspektør Bendeke indledede straks efter sin ankomst en kampagne mod de herrnhutiske missionærer for at faa dem til at «udflytte deres Grønlændere til de nærsomste pladser i districtet», for at den skadelige «sammenhobning» ved missionspladserne derved kunde modarbejdes. Han hævdede med stor bestemthed, at missionærene selv var skyld i sammenhobningen. Disse sagde ganske vist, at det var Grønlenderne, som ikke vilde udflytte, samt at der var saa mange enker iblandt deres menighedsmedlemmer, og disse maatte forsørges ved missionsstationerne. Hertil svarede Bendeke dem imidlertid, at efter hans erfaring var Grønlenderne et gæstfrit og godgørende folk, der med glæde selv vilde tage sig af sine enker. Hvor skulde det ogsaa være muligt, at der var saa stor forskel i samme befolkning? Hos «den danske missions Grønlændere» merkedes aldrig «saadan ubillighed og haardhed». De herrer missionærer «undveege svaret og afbrøde samtalen».

Endnu 1796 var det ikke kommen videre med udflytningen fra Ny Herrnhut. Først sagde brødrene, at det var sært, man drev saa sterkt paa deres Grønlænderes udflytning, naar «den danske missions heele hob» stod ved pladsen Sårdloq inde i Godthaabsfjorden. Dette fik Bendeke hurtig ændret ved den danske missionærs hjælp. Saa sagde brødrene, at der var «saa mange slette erhververe» mellem deres folk,

at det ikke gik an at «slippe dem ud paa egen haand». Hertil svarede Bendeke, at dette neppe blev bedre, saalenge man holdt dem sammenhobet paa eet sted. Der er ogsaa mange unge drenge, ja lige op til 16—18 aarige, der «aldrig har sadt deres fod i en kajak». Ja, svarede brødrene, det er rigtigt nok. Men de er foreldreløse og ingen kan skaffe dem kajaker. Da denne indvending omgaaende besvaredes af inspektøren med et løfte om at give understøttelse til dette formaal, saa snart d'herrer gjorde alvor af at begynde udflytningen, maatte de omsider love at forsøge derpaa. Samme sommer udflyttedes da to familier til øerne syd for Godthaab. De klarede sig godt trods den uheldige vinter, der paafulgte, medens Ny Herrnhuterne frøs, sultede og intet leverede til handelen. Dog lykkedes det ikke Bendeke at drive sagen videre end hertil i de to aar, han virkede i Sydgrønland. Ved de andre Herrnhuterpladser, der ikke som Ny Herrnhut var indenfor hans umiddelbare rækkevidde, skete der overhovedet intet, og det skulde vare endnu mange aar og koste megen kamp fra hans efterfølgeres side, før udflytningen blev ordentlig gennemført. Hans nærmeste efterfølger Bull gik med megen kraft i hans fodspor med hensyn til denne sag.

Ligeledes maatte Bendeke kæmpe med andre skavanker i den herrnhutiske mission. Saaledes klager han over, at dens medlemmer «stadig er sniighandlere». En Grønlender fra Ny Herrnhut havde endog overfor købmanden pralet med, at han endnu ved juletid havde brendevin, «ja! en heel dunk fuld», købt ombord paa et af skibene for 20 svartsideskind.

Han ankede ogsaa over, at «de mæhriske brødre ere saa aldeles u-kyndige i al lægehielp, da de jo dog opholde sig her blot til Grønlændernes beste». De kunde ikke engang aarelade! Deres eneste lægemiddel var — «en skeefuld brendeviin, som i hidsige sygdomme er et desperat middel». —

Ogsaa i Nordgrønland kom Bendeke ind i roligere forhold end hans forgængere havde haft. Den kamp, som disse, og da især Schultz, havde ført mod de fremmede hvalfangskibes anmasselser og overgreb, havde ialtfald til en vis grad dæmmet op for disse. Selve de fremmedes hvalfangst var dog stadig stor. 1797 saas i nærheden af Godhavn 20 engelske skibe og 1 hollandsk «under preussisk flag». —

I Bendekes tid indførtes almindelig vaksination i Grønland. Grønlænderne «var ret villige», og ved inspektørens indflydelse gjordes der ved Godhavn «en heldig begyndelse». Men da det viste sig, at vaksinen, der udsendtes, ikke virkede saa godt i Nord- som i Sydgrønland, lykkedes det ikke ham at faa sagen gennemført, da han saa tidlig forlod landet.

Derimod lykkedes det ham efter nogle heldige forsøg at faa sat igang udbrending af tran af leveren af haakjerringer.

Ligeledes maa inspektør Bendeke siges at være opfinder af de siden stadig benyttede grønlandske pengesedler, idet han 1801 udstedte saadanne og fik dem sat i omløb ialtfald ved Godhavns handelssted. Det var ganske simpelt brugte spillekort med inspektoratets segl bagpaa — «og er samme spillekort og forbrugte lak ikke regnet den kongelige handel til udgivt». —

Bendeke taalte ikke klimaet i Nordgrønland. Han led meget af skørbug og maatte tilsidst bestemme sig til at repatriere. 7 juni 1801 forlod han Grønland efter at have konstitueret P. H. Motzfeldt i sit sted.

Efter sin tilbagekomst tog Bendeke foreløbig ophold i København. Fra inspektørembedet entledigedes han først 23 marts 1803 med 400 rd. i vartpenge og blev samtidig udnevnt til virkelig kammerraad.

19 december 1804 modtog han udnevelse til amtmand over Hedmark, og her blev han 1807 gift med *Magdalene Cathrine Pihl*, født 1787, datter af provst og sogneprest i Vang Abraham Pihl og hustru Anna Cathrine Neumann.

Formodentlig har vedvarende svagelighed hæmmet hans embedsvirksomhed, thi ved resolution af 26 oktober 1813 truedes han med remotion, hvis han ikke inden 6 maaneder «bragte al sin forsømmelse i orden». Aaret efter blev han dog medlem af Eidsvollsforsamlingen.

14 september 1816 forflyttedes Bendeke til Christianssand som stiftsoverretsassessor. Sygdom hindrede ham dog foreløbig i at flytte til sit nye embede. 9 apr. 1817 udtalte justitsdepartementet, at man ikke havde noget imod, at hans rejse fra Hedmark til Christianssand udsattes til maj maanedes begyndelse. Paa grund af nyt sygdomsanfald var han dog endnu 17 maj forhindret i at rejse. Nu blev departementet imidlertid utaalmodigt og paaskyndede afrejsen, idet man forlangte opgivet, *naar* han vilde kunne begive sig sydover. Svaret — dateret 4 juni — lød: forhaabentlig medio juni. Da er han vel endelig kommen afsted!

8 september 1823 udnevntes Bendeke til justitiarius ved stiftsoverretten og døde i dette embede den 29 maj 1828 i Christianssand. Hustruen døde den 14 juni 1843 i Frederikshald.

Der var to sønner og fire døtre i egteskabet.

JOHAN GEORG DANIEL BERNHARDT

Kirurg og købmand.

Om *Johan Georg Daniel Bernhardt's* ekstraktion vides intet med sikkerhed, men han er utvivlsomt identisk med den af O. Sollied og P. R. Sollied i «Bergens bartskjærere og kirurger 1500—1800» (Bergens hist. forenings skrifter nr. 29/30) s. 136 nevnte *Jan Jørgen Daniel Berenhart*, og det ligger da nær at antage, at han har været en slegtning, maaske en bror, af den i samme skrift s. 133 ff. omtalte *Jørgen Paulsen Berenhart*, der kom til Bergen 1715 som «skibsmester» og blev kirurg i byen.¹ I saa fald er han vel ligesom denne født i Stade i Bremens stift antagelig i 1690-aarene. Han var oplært som «bartskær» og maa have haft nogen kirurgisk uddannelse, da han af det nystiftede Grønlandskompagni i Bergen straks fra dettes begyndelse blev antaget til «mester» (∴ læge) paa den forestaaende, af Hans Egede ledede Grønlandsekspedition. Han nevnes første gang 30 januar 1721, da der akkorderedes med skipper Berendt Hansen Wegner om «at føre Findnæsskuden» (∴ skibet «Haabet») til Grønland, samt med styrmand Selgen Michaelsen, Hartvig Jentoft som købmand, en baadsmænd, en kok, 3 matroser, en koksmat og «barberen J. G. Bernhardt». I kompagniets gagebog for «Haabet» kaldes han kirurg.

Han er altsaa kommen med Hans Egede til Grønland og har deltaget i det første pionérarbejde i landet. En rask mand har han været, ikke bange for at tage haand med i alt forefaldende arbejde og flink til at skaffe fersk proviant til huse; allerede 3 september 1721 — fortæller Hans Egede — «skiød voris mester et reensdyr paa en øe». Ellers fik han i egenskab af læge nok at gøre den første vinter, thi skønt denne var «mild og naadelig», blev dog adskillige af folkene sterkt angrebet af skørbug «foraarsaget af dend alt for megen roelighed, de har været udj, och saa af dend kaalde værelse og boelig, thi af manquement paa bord fich folchene iche gulv udj deris stue, og

¹ Se ogsaa P. R. Sollied og O. Solberg: *Haabets Koloni*, Oslo 1932, s. 263.

de derfor af dend kolde grund vel har kundet samle sig nogen sygdom, som mest har søgt roelighed». «Mesteren» maatte derfor idelig være hjemme paa kolonien og tilse de syge, navnlig da «de medgifne medicamenter, fornemmelig mod scurbut, iche har villet gjøre dend virkning, som mand vel ønskede og skulle vente»; aarsagen hertil — siger Hans Egede — «kand ieg iche viide, enten, som mand och vell paa andre steder har erfaret, at medicamenta under en fremmet clima iche har sin rette virkning, eller mand skulde beskylde og tilskrifve det medicamenternis udøchtighed». Imidlertid samlede Bernhardt cochleareplanter, «som her voxer mangfoldig af ved de wildis huuser, og er en bedre præservativ mod schorbut, end alle apotecher udj Europa», og reddede derved alle de syge paa en nær, som døde allerede i februar. Der blev derfor ikke megen tid tilovers for doktoren til at dyrke friluftslivet det første aar.

Imidlertid syntes han godt om at være i landet. Da Hans Egede nemlig, i anledning af at «det hidtil os ventende skibs ankomst saa lenge forhalsis», i slutningen af maj 1722 bestemte sig til at sende det overvintrede skib «Haabet» hjem snarest og selv blive tilbage «med faae folch, som sig godvilligen dertil ville resolve», var Bernhardt en af dem, der besluttede at blive, uagtet «dend endnu i behold hafvende proviant iche ville blifve tilstrechelig, baade for hiemgaaende og tilbage blifvende, med mindre enhver ville være betencht paa en minagerligere spiise-maade end til datum.» Hans Egede lovede da ham og de andre, som blev hos ham, «en viss pension til deris løns forbedring». At der et par uger senere kom hele to skibe fra fedrelandet med forstrekning, gør jo ikke den trufne beslutning mindre helttemodig, thi det *var* virkelig et vovestykke at tenke paa at blive selvfortende et aar i Grønland med en proviantbeholdning paa 4 tønnder gryn, 14 tønnder rugmel, 1 tønnde smør, $\frac{1}{2}$ tønnde sirup, 7 tønnder malt, 1 tønnde rugkavringer og 1 anker brendevin, som var alt, hvad de kunde faa. —

I den følgende tid var kolonisternes sundhedstilstand betydelig bedre, saa Bernhardt fik mere lejlighed til at følge sine friluftstilbøjeligheder og se sig om i landet.

8 august 1722 rejste han med «bogholderen», købmand Jentoft, «ud paa skiøtterie, hvor de da med det samme besøgte de Grønlændere, som nu i nogle ugers tiid have boet her nær hos os». Vildt fik de ikke meget af, men de fik et sterkt indtryk af, hvordan befolkningen allerede nu betragtede Hans Egede. Ved et af de steder, hvor de opholdt sig hos Grønlænderne, kom en og sagde, at hans kone var ved at dø, men da de vilde gaa hen at se til hende, vilde han ikke tillade dem det, men sagde, at «pelleste» (grønlandsk udtale af «presten»

o: Hans Egede) skulde komme og «blæse paa hende». Da de dertil bemærkede, at det kunde *de* jo gøre, var svaret: nej! de var «michekau» (for smaa, for magtesløse) og «formaaede intet». Da de kom hjem derfra, tog Hans Egede derhen og prædikede for befolkningen.

Senere paa høsten og om vinteren var Bernhardt ved forskellige lejligheder med Hans Egede hos Grønlenderne, én gang for at overvære en ligfærd og «fornemme hvad process de hafver med deris døde at begrafve». De kom for sent til selve ceremonien, men traf følget i sørgehuset, hvor de talte trøsteligt til dem, saa godt de kunde, og fik lov til at se den dødes hvilested, «hvor de hafver giort en smuch grafv af tørfv og steen og lagt hannem under; ved siden af grafven hafver de lagt den dødes fiskeredskab, som var i støcher skaaren». En anden gang, var de «for plasier» henne at se en aandemaner-séance og overværede, at aandemaneren «efter at liuset var udslucht, anfangede med sit abe-spill». Da de bagefter gjorde indsigelser imod dette og sagde, at det ikke var andet end «løgn og giecherie», hvis pointe var let nok at gennemskue og eftergøre, fik de at vide, at de var — nu ogsaa selve Hans Egede — «mickeckau».

Bernhardt fik dog ogsaa lejlighed til at øve sin lægekunst paa de indfødte, hvilket fremgaar af, at da han engang var gaaet bort til et af Grønlenderhusene i nærheden, hvor han overværede, at en aandemaner med «mumlen og andet deris giecherie» søgte at helbrede en syg og til slut foreskrev patienten «visse spiise, som han iche motte æde» — og ved sin hjemkomst fortalte dette til Hans Egede, tager denne anledning til at bemærke, at Grønlenderne ogsaa altid forlangte sig diæt foreskrevet, naar doktor Bernhardt behandlede dem.

Imidlertid var hans tid udløbet, og 1 august 1723 afløstes han af den 8 maj s. a. af Bergenskompagniet antagne kirurg Johan Wilhelm Jordan. —

Vinteren tilbragte Bernhardt i Bergen. Men da Grønland stadig tiltrak ham, søgte han paany ansettelse i kompagniets tjeneste og, da han vidste at Jentoft kunde indgive afskedsbegæring, nu posten som dennes afløser. Da han havde vist sig som en i Grønland særdeles brugbar mand og havde Hans Egedes anbefaling, betenkte kompagniet sig ikke længe, men antog ham 28 marts 1724 til bogholder og købmand i Jentofts sted og, da Jordan nu skulde til den nye koloni Nepisene, tillige til efter ham at fungere ved «Haabets colonie» som kirurg.

Bernhardt rejste ud med skibet «Cronprintz Christian», men kom ikke ligestraks til sit egentlige bestemmelsessted. Han foretog først

med skipper Jens Falch en handelsrejse nordefter til omtr. 69 grader, hvorefter han blev sat ind i købmandsforretningerne af Jentoft, der fik god tid dertil, idet han først forlod landet 3 august. Fra begyndelsen af denne maaned havde Bernhardt overtaget kolonien, og allerede 5 august drog han med to «chalupper folck» 2—3 mil sydefter for at faa fat paa en stor drivhval, som nogle af folkene, der havde været ude for at indsamle drivved rundt om paa øerne, havde fundet og afmerket med en stage. Efter 4 dages forløb kom de tilbage med uforrettet sag, «ihvor flittig og møysommeligt de end alle vegne søgte omkring, thi misten [ø: taagen] har i disse dage været saa tyck, at de icke har kundet seet ret langt fra sig». Neppe var de dog kommen hjem, før det rygtedes gennem nogle forbipasserende indfødte, at hvalen dagen før var funden af en flok Grønlendere. De rejste da straks derhen «og med forundring saae, at de wilde allerede hafde trancheret dend led for led». Nu fejrede imidlertid Bernhardts forretningstalent en triumf. Han hævdede, støttet af Hans Egede og folkene, at disse først havde fundet og afmerket hvalen, hvorfor de maatte have ret til part i den — og satte virkelig igennem, at de fik erstatning for deres part i «kobbe-spæk» — et godt bytte, idet hvalen var en finhval «som mestendeels bestaaer af bare kiød, seener og been».

I det hele taget var Bernhardt en overmaade driftig kolonibestyrer, som ikke forsømte nogen lejlighed til at paase handelens tarv. 13 september drog «bogholder og mester Bernhardt» med en slups folk ind i Ameralikfjorden «for at afhente det lidet korn, som der inde blefv saaed, disligeste og med samme at inqvirere efter dend diverse couleur weichsteen, som der skall findis». 21 sept. kom ekspeditionen tilbage, kun med ringe udbytte. Kornet «var gandske grønt og liden kjerne udj», saa «mand fornemmer noch, at kornet her i landet neppe vil komme til fuldkommenhed, og det formedelst nattekulden, som tiilig indstiller sig». Det viste sig ogsaa, at talgstenen ikke var andet end «dend gemeene sort».

8 oktober rejste han med assistenten og to mand «paa reenskiøt-terie» ind i Prestefjorden og kom efter 4 dages forløb tilbage med bytte. 17 oktober rejste han med en slups folk 10 mil nordpaa til øen Pisugfik, hvor der var en stor Grønlenderboplads, da man havde hørt af forbipasserende, at de indfødte der havde fanget hvaler — «i tanche at blifve der nogle dage, for at forsøge, om icke ogsaa de, formedelst de wildis hielp og underviisning, kunde komme i færd med hvalen og dræbe hannem efter de wildis maneer». Men efter en uges forløb maatte de ogsaa denne gang vende hjem med uforrettet sag «formedelst at veyret imidlertid har været saa slemt og u-stadigt».

Paa grund af alle disse «udendørs» forretninger fik han ikke tid til

at tage sig af koloniens indre anliggender før 27 oktober, da «raadet» konstituerede sig paany med «oberhofvedet Hr. Hans Egede» som formand og Bernhardt, assistenten Mathias Fersleff, «kyperen» Daniel Baade og tømmermanden Tollak Thomesen som medlemmer. Ved samme lejlighed fastlagdes koloniens daglige menu:

«Hver dag spiises saaledes:

	Middag.	Aften.
Søndag:	ærter og kiød,	ærter og kiød.
Mandag:	gryn-grød og sild,	meelgrød.
Tirsdag:	ærter og lax,	ærter og lax.
Onsdag:	gryn-grød og sild,	meelgrød.
Torsdag:	ærter og tørfisk,	ærter og tørfisk.
Fredag:	gryn-grød og ost,	meelgrød.
Lørdag:	gryn-grød og sild,	meelgrød.

3 brugelige trækander med øll om dagen.»

Derefter var Bernhardt ude paa endnu et togt for at søge at bringe lidt afveksling ind i denne ensformige kost. Fra 21 november til 1 december opholdt han sig i «Baals Revier», d: det indre af Godthaabsfjorden, med 3 mand for at fiske rødfisk, som der sagdes at være mange af. Men «de finge endda ingen sønderlig fisk» og for slet vejr kunde de «heller icke faae forhvervet noget med skiøtterie og weideskaff paa landet». Derimod traf han paa en afsides boplads — en oase i ørkenen, hvorom det hedder i raadets journal: «berettede bogholderen, at hand i den saakaldede Pisiksarbime fiorden antreffede en dahl, hvilcken endnu var gandske grøn og uden snee, saa at de wilde endnu kunde sancke adskillige slags bær, som er staaende siden høsten, hvilcket paa de andre steder icke kand skee formedelst at jorden er gandske overlagt med snee; de der boende wilde kommer icke ud til hafs, men opholder sig af hvalfisk, kaabber og vilt, som de der kand forhverfve».

Saa holdt han sig hjemme jul og nytaar over, hvorefter rejser og togter saa smaat begyndte paany. 6 februar 1725 var han med Hans Egede hos nogle Grønlendere, som boede i nærheden, og blev der om natten. Dagen efter vilde de gerne være rejst lengere sydpaa for at se, om der hos de derboende skulde være nogen handel at faa, men deres slup var «gammel og leck», saa de turde ikke vove det «i saa skarp og extraordinaire en frost, da hver draabe søe, som indkom, strax blefv til iis», og blev derfor en dag lengere, hvor de var.

Endelig foretoges fra 19 marts til 8 april det store foraarstogt, idet

Bernhardt «med dend store baad selv 5te» drog sydefter saa langt han kunde komme for «at faae nogen handling hos de der boende Grønlændere før de fremmede handlers ankomst». Dette togt lykkedes fuldtud, idet han fik saa meget af spek og skindvarer, som baaden vel kunde laste.

Men her kom Bernhardt tilskade med sit ene knæ, og da lidelsen forværredes, blev han nødt til at kvittere sin post og hjemgaa 10 juli 1725 for at søge helbredelse hjemme.

Hans Egede var meget ked deraf og ønskede ham til landet igen. I indberetning af 30 juni skriver han: «Monsr. Bernhard motte denne gang dimitteres for svaghed udi hans knæ. Skulle een colonie blive oprettet længere om nord, ved Nordbay, eller der omtrent, som noch var raadeligt, da var Bernhard meget beqvem, did hen sig at begive, thi hand er icke allene af een god og sterck natur, men har och gode gafver at omgaaes med de wilde. Jeg hafver af hans discurser fornummet, at hand vell dertill skulle sig resolvere.» Det vilde han ogsaa. 1726 kom han igen til landet med skipper Falch med instruks som købmand eller købsvend af 3 april, men kun for paany at foretage en handelsrejse med skibet nordefter til Diskobugt, hvorefter han fulgte det tilbage til Norge.

Bernhardt kom derefter ikke mere til Grønland. Efter hjemkomsten tog han ophold i Bergen. Her var han som «bartskiergesell» 12 december 1725 i domkirken bleven viet til *Anne Cathrine Michelsen*, født 1701 som datter af Didrich Michelsen og hustru Catharina Christensdatter von der Velde, der siden blev gift med «mester» Melcher Bødker (død 1711).

Et barn af Bernhardt og hustru blev døbt i Nykirken 9/8 1726 under farens fraværelse i Grønland, men døde 9 uger gammelt og begravedes fra domkirken 15/11.

Bernhardt selv har nok alligevel faaet ulivssaar i Grønland, thi han maa være død rimeligvis allerede inden udgangen af 1727, idet hans enke sommeren efter blev gift paany med den fra Grønland hjemkomne kirurg Frederik Henchel (se denne).

ANDREAS BING

Missionær.

Andreas (døbt Anders) *Bing* er født den 19 marts 1702 i Trondheim som søn af Jesper Matzen Bing¹ og hustru Karen Andersdatter. Ifølge sønnens «vita» i Sjællands stifts bispeprotokol har faren været hospitalsforstander («ephorus hospitii publici»), hvilket støttes ved hvad nedenfor anføres om hospitalspresten, men ellers ikke ad anden vej har kunnet konstateres.

Efter foreldrenes tidlige død blev «den ærværdige Nicolaus Smit, sjelesørger i samme hospital [animarum curator in eodem hospitio]» hans formynder. Prest ved Hospitalskirken i Trondheim Niels Larsen Smidt, født i Jylland, død 1719, var anden gang gift med Elen Bing (datter af raadmand Jens B.), som ventelig har været slegtning af hospitalsforstanderen, saa at dette er forklaringen paa, at pastor Smidt blev drengens formynder. Han satte ham i «den offentlige skole», d. v. s. katedralskolen, hvor «det faldt i hans lod at samle skolastisk støv i et tidsrum af tolv aar».

1724 dimitteredes han af rektor Niels Krog til Københavns universitet, hvor han 28 november absolverede «examen artium» og begyndte sine studier med historikeren, professor Hans Gram som privatpræceptor. Denne tog sig særdeles af ham og skaffede ham kort efter klostret og regensen. 8 maj 1725 tog han «examen philosophicum» og studerede derefter theologi under doktorerne Hans Bartholin og Nannestad. 1729, 26 juli, tog han baccalaurgraden med særdeles hædrende omtale af professor Gram, og allerede 5 december s. a. indstillede han sig til theologisk attestats, som han bestod med karakteren *haud illaudabilis*, hvorefter han 22 april 1730 prædikede for dimiss, og belønnedes derfor med *laudabilis*.

Imidlertid har theologien ikke været hans egentlige lyst, men han

¹ Saaledes ifl. sønnens «vita». I kirkebogen findes han anført som Jesper Madzen Havnsøe.

har — rimeligvis efter sin præceptors raad — lagt sig efter den for at have en embedseksamen at falde tilbage paa. Hans egentlige lyst var matematiken, som han beskeftigede sig med i al den tid, han kunde faa tilovers fra sit fagstudium og nu, da han var færdig med dette, med fuld kraft kastede sig over. I Erichsens «Trondhjems katedralskoles historie» siges det, at «Trønderen Andreas Bing, dimitteret 1724, endnu 10 aar derefter opholdt sig i Kjøbenhavn, stærkt optaget av matematiske studier og fysikalske eksperimenter. Hans Gram, som omtaler dette i et brev til grev Rantzau, trodde aabenbart, at der stak en betydelig videnskabsmand i ham; deraf blev der dog intet, og Bing blev kun en jevnt dygtig prest i Smaalenene».

Det er dog ikke saa givet, som rektor Erichsen synes at tage det for, at Gram, der dog vel har kendt sin myndlings evner, ikke har haft ret og der virkelig «stak en betydelig videnskabsmand i ham». Bing siger selv i sit «vita», at han, da han var færdig med theologien, straks «hengav sig til matematiske studier og tog informationer heri, men fattigdom forbød ham at gaa denne vej og berøvede ham hans gode mulighed for at blive til offentlig nytte i dette fag». Det viser, at han har haft udsigt til at blive universitetslærer. Og spørger vi om den egentlige grund til at hans fremtidsplan strandede, standser vi ved det ikke usedvanlige: *où est la femme?* Bing havde trolovet sig med — jeg gætter paa: sin pensionatsværtinde — den nogle aar eldre *Marie Andersdatter Steenberg*, enke efter ostindisk skipper Anders Welling, med hvem hun bl. a. havde en 12—14 aar gammel søn, Peder Welling.

Dette turde være grunden til, at den lovende unge matematiker i stedet for at blive professor maatte tage imod Jacob Sewerins tilbud om som theologisk kandidat at blive grønlandsk alumnus og «med haab om kongelig mildhed» lade sig vælge «til den daarligste station», d. v. s. den projecterede nye nordlige koloni Christianshaab, 12 marts 1734. Valget approberedes af missionskollegiet 18 marts. Fire dage senere aflagde han prøve for biskoppen, kaldedes af kongen 27 marts og ordineredes 2 april i Frue kirke af biskop Chr. Worm sammen med Paul Egede og Martin Ohnsorg (1707—74, død som sogneprest i Magleby paa Stevns). Dagen efter indskrev han sit «vita» i bispeprotokollen, giftede sig 8 april, og var nu parat til «med første leylighed» at afgaa til sit bestemmelsessted.

17 maj 1734 afrejste Bing sammen med Paul Egede med det til Diskobugt bestemte skib. Ohnsorg, der skulde til Godthaab, var allerede afrejst tidligere. I følge med Diskobugtskibet var en «Flensborger galiøth», og begge skibene var fuldlastede med byggematerialer

og varer til den nye koloni, der skulde anlægges «om de nord». Desuden skulde Godthaabskibet efter endt besejling af denne koloni gaa med sin restlast til Diskobugt. 17 juni fik de Grønland i sigte, men maatte kæmpe med modvind og stille vejr hele Davisstrædet igennem, saa de først naaede op i Diskobugt i begyndelsen af juli. Godthaabskibet indhentede dem derfor nesten, og 15 juli var alle tre skibe samlet ved den til kolonien udsete plads, Vire-Bay, hvor byggematerialerne udskibedes og «Colonien Christians Haab» opførtes de følgende dage.

Medens byggearbejderne stod paa, foretog Bing og Paul Egede udflugter til omegnen, og naar de traf folk, prædikede Paul Egede «lidet for dem om Gud, alle tings skabere», hvilket de «flittig gav agt paa» og sagde, at de vidste lidt derom i forvejen, da «nogle af deris havde tilforn været i Godthaab». De lovede ogsaa at ville «flittig søge underviisning». Medens missionærerne boede ombord, fik de ogsaa gentagne gange besøg af Grønlendere, som udspurgte dem om forskellige ting i den kristne lære. Paul Egede havde stadig svar paa rede haand, «hvorover de blev fornøvede».

25 juli holdtes den første Gudstjeneste paa dansk i det nyopførte vaaningshus. Paul Egede prædikede og gik endnu samme aften ombord paa det af skibene, der paa hjemvejen skulde anløbe Godthaab, for at besøge sine foreldre der, og Bing var nu alene tilbage i arbejdet ved den nye plads.

Han tog ogsaa fat med godt mod, men famlende og usikker, som han endnu var i det grønlandske sprog, var det ikke meget, han fik udrettet. Han samlede en del, især unge, til undervisning, men havde svært ved at meddele sig til dem og maatte nøjes med for det meste at læse for dem af Hans Egedes katekismus, hvis sprog hellerikke udmerkede sig ved klarhed. Stedsønnen Peder Welling blev ham vel i vinterens løb til nogen hjælp, idet han i den alder, han var, hurtigere kom efter sproget og til nød kunde fungere som tolk, men tilfredsstillende var det ikke. Under den vekkelse, der 6—7 aar senere opstod i distriktet, hændte det flere gange, at nyomvendte lagde oprigtig sorg for dagen over, at de «for mange aar tilbage havde leet ad Bing, naar han læste for dem».

At dette har nedslaaet Bings mod, er vistnok notorisk. I det store fjeld østfor Christianshaabs havnebugt — lige over det sted, hvor den oprindelige koloni laa — findes der en stor grotte, rimeligvis identisk med den af Niels Egede omtalte, hvor «de som agtede at blive *angekok* [aandemaner] gaae ind at lade sig underviise af *Torngarsuk* [den specielle hjelpeaand]; de have fortalt os, som de skal ligge natten over at disputere med ham, men at de blive døde derinde, saa

at mand deraf nok kand slutte, at deris læremester maae tugte dem noget haardt». Men grotten kaldes endnu den dag idag «*Bings hule*» — den stedlige tradition forklarer: fordi denne, naar han «tenkte», plejede at trekke sig tilbage hertil. Mineralogen Giesecke omtaler den 1807 som «die sogenannte *Studeerkammer* oder *Bings Hul*, eine felsengrotte, nach einem missionär so genannt, welcher im sommer die meiste zeit hier wie ein einsiedler zubrachte». Gieseckes angivelse, der ligger tiden saa meget nærmere, maa vel være den rigtige. Men Bing tilbragte kun én «sommer» i Christianshaab, nemlig 1735. Har han da trukket sig tilbage til denne hule for i ensomhed at ruge over vinterens ringe resultater og sin egen svigtende evne?

Netop et aar efter, at han var bleven alene om gerningen, maatte Bing forlade sin post. Skibet fra Danmark udeblev, og i slutningen af juli turde købmanden ikke vente længere med at søge assistance ved den sydlige koloni. Og for at «aflaste» Christianshaab blev det bestemt, at Bing's skulde følge med. De maatte da bryde op og i baad begive sig den lange vej til Godthaab. Hans Egede beretter: «25de augustii kom assistenten med præsten og hans kiæreste og søn, fra den nordre colonie, gandske uformodentlig til os, og medbragte de ubehagelige tidender, at fædernelands skib, som did var destinered, endda ikke der var ankommen, hvorføre de, for mangel af proviant og opholds-midler, var foraarsaged at søge til os, for at blive assisterede med hvad de behøvede.» Og 5 dage senere hedder det: «begav assistenten paa den nordre colonie sig igien paa reisen nord efter, efterladende paa colonien hos os præsten Hr. Bing med hans kiæreste og søn, foregivende, at de, for mangel af proviant og brænde, der nord ikke kunde forblive.»

Bing traadte da i tjeneste i Godthaab, prædikede første gang ved dansk Gudstjeneste 18 september og derefter i regelmæssig tur med Hans og Paul Egede og Ohnsorg. Det var jo ventet, at Hans Egede vilde hjemgaa dette aar, hvad der rimeligvis har været med i Christianshaabskøbmandens beregning, da han raadede Bing til at søge ned til Godthaab. Men paa grund af sin hustrus svaghed og den sene aarstid — skibet til Danmark afgik først 24 september — turde Hans Egede ikke risikere rejsen og blev derfor endnu et aar.

Begge Egederne tog nu de to i landet nye kolleger i ordentlig sprogscole, ved hvilken lejlighed Paul Egede fik «sammenskrevet et lidet dictionarium grønlando-danicum», som han «vil stræbe at fortsætte og udvide», ligesom han «corrigerede og forbedrede» den af hans far «nogle aar tilforne oversadte catechismus med bønner og psalmer». I december — bemerker Hans Egede — «vare de andre tvende missionairer endnu ikke saa vidt avancerede udi sproget, at

de kunde gjøre nogen tjeneste til Grønlændernes undervisning, dog arbejdede de dagligen paa, at komme til den fuldkommenhed».

Baade 1 juledag og nyttaarsdag prædikede Bing ved dansk Gudstjeneste. Gjertrud Rasch var død et par dage før jul og Hans Egede var — foruden af sorgen herover — «ilde faren af scorbut» — for første gang i sin Grønlandstid.

Bing havde ligeledes holdt Gudstjeneste den martssøndag (11/3 1736), da der «paakom Hans Egede en paroxysmus», der varede hele dagen og satte vennerne i den største bekymring. Da han omsider vilde gaa i seng ud paa aftenen, kom han «paanye i saadan sinds uroelighed», at alle hans lemmer skælvede og han «raabte væklager og at Gud har forladt mig!» Bing og Ohnsorg ilede til og søgte tilligemed hans børn at berolige ham, «trøste ham af Guds ord» og tale ham til rette. Men det varede 2 timer, før han faldt nogenlunde til ro.

Hen paa foraaaret begyndte følgerne af «assistancen» ifjor til «den nordre colonie» og Bing-familiens overførelse til Godthaab at vise sig i følelig proviantmangel. 7—10 maj «reisede Hr. Bing med sønnen, Niels Egede og assistenten med tvende mand ind til nærmeste fiord for der sammesteds at gaae paa skytteri for at forskaffe os noget til forfriskning» i den knappe tid. De fik dog kun endel ryper. Sidst i maj maatte derfor assistent Vagel (se denne) sendes afsted efter forstrekning fra Christianshaab — men mens han var borte, kom skibet og friede dem ud af den pinlige situation.

21 juni rejste Paul Egede til Christianshaab med skibet for at blive der. Bing blev ved Godthaab for sammen med Ohnsorg at overtage missionsvirksomheden her efter missionens Nestor. De beholdt «2de af de paa colonien værende Grønlænder-drenge» til hjælp og videre undervisning, «forhaabende, de og i fremtiden skulle kunne contribuere noget til deres landsmænds undervisning og opbyggelse».

I slutningen af juli var alle tre prester en 8-dages tur til lakselven inde i Godthaabsfjorden og vendte tilbage med halvanden tønne laks. Dette var Hans Egedes sidste «lystrejse» i Grønland. To dage senere holdt han sin afskedsprædiken og 9 aug. forlod han landet for stedse efter en beveget afsked ogsaa med sine efterblivende prestebrødre. —

Bing og hans kollega skaanede ikke sig selv; de tog hyppigt ud til Grønlænderne i omegnen og samlede en stor skare katekumener om sig ved kolonien, blandt hvilke de arbejdede flittigt og ihærdigt i broderlig samdrægtighed. Men de manglede den indgroede og velbestede autoritet som Hans Egede havde haft, medens de fordringer, de stillede i henseende til «lærdom», var mindst lige saa stramme som hans, og i at bekæmpe den hedenske «overtro» gik de endog videre end han — hvilket tilsidst nær havde ført til en katastrofe.

Det kneb især for dem at faa de eldre med, «for de mange *superstitioner*, som de saa stærkt ere indtagne af». Af unge og yngre kom der derimod mange til dem «og med lyst antog de vor underviisning», ligesom der blandt de allerede døbte vedligeholdtes «en herlig kundskab».

Men da ødelagde missionærernes ubetenksomhed det meste af det verk, der var saa godt igang.

1738 havde en flok Grønlendere, der laa paa fangst i nærheden af kolonien, paa søen overfaldet og drebt en angákoq, der var «morder», d. v. s. ved sin aandemanervirksomhed havde været skyld i, at et eller flere mennesker drebt som hekse. Til dette angákoq-mord havde missionærerne selv givet indirekte anledning ved en misforstaaet anvendelse af et gammeltestamentligt ord om hekseafstraffelse. Men i stedet for at søge lemfældigt at berigtige misforstaaelsen og retlede Grønlendernes begreber, begik de den overilelse at slaa sig sammen med Herrnhuterne og lade «morderne» gribe, afstraffe og slutte i jern.

Det var ikke Bings og Ohnsorgs skyld, at dette fejlgreb ikke drog skebnesvangre følger efter sig. Da Niels Egede et aars tid senere traf de paagældende Grønlendere nogle dagsrejser nord for Godthaab, lod de ham vide, at de til hevn for afstraffelsen havde haft i sinde at overfalde kolonien paa et tidspunkt, da de vidste, at kun presterne og deres familier var hjemme — «men som vi kiendte dig, vilde vi ikke gjøre eders folk ondt». Men den behandling, de havde været udsat for, holdt lunge den stamme, de hørte til, borte fra kristendommen; endnu 11 aar senere omtales dens medlemmer som «wilde hedninger».

Og at missionærernes optreden ogsaa influerede paa dem, de allerede havde under paavirkning, viste sig ved, at hos endel af de unge, der havde været mest lovende, «syntes den lyst at forgaae dem, saa og den fortroelighed, som de tilforn have havt til os; hvor over de resolverte mod foraaaret at forlade os og drage søer efter, hvilket ogsaa er skeed». —

Som det fremgaar af ovenstaaende, maa Bing have staaet i nogenlunde godt forhold til Herrnhutermisionærerne i Grønland. Fra begyndelsen af syntes det ikke at skulle blive saadan. Den bekendte tømmermand og missionær Christian David, der 1734 drog op med skibet fra Godthaab for at arbejde med paa rejsningen af Christianshaabs bygninger og der traf Bing, omtaler denne saaledes i et brev til grev Zinzendorf (af 6/8 1734): «Hr. Pincke(!), missionær i Strat Davis, har vundet mig meget kær, jeg har talt meget med ham og skrevet til ham til afsked; men han er Wittenbergsk, kan ikke lide pietister og forestiller sig lutter farer.» Ved nærmere bekendtskab med de godthaabske Herrnhutere har dette da vel fortaget sig noget. —

Jac. Sewerin havde i sin tid givet Bing tilladelse til at tage stedsonnen Peder Welling med til Grønland, for at han kunde lære grøn-

landsk, og samtidig «informerer til student» og derved «perfectionere sig til missionens tjeneste». Sin andel i denne plan havde Bing samvittighedsfuldt gennemført, og Welling, der nu var over 20 aar, mentes at kunne blive «færdig til academiet» 1739. Da Bing nu var træt af de mødte genvordigheder og baade hans og hans hustrus helbred havde lidt ved opholdet paa Grønland, søgte han hjemgang samtidig. Hele familien forlod da Godthaab 1738 med samme skib som Niels Egede paany var kommet op med: «Den 28de føyede vinden sig, at vores fæderne-lands skib gik til sægls herfra, hvormed og fuldte Hr. Bing, hans kiæreste og søn, efter at hand havde været her udi 5 aar, Gud være deres ledsagere og føre dem vel og lykkelig hiem.»

Efter ankomsten til København dimitterede Bing stedsønnen, som allerede samme aar bestod «examen artium» ved universitetet («e privata Groenlandiæ»). Han tog theologisk attestats 1742 og blev en dygtig og samvittighedsfuld missionær i Christianshaab, men maatte efter 5 aars forløb gaa hjem paa grund af en haardnakket og langvarig sygdom. Han døde 1761 som sogneprest i Skydebjerg paa Fyn, hvor han afløstes af N. Rasch (se denne). —

Bing gav sig straks efter hjemkomsten til at søge embede, idet hans lønning hørte op fra ankomstdagen til København, men han maatte vente lenge, førend det lykkedes ham at komme i betragtning, uagtet han kunde fremlegge en udmerket anbefaling fra missionskollegiet for «i de 5 Aar, han var i Grønland, ikke alleene troelig og flittig [at have] opvartet sine forretninger, men endog, saa vit os er bevidst, ført et christeligt og hans orden vel anstændigt liv og levnet, hvilket superintendenten Hans Egedes, saa vel som Jacob Sewerins ham i saa maade meddelte attestata ligeledes udviiser».

I en ansøgning af 14 juli, suppleret 17 juli 1740, ansøger han om «Asker vacante kald udj Agershuus-stift». Han kalder sig her «mig fattige mand» og siger, at han «mange gange tilforn» har indsendt ansøgninger, men maa nu bede om «allernaadigst forbarmelse over mig, at min store nød og trang maatte allernaadigst ansees, da jeg med hustrue og børn nu næsten et heelt aar efter min tilbagekomst uden løn eller nogen subsidia har maattet trent mig igiennem denne dyre tiid indtil denne stund og visselig har maattet af frost og hunger forkommet med hustru og børn, hvis ikke den gode Gud, ved sin besynderlige forsyn, havde beveget een og anden medliden christen til at rekke mig haanden endten med laan eller gave». Han har intet kunnet oplegge paa Grønland «formedelst *den forliis* mig skeede paa udreisen, da alle vore medhavende klæder og bøger bleve af søen fordervede og raadnede førend vi komme til landet».

Bing fik dog ikke dette embede, men blev kort efter uden ansøgning kaldet til residerende kapellan til Id prestegæld, hvortil dengang søndre Frederikshald hørte. 21 marts 1755 blev han sogneprest til Berg, hvortil nordre Frederikshald hørte, med bolig i selve byen. Her boede hans søstersøn Caspar Drejer (se denne) en tidlang hos ham som student og informeredes af morbroren i theologi.

1756 indsendte Bing en «supplik» til kongen, i hvilken han beklagede «den store bedrøvelse og samvittigheds nød», som han, skønt uvidende, var i, i anledning af, at han ved altergang i «Roche annex kirke» 8 søndag efter Trefoldighed 1755 skal have givet «det andet knæfald» kalken, men ikke brødet. Ingen advarede ham og ingen beklagede sig derover, før længe efter een meddelte biskop Dorph det, hvorefter denne beordrede provsteret afholdt desangaaende. Bing beder nu, at han maa blive fri for aabenbar skrifte, men nøjes med «offentlig af prædiche stollen at deprecere» fejlgrebet eller forglemmelsen. Dette anbefaledes af biskoppen «i betragtning af at supplicanten upaaklageligen har forestaaet embedet i 22 aar». —

Det var ret smaa kaar, Bing sad i nesten hele sin prestedid ogsaa i hjemlandet. I august 1759 androg han om fritagelse for pensionsydelse, idet han aarlig maa yde 200 rd. til den gamle provst Cold og til sin formand Niemands enke «24 rdr. foruden à parte 50 rdr.». Men da han med menighed ved den byen overgaaede ildebrand (hvorved ogsaa den 1688 opførte «Christians kirke» nedbrendte) er «kommet i slæt tilstand», kan han ikke lenger udrede alt dette og andrager derfor om, at pensionerne maa legges over paa vakante pretekald i Bergens eller Christiansands stifter. Eller at den residerende kapellan, som skal ansettes i prestegældet, maa vente med at blive beskikket, saalænge provst Cold lever.

Provst Cold anbefalede sterkt Bings andragende og bad «at maatte beholde sin pension og Hr. Bing nyde nogen hielp paa sin ansøgning». Cancelliet indstillede da, at baade de 200 rd. til provsten og de 50 til enken skulde «tages af det ledige Totens kald», saameget mere som presten Winsnes i Raade havde tilbudt at modtage Toten med pension til provst Cold. Dette bevilgedes da under 11 januar 1760. Men det blev kun ganske kort tid, Bing kom til at nyde godt heraf. Grønlandsopholdet havde øjensynlig taget paa hans kræfter, thi han døde allerede 6 juli 1760, kun 58 aar gammel. Hans hustru overlevede ham til 1763, da hun døde paa Frederikshald. I egteskabet med Bing havde hun ingen børn. Derimod havde hun haft den glæde aaret før sin mands død at have besøg en halvanden maanedes tid af sin søn og hans familie fra Fyn.

CHRISTEN BJØRN

Overassistent.

Christen Larsen Bjørn er født ca. 1720 muligens i eller ved Christiania, hvor hans søster Maria Larsdatter Bjørn i 1730-aarene var gift med borger Andreas Bruun.

Om hans ungdomsliv og uddannelse er intet bekendt, men sandsynligvis har han været handels- eller kontorbetjent, da han 17 januar 1753 fik ansettelse i det almindelige oktrojerede handelskompagnis tjeneste. Efter i nogle uger at ha konditioneret paa kompagniets københavnske kontor, meddeltes der ham 30 marts samme aar beskikkelse og instruks som «ober-assistent paa logen Iacobs haun», hvor han skulde afløse Svanenhielm, der forfremmedes til «købmand paa colonien Christianshaab», under hvilken Jakobshavn endnu sorterede.

I april maaned afgik han fra København og kom i slutningen af juni til Jakobshavn, som han overtog fra 1 juli. Logen, der havde været sterkt forsømt under Sewerins sidste monopolaar og hvis handel var «kommen udi decadence», var nu sat i god stand og paany i opkomst. Men det blev ikke nogen lang tid, Bjørn fik lov at øve sine kræfter paa den og paa de opgaver, der kunde komme til at foreligge under det nye styre.

I skrivelse af 20 marts 1754 betroede kompagniets direktør ham et meget betydningsfuldt hverv: «Da vi saavel til missionens og handelens ydermeere fremvext som den skadelige fremmed-handel at see udryddet, have resoluert, hist og her i landet at anlægge nogle smaae loger, og der i blant een omtrent 16 à 20 miile norden for Iacobshaun ved Sakkame, saa haver I, naar skibet til Eder ankommer, ufortøvet at see udlosset de meest fornødne ting indtil saameget som til at seyle paa og handel op under Waygat med at drive behøves, hvorhen assistenten Hind (se denne) og catecheten Johannes Pedersen [Dorf] følger skibet, den første for saavel at ind-

samle hvad handel der i de quarteerer kunde falde, som tilligemed den sidste (hvilken af meer bemeldte missions collegium dertil beordres) samt skipper Kraft og styrmanden at undersøge, hvor i circumference af ovennevnte sted, nogle miile længere synder eller nord efter, den intenderede loge beqvemmeligst kunde anlegges i henseende til sikker skibs-havn, forsvarlig byggegrund, fornøden fersk vand og tørvskiering, god handels plads, med alle andre ved saadant et stæd udfordrende beleyligheder, hvorover een ordentlig forretning med deres formeenende tanker, hvorledes indretningen bedst kunde skee og hvad bygningsmaterialier med videre dertil udfordres, af samtlig forfattet og underskreven Os med skibet tilbage-sendes.»

Det blev imidlertid ikke adressaten selv beskaaret at faa med denne sag at gøre. Om vinteren var han bleven sterkt angrebet af skørbug og havde ikke kunnet foretage sig nogetsomhelst ved handelens forretninger, og inden skibene fra Diskobugten gik hjem, var han død og kolonien overtaget af assistenten fra Christianshaab, Jørgen Holm, der aaret efter fik approbation paa sin nye stilling. Den nye loges oprettelse maatte udskydes til det følgende aar.

NIELS BRØNLUND BLOCH

Missionær.

Niels Brønlund Bloch er født den 19 marts 1720 paa gaarden Bredstrand i Øksnes prestegæld i Vesteraalen som søn af proprietær, skipper, gæstgiver og handelsmand Jens Mogenssøn Bloch (1694—1763) og hustru Kirsten Povelsdatter Egede (1685—1748). Han døbttes 7 april, 1 sønd. e. paaske, i Øksnes kirke, ved hvilken lejlighed følgende var faddere: sognepresten Hr. Hans David Celius og hustru Johanne, Jon Loquert af Tinden, Henric Thomessøn Myre og Jomfru Ester Andersdatter Tundstad.

Det vrimlede med prester i Niels Brønlund Blochs familie og slegt.

Hans fars farfar var Jens Christenssøn Bloch (1625—91), sogneprest i Hadsel og provst for Vesteraalen. Farens farbrødre var magister Christen Jenssøn Bloch (1651—1727), sogneprest i Selbu og provst for Innherad, og Jens Jenssøn Bloch (1654—1703), sogneprest i Hadsel og provst for Lofoten og Vesteraalen. Farens fetter Jens Christenssøn Bloch (1692—1737) var først Finnemissionær og blev derefter sin fars eftermand som sogneprest i Selbu.

Navnet Brønlund havde han fra en anden af farens fettere Niels Anderssøn Brønlund (1680—1722), provst for Lofoten og Vesteraalen og sogneprest i Hadsel. Dennes far Anders Peterssøn Brønlund (1651—1715), var ligeledes provst for Lofoten og Vesteraalen og sogneprest i Dverberg, og en bror til ham Jens Pederssøn Brønlund (død 1729) var sogneprest i Øster Brønderslev i Vendsyssel og «jubellærer».

Moren var søster til *Hans Egede* og havde tidligere været gift med presterne Lauritz Hanssøn Sjøblad (død ca. 1712) i Torsken og Jochum Friderich Moltzow (død 1715) i Øksnes.

Det var derfor ikke saa underligt, at hans hu, fra han var ganske liden, stod til den gejstlige stand. Han siger selv i sin autobiografi, som findes i Statsarkivet i Kristiansand: «Fra den første tiid af, ieg kand

erindre, mærkede ieg hos mig en særdeles lyst og drift til studeringer. Ieg havde næppe lært at læse i danske bøger, førend ieg paa egen haand begyndte at lære latinske ord og gloser af Donaten, den ieg af naboe-præstens børn havde bekommet, og derudj øvede mig saa meeget, som ieg uden andres veiviesning kunde komme af stæd med.»

Foreldrene havde gerne ønsket at føje hans «naturlige tilbøyelighed», men da det var gaaet tilbage for faren, der ved sit giftermaal kaldes «en brav og bemidlet mand», og deres økonomiske kaar nu ikke tillod dem at sende sønnen til nogen af de langt fraliggende lærde skoler, tilbød de ham «at lære hvilken profession ieg selv havde lyst til». Da han imidlertid ikke «kunde beqvemme» sig dertil, sendte de ham tolv aar gammel til Trondenes for at blive underviist af morens fætter, cand. theol. Jens Hind, der var forlovet med hans halvsøster Geschen (eller Gidske) Kirstine Sjøblad. Det blev imidlertid kun knap et aar, han kom til at nyde godt af «denne brave mands information», idet Hind, der var bleven udnevnt til sogneprest for Værø og Røst, omkom paa søen.

Nu kom Niels Bloch paany hjem til foreldrene, hvor han et par aars tid, saa godt han kunde, fortsatte sin læsning paa egen haand, og da foreldrene saa, at dette var det eneste, drengen havde lyst til, fik omsider hans «fromme og gudfrygtige» mor sat igennem, at han blev sendt til Bergen «for der at freqventere den samme stæds berømmelige publice cathedrale-skoele». Rimeligvis har det været som en følge af denne beslutning, at foreldrene opgav deres forretninger i Nordland og flyttede til Kinns prestegæld nord for Bergen, hvor de købte gæstgiverstedet «Furresund»; 30 september 1738 indskreves «brygger Jens Blok fra Westeraalens fogderie» i Bergens borgerbog.

I løbet af 7 aar gennemgik Bloch Bergens skole. Rektor Steensen siger, at han kom ind i skolen «ganske ung uden kundskaber, ja neppe i besiddelse af begyndelsesgrundene», men at han «med en saadan jernflid gennemgik alle skolens klasser, at det er vanskeligt at sige, hvad der var størst, enten hans lærenemhed i at opfatte ethvert fag, der foredroges, eller den troskab, hvormed han bevarede det lærte». Hans flid og gode opførsel skaffede ham skolens «beneficier», og da han i 1741 dimitteredes til Københavns universitet, anbefalede rektoren ham til dettes stipendier. 29 juli 1741 tog han «examen artium» ved universitetet og fik til privatpræceptor professor R. Ramus.

Efter at ha tat «anden examen» 1742 tog han fat paa at studere theologi, «som og var mit fornemste hoved-maal og øyemærke». Imidlertid var han i København naturligvis kommen i forbindelse med sin morbror Hans Egede og sin fetter Paul Egede og fik saavel

gennem deres mundtlige beretninger som gennem deres trykte skrifter om Grønland «een u-modstaaelig lyst og drift til at forkynde Guds naade i evangelio for de arme Grønlændere». Samtidig kom han i forbindelse med de «gudelig-sindede» kredse i hovedstaden og kom derved til klarhed og modenhed i sin kristentro, hvad der yderligere bestyrkede ham i, at der laa et kald fra Gud i den «drift», han følte til at gaa til Grønland. Efter raadførelse med sin morbror og ved dennes anbefaling blev han da allerede i slutningen af 1742 antaget som alumnus paa «det grønlandske seminarium» eller, som han selv kalder det «designatus Grønlandorum missionarius», fik bolig paa regensen og begyndte at læse grønlandsk.

Aaret efter blev han af sin fætter Paul Egede, der var prest ved Vartov eller «Hellig-Aands hospital», antaget til «catechete og aften-sangsprædikant ved bemeldte hospital». Dette gav ham en kærkommen forøgelse af sine indtægter samtidig med en udmerket lejlighed til at øve sig «i de ting, som henhører til prædikke-embedet». Men da han samtidig skulde passe sine theologiske forelæsninger og studier og sine timer i grønlandsk, var det næved at blive ham for meget. Han blev syg af overanstrengelse og led af «hypocondrie, som tiid efter anden meere og meere tiltog». Dette bragte ham ind paa den tanke, at han var for svagelig til at «kunde paatage sig en missionarii embede i Grønland, hvortil udfordredes ikke mindre legems end sinds kræfter», og omsider mente han at maatte give efter for denne forestilling og indgav ansøgning til missionskollegiet om fritagelse for den indgaaede forpligtelse, hvilket bevilgedes 1745.

Dette bragte ham dog ikke den ventede sindslettelse. Meget mere fik han nu skrupler og samvittighedsnag over at have trukket sig tilbage, ligesom hans tanker langt sterkere end før beskeftigede sig med Grønland nu, da det, som han mente, ikke kunde gøres om. Da kom der, som han mindst ventede det, en afgørelse, som han kun kunde betragte som et direkte vink fra Gud. Om høsten 1746 kom missionær Grønbech aldeles uventet hjem fra Christianshaab og vilde ikke mere gaa ud, og man havde ingen at sende i hans sted. Missionskollegiet henvendte sig da til Bloch og tilbød ham den ledige plads, «ifald ieg dertil havde lyst og fandt mig skikket».

Naturligvis tog han med kyshaand imod tilbudet, og nu kom der for alvor gang i tingene. Allerede 30 december fik han kgl. vocation til missionær i Christianshaab — uden endnu at have taget embeds-eksamen! 5 januar 1747 indstillede han sig til denne og bestod — naturligvis med karakteren non contemnendus; andet kunde ikke ventes med saa kort varsel. Derimod erholdt han laudabilis for sin dimissprædiken, som han holdt i Frue kirke ved højmessens 1 sønd.

i fasten «over dagens evangelium Luc: 2: Den tabte og igienfundne Jesum». Onsdagen derefter, 11 januar, blev han «med eendeel fleere candidatis indviet til det hellige prædikke-embede af den stoere og berømmelige biskop i Siellands stift, mag: Peder Hersleb. Fra denne velsignede tiid erfarede ieg daglig nye kræfter baade til siel og legeme; og efter at ieg havde holdet min afskeeds prædikken i Wartou 2den paaske-dag til aften-sang og hos mine venner styrket mig med bøn og Guds ord til min forestaaende reise, tiltrædte ieg samme den 14de aprilis med det til Disco-bugt eller til coloniet Christianshaab destinerede skib». Forinden sin afrejse havde han holdt bryllup med sin forlovede, *Karen Mortensdatter Wübe*, født 14 maj 1720, datter af borger i Roskilde Morten Jørgensen Wübe (født ca. 1680) og dennes anden hustru Birgitte Hansdatter. Vielsen fandt sted 11 februar hos hans svoger¹ i Malt kirke mellem Kolding og Ribe.

Det blev en lang og besværlig rejse til Grønland. De var 11 uger undervejs og havde meget uroligt og stormende vejr, men Bloch var glad og frimodig: «paa denne reise erfarede ieg den første store og kiendelige prøve paa Herrens naadige og mægtige bevarelse, thi da vi, efter gisning, havde naaet den første pynt af Grønland, Staten-huch kaldet, opkom 3die pintsedag, efter at prædikken af mig var forretted, et saa forskrækkeligt veyr af N W:, som alle de medfahrende sagde sig ikke nogensinde tilforn at have udstaaet. Skibet sloges saa forfærdelig af bølgerne og vindens magt, at hver søm og naggel bragede, og hver planke syntes at ville skille sig fra hinanden. I særdeleshed fyldte een forfærdelig søe det stoere sejl og kastede skibet om saa det blev liggende paa den eene side, og havde aldrig kundet reise sig igien, dersom Herren, der vilde frelse af denne stoere nød, ikke havde maaget saa, at sejlet af søens og bølgernes stoere magt revnede fra den eene til den anden ende, saa at skibet derved fik kraft til at reise sig igien. Ved denne leylighed kom ieg første gang ret til at erfare, hvorledes een siæl er til møede, der staaer ligesom paa den yderste bredde af døden. Denne forfærdelige storm vedvarede noget meere end 24 timer, og i den tiid havde skibet drevet tilbage meere end 40 miile.»

Bloch havde ordre til saa snart som muligt at tage ophold ved Jakobshavn, hvor missionskollegiet forventede, at Sewerin havde opfyldt sin forpligtelse til at lade indrette «en ordentlig boelig» til missionæren. Dette var imidlertid ikke tilfældet, saa Bloch kom ikke

¹ En halvbror til Blochs hustru Peder Wibe, død 16/6 1765 som sogneprest til Todbjerg og Mejlbj i Aarhus stift. Hans eftermand i embedet var fhv. missionær i Godthaab Lauritz Gregersen.

til Jakobshavn dengang — kom der i det hele taget sletikke som fastboende, men dette var en følge af den udvikling, tingene tog. Ikke desto mindre indsendte han 1748 en klage til missionskollegiet over Sewerins efterladenhed og erklærede, at hvis en missionær skulde «boe paa Jakobshavn», saa han «kunde udrette noget», maatte boligen settes i taalelig stand og desuden helst et forsamlingshus opføres «paa grønlandsk maade», for at den «talrige» menighed der kunde samles til undervisning og gudstjeneste. Samtidig skrev han til Sewerin selv derom for ikke at gaa bag hans ryg. Men Sewerin blev uhyre fornermet og indgav modklage over Bloch, fordi denne «havde givtet sig uden hans tilladelse».

Ogsaa herom skrev Bloch til Sewerin selv, men nu i en betydelig skærpet tone: «— — Overalt, at Mhrre skal ikke tænke, at den medbragte søster, een af Grønlands u-lykker og fordærvelser, som Mhrre behager at characterizere dem, er aarsag dertil» — saa forsikrer han at han selv, om han havde været ugift, ikke havde kunnet tage imod det «kammer» paa Jakobshavn, der bødes ham: «mon ieg ikke, om ieg var eene, behøvede et værelse saa stort, at ieg derudj baade kunde holde Guds-tienesten for coloniens folk, og have en samling Grønlændere inde hos mig til underviisning, naar ieg ikke kunde have den andenstæds? Mon ieg, som eene, ikke skulde have en kakkellovn, et stæd, hvor en seng kunde staae, et bord, et par stoele og en couffer? Og hvad meere er der enten bleven fordred, eller nyde de, som ere givte?»

Endelig skriver han: «I det øvfrige kand ieg tradse og beviise contrarium mod en hver,» at hustruen har «ikke været Mhrre til skade, men baade har giort og fremdeeles, om Herren forleener hende sundhed og kræfter dertil, vil gjøre baade til min og samtliges tjeneste det, som ellers tilkom Mhrres matroser.»

Det forholder sig iøvrigt rigtigt, at Sewerin havde udstedt forbud mod missionærernes giftermaal, men dette havde for de senerees vedkommende ikke været overholdt, og Bloch kunde derfor med rette hævde, at han ikke havde vidst, at han behøvede at indhente «hr. patronens» tilladelse, før han giftede sig. Andet end bittert skenderi kom der saaledes ikke ud af denne sag foreløbig.

I én ting havde Sewerin ret. Han hævdede, at det ikke vilde være nødvendigt straks at foretage forandringer ved husene i Jakobshavn, idet Bloch for det første maatte blive i Christianshaab. Dermed forholdt det sig saaledes, at missionær Welling (stedsøn af Andreas Bing, se denne), som Bloch siden sin ankomst havde boet sammen med og af hvem han var bleven undervist i sproget, «formedelst en haard og langvarig sygdom saae sig nødsaget om høsten 1748 at

repatriere, og følgelig kom det ganske arbeide til at ligge paa mig eene, som endnu ikke havde stærke skuldre nok til at bære det».

Det gik dog langt bedre, end han havde turdet haabe. Det venne-sæle væsen, som synes at ha karakteriseret saagodtsom hele Egede-slegten, vandt ogsaa ham Grønlendernes hjerter, og hans ord havde god indgang hos dem. I begyndelsen af 1749 kunde han døbe 4 voksne, «og paa den stoere mængde catechumeni, som bestod baade af gamle og unge, viiste ordet sig at være ret levende og kraftigt». Det var sikkert ved denne lejlighed, at følgende, der viser, at Grønlenderne ikke altid var ufarlige at missionere iblandt, tildrog sig: Straks efter at daaben havde fundet sted, kom brødrene til en af de nydøbte, en ung pige, og søgte at bortføre hende fra kolonien med magt. Da hun satte sig imod det af al kraft og Bloch traadte til og tog hende under beskyttelse, greb Grønlenderne fat i ham, slog ham i hovedet og vilde ombringe ham. For at hindre dette sprang pigen ned i deres baad og raabte til dem, at de skulde bare komme, saa vilde hun følge med dem. De drog nu sydpaa. Bloch sendte imidlertid brev om hende til sin halvbror, købmand Moltzau i Godthaab. Denne passede dem op ved Kangeq i Godthaabsfjordens munding, da de passerede for sydgaaende, men fandt ikke pigen, idet de havde skjult hende imellem oppakningen i baaden og truet med at drebe hende, hvis hun røbede sig. Men 7 mil sydfør Godthaab slap hun fra dem under paaskud af at ville plukke bær og vandrede nu over fjeld og dal nordefter, til hun traf folk, der bragte hende i sikkerhed til Godthaab, hvor hun kom i tjeneste hos Moltzau's.

Denne sommer fik Bloch saa en særdeles kærkommen hjælper i sin fetter Peder Egede, der var udset til missionær i Jakobshavn, men som af samme aarsag som Bloch to aar tidligere hellerikke kunde tage ophold der foreløbig og derfor til at begynde med maatte slaa sig ned i Christianshaab, hvis vaaningshus, der til alt held var temmelig stort, foruden købmand, assistent og mandskab, der bestod af en tømmermand, en kok og 7 «matroser», maatte rumme begge presterne, af hvilke Egede var ugift, samt kateketen. Den sidste giftede sig dog med en indfødt og byggede sig et «grønlandsk» hus.

Fetrene tilbragte nu flere aar i hinandens selskab. De arbejdede udmerket sammen og supplerede hinanden paa en fortrinlig maade. Bloch var sterkt pietistisk paavirket, som det allerede fremgaar af det ovenfor fortalte, og havde stor sympati for Herrnhuterne. Han stod ogsaa i forbindelse med disse i Grønland, hvilket fremgaar af et brev, som han 1750 skrev til deres leder i Ny Herrnhut ved Godthaab, Mathias Stach. Denne havde han truffet 1742 i København og følt sig meget tiltalt af. Han skrev til ham i anledning af, at nogle af

Christianshaabs døbte rejste sydpaa og vilde besøge brødrerne i Ny Herrnhut. Det samme var sket med andre tidligere og de havde været sterkt optaget af deres besøg dernede. Desuden skrev han endel om sig selv og sin aandelige tilstand samt sit arbejde blandt Grønlanderne; beder om, at Stach vil glæde ham med et brev. Tilslut sender han hilsen ogsaa fra sin kone og sin «collega» : Peder Egede. Denne var som fetteren hellerikke uberørt af den pietistiske bevægelse i Danmark, men en mere nøgtern natur end Bloch og af roligt og besindigt temperament.

Fetrenes samarbejde fremkaldte en fornyet bølge af den vekkelsesbevægelse, som siden Paul Egedes og Alsbachs dage havde holdt sig i den sydlige halvdel af Diskobugten. Nu var det især i befolkningen syd for isfjorden, at det brendte sterkest, og hvor der derfor ogsaa var mest at gøre for missionærerne, der som regel skiftedes til at opholde sig der nogle uger ad gangen. I november 1749, da de begge havde været der sammen, kunde det nær have taget en ende med deres virksomhed. Paa hjemrejsen maatte de for uvejrlighed til land en god mils vej fra Christianshaab og tilbringe natten «paa aaben mark i snee og frost». Dagen efter «continuerede endnu samme veyr, og da vi frygtede for at det endnu længere kunde vedvare, og vi hverken havde haft forrige dag eller nu det mindste til livets ophold», besluttede de sammen med en matros at søge over land hjem, skønt de «maatte gaae hver trin i snee til midt paa livet». Men en svær snestorm, som pludselig opstod, bevirkede at de forfejlede vejen og maatte flakke om dag og nat — «snart med at gaae for nogenleedes at imodstaae kulden, snart med at hvile os i sneen, da den eene af os bestandig maatte holde vagt over de 2de andre, paa det at træthed og søvn ikke skulde overvælde dem, da det vidstnok havde blevet den sidste søvn» — indtil man fra kolonien, hvortil baaden endelig var kommen, sendte folk ud efter dem, som fandt dem siddende i sneen «overvundne af hunger og mathed» efter nesten i 3 dage og 2 nætter intet at have nydt «uden is og snee og en goed alen tobak, som matrosen havde med sig, og vi broderlig deelede jmellem os». Intet under, at Bloch tilføjer: «det er uforholden at siige det, som enhver lættelig kand slutte, at vi ikke hastig forvandt det paa denne fatale reise udstaaede onde». Da de omsider kom til huse, vilde de hungrede have styrtet sig over mad, «hvis ikke min hustrue havde været saa fornuftig at give os gandske lidet i begyndelsen».

Denne begivenhed fik imidlertid den gode følge, at der rejstes en missionsstation ogsaa syd for isfjorden. Det skete dog ikke straks, skønt vekkelsen stadig greb om sig og «stoer velsignelse» fulgte arbejdet. En stor del mennesker var antaget til daaben, og der var «dette

aar fremfor i de forrige en stoer mængde af lærvillige, og til deels rørte og overbeviiste cathechumeni». Men da truedes arbejdet af en ny fare. Sewerins monopol blev 1750 afløst af «det almindelige octroyerede handels-compagnie» og der sendtes et skib op for at hente de Sewerin tilhørende varer, men naturligvis uden ny forsyning, og da det var færdigt til afsejling, var kompagniets skib endnu ikke kommen. Dette kunde tyde paa, at det var forlist, og at missionen derfor maatte opgives, thi uden tilførsel kunde missionærerne ikke blive i landet. «Vi overtalede skipperen paa det ankomne skib endnu at bie i 14 dage, hvortil hands samtykke ikke uden meegen bøn og største vanskelighed erholdtes, men da efter disses forløb endnu ikke det forventede andkom, ville hand uden mindste forhaling fortsætte reisen.» Paa lagrene var der ikke mere «end hvormed 3 persohner med største sparsommelighed kunde have udkomme 2 à 3 maaneder i det længste». Her maatte derfor treffes beslutning i hast, og efter «under bøn og paakaldelse om viisdom og raadførelse ovenfra» at have overlagt sagen, enedes fetrene om at trekke lod om, hvem af dem der tillige med kateket Jens Pedersen Mørk og en matros, der var villig dertil, skulde blive, mens alle de øvrige hjemgik. Loddet faldt paa Egede, og Bloch begav sig derfor 20 juli paa hjemrejsen med skibet: «Herren alleene bekjendt med hvad inderlig bedrøvelse, som blev forøget ved mine kiære Grønlænderes graad og hysten».

Bloch kunde dog ikke opgive haabet om, at der endnu skulde kunne vise sig en udvej til at blive, især da det de følgende dage var taage og stille, hvorfor skibet ikke «avancerede»; det «forekom mig dog hidindtil, ieg ved ikke af hvad grund, at ieg ikke dennegang skulde forlade Grønland». Men da vinden den tredie dag begyndte at friske, havde dette nær betaget ham «hans haabs lille gnist», især da de nu skulde «begive sig ud i den vide sø» : fra Diskobugt ud i Davisstrædet. Desuden rejste der sig en tyk taage, saa de ikke engang vilde kunne se skibet, hvis det virkelig skulde komme — «og tvifls og vantroes taage blev ikke mindre i mit hierte». I denne «elendige tilstand» gik han tilsidst ned og lagde sig. Men «just da det største mørke havde opfyldt» ham, lettede taagen lidt over midnat, og man fik nu øje paa det forventede skib, kun et bøsseskud borte: «jeg kand endnu [: 1765] erindre, men ikke udsige, hvilken inderlig sød glæde, der igiennemtrængede min siæl, og hvilket saligt Halleluja, vor ævige forbarmer til lov og priis, ieg endnu samme dag ved min tilbagekomst sang med mine kiære Grønlændere, som over denne dem og mig beviiste store naade, blev inderlig rørte fulde af glæde og bestyrkede i den overbeviisning, at det guddommelige forsyns øye styrer alle ting til bedste for sine børn.»

Denne begivenhed gav vekkelsen endnu et stød fremad, og da kolonien ikke var noget godt fangested og desuden paavirkningen fra de europæiske kolonister ikke heldig især for nydøbte, tog Bloch anledning til yderligere at presse paa for at faa et lille missionshus ved den sydlige side af isfjorden. Det bevilgedes ogsaa, men det skib, som bragte det op 1751, forliste i isen. Og den følgende vinter ramtes missionen af den ulykke, at en smitsom sygdom udbrød, «hvoraf de fleste døbte, som den største deel af catechumenis og de omkring boende hedninger, bleve henrykkede». Det store i saa god gang komne arbejde «syntes ligesom paa eengang kuldkastet». En trøst for Bloch var det midt i denne elendighed «at være et øyensynligt vidne om deres hengivne sind under Herrens villie, deres sande friemodighed imod døden, deres tillidsfulde troe til Jesu forsoning og deres levende haab om at blive deelagtige i hands herlighed». Ogsaa paa hedningerne sporedes indtryk, som hidtil havde været upaaagtet: «naadens arbeyde viiste sig ret kiendelig i deres døds-stund, idet de ey alleene udloed sig med fortrydelse over, at de ikke bedre havde benyttet sig af Guds naades kald tilforn, men og opmuntrede deres børn og tilstedeværende, ja, paalagde dem det som en pligt, at de skulde adlyde Guds ord, blive troende og lade sig døbe.»

Som saa ofte viste det sig ogsaa her, at denne ulykke langt fra at standse bevægelsen tvertimod fremmede den. Skønt missionen maatte tages op saa godt som fra nyt, idet neppe tyve døbte var tilbage, vovede Bloch dog — nesten med haab imod haab, fordi det ikke kunde ventes, at nogen for det første vilde vove at bosette sig der — at opføre det 1752 paany udsendte missionshus paa en plads en milsvej syd for isfjorden, kaldet Claushavn, og flytte dertil — nu ganske alene, idet fetteren omsider 1751 havde faaet et missionshus ved Jakobshavn og Blochs hustru havde maattet rejse hjem med deres barn «med det ankomne skib, for at søge hielp imod et vist tilfælde, hun i sidste barselseng havde bekommet, og som var af den beskaffenhed, at det øyensynlig ville foraarsage hendes død, om hun længer forblev i landet». Iøvrigt var Bloch lidt stødt over, at missionskollegiet ikke forflyttede ham til Godthaab efter Drachardts hjemrejse. Missionen der skal være «i en slet og forvirret tilstand»; saa kunde den «lige saa vel være tient med min ringe tjeneste, som med en fremmeds, der endnu er saa vel landets sprog, som missionens væsen næsten u-bekient».

Iøvrigt fik han ikke grund til at fortryde paa, at han ikke kom bort fra Claushavn, thi mod forventning «forsamlede sig mod høsten en stoer mængde fra alle kanter» ved den nye plads. 3 store huse rejste sig ved siden af missionshuset, men den største del boede et

stykke derfra, hvorfor Bloch og Jens Mørk daglig gik til dem og underviste dem. Allerede første vinter kunde der døbes 35 og da han forlod Grønland 1754, var der ved Claushavn 74 døbte og en stor mængde katekumener, og mange af de omboende «havde faaet underviisning og til deels virkelig overbeviisning af Guds ord».

Foruden dette store arbejde fik Bloch tid til i sine sidste aar i Grønland at «oversætte i deres sprog saavel forklaring over nogle søn- og helligdags evangelier, som og over andre skriftens sprog, jndeholdende de vigtigste hoved- og grund-lærdomme, hvortil ieg brugte deels mine egne meditationer, deels andre stoere mænds prædikkener, hvilke ieg efter bedste indsigt og evne søgte at accomodere efter mine tilhøreres begreeb og tilstand, saavelsom og en fuldstændigere saliggjørelses orden, end den forhen trykte, nogle bønner og een goed deel opbyggelige psalmer, hvorpaa der hidindtil havde været mangel, og hvilke siden ere blevne trykte til almindelig brug» (1756). Desuden reviderede og rettede han «acta apostolorum», som Paul Egede havde «verteret paa grønlandsk», og føjede dertil «St. Johannis 3de almindelige epistler, som ieg forhen til forsøg havde oversat og brugt for Grønlænderne». Der findes salmer af ham i den nu benyttede grønlandske salmebog.

Endelig arbejdede han ogsaa paa unge menneskers uddannelse. I rigtig erkendelse af, at det vilde være af vital betydning for missionen, at kateketerne som ganske unge lærte sproget ved omgang med befolkningen, havde han skrevet derom til missionskollegiet, som ogsaa 1751 betroede 4 vajsenshusdrenge til ham til opdragelse. Den ene af disse døde om vinteren af skørbug, en anden viste sig uskikket til landet og gerningen og hjemsendtes, men de to sidste «giorde en ønskelig fremgang» og kunde, da han forlod landet, «tale næsten som indfødte Grønlændere».

Bloch kom «efter en temmelig hastig og lykkelig reise» til København 11 september 1754. Han havde selv en klar følelse af, at det var for tidlig, han gik hjem, «allerhelst da ieg i de sidste aar især havde seet saa kiendelig frugt af mit arbeide». Men han anfører til sin undskyldning «sine kræfters og helbreds kiendelige aftagen», umuligheden af med sin ringe gage at kunne bestride baade sin egen husholdning i Grønland og sin hustrus i København, og «frem for alt dette, den skadelige tilladelse for de liderlige danske matroser at gifte sig med de døbte grønlandske fruentimmer, hvoraf ieg allereede havde erfaret saa mange u-lykkelige virkninger til Iesu riiges nedbrydelse, og som ieg ikke ved alle mine derimod giorte forestillinger kunde afværge, men som dog siden baade er bleven jndseet og fortrydt.»

Efter sin hjemkomst ønskede han dog vedblivende at kunne virke for Grønland og søgte derfor presteembedet ved det kgl. vajsenshus efter den kendte professor Ewalds død 17/11 1754 — «alleene i den henseende, at ieg ved dette embedes erholdelse, i fællesskab med den i det grønlandske sprog erfahrne professor Egede kunde faae tiid tilovers at anvende paa den hellige skrifts og andre gudelige bøggers oversættelse». Men han «blev ikke saa lykkelig at opnaae sit ønske». Konkurrencen var for haard. Det trak ud i 7 maaneder med embedets besettelse, men den mand, der omsider fik det, var 20 aar eldre end Bloch.

I den tid, han herefter maatte «sollicitere», var han ialtfald en del af aaret 1755 «feltprest ved den kgl. garde tilfods i København». Datteren *Pauline Catharina* døbt 12/12 1755 i Vor Frelzers kirke paa Christianshavn. I Grønland blev født i hvert fald to børn, det ene om sommeren 1750, idet han betegner sin hustru som «høye frugtsommelig», da de paa grund af skibets udeblivelse paabegyndte hjemrejse; det andet i vinteren 1752, idet hustruen den sommer rejste til Danmark «med et halv aar gammelt barn». Det første maa da være død i Grønland.

Endelig blev Bloch — efter forgæves at have søgt forskellige embeder baade i Danmark og Norge, f. eks. Vor Frue i Aarhus, Ulkebøl paa Als, Arendal o. a. — 19 november 1756 kaldet til sogneprest for Tinns prestegæld i Telemark efter provst Lauritz Qvislin (der merkeligt nok efter kirkebogen først er død i december) og indsat i embedet 2 sønd. e. trin. 1757 af provsten Jens Ejlertz. Han synes ikke særlig henrykt ved byttet med Christianshaab: «dette stæd kunde ieg ikke anderledes ansee, end det andet Grønland. Den fast u-troelige blindhed og vandkundighed, de mange syndige og ugudelige skikke, som herskede overalt i meenigheden, vare fast værre her end paa det forrige stæd, og de besværlige reiser til 3de annexer, som ofteste ikke skeer uden med livs-fare over den bekjendte Tind-søe, kand gandske vist sættes i ligning med de, ieg paa det forrige stæd har udstaaet.»

I Fayes «Christianssands Stifts Biske- og Stiftshistorie» oplyses det i overensstemmelse hermed, at Bloch i Tinn «fandt folket i dyb vankundighed», men «tog sig med megen iver af denne forsømte menighed» og efterlod sig det eftermæle at ha været «en af sin tids værdigste og nidkæreste prester, der prydede den lære, han forkyndte, saavelsom sin hele embedsførelse med en gudfrygtig og exemplarisk vandel». Sammesteds fortælles det — ligeledes i overensstemmelse med ovenstaaende — at Bloch under en storm paa Tinnsjøen strandede og blev kastet op i en hule, som endnu 1867 benevntes «preste-hulen». —

Blochs gode hjerte viste sig i, at han, da hans fra Godthaab hjemkomne halvbror, købmand Moltzau, var død 1754, gav dennes hustru og to smaa drenge bolig hos sig i Tinn, hvor ligeledes vennen fra Grønland, Peder Egede, efter sin hjemkomst derfra søgte hen og boede en tidlang og hvor han blev gift med købmandsenken madame Moltzau. Da sønnen Jens Bloch blev døbt i Attraa kirke 2 paaskedag 1758, var følgende faddere: enke-provstinden Anna Georgine sal. Qvislins, Jomfru Bergithe Dorothea Plesner, Hr. lieutenant Palludan, *velærværdige Hr. Peder Egede* og *Sieur Peder Plesner*.

Mens han var i Tinn, faldt han engang med hesten og kom saaledes til skade med sin ene arm, at han ikke mere var i stand til at omdele nadveren. Han maatte derfor stadig holde personel kapellan. I Tinns kirkebog findes en prestefortegnelse, hvori staar: «*Niels Brønlund Bloch*, forhen missionair i Grønland, var en søstersøn af biskop *Hans Egede*, Grønlændernes apostel. Sognepræst til Tind fra fest: visitationis Mariæ eller Ioannis baptistæ 1756, til 1775, da han blev forflyttet til Liers kald ved Drammen. Han skal have været en meget retsindig og nidkier mand. Han havde flere personelle capellaner.»

Den her nevnte begyndelsesdato for hans virksomhed i Tinn synes at vise, at han maa ha været der en tid forinden provst Qvislins død, formodentlig som vikar eller substitut. Dette kan stemme med at presten Augustinus Flor 1754 som tjenstledig kapellan kom til Tinn, hvor han vikarierede et aar. —

1766 søgte Bloch Bragernes med følgende motivering: «Det er de høye herrer noksom bekiendt, hvorledes jeg ved at arbeyde Herrens giærning med ald muelig fliid iblant hedningene har tilsadt det bedste af min manddoms kræfter ved colonierne i Disco bugt i Grønland. Nu har vel Herrens forsyn lavet det saa: at jeg i mit nuværende embede har nødtørftig underholdning, søger og ingenlunde Bragernæs for at nyde større indkomme; men da mit allereede i Grønland svækkede legeme ey taaler de her faldende haarde reyser til lands og vands, og især en vis legemssvaghed gjør det at riide, som her er uforbigiengelig, høyst besværlig for mig, saa ønskede jeg gierne forflyttelse.»

Han fik dog ikke dette embede, men blev i Tinn endnu en aarrække. Først 27 okt. 1774 kaldtes han til sognepræst for Lier prestegæld efter afdøde Mads Kreydahl mod at svare formandens enke 50 rd. i pension, hvilken han 1779 fik ført over paa det residerende kapellani. Hans ansøgning om Lier havde følgende paategning af biskop O. Tidemand: «Supplicanten fejler ikke i den forsikkring, at

jeg /: næst Gud, som det høyeste, sikkreste og bæste vidne :/ hverken vil eller kand attestere andet end det, der kand sigte til hans bæstes befording; eftersom han ved ingen ting er mig bekiendt af andet endten sind eller forhold i og uden embedet end det der sigter til Guds riiges befording og bæste og, da jeg kand ikke andet end saavel tilstaae, at hans samtlige i suppliquen allerunderdanigst andragne adskillige grunde til sin allerunderdanigste ansøgning medføre vitterlig sandhed; ikke heller forbigaae at mælde, det han er een i Guds kirke-arbeyde vel-fortient, troe, vindskibelig, flittig og nidkier; ja til med udj gaver og mæle behagelig præstemand, saa kand jeg heller ikke andet end hierteligen ønske ham Guds og kongens naade til beleilig befording, som han visseligen trænger til.» Han fik dog ikke kaldet ubeskaaret. Foruden pensionsforpligtelsen blev indtegtten forringet ved at 10 gaarde udskiltes og henlagdes til Bragernes sognekald.

I Lier mistede Bloch straks sin hustru, der døde 15de og begravedes i Frogner kirke 23de august 1775, gammel 55 aar, 3 maaneder og 1 dag. Den anselige prestegaard var nu uden husmor, men datteren *Kirstina Birgitha*, som maa være det i Grønland 1752 fødte barn, blev snart i stand til at staa for styret; hun og søsteren konfirmeredes begge 1770 (dom. *Misericordia Domini*) i Attraa kirke i Tinn. — Prestegaardens stuer var hygget med mange møbler, ingen prangende, men alle solide og jevne. Væggene var prydet med nogle malerier, deriblandt af Frederik V med begge dronninger og Karl XII og Ulrikka, samt en mængde «skilderier». For vinduerne hang smukke «stoffes» gardiner. Skabene var vel forsynet med dækketøj, lagner, pudevaar, haandklær etc., i skenken gemtes en mengde sølvtøj, deriblandt en forgyldt ølkande, vog 92½ lod, en kaffekande med fad, vog 81 lod, en thekande med fad, vog 20 lod, to spølkummer, vog 34 lod, to sukkerrfade, vog 20¼ lod, sukkertænger, thedaaser, bægre, 24 spiseskeer, 12 theskeer, fiseske, potageske og puncheøse. I køkkenet fandtes en masse kobber- og tintøj og rigeligt porcellæn, og gæstesengene var velredte med under- og overdyner, deriblandt nogle «med edderduunsfyld», en reminiscens fra Grønland. I studereværelset stod reoler fulde af bøger, og paa loftet opbevaredes endel spinderokke, en væv samt «en grøn klædes overfæld med hviid bjørne-skind», ligeledes en grønlandsk reminiscens. Stuerne opvarmedes af 9 kakkelvovne, 7 enetages, 1 toetages samt en treetages i salen; alle var prestens private ejendom, de afhændedes efter hans død til embedet for 117 rd.

Prestegaardens jordvej var stor og veldyrket. Buskaben bestod

af 19 kør, 4 kvier, 1 vædder, 15 faar og lam samt 5 grise. Der fandtes gode og velholdte redskaber, diverse vogne og karjoler samt et par slæder. I stalden stod flere heste.

Da datteren *Pauline Catharina* blev gift med løjtnant *Hans v. Hoel*¹, overlod Bloch prestegaardens brug til dem. 14 april 1783 begyndte husholdningen for fru Hoels og hendes mands regning, og kaptajnen tiltraadte brugen af jordvejen — alt mod at «bestride alle huusholdningsafgifter og udgifterne baade i det daglige og i det tilfældige af fremmede, som saa jevnlige her indfalder, og derhos betaler folkelønnen, dag- og alle slags arbejdere, saa jeg ingen slige udgifter vil viide af at sige, af hvad navn nævnes kan». Men da det viste sig at dette vanskeligt lod sig gøre «profitabelt», dels paa grund af «misvekt der kunde indtræde», dels fordi priserne for produkterne af brugget ofte var smaa, og dels fordi Bloch daglig var selvfemte — han havde en plejedatter *Bartha Sophie Beichmann*, der havde været i hans hus siden sit andet aar, og stadig personel kapellan, fra 1784 sin søn *Jens* og senere *Andr. Fred. Weidemann* (1763—1847) — «foruden mine venners besøg, som saa ofte indtræffer», saa betalte Bloch desforuden 100 rd. aarlig til datteren og svigersønnen. —

Under disse patriarkalske forhold levede Bloch i Lier prestegaard en aarrække. 71 aar gammel søgte han afsked, der bevilgedes ham under 9 dec. 1791 med 300 rd. i aarlig pension, men han døde inden naadensaarets udløb. Hans død bekendtgjordes i *Berlingske Tidende* for 1792, nr. 54, fredag d. 6 juli, paa følgende maade:

«Det behagede den alviise at henkalde vor dyrebare og uforglemmelige fader, Hr. *Niels Brønlund Bloch*, natten til den 17de junii, hvilket herved bekjendtgjøres for fraværende slægt og venner af den saliges efterladte børn. Condolence frabedes.
J. Bloch.

I «Norske Intelligens-Sedler» for 20/6 bekendtgjordes dødsfaldet ligeledes, men her opgives dødstiden til «natten til den 16 hujus», som nok er den rigtige efter de nedenstaaende opgivelser. I samme nummer findes flg. indrykket:

¹ Født 1738, søn af kaptajnløjtnant *Elias v. Hoel* og hustru *Idde Arboe*. Premierløjtnant 1768, kaptajn 1788 i telemarkske nationale infanteriregiment, chef for Gjerpen komp. 1789, reserve majors anciennitet 1801, reserve oberstløjtnants anciennitet 1808, afsked med oberstløjtnants karakter og 300 rd. i pension 18/7 1809. Han døde 8/5 1820 i Holla og 3 aar senere flyttede hans enke bort herfra, muligvis til Gjerpen. Hverken hendes eller søsterens dødsdata kendes for tiden.

Exspiravit
 Oraculum interpres
Nicolaus Brönlundus Bloch

Senecta, labore, & molestia canens.
 Pietate, muneris officio, & religionis zelo flagrans.
 Eruditione, eloquentia, animique candore nulli secundus.
 Vita tranquillus; morbo patiens; morte hilaris.
 Ætas, ejusque virtus, æternitati diu maturuere.
 In honorem defuncti posuit

Weidemann.

Ogsaa den residerende kapellan producerede sig i Intelligenssedlerne for 27 juni med følgende:

Epithaphium

Jam
 Aspicit eum,
 Cujus nomen est *Oriens*,
 Hic licet in occiduo cinere,
Nicolaus Brönlund Bloch

Religionis veræ decus ac interpres efficax.
 Inter adducendos ad Ovile Christi Grönlandos,
 Octennii spatio.

Dein
 Commissæ sibi a Deo & Rege
 Ecclesiæ *Tind* in Tellemarchia superiore
 Per senos ter ænnos
Lierensis coetus cura, nec extrema, sed pervigili,
 Senio, morboque fractus
 Septuagenarius obiit
 Die 15 Junii Anni 1792.

ast:

Lugendo hujus Presbyteri obitu
 Templa Mysten, Pietas Patronum, Vitia Hostem,
 Familia Patrem, Amicitia Cultorem
 amisere
 Eheu —!
 Bilustri & amplius
 Fidum in officio socium
 Devinctumque amore
 amici & ego
Trugillus Stranger.

Den gamle afholdte sogneprest begravedes fra Frogner kirke under stor tilstrømning fra nær og fjern. Der ringedes med begge klokker, hvorfor Sylling kirkes ringer ogsaa «gjorde opvartning paa begravelsesdagen». Hovedtalen holdtes af stiftsprovst Lumholtz, som derfor modtog et «honorarium» av 60 rd. Endvidere taltes der af sønnen og af kapellanen, Hr. Weidemann, der honoreredes med 5 rd. For «zirater» paa kisten betaltes «kandstøber» Lund 32 rd. 48 s. Graveren fik 3 rd., hans medhjælper 2 rd. og ringerne 6 rd. De «oeconomiske udgifter i begravelsen», altsaa til følgets beværtning, udgjorde 107 rd. 1 s. Der medgik til ligtøj 30 alen lærred, som kostede 7 rd. 40 s., og paa graven lagdes en ligsten, hvis pris var 50 rd. «Chirurgus» Staib fik i honorar for tilsyn med den afdøde i hans sidste sygdom 40 rd.

Hans grav findes endnu paa Lier kirkegaard. Paa stenen staar flg. indskrift, næsten ordlydende med Weidemanns latinske mindeord:

«Herunder gjemmes det jordiske af forrige Sognepræst i Lier Velærværdige og høylærde Hr.

Niels Brønlund Bloch,

født den 19 Marts 1720, død den 15 Junnii 1792, graae af Alder, Arbejde og Møye, nidkiær i Guds Fruct og Embedspligt, oprigtig, lærd, veltalende, rolig i Livet, taalmodig i Lidelser, glad i Døden.

Hans Alder og Dyd vare længe modne for Evigheden.» —

Biskop Lumholtz' visitatsnotater i Lier kaldsbog godtgør, at ungdommen i Blochs prestedid var gaaet kendeligt og stadig frem «i deres oplysning af Guds ord, da de aflagde velsignede prøver, at Herrens ord var af deres retsindige lærer bleven ved opbyggelig *catechisation* prædicket for dem og at de med Agtsomhed har hørt det til deres Guds kundskabs udbredelse.»

Bloch havde gjort testamente af 22/8 1791 «i tanke at forekomme al irring mellem mine kiære børn efter min død». Til den eldste ugifte datter bestemte han forlods af boet 600 rd. «til hendes bedre subsistence», sønnen og svigersønnen havde skriftlig erklæret sig enige heri. Af disse penge skulde alene renterne anvendes. Kapitalen maatte «aldrig angribes», men skulde efter datterens død deles mellem to andre eller deres arvinger».

Det øvrige, boet udbragtes til, skulde deles lige mellem alle tre søskende. 400 rd., som sønnen fik 1/6 1790 ved sit giftermal, skulde «decourteres» i hans arvepart. Til jomfru Bartha Sophia Beichmann legeredes 100 rd. Testator ønskede, at resid. kapellan i Lier Hr. Truels Stranger skulde være «curator under boets behandling».

Testamentet ender med følgende ord, der vidner om det smukke familieliv i Lier prestegaard: «For resten ønsker ieg fred og eenighed imellem mine kiære børn ligesaa vel herefter, som hidtil, og at Herrens velsignelse bestandig maae følge dem og deres afkom baade tiimeilig og aandelig..»

Der fandtes i prestens chatol i guld- og sølvpenge 162 rd., i banco-sedler 240 rd. og i smaa-penge 98 rd. samt «udi eegeskabets skuffe» 202 rd. Efter obligationer og andre foreskrivninger ejede boet ialt ca. 2500 rd. og der tilkom det andel i offer og accidencer ca. 230 rd. og i tiende og landskyld etc. ca. 540 rd. Stervboets effekter indbragte ved auktion ca. 2600 rd.

Efter fradrag af gæld, udgifter og omkostninger udgjorde stervboets masse 4773 rd. 6 s. der fordeltes saaledes, at den eldste datter fik 1940 rd. 66 s. og de to andre børn hver 1340 rd. 66 s. —

Sønnen *Jens Bloch* (1758—1811), resid. kap. til Strøms prestegæld i Odalen fra 1790, omtales af provst og biskop som en mand «med herlige kundskaber, skønne naturanlæg, hvormed han gavnede og glædede sine tilhørere». Han var gift med *Bolette Olava Glad* (1762—1845), datter af sogneprest til Lom Hans G. og hustru Anne Margrethe Friis Bache. Deres søn var statsraad, generalløjtnant Hans Glad Bloch (1791—1865).

ANDREAS BRUUN

Købmand.

Om *Andreas* (en enkelt gang kaldet Andr. Christian¹) *Bruun* var dansk eller norsk af fødsel, er ikke klarlagt. Hans sprog tyder imidlertid paa, at han var nordmand, og da det fremgaar af efterfølgende at han har haft tilknytning til Norge, er hans biografi medtaget her.

Han var efter alt at dømme født 1737 af foreldre Christian Bruun som i 1742 blev undertold- og tiendebetjent i Christiania,² og hustru Mette Andersdatter Baar (død 1773); foreldrene var blit gift 1734; moren blev gift 2' gang 1753 med vinhandler i København Jean Valleau. Fra ganske ung var Andreas Bruun i tjeneste «ved farten og handelen paa Island» og kom, da denne blev forenet med den grønlandske handel under «det alm. octr. handels-compagnie», derfra over til denne og var underassistent i Ritenbenk, da han i aarene 1767—68 «under store strabadser» deltog i recognoscerings-ekspeditioner til Upernavik-egnen. Herefter «resolverede» handelskompagniet at «consentere i kjøbmand Dalagers project at opsøge om de nord et beqvemt sted for der at opsætte en nye collonie».

Det overdroges Bruun at grundlegge det nye etablisement. 29 juni 1769 beordredes han af kjøbmand Dalager paa kompagniets vegne ombord paa skibet «Lovisenborg», ført af skipper Søren Lund, «for med same at gaae nord efter paa recognoscering til det intenderede endelige etablisement».

I Universitetsbiblioteket i Oslo findes blandt dettes ikke talrige «Groenlandica» tre af Bruuns originale dagbøger fra Upernavik, henholdsvis for aarene 1769—70, 1772—73 og 1774—75.

Den første bærer udskriften: «Journal holden paa recognosceringen norden for Svarten-Huch som og ved det der etablerede «*Colonie-Rosenkrantz*» fra den 29de junij 1769 til den 12te september 1770»

¹ Skal vel betyde: Christiansen. — ² Meddelt af P. R. Sollied.

og medtager hans hjemrejse til Danmark, skønt den er undertegnet: «Det nye nordre colonie, d. 22de julj 1770, underdanigst af *Andreas Bruun.*»

30 juni 1769 gik han ombord paa skibet i Ritenbenks havn til- ligemed en tømmermand, en bødker og 2 matroser. 5 juli kom de til «den anden af de største og sydligste øer af de saakaldte *Frauen Eilænder*, ungefæhr 8 miile norden for Svarten-Huck.» De fandt ved eftersøgningen havn og ankrede der. De følgende dage rekog- nosceredes omegnen. Ved «Ekalume» (Egaluit) paa fastlandet bag Søndre Upernaviks ø, traf de 10 juli endel Grønlendere, der stod paa laksefangst og som sagde, at dette sted var bedst af alle. Det forekom ogsaa Bruun, at her baade var god havn, vand, ler og tørv, men da han var betenkelig ved at her ingen beboere var i omegnen, søgte han videre, men fandt ingen bedre plads, turde ikke vente len- gere med at «etablere» anlegget og bestemte sig derfor til foreløbig at slaa sig ned her, men var samtidig klar over, at dette ikke kunde blive koloniens endelige plads. De følgende dage udskibedes lasten og «det afbundne vaan-huus» rejstes. 22 juli forlod skibet dem. Medens Bruun fulgte det ud af havnen, var bødkeren ene paa stedet og arbejdede paa nogle tønders. Saasart skibet var af syne, stak en konebaad med Grønlendere i søen, medtagende bl. a. noget træ, som de havde rapset. Bødkeren paatalte det, men «tyven blev fornærmet, søgte ham ind paa livet, og bødkeren retirerte».

I løbet af august blev vaaningshuset gjort færdigt og der rejstes 3 «jord-huuse» til bryggers, bødkeri og spekoplæg. Samtidig gra- vedes tørv til vinterforsyning.

30 august rejste Bruun ud paa spektogt og rekognoscering nord- over og traf her «omtrent 16 miile norden for Ekalume — — — imellem mange andre en stor øe, kaldet *Opernavik.*» Da her fandtes vand, tørv, ler og en god havn i nærheden, og da «den største og meeste deel af disse høydere Grønlendere opholder sig nogenleedis i nærværelsen baade sommer og vinther», syntes stedet ham velegnet til koloniens endelige plads. Paa grund af sygdom og slet vejr nødtes han til at vende hjem og holde sig hjemme i flere uger. Men fra 23 september til 11 oktober drog han atter nordefter paa spek- togt og rekognoscering, endte ved øen Inugsuk paa omtr. 74° n. br. og oplevede undervejs, at en menneskehob paa ca. 60 personer, da han antastede en teltejer for nogle stjaalne bord, med knive i hæn- derne og under skrig og skraal stimlede sammen om ham og hans faa ledsagere. Der skete dog ingen overlast: «da de havde staaet een halv tiimes tiid, og seet den eene paa den anden, gik enhver til sit».

Da han kom hjem fra dette togt, ventede der ham en drøj tørn,

Det viste sig, at tørvene, de skulde haft til vinterbrug, var «bedærvet af 3—4 ugers plads-regn. Enfin! Ingen ildebrand, sygelig er ieg, fortrædelige og lumpne colonister at drages med, ingen Grønlændere med familie som vilde eller havde været mig muelig at faae overtalt til at boe hos mig, hvis hielp ieg dog høylig trængte til, men, de vare ey vandt til danske.» De nærmeste indfødte boede «ved 4 miles distance fra colloniet».

Han bestemte sig da til at indrette et af de 3 jordhuse «til et vildmands-huus», rejste ud til Grønlenderne og hjembragte efter megen parlamentaring «en gammel kiærling til vildmands-huuset» samt 6 stykker «veiksteens-lamper» til oplysning og opvarmning og et gammelt teltskind til beklædning af huset. Sidst i november saa de det sidste glimt af solen, og nu begyndte mørketiden. Hele første halvdel af december var Bruun meget syg, kunde knap se ud af øjnene, «alternerer med værk med svulst fra hovedets eene til dets anden side» og havde feber. Folkene derimod var hele tiden raske og kunde færdes ude, hvilket Bruun, saa snart han blev lidt bedre, ogsaa tvang sig til, uagtet det var «tirible haard» kulde.

Ind i januar tvang brensdelsnøden — da de jo dog «mindst een gang om ugen maatte have varm spiise» — Bruun til «med øfrige colonister at flytte ind i vildmands-huuset». Da dette var meget ubekvemt, rejste han 22 januar med tømmermanden nordpaa med hundeslede for at rekognoscere og «naae det nordligste sted, hvor der var mennisker». De naaede dog kun 28 mil, saa vilde deres grønlandske ledsagere ikke med længere.

Ved sin hjemkomst 5 februar havde Bruun besøgt 11 huse med 71 «erhververe eller fangere». 3 huse havde han ikke naaet, her skulde være «20 cajakroere» — «altsaa in allis 14 huuse med 92 forhververe, som kan komme handelen til fordel».

1 marts flyttede Bruun ene «ind paa colonien», da hans sygelighed ikke kunde «udholde vildmands-huusits damp og lampe-røg». Han havde ingen varme i huset, men trøstede sig «ved gode køieklæder».

19 marts sendte han tømmermanden i følge med en Grønlender paa slede sydefter til Ritenbenk med beretning til købmand Dalager og breve til Ūmánaq's købmand og missionær, som han anmodede om at komme til sig paa embedsvegne i sin «elendige tilstand».

1 april følte han sig saa vel, at han syntes, han kunde holde Gudstjeneste for kolonisterne. Imidlertid besvimeede han under handlingen og «maatte slæbes bevidstløs til køis; folkene troede mig død ½ times tiid» og han vaagnede meget svag. 13 april kom tømmermanden tilbage med breve baade fra Dalager «og Sr. Bruun paa

Omenak» samt fra missionær Gill, «den sidste kunde af vigtige rai-sons ikke komme til mig».

Endnu sidst i april var kulden saa sterk, «at min hoved-pude, hvorpaa aandes, bliver hviid af rimfrost». Nu begyndte han ellers at komme sig og kom op for første gang 30 april, «indsvøbt for kulden i senge-dyner», men «er af sygdommen bleven ganske krumknæet, og udziiret med adskillig couleurfarver, kan ikke træde paa fødderne; er vel schourbout». Endnu i begyndelsen af maj var kulden saa sterk, at de maatte holde øl og vand opbevaret «i vildmands-huusit, da det bundfryser paa colonien». Først 16 maj kunde kolonisterne flytte ind i vaaningshuset igen.

I vinterens løb havde Bruun haft besøg af endel Grønlendere, som solgte spek, og i juni kunde han endelig igen foretage et handels-togt nordefter, hvorfra han hjembragte 8 «baller» spek «søgt paa en distance af 20 miile». Endnu var han selv saa svag, at han maatte bæres i og af fartøjet.

8 juli kom købmand Dalager med skibets styrmand iland til ham, skibet selv kunde endnu ikke komme ind paa havnen for is, men holdt gaaende udenfor, indtil det nogle dage senere led havari, da var isen gaaet saavidt, at det kunde komme ind i havnen og faa repareret.

Endnu engang sendte Bruun baaden ud til Grønlenderne efter spek og fik igen fuld last, saa at han dog havde lidt at udskibe fra det nye etablissement. 12 juli «resolverede» han «for min slette helbred at repatriere», overgav kolonien til Dalager og forlod kolonien 22 juli med «Lovisenborg». 6 dage senere ankrede de paa Ūmánaq's havn, hvor de blev liggende til 16 august, da de «lettede anker og gik under seil fra Omenak». 4 september «om morgenen passeredes Orcades Eilænder» (Orkney-øerne) og 7 september «kom ind udi Flekerøes havn udi Norge». Herfra lettede de anker efter et par dages forløb og «kastede anker paa Elsineures reed» 12 september 1770.

Det havde ellers ikke været direktionens mening, at Bruun skulde «repatriere». I skrivelse af 1 maj 1770 gives nemlig følgende ordre: Jørgen Arnkiel udgaar til Ritenbenk for som underassistent at bestyre denne mens Dalager rejser til «den nye colonie»; derefter vender A. Bruun tilbage til Ritenbenk og overtager bestyrelsen af denne, og Arnkiel gaar op til Dalager som assistent. Bruun handlede saaledes mod direktionens ordre, men dette kom ham ikke til skade, idet han snart efter sin hjemkomst bestemtes til bestyrer af «den nye colonie». Sin «instructionsordre» som saadan underskrev han 23 maj 1771 og forpligtede sig til «i alle maader at efterleve som

det en troe og ærekiær compagniets betient vel egner og anstaaer; saa sandt hielpe mig Gud og hans hellige ord». —

Under opholdet i København blev Bruun 23 maj 1771 beskikket til købmand (bestyrer) ved den nye koloni «om de nord» og fik tilladelse til at medføre sin hustru, med hvem han var bleven gift ca. 1767. —

De to andre dagbøger bærer paaskriften «Journal for colonien Upernavick fra 1 julj 1772 til 10 august 1773» og «fra 23 julj 1774 til 9 october 1775».

Fra «Ekalume», hvor han altsaa atter havde været siden sommeren 1771, drog han — efter at skibet «Lovisenborg», nu ført af «capitaine Piel» var ankommen i begyndelsen af juli 1772 — med styrmanden «mod nord til øen Upernavick, hvor colonie skal sættes» for at undersøge, om det lod sig gøre at komme til for isen. Efter en uges tids forløb kom de tilbage og meldte, at isen nu var splittet og adgangen fri. En hustømrer, som de havde haft med fra skibet, lod de blive tilbage paa øen for at legge grund til husene. Dagen efter hjemkomsten afsendtes assistenten og 4 mand «med den store baad ladet med huusmaterialer til colonien; medens de ventede mit komme skulde de sammenbære steen til et jordhuus». 19 juli gik skibet derop — «og bugseredes ud af 2 konebaade, som continuerede dagen igiennem; maatte for hver baad give en blaaternet skiorte, og til 10 roere hver en alen silkebaand». Dagen efter naaedes havnen « $\frac{1}{2}$ fierdingvei fra colonien; capitaine Piel var tilfreds med skibshavnen».

De følgende dage ilandbragtes materialerne og husene rejstes. 8 august var taget rejst og dagen efter holdtes festmaaltid. Kanoerne paa «Lovisenborg» lod sig 3 gange høre og dagen hengik med «betragtning over coloniets haabfulde fremtid». De følgende dage giordes husene færdige, et flagbatteri blev anlagt, og da «Lovisenborg» 23 august kl. 9 formiddag passerede kolonien for hjemgaaende og saluterede med 3 kanonskud, blev «betakked med lige saa mange».

Den forladte plads benevntes i mange aar «recognosceringshytten», under hvilket navn den figurerer paa kort endnu omkring 1800. Herfra hentedes til hen i september materialer og varer op til Upernavik, og de til hjælp hertil lejede konebaade betaltes hver med «1 blaae ternet skiorte og til roerskerne og 1 styrer pr. baad ialt 12 persohner hver 1 pund hollandsk tobak».

Kolonisterne viste sig ikke alle skikkelige. Allerede 7 sept. holdtes forhør over en arbejdskarl, som anklagedes for tyveri fra kammerater og efter at være overbevist «blev for canonen afstraffet» — d. v. s. fik tamp.

I efteraarets løb udførtes handelstogter rundt i distriktet med temmelig godt udbytte, men sidst i november maatte al rejse indstilles, da «bugterne tillægges med iis». Nu toges fartøjerne paa land og kolonisterne gik i vinterhi. Juleaften «trakterede ieg efter sædvane de ved colonien boende Grønlændere».

7 januar udsatte Bruun ti sælhundegarn under isen «for at viise Grønlænderne brugen af garn, som var dem ukiendt». Senere udsattes flere, da fangsten viste sig tilfredsstillende.

Der kom nu stadig besøgende sleder til kolonien paa handel, og 9 februar fik Bruun «besøg af 6 kjørende herrer, der vare af de lange nordlige bekiendte indbyggere, hvilke medbragte bjørne-skind». 1 marts kørte købmanden selv paa genbesøg «til de nordligste menniker». De boede 28 mil borte. Han blev godt modtaget og var paa isbjørnejagt med dem. Ved hjemkomsten maatte han betale sin kusk med «2 alen kirsey til et par buxer».

Lidt ind i marts maatte sælhundegarnene tages op «da sælhunden ikke længere for at faae luft behøver at søge fiorden». 6 stykker garn var spolerede og 11 i behold. Der var fanget 27 sæler, hvis spek fyldte 3 tønder.

I maj begyndte foraarstogterne med koloniens fartøjer. Udbyttet var saa godt, at der stadig maatte lejes konebaade til hjælp til hjembringelsen. En saadan kunde laste 5 fade spek og betaltes nu med «2 alen kirsey til et par buxer, men baadejeren selv at fornøye roerskerne».

I juni døde den ifjor tampede arbejdskarl, som havde haft skørbug hele vinteren — det første europeiske dødsfald i distriktet. I en senere tid blev de langt hyppigere.

Mens Bruun i slutningen af juli var paa handelstogt, kom skibet, som han ved sin hjemkomst blev «glædet med». Der medfulgte to nye assistenter, en kok og en arbejdskarl. 10 august «underskrev skipper Fyhn connossementerne og assistenterne Sr. Muus og Mons. Arnkil drog ombord, da de med skibet skal hiemgaae». —

Fire aar blev Bruun altsaa paa denne strenge post, til han 1775 fik afløsning og hjemgik med sterkt svekket helbred.

I to aar var Bruun nu borte fra Grønland. Hvad han har foretaget sig i dette tidsrum og hvor han har opholdt sig, har ikke kunnet oplyses. Men først paa aaret 1777 var han i hvert tilfælde i København, hvor han boede i Vognmagergade. Her blev han enke-mand, idet hans hustru døde 11 februar 1777. Hun hed *Sidse Cathrine Soelberg* og var rimeligvis fra Nestved, i hvilken by hendes bror Chr. Jacobsen Soelberg var «borger». Ellers har intet hidtil

kunnet oplyses om hendes herkomst. Deres hjem var meget spartansk udstyret.

Efter hustruens død kom Bruun atter til Grønland, men denne gang til den sydligste del af landet. I 1777 udsendtes en ekspedition til Julianehaab med det dobbelte formaal at finde steder, der egnede sig til jorddyrkning og kvægavl, og at konstatere omfanget af den gamle norske bebyggelse og undersøge de forskellige ruin-grupper fra denne. Ekspeditionen skulde udføres ved hjælp af grønlandsk mandskab og til at lede den valgte Bruun, som af hensyn til udgiftens placering paa handelens regnskab fik titel af «recognoscerende købmand». Til assistance fik han studiosus Aron Arctander.

I maj 1777 forlod ekspeditionen København ombord paa skibet «Island», der førtes av skipper Mogens Alling. Paa grund af storis viste det sig ugørligt at komme ind til Julianehaab, hvorfor skibet gik til Frederikshaab. Hertil ankom det 14 juni, og da isen ikke viste tegn til at sprede sig, besluttede Bruun efter nogle dages ventetid at søge sydover langs kysten indenfor isbæltet. Ekspeditionen medbragte en slup, som nu blev tiltaklet, hvorefter man med en lejet konebaad i følge begav sig paa rejsen. Under denne foretoges bestandig «recognoscering og undersøgelse af landet», idet Bruun som sit særlige felt tog sig af den agrariske side af ekspeditionens formaal.

Nogen egentlig vegetation, der kunde egne sig for etablering af kvægavl, fandt Bruun først, da de kom ned i Julianehaabsegnen, og hans oprindelige plan gik nu ud paa at sejle kolonien forbi for straks at komme ned i dennes syddistrikt og benytte den gode aarstid til saa vidtgaaende undersøgelser som muligt. Men isen hindrede denne plans udførelse, idet det ikke var muligt at forcere rejsen med den tunge og uhaandterlige træbaad. 5 august gik de derfor ind til Julianehaab, hvor de efterlod sluppen og 8 august drog videre med konebaad, som var lettere at komme frem med mellem isen. Først undersøgtes Tunugdliarfik-fjorden — de gamles Eiriksfiörðr — hvor Bruun fandt mange «gode græssletter og i dalene og lerne fiint bladegræs, godt kreatur-føde». 18 august kom ekspeditionen tilbage til kolonien.

Den følgende tid tilbragte Bruun med undersøgelser af den nærmere omegn, medens hans assistent igen foretog en tur ind i Tunugdliarfik; og efter dennes tilbagekomst foretog de i september i fællesskab en undersøgelsesrejse til Narssaq nord for denne fjord. Her konstaterede Bruun bl. a. «store og vidtløftige sletter og græsmarker» (Narssaq betyder slette eller mark).

Efter tilbagekomsten herfra skiltes ekspeditionen, idet Arctander blev i Julianehaab, medens Bruun begav sig til Frederikshaab for at overvintre ved denne koloni. Her blev 27/1 1778 et barn holdt over daaben af «Hr. Andreas Bruun, befalet recognoscerings chef i syden». Iøvrigt blev det en særdeles livlig vinter ved Frederikshaab, idet en del af de i storisen paa østkysten i 1777 forliste hvalfangerskibes besetninger sent paa høsten kom hertil og maatte indkvarteres i kolonihusene. Der holdtes gentagne gange i vinterens løb Gudstjeneste og altergang snart for tyske og snart for dansktalende «skibbrudne kaptajner og deres folk». —

Allerede i april 1778 begav Bruun sig igen til Julianehaab, hvorfra han og Arctander 12 maj startede den forrige aar opgivne «expedition for at recognoscere syd efter». De naaede i løbet af en maanedes tid sydspidsen af landet, hvor de gennemsejlede Prins Christians sund, og tog derefter tilbageturen i langsomt tempo under omhyggelige detailundersøgelser. Der konstateredes adskillige store strekninger med rig vegetation og gode betingelser for «fædrift». Sidst i juli kom de tilbage til Julianehaab, hvor de begge forblev vinteren over og gentagne gange deltog i den danske Gudstjeneste med altergang.

I juni 1779 undersøgte Bruun og Arctander i fællesskab Igalikofjorden, de gamles Einarfjörðr, og hermed var Bruun ferdig med sine undersøgelser, hvorefter han med første lejlighed reiste tilbage til København. Som et af rejsens resultater opbevares i Søkortarkivet i København «Retvisende platte-kaart mellem collonien Friderichs Haab og Staten Huck i Grønland» signeret «Andreas Bruun Ao 1780». Bruuns rejsedagbog findes i Rigsarkivet i København.

Efter sin endelige tilbagekomst fra Grønland afslog Bruun paa grund af slet helbred posten som købmand i Julianehaab, som blev ham tilbudt. Efter derefter forgæves at have søgt embedet som toldkontrollør i Moss blev han 1780 assistent ved grønlandsk handels ekvipagekontor og revisionen af de grønlandske regnskaber. Dette skulde dog naturligvis kun være en gennemgangsstilling, og 1781 udnevntes han til pakhus-, proviant- og ekvipageforvalter ved det kgl. dansk-norske-slesvig-holstenske handels- og kanalkompagni i København med aarlig gage 400 rd. Desuden drev han nogen privat handel paa Amsterdam med «Pedersborger forme-lys og kaffe». Iøvrigt led han meget paa grund af nedbrudt helbred han havde paadraget sig i Upernavik, hvor han havde «udstaaet meget ondt og undertiiden været saa contract af kulde og skiørbug, at han hverken havde kunnet gaae paa fødderne eller tage med hænderne». Dette havde «ud-

tæret hans legeme» og blev aarsag til, at han i sine sidste leveaar blev angrebet af «krampeslag» som lammede hans tunge og efterhaanden det hele legeme; de sidste to aar før sin død kunde han nesten aldrig møde paa kontoret.

Bruun døde 16 juni 1788. Han boede da i Vingaardsstræde «udj afg. commissionair Basses og efterlevende enkes fælleds boe tilhørende huus». Han efterlod sig hustru *Christiane Conradine Sophia Juritz*. Hun var født 1745 som datter af proviantforvalter ved grevskabet Laurvigen Chr. Conrad Sophus Juritz og 1ste hustru Justine Christensdatter, med hvem han havde 2 sønner og 3 døtre; af sønnerne var Cornelius Juritz fuldmægtig hos president Willumsen i Christiania. Faren blev pensioneret med 300 rd. aarlig og døde 1779 i København. Da opholdt datteren Christiane sig hos stedmoren Anne Cathrine Pedersdatter, der boede tilleje i Borgergade i København.

Naar Bruun blev gift med sin anden hustru har ikke kunnet oplyses, men formentlig er det sket i 1785, idet han ifl. regning fra snedkermester H. Hansen af 17/11 1784 havde købt — eller faaet lavet — møbler for 75 rd. 6 s., deriblandt et skrivechatol af elletræ, en topseng og to mahogniborde. Vielsen har ikke fundet sted i København, idet den ikke findes i raadhusets kopulationsprotokol.

Boet var iøvrigt temmelig godt udstyret — bl. a. fandtes to indlagte kommoder, et Nürnberggerur i futteral, «konsulborde» med marmorplader, to hjørnestole og 6 «aabenryggede» stole med rødt plyds, spejle, dragkister, porcellæn og sølvtøj — ligesom Bruun var standsmæssigt ekviperet og efterlod sig en mængde «gangtøi». Men han synes dog at ha været i økonomiske vanskeligheder — maaske hidrørende fra handelsspekulationer — idet en del af hans bo var sat i pant ifl. obligation til en prokurator, ligesom stervboets gæld oversteg dets formue med 725 rd. 5 mk. 11 sk. Der fandtes i boet en del gamle skyldbreve fra over- og underordnede handelsbetjente i Grønland, men de betegnedes som «dubieuse fordringer». Bruun var interessent i to «ligkasser», saa at han trods stervboets mislige tilstand kom i jorden med fuld honnør.

I en pensionsansøgning forklarer enken at hvad hendes mand havde maattet udstaa i Grønland, havde efterladt varigt mén, saa at han de sidste to aar av sit liv havde været noget svagelig og nesten ikke været i stand til at udføre sit arbeide. 2/7 1790 fik hun bevilget en pension paa 30 rd. aarlig. Hun overlevede Bruun i mange aar og døde først 20/4 1819.

JOHAN HENRICH BRUUN

Købmand.

Johan Henrich Bruun er født i juli 1732 i Norge, vistnok i eller ved Christiania. Hans herkomst har ikke kunnet oplyses; muligens var han slegtning af garver Chr. Bruun i Christiania (død 1774, gift med Anna Sophie Paludan), hvis søn Johan Henrich Bruun var født 1760.

Han blev tidlig foreldreløs og fandt optagelse paa vajsenuset i København. Da der 1737 blev stillet forespørgsel om nogle «waysendrenge, som eragtes beqvemme til at bruges med tiiden som catecheter ved den grønlandske mission eller som handels betientere sammesteds», udpegedes «af den nederste classe» bl. a. «Johan Henrich Bruun, af maadelig sundhed, af got begreb, er redelig». 1754 blev han student fra Bergens skole, 22 aar gammel.

Om hans barndom og ungdom er forøvrigt intet bekendt. Kun siges det et sted, at han havde været «lieutenant», da han fik ansettelse i det almindelige octrojerede handelskompagnis tjeneste og 30 april 1756 udsendtes som assistent til Ritenbenk.

Aaret efter, 23 april, udgik der ordre til købmand Carl Christopher Dalager angaaende at «ifald leiligheden det tillader, seer vi meget gierne, at forbemældte egn [Umánaqsbugten] nøye vorder recognosceret imedens skibet endnu paa havnen er beliggende /: om det ei allerede tilforn ved handels togterne er skeed :/ — — — — men skulde tiden uden skibets ophold ikke tilstede det, maae I tillige med *assistenten Bruun*, saasnart skibet til hiemreisen er expederet, foretage en reyse didhen for at udsøge en beqvem plads».

Kender jeg købmand Dalager ret er denne rekognoscering «alerede skeed ved handels togterne», hvilke han var bekendt for at udstrekke i meget vid omkreds, saa at han straks har kunnet sende fornøden underretning hjem med skibet. Hermed stemmer, at den

nye koloni oprettedes efter direktionsordre allerede 1758 af Johan Henrich Bruun, der beskikkedes til dens købmand med 100 rd. i løn, hvilket allerede fra 1/7 1761 forhøjedes til 130 og fra 1/7 1764 til 150 rd. Naar lønnen steg saa hurtig, er grunden den, at Bruun var en dygtig kolonibestyrer, der af direktionen betegnedes som «vindskibelig og driftig».

Det første anleg stod paa den yderste ende af den store Nûgssuaq-halvø, der skiller Diskobugt fra Ūmánaqsbugten, og benevnedes «*Colonien Nordsoack*». Det stod imidlertid hurtig Bruun klart, at her var ikke dens blivende sted. Den første vinter var meget ubehagelig for kolonisterne, der havde haft mange «haarde og slemme fataliteter», d. v. s. sygdomme og dødsfald «og anden uhæld formedelst den fast utaalelige og stærcke clima som paa det stæd hvor kolonien staaer gemeenlig med iidelig stormende veyrlig indfaldet».

Bruun gav sig derfor snart til «nøye og med ald fliid at recognoscere Stikkender Jacobs-Bugt» (c: Ūmánaqsbugten) for at finde det mest passende sted at henflytte kolonien «til kiændelig bædring saa vel i henseende til handelen som og til Europæernes sundheds og legems bædre conservation». Han fik snart vished for at der opholdt sig «een stor deel Grønlændere» i bugten og at de som oftest havde god fangst, ligesom «veyrliget ogsaa skal være meget bædre inde i fiorden end ved søe-kandten» eller paa «dend i havet udstikkende aade», hvor kolonien nu stod.

1760 foretog Bruun derfor med assistenten, «mons.r Jens Andersen» (Geraae), og en af skibets officerer en rekognosceringstur ind i bugten til det af ham udpegede sted «Ommenach-øen» for at undersøge, om havnen var god. Da dette viste sig at være tilfældet, besluttede kompagniet i 1761 at lade kolonien flytte dertil.

Det var dog ikke muligt med een gang at foretage flytningen. Bruun foretog den derfor i flere tempi. 1761 flyttedes spekhuset, hvor da assistenten stationeredes med to mand for at handle med befolkningen, mens Bruun selv med resten af mandskabet blev paa Nûgssuaq. En hovedgrund hertil var — hvad direktionen ogsaa forstod og roste — hans samvittighedsfuldhed, idet han vilde have vished for, hvorvidt det vilde være til fordel at bosette sig paa dette nye sted, før den endelige flytning foretoges. Han fik derfor ogsaa frie hænder til at afgøre «om der nu skal fares fort» eller om muligvis et andet sted vilde være bedre egnet eller — eventuelt — om alt skulde blive ved det gamle foreløbig, og skipperen fik ordre til at «føye ham i hans herhen hørende forlangender».

Han fandt imidlertid, at der skulde «fares fort», og 1763 havde

flytningen af kolonien «endelig efter saa mange hindringer faaet en ønskelig fremgang» — «tilligemed en temmelig forbedring i handelen», der var steget fra 140 til over 200 fade spek.

I koloniens første aaringer gjorde «de fremmede handlere» ved deres uberettigede indgreb «stor hinder for handelen» bl. a. ved at bevirke, at de indfødte «ikke var nemme at handle og komme til rette med». Men Bruun vidste raad derfor. Han sørgede i bestandig højere grad for at rekvirere hjemmefra de samme varer, som hvalfangerne førte, og at sælge dem til lavere pris, ligesom han ved «en mild og lokkende omgang med dennem» snart vandt befolkningen. Da handelsdirektionen tillige udrustede sine skibe med «armatur» og ordre til ifølge den kgl. plakat af 22/4 1758 at anholde «saadanne uberettigede lurendreyere og snige-handlere», hvori Bruun understøttede skibsførerne med sit mandskab, lykkedes det i løbet af faa aar nogenlunde at bekæmpe snighandelen, hvorved produktionen af kolonien yderligere steg.

Hertil bidrog ogsaa, at Bruun opfandt eller idetmindste indførte en ny fangstmetode. Om han fra visse egne i Norge kan have kendt til, eller hørt om, garnfangst af sæler, faar staa hen. Men vist er det, at han praktiserede den i Ūmánaq. 1766 skrev direktionen til købmændene i Diskobugt: «Da ved colonien Omenak af købmand Bruun er forfærdiget modell til et sælhunde garn, samt med samme gjort forsøg og udi eet aar alene af ham og assistenten fanged omtrent 200 sælhunde, ja indbyggerne der i destrichtet begynder nu og fangsten med samme» — saa ønskede man den ogsaa indført andensteds og udsendte derfor nogle stykker garn til prøve.

Heraf fremgaar, at Bruun allerede har begyndt denne fangst saasnart kolonien var begyndt at henflyttes til det indre af den store bugt, hvor der er konstant isleg 7—8 maaneder af aaret, men at han klogelig har ventet med at publicere det, indtil han havde gjort erfaring om, hvorvidt metoden vilde lykkes. 1764 skrev direktionen til ham, at man havde modtaget bestillingen af nogle sælgarn, hvormed han har gjort forsøg, der har indbragt 3 tønder spek, og at man gerne vil lade saadanne forfærdige, naar man faar opgivet maal og maskevidde. Derefter har han saa hjemsendt sin model og meddelt, at resultatet af fangsten allerede var steget saa megtigt som til «omtrent 200 sælhunde». Et par aar senere, da fangstmetoden var lykkedes endnu bedre og bleven sterkere udbredt ogsaa blandt de indfødte, gik han et skridt videre og forlangte sejl-garn udsendt, for at kolonisterne — og Grønlenderne — selv kunde forferdige garnene og derved faa disse billigere. Hermed var den fangstmetode — man kan næsten kalde den industri — igang, som skulde blive Ūmánaqs

rigdomskilde i de kommende slegtled og er det den dag idag. Johan Henrich Bruun turde da være en af de Europeere, som har indlagt sig størst fortjeneste af det indfødte samfund i Nordgrønland. —

1765 udsendtes Ūmánaqs første missionær Jonas Gill. Bruun kom straks i det bedste forhold baade til ham og hans gerning. De delte hus og spiste ved bord sammen i 5 aar uden nogen mislyd; Gill kalder vennen «et stille og fredeligt menneske». Og da Bruun forlod Grønland, skenkede han pengegaver ikke blot til missionens fattige i Ūmánaq, men ogsaa i Diskobugt — provst Sverdrup kalder dette «en priisværdig gierning, som ieg endnu ikke har hørt exempel paa af det slags betientere». —

1769 hjemsendte Bruun ansøgning om afsked af handelens tjeneste. Den bevilgedes ham under 1 maj 1770, og 16 august samme aar underskrev han afleveringsforretningen af kolonien og rejste hjem — til sorg for Europeere og indfødte i Ūmánaq.

Efter hjemkomsten gav Bruun sig til at studere og tog allerede 27/9 1771 juridisk eksamen paa morsmaalet med første karakter. 16 juli 1772 udnevntes han — formodentlig *saa* snart paa grund af sine fortjenester af Grønland — til byskriver paa Bornholm og giftede sig samme aar: «Anno 1772 den 14 december blev Monsieur *Johann Henrich Bruun*, bye skriver i Rønne og herrets skriver i Wester herret paa Bornholm, og Jomfrue *Christine Petronelle Lyder*, en daatter af Hr. commerceraad Lyder¹, copuleret af Hr. hofprædicant Qvist. Copulationen skeede paa det kgl. waysenhuus. Conferensraad Luxdorph var forlover for brudgommen og Hr. cancelliraad Ursin for bruden.» Vielsen er indført i slotssognets kirkebog. Bruden var kun 15 aar gammel — født 11 juni 1757.

Hvad grunden nu kan ha været — om han følte sig uegnet til posten eller om han eller hustruen ikke har fundet sig vel i den dengang meget provincielle smaaby paa den afsides ø — nok er det: Bruun blev ikke længe i byskriverembedet. Allerede 11 nov. 1773 udnevntes hans eftermand.

Han blev dog ikke længe tjenstledig, men knyttedes atter til Grønland. 28 oktober 1774, da den grønlandske handel var overgaaet til kongen, skrev direktionen til «Hr. byefoged *Bruun*»: «Siden De nogle aar har staaet i det forrige handels compagnies tjeneste, ved collonien Omenak, tilbydes Dem employ som pakhuusskriver ved den grønlandske handel.» Lønnen var 400 rd. aarlig og ca. 100 rd. i sportler, men med forpligtelse til selv at holde og lønne en fuldmægtig.

I denne post forblev Bruun til 1786, da han byttede den med

¹ Kommerceraad Johan Lyder døde 12/12 1767, 66 aar gl.

pakhusforvalterembedet. Han kom nu atter i forbindelse med gamle venner i Grønland og var bl. a. kommissionær for flere af dem, saaledes for provst Sverdrup.

Bruun tog afsked 28/12 1792 med 300 rd. i pension og døde den 8 september 1796 i København. Dødsfaldet findes bekendtgjort i Adresseavisen for 12 sept. saalydende:

«At det har behaget Gud ved døden den 9 septbr. pludselig om aftenen kl. 8 en halv at bortkalde min høitelskede mand *Johan Henrich Bruun*, til stor sorg for mig og datter, som for 1 et halvt aar siden blev berøvet min eneste søn, bekjendtgjøres for slægt og venner, forvisset om enhvers deeltagelse i denne vores sorg, frabedes al condolence. *Christine Petronelle sal. Bruuns.*»

Hustruen ansøgte om pension, men det erklæredes, at hun ingen saadan kunde faa, da intet fond fandtes dertil, men embedsmænd selv maatte sikre deres enker ved at gøre indskud i enkekassen. Endelig bevilgede man hende 4/10 1799 100 rd. i understøttelse for eet aar. Hun følte sig forurettet derved, protesterede og mente at ha ret til endog 200 rd. pension. Efter lange forhandlinger fik hun omsider 50 rd. aarlig. Ved slaget paa reden 2 apr. 1801 fik hun et chok, der berøvede hende mælet og gjorde hende aandssløv. Hun døde 25 juni 1825 i København.

AMBROSIUS BUCH

Missionær.

Ambrosius Petersen Buch er født 1714¹ i Drammen (døbt i Bragernes kirke 18de novbr.) som søn af købmand Peter Buch og hustru Anna Flor. Faren var «een af de fiire borgermænd i Bragernæs, der i sidste krig, efter deres allerunderdanigste pligt, paatog sig at forsyne den manglende norske armee med fornødne victualier, hvorved den blev i stand til at forebygge fiendens videre program» (sønnens bemærkning i ansøgning om Sørums kald 31/8 1757). Moren var datter av sogneprest i Rollag Augustinus Ambrosius Flor og hustru Inger Pedersdatter Opdal.²

Formodentlig paa grund af legemlig svaghed, som forfulgte ham hele livet, blev drengen 13 aar gammel sendt til Danmark, hvor han sattes i huset hos sognepresten i Marslev paa Fyn, Hans Johansen Struch (f. 1675, død 1742; gift med sin formands datter Ida Sophie Jespersdatter Juul), sammen med hvis 8 børn han opdroges og undervistes i 3 aar, hvorefter han sattes i den lærde skole i Assens, som han frekventerede i 4 aar. Herfra dimitteredes han til universitetet af rektor Christian Winther 1734. Aaret efter tog han «anden examen», hvorefter han vendte tilbage til Norge. Her opholdt han sig i nesten 3 aar. Selv gør han i sit «vita» den bemærkning, at

¹ I sit «vita» angiver han fejlagtigt 1716.

² Dette ektepar havde 18 børn. Blandt disse var Peder Augustinussen Flor, f. 19/12 1707, stud. 1726, cand. theol. 1728, sogneprest til Jydstrup og Valsøllille i Sjælland 1734, til Sandeherred 1736 — og Augustinus Augustinussen Flor, f. 18/5 1719, stud. Christiania 1737, cand. theol. 1740, pers. kap. hos faren 1748, derefter vikarierende prest flere steder i Norge, bl. a. i Tinn 1754, hjælpeprest i København 1757 og endelig 1763 res. kap. i Holbæk, hvor han døde 1787; gift med Maria Sand. 1750 kom han i yderste livsfare ved at sette over en elv. Strømmen var rivende og midtvejs ude snublede hesten over en sten i bunden, hvorefter den førtes et langt stykke vej med strømmen og drog sin rytter, der var indviklet i ridetøjet og stigbøjlerne, med sig. Han reddedes i yderste øjeblik op paa land.

han «efter at have fuldendt sit pædagogiske hverv» igen forlod Norge, hvilket vel skal betyde, at han har forberedt en eller flere unge enten til universitetet eller til en skole. Dette synes dog ikke at fremgaa af hvad der ellers foreligger om disse aar af hans liv. Iblandt de eksisterende indberetninger om, hvilke studenter der opholdt sig rundt omkring i Norge, findes 3, som omhandler Ambrosius Buch, «et meget skikkeligt og flittig menneske, fød paa Bragnæs, dimitteret fra Assens skole 1734, sustineret examen philosophicum in majo anni currentis [o: 1735]». Indberetningerne er alle dateret Hofs prestegaard i Solør henholdsvis 13 dec. 1735, 10 dec. 1736 og 4 dec. 1737. De to første er undertegnet: F. Lemmich, og attesterer, at studiosus Buch opholder sig i *prestegældet* «for at studere sin theologi og de der til hørende videnskaber» — — «med en flittighed der nu som tilforn er berømmelig», og det tilføjes: «assisterer mig ogsaa undertiden i at prædikke». Den sidste meddeler, at han opholder sig hos sogneprest Søren Lemmich i Hofs *prestegaard* og er «meget skickelig og i sine studeringer flittig». Men derfor kan han naturligvis godt ved siden af ha undervist børn eller unge, som hans «vita» meddeler.

Imidlertid maa han have gennemgaaet en modnende religiøs udvikling, idet han tiltrods for sit skrøbelige helbred efter tilbagekomsten til København allerede 1740 «lod sig indtegne til missionær i Grønland» og nu «i en tid af 5 aar satte alle kræfter ind paa det grønlandske sprog og andre videnskabers studium, som ved Guds aands bistand kunde udvirke hedningernes omvendelse». Samtidig forberedte han sig ved universitetet og tog 1743 theologisk attestats og kort efter den homiletiske eksamen i vor Frue kirke, den sidste med karakteren *laudabilis*. 1744 foresloges han af Paul Egede til missionær i Christianshaab, men da monopolindehaveren Jacob Sewerin interesserede sig for en anden, der var i slegt med ham, gik denne af med sejren.

1746 bestemtes Buch til at afløse missionær Sylow ved Frederikshaab og ordineredes 2den søndag efter paaske, den 25 april. Det var aabenbart meningen, at de to missionærer skulde tilbringe et aar sammen ved missionen, men Sylow kom hjem allerede dette aar og Buch kom ikke op. Heri var indehaveren af monopolhandelen, Jacob Sewerin, skyld, idet han haabede at kunne faa lov til at nedlægge denne koloniplads, hvis opretholdelse voldte store vanskeligheder, og derfor hindrede den nye missionærs oprejse. Dette gav Paul Egede anledning til en skarp protest: det var uforsvarligt at lade den nyplantede menighed uden tilsyn, og der maatte dog nok være plads for en missionær, eftersom Sewerins egne folk endnu var der!

Imidlertid kunde det skete jo ikke ændres det aar, men 1747 kom Buch til Frederikshaab, ledsaget af den unge kateket Eskild Lye, som tidligere havde været ved denne mission og nu skulde være den nye missionærs hjælper. Buch fik dog kun nogle aar gavn af ham, idet han 1751 traadte i handelens tjeneste, hvad der var langt mere fordelagtigt for ham, men i hans sted kom Jochum Grønbech, koloniens tidligere købmand, som baade var eldre af aar og mere erfaren og desuden gift med en Grønlenderinde af menigheden. Buch siger nok om ham, at han var «melancholsk af temperament», men han blev dog baade nu og senere gennem en lang aarrække den Frederikshaabske mission en trofast støtte.

Under disse mænd havde missionsvirksomheden god fremgang. Buch, der var sagtmodig af væsen, blev mere afholdt af Grønlenderne end den strenge Sylow, og dette havde til følge baade at de døbte sluttede sig nær til ham og at hedningerne i større tal søgte til missionen og begærede daabsundervisning. Der var nogle unge mænd, som han i særlig grad tog sig af og underviste, og som tegnede til at kunne blive til nytte for missionen i fremtiden. Af de eldre i menigheden var der ogsaa adskillige, som han kunde give godt vidnesbyrd baade for gode kundskaber og kristelig vandel. Men han var nesten lige bekymret for de døbte, enten de boede ved kolonistedet, hvor «kolonisternes» opførsel ofte kunde være dem til forargelse, eller de flyttede ud blandt de udøbte, hvor de let kunde forføres til hedensk uvæsen og frafald.

Buch døbte 57, deraf 40 voksne hedninger, i de aar, han ledede missionen. Men han led meget ved opholdet i Frederikshaab. Besejlingen af kolonien vedblev at være vanskelig; der var aar, hvor skibet helt udeblev og forsyningen derfor var meget ringe, idet den maatte tilføres i baade langs kysten fra Godthaab.¹ Dette forværrede yderligere hans svage helbred, som især nedbrødes ved den elendige bolig, han havde. Saa nødig han end vilde, blev han tvungen til at tænke paa hjemgang. Missionskollegiet ønskede, at han skulde blive et aar sammen med sin eftermand for at sette denne ind i forholdene og være ham til hjælp i begyndelsen. Men han var ikke istand dertil. 1754 maatte han følge tilbage med koloniskibet. Han fremførte til sin undskyldning, at han «ikke saa hastig var gaaet hjem», hvis ikke hans helbred var ødelagt, og hvis «omstændighederne der ved colonien havde været noget bedre», og han erklærede sig villig til at gaa ud igen der hvor der var brug for ham, dersom han igen kom til kræfter.

¹ 1750 fulgte Buch med paa en af disse provianteringsrejser for at forfriske sig ved et besøg i Godthaab.

6 august «lettede vi i Herrens navn anker og arriverede under hans ledsagelse lykkelig til Kiøbenhavn den 10de i paafølgende maaned». Under hjemrejsen var Buch — som sedvanlig naar han var til søs — ved godt helbred, men neppe var han kommen i land, før hans «gamle bryst-svaghed» indfandt sig og han var lenge saa syg, at han ikke engang før ind i december blev istand til at give indberetning til kollegiet om sin virksomhed. Han blev da heller ikke nogensinde saa rask, at han turde tenke paa at gaa til Grønland igen. Det varede dog flere aar, før han helt opgav tanken derom og kunde beslutte sig til at slaa sig til ro i hjemlandet, saa sterkt følte han sig knyttet til Grønland. Det kan med rette siges om ham, at det gik i opfyldelse, hvad han selv i slutningen af sit «vita» havde ønsket: «Give den højlovede Gud, at jeg i dette saa vanskelige hverv, hvortil jeg nu tiltreder rejsen, maatte findes tro og engang opnaa den sejrpris, som er henlagt til Jesu Kristi tro tjenere.»

Først efter aars forløb begyndte han at søge embede hjemme. Hans ønske var, at man vilde «forunde mig et lidet convenable levebrød i mit fæderne-land Norge, hvor luften og andre omstændigheder bedre end i Danmark kommer overeens med min complexion». Men ikke heller det opnaaede han. 20de august 1759 blev han kaldet til sogneprest i Aastrup paa Falster, men her døde han «af svindsot» allerede inden et aars forløb, 26 juli 1760, knap 46 aar gammel, i ugift stand.

Ved skiftet efter ham oplystes det, at han havde haft to søskende, en bror Hans Buch, som var død i London, efterladende sig en datter Betty, født ca. 1750, og en søster Alhed Buch, som var gift med købmand Søren Klæbo i Frederiksstad.

NIELS ROSING BULL

Inspektør.

Niels Rosing Bull er født den 9 september 1760 i Christiansund som søn af resid. kapellan til Grip under Kvernes prestegæld, senere sogneprest til Kvernes og provst i Nordmøre Jens Lemvig Bull (1727—99) og hustru Anna Johanne Grøn (1731—96).

Ifl. Christiansunds kirkebog døbtes han i byens kirke 15 september. Fadderne var: «Hr. obriste leutenant Friderik von Myhlenphort, Hr. Peder Krop, Sr. Jens Kaasbøl, Mad.me Anna Elisabeth sal. Jacob Nissen Angels og Mad.me Aletha Margaretha sal. Hendrich Mechlenborgs». Af disse stod Hr. Peder Krop ogsaa fadder til Bulls efterfølger som inspektør i Sydgrønland, Myhlenphort, og Mad. sal. Angels til Myhlenphorts eldste søster, der døbtes Anna Elisabeth efter hende. Heraf kan sluttes at der har været nært bekendtskab mellem de to familier Bull og Myhlenphort.

Niels Rosing Bull undervistes i hjemmet af faren selv sammen med sin to aar eldre bror Hans Grøn Bull (1758—1833), der blev sogneprest til Tingvoll og provst i Nordmøre provsti. Derefter kom han paa krigsskolen og blev 14 august 1782 sekondløjtnant à la suite i 2det trondheimske nationale infanteriregiment. 17 marts 1786 blev han virkelig sekondløjtnant og allerede 30 marts 1787 premierløjtnant, foreløbig dog «paa sekondløjtnants gage». Ved hærens omorganisering blev han 29 maj 1789 ansat ved 2det trondheimske infanteriregiment, men dimitteredes samtidig og blev fra 5 juni at regne efter ansøgning afskediget fra hæren med kaptajns karakter og 100 rd. i aarlig pension. Under deltagelsen i felttoget med Sverige 1788 havde han nemlig haft det uheld at styrte med hesten, der blev sky, hvorved han paadrog sig en skade i venstre hofte og et broktilfælde, som tilsammen gjorde det umuligt for ham at blive staaende i arméen. Til brug ved ansøgninger om employ meddelte general v. Krogh ham en glimrende anbefaling af 3 juli

1790, hvori det hedder, at «ingen kan viise sig meere nidkier, med meere application og med bedre gaver end han har giort i den tiid hans helbred tillod ham at staae udi den militaire tjeneste», samt at «de videnskaber han havde cultiveret og den udviiste paalidelighed gjorde ham særdeeles beqvem og virkede, at han fortrinlig blev brugt og stedse viiste sig at svare til sine foresattes tillid» — udtalelser, som i høj grad stadfestedes ved hans tjeneste i Grønland.

Foreløbig lykkedes det ham dog ikke at opnaa embede. Baade 1791 og paany 1795 søgte han bl. a. den ledige toldertjeneste paa Tromsø, men uden held. Ligeledes søgte han 1794 forgæves den ved Bendt Ollriks død ledigblevne post som guvernør i Guinea og kommandant paa fortet Christiansborg, ligesom han samme aar søgte Ide og Marker fogderi.

Hvad der gjorde ham det magtpaaliggende snart at opnaa en stilling, var at han var forlovet og naturligvis gerne vilde giftes. Endelig syntes det at skulle lykkes. Der blev en inspektørpost ledig i Grønland ved B. J. Schultz's ansøgning om hjemgang, og Bull søgte den øjeblikkelig. I skrivelse af 29/4 1796 udtalte den grønlandske kommission, at «capitaine Bull vel mangler den siden 1790 til inspecteur- og skifteforvalterembederne i Grønland krævede juridiske examen», men man mener dog ikke, dette bør være til hinder for hans ansettelse i et saadant embede, idet han «har forrettet auditeur-tjeneste tidligere». 25 maj 1796 udnevntes han da til inspektør i Sydgrønland med bolig i Godthaab. Men da der til udnevnelsen heftedes den klausul, at saafremt inspektør Bendeke blev i Godthaab et aar endnu, skulde han først tiltrede embedet ved dennes afrejse, og imidlertid for egen regning opholde sig i Godthaab for at gøre sig bekendt med embedsforretningerne, kunde han under disse omstendigheder ikke tenke paa giftermaal foreløbig, men maatte drage alene til Grønland.

Ved ankomsten til Godthaab erfarede Bull, at Nordgrønlands inspektorat ikke blev ledigt før neste aar, hvorfor inspektør Bendeke maatte blive indtil da, hvor han var. Bull gik da i kost hos denne og assisterede ham paa inspektoratskontoret, indtil han fra 1 juni 1797 overtog embedet. I juli drog han paa tilsynsrejse til Sukkertoppen og Holsteinsborg, hvor han mødte sin forlovede, der var kommen hertil med skibet hjemmefra, og 26 juli 1797 viedes i Bethelkirken i Holsteinsborg af missionær Rønning «S. T. Hr. kaptajn og inspecteur over søndre Grønland *Niels Rosing Bull* og Frøken *Else Sophia v. Meldal*». Hans hustru var født den 9 juni 1769 (døbt 15 juni) i Meldal prestegæld som datter af oberstløjtnant Johan

Michael Meldal (1734—98) og hustru Else Margrethe Hammond (1733—1801).

Der fødtes dem to børn i Godthaab. 1799, 26 juli daabsbekræftedes *Jens Lemvig Bull*, født 18 juli og hjemmedøbt samme dag. Fadderne var: Hr. Moene og kone, Hr. Mentzel og kone (herrnhutiske missionærer), oberassistent Krogh og missionair Rosenvold. Barnet døde 1 august 1799.

1802, 6 juli daabsbekræftedes *Hanna Leganger Wexelsen Bull*, født 18 og hjemmedøbt (af missionær Mentzel) 22 september 1802. Fadderne var: missionærerne Mentzel, Grillich og Kleinschmidt (alle Herrnhutere), Madamerne Mentzel og Grillich samt Hr. oberassistent Sontum. Barnet døde 22 juni 1809 i Slagelse. —

Inspektør Bulls 5-aarige embedstid var preget af uheld og ulykker. Flere skibe forliste, og i 1798 udeblev koloniskibet, idet det allerede kommen op i Davisstrædet led nogen skade i isen og derfor gik tilbage til Norge, hvor det gik i havn i Stavanger. Bull var med rette forundret over denne disposition fra kaptajnens side. 1801 meddelte handelsdirektionen i brev af 17 januar, afsendt med engelske hvalfangere, at der «er udsigt til, at Danmark og Norge i det kommende foraar kan blive indviklet i en søkrig, som kan stanse kommunikationerne for en tid»; men efterretningen er kun til inspektørens private underretning, for at han i mødende tilfælde kan gøre brug af sin viden og træffe foranstaltninger til indskrenkninger af rationerne; han anmodes om ikke at omtale det til de indfødte og «ikke uden nødvendighed allarmere de øvrige i landet værende danske». I senere skrivelse meddeles det ham, at England har bekendtgjort, at i anledning af at engelske skibe er anholdt i russiske havne, og at der er «confederation af fiendtlig beskaffenhed imod de Hs. Maj. tilkommende rettigheder og Storbritanniens interesse» mellem det danske og svenske hof og hoffet i St. Petersburg, at skibe fra Rusland, Danmark, Norge og Sverige vil blive arresterede, hvis de kommer til engelske havne, dog at der vil blive draget omsorg for ladingens konservation. Imidlertid haaber direktionen endnu paa, at det skal lykkes at bevare fællesrigets neutralitet.

Endelig meddeles 30 april, at krigen har været udbrudt og har raset, og vaabenstilstand er sluttet; «maatte nu blot Grønland være bleven skaanet for fiendtlig behandling af de engelske hvalfangere, som de offentlige tidender melder at have været armerede iaar!» Dog ved man, at der ved disse skibes afgang endnu ikke var udstedt kaperbreve mod Danmark, og man vil derfor søge at faa sendt skibe til Grønland med forsyninger uagtet de uheldige konjunkturer.

Men af disse aarsager kom skibene meget sent afsted, og da man maatte fragte skibe dertil, idet alle de til Nordgrønland aaret før afrejste havde maattet overvintre i Grønland, og fragten for et skib var umaadelig dyr, 75 rd. pr. kommercelæst, kom kun faa skibe afsted, og forsyningen blev derfor meget ufuldkommen.

Men den største ulykke, der ramte Bulls inspektorat, var dog koppepidemien i Holsteinsborg 1800, som bortrev ca. 350 mennesker og lagde distriktet saagodtsom øde; designationen over «de faae af kopesygen overblevne Grønlændere af den Holsteinsborgske mission» tæller kun 49 navne! Denne ulykke gik inspektøren meget nær til hjerte: «o, maatte den ikke atter udbryde og lægge dette folkeløse land aldeles øde! Et tilbageblik paa nationens skiæbne, fra den tid den besøgte af Europæerne, er tilgiveligt. Dens gevinst af dette besøg var endeel bekvemmere fangeredskaber og intet meere. Dens tab, i sum, dens lykkelige, dens ubetalelige nøjsomhed og tilfredshed.» Bull søgte at faa distriktet befolket igen, bl. a. ved at prøve paa at overtale herrnhutiske Grønlændere til at flytte dertil, thi «blandt disse gives mængden af dagdrivere, der ei kunne fange og ei ville fange; men kunne i hvalfanger chalupper gjøre sig selv og handelen tjeneste». Men det lykkedes ikke at faa ret mange af disse dertil, idet de ikke vilde — og ikke maatte for sine missionærer — forlade sine missionsstationer. —

Bull var en særdeles interesseret og dygtig inspektør, der trods sin forholdsvis korte embedstid satte sig meget grundigt ind i landets og befolkningens forhold. Dette treder særdeles tydeligt frem i hans forbavsende indgaaende og instruktive «Erindringer til min successor», som han ved sin afrejse efterlod ved Godthaab, og som giver mangfoldige oplysninger og et interessant billede af kolonisationen og handelen i datiden, ligesom hans indberetninger til handelsdirektionen vimler af interessante enkeltheder og iagttagelser og vidner om, med hvor stor interesse og kærlighed han omfattede baade landet og folket, for hvis baade gode og daarlige sider han havde aabent øje.

Han værdsatte højt Grønlændernes haardførhed og nøjsomhed, deres godmodige og medgørlige karakter, deres dristighed og fangerdygtighed, som han paa alle maader søgte at fremme. Men han passede paa ikke at forvenne dem med europeisk proviant. Grønlænderne bør ikke, siger han, have proviantsorter «gratis, thi uskiønsomheden vil da snart ophitte og nævne flere ting som nødvendige og siden fordre dem som ret. Ubehagelige erfaringer har lært og lærer mig daglig i min fattigdom [paa grund af den omtalte skibsudeblivelse], at hvad ieg før villigen gav, det fordres nu med knurren, som noget man skylder og bør give».

Mod overtroen førte han en — tilsyneladende oftest dog haabløs — kamp. I anledning af, at han gerne vilde have øen Ūmánárssuk syd for Holsteinborg beboet, skriver han: «Grønlænderne siige: at *Tornarsok*¹, den europæiske dievel, opholder sig der ved stedet, og hvo tør boe i denne frygtelige persons nærhed? Stedet er ellers det bedste for hvalfangst. Jeg vil nu prøve: om formaninger og raad kan virke noget paa dette selvraadige folk; men det er vanskeligt at bekiempe overtroe.» Det lykkedes dog ved missionærens indflydelse at faa endel Grønlendere til at flytte dertil.

Paa pladsen Kangeq ved Godthaabsfjordens munding, der var beboet af herrnhutiske Grønlendere, havde den 27-aarige Peter og hans 21-aarige søster Agnes aflivet deres sindssyge mor Kezia. Hun havde sagt til sønnen: «Jeg er gammel, maae snart døe; ieg raader dig: tag ei alleene ud paa søn /: alle ømme mødres største bekymring :/; du kan kæntre og omkomme; du skal leve for din kone og dine børn.» Mens hun sagde dette «tiltog sygdommen saa heftig, at hun tabte forstanden, skreg høit og iamrede sig. Nu overlagde Peter og Agnes: at dræbe den der gav dem livet. De udførte strax den besluttede gierning paa denne martrende maade: de bøiede den syges hoved for over, bandt det og fødderne sammen, løste hende og gav hende haarde stød paa hoved og mave, hvormed hun skreg iammerlig; omsider lagde baade søn og datter deres afskyelige morderhaand paa den ulykkelige moders mund, som saaledes kvaltes af eget ubarmhiertigt yngel.»

Dette skete 20 november 1799, berettedes ind til Godthaab og tilstodes 17 december af de paagældende for inspektøren. Skønt det ellers ikke var dennes embedspligt «at paatale og examinere blodscener blot Grønlænderne imellem», fandt han det dog som sin meneskepligt at undersøge sagen, for saavidt muligt at forebygge flere saadanne uhyggeligheder. For at gøre sagen saa offentlig som muligt udsatte han dens behandling til juletiden, da de fleste Kangeq'ere samledes ved Ny Herrnhut, som de plejede. Saa kaldtes de to sødskende tilligemed de eldste af Grønlenderne fra bopladsen ind til inspektøren, der fik Godthaabs købmand og Herrnhutermissionærerne Möhne og Mentzel til at bivaane undersøgelsen.

Morderne vedgik straks gerningen «uden at yttre ringeste forsøg og ei attraae, at dække den med hemmeligholdelse, men snarere søgte, ved paatagen frimodighed, at godtgjøre, at den var ulastelig. De tilstode og, at have hørt af deres lærere, at Gud vil ei: at mennesket maae dræbe det andet».

¹ Törnárssuk o: den særlige, specielle hjelpeaand. Hans Egede overførte navnet paa Djævlén.

I sine refleksioner herover siger Bull: «Aarsagen til denne misgierning kan ei søges i deeltagelse i moderens lidelser, men uden tvivl i Grønlændernes bekiendte frygt for: at afsindige staae dem efter livet, hvilken frygt skal være ligesaa rodfæstet, som deres troe paa al fabel og spøgelsehistorie, der forplantes fra mund til mund med al tenkelig troeværdighed. Vi have her atter et skrækkeligt beviis for, at *fordomme* misledede disse mennesker til at udøve en gierning, som mængden tilstaar at afskye; men hvo betvivler at endog nogle af de, som tilstode gierningens afskyelighed, ville neppe undlade under de samme omstændigheder, at sætte dem dels paa lige grusom maade i sikkerhed for den syge afsindige der saaledes har den største fordring paa medlidenhed og den kraftigste beskyttelse, en sikkerhed disse elendige maae savne, saalænge Grønlænderne savne fornuftig oplysning.»

Inspektøren straffede dem ved at lade dem binde til en pæl, hvor de stod en time med en seddel paa brystet med paaskrift paa grønlandsk: modermorder! «Medens de der stode, lod ieg de mange unge tilskuere passere morderne, hvilket syntes at gjøre noget indtryk paa disse, som hiine. Fra den tid de udstode den beskiæmmende straf have de været roelige, og synes ikke at have baaret noget nag til mig, som uanmodet og ubemyndiget blandede mig i denne sag med det haab: at den til afskye og advarsel vil blive bekiendt for alle Grønlændere.» —

Overfor handelens funktionærer tog Bull altid paa det bestemteste befolkningens parti. Han paatalte med styrke «haardhed mod den grønlandske nation. Den lærer ellers at hade os Europæere, og at tvivle om vort venskab og godhed. Denne mistvivl har billig, naar de ei forundtes ret, den beskyttelse som de af deres konge er tilsagt.»

Han paatalte tillige forargelser fra Europeernes side. Da købmanden i Frederikshaab i anledning af sin uegtefødte søns daab lod hejse koloniens flag og skyde med kanoner, skrev han saaledes til ham, at «flagvaaien og kanonskud er honneurtegn, og naar en købmand med kanon-bulder udbreder rygten om, at han fik døbt sit udenfor ægteskab avlede barn, da tabes agtelsen for honneurtegnene, købmanden bliver udleet, det giver forargelse for Grønlænderne og bestyrker det gemeene mandskab i uordener.»

I det hele taget tog han sig varmt af de indfødte. Netop paa den tid var der blandt handelsfunktionærerne i Sydgrønland en vis uro med hensyn til blandingslegten, især dem af den, der stod i handelens tjeneste. Man beskyldte dem for hovmod, egenraadighed, utilfredshed, insubordination og opsetsighed. Bull indrømmer, at

noget galt er der: «Her er ellers et iideligt skrig og skraal over den forurettelse, blandingerne i tjenesten troe sig at vederfares med deres ringe lønning.» Men han ser ikke saa sort paa det som adskillige andre. Han siger bl. a., at de overordnede selv bærer en del af skylden, idet «befalinger udstædes med største strengthed, ikke et blidt, ikke et høfligt ord høres, der dog altid er opmuntrende for den subordineerte.» Han hævder ligeledes overfor direktionen, at blandingerne virkelig har nogen aarsag til at anke over den løn, de faar, thi de har oftest ikke det halve mod en europeisk matros eller «arbejdskarl», og ofte er det dog saadan, at de sidste er «uuelige og ubrugbare», medens «blandingerne i tjenesten fast alle er raske, brugbare folk baade til sø- og landtjeneste.» Det lykkedes ham dog ikke i den korte tid, han var i landet, at faa deres kaar synderlig forbedrede. Men i sine «erindringer» paalagde han sin eftermand som en hellig pligt at tage sig af blandingslegten.

At visse af købmændenes herskertendenser var ham imod, fremgaar allerede af det overfor berettede. Han kommer flere gange ind paa dette emne: «købmændene» — siger han saaledes — «som ikke ville viide af foresatte at sige, byde dog med myndighed over «min assistent», som om denne var ingen ting,» og han stræbte at dæmme op for alt saadant.

Ikke destomindre var han vellidt især af de eldre handelsfunktionærer i landet. Det fremgaar bl. a. af flg. udtalelse i et brev af februar 1801 fra den eldste af dem alle, den da pensionerede købmand Raun (1731—181; kom til landet 1755): «Maatte nu min ærbødige skrivelse antræffe Deres velbyrdighed med ædelmodige frue og elskelige liden datter at have tilbagelagt den forgangne tiid af vinteren med mueligste helbred, og al behagelig velgaaende, opfyldes mit inderligste ønske og vil blive mig een i al oprigtighed velmeent glæde.» Selv ventede han ikke mere at faa inspektøren at se, idet han melder at lide af brystmerter og haardnakket hoste: «hvor snart dette skal ende mine dages tal, staar til Herren, som ieg i alle henseende ganske har overgivet mig til.» Han havde sidst været købmand i Fiskenesset i en lang aarrække og boede nu hos Herrnhuterne ved Lichtenfels «i mit der leyede lidet kammer, hvor ieg efter muelighed lever roelig og fornøyet». —

Inspektør Bull var overmaade velvillig mod «den danske mission», støttede den paa alle maader og stod i det bedste forhold til missionærerne. Paa grund af skibet «Jupiters» udeblivelse i 1798 saa han sig nødsaget til at nedsette kostdeputatet med en trediedel, men opgav det for «officerernes» vedkommende «alleene af hensyn til at hindre vilkaarlig behandling af missionairerne Rosenvold og

Gudde af kjøbmændene, med hvem de ei skal leve i bedste forstaaelse». Da den nye missionær i Holsteinsborg var «i forlegenhed for et kateket-emne, hvoraf han kunde have nytte», overlod Bull ham en af den bekendte Anders Olsens sønner, Paul Andersen, der i mange aar havde været i handelens tjeneste i Godthaab, og begrundede det overfor handelsdirektionen med, at han nu var en eldre mand, der nok kunde undværes i tjenesten, men som «boglærd og dansktalende» egnede sig godt til medhjælper for en nyankommen prest.

Godthaabs brøstfeldige kirkebygning gjorde Bull sig megen anstrengelse for at faa lov til at restaurere «eller rettere fornye»; det lykkedes dog først i hans efterfølgers tid. Og han vilde gerne «forundes haab om», at Godthaabs Grønlendere snart «maa faae præst boende hos sig» — hvilket hellerikke lykkedes før nogen aar senere.

Derimod var han ikke begejstret for den herrnhutiske mission. Trods det gode personlige forhold han stod i til de tyske missionærer ved Ny Herrnhut, ansaa han dem dog ikke for kompetente til at bestride saa vigtigt et hverv som at være aandelige ledere for «umyndige Grønlendere». Han fremhæver, at «medens ikke een af de herrnhutiske Grønlendere kan læse skrift, og kuns meget faa i bog, kan alle af den danske mission læse i bog, og en stor deel skrive forstaaeligen». Og han siger udtrykkelig, at «af posteibagere og linnedvævere og knivsmede etc: pleier man ei at vente den sundeste moral». Han ønskede ogsaa hele missionen ved Godthaab lagt «eene og allene i den danske missions hænder, allene af hensyn til ikke at forarge et saa gandske ucultiveret folk som Grønlenderne med forskiellig lære, skikke, ceremonier &ca.»

Hvad inspektør Bull især havde imod Herrnhuterne, var dog deres missionsprincip: at holde hele menigheden samlet paa missionspladserne, hvorved fangstfelterne overbebyrdedes og Grønlenderne maatte komme i nød for deres nationale erhverv. I de første par menneskealdrer havde missionærernes ypperlige ledelse af deres menigheds økonomi holdt disse uheldige følger i baggrunden. Men mod aarhundredets slutning afslørede samlingsprincipets fallit sig med rivende hast. De herrnhutiske Grønlenders i forvejen ikke store leveringer til handelen aftog mere og mere; saaledes leverede 25 erhververe ved Ny Herrnhut i 1793 ikke halvt saa meget som en anden lille boplads's 4 mandfolk. Og snart var klagerne almindelige over de herrnhutiske menigheds «armod og miserable tilstand», de led nød hver vinter og maatte understøttes af handelen med proviant og endog med spek til lamperne.

Bull gjorde alt, hvad han kunde, for at faa missionærene til at flytte deres Grønlendere ud i distriktet, men maatte erkende, at «advarsler, raad, bønner, undertiden knurr, belønninger og løfter om flere ere de hidtil forgieves anvendte midler». Personligt har han aldeles intet mod brødrene, men deres praksis er ganske fordærvelig: «til hvad nytte for landet disse mennesker bleve tilladte at hidfare, hører til de mysterier, som evig blive incognito». Helst vilde han derfor, at deres mission helt blev nedlagt: «Grønlands genius skulle det ved alt herrnhutisk!» Men i hvert fald nedlegger han paastand paa, at man ved lov «afskaffede sammenklyngen ved unærlige steder» og gav de herrnhutiske Grønlendere «frihed til at boe ved samme steder som den danske missions.» —

Kongen havde i 1798 befalet den grønlandske og færøiske handelskommission at overveje «om nogen indretning maatte være at bringe i forslag til forbedring af Grønlændernes kaar», og kommissionen mente da, at man først og fremmest burde forsøge, hvad der kunde gøres «for at bringe Grønlænderne under de borgerlige loves velgjørende tvang», og opfordrede Bull til at udtale sig herom. Han henvendte sig da til den gamle købmand Raun, som sendte ham en lang betenkning udfra sin mangeaarige erfaring og omgang med de indfødte. Denne har Bull ventelig lagt til grund for sin erklæring, som ikke kendes. Egentlig mente han ikke, at nationen som saadan var moden til at legges under faste «borgerlige love» endnu, men siger i den anledning: «Lad Grønlænderen faae menneske-cultur, og da skal han viide at velsigne den menneskeven, der først moverede ideen: forund Grønlænderen love til beskyttelse for liv og gods, til straf for morderen og ransmanden.» Men «medens nationen dannes, bør vedkommende samle de materialier til love, som erfaringen lærer at kunne gavnligen nyttes». Tiden gav Bull merkvaerdig ret; det er først ind i vort aarhundrede, at man har ment det grønlandske samfund modent til love i europeisk forstand. —

1801 havde inspektør Bull søgt tilladelse til hjemrejse paa orlov til neste aar, hvilket bevilgedes i skrivelse af 8 april 1802. Myhlenphort blev konstitueret i hans sted, men da Bull maatte rejse forinden dennes ankomst, maatte overleveringen foregaa skriftlig. Familien medtog en grønlandsk pige, Hansine fra Frederikshaab, som vendte tilbage til Grønland aaret efter.

Efter hjemkomsten rejste inspektør Bull til Norge, hvor han slog sig ned i Molde. Herfra søgte han afsked fra sit embede, hvilket bevilgedes 23 marts 1803 med 300 rd. i «vartpenge». Allerede 23 februar havde han søgt om at blive tolder i Molde, «i hvis nærhed han eiede

11 spand bønder- og strøgods, beboet af 27 opsiddere», men han fik ikke denne post. 19 august 1803 fødtes her hans sidste børn, tvillingbrødrene *Jens Lemvig Bull*, der døde snart efter, og *Johan Michael Meldal Bull*, der levede og førte slekten videre.

9 maj 1804 udnevntes kaptajn Bull til told- og konsumptionsinspektør i Slagelse fra 1 juli s. a., og 7 maj 1812 til samme embedsstilling i Aarhus. Her døde hans hustru aaret efter. Hendes død bekendtgjordes i Berlingske Tidende:

«Den 2den juli endte forsynet min kones *E. Sophie Meldals* mange, langvarige lidelser ved en rolig død. Hun blev 44 aar; og efterlader sig kun en søn. Fraværende beslægtede og venner meldes dødsfaldet. Condolence frabedes. Aarhus, den 4de juli 1813. *Bull*, justitsraad, toldinspecteur.»

12 marts 1811 var Bull bleven virkelig justitsraad, 1 november 1828 blev han etatsraad, 28 oktober 1836 dekoreredes han med Dannebrogordenens ridderkors.

Han døde i Aarhus 1841. Hans død bekendtgøres af sønnen i Berlingske Tidende:

«At min inderligt elskede, retskafne og kjerlige fader, etatsraad, told- og consumptions-inspecteur *Niels Rosing Bull*, Ridder af Danebrogen, efter nogle maa neders sygdom, ved døden roligt hensov den 9de dennes, efter at have tient staten i over 60 aar, bekjendtgjøres sørgeligst for fraværende slægt og venner. Aarhus, den 10de december 1841. *J. M. M. Bull.*»

Sønnen havde siden 14 marts 1831 været adjungeret sin far som told- og konsumptionsinspektør i Aarhus, 6 marts 1842 blev han toldinspektør i Kallundborg og 20 maj 1851 i Holbæk. 6 oktober 1852 blev han kammerraad, 25 maj 1867 justitsraad, og døde 7 december 1874 i Holbæk.

JOHAN BUSCHMANN

Overassistent.

Johan Buschmann er født 27 august (db. 12 sønd. e. Trin.) 1764 i Nesna prestegaard som søn af sogneprest, senere provst for Helgelands provsti Augustinus Buschmann (1720—93) og 2den hustru Anna Barbara Thams (1723—1813).

I sit 12te aar flyttede han med foreldrene til Frosta, hvor faren blev sogneprest 2 maj 1776. Han bestemtes til søen og kom allerede som 16—17 aars dreng ud at sejle med et koffardiskib fra Trondheim. Efter læreaarenes udløb tog han styrmandseksamen og fór nu endel aar tilsøs som «styrmand i privatfart». Bl. a. var han gennem flere aar «ober styrmand» paa skipper Diderich Kruuses «førende *Brigantenskiib* fra Trondhiem» og rejste «saavel paa Strædet og Middelhavet som andre steder i Europa». Han fik det vidnesbyrd, at «hans duelighed i hans fag som søemand fortjener enhver søemands agtelse, hans activitet af hvad ham betroes under opsyn og ansvar, er ikke mindre roesværdig, og hans livets vandel er overeensstemmende med hans fødsel og smukke familie, som han nedstammer fra».

1788 gjorde han tjeneste som 2. styrmand paa orlogsskibet «*Norske Løve*» og fik af kommandør Ramshardt vidnesbyrd for at have «derombord i sin tjeneste vist megen villighed og paapasselighed, der gjorde, at hans desaarsage var vel yndet». Imidlertid nødte sygdom ham til at forlade søen og søge at blive «employeret i land».

Hans mor var ved sit giftermaal med hans far enke efter foged i Vesteraalen, Lofoten og Andenes N. A. Rasch, som havde tilbragt en del aar i Grønland i handelens tjeneste. Rimeligvis har dette henledet hans opmærksomhed paa de muligheder, som her kunde frembyde sig for «employ», thi han søgte sig nu ind i den kgl. grønlandske handels tjeneste, og da han havde «meget god recommandation», blev han antaget som volontør paa handelens kontor i København, hvor

han efter kort øvelsestid modtog ansettelse som assistent i Grønland 15 april 1790 med bestemmelse til «det nordre inspectorat». Samtidig fik han giftermaalstilladelse og viedes allerede 4 dage senere, 19 april 1790, i Frue kirke i København til *Georgine* (el. *Jørgine*) *Maria Larsdatter Holte*, født 27de januar 1763 paa Kongsberg «af meget skikkelige og exemplariske forældre.¹» Kort efter afrejste de til Grønland.

Efter sin ankomst til Godhavn 5 juli gjorde Buschmann tjeneste paa inspektoratskontoret, indtil han 4 september af inspektør Schultz fik overdraget bestyrelsen af anlegget Igdlutsiaq under kolonien Ritenbenk. Dette sted, der laa en halv snes kilometer syd for kolonien ved en aaben vig paa Arveprinsens Ejland, var udelukkende hvalfangstanleg, idet det paa grund af daarlige betingelser for sælfangst ikke havde været muligt at faa flere Grønlendere til at flytte derhen, end der var absolut nødvendigt til at drive hvalfangsten. Da denne imidlertid i begyndelsen var ganske god, opretholdtes anlegget en aarrekke, uagtet udgifterne derved var temmelig store, idet hele befolkningen maatte underholdes med europeisk proviant, og beliggenheden paa et snevert og skraanende plateau lige ud mod havet og omgivet af bratte fjelde var meget ubekvem og ubehagelig.

Buschmanns entré ved dette skumle sted var preget av uheld, idet kystskibet «Nepisene» som de var ankommet med, natten mellem 18 og 19 september under en heftig paalandsstorm forliste totalt paa anleggets saakaldte «havn», hvor det i virkeligheden ikke var muligt for noget fartøj at ligge for anker. Mandskabet reddede sig iland med tabet af alle sine ejendele, og af alt ombordværende bjergedes intet uden endel tovverk af rigningen. De sidste rester af vraget benyttedes som brensel ved Ritenbenk i nødtilstanden under krigen 1807—14.

Det blev ikke nogen lang virksomhed, Buschmann fik ved dette sted, idet han allerede under 3 september 1791 konstitueredes som «oberassistent», o: bestyrer, ved Godhavns handels- og hvalfangerloge. Her virkede han i to aar i økonomisk taalelige kaar, men under stadige bryderier med engelske hvalfangere, som gjorde indgreb i handelens rettigheder. Da han imidlertid ikke, trods attest fra inspektøren for at være en «nøuyagtig opfylder af sine pligter», opnaaede fast ansettelse som oberassistent, blev han ked af sin stilling og ønskede hjemgang for at søge sin lykke i fedrelandet. 1793 modtog han ganske vist udnævnelse til købmandsposten i Ūmánaq, hvilket vilde være et betydeligt advancement, men da han samtidig fik efterretning om sin fars død (4/3 1793) og hans mor var «gammel og

¹ Lars Kielsen Sponem fik 29/1 1763 paa Kongsberg døbt en datter Georgina Maria.

svag», indgav han 19 juli sin ansøgning til inspektøren om afsked af handelens tjeneste «paa grund af forandrede familieomstændigheder og udsigt til bedre levebrød hiemme». Han entledigedes da under 13 august 1793, men maatte endnu forblive i Godhavn til henimod midten af september, da han hjemgik med skibet «*De tvende Brødre*», skipper Laur. Mathiesen. Inspektør Schultz medgav ham en glimrende anbefaling, hvori han bl. a. udtaler at Buschmann i sin tjeneste i Grønland «har vist en roesværdig flid, og udmærket sig ved en nøyagtig opfyldelse af sine pligter» og «ved logens bestyrelse især tilvunden sig min ganske tilfredshed».

Ikke desto mindre maatte han vente længe paa «employ» i fedrelandet. Foreløbig fik han endnu engang med en Grønlandsaffære at gøre. Ifølge egen meddelelse blev han nemlig af «den kgl. handels direction beordret at reise til London i anledning af de indgreb, de engelske havde gjort i Deres Mayestæts forstrands rettighed i Grønland». Det drejede sig om en sag, som direktionen havde «giort anhängig af retten» mod en hvalfangerkaptajn «for begaaede voldsomheder i Grønland under bjergningen af et strandet skib», og hvori Buschmann sammen med en dansk bødker, der samtidig med ham havde gjort tjeneste i Godhavn, skulde «aflægge personligt vidnesbyrd». I januar 1794 opholdt han sig i Trondheim. Hertil skrev da handelsdirektionen, at han skulde se efter, om ikke der derfra skulde gis skibsleilighed enten til Hamburg eller Altona, hvorfra han og hans ledsager da kunde begi sig til England — eller om det maaske skulde gis direkte lejlighed derover fra Trondheim. Det sidste viste sig umuligt, og han maatte afvente lejlighed sydover. I juni kom han og baadsmanden imidlertid til London, men her viste det sig, at det endnu vilde vare nogen maaneder, inden processen kom for. Direktionen var da stemt for at de foreløbig skulde vende tilbage direkte til København, da det vilde bli dyrt at opholde sig saa længe i storbyen. Hvorledes det blev, kan ikke oplyses, men han *fik* sit erinde forrettet. Han erklærer selv, at «saavel for denne expedition som for alt hvad mig har været betroet, har jeg aflagt behørigt regnskab, og ved samme erhvervet mig min øvrigheds gunst» — hvilket stadfestes ved direktionens egenhændige erklæring.

Dette tiltrods maatte Buschmann søge forgæves i næsten 4 aar, inden han opnaaede noget levebrød. I den tid havde han intet andet at subsistere af end en 3-aarig «vartpenge» paa 50 rd. aarlig — foruden hvad han kan ha lagt op i Grønland. At dette sidste ikke har været af nogen betydning, forstaas af hvad han skriver i en ansøgning af 7 jan. 1797 om et toldbetjentembede i Aalesund: «Leve-

maaden i Grønland gjorde mig det til nødvendighed at indtræde i ægteskab, forinden ieg begav mig derhen, de indkomster, den kgl. handel tilstod mig, var ikke større end de ved den tarveligste leve-maade netop kunde strække til for min familie, men arbejde og farer mødte mig i saa meget større overflod, naar ieg under de nordligste Grønlænderes haarde climat vilde opfylde min pligt i handelens tjeneste til lands og til vands.»

Han søgte en række toldbetjentstillinger i Danmark og Norge, mens han under mere og mere trykkende kaar levede i København, saa at han endog i ansøgning om et embede i Christiansund i 1796 udtaler, at han nu «som gift mand, uden emploie, er udsat for at komme til at lide nød». Endelig 1797 blev han toldbetjent for «Jostnøen og Magerøen» [d. e. Jøssenøy og Magerøy i Hemne i Sør-Trøndelag]. Det var imidlertid saa langt hen paa aaret, at han ikke kunde rejse derhen før til vaaren. 21/5 1798 bevilgede direktionen for den grønlandske handel ham 50 rd. «til hjælp ved tiltrædelsen af den ham betroede toldbetjening i Norge». Herfra forflyttedes han 1804 til Bergens toldsted. 1814 var han overtoldbetjent i Trondheim, hvor han 27 januar 1820 afgik ved døden, 55½ aar gammel. Hustruen blev boende i Trondheim, hvor hun døde 27 november 1838 i en alder af over 74 aar.

JOHAN von CAPPELEN

Kateket.

Johan von Cappelen er født 1720 i Christiania som søn af styk-junker paa Akershus fæstning, senere kaptajn ved artillerikompagniet paa Kongsvinger Johan von Cappelen (1690—1745) og hustru Sophie Glastrup (ca. 1700—1752).

Blandt de «nobiles», som 18 december 1739 «efter sedvanlig eksamination tiltraadte det akademiske borgerskab» ved Københavns universitet, findes brødrene Johannes von Cappelen, 20 aar gl. og Otto von Cappelen, 18 aar gl. De tog begge professor P. Anchersen til privatpræceptor. Otto von Cappelen absolverede «examen philosophicum» 23 juni 1742, medens broren ikke i universitetsmatriklen ses at ha tat den. Dette maa han vel alligevel ha gjort, idet han 1743 indstillede sig til theologisk attestas, som han bestod med karakteren non contemnendus.

Derefter skal Johan von Cappelen være bleven «catechet paa Grønland». Det har ikke været muligt at finde hans navn i missionskollegiets arkivalia, hverken i dets forhandlingsprotokol eller i nogen indberetning. Det sidste betyder nu ikke saa meget, da der eksisterer yderst faa saadanne fra disse aar, de øvrige er rimeligvis brendt med Vajsenhuset 1795. Mere besynderligt er det, at han ikke omtales i forhandlingsprotokollen. Da det imidlertid fra flere sider fremhæves, at Johan von Cappelen virkelig har været kateket i Grønland en tid, ja et sted (Schiørns manuskript til norsk preste-historie i Riksarkivet i Oslo) 1744 nævnes som hans udsendelsesaar, maa det nok alligevel forholde sig saaledes. At ikke mindre end to af hans sønner gik til Grønland, kan jo ogsaa tjene til at bestyrke denne antagelse, idet det er nærliggende at formode, at deres lyst til landet kan skrive sig fra farens beretninger.

Ved missionskollegiets februar møde 1743 kom det paa tale «at oversende 2de unge mænd til Grønland», og i et senere møde samme

aar fremlægges Jacob Sewerins bekræftelse paa, at han «har antaget superintendent hr. Egedes proposition om at sende 2de drenge herfra i aar til Grønland». I 1745 skriver missionær Welling, der 1743 gik til Christianshaab, til missionskollegiet, at den «drengh», han førte over med sig, har været «ubequem til missionens tjeneste og dessaarsage har begivet sig til handelen der i landet». Om den anden unge mand hersker der absolut tavshed.

Nu vil der ganske vist med disse «unge mænd» eller «drenge» naturligst tenkes paa vajsenshusbørn, af hvilke kateketstanden ved missionen i Grønland dengang væsentligst rekruteredes. Der mangler dog ikke eksempler paa, at ogsaa andre er bleven antat til kateketer.

Det ligger da nær at formode, at der i 1743 kun er bleven udsendt en af de foreslaaede unge, nemlig han, der fulgte med missionær Welling til Christianshaab, medens man er bleven betenkelig ved at sende et ungt og ubefestet menneske op til Godthaab, fordi missionær Drachardt, der nu var eneprest her, mistenktes sterkt for herrnhutiske tendenser. Og at saa kandidat Cappelen har meldt sig og som betydelig mere moden og velbefestet aaret efter er bleven sendt ud til Godthaab for at bistaa Drachardt, ventelig med løfte om ved indtredende vacance at blive ordineret til missionær.

Muligvis har det vist sig, at dette kunde ha lange udsigter, ligesom stillingen i Godthaab ikke har været synderlig behagelig, idet Drachardt hældede mere og mere til Herrnhutismen og stræbte at drage menigheden med sig, i hvilken anledning han laa i bestandig strid med købmanden i Godthaab, Paul Moltzau, der var af Egedes slegt og derfor naturligt en modstander af, at dennes verk saaledes skulde tilintetgøres.

I hvert fald er Cappelen ikke bleven i Grønland mere end højst et par aar, thi fra 1747 konditionerede han hos sogneprest Peder Landt i Aurdal i Valdres, indtil han 11 oktober 1748 udnevntes til sogneprest i Ulstein og Hareid paa Sunnmøre, i hvilket embede han virkede til sin død 16 oktober 1792 og hvor han efterfulgtes af sin fra Grønland hjemkomne søn Peter Andreas von Cappelen (se denne). Biskop Pontoppidan siger om ham, at han «havde ganske skikkelige studier og et godt forsæt», medens biskop Arentz havde ikke saa lidt at udsette paa hans prædiken, der manglede traad og var ulogisk i sin opbygning. Av den aarsag blev han hellerikke provst. I indberetning til biskop Arentz af 2/11 1775 skriver provsten for Sunnmøre, sogneprest Peder Nerem (1714—83) i Hjørundfjord: «Sognepresten Hr. *Johan von Cappelen* feiler just ikke paa duelig-

hed, men har slette og ubehagelige gaver, kand heller ikke roses for stor fliid i embedet, eller omsorg for skolevæsenet, eller flittig catechisation; har og derfor slet ungdom; men lever ellers ordentlig og er en vittig mand. Skulde provste-vallet falde paa denne mand, vilde jeg ikke meget raade dertil, thi den som ikke er ret omhyggelig i sit eget kald og embedes gierninger, vil vel ikke meget bekymre sig om andre. Desuden er han meget seendrægtig i ting som expederes og afsendes skal, saa jeg ved ham altid blev opholdt.»

Men Cappelen havde lagt sig efter baade lovkyndighed og medicin,¹ hvilket skaffede ham god indgang hos sine menigheder og rig lejlighed til at virke som sjelesørger, hvorved han blev meget afholdt. Biskop Irgens kaldte ham i sin indberetning til cancelliet om hans død «en opbyggelig lærer og tillige mange syges hjælper med gode raad og lægemidler». Det viser ogsaa, hvilket udmerket forhold han stod i til sine menigheder, at da disse ved hans død ønskede hans eldste søn, der i 8 aar havde været hans kapellan, til hans eftermand, men erfarede farens ønske om, at sønnen paa Grønland skulde faa embedet efter ham, bøjede de sig loyalt derfor og glædede sig over dog at beholde en af familien som prest.

Cappelen blev gift med en af sine unge elever. 3 juli 1749 viedes han — ifl. kgl. bevilling uden trolovelse og lysning — i Aurdal til *Marthe Sophie Landt*, født 2 maj 1735 paa Aurdals prestegaard, død før 1783 paa Dimmesunds prestegaard, datter af provst og sogneprest Peder Landt og 2den hustru Maria Hedevig Lemmich.

¹ Dette sidste kan være sket i Godthaab, hvor lægen Joh. Andr. van Osten netop gik hjem 1744 og efterlod hos købmanden nogle instrumenter og medikamenter.

PETER ANDREAS v o n C A P P E L E N

Missionær.

Peter Andreas von Cappelen er født den 3 marts (døbt 8/3) 1756 paa Dimmesunds prestegaard som søn af tidligere kateket i Grønland, sogneprest til Ulstein og Hareid Johan von Cappelen (se denne) og hustru Marthe Sophie Landt, og saaledes eldre bror til assistent S. M. v. Cappelen (se denne).

I hjemmet blev han undervist privat af faren («a patre meo carissimo»), indtil han 20 aar gammel sendtes til København for at studere til prest. Efter et halvt aars tids supplerende undervisning blev han dimitteret af en «studiosus» Lievog og tog 19 februar¹ 1777 «examen artium» ved universitetet med karakteren *haud illaudabilis*. Til privatpræceptor valgte han professor i lovkyndighed G. v. Obelitz. Aaret efter tog han «anden examen» med karakteren *laudabilis* og derpaa «efter lectioner hos doctorerne Balle, Janson og Horne-man» allerede 16 marts 1779 theologisk attestats, ved hvilken han trods den korte studietid erholdt karakteren *haud illaudabilis*. Dagen efter, 17 marts, prædikede han til dimiss for professor Balle over Davids salme 43 vers 3, hvilken præstation ligeledes bedømtes til *haud illaudabilis*.

Derefter rejste Cappelen til sit hjem i Norge, hvor han opholdt sig et aar og hjalp faren i embedet. Forinden sin afrejse til Norge havde han henvendt sig hos missionskollegiet og talt med professor Paul Egede om at komme som missionær til Grønland, hvortil formodentlig farens fortællinger om landet og folket havde givet ham sterk lyst, men faat det svar, at der foreløbig ingen plads var paa «det grønlandske seminarium». Da han imidlertid ikke turde risikere, at en saadan gik fra ham, rejste han 1780 tilbage til Køben-

¹ I sit «vita» siger han selv 16/2. Men universitetsmatriklen har: 19 februar *inter cives academicos inscriptus est Petrus Andreas von Cappelen, 22 ann., e diocesi Bergensi, e privata Bergensi.*

havn, hvor Balle i betragtning af hans flid og energi skaffede ham bolig paa Ehlers' kollegium, som han beholdt i nesten 3 aar. Snart blev han ogsaa grønlandsk alumnus og kastede sig nu med stor iver over studiet af det grønlandske sprog. I sit «vita» skriver han: «Gud har villet, at jeg af vor ærværdigste konge skulde kaldes til prest og ordineret missionær blandt Grønlanderne», og 21 marts 1783 ordineres han i Frue kirke af sin velynder biskop Balle til missionær i Ūmánaq.

4 april 1783 viedes han i Trinitatis kirke til sin forlovede *Kirstine Glerup*, f. ca. 1760 i København, formentlig datter af silke- og klædehandler Christopher Glerup og hustru Anne Elisabeth Hasselbalch, og var nu parat til at gaa ombord paa Ūmánaq-skibet, der dog ikke blev sejlklaart før omkring 1 maj. Sit «vita», som blev indskrevet i bispeprotokollen dagen før hans bryllup, ender han saaledes: «At jeg i dette svære og alvorlige embede i sandhed maatte virke til Guds ære, til mine tilhøreres og min egen frelse, det give den trefold gode og store Gud, saasandt som mit ønske derom er oprigtigt!»

Efter en langvarig overrejse kom skibet henimod midten af juli til Godhavn, hvor en datter af inspektør og kammerraad Schwabe søndag d. 14 juli 1783 blev døbt «af den med skibet her ankomende Omanaks missionaire velærværdige hr. Peder Cappelen». Derfra skulde skibet først besejle Upernavik og kom derfor ikke til Ūmánaq før i begyndelsen af september. Her blev Cappelen indsat af sin formand Chr. Gjerløff, som derpaa forlod kolonien 5 oktober, og tog nu straks fat paa sin missionsvirksomhed med megen iver. Saasnart det blev isleg, begyndte han sine omrejser til Grønlanderne, der boede meget spredt rundt i hele det vældige fjordkompleks og af hvilke størstedelen endnu var hedninger. Han fortsatte disse omrejser hver vinter med stor energi, saa at han fik et overmaade indgaaende kendskab baade til Grønlanderne, som han omfattede med stor kærlighed og kom til at staa meget nær, og til distriktet i saa godt som hele dets udstrekning.

Ved den stadige omgang med befolkningen blev Cappelen hurtig hjemme i sproget. Allerede 1786 tilbød han missionskollegiet at oversætte eller selv forfatte en katekismusforklaring, men fik til svar, at en saadan var under udarbejdelse fra anden side. Derefter hjemsendte han «forsøg til en oversættelse af 1ste Mosebog». Men tiden og tidsaanden var ikke gunstig for bibeloversættelser. Skønt der kun forelaa det nye testamente trykt og slet intet af det gamle testamente, sendte kollegiet dog manuskriptet tilbage med den bemærkning, at uagtet bogen «er Os et beviis paa Deres stræbelyst til at gavne missionen», saa ønskede man dog hellere, «at De vilde fore-

tage en anden oversættelse af hvad for een nyttig bog, De agtede meest passende for nationen». Det er forstaaeligt, at Cappelen efter dette nedlagde sin grønlandske pen.

At han dog selv til en vis grad var barn af sin tid, viste sig i den iver, han lagde for dagen for menighedens og ungdommens «oplysning». Han begyndte straks at uddanne kateketer i den hensigt senere at udstationere dem blandt hedningerne i distriktets forskellige egne, og endte med ligefrem at oprette en slags «læreanstalt» efter fastlagt skema og med bestemt uddannelsestid. Af de her uddannede unge anbragtes allerede i løbet af nogle aar flere ude i distriktet som «national-cateketer». Den ene af disse, Jens Hammond, søn af koloniens 1778 afdøde købmand og dennes grønlandske hustru, viste sig ved afgangseksamen saa dygtig, at missionskollegiet endog bevilgede ham en efter forholdene saa uhørt høj begyndelsesløn som 15 rd. aarlig foruden^{1/2}portion «gemeen mands kost».

Ligesaa ivrigt tog han fat paa at reformere børneskolen ved kolonien, saa at kollegiet endog protesterede mod at betale de 8 tønder spek, som var medgaaet til en vinters oplysning og opvarmning af skolestuen, ja endog mente, dette maatte «beroe paa en skrivefeil». Men da Cappelen havde gjort rede for den skoleplan, der fulgtes, gik kollegiet trods missionskassens slunkne tilstand med glæde ind paa at udrede udgiften. Skolehuset i Ūmánaq var det «dansk-grønlandske» hus, som i sin tid var bleven bygget til kateket Jac. Peter Lange (se denne) og som Cappelen havde faaet sat i brugbar stand, tildels paa egen bekostning — eller i alt fald ved skind af egen fangst. Huset, der var 10^{1/2} alen langt, 9 alen bredt og 2^{3/4} alen højt, var nemlig indvendig beklædt med sælskind, som hyppigt maatte fornyes.

Da kolonien Upernavik nedlagdes 1789, anmodede missionskollegiet Cappelen om saavidt muligt at søge «den forladte og til sig selv gandske overladte meenigheds kundskab saaledes vedligeholdt og fremmet, at dog ey den liden gnist af religion, som der kan være antændt, aldeles skal udslukkes». Man foreslaar ham en maade at gaa frem paa, idet man paa forhaand var klar over, at et virkelig effektivt tilsyn med Upernavik ikke lod sig praktisere fra Ūmánaq «paa grund af den store fraliggenhed», men: «De kunde maaskee finde leylighed til at drage nogle af meenigheden til Dem selv ved Omanak og forsyne resten med en paalidelig catechete.» Det lykkedes virkelig at faa en del af de døbte Upernavikere til at flytte ned i Ūmánaqsbugten, hvor de bosatte sig i en fjern udkant og af Cappelen blev tilset og forsynet med en kateket fra hans «læreanstalt», men dette blev ikke af lang varighed. Som alle Grønlendere var de sterkt stedbundne og havde svært ved at klare sig paa et fremmed

sted, og efter nogen aars forløb flyttede de fleste tilbage igen. Derimod lykkedes det ikke at «forsyne resten med en paalidelig catechete», idet ingen vilde drage op til det afsides og for største delen hedenske distrikt.

Cappelen havde hele tiden arbejdet alene og helt paa egen haand uden som de fleste andre missionærer navnlig i begyndelsen at have en europeisk eller dansktalende indfødt kateket til hjælp. Missionskollegiet vilde nu gerne skaffe ham lettelse i hans store og vidtstrakte virksomhed og beordrede derfor 1789 den danske kateket Jens Parelius Schade (1760—1812) i Claushavn til at flytte til Ūmánaq. Forholdene hindrede det imidlertid for dette aar, og da han omsider i vinteren 1790 begav sig paa vej med hundeslede, blev han overfaldet af en snestorm, der varede 3 dage. Han maatte gøre venderejse og slap som ved et mirakel tilbage til Claushavn, men, siger han: «jeg maatte afskiære et temmelig stykke af min næse og to fingre paa venstre haand», fordi der var gaaet koldbrand i dem. Han var meget længe rekonvalescent og kom ikke til Ūmánaq før 1791, og det omtales siden, at han aldrig havde faaet sin fulde førlighed igen. Det blev saaledes kun ringe hjælp, Cappelen fik af ham — men han havde hellerikke bedt om nogen.

Under Cappelens bestyrelse og ledelse tiltog menigheden i Ūmánaqsbugten jevnt og stadigt og gik frem i kristelig oplysning. Dog gik der enkelte steder synder i svang, som det ikke lykkedes ham at faa bekæmpet ved mildhed og kærlig paatale. Han maatte da gribe til at øve kirketugt ved at udelukke de paagældende fra nadverens sakramente. Kollegiet var ikke helt tilfreds med dette, men bøjede sig for hans argumenter; dog anbefalede det ham «at iagttage den nøyagtigste forsigtighed». —

Var Cappelen betydelig som missionær, saa var han det nesten endnu mere som koloniasator, og blev hans virksomhed til velsignelse for menigheden i Ūmánaq, saa blev den det ikke mindre for Ūmánaqsbugtens befolkning som helhed i timelig henseende. Han var ogsaa i den retning et barn af sin tid, at hans lyst var «at gavne» baade «fædrenelandet» og den befolkning, han levede iblandt. Han udfoldede en stor og utrættelig virksomhed for at ophjælpe Grønlenderne materielt og kom derved tillige til at skaffe den kgl. grønlandske handel betydelig fremgang. Selve den høje handelsdirektion erkendte dette fuldtud; efter hans hjemrejse skrev den til Nordgrønlands inspektorat, at «Colonien Omenak ufeilbarlig har tabt ved at miste missionaire Hr. Cappelen, som med saa ualmindelig fliid søgte at fremme erhvervningen der».

Fra kolonien Ūmánaqs første tid havde fangst af sæler i garn,

strakt under isen om vinteren, været i brug her, idet den var indført af koloniens grundlegger, købmand J. H. Bruun. Men hidtil havde fangsten saa godt som udelukkende været drevet af de europæiske kolonister, idet Grønlænderne som regel saa ned paa denne fangstmetode og ikke ansaa den for «mandfolkeværdig», hvorfor det kun var meget faa, der havde optaget den. Da Cappelen kom til Ūmánaq, optog han den straks og drev den med stor iver, ikke just af hensyn til nogen fordel i pekuniær henseende, idet de priser, handelen gav for spek og skind, var for smaa, og garnene for dyre, men — fordi den var en nødvendighed for ham i hans missionærvirksomhed. Cappelen siger herom: «Skiønt ieg med 2 Grønlændere aarlig har kundet tilveyebringe 30 tønner sælspæk samt 120 sælskind, saa har dog samme medtaget saa stor bekostning, helst formedelst et betydelig forliis af garn, at ieg aldeles ikke kan regne mig anden fordeel deraf, end at have hunde og slæde /: uden hvilket, ieg ikke havde kundet foretage mig saa mange reyser paa iisen, ude blandt Grønlænderne :/ samt at kunde meddele noget sælhunde-kiød til føde for en trengende familie i sultetiden.»

Men det gik meget hurtigt op for ham, hvilken uhyre fordel det vilde blive baade for handelen og især for befolkningen, om Grønlænderne selv optog denne fangstmetode i større maalestok, og at der sletingen «sultetid» vilde være, hvis dette blev tilfældet. Men «her er det en betydelig hindring, at næsten den halve deel af Grønlænderne /: de døbte om vinteren :/ boe ved colonien». Dette «er og bliver imidlertid stedse et nødvendigt onde, saa længe indtil missionairens boelig blev forflyttet til et af de bedre og vissere fangsteder i bugten», thi «det er uforbigiengelig nødvendig at Grønlændernes lærere maae have leilighed til, iidelig at omgaaes med sine tilhørere og altsaa boe iblant dem — — — for at befordre og vedligeholde missionsanstalterne». Han tilføjer yderligere angaaende sit eget syn paa dette forhold: «ieg har altiid holdt den gamle brugelige indretning for god, indtil ieg ved egen erfaring og betragtning af tingenes natur er bleven overbeviist om det modsatte.»

Nu forlød det tilmed, at handelsdirektionen var betenkt paa at nedlegge Ūmánaq, fordi etablissementet ikke betalte sig, og søge at faa befolkningen til at flytte derfra. Dette rygte gav Cappelen yderligere vind i sejlene: «neppe troer ieg, at Grønlænderne vilde aldeles forlade dette gode og sikre næringssted, om det endskiøndt /: som Gud forbyde :/ skulde ophøre at staae i forbindelse med vort fæderneland, fordi man, af mangel paa een ret benyttelse af de fordeele, naturen tilbyder, ikke længere kunde vedblive at holde etablissementet og skibsfarten hertil, men at forlade et sted, hvorfra man ikke

kan vente at afdrage indbyggerne, er meget betænkeligt, ey alleene for de skadelige følger, det vilde have for disse, som da snart vilde tabe religionens velgiørende kundskab, men dette var og for den grønlandske handel det samme, som om landet havde saa mange færre indbyggere, hvis antal er desforuden alt for lidet til at gjøre denne handel saa betydelig for vort fæderneland, som den kunde være.»

Ud fra disse betragtninger indsendte Cappelen 1787 til den kgl. handels direktion et forslag — «udaf en erfaring, som min lyst til at omgaaes Grønlænderne har givet anledning til». Forslaget motive-res med, at «Omanak har en fordeel, som neppe gives andensteds i Grønland», nemlig garnfangsten, hvortil ogsaa de danske kolonister anvendes med fordel om vinteren, naar de ellers maatte være «ørkesløse», og desuden nogle faa «uduelige fangere». Utvivlsomt vilde de danske drive fangsten med større iver, hvis ikke risikoen for tab var saa stor — et aar mistedes der under en storm, der brød isen omkring kolonien itu, 119 garn — og den «opmuntring», der gives for denne fangst, saa lille, nemlig kun 6 skilling pr. fanget sæl. Han foreslaar derfor at etablere et «garnforsøg» 6—8 mil «oppe i fiorden», hvor isen er sikrere og fangsten aarvisserere. Dertil behøves kun et tarveligt stolpehus til bolig for garnbrugerne og til oplag for fangst-udbyttet. Her skulde saa «logere» en handelsbetjent og de villige af mandskabet «fornemmeligst i januar—marts». Saa vilde sikkert ogsaa endel Grønlendere flytte dertil. For at gøre transporten af udbyttet saa billig som mulig burde den foregaa med baad, naar isen var brudt op, og ikke med sleder, som vilde blive meget mere bekosteligt. De garnfangende burde præmieres efter driftighed.

Hos handelsdirektionen vakte denne skrivelse megen opmærksomhed og blev faktisk aarsag til, at al tanke om opgivelse af kolonien med engang faldt bort. Inspektøren fik besked om at foranstalte alt fornødent til realisation af forslaget efter forhandling med «missionairen der ved stedet, Hr. Cappelen, som er een af de missions betiente, der, saavidt man kan skiønne, ikke er ligegyldig med det, som kan bidrage til handelens fremme» og «som man formoder ikke at ville findes uvillig til videre deri at gaa til haande».

Det var Cappelen hellerikke. Han rejste omkring i distriktet med købmanden og paaviste og besaa de steder, der efterhaanden blev tale om, gav inspektøren vink og raad, og var mellemhandler overfor Grønlenderne for at faa dem til at flytte ud, og dissers tillid til deres prest fik dem til at følge hans forestillinger i den grad, at adskillige af de nu eksisterende nærsomste bopladser i Ūmánaqsbugten kan datere deres oprindelse tilbage til ham.

1789 gik han videre endnu ved at indsende til direktionen sin

udførlige og instruktive «Beskrivelse af Omanak-Bugten», ledsaget af en kartskitse, han selv havde udarbejdet ved hjælp af «et af mig selv forfærdiget grovt instrument», hvormed han havde bestemt polhøjden og stedernes beliggenhed.

Afhandlingen har til hensigt at «give oplysning om, hvad der kan ventes af denne colonie, naar man rettelig benytter sig af de fordeele, som stedets naturlige beskaffenhed tilbyder», og dens konklusion er, at garnfangsten af al magt bør fremmes og at man derfor i første omgang ser at faa saa mange Grønlendere som muligt til at bosette sig i distriktets inderste og østligste del, hvor forholdene er bedst egnede til denne fangstmetode. Herpaa beror alene Ūmánaqs trivsel og vækst. Fremtiden viste, at konklusionen var rigtig.

Afhandlingen falder i tre «afdeelingen». Første del indeholder «bemærkninger om Omanak-bugtens geographiske og physiske beskaffenhed». Anden del handler om «fangsten ved Omanak», herunder beskrives alle benyttede fangstmetoder samt alle arter af sæler. Tredie del omhandler «de enkelte fangststeder i Omanak-bugten» og nevner en vrimmel af lokaliteter, «som ieg mestendeels af egen erfaring, ved møjsommelige og besværlige reyser blant Grønlænderne, har lært at kiende». Han bemærker beskedent, at hans viden er mangelfuld og at han gerne skulde have overladt det til dem, der «har stærkere helbred end ieg», at beskrive dette distrikt — og dog er det forbavsende, hvor omfattende hans lokalkendskab er, idet den praktisk talt strekker sig til hver vig og krog af det vældige omraade, som Ūmánaqsbugten udgør, og han har ogsaa «giort reysen over landet til Rittenbænk — denne vey falder meget besværlig formedelst de mange steyle, med snee bedækkede bakker, man maae passere». — De fleste af de af ham paapegede og særlig fremhævede lokaliteter er i tidens løb gjort til udsteder (filialhandelspladser) og har for det meste vist sig at svare god regning. —

I sit huslige liv var missionær Cappelen ikke særlig lykkelig. Hans bolig var forfærdelig daarlig. «Missionshuset» i Ūmánaq var opført af bindingsværk med fyldninger af enkelt murstensmur og udvendig bordklædt. «Indretningen» bestod af et bislag, køkken, missionærens stue, et kammer til kokken, loft og kælder, det hele 8 alen langt og 11 alen bredt. I missionærens stue var der to fag vinduer, og bohavet bestod af 4 «ryslæders» stole, et slagbord og 1 seng med udtrek. Men huset var forfærdelig koldt og opholdsstuen utæt og ikke til at faa varm, skønt der var kul nok at faa. Inspektøren skriver derom: «dette værelse er endog saa utæt, at snee, regn og storm trænger ind». Intet under, at Cappelen kan tale om «dem, der har stærkere helbred end ieg», og at hans hustru helt mistede sin sund-

hed der. Daarlig hjælp havde de i huset. 1787 skriver Cappelen om en ny missionskok, da han «i sin kones sygelige forfatning» ikke kan klare sig med den han har. Og nogen kvindelig europeisk hjælp kan der ikke være tale om, da der aldeles mangler plads dertil. Hertil kom, at kosten som oftest var «yderst slet». 1784 udeblev skib; der sendtes da noget proviant op fra Godhavn med jagten «Den nye Prøve», men dette var aldeles utilstrekkeligt, uagtet købmanden sendte 4 af mandskabet bort med jagten for at drøje paa madvarebeholdningen. Saa synes det tilmed, at missionæren er bleven forfordelt ved proviantuddelingen. I hvert fald foreligger der attest fra to navngivne folk af mandskabet, at der var bleven udleveret «28³/₄ pund af det allersletteste og meest bedærvede smør, som fandtes ved colonien, til missionairen Hr. Cappelen». Det skulde jo ikke tjene til at forbedre helbredet! Cappelen søgte at bøde paa kostens sløjhed ved at anlegge «en liden hauge». Fra en øgruppe nogle mil borte «har ieg med stor møye og bekostning i aaret 1785 maattet hente en deel jord, til min hauge ved Omanak, der skaffer mig nogle faae planter /: grøn kaal, roer, spinat og karse :/ som dog kun opnaae en meget liden vext, de største faae neppe $\frac{1}{2}$ alens længde, formedelst den langvarige kulde og den deraf følgende korte tiid, de have at voxer udi; thi ieg kan her ikke saae, førend først i junii, formedelst frosten i jorden, og af samme aarsag maae man tage disse smaae vexter op i september maaned. De legges da i et jord-huus, hvor de næsten heele vinteren beholde deres frosne tilstand og følgende heller ikke visne». Paa de samme øer, hvor han tog sin havejord, «voxer ogsaa en god deel af den i Grønland saa bekiendte cochlearie /: herba cochleariæ :/ hvis ypperlige virkning ieg ofte har erfaret, ey alleene mod skiørbug, men endog i adskillige andre tilfelde, der have havt deres oprindelse af blodets forstoppelse eller skadelige vædsker i legemet. Her er ogsaa et stykke af skaberens viisdomsfulde godhed, der har meddeelt dette sted et saa almindeligt lægemiddel mod en saa almindelig svaghed, som skiørbug er i Grønland».

Det hjalp dog ikke paa hans hustrus helbred. Efterhaanden forværedes dette, saa han tilsidst maatte tage den tunge beslutning at sende hende hjem tillige med deres eneste barn, datteren *Anne Sophie*, som var 2 aar gammel, mens han selv blev ene tilbage. Hustruen kom sig saa vidt, at hun 1790 rejste ud til ham igen «med liden datter». Men skibet, «Giertrud Cathrine», som hun rejste op med, og som paa vejen skulde forsyne Claushavn med træmaterialer og fadeverk, stødte under indsejlingen i Diskobugten paa et isfjeld og sprang læk, hvorefter det blev forladt af besetningen, der søgte ind til Godhavn. Herfra befordredes madame Cappelen, som ved denne

lejlighed mistede alt sit og sin mands gods — der iøvrigt langt om længe erstattedes delvist af handelen, — senere op til Ūmánaq, men denne ulykkelige hændelse havde taget saa meget paa hende, at hun blev syg paany og døde i december 1790.¹ Samme vinter flyttede Cappelen ind i fjorden til det der oprettede «garnforsøg», hvor han ligeledes overvintrede det følgende aar, medens han om vaaren eller sidst paa vinteren atter flyttede ud til kolonien. Den lille datter havde han helt og holdent overladt til Grønlandernes pleje, hvad hun sikkert befandt sig bedst ved.

Allerede ved sin hustrus hjemrejse 1789 havde Cappelen udladt sig om sine «svækkede sinds og legems kræfter». Nu kom hensynet til datteren til, og han besluttede sig da 1791 til at søge hjemgang til neste aar. Dette bevilgedes, og han rejste i august 1792 fra Ūmánaq efter en beveget afsked med menigheden og alle Grønlanderne i distriktet. Skibet anløb Godhavn, hvor det endnu laa 11 september, da Cappelen holdt kirkelige forretninger ved stedet. Bl. a. døbte han ogsaa denne gang, ligesom ved sin oprejse 1783, et inspektørbarn, nemlig en søn af inspektør Schultz.

¹ Ūmánaqs kirkebøger fra denne tid er forsvundne, saa datoen kan ikke opgives.

Arkivar Thomles opgivelse (i «Familien (von) Cappelen i Norge og Danmark», Chria 1896, s. 11) af Cappelens andet ægteskab med Anne Kirstine Simonsen kan ikke være rigtig, men maa bero paa en fejltagelse, ligesaa vel som opgivelsen (s. 12) af datterens fødsel 18/8 1787 «paa Dimmesunds prestegaard». Datoen kan godt være rigtig, men hun maa være født i Ūmánaq som datter af Cappelen og hans første hustru. Barnets fødsel i Norge paa saa sent et tidspunkt af aaret vilde iøvrigt være ganske umulig, da moderen formentlig maatte være rejst hjem fra Grønland senest i september 1786 — og saa lang svangerskabstid vilde dog være for stort et fenomen! — Ved det skifte, som Cappelen ved sit andet giftermaal ved Sunnmøre gejstlige skifteret lod foretage «efter miin sal. kone formedelst efterlevende barn», blev han spurt, hvorfor han «da hans hustru ved døden afgik sidst i aaret 1790, ikke strax indgav boet til skiftebehandling», hvortil han svarede: «at som han boede paa et sted, den gang og tiid, som var saaledes beliggende, at skifte forvalteren saae sig nødsaget til at tilkiendegive at han umueligen kunde opfylde sit embeds pligt ved at indfinde sig til at afholde skiftet, og da der ingen civil skifteforvalter var i Grønland, hvor han opholdt sig, saae han sig nødsaget at opsætte skiftet, indtil han fik et vist opholdssted i fædrelandet». Dette viser tydelig, at her er tale om hans første kone. Naar denne i skifteakterne kaldes «Anna Kirstine Cappelen fød Simonsen», maa hustruens fulde pigenavn altsaa have været Anna Kirstine (Simonsen?) Glerup. — Skifteretten spurgte, om ikke hans arv efter faren, 352 rd., skulde komme boet tilgode; hertil svarede Cappelen, at han «ved sine reysse og omkostninger med barnet havde havt saa store udgifter, at de næsten overstiger» fædrearven, hvorfor han ikke var ejer af mere end hans bo udviser. Dette opgjordes til ca. 300 rd., af hvilke efter farens ønske de 200 tillagdes datteren. — Blandt effekterne i boet var — som reminiscenser fra Grønland — 30 pund renset edderdun og 2 jernbeslagne kister med sælskindsbetrek samt — som reminiscenser fra hustruen — «1 gulstribet fruentimmer silkekiol, 1 gl. blaa silke kaabe» og «1 ditto med foerværk». Den første hustru har saaledes formentlig været fra et noksaa velstaaende hjem.

Da missionær Cappelen kom til København, var hans far netop død (16/10 1792). Blandt farens efterladte papirer fandtes imidlertid et brev, hvori han udtalte det ønske, at den hjemvendende søn maatte faa embedet efter ham. Denne anmodning lod stedets provst gaa videre til missionskollegiet med anbefaling og med den tilføjelse, at en anden søn, som havde været farens kapellan (Johan Peter von Cappelen, 1750—96, resid. kap. til Leikanger), ogsaa søgte kaldet, men var villig til at vige pladsen for broren, der som den eldste i anciennitet burde ha fortrinet. Efter missionskollegiets indstilling og indtregende anbefaling blev P. A. v. Cappelen da 1 februar 1793 udnevnt til sogneprest for Ulstein og Hareid.

Imidlertid var der aaret før foregaaet en gennemgribende reduktion af missionen i Grønland, hvorefter missionærernes antal kun skulde være 5 for hele landet. Denne ordning forekom Cappelen saa fortvivlet haabløs, at han besluttede at tilbyde sin tjeneste igen for under en anden form at forøge missionsbetjentenes altfor ringe tal.

22 februar 1793 indsendte han et forslag, dateret Kjøbenhavn, til missionskollegiet, hvori han erklærede, at han «endelig har maattet give efter for sin overdrevne lyst til at fremme missionens vel» i Grønland og derfor efter nøje overvejelse har besluttet atter at tilbyde at gaa ud, dog paa bestemte betingelser, som især var følgende: *at* hans «fornemste bestemmelse» bliver at uddanne nationalkateketer; *at* han kommer «til Norden [ø: Nordgrønland] og der aarlig «visiterer alle colonier»; *at* han faar 400 rd. i aarlig løn som «provst og visitator» [det er da utvivlsomt stiltiende underforstaaet, at en lignende maatte beskikkes for Sydgrønland]; *at* han paatager sig tjeneste for 3 aar ad gangen samt *at* han ved eventuel hjemgang beholder sin gage, indtil han kan opnaa befordring, saadan som det faa aar tidligere var indrømmet provst Sverdrup.

Skønt lektor Otho Fabricius hertil bemærkede, at uagtet dette sikkert vilde være en stor vinding for missionen i Grønland, turde det vel neppe haabes at gaa igennem, da «kassens tilstand» formentlig vilde forbyde dets realisation, svarede kollegiet dog under 13 marts Cappelen, at man med glæde tager imod hans tilbud, «overbeviiste om, at De som eenlig og ugivt mand vil kunne udrette det fornødne». Men man nødes til at ændre noget ved de opstillede betingelser. Hans opholdssted i Grønland maa rette sig efter omstændighederne og man vil — rimeligvis af frygt for konsekvensen ø: ogsaa en provst i Sydgrønland — ikke love, at det altid bliver i Nordgrønland. Hans tjenestetid maa afhænge af «den nytte, Deres embede stifter». Endelig vil man nok indrømme ham 400 rd. i aarlig løn og «navn af provst og visitator», men kun 250 rd. i vartpenge ved hjemkomsten. Med

skrivelsen fulgte en fuldt udarbejdet instruks for hans embedsgerning.

Efter modtagelsen heraf betenkte Cappelen sig ikke længe. Han svarer allerede 16 marts, men hans svar er afslaaende. Han takker kollegiet for den ham viste tillid, men kan ikke indgaa paa tilbudet under denne form. Han kan ikke forbinde sig til at forblive ugift. Han kan heller ikke lade «sin betienings tiid» afhænge af «den udvirkede nytte», idet denne i altfor høj grad vil komme til at bero paa forhold og omstændigheder, han ikke selv er herre over. Endelig kan han ikke forbinde sig til at visitere *alle* kolonier i *hele* Grønland. Dette kunde alene for Sydgrønlands vedkommende komme til at medta indtil 6 aar, da der maatte overvintres flere steder, thi det er kun om vinteren, at menighederne er samlede. I Sydgrønland har man desuden «de ærlige og af egen drift arbejdende Mähriske brødre, som dog hielpe til at vedligeholde den væsentlige kundskab af christendommens velgiørende lærdomme». Men han ønskede og ønsker stadig at kunne komme til at virke i Nordgrønland. Een mand kan ikke «øve en gavnlig opsig» med *hele* landet «uden med mange aars tjeneste».

Derfor rejser han nu hellere til «Ulfsten og Hareid, til de meenigheder, der saa inderlig attraaer min ankomst». Der kan ikke være tvivl om, at meget vilde have set anderledes ud, om hans tilbud var bleven modtaget og han havde faaet lov til at vie sit liv og sine evner til Grønland. —

Efter at være kommen tilbage til sin fødestavn giftede Cappelen sig paany med *Massi Maria Wind*, født 29 april 1775 i Bergen som datter af købmand, postekspeditør paa Sunnmøre (ved sin død kaldt godsejer) Niels Jacobsen Wind (1744—99) paa Taskeberget i Borgund og hustru Barbara Henricha Schrøder (1740—1817). Vielsen foregik 6 august 1794 i Borgund «hiemme i huset» ifl. vielsesbrev af 19 juni s. a. Forlovere var Hr. Niels Wind senior og Hr. Joachim Cappelen. Med sin anden hustru fik Cappelen to sønner.

Hans virksomhed i Ulstein og Hareid blev ikke af lang varighed. 29 september 1797 kaldedes han til sogneprest i Lom i Gudbrandsdalen, hvortil han dog først kom i vaaren 1798. Hans helbred havde aabenbart lidt mere end han troede ved opholdet i Grønland, thi han døde allerede den 18 januar 1800.

Enken giftede sig 8 maj 1802 anden gang med residerende kapellan til Lom Joachim Christian Kjelstrup (1762—1846) og døde 22 august 1834 paa Aas prestegaard ved Drøbak, hvor manden da var sogneprest.

SEVERIN MARTINUS v o n C A P P E L E N

Assistent.

Severin Martinus von Cappelen er født 1766 (døbt 6 november) paa Dimmesunds prestegaard som søn af tidligere kateket i Grønland, sogneprest til Ulstein og Hareid Johan von Cappelen (se denne) og hustru Marthe Sophie Landt.

Efter undervisning i hjemmet, tildels af faren, rejste han til København, hvor han efter et par aars studietid 31/5 1788 tog dansk juridisk eksamen med karakteren «ej ubekvem». Hvad han derefter tog sig til, er ikke bekendt. Men farens fortællinger fra Grønland og den eldre brors nylige hjemkomst derfra havde formodentlig givet ham lyst til ogsaa at prøve sine kræfter under den arktiske zone, og muligvis har han ment, at hans eksamen skulde kunne aabne ham udsigter til advancement, idet det netop var bleven forordnet, at inspektører i Grønland for fremtiden skulde være examinati juris; hvis det har været tilfældet, blev han dog sørgelig skuffet. Det varede imidlertid nogen tid, inden han kunde opnaa ansettelse i den grønlandske etat, dels fordi der var faa ledige poster og dels fordi tilgangen af ansøgere var stor i disse aar. Da han omsider opnaaede sit ønske og blev antaget af den kgl. handelsdirektion 21 marts 1796, maatte han derfor ta til takke med at blive «volonteur» — en dengang temmelig nyopfundne charge, som kun var benyttet i enkelte lignende tilfælde, hvor det i virkeligheden ikke i øjeblikket var nogen fast stilling ledig i landet.

Han udsendtes kort tid efter til «det nordre inspectorat» og blev ved sin ankomst til Godhavn i juli maaned foreløbig anbragt paa inspektoratskontoret. Allerede 18 oktober samme aar fik han dog udnevnelse til assistent og anbragtes ved logen Arveprinsens Ejlend som hjælper for den gamle købmand C. C. Dalager. Denne var nu temmelig affældig, men kunde ikke bevegtes til at ta afsked, og tvinge ham dertil vilde direktionen ikke paa grund af hans lange tjeneste i

Grønland. I et brev af 18 februar 1797 opfordrer inspektør Schultz ham til «at oprette et læse- og leie-biblioteque, som vilde være en Dem værdig gierning». Dette viser, at hans købmandsstilling nu nærmest betragtedes som et otium og at logens ledelse i virkeligheden har beroet i assistentens hænder. Cappelen viste sig ogsaa stillingen voksen; uagtet logen i det hele var i tilbagegang, lykkedes det ham at hæve produktionen ved at fange flere hvaler, saaledes i vinteren 1798 alene 5.

Imidlertid maa han dog have følt sig trykket af sin stilling, som paa grund af Dalagerfamiliens sterke domineren og autoritet overfor befolkningen hellerikke var behagelig, thi han søgte derfra og blev 25 sept. 1798 ansat som koloniassistent ved Ritenbenk, hvorfra han om høsten — i lighed med sine nermeste forgengere — flyttede ud til «forsøget» Nûgssuaq som «vinterassistent».

Da dette sted, der siden sin oprettelse havde givet godt udbytte, nu efter ordre af 27 juni 1799 blev ophøjet til «hvalfangeranlæg», fik Cappelen, i kraft af det ry, han havde erhvervet sig som hvalfanger, posten som leder af etablissementet betroet. Anlæggets besætning fastsattes til at bestaa af tømmermand, bødker, hvalfangerformand, kok og 1 matros, idet «brandvagtningen» og fangsten af hvaler iøvrigt skulde udføres af stedets Grønlendere. Der skulde drives 1) handel med befolkningen, 2) hvalfangst med 4 slupper og 3) garnfangst af sæler, baade med isgarn om vinteren og med aabentvandsgarn om vaaren og høsten. Regnskab skulde aflegges til købmanden i Ritenbenk, idet det dog var tanken saa snart som muligt at gøre stedet til selvstændigt anleg «paa grund af dets store fraligheden».

De store forventninger, der stilledes til dette nye anleg, blev imidlertid til bitter skuffelse, og skylden derfor blev lagt paa Cappelen, der mentes ikke havde forstaaet at lede det. Nûgssuaq blev allerede 1800 igen reduceret til «forsøg» og Cappelen afskediget, idet inspektør Bendeke som motivering heraf skrev til ham: «De har tilintetgjort det haab, man har haft om, at De skulde blive en duelig og stræbsom handelsbetient.»

Cappelen kom imidlertid ikke til at rejse hjem straks, idet alle de 6 skibe, som kom til Nordgrønland det aar, maatte overvintre. Han anbragtes da paa Kronprinsens Ejland, hvor han boede til neste aar. Da han ved sin hjemrejse i vaaren 1801 bad inspektøren om en anbefaling, blev den negtet ham: inspektøren kan ikke give ham «en god recommendation», fordi han har «gjort sig ufortient til at blive i sin post».

Efter hjemkomsten maatte han gaa lunge uden «employ». Om-sider blev han ca. 1809 konstitueret toldoppebørselsbetjent i Eker-sund og udnevntes 30 juni 1813 til toldkasserer i Flekkefjord, i hvil-ken stilling han døde 24 september 1833.

7 juni 1818 var han bleven gift i Flekkefjord (viet «i huset») med *Christine Loose*, født 9 juni 1797 i Bergen som datter af bødker Johan Loose (1770—1810), og hustru Petricke Jacobsdatter Isachsen (død 1799).

Enkemadame Cappelen døde 18 december 1849 i Flekkefjord.

P E D E R D O R F F

Overassistent.

Peder Boyesen Dorff er født 1756 (døbt 18 juni) i Lands prestegæld som søn af foged Peter Frantzen Dorff (1703—67) og hustru Anne Hof (1729—61). Faddere ved hans daab var kaptajn Fluberg med frue og to døtre samt R. Viggers.

Om hans barndom og ungdom er intet bekendt. Sandsynligvis er han oplært paa embedskontorer. Men da kammerraad Schwabe efter sin inspektions- og undersøgelsesrejse i Grønland 1779—80 kom til Norge som designeret inspektør for Nordgrønland bl. a. for at undersøge nogle «duelige subiecter» til tjenestemænd ved kolonierne, opfordrede han Dorff, der var hans fetter paa mødrene side, til at indgi ansøgning om en saadan stilling. Ansøgningen blev tat til følge, og 14 maj 1782 fik Dorff ansettelse som assistent i kgl. grønlandsk handel med bestemmelse til «det nordre inspectorat».

Han fulgte Schwabe til Godhavn og var en kort tid assisterende paa inspektoratskontoret, hvorefter han endnu samme høst anbragtes som assistent hos den gamle købmand Svanenhielm i Christianshaab. Her opholdt han sig afvekslende ved kolonien og ved anlegget eller logen Claushavn, hvor der væsentligst kun var brug for en handelsleder i skibstiderne og om høsten, naar Grønlenderne kom hjem fra deres sommertogter med konebaadene ladet med produkter.

Ved Svanenhielms afsked 1783 overtog Dorff kolonien, indtil eftermanden, Niels Fogh Irgens, der havde været i Danmark med orlov, kom tilbage. Hos ham gjorde han derefter assistenttjeneste i to aar, indtil han 18 maj 1785 udnevntes til «oberassistent» paa Kronprinsens Ejland i stedet for Caspar Lidemark, der forflyttedes til Upernavik. Dorffs helbred var ikke sterkt, ellers var det meningen, at *han* skulde ha været til Upernavik for at undgaa to forflyttelser.

Ved leveranceforretning af 19 juli overtog han nu «logen» Kronprinsens Ejland», hvor der var et ret stort kombineret handels- og

hvalfangstanleg med talrigt europeisk mandskab og overvintrende hvalfangerskib. Logens bygninger bestod af et hvalfangerhus, en $19 \times 11\frac{1}{2}$ alen stor stokverksbygning med to værelser samt mandskabsstue og køkken; et andet dito, 20×14 alen, ligeledes af stokverk, med stor mandskabsstue, 2 mindre værelser og køkken; et lille stokverkskhus, bestaaende af en rummelig stue, køkken og bislag; her boede Dorff. Desuden var der et spekhus af bindingsverk, 18×9 alen, samt et bryggerhus og to materialhuse, bygget af tørv og sten med halvhøjt tag af bord. Der havde været forslag om at reducere bygningerne og flytte det ene af de store huse bort, men inspektøren havde givet kontraordre, da «dette sted ligger særdeles godt og i tiiden kan komme til at betyde noget stort». Her var ogsaa god produktion og fangedes som regel adskillige hvaler aarlig.

Men det første aar, Dorff var der, ramtes logen af en ulykke, der satte produktionen tilbage i flere aar. Ved Dorffs indberetning 30/1 1786 var 57 Grønlendere døde paa Kronprinsens Ejland af den smitsomme sygdom, der var tilbragt sydfra — Schwabe siger: fra Frederikshaabs og Julianehaabs distrikter. Befolkningen havde faaet sygdommen paa helleflynderpladserne mellem Holsteinsborg og Egedesminde «ved omgang med sydlændingene». Kirurg Olrik havde været ved logen i november, men da var «alle huuse anstukne», og han kendte desuden ikke sygdommen. Nu var den paa retur, men de faa efterlevende beboere var syge eller rekonvalescenter og i stor trang for brensel og føde. Inspektøren gav derfor ordre til at komme dem tilhjælp med proviant fra logens oplag. Og da det var vanskeligt «paa den nye og skruede iis» at fragte spek over fra Godhavn til brug i husenes lamper, raadede inspektøren sin fetter til at lade koge mad til befolkningen «paa mandskabets skorsteen» og at tage ialtfald børnene for en tid i dansk hus. Det forbødes Grønlenderne ved stedet at rejse andensteds hen, og tilrejsende skulde «huuses og forpleyes i dansk huus paa handelens bekostning» og snarest sendes bort fra logen. Alle seng- og gangklær skulde «renses, luftes og ryges». 15 febr. var sygdommen hævet — men der var død ialt 60 personer, saa befolkningen de følgende aar maatte suppleres ved tilflytning saaledes, at de fik hjælp fra handelen til at opføre sig huse og komme igang.

Dorff fik ogsaa en anden alvorlig vanskelighed at kæmpe med i de aar, han var bestyrer paa Kronprinsens Ejland, nemlig fremmede hvalfangerskibe, hvis tal tiltog sterkt netop i dette tidsrum.

Hvor slemt forholdet blev, kan sees af hans journal for 1 maj 1787:

«Om der havde været den bedste anledning til brandvagt, saa havde man dog ikke kundet komme ud, da Grønlænderne

den hele natt har været ombord paa 4re Engelske skibe, som ligger her paa havnen, og der drukkert sig beskiænkede af øll og brendeviin.

Et par fruentimmer kom i land uden beenklæder, saa man kan lett dømmet af deres forfatning hvad der er foregaaet.

I denne anledning gik ieg ombord paa de Engelske skibe og foreholdt capitainerne at saadan deres omgang med Grønlænderne var heel strafværdig og stridende mod de Allernaadigst ergangne anordninger. Hertil svarede de, at de herudi ingen deel havde, men at det formodentlig var deres folk, som havde havt den lastværdige omgang med Grønlænderne.

De laavede vel for eftertiden af forekomme saadant, men ieg tvivler høylig derpaa; thi de foretage sig hvad de lyster, saasom de veed, at de ere de faae Danske her i landet overmægtige, og derfor bære ingen frygt.

Ikke mindre end nogle og 60ve Engelske og 7 Hollandske skibe ere i det mindste udsendte i aar paa hvalfangst, og har gjerne hvert skib i almindelighed ikke ringere end 7 slupper, hvilket udgiør en stor haaben for saa mange skibe og altsaa hvor en fisk lader sig see der vrimler søen af slupper, derfor blive fiskene saa forjagede at de ikke tør opholde sig her under landet, saa det formodentlig vil blive en *raritet* at see en hval for eftertiden og en langt større at fange nogen, om der ikke føyes de virksomste midler herimod og det øvrige anførte.»

Ganske vist var Dorffs tid i landet nu snart forbi, idet han allerede 31 marts dette aar havde søgt tilladelse til «at nedlægge sit embede og gaae hjem» paa grund af «svagt og slet helbred» og ved svarskrivelse fra inspektøren af 1 maj erholdt tilladelsen. Men den danske hvalfangsts truede stilling lagde ham pennen i haanden til en indtrengende henstilling til regeringen, dateret 30 maj 1787.

Her skriver han bl. a.: «Dersom der ingen grændser bliver sadt for de her i landet paa hvalfangst kommende Engelske skibes tøylesløse tiltagende friheder, vil den Kongel. Grønl. Handel tabe meget, ja, meere end man ved første øyekast kand indsee, men naar man betragter sagen nøye i alle sine deele faaer man snart oplyste øyne.»

Og videre siger han: «Det er ikke nok med at dette steds hvalfangende Grønlændere blive forførte til drukkenskab, og anden liiderlighed, og især fruentimmerne, samt u-villige til at gaae paa hvalfangst, men naar de Engelske skibe ligge her paa havnen, er det almindeligt at Grønlænderne saavel i cajakker som kone-baader fra fremmede districter sværme hid som til een markens-plads, væn-

telig for at afsætte hvad de medbringe af skind og horn [o: narhval-tand] med videre, som de efter rygte faae got betalt, ja mange gange dobbelt imod hvad handelen tilstaaer dem for saadan vahre.» —

Det var øjensynlig ikke efter inspektørens hoved, at Dorff allerede ønskede at repatriere. Han prøvede i hvert fald paa at lokke ham til at opgive sin beslutning og blive i landet ved at udnevne ham til købmand i Christianshaab, hvorfra Irgens efter ansøgning var entlediget og hvor der var det bedste klima i Diskobugten. Men Dorff fastholdt sit ønske om hjemgang.

Hans eftermand Myhlenphort kom da til Kronprinsens Ejland 20 juni og forefandt her fregatskibet «Cornelia»,¹ der allerede «var færdig ekspederet fra logen ved oberassistent Peder Boyesen Dorff, men endnu laae over formedelst stille og contrair leilighed». 23 juni «geleidede» Dorff og Myhlenphort skibet halvanden mil ud tilsøs og vendte derefter tilbage for at tage fat paa logens aflevering. Efter at denne var endt, rejste Dorff til Godhavn og hjemgik derfra med et senere skib. —

Hvorvidt det kan ha været medvirkende aarsag til hans ønske om hjemgang det aar, at hans fetter, inspektør Schwabe, var repatrieret aaret før, idet han kanske har haabet ved dennes mellemkomst og medens han endnu opholdt sig i København at opnaa «employ» i fedrelandet, er ikke til at afgøre nu. Hans senere skebne er ikke bekendt. Han bivaanede tilligemed sin eldre bror, prokurator i Elverum Frants Vilhelm Dorff (el. Dorph) skiftet efter deres afdøde bror, lensmand i Land Ole Hannibal Dorff (el. Dorph, 1751—1800). Skiftet holdtes paa gaarden Øystad i Hovs anneks til Lands prestegæld 18 dec. 1800. Ved dets fortsættelse 19 juni 1801 synes det endog, at han kaldes prokurator, idet det hedder: «ved skifteretten var nærværende formynderne, Hr. procurator Dorph samt den afdødes værge Hr. procurator Dorph /: der nu melte sig enkens laugværge /: saavelsom stervboe enken». Endelig 16 december 1801 er ved ny samling nærværende «Børnenes formyndere Hr. procurator Dorph og som fød værge Hr. Peter Dorph». Han boede da paa gaarden Hov i Søndre Land som pensionist og var ugift, men det har ikke været muligt at følge ham videre med sikkerhed. Det er muligt, at han kan være identisk med «fuldmægtig Peter Dorph», som ifl. sølvskatmandtal for 1816—17 opholdt sig paa gaarden Øystad i Hovs anneks i Lands tinglag og sattes i 4 rd. skat; det følgende aar findes han der ikke. Derimod er den «proprietaire» Petter Dorff, som ifl. sølvskatmandtal for aarene 1821—27 boede paa gaarden Ske i Land, sikkert ikke ham, men en slegtning (brorsøn?) af ham.

¹ Kapt. Binneballe; se E. N. Thomle: Familien Thomle (Kra. 1919), s. 149.

CASPAR DREJER

Missionær.

Caspar (døbt *Jesper*) *Drejer* er født 1737 (døbt 17 august i Trondheim som søn af klokker («chordegn») ved domkirken Erik¹ Mortensen *Drejer* (student 1724 fra Trondheim, 24 aar gl., begr. 21/4 1741) og hustru Margrethe Jespersdatter *Bing* (begr. 8/5 1759 som gift 2 med kaptajn *Meyer*), søster til missionær i Christianshaab og Godthaab *Andreas Bing*.

Faren døde i hans tidlige barndom, hvorefter moren «sørgede for hans elementære undervisning i hjemmet». 1748 blev han optaget i katedralskolen, som han frekventerede «i næsten otte aar». Det har neppe altid været lige lysteligt. Prygl vankede der rigeligt af, ikke mindst da han gik i «fjerde lektie» under høreren *Mentz Rynning*, der havde ry for at tampe forskrekkeligt løs paa disciplene i sin klasse, mens han iøvrigt var en dygtig lærer. Engang tog *Rynning* ham dog i forsvar. Det var bededag 1753, da disciplene ved højmessens i domkirken havde sunget forkert i litaniet og konrektoren *Thams*, der ledede sangen, derfor havde slaaet til *Drejer*, saa han «i panden og omkring øjet blev baade gul og blaa». Dette paatalte *Rynning*, idet han hævdede, at konrektoren i egenskab af «kantor» ikke havde lov til at legge haand paa disciplene. Muligvis har dog *Drejer* denne gang selv været «ude om» det og afstraffelsen altsaa forsaavidt velfortjent. I hvert fald erklærede *Thams* i sin skriftlige fremstilling af sagen, at der var nogle af disciplene, der ikke *vilde* synge, hvoriblandt «*Jesper Drejer*, af Hr. *Rynnings* classe, som ikke vilde lukke sin mund op», hvorfor han fik «et slag paa munden».

1756 var «slaveriet» endt; da dimitteredes han af rektor *Schøning* til *Københavns* universitet, hvor han absolverede «examen

¹ Sønnen kalder ham i sit «vita» for *Peter*, men dette maa være en fejl, der er løbet ham i pennen i hastverk, idet angivelsen af farens livsstilling passer godt nok: «qui ad ædem ejusdem urbis primariam æditui munere olim fungebatur»; desuden døbt *Caspar Drejers* første søn med navnet *Erik*, utvivlsomt efter farfaren.

artium» 21 juli og valgte til privatpræceptor professor B. Møllmann. Det følgende aar tog han «anden examen» og nu vil vi lade ham selv fortælle videre: «Dernæst for at jeg kunde præparere mig til theologisk og homiletisk examen, begav jeg mig til en stor by i Norge, ved navn Frederikshald, hvor min morbror Andreas Bing var prest, ved hvis flittige manuduction jeg i omtrent tre aar blev undervist.» Provst Peter Debes i Onsøy gir i en «fortegnelse over studenter i Nedre Borgesyssels provsti» for 1757 ogsaa oplysning om «Jesper Drejer, en søstersøn af hr. Andreas Bing, i hvis huus hand opholder sig, har sustineret 2den exam: og anvender nu tiden paa studium theologicum.»

Efter morbrorens død i juli 1760 begav han sig til dennes sted-søn, forhenværende missionær i Christianshaab Peder Welling, der var sogneprest i Skydebjerg paa Fyn, og var her saa heldig at blive antaget som huslærer for cancelliraad Nøragers børn paa den store herregaard Sandholt. Her opholdt han sig to aar, hvorefter han drog til København for at afslutte sit studium. Her tog han 4 maj 1763 theologisk attestats med karakteren haud illaudabilis og blev straks derefter huslærer hos prokansler ved universitetet, tidligere biskop i Bergen Erik Pontoppidan.

Imidlertid havde morbrorens og senere fetterens fortællinger givet ham lyst til at komme til Grønland, og hans nuværende principal, der havde været medlem af missionskollegiet, har uden tvivl yderligere «skubbet til». 1764 blev han da ved hans indflydelse antaget som alumnus paa «det grønlandske seminarium» i Sverdrups sted og undervistes nu i grønlandsk af Paul Egede, der straks kom til at synes godt om ham og karakteriserede ham som «frisk og resolut».

Allerede efter et knapt aars forløb modtog han udnevnelse til missionær i Jakobshavn, hvor han skulde afløse Sverdrup, der skulde overtage Claushavn og Christianshaab efter missionær Stage. Hans kaldsbrev er dateret 15 marts 1765, og 17 april blev han ordineret i Frue kirke af biskop Ludvig Harboe tilligemed Jonas Gill, der skulde være missionær i Ūmánaq. Han slutter sit «vita» med dette ønske: «Alle mine forsøg og anstrengelser i dette hellige embede lade Gud lykkes til sit navns ære og mange menneskers frelse! Hafniæ 17/4 1765. Casparus Drejer.» —

Da Drejer kom til Jakobshavn, fandt han Sverdrup aldeles uvillig til at vige pladsen. De store forviklinger, der var opstaaet i den Jakobshavnske mission, gjorde det efter hans mening ganske ufor-svarligt at overlade denne til en nybegynder, der var endnu svagere

i sproget end han selv og ikke kendt med forholdene. Han forestil- lede sin kollega dette og anvendte al sin overtalelsesevne for at faa ham til at gaa til Claushavn i stedet og overlade ham selv at klare forviklingerne i Jakobshavn. Maaske har Drejer ikke været saa vanskelig at overtale — skønt han maatte vente bebrejdelser fra missionskollegiet, hvis han ikke fulgte dets ordre. Men han havde, i den korte tid han havde opholdt sig i Jakobshavn, allerede «maattet erfare en u-oprigtig omgang» ikke blot mod Sverdrup, men ogsaa mod sig. Han gav derfor efter for sin eldre kollegas opfordring og benyttede sig af den ordre, overassistenten i Jakobshavn havde mod- taget fra handelsdirektionen til «paa hans [Sverdrups] venlige anmod- ning at blive ham assisteerlig» ved flytningen til Claushavn «med compagniets fahrtøyer».

Her fik han rolige forhold at arbejde under. Hans bolig var i Claushavn, hvor «missionshuuset» stod. Han havde her det hele for sig selv undtagen et par maaneder foraar og høst, naar «assistent- kammerset» skulde staa til disposition for handelsbetjentene fra Christianshaab under deres ophold her for at afhandle Grønlen- derne deres produkter, og under «skibstid», naar Christianshaabskibet for hjemgaaende kom med mandskabet fra kolonien for at tømme pakhuset. Men paa den aarsens tid, naar dette fandt sted, og da det ellers kunde være bleven uroligt nok med de mange arbejdere og skibsfolkene, var den allerstørste del af hans menighed langt borte paa sommertogter efter sæl og fisk eller paa rensdyrjagt, og stundom var han selv fulgt med dem for at vaage over, at «intet uskikkeligt gik isvang iblant de døbte». Ellers boede han og «missionskokken», en skikkelig eldre mand, der havde været købmand i en lille jysk provinsby, som eneste Europeere ved stedet, omgivet af de døbtes huse og med hedningebopladsen en mils vej mod nord ved den sydlige side af Jakobshavns isfjord. Her var hans nermeste missionsmark; til dem drog han ud en gang eller to om ugen og «forkyndte evan- gelium». Med sit hurtige nemme opnaaede han snart at kunne tale med dem, og hans «friske og resolverte» optreden skaffede ham deres agtelse og venskab. Han vandt ikke faa og kunde aarlig legge nogle til menigheden, der øgedes jevnt. For sin menighed ved stedet holdt han regelmæssig gudstjeneste paa grønlandsk og hver dag skole for deres børn. Den danske kateket, Jens Pedersen Mørk, der var gift med en indfødt, opholdt sig for det meste ved Christianshaab som leder af den derværende lille indfødte menighed, men kom til visse tider til Claushavn for at være Drejer «assisteerlig» med under- visningen, især af katekumenerne, naar disses daab var fore- staaende.

Til «annekset» Christianshaab foretog Drejer regelmæssige rejser, om sommeren i konebaad og om vinteren med hundeslede over land eller paa is langs kysten, for at holde gudstjeneste og kommunion for koloniens danske og for stedets grønlandske menighed. Desuden foretog han hver vinter og sommer længere rejser til Egedesminde ved Diskobugtens munding. Her var endnu ingen missionær, men købmanden, den tidligere kateket Johannes Dorf, og de europæiske kolonister, der alle var gift med indfødte, havde paataget sig undervisningen i kristendom af deres respektive husfolk. I vinteren 1769 døbte Drejer her 12 voksne som «befandtes saa vel oplyste, at ieg ey kunde nægte dem daaben», især da købmand Dorf lovede at «continuere med deres undervisning».

Til sin nabo Sverdrup i Jakobshavn stod Drejer i det venskabeligste forhold; de havde været skolekammerater i Trondheim og studenter sammen i København. De besøgte ofte hinanden baade sommer og vinter, konfererede og vekslede tanker og erfaringer med hinanden angaaende deres arbejde og missionsgerningen i det hele. De havde tilligemed kateket Jens Pedersen Mørk dannet en slags «egteskabsdomstol», der prøvede paa at afgøre tvistigheder mellem egtefæller indenfor menighederne og i haabløse tilfelde meddelte tilladelse til skilsmisse for at indordne denne under en slags lovformelighed, hvad der kunde have stor betydning overfor det omgivende hedenske samfund, hvor egtefæller løb fra hinanden, naar det passede dem. Da Sverdrup besluttede at gifte sig med en indfødt, søgte vennen paa alle maader at fraraade ham det, og han bøjede sig ogsaa en tidlang for hans argumenter. Men da han «ikke kunde finde sindsroelighed deri», erklærede Drejer sig villig til at vie ham «efter foregaaende tillysning og Guds paakaldelse». Vielsen fandt sted i Claushavn 26 oktober 1767, hvorefter Drejer gav et festmaaltid for de nygifte.

De to venner foretog 1766 en vinterrejse sammen paa slede til Ūmánaq for at besøge missionær Gill, og i 1769 ligeledes en sommerrejse til Egedesminde for at modtage dette steds første missionær og foretage hans højtidelige indsettelse. Da Sverdrup laa syg efter et farligt fald sent paa høsten 1769, saa han «tydeligt Guds førelse» i, at hans «oprigtige medbroder Hr. Drejer» paa en aarstid, da «ingen anden Europæer skulde have vovet det», gik over isfjorden for at tilse ham og bringe ham «nogle i snee bevarede cochlearer fra Egedesminde» — et godt middel mod skørbug. Da Drejer rejste hjem fra Grønland, var det vennen en stor og oprigtig sorg.

Der var én ting, som laa Drejer meget paa sinde. Det var de i blandede egteskaber fødte børns ordentlige undervisning og op-

læring. Han ønskede ligefrem at kunne oprette en skole for saadanne børn i Claushavn og udbad sig missionskollegiets medvirkning til at faa foreldrene til at betro ham børnene, men dette vilde kollegiet ikke gaa ind paa. Det blev derfor kun købmand Svanenhielms børn, han fik til sig, men for disse blev han ogsaa en nidkær og fortrinlig lærer. Et af dem fik han med sig, da han rejste hjem, og beholdt ham hos sig. 1776, «Dom. 12 p. Trin., confirmeredes i Schaare kirke Severin de Svanenhielm, fød i Grønland».

Dengang indskrenkede den pligtige embedstid for ugifte missionsærer sig endnu til kun 4 aar. Da disse var gaaet, skrev Drejer til kollegiet om en afløser og hjemgik 1770 — blev altsaa 1 aar over tiden. Han havde samlet et større «supplement til den grønlandske ordbog», som han efterlod i afskrift til nytte for efterfølgere og som han ved hjemkomsten ligeledes i afskrift overgav til missionskollegiet. Det er nu forsvundet, men blev benyttet af Fabricius ved anden udgave af ordbogen, og resten deraf er indført af P. Kragh i Egedesminde i det af ham i aarene 1818—28 benyttede og kompletterede eksemplar af denne, der nu findes i det Kgl. Bibliotek i København.

Drejer fik — rimeligvis ligesom Glahn paa grund af Struenseeperioden — lov til at «sollicitere» lenge i København. Først 7 maj 1772 blev han kaldet til sogneprest i Torvastad paa Karmøy efter «velærværdige og vellærde Hr. Christopher Lindwald, provst over Carmsunds provsti og sogneprest til Torvestad meenighed», som 18 januar 1772 blev «gravfæstet og nedsatt i Torvestad kirke, gammel: 56 aar, 5 maaneder og 11 dage».

«Dom. 12 p. Trinit: ankom ieg Caspar Drejer til Torvestad præstegaard» og holdt «dom. 23tia p. Trinit: gudstieneste i Torvestadkirke, hvor velærværdige og høylærde hr. provst Krogh samme tiid indsatte mig Caspar Drejer som sogne-præst for meenigheden». Nu saa han sig om efter en egtefælle og fandt snart, hvad han søgte. I Finnaas prestegaard boede hos sognepresten Peder Harboe Hertzberg dennes svigermor, Johanne Christine Sims (død 1801, 94 aar gl.), enke efter sogneprest i Kinsarvik Niels Pensen Winding (1697—1757), med sin ugifte datter *Anne Sophie Winding*, født 3 maj 1746 i Kinsarvik. Hende hjemførte Drejer som sin brud. De viedes af svogeren i Finnaas kirke 14 maj 1773. Deres første barn var Erik Drejer, «som for svagheds skyld strax efter fødselen var hiemme-døbt»; «dom. Exaudi 1774 blev hans daab stadfæstet». Siden fik de mange børn, hvoraf de fleste døde som smaa. Saaledes blev 1785, 31 august «udi Torvestads kirkes gravstæd nedsat mine salig

afdøde børn, min søn Søren Lintrup, 4 aar og 18 uger gammel, og min datter Anne Sophie, 6 dage gammel». Børnene fik nesten alle familienavne. 2 gange opkaldtes Andreas Bing, 2 gange Margretha Bing — et smukt vidnesbyrd om Drejers veneration for sin mor og sin morbror.

1778 maatte Drejer opfylde en sørgelig embedspligt: «17 februar fulgte ieg til rettersteden deliqventinden Anna Nielsdatter Wisnæss af Augwoldsnæss sogn, som var bleven bragt hidind i sognet og sadt i arrest hos skafferen paa gaarden Øvreboe, hvor hun sad i tvende aar, i hvilken tiid ieg eene af provstiets præster besøgede hende og beredede hende til døden, hvortil hun nu og ved Høyeste Retts dom var bleven dømt paa den maade, at hun skulle miste sit hoved med øxe, hovedet sættes paa stage, og kroppen begravet paa retter-stæden, hvilken dom blev exequeret paa en øe kaldet Flade-Skier i Carmsund, beliggende under Augwoldsnæss præstegaard. NB.: Hun havde bedrevet blodskam med sin broder, født i dølgemaal og dræbt barnet.»

Ellers prædikede Drejer ofte i forskellige kirker især i Finnaas prestegæld «efter min elskelige svogers hr. Hertzbergs begiering, formedelst hans lovlige forfald». 1785 havde han den glæde at tale for første gang i en ny annekskirke: «8de october blev første gang Guds-tieneste holdet i den nyopbygte kirke paa Udzire, hvilken da efter høyædle og høyærværdige Hr. biskop Hagerups skrivelse blev af mig indviet og formedelst Guds ord og bønner helliget til et Guds huus der paa landet; ligesom da og den til kirkegaard indhegnede nye jord blev tillige indviet». 1776 havde han 14 søndag efter trinitatis «været tilstede i Augwoldsnæss kirke, hvor provsten Hr. Krogh paa høyærværdige Hr. biskoppens vegne wisiterede og tillige indsatte velærv. Hr. Casten Henric Schanche som stedets sogne-præst». Da Schanches eftermand Sverdrup blev indsat, havde Drejer ligget over et aar i sin grav — ellers vilde det ha glædet hans hjerte inderligt paany at faa sin gamle ven og kaldsbror fra Grønland til nabo.

Af sin biskop var Drejer højt æstimeret. Kirkebogen beretter derom: «Anno 1780, d. 29de junii, holdte ieg visitatz udi Torvestads hovedkirke, hvor den af præstegældets sogne forsamlede ungdom aflagde prøve paa deres særdeles gode og grundige kundskab om Guds raad til salighed; ligesom og alt hvis ellers efter embeds pligt paaligger mig at eftersee, befandtes i god orden og rigtighed.» —

Drejer blev ikke gammel. Han prædikede sidste gang dominica Jubilate 1788 og døde 18de april samme aar: «almindelig bededag messefald, paa hvilken dag sogne-præsten Hr. Caspar Drejer døde». Kirkebogen beretter videre: «Den 24de aprilis blev S. T. Hr. Caspar

Dreyer, som siden 1772 den 7de maii havde været sogne-præst for meenighederne i Torwestads kald, begravet ved Torwestad kirkes kor, 50 aar og 6 maaneder gammel.»

Enken, som under 18/7 1788 fik tilladelse til at hensidde i uskiftet bo, flyttede til gaarden Sørhaug ved Karmsund, enkesæde for Torvastad prestegæld. En tidlang maatte hun dele gaarden med enken efter presten Chr. Ruberg, som døde i Torvastad 1756, først efter enkemadame Margrethe Rubergs død 1792 fik hun hele enkesædet til raadighed. Her døde hun den 21 december 1831. I mandtalslisten pr. 1/2 1801 staar ved Sørhaug i Skaare sogn: «1ste familie: Anna Sophie Dreyer, 52 aar, præsteenke, bruger gaard. Søren Lintrup, 14 aar, Johanne Kirstine, 23 aar, hendes børn. Helga Pedersdatter, 21 aar, tjenestepige.» I Bergens mandtal for samme tid findes: «Niels Winding Dreyer, 24 aar, skipper paa reise, gift med Christina Henricha Bøschen, 29 aar; deres fælleds søn *Caspar Dreyer*, 1 aar» — saa da var navnet forplantet til eftertiden.

Sønnen Erich Drejer, som var «discipel paa den latinske skole i Bergen», omkom ved en ulykkelig hændelse i februar maaned 1790. Hans «kuffert» aabnedes 23 febr. af skifteretten og «fandtes derudi» en ret righoldig garderobe, lommeur, sko- og knæspender af sølv samt ca. 30 bøger, deriblandt foruden skolebøger f. eks. Tordenskiolds levnedbeskrivelse af Rothe, Holbergs Verdenshistorie, Thomas a Kempis: Christi efterfølgelse, og et par grønlandske bøger, af hvilke den ene var Paul Egedes leksikon. Den unge mand har aabenbaret holdt sig selv med tør kost, idet der iblandt hans sager ogsaa fandtes baade thepotte, kopper, tallerkener, knive og ikke mindre end to kaffekander. — At han har beholdt farens grønlandske bøger kan maaske tyde paa, at han har haft i sinde at gaa i hans fodspor og bli missionær paa Grønland.

HANS EGEDE

Grønlands apostel.

Hans Povelsen Egede er født den 21de januar 1686 paa gaarden Harstad i Trondenes prestegæld som eldste søn af sorenskriver over Senja Povel Hansen Egede (1648—1706) og hustru Kirsten Jensdatter Hind (1656—1724).

Hans Egede var saaledes norsk af fødsel og ligeledes norsk af mødrene afstamning, idet hans mor var datter af den forrige sorenskriver i Senja. Paa fedrene side stammede han derimod fra Danmark, idet faren var prestesøn fra Vester Egede i Sydsjælland, hvor to slegtled var sogneprester. Slegten hed oprindelig Ravn, hvorom dens vaaben, en ravn staaende paa en egestub, minder. Derefter fik den navnet Colding, formodentlig efter byen af dette navn, og endelig tog sønnerne navn efter deres fødeby og kaldte sig Egede — efter sigende for ikke at forveksles med nogen skolekammerater, der ogsaa bar efternavnet Colding.

Hans Egedes far kom som ungt menneske til Nordland og «conditionerede» paa kontoret hos sin senere svigerfar, paa hvis embede han 1679 fik ventebrev og 1680 giftede sig.

Det var et tarveligt og nøjsomt barndomshjem, Hans Egede voksede op i. Sorenskriveriet var kun daarligt aflagt og lønningen, der var afhængig af fiskeriet, svigtede naar dette slog fejl. Harstad, tidligere høvdingsæde, var da kun en mindre gaard, og sorenskriveren maatte, da familien forøgedes, skaffe sig tilskud til indtegterne ved jagt, fiskeri, sav- og jægtebrug. Desuagtet var hans «stervbo» i 300 rd.s underbalance, hvilket formodentlig skyldtes, at sønnerne skulde «holdes frem til bogen». Sikkert under store opofrelser bekostede han deres uddannelse; den eldste søn Hans sattes først i huset hos sin morbror, presten Peder Hind i Sand, og derefter hos presten Niels Schielderup paa Hamarøy, af hvem han i april 1704 dimittertes til universitetet med et glimrende vidnesbyrd. I København opholdt han sig ikke længe. Med stor energi tog den kun

17-aarige student fat, aflagde «anden examen» 5 maj 1705 med karakteren «mediocrem», og allerede i august 1705 theologisk attestats, ligeledes med karakteren «mediocrem», hvilket nok svarer til non contemendus. I det vidnesbyrd, han fik af professor Hans Bartholin, siges det, at ingen, som kendte den unge mands «store flid og hurtige nemme», kunde forundre sig over, at han saa snart var bleven færdig fra universitetet.

Han vendte nu hjem til Nordland, og da faren døde aaret efter, blev det ham magtpaaliggende at komme i embede snarest, uagtet han ikke havde den lovbestemte alder. Det lykkedes ogsaa ved formaaende venners hjælp. Allerede 15 april 1707 ordineredes han i Trondheim og beskikkedes 25 s. m. af biskop Krog til residerende kapellan i Torsken — anneks til Trondenes, dengang et biskoppeligt præbende — idet samtidig presten i Torsken beskikkedes til residerende kapellan i Vaagan, anneks til Lødingen, som ligeledes var et biskoppeligt præbende. Imidlertid frabad sidstnevnte sig forflyttelse paa grund af alder, og Hans Egede blev da 25 juni s. a. beskikket til Vaagan. Samme sommer giftede han sig med sin 13 aar eldre barndomsinklination *Gjertrud Nielsdatter Rasch*, datter af gaardbruger og lensmand paa Vebbestad i Kvæfjord Niels Rasch og hustru Nille Nielsdatter.

Hans Egedes prestetid i Vaagan blev meget stormfuld. Det begyndte straks med, at formandens enke, Dorothea de Fine paa Finneset i Vaagan, nærmeste nabo til prestegaarden, følte sig skuffet i sine forhaabninger om egteskab med den nye prest og derover blev hans svorne fjende. Ved hendes velvillige assistance brouillerede han straks med sin foresatte, sognepresten i Lødingen. Negtes kan det dog ikke, at Hans Egede selv, der i sin ungdom var «en mand med uroeligt gemyt og brusende affecter», lettede hende arbejdet baade dengang og senere. Det var fra gammel tid sogneprestens ret at forrette søndagsgudstjenesten i Vaagan i hele fisketiden — fra februar til juli — og derfor at oppebære fisketienden. Da nu Hans Egede ikke kunde blive indsat i embedet før 3 søndag i fasten 1708, maatte han bekvemme sig til at bede sognepresten overlade sig tjenesten den dag. Herpaa gik denne ogsaa ind, men presteenken paa Finneset, hos hvem han logerede, naar han var i Vaagan, bearbejdede ham saa længe, at han halvvejs gik fra sit ord. Paa indvielsesdagen traadte han nemlig ind for alteret og vilde forrette denne del af gudstjenesten, idet han hævdede kun at have overladt sin underordnede «tjenesten paa stolen». Dette vilde Egede ikke finde sig i, han blev hidsig og efter en lidet opbyggelig skendescene for aabent tæppe beholdt han valpladsen, idet sognepresten fornermet trak sig tilbage. Efterspillet, der foregik ved en provsteret, blev det artigste,

idet Hans Egede fik en streng advarsel og idømtes en bøde for sin respektstridige opførsel.

Maaske var denne modgang, ham selv ubevidst, medvirkende aarsag til at Hans Egedes tanker paa besynderlig vis begyndte at drage paa langfart. Han selv siger kun, at som han en aften i oktober 1708 gik sin sedvanlige motionstur, randt det ham pludselig i hu, at han i en gammel bog — det var Peder Claussøns Norges beskrivelse fra 1632 — havde læst om de gamle norske bygder i Grønland — og hvordan mon det nu gik med dem? Netop i disse aar havde en driftig Bergenskøbmand begyndt en sejlads paa Grønland, og da Egedes svoger Niels Rasch havde været med som styrmand paa nogle af rejserne, besluttede han at forhøre sig hos ham. Svaret lød, at de folk, som nu boede paa vestkysten af Grønland, var «wilde», medens østkysten, hvor de gamle norske folk antoges at have boet, var utilgængelig paa grund af drivmasser. Egnen omkring 64° n. br. paa vestkysten nevntes som «den beste platz» — netop det strøg, hvor Egede mange aar senere slog sig ned.

Ved disse efterretninger grebes Hans Egede af en sterk lengsel efter at komme disse mennesker derovre til hjælp i deres saligheds sag. Han skrev derom baade til biskop Krog i Trondheim og til biskop Randulf i Bergen og tilbød selv at gaa med skibene derover for at rekognoscere. Bergensbispens svar var temmelig reserveret, og navnlig saa han en uoverstigelig hindring i «disse barbarers» sprog, og skønt Trondheimsbispen var betydelig mere begejstret for tanken, blev der for denne gang intet af, idet tiderne var for urolige til at sagen kunde fremmes. Hertil kom, at Egedes hustru, da rygterne om hans eventuelle forehavende «spargeredis» fra Bergen, blev saa «bestyrtset», at hun «ved bøn og graad» samt ved hjælp af «venners fornuftige og velmente forestillelse» fik ham fra tanken— foreløbig.

Det viste sig nemlig, at den ikke stod til at udrydde. Egede siger selv, at det var Jesu ord Matt. 10,37, som skaffede ham saa mange «tanker og bekymringer», at hans sind helt kom ud af ligevegt, og uagtet hustruen, som ikke kunde undgaa at merke, at han endnu tumlede med planen, gjorde ham stadige bebrejdelser og tilsidst endog beklagede «at have indladt sig i ægteskab med den, som formasteligen vilde styrte baade sig selv og hende udi all ulykke», kunde han dog ikke bli tanken kvit.

Men ogsaa nu kom ydre omstændigheder til, som befordrede den — utvivlsomt dog stadig ham selv ubevidst. Stedse sterkere støttet af sin menighed, hvis hengivenhed han ved sin varme og — imodsetning til sogneprestens — «moderne» forkyndelse havde vundet, bragte han det ved stadige henvendelser til biskop og kancelli om-

sider dertil, at sognepresten 1712 overlod ham halvdelen af gudstjenesterne i fisketiden og en trediedel af tienden derfor. Men hermed var Egede, der mente at den gamle ordning var helt ophævet ved Chr. V's norske lov, ikke til sinds at la sig nøje. 1713 var Vaagans kirke helt forfalden, og menigheden byggede da paa hans tilskyndelse en ny, som han bl. a. selv udstyrede med en altertavle, som biskop Krog, uden at vide hvem mesteren var, fandt for smuk til en fiskerbygd. Over den nye kirke var det menighedens agt selv at raade. Den blev forsynet med en lukket prædikestol, hvortil Egede fik nøglen, og samtidig sendte menigheden et ligefremt opsigelsesbrev til den gamle sogneprest. Da denne alligevel indfandt sig i kirken 17 februar 1714, blev han grundig tilbagevist af Egede, der endog ved den efterfølgende retssag beskyldtes for at ha brugt «forargelige expressioner, banden og skielden fra predikestolen». Følgen blev en ny provsteret, og denne, der forestodes af hans gamle lærer Schielderup, idømte ham paa ny en bøde ledsaget af en alvorlig reprimande. Gav dette nu i sig selv anledning til triumferen fra hans uvenners side, var det dog for intet at regne mod den storm, der brød løs, da det under retssagen, som sognepresten rejste mod de 6 mænd, der havde underskrevet opsigelsesbrevet paa hele menighedens vegne, oplystes at det var Egede, der havde konciperet brevet.

Ganske vist viste menigheden sin fulde samstemmen bl. a. ved at forære Hans Egede et stort sølvkrus, paa hvis laag er indgravert en drastisk fremstilling af striden mellem de to prester. Men da havde allerede «slemme mennisker med had og eftertragtelse, med løgn og skammelig paasagn» gjort ham og hustruen det saa broget, at de begge lengtes bort fra stedet. Og derved fik denne strid afgørende betydning for Grønlandsspørgsmaalet, idet Hans Egede nu «fiskede i rørt vande» og overvandt sin hustrus modstand, hvilket gjorde ham saa glad, at han var nær ved at anse maalet for naaet og «agtede ganske ringe, hvad herefter vilde paakomme».

Nu indgav Egede paany en «memorial», og denne gang ikke blot til biskopperne, men ogsaa til det nystiftede «missionskollegium», men fik intet andet svar end at han «maatte have patience indtil nærværende vanskelige tids og tilstands ønskelige forbedrelse». Da nu imidlertid hans Grønlandsplan var rygtedes i videre kredse og hans uvenner deraf tog anledning til at prøve paa at latterliggøre ham, fandt han sig beføjet til i 1715 at udsende en «apologia» for sin plan, i hvilken han grundigt og skriftmæssigt gendrev alle beskyldninger og indvendinger. Og da fredstilstanden, der skulde hjælpe til planens virkeliggørelse, stadig lod vente paa sig, blev han omsider utaalmodig og skred til handling.

I den tanke, at hans personlige nærværelse i Bergen og eventuelt i København vilde virke bedre end alle «memorialer», ansøgte han om tilladelse til at lade sit embede bestyre ved en kapellan, mens han selv rejste bort. Da biskoppen ikke vilde gi sit minde til en saadan ordning, fordi Vaagan var for ringe et kald til at kunne føde to indehavere, brød han overtvert og tog 1717 afsked fra sit embede. Det var unegtelig en heltmodig beslutning, thi det drejede sig om intet mindre end «at forneckte og tilsiide sette min og mines timelig velferdt». Hvor han fik midler fra til med kone og børn at subsistere i Bergen 3 aar og endelig gøre indskud i handelskompagniet, kan ikke oplyses. Af «Journal over den Grønlandske missions indkomne breve 1719—1811» fremgaar det, at han 20/2 1720 har tilskrevet missionskollegiet om sin «ansøgning om at maatte betjene Korskirken menighed i Bergen saalænge indtil hans dessein blev iverksat» — men jeg har ikke fundet nogen bekræftelse paa, at han virkelig har haft dette vikariat. Det var derfor intet under, at da afskedens time omsider kom og han med hustru og fire børn, af hvilke det mindste ikke var aargammelt, skulde drage ud paa det uvisse, kom mismod og svær anfegtelse over ham. Og nu blev det Gjertrud Raschs tur til at opmuntre og styrke sin egtefælle: «Det er for silde», sagde hun, «nu at fortryde din beslutning. Dit valg er gjort, og jeg tror det er gjort i Gud.» Det hjalp. Han fik mod paany, og efter at ha holdt afskedsprædiken over 2 Kor. 10: «vi har ogsaa det haab — — at prædike evangeliet for dem, der bor paa hin side af eder», sagde han menighed, slegt og venner farvel og indskibede sig med familie til Bergen i juli 1718. Paa rejsen var det nærved, at han havde tilsat livet ved i et overhændigt vejr at falde overbord, men han reddedes af en fisker, der var i nærheden med sin baad og bestyrkedes derved yderligere i sin tro paa, at det skridt, han nu havde tat, var efter Guds vilje. —

Da Hans Egede kom til Bergen, vakte han stor opmærksomhed og var genstand for højst forskellige domme. Men sit forehavende kunde han ikke faa fremmet. Handelen paa Grønland var for flere aar siden ophørt, og ingen turde under de usikre krigsforhold prøve den paany. Omsider fandt han et par købmænd, som halvvejs lovede at gøre det, naar der blev sluttet fred og hvis kongen vilde yde hjælp. Egede, der med sit maal for øje om vinteren havde tat undervisning i landmaaling og korttegning samt metalundersøgelser, indsaa nu, at han maatte rejse til København. Dette gjorde han i vaaren 1719, men traf foreløbig ikke kongen, der var i Norge, og henvendte sig derfor til missionskollegiet. I sit foreleg gaar han ud fra, at Grønlenderne «er en nation, som stammer fra oss selv og dette rige»,

men som «af mangel paa lærere og undervisning og lang afsondring fra andre christelige nationer» har glemte deres kristendom. Kollegiet modtog forslaget med velvilje, og da kongen kom hjem modtog han Egede i audiens og tilkendegav ham, at han var «intentioneret».

Derefter vendte Egede tilbage til Bergen, hvor det efter fredsslutningen med Sverige omsider efter store vanskeligheder lykkedes ham at faa startet et «handels-compagnie», der begyndte med en aktiekapital af 5100 rd.¹ — hvortil Egede «contribuerede» med 300 — og hermed udrustede 3 skibe til Grønland. Egede modtog udnevnelser af kongen som «missionair udi vort land Grønland» og fik bevilget 300 rd. i aarlig gage og 200 i udrustningshjelp² — og endelig 12 maj 1721 kunde rejsen tiltredes fra Bergens red ombord paa skibet «Haabet», ført af skipper Berendt Hanssøn Wegner.³ —

Hans Egede er en personlighed af saadanne dimensioner, at det ikke lar sig gøre i et samleverk som dette at skrive blot en nogenlunde udførlig biografi af ham — det maatte bli en bog for sig. Hans virksomhed i Grønland er desuden saa kendt, at det maa være tilstrækkeligt her at optrekke nogle linier deraf. De der maatte ønske mere besked, maa henvises til den ikke ringe literatur, der foreligger der om — helst hans egne optegnelser, der har hele selvoplevelsens friskhed over sig.

Hans Egede var i en sjelden grad udrustet netop til den gerning, han gik ind til i Grønland. Født og opvokset under en himmelegn, hvis barskhed ikke gav Grønlands ret meget efter, hvor naturomgivelserne og naturforholdene paa saa mange maader lignede Grønlands og hvor livet krævede et stort maal af haardførhed, nøjsomhed, foretagsomhed og udholdenhed for at kunne leves, var han rent fysisk set paa bedst mulig maade forberedt til at tage opgaven op. Hans moralske egenskaber gjorde ham i ikke mindre grad velskikket hertil. Udstyret med et passende maal af fantasi og eventyrlyst, forenet med sangvinitet og gaa-paa-mod, var han samtidig en født herskernatur og i besiddelse af en sjældent udpreget karakterfasthed. De til løsningen af en saadan opgave mindre heldige egenskaber — det «uroelige gemyt» og de «brusende affecter» — havde faat rigelig tid til at bli afsvalet og bragt i ligevegt i løbet af den lange og drøje tid, der hengik inden han naaede saa vidt, at opgaven for alvor skulde løses. Endelig var han i besiddelse af et sjældent varmt hjertelag i forbindelse med en for samtiden ikke almindelig fordomsfrihed,

¹ Den hele aktiekapital udgjorde 12440 rd., som indbetaltes efterhaanden af interessenterne i tiden fra 13 febr. 1721 til 5 januar 1723.

² Selve kaldsbrevet er dog først udstedt 4 juli 1721.

³ Om afreisen se Bergens Historiske Forenings Skrifter Nr. 24, 1918, s. 183—4.

og først og fremmest af en enfoldig og ureflekteret men inderlig varm kristentro, en flammende nidkærhed for Guds rige og en aldeles ubegrænset tillid til Gud.

Dette gjorde, at han ikke med det samme opgav evret og vendte hjem igen, da han omsider kom til Grønland efter en lang og mod slutningen farefuld overrejse og 3 juli kastede anker «udj en god havn» paa øen Imerigsoq, kort nord for Godthaabsfjordens munding — og saa de mennesker, for hvis skyld han havde git slip paa alt: «deris første aanblich kom mig meget miserabel for, Gud naadelig forbarne sig over dem!» Da maa han ha været fuldt klar over sin fejltagelse — at *de* skulde være paa set og vis i slegt med de gamle vikinger. Men han var ikke et øjeblik i tvivl om, hvad han skulde gøre — hans eneste ønske og bøn er, at Gud vil «udføre nu, hvad som begynt er, til sin ære og disse arme vildfarende menneskers oplusning og salighed» og gøre ham selv til «et bequent reedskab» dertil.

At han har vidst, at «disse barbarers» sprog ikke var norsk, maa vi tro alene af de oplysninger, hans svoger Niels Rasch havde givet ham for mange aar siden. Men han har dog sikkert haabet ret snart at kunne sette sig ind i det. Det var hans anden store skuffelse, at han nu maatte indse, at dette var umuligt. Men han gav sig straks med sjelden energi ikast med opgaven, opnoterede omhyggelig hvert ord, han fattede, benyttede sine opvoksende sønner som tolke og læremestre og havde stadig grønlandske drenge i huset hos sig i den dobbelte hensigt *selv* at lære sproget og opdrage *dem* til lærere for deres landsmænd. Han naaede derved forholdsvis hurtig saa vidt, som det overhovedet var muligt for en mand der ikke lenger besad ungdommens elasticitet og udviklingsmuligheder i sproglig henseende. Ligeledes er det udenfor tvivl at han har ventet i Grønlandernes religiøse forestillinger at finde forvanskede kristne begreber, hvori han straks kunde finde tilknytning for sin forkyndelse. Ogsaa i dette punkt led han skuffelse, og hans mangel paa evne til rigtig at tale ud med dem hindrede ham i flere aar i at faa fat paa de tilknytningspunkter, som virkelig fandtes. At han benyttede dem, da de gik op for ham, derom vidner f. eks. hans «Erindringer til missionairerne» af 1739, hvor han netop gir nyankomne forkyndere detailleret anvisning til deres benyttelse.

Hans Egedes missionsprincip var dette, at man først maatte gøre Grønlanderne til oplyste mennesker, før man kunde gøre dem til kristne. Missionsarbejdet dreves derfor fra begyndelsen væsentligst derved, at Egede og hans sønner drog omkring blandt Grønlanderne og opholdt sig flere dage ad gangen, undertiden længere, paa bopladserne, hvor de da «underviste» befolkningen. Saalenge de endnu

ikke var sprogkyndige nok, foregik denne «undervisning» ved hjælp af nogen bibelske billeder, som sønnen Paul havde tegnet og koloreret og hvortil knyttedes en i forvejen nøjsommelig affattet — og saare fejlfuld — forklaring og nogle spørgsmaal, som Grønlanderne, efterhaanden som de fattede det, skulde besvare. Med missionærernes stigende sprogfærdighed blev naturligvis undervisningen bedre og fyldigere, men metoden bibeholdtes i det væsentlige. 1730 skildrer Egede sin «maade og metode» saaledes: «Som jeg var en nat udj hvert huus, saa tog jeg først børnene for mig, og catechiserede med dem, derefter ogsaa de gamle og voxne. Samme underviisning repeterede jeg igien om morgenen, førend jeg reisede derfra til et andet huus». «Metoden» nedarvedes iøvrigt gennem mange generationer — ja i virkeligheden til henimod midten af 19de hundredeaar, kun med den naturligvis væsentlige forskel, at det nu var kristne, den udøvedes paa.

Man kan ikke andet end beundre den energi og udholdenhed, hvormed Egede drev sin missionspraksis. Utallige var de besværlige rejser, baade tilfods i dyb sne og ofte uvejr eller haard kulde, og til søs i aabne baade i al slags vejr — uden hensyn til aarstiden — som han og hans sønner og senere hans medhjelpere foretog. Forlis, stranding paa ubeboede øer og alskens anden livsfare oplevedes ofte. Opholdet i Grønlandernes sommertelte kunde være ubehageligt nok paa grund af al den urenlighed, blod og snavs, der var i og omkring dem. Men det var for ingenting at regne mod opholdet i vinterhusene, hvor indtil opimod halvhundrede nesten nøgne mennesker, en halv eller hel snes brendende speklamper, hvorover vaade skindklær var ophængt til tørring, urinbaljer og forraadnede madrester frembragte en atmosfære, som ikke lar sig beskrive, som endog vi, der dog har kendt til lidt af det samme fra afsides pladser i den nyere tids Grønland, neppe kan forestille os, men som adskillige gange bragte Europeerne til at «vomere». Der hører til et saadant liv en selvfornegtelse, som søger sin lige, og som ikke blot Hans Egede og hans sønner, men de allerfleste af de gamle Grønlandsmissionærer har haft langt mere af end en senere tid har villet mene.

Den stadigste og fyldigste undervisning og paavirkning fik naturligvis Godthaabsegnens befolkning og da særlig de, der opholdt sig flere vintre ved kolonien. De modtog den for det meste med stor villighed, og af modstand merkedes der kun lidt. En eneste gang var der tilløb til mere alvorlig modstand, idet en angákoq, en aandemaner, og hans tilhengere havde lagt planer op om at angribe kolonien paa et tidspunkt da de fleste Europeere var ude paa handelstogter, men Hans Egede fik nys om det og forpurrede det. Saa varede det til gengæld lenge, før der kunde spores noget dybere indtryk af

evangeliets magt i sindene, omend der dog efterhaanden merkedes rørelser hos en del baade yngre og eldre.

Det gik derfor lang tid hen, før Hans Egede turde skride til at meddele daab. Den første fandt ganske vist sted allerede 1724, men det var et dødssygt barn, som faren indtrengende bad maatte døbes. Senere døbttes enkelte andre børn, dog kun saadanne der boede i koloniens umiddelbare nærhed. Voksendaab foretog Egede i det hele tat kun sjældent—den første i 1728—fordi han dertil krævede ikke alene grundig kundskab om kristendommens lære, men ogsaa beviser paa troens oprigtighed og hjertets omvendelse i ydre livsførelse gennem flere aar.

Dette i forbindelse med forskellige ydre omstændigheder bevirkede omsider, at Hans Egede skred til virkeliggørelsen af en plan, han længe havde næret, og som missionskollegiet bifaldt, forsaavidt det ikke «begiæredes af en superstition» (overtro). Planen gik ud paa «at døbe deris smaae børn, som boe stedse i nærværelsen hos os — — hvilke man og idelig kan gaae til haande med Guds ords underviisning, som og giver den sande religion biefald, er lærvillige, og lever et udvortes skikkeligt levnet». Planen bifaldtes af hans yngre medbrødre Lange og Miltzow og approbertes som sagt af kollegiet. I løbet af faa aar døbttes da saa mange børn, at Egede i sin forestilling til Christian VI 1731 om for Guds skyld endelig ikke at opgi missionen kunde henvise til at «200 familier i circumferencen giver vor christelige troe biefald» og mere end 100 af deres børn er døbt «foruden de paa colonierne». Naturligvis kan det med rette siges, at denne missionspraksis havde sine mangler og var en omvej. Men lige saa vist er det, at den bidrog til omsider at vekke Grønlanderne op af deres «koldsindighed» og vel ogsaa vilde have ført til befolkningens kristning—hvis ikke koppepidemien 1733 havde afbrudt den. Der kom da ogsaa langt senere i missionens historie et mørkt tidsrum, da en sterk reduktion af missionens personale i forbindelse med manglende interesse og forstaaelse hos autoriteterne i København fik netop de mest nidkære af missionærerne til at ønske den genoptat. —

Haarde prøvelser indfandt sig tidlig i Hans Egedes Grønlandsvirksomhed. De ulemper, besværligheder og afsavn, som livet i det øde og mennesketomme land førte med sig, elendige boligforhold — den første koloni laa paa «Haabets øe» yderst i skærgaarden mod havet og udsat for dettes hele barskhed, der var kun eet beboelseshus, fugtigt og utæt, og familien boede 7 aar i et eneste værelse — vanskeligheder ved de ofte uregerlige «colonister», og hele den urolige og omflakkende tilværelse, var ingenlunde de værste genvordigheder, der mødte ham. Han har neppe selv regnet dem for noget mod de bekymringer, spekulationer og anstrengelser, det voldte at holde

det hele i gang. Egede havde jo selv rejst verket og maattet overta hele ledelsen som «oberhoved», og det hvilede alene paa ham. For at lære landet at kende og dets befolkning, og især for at finde mere indbringende fangstfelter og steder for nyanleg, samt i nogen grad ogsaa for at undersøge de pladser «hvor vore gamle Norske have boet», foretog han allerede i de første aar vidtløftige rejser mod nord helt op til Nordre Strømfjord og mod syd til landets ende, hvor han som den første Europeer genfandt de øde pladser og deres ruiner i sydkystens fjorde. Og efter hans forslag forsøgtes et nyanleg ved Nepisene i Holsteinsborgfjorden, af hvilket han lovede sig meget, da der var ypperlig hvalfangst. Det slog imidlertid fejl, opgaves efter et aars forløb, og bygningerne brendtes af Hollenderne. Indhandlingen af landets produkter, af hvis udbytte handelen og besejlingen skulde opretholdes, gav de første aar forsvindende lidet udbytte. Skibsudeblivelser og forlis truede gang paa gang kolonien med undergang.

Det bergenske Grønlandskompagni viste en forbavsende udholdenhed trods de store tab, men maatte tilsidst søge kongen om hjælp først gennem et lotteri, der dog tildels mislykkedes, og senere gennem en skat i begge riger. Men de vedvarende uheld bevirkede, at kompagniet efter store ofre maatte gi op og likvidere.

De foranstaltninger, som kongen, der nu traadte til, traf for at kolonisere landet, er der ingen grund til her at dvæle ved, de er omtalt flere steder i dette verk og er desuden bekendte nok. De mislykkedes ikke blot ganske, men nogle af dem fik endog demoraliserende indflydelse paa befolkningen. Det eneste reelle, der blev tilbage af dem, var koloniens flytning til Godthaab.

Men de værste genvordigheder stod endnu tilbage for Hans Egede. Ved Frederik IV's død ophævede et magtbud fra hans efterfølger hele kolonisationen, og kun den uforfærdede missionærs og hans hustrus opofrende beslutning desuagtet at forblive i landet, foreløbig for et aar, bevirkede dens forsøgsvisе genvinding.

Alt dette tog efterhaanden paa hans kræfter uden at han dog kunde tenke sig andet end at fortsætte — især nu, da det saa ud til at lykken atter en smule tilsmilede foretagendet. Mineralogen Mathis Jochimsøn, der kom til Grønland 1732, har i sine indberetninger git forskellige værdifulde bidrag til bedømmelsen af Hans Egedes heltemodige færd paa denne tid, da regeringen halvvejs havde svigtet ham og Grønlands fremtid stadig var uvis. I sine «Relationer om hvad observationer hand har gjort udj det Strat Davische Grønland» bemærker han saaledes: «Jeg vil ej tale meget om den Guds mand præsten Hr. Hans Egede, som af en underlig drift forlod et godt præstekald, da hand var en icke fattig mand, persvaderet kone og børn at

følge med sig til Grønland, et land som hand aldrig hafde seet, forlod ej alleene sit fæderne land, slegt, huus, hiem og meere, men derhos sin vel oplærde meenighed, for at søge de gamle norske fortabte faar igien, for at føre dem paa Guds sande kundskabs wey til deris siæles sahlighed. Hvad travaille og store farligheder dend Guds mand giennemgaaer til søes winter dag, mellem iis, stærke strømme, haardt blæsende winde, u-roelig værlig, at søge de wildes boeliger op, ude paa øerne for at prædike for dem og føre dem paa Guds kundskabs wey, der til er ieg og mange fleere vidne; ieg kunde opregne mangfoldige fleere farligheder og incomoditeter, den Guds mand haver, hvilke snart ville falde u-troeligt».

I et brev til gehejmeraad P. V. Løvenørn af 12 juli 1732 udtaler han sig endnu udførligere. Han fortæller, at han traf Hans Egede «gandske svag af kulde og brøst-syge — — som hand har faaet paa reyser i winter, thi da der ey var handels tiid, saa war hand ude at høre de wilde læse; hands søn gjør og det samme paa andre stæder». Gjertrud Rasch var ogsaa «meget svag af brøst-syge — — fordi hun tillige med hendes 2de døttre hafde maattet gjøre opvartning hiemme, imidlertid hendes mand og søn samt de andre kunde være ude paa farten; og endskiønt det kunde være sterk winter-tiid, saa har hun dog ikke sparet sig selv for at see til i pakhuuset». Jochims-søn siger, at han har gjort sig sin «yderste fliid i at udgrandske, af hvad aarsage præsten og hands kone og børn saa bestandig holder wed det Grønlandske wæsen og lider saa megen travaillie aar efter andet, og har desforuden tilsat deres beste midler, de havde i Norge, for at drive dette værk til fuldkommenhed». Han tenkte sig, at Hans Egede «maatte have nogen hemmelig intrigue her under, at wilde dermed gjøre sig meriteret enten for at winde een bispe-stoel eller og et af de feedeste kald i Danmark eller Norge», men han har intet saadant kunnet opdage, tvertimod taler Egede bestandig ikke om andet end at «hand ønsker at leve og døe her, for at føre de wilde til Guds kundskab». Der er hellerikke tale om, at han «hafde nogen werdslig hemmelig practique herunder for at indvinde sig rigdom, enten wed at sende een hob wahre hiem med de herfra gaaende skibe, eller og at handle med Hollænderne, som her farer, og saaledes winde sig rigdom», thi det vilde ikke have kunnet forblive skjult for de andre Europeere ved kolonien, disse roser tvertimod enstemmig presten — «og har ieg da for resten ey fundet andet, end præsten som en gudelig mand søger at forfremme Guds ære og kongens beste, om hand end skulde døe derover — — saadan een mand er guld værd». —

Samtidig med at det syntes at lysne for kolonisationsarbejdet

ved kongens beslutning om at fortsætte, maatte Hans Egede imidlertid friste den skebne at se sit missionsverk krydset af et andet, nemlig Herrnhuternes, med hvilket han ikke kunde sympatisere. Og da dertil kom den skebnesvangre koppeepidemi, som blev tilført landet ved en fra Danmark hjemvendende Grønlander og som med et slag tilintetgjorde alt hidtil opbygget, og i hvilken Hans Egede med ømfindelig samvittighed tilkendte sig selv medskyld ved sin forbliven i landet mod kongens ønske, indgav han med tungt hjerte sin begæring om afsked. Endnu holdtes han tilbage af sin hustrus svaghed. Anstrengelserne med at pleje de syge under epidemien havde brudt hendes modstandskraft og hun døde den 21de december 1735, hvilket hensatte hendes mand i en saadan tilstand af melankoli og fortvivelse, at det kun med største møje lykkedes hans omgivelser at berolige ham. Men i sommeren 1736 forlod han Grønland for stedse, medbringende sin hustrus lig, som han, efter at være kommen til København 24 sept., den 4 okt. stedede til jorde paa Nicolai kirkegaard. —

Hans Egede opgav dog ikke Grønland fordi om han var rejst derfra, men helligede det sit hele liv i overensstemmelse med sit ord ved afrejsen derfra, at «Guds ære aleene, og disse arme vankundige menneskers oplysning, har, er og skal være mit eneste øyemærke, ja hiertets uafsladelige ønske indtil min død.»

Efter sin hustrus jordefærd begav han sig til Fredensborg, hvor kongen residerte, og var til audiens, hvor han udførlig gjorde rede for «den grønlandske missions itzige tilstand og beskaffenhed».

Kort efter indgav han en «memorial» gennem missionskollegiet, i hvilken han «forestillede missionens tilstand og fata fra begyndelsen» og fremsatte forslag til dens videre drift og fremgang. I henhold hertil oprettedes ved kgl. resolution «et seminarium af studenter, til missionairer, og af vaysen-husets ungdom, til catecheter», og Egede beskikkedes til forstander og lærer i det grønlandske sprog med 500, senere 600 rd. i aarlig løn. —

20 september 1737 indgik Hans Egede i Nicolai kirke i København nyt ægteskab med *Mettea Dau*, født i januar 1690 og anden gang enke, idet hun først havde været gift med proviantforvalter i Larvik Jacob Alsbach og derefter med major Caspar Eggerts Thrane i Norge. Hun skildres som «et sær forstandigt og huusholderisk fruentimmer» og blev ham en udmerket støtte paa hans eldre dage.

Straks efter sin hjemkomst havde Hans Egede faat overladt et værelse paa vaysenhuset til beboelse, nu flyttede han efter sit giftermaal ud i byen og stiftede hjem. Dermed opgav han dog ikke at gøre vikar- og hjælpetjeneste for vaysenhuspresten, hvad han øjensynlig

var begyndt med straks efter sin hjemkomst fra Grønland. Allerede ved udgangen af 1736 indgav han regning for 36 gange hyrekørsel til og fra Vajsenhuskirken. Sandsynligvis har han fortsat dermed gennem aarene i København. Hans døtre blev gift, den eldste *Kirstine* med missionær *Alsbach*, der efter sin hjemkomst fra Grønland blev sogneprest i Vardal, den yngste *Petronelle* med sogneprest *Jørgen Saabye* paa Strynø ved Fyn, senere i Aagerup ved Roskilde, hvor Hans Egede og hustru flere gange besøgte dem. Sønnerne *Paul* og *Niels* var begge i Grønland, hvorfra den første kom hjem 1740 og blev prest ved Vartov og gift, og den sidste kom hjem 1743. Samme aar fik Hans Egede tilbud om Trondheims bispestol efter biskop Hagerup, men frabad sig æren, da han ønskede at blive i København for at virke for Grønland og være i sine børns nærhed. 1740 var han bleven titulær biskop. —

1737 udgav han sin «Omstændelig relation angaaende den grønlandske missions begyndelse og fortsættelse», der blev modtat med megen opmærksomhed og snart oversattes paa flere sprog. Den fulgtes 1741 af den berømte «Det gamle Grønlands nye perustration eller naturel-historie», der var en ny og meget udvidet udgave af den ved Jacob Geelmuyden 1729 besørgede kortfattede «perustration» og ligeledes blev oversat paa flere sprog. —

Efter at Paul Egede var kommen tilbage fra Grønland blev han farens medhjælper paa «det grønlandske seminarium», og 5 januar 1747 søgte Hans Egede afsked fra dette og tilladelse til at forlade København. Han begav sig da med sin hustru først til Aalborg for at besøge sønnen Niels, der havde embede der, og derfra rejste de til Vardal og slog sig ned hos børnene der, hvor de stod fadder til sine børnebørn og andre af bygdens «konditioneredes» børn og hvorfra de fulgte med, da Alsbach i 1750 forflyttedes til Stubbekøbing paa Falster.

Her henlevede Hans Egede sine sidste aar, sund og frisk til det sidste. Senhøstes 1758 angrebes han af en herskende epidemi og maatte omsider gaa tilsengs, laa stille hen en dags tid og døde den 5te november 1758. Efter eget ønske begravedes han ved sin første hustrus side paa Nicolai kirkegaard i København (21 dec.). Hans enke søgte 28 nov. pension efter sin afdøde mand: «Naar manden er borte, er brødet for hans efterlevende enke ogsaa borte, især naar hun hverken har formue eller noget til subsistance at vænte af nogen til enkers tarv oprættet casse» — hendes mands alder har hindret indskud, og hans gage har der intet kunnet lægges op af. Hun ber ogsaa, at hans salær for december kvartal maa blive hende udbetalt til begravelsesomkostningerne. Hun overlevede ham dog kun et par aar og døde 22 okt. 1761 i Stubbekøbing, hvor hun begravedes 30 okt.

I Hans Egedes gravskrift hedder det: «Han var en omhyggelig fader, en from mand, en retsindig præst, en fortient biskop; kjærlig mod mennesker, trofast mod Gud, en ære iblandt christne, et lys for hedninger; berømmelig i Norge, roesværdig i Danmark, udødelig i Grønland.»

Intet af dette er forneget sagt og mindst det sidste. Hvad hverken kongelige bestrebelse gennem mere end et hundredaar, driftigt handelsaand eller rask sømandsfærd havde formaaet: at genvinde det tabte Grønland for den norske krone, det lykkedes for den norske prest.

Hans betydning for Grønland kan ikke overvurderes. Dets navn af civiliseret land er uløselig knyttet til hans.

Han var dets egentlige *kolonisator*. Ved udrejsen fra Bergen blev hovedledelsen lagt i hans haand, og i de første 7 aar havde han alt ansvar, var sjelen i hele foretagendet og maatte føre overopsigt med koloni, handel, arbejde, jagt, fiskeri o. s. fr. Og da missionen var afhængig af handelens fremgang, var han meget ivrig for denne, foretog mange og lange undersøgelsesrejser og udarbejdede planer for nyanleg, bedre drift o. s. v. De følgende tiders kolonisation blev baade for handelens og missionens vedkommende i alt væsentligt ledet efter af ham angivne principer.

Derved blev han tillige den første og paa en maade den betydeligste *opdagelsesrejsende* i Grønlands nyere historie. Ikke blot blev hans beskrivelse af landet og folket i mere end 100 aar langt den vigtigste kilde til kendskabet herom. Men han genfandt ogsaa virkelig begge de forsvundne fortidsbygder, skønt han gik i sin grav i den tro at Østerbygden laa paa østkysten. Og i sin iver for denne bygds genopdagelse anviste han med genialt klarsyn den vej, der omsider 1884—85 førte til østkystens udforskning, nemlig at man skulde søge at trænge frem langs kysten indenfor isbæltet med grønlandske konebaade.

Men som «*Grønlands apostel*» har Hans Egede dog sin største betydning. Selv vilde han aldrig have indrømmet det. Sin afskedsprædiken i Grønland holdt han over de vemodige ord Esaias 49,4: «Jeg har anstrengt mig forgæves og fortæret min kraft for intet» — som han siger: «dertil bevæged af mit Gud velmeente forsæts slette udfald». Og hans herrnhutiske kolleger frakendte hans arbejde al værdi og paastod, at han «ikke har ført en eneste sjel til Christus eller bibragt Grønlenderne blot et begreb om noget, der hører kristendommen til».

Det er ogsaa rigtigt nok, at det udvortes set var ret ringe resultater, han naaede. 1743 kendes kun 18, som er døbt af ham. Selv med koppepidemien in mente er dette meget lidt. Aarsagerne her til maa søges i flere omstændigheder, bl. a. forargelsen, som de ogsaa

ham undergivne kolonister ofte vakte, og hans egen mangelfulde sprogkundskab; han lærte aldrig grønlandsk anderledes end at det altid faldt ham vanskeligt at tale det og at finde adækvate udtryk for, hvad han vilde sige. Dertil er sproget for egenartet og var Hans Egede for gammel, da han begyndte at lære det. Ofte maatte han gribe til at benytte norske ord i grønlandiseret form. Heraf flød mange misforstaaelser, som beredte baade ham selv og hans efterfølgere adskillige vanskeligheder. Men den dybeste aarsag var dog nok Grønlandernes aandelige «koldsindighed». Thi — siger Paul Egede — «var det ikkun om deres blotte samtykke at gjøre, som man veed, de catholske missionarii i Indien lod sig afspise med, skulde der sandelig ikke findes een Grønlænder, som jo gjerne skulde lade sig døbe» — især hvis man gav dem lov til at blive ved at «troe paa deres angekut» (aandemanere). Derfor skal man ikke bebrejde Hans Egede hans forsigtighed med at meddele daab og hans krav om grundig forberedelse først. Heri er han trolig bleven fulgt af de senere grønlandske missionærer lige til Angmagssalik og Kap York — og denne praksis vil vistnok af enhver kender af folket blive anset for den rigtigste.

Alligevel er de ovenomtalte ugunstige domme aldeles skæve og uretfærdige. Værdien af Hans Egedes missionsarbejde kan ikke maales efter de ringe ydre resultater. Han blev virkelig «Grønlands apostel». Ikke blot findes der trods «koldsindigheden» mangfoldige vidnesbyrd om «nogen særdeles andagt og alvorlighed» og om «frugt og forbedring i deris sind og sæder». Men indirekte rækker hans pionérarbejde uendelig langt videre. Ved sine rejser og ved Grønlandernes omflakken kom han i forbindelse med saagodtsom *hele* befolkningen fra Kap Farvel til Diskobugt — d. v. s. som fra Lindenes til Tromsø — og forkyndte ordet for dem flere gange. Og hvor de kom frem forkyndte de hans ord igen i den grad at hans almindelige navn hele kysten over blev «taleren», og han fik anmodninger fra alle kanter af landet om at komme derhen.

Men først og fremmest fik de gennem hans personlighed og kærlige og opofrende færd et uudsletteligt indtryk af kristendommens virkelighed som livsmagt. Ingen har skildret dette klarere end den koppesygge mand, der, efter tidligere at have spottet Hans Egedes «undervisning», paa sit dødsleje udbrød: «Du har gjort det imod os som ikke vore egne skulde have gjort. Du har givet os føde, naar vi ikke havde noget at spise. Du har begravet vore døde, der ellers maatte have ligget som et bytte for vilde dyr. Du har i særdeleshed undervist os om Gud og hvorledes vi kan blive salige, saa vi nu kan dø med glæde.»

NIELS EGEDE

Købmand, hvalfangstinspektør.

Niels Rasch Egede er født 1710 (datoen kan ikke oplyses) paa Vaagan prestegaard som yngste søn af Hans Egede og Gjertrud Rasch.

11 aar gammel kom han med foreldrene til Grønland, hvor han sammen med broren Paul og deres indfødte kammerater levede et frit og friskt barndoms- og ungdomsliv, lærte sproget som sit andet modersmaal og ligesom broren bistod faren i hans missionsvirksomhed som tolk.

Han var som broren elsket af Grønlanderne og vidtberømt blandt disse for sin legemlige styrke. Han var altid sejrherre i barndomslegenes brydekampe og blev snart alles mester i at «trekke langfinger». Han blev som ung undertiden anmodet af kammerater om at skaffe en genstridig brud tilveje; han tog da uden videre genstanden for vennens ømme følelser paa nakken som en anden sæk og satte hende i baaden. Engang sprællede hun dog saa voldsomt at de begge faldt i vandet. Blev han bedt om at bære en nylig afdød ud af huset eller «op paa det bierg, hvor liget skulde begraves», gik han heller ikke af vejen for det.

Han kom naturligtvis undertiden under leg eller ved andre anledninger galt afsted. Han bar saaledes til sin død et spurvehagl i tindingen. Han havde faaet det ved en lejlighed, da brorens gevær uforvarende gik af, og det «foraarsagede ham undertiden mindelse, især naar vejret forandrede sig». —

Da kongen i 1731 hjemkaldte Europeerne i Grønland og ophævede kolonisationen, og Hans Egede med familie og nogle faa mand blev ene tilbage i landet, blev der god brug for Niels Egede. Neppe havde de hjemgaaende skibe forladt kolonien, før den kun 21-aarige unge mand traadte i funktion: «Den 7de (september) udfoer min søn med begge handels-baade paa handels-tougt søer efter, saasom han, i mangel af andre /: efterdi forrige købmand, som meldt, fra landet var

hiemkaldet /: maatte paatage sig og at *gjøre kjøbmands-tjeneste*, da jeg hid indtil har brugt ham som catechete og med-hielp til Grøn-lændernes underviisning, hvormed jeg og siden loed hannem continuere, saasom han beqvemmelig med een leilighed kunde forrette begge deele.»

Det gjaldt for Hans Egede at demonstrere, at handelen kunde bære sig, idet han derved haabede at kunne vinde kongen for verkets fortsettelse, og her kom sønnens popularitet godt med. Niels Egede var paa færde tidlig og silde og rejste ud i distriktet til alle bopladser, og uagtet han havde «den malheur, at begge vores handels-baader, formedelst et forskrekkelig stormende væjr af sønden, drev løs og mod landet sloges i stykker» den 19 november om natten, just som han neste morgen atter skulde ha været ud paa handelsrejse, og reparationen af fartøjerne paa grund af en usedvanlig kold vinter trak saa lenge ud, at den bedste foraarstid gik fra ham, blev resultatet over al forventning glimrende. Grønlenderne overlod hellere end gerne deres beundrede ven alt hvad de kunde undvære af deres fangst, og da skibet neste aar kom, kunde han inklade «135 fade spek, fylte og vel proppede», og «her foruden 41 renskind, 192 sælhundsskind, 263 refskind, 37 fuldkomne barder og 10 smaae». Hans far paastod endda, at der vilde være bleven 20—30 fade mere «hvis ikke dend maleur hafde paakommet os». Han haaber derfor, at sønnen «for sin beviste tjeneste og umage saa vel ved handelen som i andre maader vorder naadigst betencht», da der ved ham i det aar udrettedes ligesaa meget og mere end som før, da kolonien var forsynet med saavel bogholder som assistent.

Niels Egede havde oprindelg haabet i 1731 — før ordren til koloniens ophævelse kom — at blive beskikket af koloniraadet «til bogholder og kjøbmands assistent», men det skete ikke, og han tog sig da hvervet frivilligt paa, ligesom han ogsaa «har været catechete uden at nyde mindste skilling for sin tjeneste».

Niels Egedes i 1732 hjemsendte returladning udbragtes i København til 2139 rd. 94 sk., saa at — som søetatens generalkommissariat indrømmede — «af ham ved handelen er indbragt langt større quantitet af vahre, end at der i liige tiid af hands formænd skeed er». Ikke desto mindre maatte han vente lenge paa sit honorar. Først 1738 indstillede generalkommissariatet ham med nevnte motivering til at nyde for det aar, han havde gjort købmandstjeneste, et salær paa 200 rigsdaler. —

Niels Egede forblev ikke engang i den af ham velvilligst overtagne og saa godt bestridte post, ja blev end ikke assistent. Med skibet 1732 opkom «Monsr.» Jens Hiort, tidligere assistent, med be-

skikkelse som købmand, og den unge Egede blev «ved hans hersendelse udelucht — — og har end ochsaa slet intet nødt, hverken for denne eller anden tjeneste hand har giort her i landet». Han maatte nøjes med «løfte om befordrelse» — men hans far erklærede, at «her kand det icke blive medmindre Hiort bliver sat til en anden colonie» — og der *var* jo ingen anden.

Altsaa maatte Niels Egede trede tilbage til sin gamle stilling som farens frivillige og ulønnede missionsmedhjælper, som han saa ogsaa trolig var de to følgende aar og navnlig under den forfærdelige koppe-epidemi i 1733—34 gjorde uvurderlige tjenester ved frygtløst at rejse ud til de smittede pladser og efter evne bringe lindring og hjælp til de elendige stakler, som laa der hjælpeløse og døende. —

Endelig i 1734 slog hans time til at blive forfremmet — ikke af kongen eller af de midlertidige styrelser af «det grønlandske dessein», men af den mand som nu overtog dette.

14 august 1734 var «alle effecter, vahrer, inventarier etc. efterseet, og mod kvittering overleverede» af Hiort til Niels Egede «*som monsr. Sewerins befuldmægtigede*», medens Hiort efter ordre gik til den nyetablerede koloni Christianshaab i samme egenskab.

Det var et raseret og ødelagt handelsdistrikt, Niels Egede fik at operere i. Fra 11 oktober til 7 november var han ude paa togt nord-efter, men «havde været til 30 mile henne, førend han kunde faae begge fartøiene fulde, saa paa 15 mile nær vare ingen folk at finde, siden alle i den distance af de skadelige børne-pokker, som grasserede næst-forbigangne vinter, vare udrøddede». Neppe var han kommen hjem, før assistenten «foer ud» sønderpaa og blev over to uger borte — «men havde ikkun bekommet gandske lidet spek».

Niels Egede tog fat med godt mod paa at bringe den ødelagte handel paa fode. Det lykkedes ham ogsaa, afholdt som han var, at gøre undertiden endog særdeles gode forretninger. Om høsten 1735 var han saaledes paa togt «med tvende handels-fartøjer nord efter» og havde sin bror presten med. De kom efter en maanedes tids forløb tilbage «og havde faaet af speck og skind-vahrer nok, saa meget som i fartøjerne kunde bierges». Dette skyldtes udelukkende, at Grøn-lænderne «vare sær fornøjede» over «Nése's besøg».

Men den ødelagte handel lod sig ikke oprette i en fart, og hvor megen umage Niels Egede end gjorde sig, lykkedes det ham ikke i de to aar, han nu var købmand i Godthaab, at bringe kolonien merkantilt paa fode.

Hertil kom at hans mor døde og hans far laa for hjemrejse, og han besluttede sig da til at kvittere sin post og følge med, afleverede kolonien til sin eftermand, indskibede sig sammen med sin familie

9 august 1736, kom efter en temmelig langvarig og haard rejse til København 24 september, og fulgte 5 oktober sin mors kiste til hendes sidste hvilested paa Nicolai kirkegaard. —

Niels Egede søgte af alle kræfter «employ» i fedrelandet — og faren understøttede efter evne hans ansøgninger — men alt forgæves. Det eneste han opnaaede i København var — som omtalt — et gratiale for det aar, han frivillig havde paataget sig handelsmandstjeneste i Godthaab, da der ingen anden var som kunde bestride dette hverv. Han lod sig derfor tilsidst af Jacob Sewerin paany antage til Grønland.

2 april 1739 «maatte jeg paatage mig anden gang en reise til Grønland, efterat jeg udi 3de aar forgiæves havde søgt om leve-brød; Grønland kom mig da behageligere for end fæderne-landet, skjønt jeg udi 15 aar havde udstaaet allehaande ont der! thi jeg har merket, at lide paa sindet i Dannemarck var værre end at liide paa legemet i Grønland; havets farlighed, hunger og frost var taaleligere for mig, end at oppebie andres død, og endda være u-vis at faae det jeg søgte».

Han skulde, jevnside med Niels Christian Geelmuyden, indtil videre gøre tjeneste som købmand ved sin gamle plads Godthaab.

Fra København gik skibet til Hals ved Limfjorden, hvor Sewerin havde sin ladeplads, for at indlade brende og proviant, og i den tid det laa her besøgte han sin principal paa dennes gods Dronninglund.

Ved Kap Farvel udstod de en heftig storm, der varede tre døgn og under hvilken skibet tilsidst kæntredes helt over paa siden, saa at det saa ud som om «ald forhaabning for menneskene var ude». Det rejste sig dog igen, men masten brækkede midt over og skibsbaaden sloges over bord i knust tilstand. Skibet var nesten vrags, men da stormen stillede, lykkedes det at faa nogenlunde repareret, inden den neste storm paafulgte: «eenhver kand slutte hvad glæde her fulgte paa, da vi havde seet døden hver time for øynene og slap dog GUD skee lov saaledes af denne store fare». —

2 juni 1739 kom Niels Egede til Godthaab og tog straks fat paa sin handelsvirksomhed med sin gamle energi og uforfærdethed. I det ene aar han dennegang virkede her, bidrog han i høj grad til koloniens opkomst, idet han saagodtsom altid fik god handel, hvor han kom paa sine «tougter», og vendte hjem med overlastede fartøjer.

Han kom under denne virksomhed ofte ud for farefulde situationer, som han dog tog med mod og godt humør. Saaledes maatte

han engang i optrekkende uvejr «retterere til en liden øe, hvor vi belagde baaden for at beseje vejret». Fangelinen var imidlertid raadden, den sledes over og baaden drev bort til en anden ø — «der stod vi, som man siger, som baaden var fra os roed, der maatte vi gaae og fryse i 2de nætter og dage, uden at faae hverken mad eller drikke, den eene saae ynkelig til den anden, og vidste ingen udveje at frelsis, saasom der og heller ingen Grønlænder boede i nærværelsen». Omsider blev de dog bjerget, idet en mand, der var ude paa fangst, hørte deres raab og skaffede dem fat i baaden, der heldigvis ikke havde lidt mere skade end at de kunde naa hjem med den.

En anden gang sent paa høsten maatte de søge havn for snestorm paa et sted langt fra mennesker «hvor vi maatte blive i 8te dage og ligge paa aaben mark, og for ikke at fryse ihjel maatte vi mest gaae baade nat og dag, vel pakkede vi oss tilsammen under et gammelt synderrevet sægl, men maatte op strax igjen, dels for at faae nogen varme i kroppen, dels og for ikke at blive under sneet». Det var ikke muligt at gøre ild op, «men maatte æde frossen brød og tygge iis for tørst». I denne anledning bemærker han: «Saa-danne puster maae en kjøbmand ikke vegre sig fore i Grønland, eftersom hand til alle tider maae være ude, det skulle og være mig en fornøjelse at lide alt dette dersom jeg kunde faae til slutning et roeligt stykke brød.» —

Saavel hjemme ved kolonien som paa handelsrejserne greb Niels Egede enhver lejlighed til at missionere. De hedenske aandemanere havde i ham en jevnbyrdig modstander, han tog diskussionen op med dem og bragte dem som regel til tavshed. Hjalp det ikke, kunde han tage sine fysiske kræfter til hjælp — paa en eftertrykkelig, men mindre evangelisk maade. Engang vovede en angákoq sig til at afbryde missionæren, der prædikede med Niels Egede som tolk, og overdøve dem med sin tromme «siden han formodede at ingen torde tiltale ham efterdi de vare saa mange» — — — «hvorpaa jeg ikke forsømte mig, men tog trommen bort og pryglede dem dygtig af, jeg fik vel nogle gode drag over mit hoved, men da de merkede at jeg fik overhaand bleve de saa ydmyge at jeg kunde faae dem til hvad jeg vilde, de undskyldte sig og at de ikke viste bedre, og bad mig holde op igjen.» En anden gang i en lignende situation siger han: «hvorpaa jeg greb til mit gamle middel og karneflede ham [angákoq'en] dygtig.»

For missionærerne var Niels Egede til stor hjælp ikke blot som tolk men ved i det hele taget at støtte dem i deres virksomhed og befeste deres stilling overfor befolkningen og navnlig hedningerne.

Her kom den yndest, han stod i hos de indfødte, hans uforfærdethed og den respekt, hans legemlige styrke tiltvang sig, ham ofte til gode.

Engang i 1738 havde en flok hedenske Grønlendere, der laa paa fangst nær Godthaab, overfaldet og drebt en for hekseri beskyldt landsmand. I denne anledning havde missionærerne, der paa en maade selv — ved ubetenksom anvendelse af et ord fra Mosebøgerne om udryddelse af hekse og troldkvinder — var skyld i at det kom saa vidt, i forbindelse med Herrnhuterne ladet deltagerne i mordet gribe og straffe med tamp og krumslutning. Dette fejlgreb var nær bleven skebnesvangert. Da Niels Egede et aars tid efter traf de paa-gældende Grønlendere paa deres boplads paa øen Ūmánaq ved det nuværende Sukkertoppen, fortalte de ham nemlig, at de i deres harme havde haft i sinde at overfalde kolonien og hævne sig blodigt paa et tidspunkt, da kun presterne og deres familier var hjemme — «men som vi kiendte dig, ville vi ikke gjøre Eders folk ondt.» Ene med et halvt hundrede ophidsede og gestikulerende mænd paa et fjeld, hvor de havde ført ham op, søgte han nu, idet han drog sin kniv og opfordrede dem til at «komme an», hvis de turde, at forklare og undskylde missionærernes handlemaade, skønt Grønlenderne hævdede, at «de havde selv først styrket os og sagt, at hexe-mestere skulle dø», og skønt han ved sig selv erkendte den uret, der var tilføjet dem. Det lykkedes ham ogsaa at berolige dem og — uagtet deres forbitrelse endnu engang brød løs senere paa aftenen, da de var kommen ned til teltene — endog at tale dem saa varmt til hjerte, at de tilsidst forsikrede, at hvis de havde hørt saa meget om Gud som de der boede ved kolonien, «havde vi for lang tid siden holdt Eders skikke og lærdomme, thi vi ere nu alt bleven forandret, og du skal herefter ikke høre noget ondt om os.» Og da han paa hjemvejen til kolonien traf en anden flok af dem, der havde været med ved mordet, endte det med, at han om aftenen «maatte ud paa marken at læse for dem, eftersom der var en stor mængde af menisker, saa at de ikke kunde faae rum i huset, mange af dem kunde jeg see gave flittig agt paa, men den underviisning er ikke tilstrækkelig for saa kort tiid» — hvorfor han tilføjer: «jeg ville ogsaa nok have haft en af præsterne med, men var øm for at bede dem der om, siden de siger at de ikke har kræfter at udstaae det onde som kiøbmændene maae liide.»

Trods den undertiden haardhændede optreden, Niels Egede udviste, vakte det stor sorg, da han 1740 fik ordre fra Sewer til at gaa til Christianshaab: «det klingede ilde i Grønlændernes ørne, at jeg skulde forlade dem, som var saa got som opfødt iblandt dem, hver gang de siden saae mig græd de, allerhelst fruentimmeret og

børn, som gemeenlig ere blødhiertede.» Og da afskedens stund kom 25 juli kunde «Grønlænderne ikke bierge dem for graad, men forlod mig strax og begav sig til fiels, hvor man kunde høre deres græden og hysten langt borte». —

På vejen til sin nye post traf Niels Egede ved Sydbay nogle Grønlendere, der havde været ved Christianshaab, og fandt til sin glæde, at de «vare meget gudfrygtige, og deres tale var mest om, hvorledes de kunde blive salige». Derimod traf han til sin sorg ikke sin bror Paul, da han 19 august naaede kolonien, idet broren allerede var rejst derfra 4 august.

I sin 3-aarige virksomhed ved Christianshaab udviklede Niels Egede den samme energi som købmand og handelsmand, men fik ligeledes her lejlighed til baade at støtte missionærene, deriblandt sin stedbror og senere svoger Lauritz Alsbach, og selv i vid udstrekning at forkynde evangeliet. Her var en sterk vekkelsesbevægelse igang, saa hans hjælp kom godt med. Grønlenderne sammenlignede ham med «en magnet som trækker folk til sig». Hvor han kom, mødte alle op med deres bog i haanden for at «lade sig undervise», og man søgte overalt hans raad og vejledning baade i timelige og aandelige spørgsmaal, «thi angekokerne ere nu gandske fordervet». Engang kom to Grønlendere fra en fjern boplads og bad at han vilde «komme til dem og skyde en trold ihiel, som gik og hexede omkring huuset om natten, og nu allerede havde dræbt to af deris huus-folk, jeg lovede dem at jeg nok vilde læse for dem og trøste dem, men trolde kunde jeg ikke dræbe, de svarede mig at det nok kunde lade sig gjøre eftersom de veed at trolde ere ligesaa bange for os, som de [selv] er for trolde!» —

Niels Egede havde mange besværligheder med sit mandskab. 5 juni 1742 rømte hans assistent fra kolonien, idet han flygtede syd-efter med en konebaad for at komme hjem med Hollenderne fra Sydbay. Grunden var at «han havde besvangret en grønlandsk quinde som var bort kast af en anden mand hvorføre han derved har gjort sig foragtelig iblandt os, og frygtede for den skam og straf ham forestod». De bønderkarle, som Sewerin havde forsynet kolonien med som «matroser» fra sit gods i Jylland, kunde ikke døje kulden om vinteren og derfor ikke forrette deres tjeneste. 19 februar 1743 skriver han: «Nu er de jydske bønder gandske forsagt og tør ikke komme ud af døren for den brændende kulde.» Kokken fik «koldfy i sin store taaen», saa Egede tilsidst «uden betænkning skar den halve taaen af ham lige til det rene kiød, og saa forbandt ham med det vi havde».

Niels Egede selv lod sig ikke afficere af kulden. Han færdedes ude

hele vinteren og blev en ligesaa dygtig sledekører som han om sommeren var sømand. Han besøgte sit store distrikt paa handelstogter baade sommer og vinter og havde stedse held med sig, saa at koloniens produktion blev bragt sterkt i vejret. Han fik ogsaa Grønlanderne til selv at bringe deres varer til kolonien; i marts 1743 «er her nu saa sterk kjøring med spek hver dag, som paa torvedagene i Kiøbenhavn».

1741 anlagde han en ny handelsloge ved havnen Maklykout, som fik navnet Jacobshavn efter Jacob Sewerin. I oktober samme aar var her «nu alle ting istand», saa at baade prester, købmænd og kateketer «kand forrette deres gierning uden stor besvær, enten det er vinter eller sommer». Denne beretning var dog noget optimistisk, idet logens hus allerede aaret efter maatte betydeligt forbedres uden dog endnu at blive tilfredsstillende navnlig som vinterbolig — hvilket dog sikkert ligesaa meget skyldtes mangel paa tilstrekkelige materialer som de paagældendes mangel paa haardførhed. —

Imidlertid havde ogsaa Niels Egedes helbred lidt saa meget, at han maatte søge hjemgang. Han forlod Christianshaab 13 august 1743 i følge med stedbroren Alsbach. Ved denne lejlighed saa han «alle de som opholdt sig ved colonien græde og sukke, det gjorde mig derfor saare ondt at skilles med dem, og hvis helbredden endnu havde tilladet mig det, havde jeg gerne resolveret at blive her min lives tid, det er alle bekiendt at jeg mod min villie tog fra dem, og venter ikke at finde den sinds fornøyelse i fæderne landet, som jeg har fundet i Grønland».

Efter hjemkomsten fra Grønland tog Niels Egede ophold hos sin far og stedmor i Kjøbenhavn og begyndte straks at «se sig om efter employ». Ved missionskollegiets møde 20 juni 1744 fremlagdes memorial fra superintendent Hr. Hans Egede om «den ved Bergens toldbod vacante taxaderer tjeneste for sin søn Niels Egede». Kollegiets resolution lød: «Sendes videre, men ellers maae hand melde sig hos Os, om hvis dependerer af collegio.»

Niels Egede fik ikke denne post, men havde ogsaa andre jern i ilden. Mod aarets slutning syntes det at lysne for ham, idet han nu havde sikker udsigt til at bli tilfredsstillende «employeret» i Norge. 15/12 1744 ansøger han, datert Kjøbenhavn, om «foruden vejer- og maalertienesten i *Christians-Sund*» — som han takker ærbødigst for — *tillige* at bli overvrager sammesteds, da han har erfaret, at denne bestilling «hører dertil, og for tjenestens ringheds skyld hidtil af een person er bleven forrestaaet og beobagtet». Han fik baade dette tilstaaet og mere til. 8 januar 1745 beskikkedes han

til overvrager, vejer og maaler samt postmester i Christiansund, hvilken tjeneste allerede 15 september s. a. ombyttedes med embedet som vejer, maaler og vrager i Aalborg. I betragtning af den korte tid mellem de to beskikkelser og vanskeligheden ved vintertide at komme til Christiansund fra København, antog jeg oprindelig, at han overhovedet ikke havde tiltraadt denne tjeneste. Det har han dog imidlertid utvivlsomt, idet han om vinteren var i besøg hos sin svoger og søster Alsbachs i Vardal, hvor «postmester Niels Egede» 17 marts 1745 stod fadder til deres eldste søn Jacob Alsbach. Han er da sikkert rejst over land til sit embede. —

31 marts 1746 blev han i Holmens kirke i København viet til *Elisabeth Eleonore Bruun*, født 1721 i København som datter af kaptajn i søetaten Jørgen Frederik Bruun og hustru Lovise Jantzen. Af deres i Aalborg fødte 6 børn døde de 3 som smaa. —

I memorial af 28 novbr. 1746 ansøgte Hans Egede om at sønnen, nu vejer og maaler i Aalborg, maatte blive fritaget for at afgive de to trediedele af vejerpengene til magistraten, som tidligere vejermestre der i byen havde maattet. Andragendet bevilgedes, og nu levede Niels Egede en aarrække i den jyske Limfjordsby, som det syntes helt færdig med Grønland.

Det var han imidlertid langt fra. 18 juli 1754 har «Sr. Niels Egede, som forlængst har været i Grønland og faaet indbyggerne under skickelig disciplin», indsendt forslag om «hvordan hvalfiskeriet i Christians Haab kunde med fordeel begyndes for at facilitere udgifterne til flere coloniers anlæggelse, der umuelig af den bare handel kand stoppes». Forslaget bestod i: om kongen vilde betro ham 2000 rigsdaler til at fragte og udruste et fartøj for, saa vilde han «gøre sit beste for at lære de dertil antagende folk, hvorledes de skal betiene sig af Grønlændere til at være baade harpunerere og specksnidere, saa at med 12 à 14 mand paa saadan et fartøj skulde meget meere, og langt lettere og bedre, udrettes end ved at udruste een ordinair hvalfisker, der ey kand have ringere end 70 mand og derfor maae koste 4 à 5000 rdr.» Betroes kapitalen ham, forpligter han sig til at aflegge regnskab og «om ey u-lykke tilstøder, at tilvevebringe den dobbelte capital». Skulde derimod hs. majestæt ikke approbere dette forslag, beder han at det maatte tillades ham «at gjøre sligt forsøg ved andre i Aalborg, som gierne der udi vilde entre». —

Herpaa svaredes: forslaget kunde nok finde approbation, men han maatte erklære, hvad maade: om han selv vilde gøre den første rejse og sette tingen i gang, sørge for at tranen blev udbrendt etc. etc.

Niels Egedes svar af 31 oktober 1754 gik ud paa at forklare udførligere maaden hvorpaa hvalfangst fordelagtigst kunde indrettes i Grønland, samt at forespørge, om ikke handelskompagniet kunde gøre forsøg et aar med de udsejlende skibe, da intet i saa fald var tabt, om ingen fangst gjordes. Men: at det kunde være godt, om han selv første gang kunde være tilstede «for rettelig at ordinere alting». Han var villig til at gaa med paa «een for hands svækkede helbred saa lidet passende reise» paa følgende vilkaar: *at* han beholdt embedet i Aalborg og lod det bestyre af en anden; *at* han «i betragtning af hans forrige som og denne tjeneste maatte be-naades med capitains character ved søe-etaten for med desto større fynd at commandere mandskabet; samt *at* en bekendt af ham i Aalborg, købmand Jens Taugaard, der havde anlagt et tranbrenneri, fik det indvundne spek til udbrending og videre forhandling».

Missionskollegiet, gennem hvilket Niels Egede havde indsendt sit forslag og af hvis forhandlingsprotokol ovenstaaende er taget, har ikke kunnet tilraade de sidstnevnte betingelser. Der findes i hvert fald ingen resolution vedføjjet, og sagen døde hen.

Imidlertid havde Niels Egede faaet blod paa tanden med hensyn til Grønland. Hertil bidrog, at hans økonomiske forhold var daarlige. 1756 havde han ansøgt om sammen med sit havende embede *tillige* at «maatte nyde den i Nibe ledige veier- og maaler-tieneste». Da dette ikke kunde bevilges, androg han 1757 om til-ladelse til «at afstaae sit embede som veiermester i Aalborg til en anden mod en klækkelig summa, som kunde benyttes til hands gields udreedelse, da han ellers ingen anden udsigt har end sin totale ruin». Stiftamtmanden havde intet derimod, magistraten heller ikke, og det er da sandsynligt, at Egede paa de nævnte vilkaar har afstaaet embedet til Johannes Gleerup (1727—82), som 2 sept. 1757 modtog udnevnelse dertil. Muligvis har ogsaa opholdet i Aalborg efter den fejlslagne spekulation angaaende hvalfangst paa Grønland været mindre behageligt for Egede. Kort sagt: 25 april 1759 beskikkedes han af handelskompagniet til at anlegge «colonien Man-nuch» mellem Sydbay og Christianshaab og være købmand der med 150 rd. i løn. Samtidig udnevntes han til karakteriseret kaptajn af infanteriet. Familien maatte han af hensyn til børnenes opdragelse foreløbig efterlade i Danmark. —

Hvad der menes med navnet «Mannuch» er ikke til at afgøre med sikkerhed. Muligvis er det Manik (Manermiut) kort syd for Diskobugtens munding. Det blev imidlertid ikke her, Niels Egede anlagde den nye koloni, men — som det fremgaar af hans «ind-

sendte skrivelse og relation af 2den augusti» 1759 — «5 miile nordefor Romle Potten, som af indbyggerne kaldes Ekaluksoit». Stedet er Igdluerúnerit ved bugten Eqalugssuit syd for øen Kangeq mellem Holsteinsborg og Egedesminde. Niels Egede angiver som grunden til at den ikke blev opført paa «Mannuch», at ingen Grønlænder kendte noget sted af dette navn.

Kolonien — hvor der «fantis i nærværelsen et varetægen, som min salig fader hafde oprettet» — havde Niels Egede kaldt «Egedes Minde». Han var i det hele taget rig paa navneforslag. Sydbay vilde han have kaldt Holsteinsborg efter missionskollegiets præses, grev Holstein. Amerdloq foreslog han skulde hedde «Missionens Ønske», Sukkertoppen «Handels Priis» og Fiskenesset «Blakesø». Handelskompagniet accepterede «Holsteinsborg» og «Egedes Minde», det sidste «i henseende til at Eders sahl: hr. fader i de nyere tiider var den første, som contribuerede til dette lands besejling og christendommens forplantelse, samt i betragtning af hans derved udviiste fliid og udstandne haarde fatiguer».¹ Angaaende de øvrige foreslaaede navne kunde kompagniet «ikke nogen tiid have formodet, at andre, langt fra ikke dertil authoriserede, skulde have foretaget sig sligt».

I sin «relation» af 2 aug. 1759 havde Niels Egede givet følgende foruroligende meddelelse: «Iblant andet, som og iaar har hent sig, har ieg talt med en Grønlænder som Hollænderne toeg med sig forgangen aar til Holland og førte ham hid igien i aar at han skulde fortælle sine landsmænd, hvad magt de [Hollænderne] hafde at tvinge os og dem med, og at de ville ødelægge alle de Grønlændere, som opholdt sig langt fra colonierne og i nærværelsen» — — — «hvorover de ere af den aarsage rømte, nogle søer og nogle nord efter, hvor ieg har opsnappet de fleeste og formaaed dem at leve her. Ieg

¹ Skriv. fra handelskompagniet til Niels Egede 1760, 10/5.

bad dem ikke frygte for Hollænderns magt og trussel, thi vor konge, som har ladet bebygge Eders land, tager Eder nok i forsvar.»

Til dette svarede kompagniet, at man ikke antog, nogen fremmed efter den strenge plakat (af 22/4 1758) vilde vove sig til voldshandlinger. Skulde det mod forventning ske, at noget fremmed skib indlod sig paa handel og det ikke kan opbringes, maa sagen meldes hjem. —

Imidlertid var handelskompagniet ikke helt tilfreds med beligheden af den nye koloni. 10 maj 1760 skrev direktionen til Niels Egede, at trods den gode plads og de gode bekvemmeligheder «havde Vi dog heller ønsket, at den udsendte bygning kunde bleven opført een 6 à 8 miile norden fore», da den saa var kommen til at ligge mere centralt i det beboede strøg, «nemlig fra odden af Romle Potten til Hvall Fiske Eylænderne» (=: Kronprinsens Ejlande i munden af Diskobugt) — «hvilket egentlig var vore tanker». I saa fald vilde handelstogterne være bleven omtrent lige langt til begge sider «og følgende fordeelagtigere».

Erfaringen viste snart, at denne gang var autoriteterne i København for en gangs skyld de klogeste. Kolonien svarede ikke paa nogen maade til forventningerne. Fangsten slog fejl — den nærmeste, ret folkerige fjord fik af kolonisterne det betegnende navn «Fattighusfjorden» — og togterne langs den lange kyststrekning helt til Diskobugt kunde ikke overkommes. Det blev hurtig klart for Niels Egede selv, at kolonien var lagt paa et forkert sted, hvorfor han 1762, aaret efter at han var forflyttet til Sydbay, foreslog at oprette «een liden loge med en ringe bygning som et vildmandshuus af tørv og steen med bræddetag» paa øen Manitsoq ved Diskobugts munding, 18 mil fra Gl. Egedesminde og 12 mil fra Christianshaab, men resultatet blev, at selve kolonien 1763 flyttedes til den foreslaaede egn og anbragtes i «Bonke Bay» indenfor Manitsoq. Niels Egedes kolonist blev aldrig senere beboet, men dets tomter er endnu kendelige. Stedet skal nu være Færingehavn.

Sin sedvane tro arbeidede Niels Egede ogsaa her i missionens tjeneste. Aaret efter at han havde anlagt kolonien ved «Wilde Eilænder» (Egedesminde) skrev han til missionskollegiet, at han «ikke har efterladt nogen tiid at ieg io har underviist de her omboende Grøn-lændere /: som aldrig har været ved collonierne /: om Gud, hvilke ere saa eenfoldige og upolerede, som ieg ey nogen tiid tilforn har seet». Missionskollegiet honorerede ham med 50 rd. aarlig. I 1759 opførte han i Holsteinsborgs havnebugt paa sletten under «Prestefjeldet» ved et sted, der hed Assumiut, missionslogen Amerdloq, hvor missionær Glahn boede i fire aar. —

Paa Sydbay — nu kaldet «Nyebyggen Holsteinsborg» — kun faa mil fra Gl. Egedesminde, virkede Niels Egede som købmand i tre aar. Missionslogen var handelsmæssig set en slags filial af Sydbay, og hver skibstid opholdt købmanden sig der for at tage imod den til oplegning der bestemte last og handle med Grønlenderne. Saaledes kom han i 1763 dertil 12 august med skibet «St. Peder», der afgik fra Amerdloq efter 14 dages forløb; 3 dage senere «drog Hr. capitain Egede til Holsteinsborg».

Imidlertid kom han igen 9 september og slog sig nu ned ved Amerdloq for vinteren for derfra at drive hvalfangst og samtidig assistere den nyankomne missionær Glahn. Naar denne var borte paa besøg hos distriktets Grønlendere, «blev underviisningen for catechumenis holdt af capitain Egede». Han besad i høj grad Grønlændernes tillid ogsaa her. 23 december 1763 «tog Hr. capitainen til Kepingitsok paa besøg for, efter Grønlændernes begjæring, at trøste den druknede mands enke». Et komisk bevis paa den anseelse han stod i ogsaa hos de udøbte, er følgende trek, meddelt af Glahn: «En hedensk kone gjorde det spørgsmaal til hr. capitainen: om det ey var en mand tilladt, som paa nogen tiid var reyst fra sin kone, at gifte sig igen paa det sted, hvor han kom hen, og derpaa atter, naar han fik lyst at reyse hiem til sit fædreneland, at forlade den nye. Aarsagen til dette spørgsmaal var efter hendes foregivende denne, at der vare nogle, som nødig vilde miste capitainen, de vilde derfor see, at de kunde stifte et partie imellem ham og een, her paa nyebyggen værende, ret skikkelig pige, og det paa ovenmældte vilkaar, nemlig: at contracten kunde stiles paa visse aar. Ved dette middel meente de, at naar han først var bleven forbunden med hende ved ægteskab, han da skulde blive her i landet sin øvrige levetiid, efterdj det vilde være, efter deres tanke, ligesaa vanskeligt for ham at forlade sin nye kone, som at blive borte fra sin gamle».

Under deres samvær leverede Niels Egede en dag Glahn «en liden bog, som han har udarbejdet paa grønlandsk. De første sandheder af den christelige religion bleve deri foredragne. Den er forfattet som en samtale imellem en troende Grønlænder og en vantroende.» Titlen var meget lang: «To mennesker belære hinanden, den ene ved navn Thomas, hvilken ved besked om, hvem der har skabt himlen, den anden ved navn Siuko, hvilken derimod ikke ved besked om, hvem der har skabt himlen, men tror paa ting som ikke bør troes, ja endog paa det som intet er.» Hertil bemærker Glahn: «Herren give! at dette, saavelsom de andre skrifter vi have i det grønlandske sprog, maatte være til den forønskede nytte, og at mange maatte føres til vores frelser. Herren velsigne capitainen og enhver, som

mener Grønland vel.» Bogen blev dog aldrig trykt, men har formodentlig som sedvanlig cirkuleret i afskrifter.

Paa missionskollegiets møde i vaaren 1764 forelagdes, at «capitain Egede har som købmand ved Amertloks colonie ey alleene bestandig viist sig føyelig imod missionairen og villig til at fremme missionens beste, saavel ved colonien, som paa hans jevnlige omreyser iblant Grønlænderne, men og lovet at antage sig og i afvigte vinter at være den ifior didkomne missionair paa mueligste maade behjuelig. Derfor indstilles at hand af cassen maae endnu nyde, som en discretion, de ham forhen forundte 50 rd., der ventelig bliver den sidste gang, da hand har begieret sin dimission.» Som det vil ses, havde Niels Egede holdt sit løfte og fik da ogsaa honoraret, idet kollegiet tiltraadte indstillingen. —

Med skibet 1764 kom der ordre til efter Niels Egedes forslag at «forflytte Nyebyggen Holsteinsborg» fra Sydbay til Amerdloq og dette iverksattes omgaaende, hvorefter han gik hjem med samme skib.

Om Niels Egede har tenkt sig nu at slaa sig til ro i fedrelandet og eventuelt «set sig om efter «employ», kan ikke oplyses. Han havde svært ved at klare sig. 12 sept. 1765 ansøgte han om en ducør paa 50 rd. af missionskassen «i mine ret kummerlige omstændigheder». Og i ethvert tilfelde kom han 19 juli 1767 atter ud «til lige med fruen, jomfrue daatter og pige» — Glahn bemerker: «og ere disse de første europæiske fruentimmer, som nogensinde have været paa Holsteinsborg».

Hans første handling var at sammenkalde missionær og kolonister for med dem at overlegge at flytte missionshuset fra Assumiut til havnebugtens sydside, hvor han — efter Glahns udsagn «imod ordre» — havde henflyttet «Nyebyggen Holsteinsborg» i 1764. Glahn gik modstræbende ind derpaa, fordi alle Grønlænderne nu boede der, og flytningen iverksattes straks.

Hans gamle energi og virkelyst havde ikke forladt den aldrende mand. Han drev med stor iver paa baade med togtrejser og hvalfangst. «Det er bekjendt,» siger Glahn, «at Hr. capitain Egede, som har en god gave til at opfinde et og andet nyttigt, har gjort sig vel fortient ved hvalfiskeriet i Grønland formedelst de lange toe hakkede harpuner, som først af ham er opfundet. Nu han er igien kommen til dette sted, hvis heele velfærd bestaar i hvalfiskeriets drift, lader han sig det være høyst magtpaaliggende at forbedre redskaberne. Iblant andet er han falden paa at skyde hvalene, hvorom han allerede forrige gang, han var her, gjorde forslag. Han fik iaar

en svingbasse af skipperen, som han har forsynet med en art skieffe og sat en laas for, ligesom paa en flint.» Forsøget faldt dog ikke heldigt ud i første omgang: «I dag prøvede han den paa en sluppe. Men som den var alt for stor til saa lidet et fartø, flakte den stevnen.»

Ogsaa sin missionshjelpervirksomhed fortsatte Niels Egede fremdeles: «Hr. capitainen har paataget sig at underviise besøgerne, som jevnligst kommer til ham, og at gjøre sin flid, at udrydde hos hedningerne den groveste overtroe og derved, saavelsom og at give dem nogen underretning om de betydeligste deele af vor hellige lærdom, at forberede dem til videre underviisning.»

Imidlertid begyndte alderen dog at gøre sig gældende hos ham. Allerede i vinteren 1767—68 «har hr. capitain Egede paa nogen tid været heel syg, og kan kuns lidet være oppe af sengen. Den fornemste smerte han føler er i hans eene been, hvilket er meget stærkt ophovnet, og hvortil har slaget sig skiørbug; skiønt han ey selv vil vide af, at han, som saa gammel vant i landet og desuden har bestandig været i bevægelse, skulde kunde faa denne sygdom». —

Niels Egede blev dog i Grønland saagodtsom hele resten af sit liv. 1776 afgav han købmandstjenesten i Holsteinsborg til sin søn, men beskikkedes samtidig til forvalter over materialer og inventar samt tilsynsførende ved hvalfangsten med 200 rd. i løn og 2 mark pr. fad af hvalspek. 1778 udvidedes hans tilsynsomraade, idet det bestemtes, at de skibe, som om sommeren hjemkom fra Grønland, igen skulde udsendes om høsten til vinterleje og hvalfangst deroppe. Af disse skibe skulde to overvintre i Holsteinsborg, det ene ved selve kolonien og det andet ved Nepisene,¹ hvor der skulde opføres huse til besetningen, «og ville Hr. capitainen drage omsorg for, at husene i mueligste hast bliver opført». For hver fra skibene eller etablissementerne fanget hval tillagdes der ham 5 rd. i præmie.

Samtidig tilsendtes der ham som æresbevis et med brillanter besat guldur fra arveprins Frederik, der var hvalfangstens protektor. I 1774 var han bleven dekoreret med medaillen «pro meritis» for sine fortjenester af hvalfangsten. —

Niels Egede levede de sidste aar af sit Grønlandsophold omgivet af hele sin familie. I 1778 havde han yderligere den glæde at faa besøg af sin søstersøn missionær Hans Egede Saabye med hustru og barn paa deres hjemrejse til Danmark. Over hele Grønland var han dengang og er til dato kendt og æret under navnet «Nêse» — som hans bror under navnet «Pâvia». Rig blev han ikke i Grønland. 1774 beløb hans hele tilgodehavende hos handelen sig til 218 rd.

¹ Hvor Niels Egede engang havde foreslaaet at legge kolonien.

77 sk. og ikke engang dette kunde han faa disponere efter eget tykke. Da han ønskede beløbet udbetalt til sin bror i København — formentlig til bedre anbringelse — erklærede direktionen, at kun «saafremt Hr. professor Egede vil indestaa som cautionist for hvis Deres broder købmand Egede maatte blive skyldig paa den ham betroede colonie og handel, ved endelig regnskab og rigtigheds aflæggelse», kunde hele summen stilles til raadighed — «men i widrig fald kand ikkuns den halve saldo udbetales». Samtidig havde sønnerne Jørgen Frederik og Hans tilgode henholdsvis 55 rd. 92½ sk. og 83 rd., som stilledes til raadighed naarsomhelst, idet de to ikke var regnskabsførende.

Omsider tog Niels Egede gammel og svekket 1781 afsked fra sin tjeneste. Han drog dog først fra Grønland aaret efter og kom til København 19 juli, men døde allerede faa uger efter, 31 august 1782. Hans hustru overlevede ham nogle aar og døde 8 juli 1785, ligeledes i København. Hun fik (resol. af 25/3 1783) 150 rd. i aarlig pension af «skat kammeret».

Af deres tre børn var den eldste søn *Hans Egede*, døbt 17/1 1747 i Aalborg, aandssvag. Han blev dog ved handelskompagniets velvilje underassistent hos faren og senere hos broren, afskedigedes 1786 med 50 rd. i pension «paa grund af sine forfædres fortienester af Grønland» og levede 1794 hos fetteren Egede Saabye i Raklev prestegaard ved Kallundborg. Han fulgte med til dennes nye embede i Vørslev mellem Kallundborg og Holbæk og begravedes her 31/1 1801. Den anden søn *Jørgen Frederik Egede*, døbt 26/3 1748 i Aalborg, student 1769 9/10 efter testimonium fra rektor Thestrup i Aalborg og professor Kall («beati et celeberrimi Groenlandiæ olim antistitis ex filio nepos» hedder det om ham i universitetsmatriklen), var 1770 assistent i Sukkertoppen, flyttedes 1773 til Holsteinsborg, blev købmand efter faren 1776 og hjemgik 1786. Han døde 21/6 1807 i Neksø som inspektør ved de kgl. sandstensbrud paa Bornholm. Gift 1) 29/9 1786 i Holsteinsborg med *Johanna Aronsdatter Theson*, døbt 29/3 1757 i Sydbay, død 1787 i København, datter af tømmermand og baadsmand Aron Theson og hustru, Grønlenderinde Margrethe. Gift 2) 28/11 1794 i Køge med *Cecilie Magdalene Hansen*, født 1776 i Køge, død 7/6 1838 i København, datter af købmand Wulf Hansen og hustru Ide Bolene Aagaard. Deres søn *Paul Nicolai Egede*, f. 25/4 1803 i Neksø, var assistent i Grønland fra 1829 til sin død 27/10 1839 i Niaqornat i Ūmánaqsbugten. Han var den sidste af det berømte navn i Grønland. — Niels Egedes datter *Gjertrud Lovise* var gift med missionær *Thomas Wiborg* (se denne).

PAUL EGEDE

Missionær.

Paul Hansen Egede er født den 8de oktober 1708¹ i Vaagan (Kirkevaag) som eldste søn af Hans Egede og Gjertrud Rasch.

I hjemmet paa prestegaarden gik han i skole hos faren, men levede ellers et frit og ubundet friluftsliv. Et enkelt trek er opbevaret fra hans barndom i Vaagan. En dag var han gaat ud i stranden for at stange flyndre. Han blev saa optat af denne beskæftigelse, at han ikke la merke til at vandet voksede, før det var for sent at slippe iland. Han maatte da bjerge sig op paa en stor sten, der laa omtrent et kanonskuds lengde fra land. Her maatte han sidde og kukkelure i 8—9 timer, til vandet faldt. Heldigvis var det ikke ved højeste vande, da stenen i saa fald vilde være bleven overflydt, og tilmed var vejret stille, saa han slap med skrekken og et par vaade fødder. Hans mor, der søgte efter ham, da han ikke kom hjem, opdagede ham i denne ikke ufarlige situation, men maatte nøjes med at holde øje med ham fra land, da intet fartøj var hjemme.

Da han var 9—10 aar gammel, maatte han sige farvel til det muntre friluftsliv i Nordlands storslaaede natur og følge foreldrene til Bergen, men da han tre aar senere kom med dem til Grønland, fik han rigelig erstatning for opholdet i den trange by. Allerede mens deres nye hjem var under opførelse og inden familien var flyttet iland, prøvede han den sport at sidde bagpaa en Grønlenderkajak lige i vandfladen, og fik en ordentlig forskrekkelse, da kajakmanden for spøg gjorde mine til at ville bortføre ham til sit hjem istedetfor at ro ham ud til skibet. Siden lærte han selv at ro i kajak og kaste

¹ Saaledes i hans «vita» i Sjællands stifts bispeprotokol («anno 8 i løbende aarhundrede 8 octobris»). Dette er sikkert rigtigt, idet han selv siger, at han var 12 aar gl. ved udrejsen til Grønland 3/5 1721. I enkekaassens arkiv angiver han at være født 9 oktober 1709. Dette maa være en huskefejl.

med fuglepil og blev saa dygtig og uforfærdet at han høstede bifald af Grønlenderne, naar han kom hjem ikke blot med godt jagt-udbytte, men ogsaa «som de, overklæd med iis». Og da han «i alt vilde ligne de folk, vi vare komne til, for at blive ligesaa æret som elsket, og for desto bedre at naae min faders hovedhensigt», prøvede han ogsaa den kunst at kæntre rundt med sin kajak og rejse sig igen ved hjælp af aaren, hvilket forekom ham let, naar han saa de andre gøre det, men dog nær havde kostet ham livet, første gang han selv prøvede, idet «al sands forgik ham» og han tabte sin aare. Han havde tat den forsigtighedsregel at la en matros i en baad følge med sig og git ham besked om at dreje kajakken op igen, dersom han ikke kunde selv, men matrosen tabte ogsaa besindelsen og det vilde være endt galt, hvis ikke hans Grønlenderkammerat i sidste øjeblik var kommen til. Det lykkedes denne at faa fat paa hans haand og faa ham vendt op, da han allerede var bevidstløs. Saa maatte han endda ro iland og klæde sig af for at tørre sig selv og sine klær i solen, da han ikke turde vise sig i druknet tilstand hjemme.

Den unge Paul blev sin far til stor hjælp i missionsgerningen. Han lærte snart sproget ved omgangen med Grønlenderne og blev da farens lærer, ligesom han fulgte ham paa hans rejser ud til befolkningen som tolk. Han oplevede her mange eventyr, som ikke alle var lige behagelige eller ufarlige. Engang styrtede saaledes huset, de var i, sammen over hovedet paa dem, og da han og doktoren, som var med, derefter tyede ind i et forraadsskur, da der ikke var plads i den rest af den sammenstyrtede hytte, hvor de andre søgte ly, opdagede de den neste morgen, at de havde ligget ovenpaa ligene af to i skind indsvøbte døde Grønlendere. En anden gang paa en af de lange rejser havde han skudt et par fugle, der blev liggende paa en fjeldafsats højt oppe. Da forsøg paa at klatre derop mislykkedes for matroserne, prøvede Paul derpaa, og det lykkedes ham ogsaa at naa op til fuglene, men da han tog det sidste spring for at naa derop, rev han den sten, han havde staat paa, løs, saa den styrtede ned over fjeldsiden og tog flere med sig i faldet. Heldigvis gik de over baa-den, der laa nedenfor tæt op til fjeldsiden, men han var selv afskaaret tilbagevejen. Da han havde siddet lidt og sundet sig, fattede han dog mod igen og slap over det farlige sted ved at sette foden i det hul, hvor stenen havde siddet, hvorefter det lykkedes ham at komme ned i god behold.

Han og hans bror blev ogsaa vant til at overvære aandemanséancer og, skønt de i begyndelsen var bange naar «aanderne» kom med bulder og brag, sette mod i sig og lade som de ikke var det.

Paul Egede blev snart kendt af befolkningen nesten over hele

landet og var meget elsket af alle, men især af de unge. Dog maatte han finde sig i at høre meget for sin lange «Egede-næse», som drenge sammenlignede med fjeldet Hjortetakken syd for Godthaab, som de hver dag havde for øje fra deres boplads, men, som de ertende sagde, *næsen* kunde dog komme ham til nytte, naar han faldt i vandet og var ved at drukne, thi var kun den over vandet, kunde han endda blive trukket op ved den!! —

Men ogsaa dette frie og friske livsafsnit fik ende for ham. Da han blev henimod tyve aar gammel uden endnu at være kommen ret langt i skolekundskaber, fordi faren var for optat av sine andre gøremaal til at kunne gi ham regelmæssig undervisning og fordi han selv var optat baade af sit hverv som missionsmedhjælper og af det raske ungdomsliv med de indfødte, turde foreldrene ikke beholde ham hjemme længere, men sendte ham til Danmark 1728 med kaptajn Myhlenphort, der førte skibet «Morianen», og i følge med 5 unge Grønlendere, som kongen havde ønsket skulde aflegge et besøg i København og som Paul nu skulde ta sig af.

Det var kun modstræbende, han gik ind paa at rejse: «Denne første skilsmisse fra mine forældre gik mig meget nær. Grønland, hvor jeg havde døyet meere ont end got, ja meere end nogen skulde tænke, var mig nu saa kjær, at intet bedre kunde forestilles mig.»

31 august 1728 kom «Morianen» til Bergen, hvor der gjordes ophold en maanedes tid og hvor den unge Egede og hans Grønlendere vakte megen opsigt, og 2 oktober ankredes paa Københavns red.

Allerede dagen efter ankomsten til residensstaden fik Paul Egede tilsigelse til at møde paa slottet med sine Grønlendere. Det var en søndag, og da de fremmedes ankomst var rygtedes, var der mange mennesker paa benene for at nyde det usedvanlige syn. Toldboden vrimlede af folk, ligeledes paa skibene i havnen og langs kanalen, hvorigennem Eskimoerne kom roende, mændene i deres kajaker og kvinderne med Egede i en slup. Paa slotspladsen holdt to kareter og ventede dem, men det var kun med møje, de kunde komme frem til slottet gennem folkestimlen. Ved denne lejlighed overrakte Paul Egede kongen sin fars rapport om handelens og missionens tilstand. Kongen spurgte ud, og Egede maatte fortelle.

Derefter blev der anvist ham og Grønlenderne bolig paa vajsenshuset, men allerede 3 uger efter brendte dette ved Københavns store ildebrand. Kongen gav da ordre til at overflytte dem til Frederiksberg slot. Alle Grønlenderne døde imidlertid i løbet af vinteren af kopper.

Kongen, der var kommen under vær med, at Paul Egedes inder-

ligste ønske var at blive søofficer, tilbød at lade ham uddanne paa kadetskolen, men den unge mand turde ikke gaa imod sin fars ønske, der gik ud paa, at han skulde blive hans medhjælper i missionen. Han fik da til lærer en student Peder Paulstrup, som selv havde tilbudt at gøre ham «færdig til academiet» uden betaling mod løfte om «convenabel employ». Han forsømte imidlertid undervisningen og sinkede derved den unge mand i hans studeringer, saa at han til sidst maatte skifte lærer og ikke blev dimitteret til universitetet før 2 april 1731. Han valgte nu professor Hans Gram til privatpræceptor og begyndte det theologiske studium.

I et af sine studieaar maatte han efter kongelig ordre gi grev Zinzendorf underretning om Grønland, hvorefter greven udsendte de første «mæhriske brødre» til Godthaab.

Kort før skib skulde afgaa til Grønland i vaaren 1733, blev Paul Egede kaldt op til missionskollegiets president, gehejmerraad v. Holstein, som meddelte ham at han skulde gøre sig klar til at rejse med, da hans far ventede ham. Egede indvendte, at han ikke havde tat embedseksamen, men lovede at gøre dette til neste aar. Hertil blev svaret, at eksamen behøvedes ikke, hans far skulde faa ordre til at ordinere ham uden. Dette vilde Egede imidlertid ikke gaa ind paa, da han ikke ønskede at bindes til Grønland for hele sit liv. Han søgte derfor audiens hos kongen, som ogsaa tog naadigt imod ham og lovede, at han skulde faa udsettelse, til han havde tat attestats.

Dette gjorde han 4/3 1734, som følge af den korte forberedelsestid naturligvis med non contemnendus, mens han for dimissprækenen 12/3 fik laudabilis, og kort derefter «beskickedede og forordnede» kongen ham — dateret «Friederichsberg d. 26de martij 1734» — til at være «missionarius paa vort land Grønland». 2 april ordineredes han sammen med to andre missionærer, Nordmanden Andr. Bing og Danskeren Martin Ohnsorg, i Frue kirke af biskop Chr. Worm. «Nu var alt haab om at komme i søe-etaten, som havde været min eeneste lyst og attraae, reent ude.» Skuffelsen gir sig ogsaa tilkende i hans «vita» i bispeprotokollen, idet han, for hvem Grønland faa aar tidligere havde været «saa kjær at intet bedre kunde forestilles» ham, sluttede dette med at underskrive sig: ad frigora et tenebras abiens — den der nu drager bort til kulden og mørket!

Før sin afrejse var han til audiens hos kongen, som ønskede ham til lykke og gentog sit løfte om «convenable employ» ved hans tilbagekomst. 17 maj forlod han med skibet København med god vind, der imidlertid var saa sterk, at en stor del mennesker, som var ombord for at ta afsked med de bortdragende, maatte gaa med til Helsingør. Deriblandt var en fattig student med sin kone, der havde be-

sluttet at følge med til Grønland, men som i Kattegat blev saa søsyge, at de gik over paa et skib til Aalborg. Ved afskeden gav Paul Egede dem hele sin kapital, der bestod i — to rigsdaler.

I Davisstrædet mødte de «et usædvanligt forfærdelig dyr», der rakte sig saa højt over vandet, at hovedet syntes at naa helt op til merset, det kom tre gange over vandet og naar det dukkede ned, kom dets hale tilsyne «meer end et skibs længde fra kroppen». De antog det for «søslangen».

Paul Egede var bestemt til missionær ved den nye koloni, der skulde anlægges i Diskobugt. Han naaede dertil midt i juli og var med ved anleggelsen af etablissementet, der fik navnet Christianshaab efter kongen. Men da han havde tilladelse til at besøge sine forældre, gik han efter koloniens indvielse med det skib, der var bestemt til paa hjemvejen at anløbe Godthaab, hvortil han kom 8 august og fandt foreldrene ved godt helbred, men overmaade nedtrykte paa grund af den nylig overstaaede koppepidemi, der havde raset frygtelig og krævet i hundredvis av ofre.

I Godthaab hjalp Paul Egede sin far i hans gerning. Det var oprindelig hans hensigt at vende tilbage til Diskobugt aaret efter, og han havde skrevet derom til missionskollegiet, som derfor gav ham ordre til at rejse derop. Men da faren samtidig fik tilladelse til at repatriere, fandt sønnen det nødvendigt at blive endnu et aar i Godthaab, til hans kolleger var kommen saa vidt i sproget, at de bedre kunde klare sig selv. Han maatte derfor lade skibet rejse uden sig, og da faren senere bestemte sig til af hensyn til sin hustrus svagheit at vente med hjemgang til det følgende aar, var det for sent paa aaret til at begi sig langs kysten i baad den lange vej til Christianshaab.

Paa en af sine sene efteraarsrejser det aar kom han ud i et slemt vejr, som satte baaden ud af fjorden med strømmen; det lykkedes dem dog tilsidst at naa til land et sted, hvor der var et hus, saa de fik tag over hovedet. Men da de neste morgen rejste til kolonien meget tidlig for at naa søndagsgudstjenesten, blæste det op igen, vandet slog over baaden og frøs straks til is, der til sidst nesten gjorde fartøjet synkefærdigt — det lykkedes dem dog med yderste møjje at naa kolonien i meget forkommen tilstand.

Det var en lykke, at Paul Egede bestemte sig til at blive i Godthaab, thi hans mor døde lige før jul, og hans far kom derover i en saadan tilstand af melankoli og nedtrykthed, at det kun var med yderste møjje, at hans børn omsider fik ham beroliget. —

I juni kom skibet, der skulde hente Paul Egede og ta ham med til

Christianshaab. Han tog da afsked med sin familie for flere aar og kom til sin nye post 28 juni.

Straks ved indsejlingen mødtes skibet af flere kajakker, og da Grønlænderne hørte, at «Påvia», som de udtalte hans navn, kom for at blive hos dem, blev de overmaade glade og lovede ham, at «hans gulv ikke skulde blive fri for deres fødder».

De holdt ogsaa ord, tilstrømningen til kolonien, hvor han boede, og til de steder, han rejste ud til, var stadig meget stor, og en bedre lejlighed til at forkynde evangeliet kan nogen missionær vel neppe ha haft. Paul Egede var ogsaa den mand, der benyttede den. I de faa aar, han opholdt sig i Christianshaab, rejste han nesten uafbrudt rundt ikke blot i omegnen, men i hele Diskobugt — endog til selve Diskoøen naaede han og fik de derboende ellers for deres «vildskab» berygtede Grønlendere under sterk paavirkning.

I det hele tat havde Paul Egede en ikke almindelig evne til at komme befolkningen ind paa livet, til at kunne begynde med sæler og jagt og ende med de højeste emner og sjelens lønlige tanker, og især til at gribe de øjeblikke, da hjerterne var mest modtagelige, hvad enten det var i glædens stunder eller naar sorgen havde ramt, og ikke mindst, naar «saa mange synders minde» gjorde sindet uroligt.

Der samledes da ogsaa snart en lille menighed af døbte og katekumener i og ved Christianshaab, og omkring 1739 opstod der en veksel blandt de Grønlendere, der boede 4 mil nordligere paa sydsiden af Jakobshavns isfjord, til hvis nordside den ogsaa hurtigt bredte sig. Det hændte flere gange, at alle tilhørerne ved Egedes missionspræken bortkastede deres amuletter, — hvilket havde til følge, at hedningerne fra andre pladser under deres aandemaneres anførsel samledes i nærheden af kolonien til «assembléer» for at «synge paa» de døbte og vakte, fordi de «ved Påvias forskrekkelige tale» havde ladet sig forlede til at skille sig af med deres beskyttelsesmidler. Det hændte ogsaa, at han modtog advarsler mod at rejse til dette eller hint sted, fordi der-værende aandemanere havde rottet sig sammen om at skille ham ved livet. Paul Egede lod sig aldrig afskrekke af slikt, men rejste netop til de paagældende steder — og det viste sig stadig, at naar det kom til stykket, turde ingen krumme et haar paa hans hoved, tvertimod kan det nesten siges, at disse trusler bidrog til at aabne dørene for ham.

De vakte skyede hellerikke at vandre paa deres fod den lange vej til kolonien for at treffe «Påvia» og tale med ham. Efter samtalerne endte det da gerne med, at de bad om daabsundervisning. Nogle af hans proselyter var især ivrige i deres tro, deriblandt en ung kvinde Arnarsâq, som siden fulgte med til København og blev hos ham en

tid og var ham til stor hjælp i hans oversættelsesarbejde, ligesom hun hele sit lange liv igennem var de skiftende missionærer i sit hjemland til uvurderlig støtte — og to voksne piger, som efter deres ønske i daaben opkaldtes efter hans søstre Kirstine og Pernille, og som blev redskaber til manges omvendelse.

I det hele tat tog de nyvakte det meget alvorligt med deres tro — saa alvorligt endog at Paul Egede nogle gange mente at burde bremse dem. Da f. eks. de vakte ved isfjorden afholdt sig fra deltagelse i de gamle nationale skikke og sammenkomster, men under disse forsamlede sig for sig selv og sørgede og græd over deres landsmænds «vildfarelser», talte han dem strengt til derfor og sagde, at han forargedes mere over *deres* haarde tale end over hedningernes skikke, disse kunde ogsaa engang komme til at prise Herren med de udvalgte sang. —

Imidlertid havde Paul Egedes helbred lidt meget ved det strabadserende liv, han førte i disse aar. I vinteren 1737 havde alle de andre Europeere ved kolonien sterk blodgang; Egede maatte gaa dem tilhaande og pleje dem og lave mad til dem. Da det omsider i april blev bedre med dem, besluttede han at foreta en rejse til isfjorden, men paa vejen merkede han, at han selv var angrebet af sygdommen. Han naaede dog husene og kunde ogsaa tale med de derboende til midnat, men da blev det rent galt. Han bestemte sig da til at opslaa sit kvarter i koloniens jagt, der var sat paa land i nærheden og hvor han selv høsten i forvejen «havde gjort en liden kahytte af et hollandsk skibs vrag», han havde fundet paa en af sine rejser. Her boede han samfulde 4 uger alene. Grønlenderne besøgte ham hver dag og vilde overtale ham til at flytte ind i deres varme huse, men han vilde ikke være dem til besvær og blev derfor ombord paa jagten. Da isen var gaaet, kunde han ikke faa bud til kolonien. Han maatte derfor doktorere selv og spiste daglig «en liden portion boghvede-grød med lidet reven muskat paa og bestenket med fransk viin, hvoraf ieg ikkun havde 1 bouteille». Herved kom han sig omsider, men var temmelig svag lunge efter og havde let for at blive ilde tilpas.

Men især var det galt med hans øjne, som led meget ved den skarpe refleks fra sneen om vaaren. Da Grønlenderne hørte, at han af den grund mente sig nødt til at søge om en afløser, strømmede de til kolonien og bad ham opgive sin hensigt at forlade dem. «Din mund skader intet,» sagde de, «tal derfor ikke om at gaae til dit fædreneland.» Da havde han imidlertid indgivet sin afskedsbegæring og kunde ikke trekke sig tilbage. I juli 1740 kom hans afløser og han kunde ikke engang oppebie sin bror, der var bestemt til at skulle overtage Christianshaabs koloni som købmand, men først kom dertil senere paa sommeren. 17 juli indsatte han ved søndagsgudstjenesten

sin eftermand, og den følgende søndag holdt han afskedsprædiken under stor tilstrømning og megen bevægelse: «endnu [1788] er denne forretning mig den høitideligste i mit liv, som ieg ikke kan tænke paa uden største følelse».

4 august 1740 forlod han Grønland for stedse, medtagende ovennevnte pige Arnarsâq og drengen Tulumâq, som begge ønskede at besøge «Qavdlunâq'ernes land».

En god maaned efter afrejsen fra Christianshaab naade de Lista-landet, hvor skibet blev nødt til at løbe i havn. Her var Paul Egede med sine Grønlandere om søndagen i Vanse kirke og hørte sognepresten, magister Michael Tyrholm (1691—1767), prædike og katekisere med ungdommen «og opmuntre dem med en ret rørende tale, og takke og prise Gud, der havde ladet disse tvende fremmede føre fra mørket til lyset». Bagefter talte Paul Egede paa grønlandsk og gjorde de to unge nogle spørgsmaal, «hvilket den opmerksomme menighed med megen andagt anhørte, til min inderlige glæde, det de selv bevidnede med deres glædes taarer og velsignelse.»

I Vanse var de genstand for megen venlighed og gæstfrihed, og herfra rejste de videre til Hals ved Limfjorden, hvor Sewerins grønlandske oplagsplads var. Hertil kom de 4 oktober og blev modtaget «af den rare mand Hr. J. Sewerin paa det allerkierligste». De tog med ham til hans gods Dronninglund og blev hos ham over en maaned. De unge Grønlandere var meget betaget af al den venlighed de mødte og bivaanede med stor andagt Gudstjenesten i herregaardens store smukke kirke, hvor de glædede sig over i deres eget sprog at kunne synge sammen med menigheden salmen «Mit haab og trøst og al tillid», som var oversat til grønlandsk af Paul Egede.

8 november rejste de fra Dronninglund. Ved indsejlingen til Øresund stod Grønlanderne igen ganske betagne og saa sig om — saa mange skibe havde de aldrig forestillet sig kunde eksistere! I Helsingør maatte de gaa til ankers for modvind. Her gik Egede med sine Grønlandere og sin kollega Ohnsorg med hustru iland. De kom op til en møller, der neppe vilde lukke op for dem og endnu mindre for de ledsagende matroser, der gik i grønlandske skindklær. Omsider, da de saa, at matroserne vendte tilbage, lod de presterne komme ind. Her sad familien og spiste Mortensgaas. Da manden nu af Ohnsorgs paaklædning kunde se, at han var prest, bad de ham sidde ned. Paul Egede ænsede de ikke, han satte sig imidlertid ubuden. Men da hans kollega forklarede, at ogsaa denne var prest og Egede begyndte at fortælle om, hvorfra de kom og hvordan der var i Grønland, kan det nok være at piben fik en anden lyd — nu maatte de endelig ta for sig,

sagde verten og lod sin kone bringe to stegte ænder ind! Paul Egede «blev ham omsider saa kier», at han maatte legge sig i hans egen seng — men fik ikke megen glæde af det, fordi manden holdt ham vaagen hele natten med sine spørgsmaal. —

Paul Egede kom aldrig mere til Grønland, men hele hans liv kom alligevel til at tilhøre dette land og dets folk. Han begyndte straks at gaa sin far tilhaande med undervisning af vordende missionærer og kateketer paa «det grønlandske seminarium». Allerede 1 april 1741 knyttedes han fast til København ved at udnevnes til prest ved Vartov hospital — idet presten der, hr. Kisbye, forflyttedes til «et convenable embede» for at gi plads for ham — og i denne stilling blev han til sin død. 1747 blev han sin fars efterfølger ved seminariet, fik 1758 titel av inspektør og provst over den grønlandske mission, blev 1761 professor theologiæ naturalis og fik endelig 1779 rang som biskop.

Paul Egede blev i omtrent 50 aar saagodtsom eneraadende i spørgsmaal vedrørende missionen i Grønland — et hverv, som han omfattede med megen interesse og usvekket kærlighed, men ikke altid helt uhildet, idet han til sin død var tilbøjelig til at treffe bestemmelser, indgi forslag o. lign. mere udfra sin *erindring* om landet og forholdene, som de var paa den tid, han selv opholdt sig der, end ud fra de forhold der imidlertid havde udviklet sig deroppe.

Paul Egede har æren af at være den, der først satte det grønlandske sprog i system. Han udarbejdede en grammatik og et leksikon, ligesom han samlede og udgav det nye testamente i grønlandsk oversættelse (1766). Hans sidste arbejde var en oversættelse af Thomas a Kempis: Christi efterfølgelse.¹

Han døde den 3die juni 1789 efter at han aaret før havde udgit sine interessante dagbogsuddrag «Efterretninger om Grønland, uddragne af en journal holden fra 1721 til 1788», og efter at ha været ordinert prest i 55 aar.

Paul Egede var tre gange gift. Hans første hustru, som han viedes til i Trinitatis kirke 7 juli 1742, var *Elisabeth Maria Frauen*, f. 5 dec. 1718 som datter af justitsraad Marcus Haggæus Frauen og hustru Benedicte Christiane Falsen. Hun døde 18 juli 1752, efterladende datteren *Gjertrud Kirstine Egede*, som siden blev gift med missionær *Glahn* (se denne). Hans anden hustru, til hvem han viedes i Holmens kirke 27 juli 1753, var *Marie Christine Thestrup*, født 5 nov. 1735 som datter af professor juris, etatsraad Chr. Frandsen Thestrup og hustru Karen Larsdatter Fogh. Hun døde 25 august 1768, efterladende en datter og tre sønner; en datter og en søn var døde før hun,

¹ Den er for endel aar siden udgivet for tredie gang, trykt i Godthaab.

den yngste af alle børnene, en søn, født 1766, døde aaret efter moren. Efter sin anden hustrus død giftede Paul Egede sig tredie gang 12 april 1771 i Frue kirke med hendes søster *Christiane Amalie Thestrup*, født 18 dec. 1744, som overlevede ham og døde 1 dec. 1795 paa Frederiksberg. Med hende havde han ingen børn.

Den længstlevende — og mest bekendte — af Paul Egedes sønner var *Christian Thestrup Egede* (1761—1802), kaptajn i søetaten, der 1786—87 deltog i Løvenørns ekspedition til Grønlands østkyst — til stor glæde for sin gamle far, der til det sidste bevarede haabet om, at Østerbygden skulde bli fundet her, uagtet Løvenørns og sønnens togt blev resultatløst, idet isen hindrede dem i at komme ind til kysten.

P E D E R E G E D E

Missionær.

Peder Egede er født den 9de maj 1722 i Myklebostad i Senja som søn af residerende kapellan i Ibestad under Trondenes prestegæld Jens Povelsen Egede (1692—1724) og hustru Cathrine Marie Hind (1695—1772, datter af provst og sogneprest til Trondenes Peder Jensen Hind og anden gang gift med gaardbruger Ole Reinholtsen, tredje gang med senere lensmand Daniel Olsen Heitmann (1710—92) paa Holm i Dyrøy sogn).

Peder Egede var i dobbelt slektskab med Hans Egede, idet denne baade var hans farbror og fetter til hans mor. Da han allerede som ganske lille blev faderløs «blev han (8 aar gl.) overgivet til den ærværdige Hr. Laurentius Burchard, sogneprest til Qvæfjord, hans varetægt og information». Her opholdt han sig til 1738, da han sendtes til Trondheim for at frekventere katedralskolen. Efter fire aars forløb dimitteredes han med udmerket vidnesbyrd til Københavns universitet, hvor han absolverede «examen artium» 31 juli 1742. Til privatpræceptor valgte han professor Ludvig Holberg.

I København kom han til at bo hos sin farbror og fik ved omgang med ham lyst til at komme til Grønland. Efter sin far havde han faat i arvepart værdier for godt 47 rd., deriblandt en bog benevnet «Grønland» — muligvis har denne været den første aarsag til hans Grønlandslyst. Paa farbrorens anbefaling blev han allerede i begyndelsen af aaret 1743 antaget som alumnus paa «det grønlandske seminarium» og tog om sommeren «examen philosophicum», hvorefter han med kraft tog fat paa theologien samtidig med at han modtog undervisning i grønlandsk hos sin farbror og især hos sin fetter Paul Egede og sammen med den to aar eldre seminarist Niels Brønlund Bloch, der ogsaa var hans fetter.

19 september 1746 indstillede han sig til theologisk attestats, som han bestod med karakteren laudabilis, hvorefter han tilbragte tiden

i København med at give informationer, indtil han efter 18/1 1749 at ha holdt dimisspræken med laudabilis modtog kgl. vocation til at være «missionarius ordinatus i Jacobshavn udi vort land Grønland» og ordineredes i Frue kirke 28 april af biskop Peder Hersleb. Sit «vita», som han indskrev i bispeprotokollen to dage senere, ender han med disse ord: «Den store, algode Gud gøre min rejse til det barbariske folkeslag, som dér bor og blandt hvilket jeg skal gøre en missionærs gerning, heldig og lykkelig, til sit udødelige navns ære og til gavn for de folk, til hvilke jeg udsendes! Hafniæ den 30 aprilis 1749. Petrus Egede.» —

Ved sin ankomst til Jakobshavn fandt han den «bolig», som dér var reserveret til missionæren, i samme ubeboelige stand som to aar tidligere, da hans fetter Niels Brønlund Bloch negtede at benytte sig af den. Den bestod af «et lidet kammer» uden kakkelovn og med «et spiise-kammer» afdelt i den ene ende. Han maatte derfor følge med skibet til Christianshaab. Her var vaaningshuset stort og velindrettet. Det rummede foruden værelser til købmanden og assistenten og en stor stue til mandskabet, hvortil hørte «et à parte *kiøkken*», følgende rum: «Et *kiøkken* /: til den søndre ende :/ for missionærer og kiøbmænd, lagt med fiæle-gulv, et fag vinduer ud til den østre og 1 vindue ud til den vestre side. Derudj befindes: 1 nagelfast fyrre-skab med 2 rom, dørren med hængsler og laas, 2 fyrre-borde eller retter-bænke med kryds-foed, 1 fyrre-hylde, 1 række til 3 sæt tin, 1 gryde-bonet, 2de brand-jern. Der indenfor *en stue* hvorudj missionæren nu har sit logemente, et fag vinduer mod vest. Derudj 1 bielægger, et fyrre-sengested, 1 fyrre-bord med kryds-foed, 4 fyrre-hylder, 1 tabulet, 1 lysekrone 4 lys, 6 guld-læderstoele, gamle, 1 dito læhnestoel, 1 bogreol, 1 fyrre-slagbenk. Paa østre side i samme ende *en stue*, hvori en missionair har logered, 1 fag vinduer, 2 fyrre-hylder, 1 mindre dito, 1 sengested, 1 fyrre-skab, 1 lang klædeknag, 1 prædikestoel med rød kirsey overtrægt, 1 communion-skammel, ligeledes rød overtrægt, 1 bibel. Et *kammer* mod øst, hvor ogsaa een missionair har logered; herudj 1 fyrre-bord, 1 fyrre-benk, 1 tabulet, 2 stoele. (Inventarium Christianshaab 1746.)

Her har altsaa været ligefrem «komfortabelt» indrettet for missionens personale. Den anden stue har tydeligvis været benyttet som kirkelokale om søndagen, og «kammeret» er rimeligvis nu bleven indrettet til Egedes brug som studere- og soveværelse, medens han ellers har været pensionær hos Blochs. Her boede han i det mindste i 3 aar, arbejdede haand i haand med fetteren (se denne) og foretog hyppige rejser til sit egentlige virkefelt Jakobshavn, hvor han opholdt sig uge-

vis, undertiden maaneder ad gangen. F. eks. begav han sig «strax sidste høst (1751), saasnart Grønlænderne vare forsamlede i deres vinter-qvarteer, til Jakobshavn, og forblev der 4 maaneder i rad». I denne tid «arbejdede han paa de døbtes og catechumenorum underviisning tillige med catechete Msr Johannes Pedersen [Dorf]». Han havde «været ved de legems kræfter», at han «bestandig havde kundet antage sig de vandkundiges oplysning». Hans virksomhed vandt god indgang blandt befolkningen, dog siger han, at det skred langsomt frem med skoleundervisningen. Med daaben gik han sindigere tilverks end fetteren; dog døbte han hvert aar henimod en halv snes voksne; i januar 1752 døbtes paa engang 6.

Hans helbred var ikke altid godt; det led hver vinter under de daarlige forhold i Jakobshavn. Da han i begyndelsen af sommeren 1752 skrev sin første indberetning til kollegiet for det aar, havde han «siden februar maanedes begyndelse været contract og heel ussel af skiørbug», kunde endnu «ikke røre sig uden ved hielp af stok» og var i «miserabel tilstand uagtet daglig sterk bevægelse».

Fra høsten 1752 tog han fast bolig i Jakobshavn, hvor der nu var bleven opført et lille «missionshuus». Men det laa meget ubekvemt til for arbejdet, idet Grønlænderne havde deres hytter temmelig langt derfra. Han vilde derfor gerne ha det flyttet over «til den anden side af havnelandet, hvor de døbte om vinteren have plads til at boe og opholde sig». Der blev ogsaa udsendt materialer dertil, men købmanden benyttede disse til at reparere de forfaldne handelsbygninger med. Egede siger dog, at hovedaarsagen til, at flytningen ikke fandt sted, var bekosteligheden ved «for missionens og dens betien-teres skyld at lønne og koste en mand meere end ellers [nemlig til kok for missionæren] og med ildebrand forsyne et à parte fyhrsted».

Allerede Egede omtalte ønskeligheden af et «større huus til skole og guds-tieneste» ved Jakobshavn — noget som først efter mange og lange forhandlinger realiseredes ved menighedens eget sammenskud omtrent 25 aar senere, takket være handelskompagniets karrighed og missionskassens fattigdom. Denne viste sig ogsaa paa anden maade. Egede begyndte som den første i Nordgrønland at indføre den skik at begrave de døbtes lig i breddekister i stedet for den gammeleskimoiske maade at indsy ligene i skind og dække dem til med sten, hvorved de udsattes for at fremdrages og mishandles af ræve, hunde og ravne. Men hverken kollegiet eller kompagniet vilde gaa med dertil, fordi det «vilde med tiiden blive en kiendelig udgigt». Egede besluttede da selv at bekoste kisterne.

Ligesom sin fetter ivrede Egede meget sterkt mod iflæng at give

det europæiske mandskab tilladelse til ægteskab med indfødte og havde en ligefrem fejde med missionskollegiet i den anledning. Der var 1751 underhaanden bleven git løfte til flere af mandskabet om at de maatte blive «frihandlere» og nedsette sig som saadanne i landet. Dette haab blev de imidlertid skuffet i ved kontraordre det følgende aar og tiltvang sig da ægteskabstilladelse alligevel ved utiladelig omgang med vedkommende kvinder, hvad missionærerne trods al anstrengelse derfor ikke kunde hindre. Men det virkede meget forargeligt især overfor menighedens nydøbte. Egede siger, at «de der af naturen ere kaade og frække og i deres giøren og laden følge deres naturlige drivt», tar straks anledning deraf til at leve ligesaadan og bruge det givne eksempel som undskyldning. Naar han ser paa de forhaandenværende «blandede givtermale», saa har de alle virket i daarlig retning undtagen de to kateketers — og for disses vedkommende «ikke for deres koners og afkoms skyld, men alleene for den fordeel mand dermed kand spaae sig af deres tjeneste og stedsevarende forbliven i landet».

Egede erklærede derfor, at han ikke kunde egtevie disse folk, og skulde det blive beordret alligevel, siger han, «vil ieg hellere overdrage min post til en anden end giøre det, der aabenbart striider mod min samvittighed og overbeviisning og virkelig, saa vit ieg kand see, præluderer til at standse desseinet».

Missionskollegiet mente efter forhandling med handelskompagniet ikke at kunne fritaa Egede for forpligtelsen til at vie saadanne, som købmanden mente at burde give ægteskabstilladelse. Alligevel besluttede han sig til foreløbig at blive hos sin menighed, for ikke at lade den uden prest, til han kunde faa en afløser, men han bad kollegiet fritaa sig for forpligtelsen eller snarest muligt sende en ny missionær i hans sted. Desuagtet vedblev kollegiet dog — trods Hans Egedes modforestillinger — at fastholde sit standpunkt, og da Peder Egede vedblev at vægre sig ved at indvie de af købmanden tilladte ægteskaber, blev han sat strengt i rette derfor. Af kærlighed til sin indfødte menighed bøjede han sig da, idet han erklærede, at saa maatte «de høye myndigheter» selv tage ansvaret. Der kan ikke være tvivl om, at Egede havde ret i, at det, som forholdene var paa den tid, burde ha været missionæren og ikke købmanden, der havde det afgørende ord i spørgsmaalet om hvem der burde ha ægteskabstilladelse og hvem ikke, eller at dette i det mindste burde afgøres ved en forhandling mellem de to lokale myndigheder, og naar det alligevel ikke gik helt galt med de mange blandede ægteskaber, saa var det ikke de hjemlige autoriteters skyld.

Da Bloch i 1754 hjemgik, ønskede han sig afløst ved Claushavn-Christianshaab af fetteren, for at menigheden ved disse steder, der var den betydeligste, ikke skulde faa en i sproget helt ukyndig prest. Med kollegiets indvilligelse flyttede Egede da til Claushavn og fortsatte sin fetters virksomhed i to aar. Han havde ogsaa her god fremgang og kunde døbe 18 voksne, før han rejste hjem. Han medtog til Claushavn kateket Johs. Pedersen Dorfs søn Carl for at fortsætte den undervisning, han havde begyndt med ham i Jakobshavn med det maal for øje at uddanne ham til kateket. Drengen havde «en god sund forstand og et skikkeligt nemme»; kateket blev han dog ikke, men døde 1815 som assistent i handelens tjeneste. —

Paa missionskollegiets møde 1 april 1756, hvor Egedes helbreds-tilstand var paa tale, bestemtes det, at der skulde gis ham frit valg, enten han vilde repatriere det aar eller blive endnu en tid i landet, hvortil Paul Egede nok mente at kunne overtale ham. Dette lykkedes imidlertid ikke; efter lunge at ha overvejet sagen, mente han ikke at turde risikere sit helbred endnu et aar og bestemte sig for hjemgang.

Peder Egede var en meget alvorlig, samvittighedsfuld og dygtig missionær, der aldrig søgte at fremstille missionens tilstand bedre, end den virkelig var. Han havde haft jevn og stadig fremgang ved Jakobshavn, men skjulte ikke, at det ofte kneb med kundskabstil-egnelsen hos adskillige, især eldre, af menigheden. Der var i det hele taget mere drift i menigheden ved Claushavn, som han sluttede hos. Dog havde han her den glæde at se, hvor godt hans katekumener i Jakobshavn skikkede sig, og ved sine besøg derovre erfare, at de gjorde god fremgang.

Ligesom sin fetter Bloch benyttede han sin fritid til oversættelser. Han var særdeles dygtig i grønlandsk, og der findes flere gode salmer af ham i den nu benyttede grønlandske salmebog. —

Efter sin hjemkomst fra Grønland var Peder Egede tjenstledig i 3½ aar, uagtet han søgte mange embeder, i modsetning til fetteren Bloch dog kun i Norge, f. eks. Volda, Evje [«Efgie»], Kinsarvik, Bolsøy o. fl. Den første tid blev han boende i København, hvor han assisterede Paul Egede og bl. a. underviste vajsenshusdrenge, der var udset til katekettjeneste, i grønlandsk. 12 maj 1757 søgte han imidlertid tilladelse til «i nogen tiid at maatte opreise til Norge, deels for sin helbred, og deels for at spare, da han nu ei har videre til subsistence end de ham naadigst tillagde vart-penge 80 rd.».

Tilladelsen blev givet, og han begav sig da til Tinn i Telemark, hvor fetteren Bloch nu var prest. Her opholdt han sig et par aar.

Høsten 1759 rejste han paany til København for personlig at virke for sin befordring til embede. Imidlertid var Fet sognekald i Nedre Romerike bleven ledigt ved presten Peder Bleggrafs død. Biskop Nannestad anmeldte det til kancelliet under 9 febr. 1760 og opgav kaldets indtægter til ca. 400 rd. — «det søges af mange, saasom det er ikke langt herfra [ø: fra Christiania] og er et mageligt kald», 12 ansøgere har meldt sig hos biskoppen og denne anbefaler Hr. Paul Winsnæs, sognepræst i Raade, til embedet. Egede maa imidlertid forud herfor have faaet nys om embedets ledighed, thi allerede 30 januar er han ude med sin ansøgning, i hvilken han paaberaaber sig, at det «allerede er 17 aar siden ieg blev engageret med dend grønlandske mission», hvilket attesteres i missionskollegiets vedlagte anbefaling. Han udtaler, at han, «svækket paa sinds og legems kræfter efter næsten 8te aars besværlige tjeneste» i Grønland, blev nødsaget at vende hjem, men hvis han nu «maatte være saa lykkelig at reussere i det ansøgte», vil dette sted fremfor andre gi ham lejlighed til «endnu, som mit ønske er, at tiene dend grønlandske mission ved oversættelser af gudelige og opbyggelige bøger».

Han udnevntes til embedet 19 april 1760 og rejste da først tilbage til Tinn, og her «copuleredes 1760, den 15de augusti i Attraae kirke velærværdige Hr Peder Egede, sognepræst til Fedt, med enken madame *Maria Moltzau* uden foregaaende trolovelse ifølge kongelig dispensation. Cautores: Hr lieutenant Storch¹ og Hr Cornelius Normann».²

Egedes hustru *Else Maria Amble* var født ca. 8 april 1715 og havde været gift med hans fetter, købmand i Godthaab Paul Jochumsen Moltzau (se denne), med hvem hun havde to sønner. For disse blev Egede en god og opofrende far; selv fik han ingen børn. 1788 1/12 oprettede han og hustru reciprokt testamente, kgl. konfirmeret 1789 7/3, særlig af hensyn til den yngste af sønnerne, som ikke klarede sig saa godt og som synes at ha været foreldrenes stadige bekymring.

Peder Egede synes ogsaa i Norge at have været en samvittighedsfuld og dygtig prest, agtet og afholdt af sin menighed og sine kaldsfæller. Han byggede Fet store, herskabelige prestegaard, der nedreves for en menneskealder siden, ligesom han stadig forøgede sit bo, saaledes købte han paa auktion efter provst Hans Broderus Eeg i Høland 1783 en hel del sager, bl. a. sølvvtøj. 1771 blev han provst for Nedre Romerike. Hans sidste kapellan var Chr. Arntzen, født

¹ 1761, 1. sønd. e. paaske, døbtes «velbaarne Hr lieutenant Petter Storchs og Mariæ Dorothea Falchs søn, kaldet Wilhelm».

² 1762, 17 juni «copuleret velærv: Hr Cornelius Bøyesen Normann med jomfrue Christina Sophie Lund; kongelig dispensation». Formodentlig kapellan hos Bloch.

15/3 1759, død 29/7 1800 i København som solliciterende kapellan i Kinsarvik.

Provst Peder Egede døde «hastig» den 2den juli 1789 og begravedes paa Fet kirkegaard 10 juli. Hans enke overlevede ham i mange aar. Hun opholdt sig hos sønnen Hans Christian Moltzau, f. 20/9 1750 i Godthaab, død 3/4 1842, sidst sogneprest i Hurdal. I mandtal pr. 1/2 1801 staar for kapellangaarden i Nes, hvor sønnen dengang var: «Marie Egede, præstens moder, 86 aar, enke efter 2det ægteskab, provst Egedes enke, har pension.» Hun døde 1805 og begravedes paa Hurdals kirkegaard 22de juli, 90 aar, 3 maaneder og 2 uger gammel.

MICHAEL FALCH

Købmand.

Michael Falch er født 1760 (db. 7/12) i Borgund prestegæld, søn af kancelliraad, sorenskriver over Sunnmøre, fra 1768 proprietær til Amla i Sogn Melchior Falch (1720—91, søn af kommerceraad, proprietær til Amla Michael F.) og 2den hustru Christine Margrethe Hagerup (1732—95, datter af biskop i Trondheim Eiler H.).

Sin barndom og ungdom tilbragte han i hjemmet; 22/11 1778 optreder han første gang som kommunikant i Kaupanger kirke sammen med sine foreldre og stod en maaned efter fadder sammesteds. Hans undervisning foregik ligeledes i hjemmet, indtil han over 20 aar gl. sendtes til Bergen for at forberedes til studentereksamen, dog — som det synes — ikke ligefrem som elev paa katedralskolen, men privat undervist af dennes rektor. 31/5 1783 udstedte nemlig kancelliraad Falch en obligation paa 100 rd. til rektor F. C. H. Arentz «for min søn Michaels information», ligesom den unge mand betegnes som privatist («e privata Bergen»), da han 1 oktober 1784 absolverede «examen artium» ved Københavns universitet med karakteren non contemnendus.

Hvad han derefter har foretaget sig, er ikke bekendt, men 1 maj 1788 blev han antat i kgl. grønlandsk handels tjeneste og udsendtes som assistent til Sukkertoppen, hvortil han ankom 2 juli.

Her kom han ind i meget forvirrede forhold. Købmanden, Fr. Chr. Kragstedt, var «sygelig og af slet helbred» og havde tilmed aldeles ingen kommando over kolonimandskabet, der trodsede hans ordrer og tilsidst endte med at «overfalde ham paa aaben mark til Grønlandernes største forargelse». Falch maatte derfor, skønt ganske ny i tjenesten, praktisk talt overtage hele kolonibestyrelsen, tale mandskabet til rette, saa godt det lod sig gøre, og personlig forrette alle handelstogterne i det vejrhaarde og vidtløftige distrikt.

Men her mødte han en ny vanskelighed, idet det berygtede Habakukske svermeri, der nylig var udbrudt, bredte sig mere og mere ud over distriktet, forvirrede befolkningen og drog dem bort fra dens erhverv og de sedvanlige fangst- og bopladser.

I sin indberetning til inspektør Olrik, dateret Sukkertoppen 14 april 1789, beklager Falch sig sterkt over det magre resultat af sine bestrebelse for handelen. Grønlendernes fangst, siger han, vilde være bleven langt bedre, hvis ikke de var «søgt op i Kangerdluksoeitsiak-fjorden [Evigheidsfjorden], hvor de har lagt den meeste tid af vinteren, og blodt hørt efter hvad Habakuks kone [Maria Magdalena] vilde forebringe dem, hun har ganske forbedret deres religion, dannet dem en himmel fuld af værelser, tælder, klokker med meget meer, ansadt musici og børnevogtere derved, kort, har dynget saadant vrimmel sammen, som kuns en Grønlænder kan troe, og har derved giort handelen den største skade.»

I sommeren 1789 hjemsendtes købmand Kragstedt, og Falch overtog kolonien som konstitueret købmand fra 27 august. Sammen med missionæren, Niels Hveysell, og støttet af den nye inspektør, A. M. Lund, der karakteriserer ham som «driftig og interesseret», tog Falch nu energisk fat paa at bekæmpe svermeriet og faa Grønlenderne til at flytte tilbage til deres vinterbopladser. Da han havde hørt, at kun 3 husstande vilde blive i selve Sukkertoppen for vinteren, medens resten vilde gaa til Evigheidsfjorden til svermerne, sendte han blandingen Gabriel Hansen (brorsøn af Sukkertoppens grundlegger Anders Olsen), «som ikke har en ubetydelig indflydelse paa sine landsmænd», med tre mand i slup op til Grønlenderne for at udvirke at disse flyttede tilbage. Dette førte foreløbig til, at 4 husstande endnu samme høst flyttede hjem til kolonistedet og at de øvrige «begynde at adspredde sig». Og i brev til inspektøren af 26 april 1790 kunde Falch melde, at han havde været paa handelstogt bl. a. til Evigheidsfjorden, hvor missionær Hveysell var med. Der «havde vi den fornøjelse at see Grønlændernes grundsætninger ganske forandrede, Habakuk og kone betyde nu ikke meere noget for dem, men de moere sig over dem». —

5 september 1791 skrev inspektøren til Falch om at aflevere Sukkertoppens koloni til den nysudnævnte købmand Chr. Mathiesen, der skulde komme fra Julianehaab, hvor han havde været assistent, medens han selv skulde begive sig til Godthaab for at afløse «ober-assistent» Alsbach, der skulde «længere sydpaa». Imidlertid blev den nye købmands ankomst meget forsinket paa grund af «storisen», som dette aar havde bredt sig meget længere nordover end sedvanlig, saa at endog fjordene til langt hen paa høsten var tilstuvet dermed,

og afleveringen af kolonien fandt først sted 7 oktober. Derefter begav Falch sig paa rejsen til Godthaab, men blev af isforholdene tvunget til at vende tilbage til Sukkertoppen efter et par ugers for-gæves anstrengelser for at trenge igennem.

Imidlertid viste det sig ved beholdningsoptagelse i Godthaab, at der var stort underskud i vareoplagerne, hvorfor inspektøren saa sig nødsaget til at suspendere Alsbach med det samme. Og da Falch udeblev, sendtes der 17 oktober et fartøj til Sukkertoppen for at afhente ham. Paa grund af storisen naaede dette først 2 november til sit bestemmelsessted efter store strabadser, bl. a. maatte det ligge i en udhavn 8 dage halvvejs indefrosset. Den følgende uge var vejret saaledes, at der ikke kunde rejses, og nu var det bleven saa langt hen paa høsten at Falch under de urolige vejrforhold og med den truende storis foran sig ikke turde vove rejsen til Godthaab, ligesom han fraraadede folkene derfra hjemrejsen og opfordrede dem til at blive i Sukkertoppen til over nytaar, da isen ventelig til den tid vilde være spredt, og de da alle kunde benytte en gunstig lejlighed til at rejse. Godthaaberne vilde imidlertid hjem og begav sig afsted 8 november, men efter en uges forløb var de kun kommen en trediedel af vejen, og det viste sig umuligt at komme videre. Uagtet nogle af dem nu stemte for at vende tilbage til Sukkertoppen, satte flertallet dog igennem, at de vovede vandringen ind over land til det indre af Godthaabsfjorden, men under denne fortvivlede tur omkom de fleste af sult og kulde. Kun een Europeer og to unge Grønlenderinder naaede i sterkt forkommen tilstand 26 december en boplads ved Godthaabsfjorden, hvorfra Europeeren 10 februar 1792 befordredes til kolonien, men som invalid, idet han mistede den ene fod af koldbrand.

Efter det ulykkelige udfald af denne afhentelsesekspedition mistede Falch lysten til Grønland, og da hans helbred desuden var svekket af de strabadser, han paa de haarde togter i Sukkertoppens distrikt havde maattet gennemgaa, resignerede han fra den tiltenkte købmandspost i Godthaab og tog afsked af grønlandsk handels tjeneste i sommeren 1792 «paa grund af svagelighed».

Derefter er han antagelig vendt hjem til Amla for at bistaa sin mor med gaardens styrelse. Ved skiftebehandling «paa arvetomten gaard Øvre Amble proprietair gods» 9 februar 1795 i boet efter «cancelliraad Melchior Falchs høyædle og velbaarne frue Christine Margrethe Hagerup», der havde siddet i uskiftet bo siden 16/9 1791, var «ældste søn, velædle Hr. Michael Falch, myndig og nærværende». Han fremlagde bl. a. en regning, stor 73 rd. 3 mk., «som han havde

udlagt». Han blev af myndighederne beskikket til formynder for sin yngste søster. 22/5 1796 optræder han igen som fadder i Kaupanger kirke. Ligeldees i Sogndal 15/4 1800, hvor han benevnes «Hr. studiosus Michael Falch» og staar fadder til sin søster Catharinas og «studiosus» Hans Daaes datter.

Efter morens død har han som eldste søn ventelig overtat godset. I mandtal for «Copanger» i Sogndal pr. 1/2 1801 staar for gaarden «Øvre Amble»: «Michael Falch, huusbonde, 41 aar(?), ugift proprietair.» En opgivelse siger ganske vist, at han er «død i Trondhjem 1809». Han findes imidlertid hverken i Trondheims kirkebøger eller i mandtalslisten for denne by pr. 1/2 1801. Her foreligger da sikkert en forveksling med «Michael Falch, proprietair til Amble», som døde 23 april 1809. Denne er utvilsomt vor mand. At dødsfaldet averteres af kaptajn J. K. Daae, tyder paa, at han stadig har været ugift.

GERT FALCK

Købmand.

*Gert Falck*¹ er født den 15 december 1769 paa Gullaug i Lier som søn af kammerraad Mathias Heiberg Bache (1729—90) og hustru Nicolea Franck Glad. Han opkaldtes efter kancelliraad, sorenskriver Gert Falck i Modum og kaldte sig altid ved dette navn alene.

Efter at være undervist i hjemmet uddannedes han som handelsmand og var assistent ved handelen paa Island, da han 1794 blev overflyttet til Grønland. Forinden udrejsen blev han gift med *Maren Haldore Olsen*, der var døbt 18 februar 1761 i København som datter af Steen Olsen og hustru Else Marie Nielsdatter. Formodentlig har disse været bosat paa Island og Falck truffet sin vordende hustru der, idet inspektør Bull i en skrivelse til direktionen i anledning af hendes død bemærker, at «hun skal være født paa Island». De blev viede i Nicolai kirke i København i april maaned 1794. Datoen kan ikke opgives, idet den hele kirkebogstilførsel desangaaende indskrenker sig til: «No 22. *Gert Falck*, assistent paa Jisland — — —.» Men 16 april 1794 har han betalt «kopulationspenge», 4 rd., til Københavns magistrat, saa vielse har antagelig fundet sted en af de nærmest følgende dage.

Paa grund af hans handelsuddannelse og tidligere ansettelse under lignende forhold som paa Grønland betroede handelsdirektionen ham straks en købmandspost, og 21 august 1794 overtog han kolonien Frederikshaab efter Joh. Chr. Mørch (se denne), der forflyttedes til Julianehaab.

Falck var en dygtig kolonibestyrer, men efter inspektør Bulls vidnesbyrd «selvraadig og chicaneus». I forholdet til befolkningen ansaas han for at se lidt for meget paa sin egen fordel. Og overfor mandskabet optraadte han haardt og kommanderende. Dette havde

¹ Kirkebogen har: Falk.

til følge, at han blev ilde lidt og at især blandingerne i tjenesten ofte reagerede ved at adlyde trægt og trodsigt.

Dette gav Falck anledning til at sende en længere indberetning til direktionen 1797. I denne skrivelse drager han sterkt til felts mod blandingslegten i almindelighed, hævder at den er skadelig for befolkningens rolige udvikling, idet den ikke egner sig rigtig for det nationale erhverv men alligevel har pretensioner og optreder utilfreds og anmassende, og han raader derfor til snarest muligt at indskrenke antallet af de i handelens tjeneste staaende blandinger, da alt bærer henimod, at man kan vente en katastrofe.

Inspektør Bull, der fik skrivelsen sendt til erklæring, indrømmer flere af de anførte synspunkter en vis ret, men tilskriver det især den haarde behandling, de fastansatte ofte er genstand for fra de overordnede side: «befalinger udstedes med største strenghed, ikke et blidt, ikke et høfligt ord høres, der dog altid er opmuntrende for den subordineerte». At det ogsaa er forholdene ved Frederikshaab, han her har for øje, er udenfor al tvivl.

Iøvrigt var Falck blandt dem der i 1800 paa opfordring indgav en «afhandling» om «forbedringer i Grønlandernes kaar». —

1798 blev Falck enkemand: 20 august «efter foregaaende afløsning blev madame Falck af mig [o: missionær Rosenvold] paa sin sygeseng meddeelt Jesu Christi allerhelligste legeme og blod». Faa dage efter, 24 august, døde hun. Man fristes nesten til at antage, at hendes mand, der i det hele taget nærede meget høje tanker om en grønlandsk kolonibestyrers stilling og værdighed, har ladet hendes lig ligge paa «lit de parade», thi først 16 september «blev købmand Falckes kone, Haldora Steensen(!), begravet under salut af koloniens kanoner».

Falck, der saa altfor meget ned paa Grønlanderne til at kunne tænke sig at lade sit hus bestyre af en indfødt, fik nu en husbestyrerinde op fra Danmark. Hun blev snart mere for ham end blot bestyrer af hans hus.

«1800, 9de novbr. confirmeredes hiemmedaaben paa *Erik*, en søn af koloniens købmand, Hr Gert Falck, og hans huusholderske, pigen Johanne Halling. Barnet var født 7de october og hiemmedøbt 12te october.»

Fremstillingen af dette barn i kirken foregik med megen pomp. Som faddere optraadte «købmand Falck, skibscapitain Nis Elberg, assistent Schack Carl Hiort og styrmand Henrich Lorentz Bang samt barnets moder». Efter højtideligheden i kirken hejstes koloniens store kongeflag og der saluteredes med 30 skud af koloniens kanoner, hvilket besvaredes med ligesaa mange fra det paa havnen liggende over-

vintrende skib. Senere paa dagen var der stort gæstebud i købmands-
huset.

Da denne ualmindelige publikation af et udenfor egteskab født barns fremstilling i kirken vakte berettiget forargelse hos den grønlandske befolkning, saa missionær Rosenvold sig nødsaget til at indberette sagen til inspektøren, hvem han tillige meddelte, at han paa embeds vegne maatte melde det forefaldne til missionskollegiet, da det havde «vakt offentlig forargelse».

I denne anledning skrev inspektør Bull til Falck, at «flagning og skud er honneurtegn, og naar en købmand med canon-bulder udbreder rygtet om, at han fik døbt sit udenfor ægteskab avlede barn, da tabes agtelsen for honneurtegnene. Købmanden bliver udleet, det giver forargelse for Grønlænderne og bestyrker det gemeene mandskab i u-ordener».

Medens købmand Falck tidligere havde staaet i ret godt forhold til missionen og missionæren, saaat han — vel sagtens til amindelse af sin afdøde hustru — i 1789 endog skenkede en lysekrone til 50 rd. til Frederikshaabs kirke, blev forholdet nu det modsatte. Saaledes negtede han nu missionær Rosenvold at lade mandskabet hente vand til ham, saa at missionæren maatte til inspektøren for at faa den ham tilkommende rettighed igen. Ligeledes negtede Falck at udlevere missionæren 12 svartsideskind, han skulde bruge til sit rejsetelt. Inspektøren henviste til, at Rosenvold havde forpligtet sig til ikke at købe direkte af Grønlænderne mod at faa fra handelen, hvad han skulde bruge. Det hjalp ikke, Falck vilde ikke udlevere skindene, men indankede sagen for direktionen, saa presten fik intet rejsetelt foreløbig.

31 marts 1802 skrev missionskollegiet til Rosenvold, at «det forargelige forhold imellem købmand Falck og hans huusholderske Johanne Halling, og den forargelige høitidelighed ved deres barns daab, dobbelt forargelig af christne blant en u-oplyst nation», har man dog ikke villet melde til handelsdirektionen, da man har erfaret, at de paagældende nu forlader landet.

Det sidste var rigtigt nok. Hvadenten det nu skyldtes den givne forargelse, eller private grunde har faaet Falck til at indgive afskedsbegæring — nok er det, 1801 afløstes han af købmand Nicolaj Daniel Muus, men da skibet overvintrede, kom han først til København i efteraaret 1802.

Her ventede der nu et artigt efterspil. Assistent Voigt ved Frederikshaab havde indgivet anmeldelse mod købmand Falck for falsk spekmaaling; anmeldelsen var attesteret af købmand Muus.

I denne anledning afgav Falck, dateret København 15 febr. 1803,

en udførlig forsvarserklæring. I denne betegner han de to herrers optræden som «nedrig, nederdrægtig, skammelig, uværdig og skadelig» og gir en skildring af «disse nedrige krabaters» opførsel i det aar, da «skiebnen tvang mig til at være i nærheden af dette øglepak».

Han fortæller, at da leveranceforretningen var endt 18 juli 1801, flyttede han straks i telt et godt stykke fra vaaningshuset i Frederikshaab, «thi af det i Grønland fra landets ende til ende gaaende rygte vidste ieg, at det i fleere henseender var saare ubehageligt at boe i nær naboeskab med madame Cecilie Muus og hendes, hende værdige, mand». Af den dernest følgende utvivlsomt meget overdrevne skildring af begivenhederne — hvori Muuses retsindighed og forsonlige og vennesele sindelag flere gange, sikkert mod skildrerens vilje, skinner igennem — fremgaar det, at det egentlig var uenigheder mellem Falck og den nylig ankomne assistent Voigt, der gav anledning til anmeldelsen for falsk spekmaaling. Voigt regaleres af Falck i hans skrivelse med de skrekkeligste injurier for fuldskab, brutalitet og nederdrægtighed; han «saaes aldrig ædrue, men om aftenen snydfuld». Falck røber dog ubevidst sin egen medskyldighed i det daarlige forhold, idet han indrømmer, at han en morgen i september, da Voigt kom ombord paa skibet, hvortil Falck imidlertid var flyttet, og ikke var fuld, «lod sig opirre» til at sige: «nedrige slyngel, ikke et muk meere, pak Dem eller De faaer en dragt prygl!» Ved en festlig lejlighed i Muuses hjem nogle dage senere, hvortil Falck havde indfundet sig, da der «ingen muelighed var at slippe eller imodstaae Hr Muuses hæftige buden og nøden», oprippede Voigt affæren fra skibet og forlangte, at Falck skulde genkalde sine ukvemsord — «da han ellers vilde anklage ham for falsk spækmaaling». Da Falck svarede ham med en flom af nye insinuationer — som han nok saa nydeligt selv citerer! — bemærkede Muus spagfærdigt, at *han* dog ellers ogsaa havde hørt en angivelse fra en Grønlander, som havde sagt, at «nu var det rigtignok en anden slags maaling end i Falcks tid». Nu vendte Falck sig til Muus og beskyldte ham for ikke at kunne grønlandsk trods sit lange ophold i landet — hvortil Muus, stadig lige sagtmodig, blot bemærkede: «min kone forstaaer grønlandsk, det veed ieg!»

Herefter trak Falck sig helt tilbage fra købmandsfamilien — efter eget udsagn — men ofrer ikke desto mindre flere foliosider paa at skildre dennes husførelse i meget forvrænget skikkelse og gi købmanden det skudsmaal, at han aldeles ikke forstaaer sig paa noget-somhelst af hvad der hører til bestyrelsen af en koloni.

Da han saa ved foraarets komme erfarede, at der virkelig var indgivet klage over ham til inspektøren, forlangte han forhør afholdt,

hvad Muus ogsaa straks gjorde og — som det fremgaar af forhørsprotokollen i inspektoratsarkivet — i fuldeste redelighed, hvad Falcks insinuationer i *hans* skildring af forhøret ikke kan afkræfte. Det fremgik af forhøret, at Falck nesten altid havde «maalt meget stift» — medens han selv uforvarende kommer til at røbe, at Muus altid kun maalte ballien «slet fuld».

Selve sagen løb ud i sandet, idet inspektør Bulls eftermand Myhlenphort, der fik den til erklæring, efter at have talt med Grønlanderne ved Frederikshaab, som sagde, «at deres gamle Kirksoviarsuk [ɔ: kiggssaviarsuk = falk] var en skøn købmand og aldrig havde stiaalet fra dem», meddelte som sin mening om affæren, at «saavidt ieg skiønner, bestaaer det heele af privat hævn over nogle ord som ere vexlede mellem Falck og Voigt». —

Hvad Falck derefter har taget sig til, vides ikke, hellerikke om han har giftet sig med husholdersken eller ej; ved sin død var han ikke gift.

1818, 10 juni, indfandt skiftekommissionen sig hos enken Madame Wickberg i København angaaende skifte efter den 8 juni paa Frederiks hospital afdøde forhenværende kolonibestyrer *Gert Falck*. Han havde logeret hos hende et par maaneder og var derfra indlagt paa hospitalet. Han havde intet efterladt sig hos hende.

Da det ikke var anmeldt, at han havde nogen pension tilgode, og han forøvrigt ikke efterlod sig noget, blev behandlingen af boet at slutte.

MATHIAS FERSLEFF

Købmand.

Mathias Andersen Fersleff siges at være født ca. 1697 i Bergen som søn af handelsmand, Nordlandsfarer og senere gaardbruger Anders Jensen Fiersleff (1658—1706) og hustru Anna Marie Michelsdatter. Det er dog muligt, at han ikke var søn men slegtning af disse.

Anders Fiersleff, der var født i Thisted i Jylland af foreldre Jens Andersen Fjerritslev (død 1674) og Karen Simonsdatter, boede 1684 i Sjøvik ved Alstahaug, var 1687 borger i Bergen, men flyttede senere til Kvæfjord i Senja, hvor han bestyrede eller overtog sin afdøde svigerfars ejendomsgaard i Husby. Hustruen var datter af Hr. Michel Audensen, sogneprest i Kvæfjord, og hustru Kirsten Nielsdatter, samt søster til Margrethe Michelsdatter, der var gift med Hr. Augustinus Røg i Trondenes.

Den unge Mathias oplærtes «til pennen» og fik ansettelse i København som skriver i det danske assignmentskontor, hvis chef F. H. Boye var gift med hans tremening. Han siges ogsaa at have faret tilsøs, muligvis som proviantskriver.

1723 kom han til Grønland med skibet «Cronprintz Christian» som underordnet handelsbetjent eller skriver og viste sig særdeles brugbar til den mangeartede tjeneste, der krævedes ved kolonien. Som følge heraf beskikkedes han allerede 2 april 1724 af «raadet» ved «Haabets colonie» til assistent under Bernhard (se denne). Ganske kort tid efter, 24 april, gik han med det overvintrede skib, som under anførsel af skipper Berendt Hansen Wegner skulde paa hvalfangst nordefter. Fersleff medfulgte som «kiøbsvend» for under rejsen at drive handel med befolkningen i Diskobugten.

21 juni kom skibet tilbage og havde kun «gjort slet fangst», dels paa grund af de mange hollandske hvalfangerskibe, der svermede om i Diskobugt og dels paa grund af svære ismasser, der belejrede fangstfeltet. De havde kun faaet en eneste hval, der gav 50 kordeler spek,

men forlist to andre, som de havde «anstukket». Imidlertid havde Fersleff sat sig paa fortrolig fod med de indfødte, der «holdt sig venligen til dem frem for de andre skibe».

Om høsten samme aar drog Fersleff med bogholderen «paa renskiøtterie» til «Præstefjorden» syd for Godthaab og kom efter 4 dages forløb tilbage med godt udbytte.

Den følgende vaar toges for alvor fat paa hyppige handelstogter ud til Grønlenderne, og her udmerkede Fersleff sig særdeles og kom som oftest hjem og «hafde baaden vel tillad med spek og skindvahre». Hans Egede fandt sig da ogsaa beføjet til i sin indberetning 1725 at meddele, at «Mathis Ferslev skicher sig meget vell og bliver noch habil til compagniets tjeneste».

Atter denne høst var Fersleff paa en jagtudflugt for at skaffe fersk proviant til kolonien. Med «en slups folk» rejste han ind i det indre af Godthaabsfjordens mange forgreninger og kom efter nogle ugers forløb tilbage med fartøjet fuldt af ryper og harer.

I januar 1726 kunde det nær have taget en brat ende med Fersleffs skebne. Sammen med Hans Egedes medhjælper, missionær Topp, var han i en slup rejst nordefter paa handling. Vejret var trods aars-tiden godt og roligt, og de kom vel frem. Paa hjemrejsen, hvor de var ledsaget af nogle indfødte, «paakom dem et stormende væjr af sønden med snefog», der nødte dem til at legge til land under en ø, da det ogsaa viste sig umuligt at komme tilbage til Grønlenderbo-pladsen. Da vejret dagen efter bedagede sig, fortsatte de hjemrejsen, men da de kom fri af øen, viste det sig, at sø og vind endnu var for voldsomme til at de kunde forcere dem. De kastedes tilbage mod land og stødte. Nu maatte de prøve paa at springe ind paa land, hvilket ogsaa lykkedes for de fleste, især ved Fersleffs hjælp, idet han var en af de første, der vovede springet og nu kunde assistere de andre. Men da vandet var faldende, blev det umuligt for de sidste i baaden at bjerge sig ind paa den overisede kyst. Sluppen sønder-sloges, og de maatte klamre sig til vraget. Fersleff søgte nu, da vraget af bølgerne sloges ind mod land, at redde en lille Grønlender-pige, der var med, og fik ogsaa fat i hende, men ved tilbageslaget droges han selv med ud i søen og kom under fartøjet. Pigen druk-nede tilligemed sin mor, der ganske mistede besindelsen ved at se barnet synke, og Fersleff kom ved bølgernes bevægelser gentagne gange under baaden, mistede efterhaanden kræfterne og var lige ved at synke, men reddedes i sidste øjeblik ved at Topp stak baadsmasten, der var revet løs og drevet til land, ud til ham, og blev nesten halv-død draget op paa land. Her maatte han nu tilligemed de øvrige udholde to dage og nætter i en snehule, dækket af et renskind, indtil

man fra kolonien søgte efter dem og fandt dem. Uagtet denne haarde medfart blev han dog hurtig restitueret.

Allerede 18 marts begav han sig ud paa det første vaartogt «søer efter» paa handel, «saasom der og allerede i sidste forbiegangne dage havde været et meget skiønt væjr». Togtet varede 3 uger og forløb særdeles tilfredsstillende. Medens de var borte, og købmanden ligeledes var rejst ud for nogle dage, forefaldt der en begivenhed, som kunde være bleven skebnesvanger for kolonien, idet nogle Grønlendere i nærheden, forledet af en aandemaner, sammensvor sig om at overfalde de faa Europeere, der var hjemme. Planen fik næring ved Fersleffs lange udeblivelse, idet det «spargeredis», at han og hans folk «allereede vare ihjel slagne». Hans Egede fik imidlertid nys om anslaget og kom urostifterne i forkøbet ved at «arrestere» aande-maneren og føre ham til kolonien. Da Fersleff 7 april kom tilbage, havde han ikke hørt det ringeste til alt dette, før en dagsrejse eller saa fra kolonien, hvor nogle Grønlendere havde fortalt ham, at der var nogen, der «hafde truet at ville hen og slaaes med os». Han ansaa det ganske vist for en skrøne, men havde dog sagt til vedkommende, at «hvis de havde lyst, skulde de bare komme, de skulde nok blive modtat paa en saadan maade, at de kom til at fortryde det».

Dette paatenkte «oprør» gjorde dog ikke kolonisterne mere forskrekkede, end at Fersleff allerede i maj paany gik ud paa et 3-ugers togt sydover, hvor han bl. a. erhvervede hovedet af en kaskelothval, der gav et stort udbytte af spermacet. Dette skulde siden vise sig at være en betydelig hjælp for Europeerne.

Denne sommer udeblev skibet nemlig særdeles lenge, og da det var et meget slemt isaar, havde man nesten opgit haabet om tilførsel fra hjemlandet. Proviantforraadet var nesten sluppet op, og «raadet» besluttede derfor, at bogholderen skulde rejse til Sydbay for at gaa til Europa med et af de hollandske skibe og skaffe snarligst hjælp. Fersleff blev da beskikket til at «varetage hans partes mod hans løns forbædring», og «kyperen» Daniel Baade beskikkedes til som assistent «at gaae Fersleff tilhaande i fornøden ting og tilfelde iblant». Af disse planer blev der dog intet, idet skibet omsider kom og bogholderen vendte tilbage. Men det blev en meget trang sommer for dem, der blev tilbage paa kolonien. Trods alle anstrengelser var der kun lidet at faa af jagt og fiskeri. Men nu kom Fersleffs kaskelothoved til gavn, idet spermacetet benyttedes i stedet for smør til at stege sælhundekød i.

Men blev Fersleff ikke bogholder dengang, saa fortsatte han des ivrigere sine togtrejser baade mod syd og nord til langt ud paa høsten og fra tidlig paa vaaren, opholdt sig uger ad gangen ude blandt

befolkningen, hvorved han blev meget dygtig i sproget, og kom altid hjem «med baadene fulde af spek og skindvahre». —

26 maj 1727 fik man ved «fædernelandets skib» den overraskende efterretning, at Bergenskompagniet «havde gandske frasagt sig den grønlandske handel og besejling, saasom de havde sat alt for meget derpaa, uden at vente nogen erstatning derfor igien», og at kongen havde besluttet at «fortsette verchet» og foreløbig udsendt «en commissionær», monsr. Christopher Jessen Petterssøn, som skulde undersøge forholdene i landet og afæske «officererne» erklæringer om, hvorvidt det lod sig gøre at fortsætte og eventuelt udvide koloniseringen. Ogsaa Fersleff afgav erklæring, der ligesom de andres gik ud paa, at en fortsættelse var mulig og vilde blive lønnende, naar de fornødne forholdsregler toges, deriblandt navnlig den videst mulige modarbejden af «de fremmede handlere», flytning af «Haabets colonie» og anleg af nye etablissementer.

Det ankomne skib var bestemt til at foretage en handels- og undersøgelsesrejse til Diskobugten, og Fersleff beskikkedes til at følge med som «kiøbsvend». 10 juni afrejste det fra «Haabets colonie» og kom tilbage dertil 17 juli efter vel forrettet rejse.

Beretning om ekspeditionens forløb foreligger baade i «Assistenten Monsr Mathias Ferslefs relation om landet Grønlands beskaffenhed nord i Bugten og Discho Eiland saavidt hand haver erfaret paa reisen med skipper Ebbe Mitzel 1727», dateret «Af hucherten De Jonge Marie d. 13 julii 1727», og i skipperens relation, dateret «Haabets colonie d. 23 julii 1727», begge offentliggjort ved nærværende bogs forfatter i «Dansk geografisk Tidsskrift» 1920. Fersleffs beretning er langt den udførligste og mest instruktive. Først undersøgte de «steenkulsbrudet» ved «Discho Reed», d. v. s. paa Diskøens sydøstside ved den ejendommelige fjeldformation «en liden steenklippe streckende sig langs søkandten ungefehr et got riffelschud, hvilcket af de hollandske kaldes Schantzen; dend er og med Guds almegtighed saadanne skabt, som dend med flid af mennisker til saadant kunde være forarbejdet». Der gives en meget nøjagtig og malende beskrivelse saavel af dette sted som af «Rhode Bay», «Sandbay», Jakobshavns isfjord og «Viere Bay», alle paa Diskobugtens inderkyst. Særlig sidstnævnte lokalitet beskrives meget detailleret med henblik paa senere kolonianleg. Relationen ender med «Grønlandernes beretning in alles, for saa vidt jeg har kundet udspurdt, eenstemmige». —

Efter tilbagekomsten til «Haabets colonie» gik Fersleff 3 august med skibet til Bergen, hvor han tilbragte vinteren og hvor han fandt en hjertenskær, med hvem han blev trolovet.

I marts 1728 udgik han paany som «kiøbsvend» til Diskobugten

med skibet «Cron-Printz Christian», skipper Johan Andersøn af Bergen. 8 maj kom de til «Haabets colonie, destinered at gaae paa handlingen nord efter». De berettede Hans Egede den glædelige nyhed, at «Hands kongel: majestet havde stor naade for det grønlandske desseins fortsættelse». Derefter udlossedes «godset, som paa colonien skulle afsættes», og efter 12 dages forløb gik man under sejl paany «for at fortsætte nord-reisen». 10 juli kom skibet igen ind til kolonien for hjemgaaende og «havde gjort temmelig god handel». Men her blev det standset. Den nye koloni Godthaab var ikke færdigbygget, og husene kunde ikke rumme de mange nyankomne mennesker. «Raa-det» besluttede da at holde «Cron-Printz Christian» tilbage som midlertidigt logisskib. Godset omladedes, og folkene hjemgik 10 august med fregatten «Morianen», der allerede 31 august løb ind paa Bergens red for at landsette dem her.

Denne gentagne Diskobugtrejse gav Hans Egede anledning til at foreslaa, at der blev udrustet et hvalfangerskib, hvormed Fersleff kunde følge som «kiøbsvend» med «en chaluppe af folch med cordeler, og dem at opsette paa en vis sted for at fare omkring paa handel i [Disko]bugten».

Fersleff selv gik endnu langt videre. Han indgav et forslag, dateret Bergen 14 september 1728, hvori han «til landets istandsettelse» foreslaar 3 nye kolonier, nemlig en mellem 60 og 61 n. br., en ved «Weidefiord» [Holsteinsborg] og en i Diskobugt ved «Vire Bay». Intet sted i hele landet har han som ved sidstnevnte fundet «Grønlænderne saa ærbødige og begierlige efter voris nærværelse». Trods 9 hollandske handelsskibe, som svermede omkring i egnen, fik han alligevel en handel paa 55 kordeler. Der findes ligeledes rig anledning til hvalfangst. Til mandskab ved den paatenkte koloni ønsker han helst «friske unge bonde karle her fra Norge, hvilke baade er vandt til at arbejde, og at lide ont, naar det kræves». Matroser, har han erfaret, «er til saadan forretning der i Grønland gandske utienlige».

Han siger dernest, at det egentlig var hans agt «at nedkomme for D. K. M. for at gifve mundtlig beretning om hvad mig angaaende landets beskaffenhed var bekiendt, formedelst det icke saa udførlig udi pennen kand forfattes», men rejsens bekostning vil blive for stor, ligesom han ogsaa bindes af, at han «først maae gjøre reining for hvad ieg paa reisen har haft under hænder».

Men: «Ieg kand og icke efterlade at foredrage D. K. M. Grønlændernis begiering angaaende colonies oprettelse i bugten hos denem, og aarsagen dertil.»

Da han kom til Diskobugt og forklarede dem, at han var udsendt for at handle med dem, sagde de: «Din ankomst er os kjær, men det

fortryder os, at vi icke hafver saa tilstreckelig handel som vi gierne vilde, hvorfore du og maae bede kongen, at hand ei vredes over os, thi de andre skibe, her farer, haver meestendeel faaet voris handel, som vi hafver haft, og skiønt vi hafver dræbt 3 hvaler efter hinanden, saa har vi dog intet nydt af dem». De blev dem nemlig frataget af fremmede skibe, uden at de fik noget nevneværdigt i bytte, for den ene endog «ikke meere end en gammel knif». Hvis de derimod havde beholdt disse hvaler, «kunde kongen, hvem vi meget elsker, fordi hans tiennere ere skickelige, hafve faaet, dersom de os icke var fratagen, hvilket du icke maa forgiette at berette kongen». Da Fersleff lovede dette, sagde de, at «saa skall al voris handel være med kongens skibe og icke med andre; vi veed og vel efter beretning fra Pok, som var i kongens land, at hand var mægtig at beskierme os, thi hannem feiler hvercken tiennere eller skibe».

Saa gav de ham videre den besked: «Du maa og bede kongen, at her maa boe nogle af eders folck hos os, thi her falder speck nock om vinteren, men fordi her ingen er, som kand handle med os, agter vi ei at bringe meere til huus, end vi bruger, det øfrige ligger efter paa isen.»

Endelig bad de ham sige følgende: «Du skal og begiere, at præsten maa komme til os, thi vi veed intet endnu om den lærdom hvorudi præsten idelig underviiser voris landsmænd om de syd; vi haver vel hørt fortelle, hvorleedes der skal være sagt af præsten, at der er en herre i himmelen, som haver giort alding, men som vi veed icke om samme herre at sige, ville vi gierne høre præsten fortelle om hannem.» —

Kort efter afsendelsen af denne skrivelse holdt Fersleff bryllup. 1728, 30 september, viedes i Bergens Korskirke «*Mathias Anderss: Færsløf, søfær,*; og *Anna Larsdatter Hiller.*» Hvem hans hustru var datter af og naar og hvor hun var født, har ikke kunnet oplyses. Allerede 23 november samme aar havde egteparret til daaben i Bergens Nykirke «en søn kaldet *Andreas*». Blandt fadderne var en søster til moren, Giertrud Elisabeth Larsdatter, samt den tidligere «commissionaire» i Grønland Christopher Jessen Petterssøn. —

19 marts 1729 beskikkedes Fersleff til bogholder og købmand ved Haabets koloni og proviantforvalter sammesteds. 24 maj kom han til Godthaab og overtog sin post. Men allerede 8 august indsendte han ansøgning til kongen om, at der maatte blive oprettet en koloni i Diskobugt, og at han «maatte blifve beordret som købmand paa samme sted, for at fuldkomme ved Guds forsyn, hvad ieg tilforne a. u. haver understaaet mig at foredrage». Andragendet anbefaledes meget indtrengende af Hans Egede, der fremhevede, hvilken vinding

det vilde være, om Diskobugt kunde blive koloniseret og helt stoppet for «fremmede handlere».

Det blev dog ikke til noget i denne omgang, og Fersleff maatte foreløbig tage til takke med sin virksomhed ved Godthaab, der ogsaa gav ham nok at bestille, idet han straks energisk genoptog sin vidtstrakte handelstogtning.

3 marts 1730 «gjorde kjøbmandens kiæreste barsel med en datter», som døbttes 7 marts med navnet *Anna Magdalena*. Aaret efter 7 maj fødtes egteparrets anden søn, som 13 maj, tredie pinsedag, døbttes med navnet *Lars* efter sin morfar, men døde faa uger gammel og begravedes 30 juni.

Da var allerede tilbagekaldelsesordren kommen til alle Europeere i Grønland undtagen Hans Egede, til hvem det overlodes, om han vilde gaa hjem eller blive paa eget an- og tilsvær, og 31 juli forlod Fersleff med familie Grønland med skibet «Charitas», ført af løjtnant Gerner.

I denne anden Godthaabsperiode synes det, at forholdet mellem ham og Hans Egede har udviklet sig mindre godt, uden at det nu er muligt at udrede grundene dertil. Men da der paany kom gang i koloniseringen, frabad Egede sig paa det bestemteste at faa Fersleff til Godthaab igen: «Langt mindre skulle ieg see, at Mathis Ferslew, af hvilken, imens hand var her paa colonien, ieg ickun havde daglig fortræd, schulde igien komme her paa denne colonie.» —

Om Fersleff efter hjemkomsten er vendt tilbage til Bergen eller har slaaet sig ned i København, lader sig neppe afgøre med sikkerhed. Det sidste er dog det sandsynligste. I hvert fald opholdt han sig endnu i april 1732 i København. Ved hjemrejsen havde han, i lighed med flere af de andre Europeere i Grønland, efter vedkommendes egen indstændige begæring medtaget en døbt Grønlandspige. Ialt var 3 drenge og 3 piger bleven medbragt til Danmark. Af disse var to drenge og en pige bleven optat paa vajsenuset, medens plejefedrene til de øvrige, deriblandt Fersleff, nu havde andraget om, at de unge maatte blive hjemsendt til Grønland med det skib, som efter kongelig ordre skulde gaa derop, og «nyde fri kost og tæring ombord». Søetatens generalkommissariat, gennem hvem andragendet gik, forment imidlertid, at det, saalenge forholdet med Grønland var saa usikkert, vilde være uforsvarligt at sende dem ud, og foreslog, at ogsaa de anbragtes paa vajsenuset, saafremt de selv var villige dertil, for at de ikke skulde «falde hen i deres forrige vildhed», men at de, saafremt de endelig *vilde* tilbage, fik fri overrejse. 30 april indvilger kongen i, at børnene «indtages udi veisenuset».

Imidlertid kunde Fersleff ikke faa Grønland ud af tankerne, og da Sewerin tænkte paa at overtage handelen og besejlingen paa landet, var han selvskreven til at komme i betragtning som den nye handelsherres befuldmægtigede. 23 juli 1733 ankom til Godthaab «Monsr Jacob Sewerins skipper og kjøbmand norden fra Disco-bugt, hvor de sagde sig at have giordt en god og profitabel handel med Grønlænderne». Den her omtalte kjøbmand var Mathias Fersleff. Da Sewerin aaret efter anlagde Christianshaab, fulgte han ligeledes med. 3 august skriver han fra Christianshaab, hvor han og Jens Hiort (Træschow) var sideordnede «handels-assistentere». De kaldes ogsaa «Jac. Sewerins fuldmægtige». Brevet begynder saaledes :«Skiønt alleting hos os formedelst wor skibs udeblivelse er i stor confussion, saa dog maae vi, imedens vi endnu ere samlede, forfatte noget lidet i pennen angaaende hvad forhaabning her kand være efter disse itzige conjuncturer til værckets ønskelige fremgang». Fersleff kalder Diskobugten «den beste og profitableste sted i Grønland», men klager sterkt over de fremmede handlers anmasselser. De har «med gewalt» berøvet Grønlænderne deres fangstudbytte, «hvorover Hiort kom i ord med dennem» og foreholdt dem «Heren Staternes udgifne placat», i hvilken alt saadant strengt forbødes. Men «de svarede uforskammed, at de gjorde noget baade i de Heeren Staten og Placaten, sagde og derhos, at de herefter maatte nødes til at komme med gevær i land, at afhente specket fra Grønlænderne, thi at see paa, wi skulde handle alt specket, kunde de icke, og om de kunde formaae det wed de Heren Staten, at indhente deris placat, skulde de komme med saadan magt, at de icke skulde frygte hwercken for os eller Grønlænderne, saa at der wille blifve baade mord og dødsdrag». Derefter fremhæver Fersleff, «hwad nachdeel wercket lider ved saadan handels og omgangs maade, baade i henseende til det geistlige og verslige», samt at de har maattet høre ilde fra befolkningen over, at «dend stoere herre i wore lande, som skulde wære mægtig til at handthæfve dennem imod de fremmedes ofverwold og truseler», nu ikke indfriede sit løfte.

11 november 1735 indsendte Sewerin en indtregende memorial til kongen om disse forhold, bygget paa indberetningerne fra Fersleff, «som vel kand tale det grønlandske sprog», og henstiller at det ordnes saaledes med Herrenstaterne, at Diskobugt bliver lukket farvand. Ligeledes fremhæver han Grønlændernes «begierlighed efter præster» og beretter, at de «begierede af Matthias Ferslev, førend de har villet handle med hannem, at hand først skulle fortelle dem noget om Gud.»

Dette havde til følge, at der indledes en længere forhandling med Holland, og at Jac. Sewerin omsider fik tilladelse til at lade sine

skibe «armere» for at haandhæve sin ret, dog at der udvistes al fornøden forsigtighed.

Det faldt i Fersleffs lod at træffe den afgørende bestemmelse om at gaa angrebsvis tilverks, da der derefter frembød sig en anledning dertil. I juni 1739 var han med 3 af Sewerins skibe paa handel i Diskobugt, da de i «Maklykout», det senere Jakobshavn, traf 4 hollandske skibe, der laa inde i havnen i fuld handelsvirksomhed og ikke vilde parere ordren til at forføje sig bort. I en kort memorial, dateret «Christianshafns gallaj udenfor Maklykout under seigl den 6 juni 1739» giver han skipperne J. Bendsen, Nic. Fyneboe og J. Baanke det raad «ikke at lade os tvinge fra vores ræt, hvilket vilde føde et slet foster af sig i tiden», hvorefter de tre skipperne lagde sig udenfor havnen og efter forgæves opfordring paany til bortsejling gav Hollenderne det glatte lag og tvang dem til overgivelse. Mandskaberne sendtes bort og de 4 skibe gjordes til prise. I en memorial, dateret «Christianshaabs hafn d. 27de juli 1739» og underskrevet af Fersleff og alle 3 skipperne, gives en indgaaende beretning om dette Grønlands eneste «søslag», der iøvrigt trods al protest havde tilfølg, at de fremmede skibe fremtidig holdt sig bedre i skindet og koloniens handel som følge deraf tiltog. Hertil bidrog dog ogsaa, at der nogle gange opsendtes et orlogsskib, som gjorde krydstogter i Diskobugten. —

Fersleff havde ogsaa andre vanskeligheder at kæmpe med i sin handelsvirksomhed med Grønlenderne end den ovennevnte, dog nærmest af komisk art. Engang kom en mand til kolonien for at handle. Han erklærede, at han ogsaa skulde købe noget pr. kommission, han havde «brev» med derom. Nu fremviste han et stykke træ, paa hvilket der med sod var tegnet noget, der lignede et omvendt V. Ingen forstod, hvad det skulde betyde, før kommissionæren oplyste, at meningen var — et par bukser. En anden gang negtede en mand pure at overlade købmanden sit indsamlede spek. Paa spørgsmaal om grunden dertil erklærede han, at han frygtede for, at hans syge barn skulde blive uroligt, naar spekket kom ud at sejle og skibet omtumledes af bølgerne.

Ogsaa med det europæiske mandskab ved kolonien havde Fersleff mange genvordigheder. Det viste sig, at han i sin tid havde gjort ret i at ønske sig norske bønderkarle i stedet for de sædvanlige folk. Disse var Holmens matroser og haandverkere, og gennemgaaende overmaade ryggesløse. Skælden, banden og slagsmaal hørte til dagens orden. 1738 maatte tømmermanden hjemsendes «for hans onde og ugudelige væsen». Og 1739 døde en matros, der efter Paul Egedes sigende «ikke var værd, at han skulde leve paa jorden — — en kæde af lutter ugudelighed, bander og eeder, vare hans morgen- og aften-

bønner, og med de samme endte hand og sin tale, da hand nogle tiimer før sin død miste baade hørrelse og maalet». Som søfolk i grønlandske farvande viste de sig ogsaa ved adskillige lejligheder «meget ubekvemme».

Fersleffs konstitution taalte godt det nordgrønlandske klima, hvortil naturligvis bidrog, at han stedse var ude paa farten baade sommer og vinter. Men i marts 1737, da kolonien hærgedes af en blodgangsepidemi, og alle Europeerne undtagen Paul Egede angrebes, blev ogsaa han «anstukken» af sygdommen og svævede længe mellem liv og død. Paul Egede maatte doktorere, saa godt han formaede. Han holdt liv i patienterne med vandgrød, som han var en mester i at koge, men ellers «maatte han lade enhver faa det middel, han selv ansaa bedst, en fik grød af kalk, en anden tyttebær, en tredie kogte tobaksblade». Kulden var under dette saa streng, at spiritus frøs indendørs.

En anden gang var Fersleff ligeledes nær ved at sette livet til. Nytaarsdag 1739 opstod der en forfærdelig føhnstorm, som rystede kolonihuset i dets grundvold, slog taget af og væltede skorstenen. Købmanden, som vilde lukke loftslugen, der var sprunget op, blev slynget henad gulvet med en saadan kraft, «at han blev optagen og indbaaren som død». Han kom dog til sig selv igen, men var «ilde saaret baade i ansigtet og hovedet». Paul Egede maatte atter agere doktor, han lappede paa ham med peruviansk balsam og fik ham efter 4 ugers forløb paa benene igen. Husenes nødtørftige reparation maatte han ligeledes forestaa, da Fersleff var ganske ude af stand til at foretage sig noget derved. —

I Christianshaab fødtes børnene *Thomas Fersleff* (ca. 1734) og *Adelus Kirstine Fersleff* (ca. 1735), saa at købmandsfamilien ved sin hjemrejse i sommeren 1739 bestod af mand, hustru og fire børn.

Efter sin hjemkomst til København søgte Fersleff forskellige embeder i Danmark og Norge, men en tidlang forgæves. Han indgav da 12 januar 1741 en memorial til missionskollegiet, hvori han — «som i 16 aar skal have giort tjeneste ved det grønlandske dessein» — søgte kollegiets rekommendation til at «erholde frihed til at handle paa Grønland uden præjudice for Msr. Sewerin, for derved at skaffe med tiden een fuldkommen efterretning om landets søndre parter, som endnu ligge øde, de fremmede til deel, hvilket hand haaber meget at skulle contribuere til Hs. Mts. gudelig intention mod landets indbyggere». Helst ønskede han, at denne besejling kunde ske for kgl. regning. Bekostningen derved anslog han til 2000 rd.

Missionskollegiet resolverede, at forslaget skulde tilstilles Sewerin

til erklæring. Dette skete, men han erklærede det «ikke at være til nogen nytte» og «gandske præjudiceerligt» for sit monopol. Det bortfaldt imidlertid af sig selv, idet Fersleff 24 februar 1741 udnevntes til borgmester i Helsingør.

Under opholdet i København var hans hustru død 25/4 1740,¹ og han giftede sig nu paany. Ifl. Helligaands kirkebog i København blev onsdag d. 3 maj 1741 «Snr. *Mathias Fersløw*, borgmester i Helsingør», og «Madem. *Anna Kirstine Dalager*, en jydsk fruentimmer», viede i huset hos «frie-brøgger Peder Goë's i Snaregade med kgl. bevilling». Vielsen foretoges af mag. Kaasbøll, der fik «et standsmæssigt honorar» (10 rd.). Fersleffs anden hustru var født 4 januar 1718, antagelig i København, som datter af senere strandrider i Gaabense paa Falster Jens Laursen Dalager og hustru Anna Goë, og søster til de senere Grønlandskøbmand Lars og Christopher Carl Dalager. Aaret efter sit giftermaal blev Fersleff svoger til Jac. Sewerin, idet hans kones søster Maren Dalager blev dennes tredie hustru. I sit andet egteskab blev Fersleff far til 9 børn, to sønner og syv døtre, af hvilke en søn og to døtre døde som børn. —

Fersleff var dog endnu ikke færdig med Grønland. I missionskollegiets møde 23 dec. 1746 fremlagdes koncept til en skrivelse med opfordring til at «indgive betænkning om handelens saavel som missions verkets bedre anleggelse udj Grønland, naar den med Sewerin nu oprettede octroy tilkommende aar er til ende». Det besluttedes, at opfordringen skulde tilstilles «Hr. superintendent Egede, Mr. Rasch, kgl. foged i Lofoden udj Nordlandene, og borgmester Ferslew i Helsingør».

Ved kollegiets møde 18 marts 1747 refereres derefter, at «borgmester Ferslew har 13de passato indsendt sine tanker om det grønlandske dessein». Betenkingen, der kun fylder faa foliosider, former sig nærmest som et forslag om Islendinges og Nordlendinges etablering i Sydgrønland med detaillerede beregninger over omkostningerne derved.

Endelig var borgmester Fersleff i 1750, da det almindelige oktrojerede handelskompagni havde overtaget handelen og besejlingen paa Grønland efter Sewerin, tilforordnet for at give underretning om den grønlandske handel, ved hvilken lejlighed han bl. a. udarbejdede instruks for de grønlandske købmænd. —

At borgmesterembedets indtægter ikke ret vel forslog til Fersleffs store familie, kan ses af, at han i 1747, da missionskollegiet henvendte sig til ham med anmodning om at afgive betænkning om de grønlandske forhold, greb lejligheden til at bede om «at maatte erindres

¹ Ved skiftet oversteg boets gæld indtægten med 13 rd.

enten med forflyttelse til noget bedre eller et lidet tillæg til sin subsistence». Hvorvidt han har opnaaet det sidste, kan ikke oplyses, men da han ved sin død ejede en gaard paa Stengaden i Helsingør, maa hans kaar vel efterhaanden være forbedrede. Forflyttet blev han ikke, men døde i embedet den 18 marts 1763. Hans lig blev under fuld ceremoni og ringning med alle klokker nedsat i en muret begravelse i den nordre gang under koret i Helsingør St. Olai kirke 25 marts.

Ved skiftet efter ham udviste boet en indgæld paa 1361 rd., men en udgæld paa 1474 rd., hvorfor enken ved kgl. resolution af 25 dec. 1767 fik bevilling til, at boet maatte forblive urørt til hendes død. Hun fik i pension fra Helsingør hospital 52 rd. og døde i Helsingør den 13 maj 1790, begravet 19 maj. —

Tilslut skal gives nogle oplysninger om de i Grønland fødte børn, saavidt deres skebne kendes.

Ved sin forbindelse med det almindelige handelskompagni 1750 fik borgmester Fersleff sin eldste søn antaget i dettes tjeneste i Grønland. «Assistenten *Andreas Mathias[sen] Fersløff*» udgik i vaaren 1750 med skibet «Jubelfæsten», skipper Ole Kraft, sammen med «oberkøbmand» N. C. Geelmuyden (se denne) via Frederikshaab og Godthaab til Christianshaab, hvor han som «compagniets betient» skulde være overværende ved koloniens overlevering til Sewerins tidligere derværende betjent, købmand Bent Jacobsen Lund. Denne skulde ifl. sin instruks «med fliid informere den ham til hielp medsendte assistent Fersløff, at hand kand gjøre sig habile og skikket i sin tid handelen der at forestaae». Hans ophold i Grønland blev dog ikke af lang varighed. Allerede 1752 hjemgik han efter ansøgning «formedelst hans legems svagheds constitution» og døde før faren uden at efterlade sig livsarvinger.

Den eldste datter *Anna Magdalena¹ Fersleff* nevnes som fadder i St. Olai kirke 1749. Hun blev 4 sept. 1754 gift med borger i Helsingør Hans Jensen Fredboe (1682—1771) og efter hans død 29. sept. 1771 med købmand Christian Sieverts (1727—1804). Hun døde i Helsingør 2 aug. 1795. Hun var barnløs i begge egteskaber. Ved hendes sidste mands død tilfaldt boets kapital 4650 rd. hustruens 5 halvsøstre.

Sønnen *Thomas Fersleff* tog 14 maj 1761 borgerskab som købmand i København, hvor han døde før 1790 uden livsarvinger.

Datteren *Adelus Kirstine Fersleff* var vanfør og blev 31 aug. 1764 optaget i Helsingør hospital, hvor hun døde 1770, begravet 5 sept.

¹ Kaldet Malene.

CHRISTIAN FREDERIK FLEISCHER

Missionær.

Christian Frederik Fleischer er født den 5 september 1781 paa gaarden Loftesnes i Sogndal som eldste søn af sorenskriver Michael Fleischer (1747—1815, søn af tidligere proviantforvalter i Grønland Joh. Sechmann F., se denne) og hustru Catharina Vilhelmine Castberg.

Efter at være forberedt af huslærer i hjemmet blev han 13 aar gammel sat i Bergens katedralskole, hvorfra han efter tre aars forløb dimitteredes af rektor Arentz til Københavns universitet. Her absolverede han 9 september 1797 «examen artium» med karakteren *haud illaudabilis*, tog efter et halvt aars forløb «anden examen» og 29 juli 1800 theologisk attestats med karakteren *non contemnendus*, hvorefter han prædikede for dimiss, hvilken præstation bedømtes til *haud illaudabilis*. Samme karakter fik han for den kateketiske prøve.

Nu blev han af foreldrene kaldt hjem «for at undervise en yngre broder i de akademiske videnskaber» og forlod København i oktober 1800. I mandtalslisten for Sogndal pr. 1/2 1801 findes anført under Loftesnes: Christian Frederich Fleischer, ugift, 20 aar gammel, *candidatus theologiæ*. Hans elev, broren Michael, var 11 aar gammel. Desuden var der tre søstre i alderen 13, 14 og 18 aar. Paa gaarden var 2 «contoir-folk», hvoraf den ene var «fuldmægtig», samt 3 tjenestekarle og 4 piger. Foreldrene var 54 og 47 aar gamle.

Her tilbragte Fleischer nu 5 aar som lærer, medens han tillige flittig «øvede sig paa prædikestolen». I sit «vita» i Sjællands stifts bispeprotokol siger han, at han var «opdrager af drenge», saa han har foruden broren tillige holdt skole for flere af bygdens «konditioneredes» børn.

I annekssognet Kaupanger boede paa gaarden Hovland «capitaine ved de nationale» Hans Knagenhielm Heiberg (1754—1809) og hustru Anne Sophie Falch (1759—1830) med deres 3 børn, af hvilke det eldste, datteren *Ingeborg Marie Heiberg*, født 2 september 1781, var kandidat Fleischers forlovede. De blev gift 24 juni 1804, uagtet han

stadig var uden embede, som han jo paa grund af manglende alder hellerikke kunde ha faaet. De klarede sig dog igennem ved det, han fortjente ved at holde skole.

Imidlertid kom der snart barn, og Fleischer maatte se sig om efter noget, der gav større indtægter. Paa grund af sin eksamenskarakter kunde han foreløbig ikke søge sogneprestembede, residerende kapellanier var der ikke mange af, og personel kapellan kunde han vel som gift ikke vente at blive. Han indsendte da en ansøgning til missionskollegiet, dateret 30 marts 1805, i hvilken han udtaler, at han «hierteligen attraaer» en missionærpost paa Grønland, som han «næst Guds bistance tør haabe at skulle i sin tid bestride til det høye collegii fornøjelse». Han forklarer dernest, at grunden til hans ringe eksamenskarakter var den, at han «hastigst muligt» paa grund af farens ringe kaar «som pensionist og afskediget som soren skriver» havde maattet fuldende sit «academiske cursus», hvorefter han havde «begivet sig til Norge» og der giftet sig med en ubemidlet pige; da han derfor ikke har haab om at «komme i tour som personel capellan», og hans karakter ikke endnu kan skaffe ham andet embede, maa han «søge gradatim at bane mig vej til embede i det geistlige fag, hvortil jeg har opofret mig og anvendt mine yngre aar».

Fabricius turde ikke tilraade hans antagelse, da han som gift vel maatte udsendes snarest muligt, og saaledes ikke kunde faa tid til sprogforberedelse, og kollegiet afslog derfor i første omgang ansøgningen, uagtet denne var ledsaget af en fin anbefaling fra provst Christie i Sogndal, i hvilken det siges, at den unge Fleischer har «udmærket sig ved et meget stille, ordentlig og sin lærdom overensstemmende levnet og conduite, med flid dyrket den theologiske litteratur» og øvet sig i at prædike baade i Luster prestegæld under sin søster, provstinde Daaes naadensaar og i Sogndal hos provsten selv.

Hans svigerfar, pensioneret kapt. Heiberg, var imidlertid paa den tid i København og indsendte nu herfra en pro memoria af 4 maj 1805, hvori han gentager svigersønnens ansøgning paa hans vegne. Han siger her, at han formoder, at afslaget skriver sig fra ængstelse for at Fleischer som gift skal komme til at ligge kollegiet til byrde, men forsikrer, at baade hans datter og svigersøn er økonomiske og tarveligt vant, hvilket for Fleischers vedkommende kan bevises derved, at han kom hjem til Norge fra universitetsopholdet uden gæld, skønt hans far ikke havde kunnet gi ham saa meget som «i almindelighed ansees fornøden til daglig nødvendig udkomme». Endelig tilføjer han, at svigersønnen er villig til, om det kræves, at renoncere paa de ellers med alumnusposten forbundne stipendier.

Dette hjælp, og Fleischer blev antaget uden afslag i stipendierne.

Imidlertid ønskede Fabricius, at han «icke maatte bie forlænge med at komme herved fra Norge, for derefter at faae nogen underviisning i sproget, at det icke skal gaae med ham, som flere for sildig antagne, at komme aldeles uforberedt til landet». Der blev derfor sat pres paa og afsendt ilbrev.

Fleischer var imidlertid paa besøg i Christiania og blev der «communiceret at være udseet til missionair og præst paa colonien Julianeshaab». Han siger senere herom: «anseende denne vocation som et vink af forsynet, reiste ieg, uagtet min familie fraraadede mig samme, strax tilbage til Bergen for derfra at fortsætte reisen til Kiøbenhavn». Dette kan kun betyde, at han har hentet sin hustru og søn i Sogndal og straks taget dem med til hovedstaden, og at nogle af deres slegtninge da har faaet betenkeligheder og fraraadet dem at rejse til Grønland. Det kan neppe ha været hans far, der har gjort dette, hans slegt var jo nøje knyttet til dette land. Hans svigerfar kan det efter ovenstaaende hellerikke ha været. Snarere har det været hans mor og svigermor, særlig kanske den sidste, hvis bror, fhv. købmand Michael Falch i Sukkertoppen, havde faaet sit helbred nedbrudt ved Grønlandsopholdet.

Ved sin ankomst til Kjøbenhavn blev Fleischer «antagen som missionair og seminarist ved det grønlandske seminarium», men fik — som af Fabricius frygtet — ikke lang tid til at forberede sig i sproget, idet han allerede 22 februar 1806 modtog kgl. vokation til embedet i Julianehaab og ordineredes 28de samme maaned i Frue kirke af biskop Balle tilligemed to andre Grønlandsprester, Hartz (se denne) til Egedesminde og Johan Jessen til Frederikshaab.

Under opholdet i Kjøbenhavn forøgedes familien, idet deres andet barn, *Hans Knagenhielm Fleischer*, fødtes 1 februar 1806. Det blev derfor nødvendigt navnlig af hensyn til den forestaaende overrejse at søge huslig hjælp, og Fleischer engagerede derfor den 27-aarige jomfru Annette Christine Been, som blev hos familien under hele dens Grønlandsophold. Da de af købmand Mørch til Julianehaabs menighed skenkede vasa sacra, kalk og disk af sølv, ikke maatte benyttes paa rejser ud i distriktet, forsynedes Fleischer ved udrejsen med et tilsvarende set af tin.

14 april indskibede familien sig og forlod Kjøbenhavn ombord paa skibet «Der Frühling», ført af kapt. Kettelsen. Som passager medfulgte desuden mineralogen Carl Ludwig Giesecke.

Efter en overrejse paa 6 uger og to svære storme, «wovon der leztere im Atlantischen meere uns den garaus zu machen drohte», (Gieseckes dagbog), naaede de endelig 31 maj i havn ved Frederiks-

haab. Fleischer havde ordre til straks at gaa til Julianehaab med konebaad for at være en tid sammen med sin formand inden dennes hjemrejse, saafremt skibet ikke meget snart vilde fortsætte rejsen derhen. Ingen af delene lod sig imidlertid gøre, men som Giesecke udtrykker sig: «wurde zu wasser, weil das eis, der uns im wege lag, nicht zu wasser werden wollte». De maatte derfor foreløbig slaa sig til ro i Frederikshaab.

9 juni var skibet færdigt til afgang, og da isen saa skikkelig ud, lettedes anker. I begyndelsen gik det ogsaa nogenlunde med at komme frem, men efterhaanden blev isen tættere, og 14 juni maatte de søge nødhavn ved Arsuk, kort nord for det nuværende kryolitbrud Ivigtût. Her havde de en dag nær tilsat skibet, idet en pludselig opkommende sydvestorkan sprengte landtovene og skibet drev for ankeret. I sidste øjeblik lykkedes det at faa det andet anker til at tage bund, da skibet kun var nogle faa meter fra klipperne. 19 juni forsøgte de at komme videre, men blev snart indesluttet af isen, en svær strøm satte denne haardt ind paa skibet, og et stort isfjeld, hvis skønne safirblaa farve de netop havde beundret, styrtede med et forfærdeligt brag sammen og satte sø og is i voldsom bevægelse. Skibet led dog ingen overlast, og det lykkedes dem dagen efter at naa en nødhavn, hvor de under en flere timers haard storm blev fuldstændig blokerede af isen og maatte ligge i mange dage. Først 9 juli naaede de Julianehaab og kom for sent til at treffe Fleischers formand, som forlængst var rejst fra landet.

Bestyreren af Julianehaab, købmand J. C. Mørch, stod i begreb med at rejse paa besøg til fedrelandet, og assistenten, Schythe, havde overtaget kolonien som vikar for et aar. Han og Fleischer kappedes om at bistaa Giesecke under dennes ophold og rejser i distriktet og nevnes med stor taknemlighed af ham i den anledning; Fleischer laante ham sin konebaad til rejserne ind i fjordene. Den samme venlighed og gæstfrihed viste han og købmand Mørch atter Giesecke, da denne i 1809 igen kom til kolonien og berejste distriktet i videnskabeligt øjemed. —

20 juli 1806, 7 søndag efter trefoldighed, holdt Fleischer sin «indtrædelsesprædiken» baade for den europæiske og den grønlandske menighed ved kolonien, og i nogle aar levede familien nu et stille og fredeligt liv ved dette afsides sted, i god forstaaelse med Grønlanderne og i harmoni med sine europæiske kolonifæller. Der holdtes hyppig Gudstjeneste paa norsk og aarlig flere gange altergang, hvori alle, høje og lave, deltog, og hvor Fleischer ogsaa betjente sig selv med sakramentet. Ogsaa med de herrnhutiske missionærfamilier i Lichtenau, 8 mil syd for Julianehaab, levede Fleischer i bedste forstaaelse og besøgte dem altid paa sine rejser sydover i distriktet.

I Julianehaab fødtes to børn, *Vilhelmine* 2/8 1808 og *Anna Sophie* 12/9 1810. Ved begges daab var købmand Mørch og kone, jomfru Been og begge assistenter, Schythe og Kragh, faddere, ved den sidstes tillige en herrnhutisk missionær. Ligeledes stod Fleischer og hustru fadder til købmandens børn.

Men krigen kom og afbrød idyllen. I hele krigsperioden kom intet skib til Julianehaab. I de første aar klarede man sig dog nogenlunde trods sterkt formindskede proviantrationer, dels fordi oplagene ved denne afsides koloni var større end andre steder og dels fordi familierne holdt kreaturer, ligesom man fik nogen tilførsel fra de kreaturholdende Grønlandere, Anders Olsens efterslegt, ved Igaliko inde i Julianehaabsfjorden. Men efterhaanden slap forraadene af proviant og manufakturvarer i pakhusene op, og kreaturbestandene reduceredes til nesten intet, idet man maatte gribe til at slagte af dem alt, hvad der paa nogen maade kunde undværes. De sidste aar led Fleischer's derfor ligefrem nød, de maatte tiltigge sig sælhundekød og andet af Grønlanderne, som ikke vilde modtage de grønlandske penge-sedler i betaling, da de intet kunde købe for dem i butiken, ja de maatte endog selv søge bidrag til spisekamret ved at fiske, samle muslinger o. lign., ligesom de maatte klæ sig paa eskimoisk i skind, saavidt de overhovedet kunde skaffe sig saadant.

Da der ikke paa nogen maade kunde fremskaffes nogensomhelst tilførsel af levnedsmidler, blev tilstanden tilsidst saa elendig, at Fleischer, «som med kone og børn i afvigte vinter har følt alle hungerens kvaler», i sommeren 1811 indskibede sig med familie paa galeasen «Sælhunden», der laa ved Julianehaab og som af inspektør Myhlenphort bestemtes til under assistent Kraghs førerskab at gaa til Europa — «for ved en reise til det første det bedste land at redde sig fra hungersdød».

14 juli 1811 fik inspektør Myhlenphort at vide, at galeasen «Sælhunden» var ankommen til Frederikshaab og kunde ventes «med første føyelig vind» til Godthaab, og at med den agtede Fleischer med familie samt assistent Schythe og «en Jomfrue Been» at hjemgaa, og at missionær Jessen ved Frederikshaab, hvor tilstanden ikke var stort bedre end ved Julianehaab, vilde slaa følge med dem. 8 dage senere erfarede inspektøren, at galeasen laa i en udhavn syd for Godthaab, hvorefter han straks sendte sin konebaad afsted for at hente Fleischer med familie ind til Godthaab. Hertil kom de 25 juli.

Da det imidlertid nu meddeltes, at der vilde komme forsyning ud fra Danmark dette aar, besluttede missionær Jessen at vende tilbage til sin post, og Fleischer lod sig overtale til at afløse presten Wolf i Godthaab, idet inspektøren med vanlig beredvillighed gav ham tilsagn om et vist kvantum proviant i det kommende aar.

I Godthaab boede Fleischer's i missionærboligen, to værelser og køkken, der var indrettet i den ene ende af kirken. Da Jomfru Been, der var blit forlovet med assistent Schythe, sammen med denne var rejst med galeasen til Europa, var der tilstrækkelig plads til familien, som her fik bedre husrum end i Julianehaab, hvor bekvemligheden ikke var større. Men en orkan, der rasede 1 oktober, ramponerede kirken og boligen sterkt, og da det kneb med materialer, blev den kun utilstrækkeligt repareret, og da det blev en meget streng vinter og brensdelsforraadet var knapt, blev kulden «meget følelig» for prestefamilien.

I julen var vejret meget uroligt, og Fleischer, der havde bestemt at holde Gudstjeneste for Europeerne 1 juledag efter den grønlandske, maatte udsette det til en anden dag, da kirken var for kold. Nyt-aarsaften var vejret derimod bedre, og han, inspektøren og flere andre gik til Ny Herrnhut og overværede brødrenes nyttaarsnatsgudstjeneste, «som var temmelig højtidelig».

Efter nytjaar vedvarede kulden og tog endnu sterkere til, saa at Godthaabsfjorden, hvad meget sjældent indtreffer, var tillagt med is i flere omgange til langt hen paa vinteren. Fleischer, der tillige skrantede meget, kunde derfor sletikke komme nogen steder udenfor kolonien, men maatte nøjes med at holde de sedvanlige Gudstjenester m. m. for Grønlenderne og Europeerne ved selve stedet. —

I sommeren 1812 indløb der brev fra missionskollegiet med tilladelse for Fleischer til at hjemgaa, hvis hans helbred vedvarende var slet og han fremdeles ønskede det. Iøvrigt gjaldt tilladelsen alle missionærer «paa grund af den forfatning, man lever i i Grønland». Blot skulde han og Jessen efter fælles overleg fordele det sydlige Grønland mellem de dueligste indfødte kateketformænd og træffe aftale med disse om tillige at besøge anneksmisionerne samt føre journaler og kladdekirkebøger. For at forebygge usædelighed skulde de tillige autoriseres til at «legalisere» egteskaber saaledes at vielse skulde finde sted naar der atter kom prester til landet. Endelig skulde de træffe aftale med inspektør Myhlenphort om velvilligst at paatage sig at føre et vist tilsyn med missionen under vacancen.

Fleischer tænkte alvorligt paa at blive paa sin post, da han ansaa det for uforsvarligt, at Sydgrønland helt blottedes for missionærer. Men da han vedvarende skrantede og da tiden gik hen til 1 august, uden at der endnu var kommen anden tilførsel til kolonien end noget mel og gryn, som hentedes fra den med galeasen «Sælhunden» til Sukkertoppen udsendte last, og proviantmanglen derfor igen blev følelig, besluttede han at benytte tilladelsen til hjemgang.

27 juli kom Jessen, hvis pligtige tjenestetid nu var udløbet, og

som erklærede bestemt ligeledes at ville hjem. De traf da i fællesskab de af missionskollegiet anviste forholdsregler. 16 august holdt Fleischer afskedsprædiken i Godthaabs kirke og indskibede sig i galeasen «Sælhunden», der stadig førtes af fhv. assistent Kragh og som imidlertid omsider var kommen til Godthaab, og med denne forlod han Grønland med kone og børn i straalende smukt vejr søndag den 23 august i følge med sin embedsbror.

Hjemrejsen med det sterktlastede og overfyldte lille fartøj blev forfærdelig. Efter de første dages godvejr «omringedes skibet af iisbjerger i frygtelige storme, og al frelse syntes sperret. Enhver omborde, min hustru med et barn i hver arm, og jeg selv med et barn i hver arm nedlagde os i forventelse af sønderknuselse mellem iisklipperne, men bestemt til flere lange og mange lidelser aabner en spalte i isen os udgang til frelse».

Efter 4 ugers omtumlen kom galeasen til Leith i Skotland, hvor lasten skulde opløses og gennemgaas ifølge den meddelte licens. Her maatte Fleischer «optage en betydelig sum penge» (48 £ st.) for at ekvipere sig med hustru og 4 børn, der «ikke havde andet legems skjul end grønlandske skind klæder», da andet «ikke var at bekomme i Grønland», idet «al communication mellem dette land og Europa var ophørt i 3 aar og følgelig al tilførsel stoppet».

I Leith og Edinburgh opholdt familien sig i 5 uger, hvilket naturligvis ogsaa medførte stor bekostning, og begav sig derefter igen ombord paa galeasen, der nu satte kursen efter København. Efter lang tids modvind i Skagerak maatte skibet søge ind til Ulvøund østfor Christiansand. Her nedkom fru Fleischer 4 dage efter med det femte barn,¹ der fødtes 1 november 1812 og døbtes *Johan Sechmann*. Men dette medførte, at skibet imidlertid afgik til København og efterlod familien. Denne maatte da, blottet for alle midler, søge assistance hos konsul Isachsen i Christiansand, grønlandsk handelskommissionær, af hvem de forstraktes med 800 rd., og saasnart hustruens tilstand tillod det, efter 9 ugers forløb «midt om vinteren og daglig udsat for fiendtlige kapere» rejse langs kysten til Bergen, hvortil de ankom juleaftens dag. Herfra flyttede de «15 mile ind i landet til Sogn, i haab om der at kunde leve noget lettere».

Efter at han var bleven vel installeret her, «gav rygten haab om at komme søværts til København», og han begav sig da straks tilbage til Bergen «for at afvarte skibsleilighed», men forgæves; efter

¹ Fleischer skriver: «som jeg formoder har de skrækelige lidelser og døds angester, hun lige fra Grønland af har udstaaet, fremskyndet hendes nedkomst længe før tiden.» (Brev til missionskoll., dat. Bergen 1/1 1813.)

3 maaneders «bekostelige ophold» maatte han rejse hjem igen med uforrettet sag.

Foreløbig var da under de nærværende forhold ikke at tænke paa at faa embede. Fleischer fik af kongen en «gratification» paa 300 rd. Men disse kunde kun hæves i København, hvortil det var ham umuligt at komme. Han maatte da indtil videre laane sig frem og kom derved i gæld. Omsider rejste han i vinteren 1814 til Christiania, hvor det ved Christian Frederiks «særdeles naade» lykkedes ham i april at faa udbetalt pengene. Men — «disse 300 rbd. aflistede reisen til og fra Christiania mig, saa at jeg ved min tilbagekomst til familien var i samme kummerlige forfatning».

Nu søgte Fleischer samtidig Bjelland sognekald i Christiansands stift og Hafslo i Bergens stift. Hans ansøgning om sidstnevnte kald, dateret 1 juni 1814, er bevaret. Han skildrer her med levende farver sine mange genvordigheder og bønfaller om at blive kaldet, «saafremt ej Bjellands sognekald allernaadigst maatte forundes mig», idet hans økonomiske forfatning nu er helt fortvivlet; han har ganske vist paa-rørende i Sogn, «men som tiderne have saaledes forarmet, at de selv mangle, og dog maae jeg, men, hvor tungt at modtage, tage en smule her, og en smule der, for at undgaae at see mine børn omkomme».

Da han intet nermere hørte om sine ansøgningers skebne, bøn-faldt han 31 august 1814 Norges konge om «at maatte forundes for det forløbne aar fra 1 august 1813 til 1 august 1814 en gratification af 300 rd. lignende den kongen af Danmark allernaadigst behagede at forunde mig for 1812—13». Han gentager her sine hidtidige fata og begrunder sin ansøgning med, at han nu ved disse «og endelig ved at leve i 2 kostbare leveaar uden den allermindste embeds ind-tægt» er bleven «saaledes nedtrykket i giæld, at jeg, omend megen lykkelige tilstødte mig, ikke seer mig i stand til at kunne afbetale samme, og saa meget mindre at kunne ofre noget til mine børns opdragelse». Han stilling «er højst smertelig», og her er han «betaget den dog i Grønland havde resource, at søge med min familie blandt de der værende indfødte livets ophold af kobbekjød, tran, muslinger, tang etc. for at tilfredsstille hungeren».

Ansøgningen fik følgende paategning af komiteen for oplysnings-væsenet, undertegnet af biskop Bech og professor G. Sverdrup: «Ved at fremsende denne ansøgning — — — om at forundes en gratifica-tion af 300 rd. og som formentlig vilde under uforandrede omstæn-digheder bleven ham fremdeles forundt indtil hans befordring: vover comiteen at anbefale det ansøgte til naadigst indvilgelse.» Men stats-raadet afslog det: «Den her værende regering troer sig ei bemyndiget til at bevilge denne ansøgning, da det ansøgte gratial bør betales af

den danske regering, hvis den finder det passende.» Afslaget er under-
tegnat: Treschow.

Da Fleischer indsendte denne ansøgning, var han sig selv uaf-
vidende bleven befordret. Hans ansøgning af 20 april 1814 om Bjel-
lands sognekald fik ganske vist af komiteen for oplysningsvæsenet
den paategning: «Ansøgeren har man tilraadet at reise til Danmark,
da han er dansk embedsmand.» Men i komiteens koncept til indstil-
ling kom han med som nr. 2 og her hedder det:

«*Nr. 1:* Hr *Qvist*, sognepræst til Næsodden, før i 7 aar sogne-
præst i Kistrand og Koutokeino, derefter til Kjøbenhavn at
sollicitere 2 aar.

Nr 2: Hr *Fleischer*, der ligesom Hr. *Qvist* har været under
en haard og barsk himmelegn, men ikke i halv saa lang tid i
embede, fortjente for sin duelighed og retskaffenhed, samt de
trængende omstændigheder, hvori han befinder sig, og under-
danigst anbefaling til naadigst befordring. Men, da han som
missionair i Grønland bør søge forfremmelse i Danmark, hvor
han formentlig ganske vist vil erholde den, drister committe-
en sig ikke til at indstille ham.»

Han blev imidlertid udnevnt og kan vel saaledes takke Christian
Frederik for embedet. Der gik imidlertid lang tid hen, før han mod-
tog udnevnelsen.

1 nov. 1814 skriver han fra Bergen, at han under 1 oktober har
faaet bud fra biskop Brun, at han under 31 august er udnevnt til
Bjelland og at hans kaldsbrev ligger til indløsning mod 40 rbd. S. V.
Det maa da tillades ham at gøre det høje statsraad opmærksom paa,
hvor uhyre besværligt og bekosteligt det er for ham at rejse paa denne
tid af aaret med kone, 5 børn og pige først 16 mil fra Sogn til Bergen,
derfra til Mandal omtr. 45 mil til søs og derefter 4 mil til lands op
i fjeldet — foruden de kostbare rejser han tidligere har maattet fore-
tage, og hvorved han er sat saaledes tilbage, at han neppe nogensinde
vil kunne komme ud af sin gæld. Han beder derfor om at maatte
forundes kaldsbrevet gratis. Hans tilstand er bleven yderligere for-
værret ved at formanden i Bjelland Hr. Arentz har ansøgt om, og
virkelig faaet, tilladelse til — til største tab for eftermanden — at
faa naadensaaret forlenget fra successors kaldsbrevs dato, skønt hr.
Arentz desforuden «nyder sit embedes fulde indkomster af domkir-
kens residerende kapellani i Bergen». Han anfører ikke dette af mis-
undelse, men ene og alene i haab om, at statsraadet vil tage hans
ulykkelige forfatning i betragtning, idet han endnu nesten et aar
skal leve med 8 mennesker uden indtægter, og maa for tiden opholde

sig i Bergen til foraaret for at «afvarte» skibslejlighed til Mandal eller Christianssand. At hans skebne her «efter 7 aars haarde lidelser i Grønland skulle blive mig saa smertelig, som den nærværende, er ligesaa uforskyldt som højst uventet». Statsraadet dristede sig dog ikke til at give ham kaldsbrevet gratis, men gav ham henstand med betalingen i 2 aar; til den tid kan han vel «have forbedret sine nu yderst fattige vilkaar».

Nu brast imidlertid den haardt prøvede mands taalmodighed. I brev fra Bergen af 20 december 1814 ansøger han om en understøttelse, da han nu «paa 3die aar har levet blot paa venners og families bekostning ved at laane noget her og noget der», ikke har «haft anden soutjeng af regieringen end de 300 rbd som kongen af Danmark allernaadigst forundte mig forrige aar», og: «hvor højlig en hver beklager mig, som kiender noget til min forfatning, kan jeg ikke beskrive». Det var med blandede følelser, han havde modtat udnelsen til Bjelland «ved at see mit haab tilintetgjort om Hafsloe kald i Sogn, hvor jeg paa den tid opholdt mig». Han gjorde sig dog færdig med det samme til at rejse, «skønt min heele kasses beholdning var den gang kun 50 rbd» — og: «gid mine fingre blive lamme, og pennen falde af min haand, om jeg her siger meere end hvad høieste sandhed medfører, nemlig: at jeg haver været nødsaget til at selge mine faae, og til mit fag henhørende bøger, foruden andre nødvendige klædesstøkker, for at stoppe munden paa mine forhungrede børns til marv og been gaaende jammerskriig for føden. Vel haver jeg et liv at opoffre i Fædrelandets tjeneste, ogsaa haver jeg seet døden under forskjellige skikkelser, jeg haver udstaaet meget og befrygter intet, men ikke forestiller jeg mig døden fra en meere smertelig side end at piines af de sjælemartrende næringsssorger.»

Med den lille kassebeholdning rejste han til Bergen i tanke at fortsætte til Bjelland, men fik da at vide, at formanden i kaldet havde faaet naadensaarsforlængelse og altsaa skal nyde kaldets indkomster til 31/8 1815. Hvorfra skal han da selv med familie — 9 personer! — faa livets ophold nesten et helt aar?

Derfor beder han kongen om «en liden understøttelse af 400 rbd. til livets ophold for mig og mine og for dermed at kunne fortsætte rejsen til mit kald, uden hvilken jeg ikke ser mig istand til at forlade stædet, og sandelig min trang fordrer hastig hielp og redning!»

Jeg har ikke fundet nogen resolution paa dette bønsskrift — men vil inderlig haabe, at den arme mand er bleven hjulpet. —

I Sogn havde han mistet den i Christianssand fødte søn, men 14 april 1815 fik han en ny *Johan Sechmann* i stedet. Rejsen til Bjelland kom saaledes ogsaa til at foregaa med et spædt barn. I Bjelland

mistede han sin eldste søn *Michael*, der druknede under badning i Mandalselven nedenfor prestegaarden 16 juli 1819. En ny lille *Michael* fødtes 29 marts 1820, ligesom hans to sidste børn ogsaa fødtes i Bjelland prestegaard, *Frederik Diderik* 6 november 1824 og *Isak Vilhelm* 4 december 1825.

I brev dateret Bjellands prestegaard 11 febr. 1816 henvendte Fleischer sig til sin gamle overordnede missionskollegiet. Anledningen var, at ifl. et cirkulære fra den norske regering skulde enhver, der for eftertiden søger prestekald, nøjagtig anføre, i hvilke stillinger og hvor længe han har været. Paa grund af sit nuhavende kalds lidenhed bliver han snart nødt til at søge befordring. Derfor ber han om en udtalelse ang. sin Grønlandstid. Han fik da — under 18 april 1816 — en saadan, som udførlig opregner de vanskeligheder og strabadser, han havde maattet gennemgaa i Grønland i krigsaarene, udtaler kollegiets fulde tilfredshed med hans embedsførelse — «professor Fabricius, som har igiennemgaaet alle de ang. hans embeds førelse hjemsendte efterretninger, bevidner, at han var en retsindig og nidkjer missionair» — og ender med den erklæring, at han «af sin nødtvungne landing og ophold i Norge nødsagedes at søge den første den bedste befordring». Fleischer gjorde dog ikke foreløbig brug af denne attest, men blev endnu 13 aar, hvor han var. Han er da ventelig kommen til at befinde sig vel i Bjelland trods de smaa kaar.

16 sept. 1825 kaldedes han til sogneprest for Nesodden, men fik tilladelse til at betragtes som ikke kaldet. 20 sept. 1828 kaldedes han til Luster i Sogn, hvor han først ankom 28 aug. aaret efter. Baade her og i Bjelland valgtes han af «almuen» til forligelseskommissær.

5 marts 1834 udnævntes han til sogneprest i Kragerø og Sannidal. Her døde hans hustru 24 sept. 1835 og den nestyngste søn 4 dage senere. Endelig udnevntes han 11 sept. 1839 til sogneprest for Sørum og Frogner.

I Luster var i længere tid Ole Christian Rasch, far til arkivar A. W. Rasch, huslærer for Fleischers børn og blev forligelseskommissær i prestens sted og kasserer ved prestegældets fattigvæsen. Han døde som sogneprest i Hafslø. I Kragerø var Jens Fredrik Berg fra 1836 personel kapellan hos sogneprest Fleischer (siden kateket og førstelærer ved borgerskolen sammesteds). I Sørum havde Fleischer Mathias Sommerschild Heltberg, f. 1810, til kapellan fra 1841 til 1847, da han blev residerende kapellan paa Hitra.

Ikke længe efter døde sogneprest Fleischer den 25 juli 1848 i Sørum prestegaard «efter i flere aar at have lidt under en nedbrudt helbred». Hans grav findes endnu paa Sørum kirkegaard, dækket af en stor jernplade med inskription. Han var den sidstlevende norske embedsmand, der havde gjort tjeneste i Grønland i unionstiden.

FREDERIK FLEISCHER

Købmand.

Frederik Diderik Sechmann Fleischer er født den 23 februar 1783 i Klepp prestegaard paa Jæren som søn af daværende sogneprest her, senere til Nykirken i Bergen og stiftsprovst Philip Fleischer (1745—1807, søn af fhv. proviantforvalter i Grønland, sorenskriver J. S. Fleischer, se denne) og 2den hustru Anne Hegelund Christie (1748—1794).

Da han var knap aargammel blev familien en tid husvild, idet prestegaarden brendte ved en tjenestepiges uforsigtighed. 3 aar gammel kom han med foreldrene til Sunds prestegaard ved Bergen og 8 aar gammel ved farens sidste forflyttelse til denne by. 12 aar gammel fik han stedmor, idet faren giftede sig tredie gang med en datter af biskop Irgens. Sin skolegang fik han i byens katedralskole, hvor hans 2^{1/2} aar eldre bror Edvard Christie allerede gik. I folketellingen pr. 1/2 1801 staar han opført som: «Friederich, 18 aar, paa lat: skolen i Bergen.» Herfra dimitteredes han til Københavns universitet, hvor han 4 juni 1802 tog «examen artium» med karakteren *haud illaudabilis* og derefter tog fat paa det juridiske studium med professor Th. Bugge som privatpræceptor.

Efter et par aars forløb opgav han imidlertid studierne for at gaa til Grønland. Han havde sterke konnektioner til dette land, idet ikke blot hans farfar og flere af Fleischerslegten havde virket der, men ogsaa hans fetre paa mødrene side, de tre brødre Heiberg, som alle samtidig gjorde tjeneste ved kgl. grønlandsk handel. 4 maj 1804 traadte han da ind i samme tjeneste som assistent og udgik til «det nordre inspectorat» faa uger efter.

Efter en kort tid at have gjort tjeneste paa inspektoratskontoret i Godhavn udpegedes Fleischer til assistentsposten i det berygtede Upernavik, det nordligste af alle etablissementer i Grønland, nedlagt

1789 paa grund af de mange dødsfald blandt kolonisterne, men genoptaget efter nogen aars forløb som «forsøg», ledet af en assistent. Han slap imidlertid med skrekken og blev i stedet for placeret ved Ritenbenk som koloniassistent fra 29 august 1804.

Til dette etablissement var han derefter knyttet i 4 aar. 1805 overdroges logen Arveprinsens Ejland, der efter gamle købmand Dalagers død 1799 var inddraget under Ritenbenk, til hans bestyrelse saaledes, at han fra høsten til vaaren ledede hvalfangsten derfra, hvorfor han tituleredes «hvalfangerassistent», medens han hver sommer flyttede ind til kolonien for at hjælpe bestyreren med regnskabssager og togternes igangsettelse. I de tre aar, han saaledes delte sin tid mellem kolonien og logen, lykkedes det ham flere gange at nedlegge hvaler i revnerne mellem vinterisen og forøge koloniens spekproduktion ganske betydeligt.

Da købmand Rousing 1808 forflyttedes, bestyrede Fleischer Ritenbenk i to maaneder, til efterfølgeren kom, hvorefter han udnevntes til «oberassistent» og bestyrer af logen Kronprinsens Ejland, hvortil hvalfangstanlegget Hunde Ejland hørte, fra 20 august 1808.

Det var ikke nogen sinecurepost, Fleischer her fik, men en meget betroet stilling, skønt etablissementet i sig selv hørte til de mindst betydelige og folkefattigste i hele «det nordre inspectorat». Men i krigsaarene rykkede det frem i første række, idet Kronprinsøerne som beliggende yderst i munden af det store hvalterræn, Diskobugt dannede, fra tidlig paa vaaren til ud paa høsten var en søgt havn for de mange engelske hvalfangerskibe, der svermede omkring i farvandet. F. eks. var han i 1812 allerede 11 april i forbindelse med et saadant skib, som lagde til og fortøjede ved iskanten et stykke udenfor øerne.

Englenderne optraadte som regel meget fredeligt, men der gaves dog undtagelser. Saaledes indfandt der sig 25 juli 1809 en engelsk brig, som, da den kom i nærheden af øerne, tonede orlogsflag og forlangte lods for at løbe ind i havnen. Da den imidlertid ingen *ordre* hertil kunde fremvise, negtede oberassistent Fleischer den lods og bøjede sig først for kravet, da Englenderne «brugte overmagten». Det var formodentlig briggens hensigt at oppasse de faa til Grønland udsendte handelsskibe, naar de fulldastede gik hjemad. Inspektøren erklærede Fleischers forhold ved denne lejlighed for «pligtmæssig rigtig» og «berømmelse værd».

Der drevs i krigsaarene en udstrakt snighandel mellem befolkningen og de engelske hvalfangerskibe, og det gjaldt om at passe paa for at forhindre saa meget deraf som muligt. I denne hensigt ordnede Fleischer det da saaledes, at handelsvarerne fra butikken

væsentligst kun kunde købes for grønlandske produkter og ikke for (de ved snighandelen erhvervede) penge — altsaa den gamle tuskhandel om igen. Da befolkningen paa øerne i 1811 indgav klage herover til inspektøren, stillede denne sig ganske paa Fleischers side, idet han rentud erklærede til Grønlenderne: kom med Jeres produkter, saa skal I nok faa varer!

Medens øerne ellers plejede at være fremragende fangsteder, indtraadte der i vinteren 1812—13 misfangst og nød. Skønt Fleischer gjorde, hvad han kunde, for at lindre denne, viste befolkningen, der ved omgangen med de mange fremmede skibe var bleven forvænnet og fordringsfuld, stor «modtvillighed» bl. a. ved at negte at flænse og hjembringe spekket af en tidlig paa vaaren fanget storhval. Men Fleischer klarede situationen ved at udskenke til de arbejdsvillige 1½ gallon rom, som han for grønlandske produkter havde tilforhandlet sig netop i saadan hensigt fra en engelsk hvalfanger.

Et andet for Grønlendere temmelig usedvanligt «oprørsk» trek hændte samme vinter, idet et komplot af 6 mand gentagne gange om natten brød ind i logens pakhuse og ved hjælp af en slags ske paa et langt skaft gennem spundshullerne paa de der liggende fustager «reddede» «anseelige kvantiteter» rug- og hvedemel. Fleischer viste sig dog ogsaa her situationen voksen, idet han fik gerningsmændene saadan stillet i gabestokken for deres landsmænd, at de maatte fortrække fra øerne. Senere forbød inspektøren dem at vise sig der oftere.

Det fremgaar af det ovenfor fortalte, at bestyrerposten paa Kronprinsens Ejland i disse aar krævede en mand med en bestemt karakter, der tillige forstod at tage Grønlenderne paa den rette maade udfra et indgaaende kendskab til deres tanke- og tillige af ubestikkelig redelighed for ikke at falde for den fristelse ved fraternisering med folk, der dog, naar alt kom til alt, tilhørte en fedrelandet fjendtlig nation, at skaffe sig uretmæssige fordele.

Fleischer besad disse egenskaber, derfor blev han mod al sedvane og alle advancementsregler siddende paa denne ellers lidet ansete post krigsperioden over; han er den af alle dette etablissemments bestyrere, som har siddet der længst. Tilmed maatte paa grund af omstendighederne anlegget paa Hunde Ejland midlertidig nedlægges, hvorved hans indtægter selvfølgelig formindskedes, og af samme grund reduceredes mandskabet til nogle faa kolonister, hvorved hans arbejde ligesaa selvfølgelig forøgedes. For nu i nogen grad at opveje dette og som en fortjent anerkendelse for hans fortrinlige bestyrelse udnævntes Fleischer fra 1 juli 1814 til købmand, men blev endnu en tid siddende, hvor han var.

Ogsaa i en anden — og mere betydende — henseende var Kronprinsens Ejland en vigtig og betroet post i disse for Grønland saa vanskelige aar.

1810 bemyndigedes Fleischer til fra de mange anløbende engelske skibe at tilforhandle sig for grønlandske produkter saa meget brød, som paa nogen maade kunde faas, desuden smør, bly, papir, tobak, the, kaffe, løg og sennep samt — saavidt det lod sig gøre — «nogle gallon rom og viineddike». Han skilte sig fra dette delikate hverv saa godt, at Nordgrønlands etableringer under krigen ikke led nær saa megen nød som Sydgrønlands — uden at fedrelandets ære paa nogen maade led skaar derved.

Til Kronprinsens Ejland kom ligeledes de fra engelske handels-huse udrustede proviantskibe, som inspektørerne Motzfeldt og Myhlenphort ved deres forbindelser skaffede frem til undsetning for de betængte kolonier, saaledes i 1811 fregatten «King George», og lasterne oploshedes her. Fra Kronprinsens Ejland fandt der derfor stadig udleveringer sted til andre pladser, hvilket krævede stor paa-passelighed og medførte et indviklet regnskabsapparat, men her fejrede Fleischers koloniadministration gang paa gang triumfer og berømmedes med rette baade i landet og i inspektørens indberetninger til autoriteterne hjemme. At det tilsidst alligevel svigtede med forsyningen til etableringerne, fordi der ikke var mere at administrere, var ikke hans skyld. —

Uagtet Fleischer saaledes var bundet til sine udhavsøer en stor del af aaret paa grund af alle disse gøremaal, var han ikke uden adspredelser, som dog naturligvis maatte søges andensteds. Men den tids betjente gik ikke af vejen for farefulde rejser over oprørt hav sent paa aaret eller over sprekkefyldt, strømskaaret og gyngende is om vinteren for at komme til at nyde hinandens selskab en dag eller to.

26 oktober 1810 tog han efter indbydelse til Godhavn for at delta i et selskab hos inspektøren, hvor der foruden mineralogen Giesecke var 15 «handelsofficerer» forsamlet.

Vinteren 1812 udmerkede sig særdeles i saa henseende. I februar var han saaledes med flere gæster, deriblandt missionær Hartz fra Egedesminde, i Godhavn paa besøg i over en uge, hvor der bl. a. i beskedenhed holdtes fest hos inspektøren, Gudstjeneste med altergang og bivaanedes hedningedaab.

Neppe hjemkommen herfra fik han besøg af inspektøren og Giesecke, i hvis selskab han derefter rejste hele Diskobugt rundt, fra det ene etablerement til det andet, i stedse større kortège, tilsidst 16 sleder i følge, fik besøge sin fetter Hans Mossin Fleischer i Ritenbenk og fulgte derfra med inspektøren til Ūmánaq over Nûgssuaq-

halvøen, derfra tilbage til «bugten» og endte i Godhavn, hvor inspektøren gav selskab for 15 europæiske herrer og 2 damer, hvilket gav Giesecke anledning til den bemærkning, at «es ist etwas seltenes hier im lande in so zahlreicher menge sich des gesellschaftlichen lebens freuen zu können». Først 16 marts kom han atter hjem til sine øer — over gyngende is og i bestandig livsfare.

Ogsaa i hungervinteren var der enkelte saadanne lyspunkter i hans tilværelse. Saaledes deltog han efter indbydelse fra Motzfeldt i Godhavn i anledning af kongens fødselsdag 28 januar 1813 i «einem zwar kleinen, doch frohen mahle», hvor de sidste to flasker vin, som inspektøren havde gemt til denne festlige lejlighed, blev drukket «paa det kongelige huses vel». Ellers var det nu meget skralt med europæisk proviant over hele linien; i anledning af, at der kort før aarskiftet var fanget et par hvidhvaler i Godhavn, tegner Giesecke situationen med et enkelt meget sigende penselstrøg: «*wir bedienten uns des frischen thrans aus gänzlichen mangel der butter*». Man maa beundre, at inspektøren under disse omstændigheder virkelig har kunnet gemme saa meget hen, at han kunde glæde sine lidelsesfæller ved at holde fest for dem paa hans majestæts fødselsdag! —

Endelig slog Fleischers forløringsstund. 7 juli 1815 overtog han købmandsposten i Godhavn, den var i sig selv ikke synderlig mere indbringende end den, han forlod, men han levede dog her i selskab med flere europæiske ligemænd — og desuden var der en hensigt forbundet med denne forflyttelse. I august s. a. gik Motzfeldt til Danmark for at rekreere sig efter krigsaarenes strabadser, og ved sin afrejse konstituerede han Fleischer som inspektør.

I denne stilling virkede han i to aar og havde fuldt op at gøre med under den nu mere og mere regelmæssige besejling og tilstrækkeligere forsyning at faa etableringerne bragt handelsmæssig paa fode igen og raadet bod paa alt det forfald, som bygninger, fartøjer og alt andet allevegne var kommen i, og han naaede langt i sine bestrebelse herfor.

Der kan ikke være tvivl om, at Motzfeldts hensigt med konstitutionen var, at Fleischer, saafremt han ikke selv kom tilbage, skulde være hans efterfølger i embedet som inspektør for Nordgrønland. Naar han ikke opnaaede den faste udnevneelse hertil, hvad ikke blot hans udviste administrative dygtighed, men ogsaa hans juridiske kundskaber berettigede ham til, saa havde dette en ganske bestemt aarsag. Som adskillige af sine samtidige kolleger havde Fleischer levet i «naturligt ægteskab» med en Grønlenderinde, *Christiane*, og havde 4 børn med hende. Det var dengang et princip hos direktionen ikke at give overordnede betjene tilladelse til at egne indføde, og man

havde derfor set gennem fingre med saadanne forbindelser. Efter krigen slog man ind paa et strengere syn herpaa, og har derfor ikke villet udnevne en mand, der stod i en saadan forbindelse, og Motzfeldt, der selv havde levet i en lignende, har været afskaaret fra at gøre sin indflydelse gældende med tilstrækkelig kraft til fordel for sin protégé.

1817 kom en ny inspektør til Godhavn, Fleischer overleverede ham embedet og traadte tilbage i sin forrige købmandspost. Men samtidig hjemsendte han sin afskedsbegæring og 1818 fratraadte han sin post i Godhavn og hjemgik 1 september. At dette udelukkende skyldtes krenkelse over at være forbigaaet, er udenfor al tvivl, saa meget mere som han maatte vide, at han ingen udsigt havde til befordring i Danmark, idet direktionen allerede i 1814 havde meddelt de grønlandske betjente, at paa grund af krigens ophør blev «al udsigt til befordring i fædrelandet ikke at tænke paa, da, som billigt, de fra-trædende militair-officierer først skal beforders». —

Det eneste Fleischer opnaaede for sin mangeaarige og opofrende tjeneste i Grønland under saa haarde vilkaar, var at han udnevntes til «virkelig kammerraad».

Senere nedsatte han sig som købmand i Aarhus, hvor broren Edv. Christie Fleischer (1780—1854) var overlærer ved katedralskolen. Han giftede sig med *Ane Mette Kirstine Klitgaard* (f. 18/6 1779) og døde 3 september 1849 af apopleksi.

I Aarhus Avis for dette aar nr. 148 bekendtgøres dødsfaldet saaledes:

«At Gud ved et apoplectisk tilfælde den 3die septbr., kl. 11½ aften, har bortkaldt fra mig og tvende uforsørgede børn, min inderlig elskede mand, kammerraad *F. Fleischer*, i hans 67de aar, bekjendtgjøres for familie og venner af hans dybtsørgende enke. *Stine Fleischer* født *Klitgaard*.»

I samme avis nr. 149 findes følgende avertissement:

«Alle, saavel budne som uindbudne, der ledsagede min af-døde mand til hans sidste hvilested, ville herved modtage min hjertelig tak.

Aarhuus, den 8de septbr. 1849.

Kirstine Fleischer.»

HANS MOSSIN FLEISCHER

Købmand.

Hans Mossin Fleischer er født den 2den maj 1789 i Bergen som søn af anden residerende kapellan ved domkirken, senere stiftsprovst Knud Geelmuyden Fleischer (1749—1820, søn af tidligere proviantforvalter i Grønland, sorenskriver J. S. Fleischer, se denne) og hustru Christence Jensine Nordahl (1762—1845).

Slegtstraditionen tro vendtes hans hu tidlig mod Grønland, og knap 18 aar gammel lykkedes det ham at faa ansettelse i den kongelige handels tjeneste. 25 april 1807 udnevntes han til assistent og udsendtes kort efter til «det nordre inspektorat» — for aldrig mere at vende tilbage derfra.

Ved sin ankomst til Godhavn 29 juni 1807 fik Fleischer foreløbig beskæftigelse som «haandskriver» hos inspektør Motzfeldt, men allerede 12 september tiltraadte han tillige posten som koloniassistent ved Godhavn. I denne dobbelte stilling virkede han til 1808, da han forflyttedes til Arveprinsens Ejland, hvor han ligeledes indtog en dobbeltstilling, idet han fra høst til vaar bestyrede anlegget som «hvalfangerassistent», medens han om sommeren bistod sin købmand i Ritenbenk ved regnskabets afleggelse og togternes igangsettelse.

Nu kom imidlertid krigsperioden og lagde sin tunge haand over Grønland. Skibsforbindelsen indskrenkedes, varelagrene slap op, handelen holdtes kun delvis igang, og de fleste foretagender, hvalfangst og garnforsøg etc., standsedes midlertidig. Under disse forhold var der ingen avancementsmuligheder, saa Fleischer maatte blive i sin uanselige post i flere aar under meget indskrenkede arbejds- og leveforhold.

Imidlertid havde han foretaget et under de usikre konjunkturer ret voveligt skridt. I Jakobshavn boede enken efter den i april 1808 afdøde købmand Hount, *Cathrine Louise Tetzler*, med sine tre børn,

en søn af første og en søn og datter af andet egteskab. Ved skibsforbindelsens ophør var hun bleven forhindret i at forlade landet. Paa hende havde Fleischer trods den betydelige aldersforskel — hun var 13 aar eldre end han — kastet sine øjne, og med hendes samtykke søgte han inspektørens tilladelse til at indgaa egteskab. Han fik den omgaaende med de varmeste lykønskninger til sit udmerkede valg, og 4 september 1809 stod deres bryllup hos købmand Rousings i Jakobshavn. Dennes hustru og bruden var de eneste europæiske kvinder i Diskobugten, og som følge deraf blev Fleischers hjem nu et ligesaa søgt tilflugtsted for koloniernes mange ugifte betjente som den Jakobshavns købmands hidtil havde været, og alle blev der, som mineralogen Giesecke udtrykker det, «sehr freundschaftlich aufgenommen», uagtet traktementet ofte var saare spartansk og bekvemlighederne ringe i det lille bjælkehus ved logen.

Det sidste blev dog snart bedre. Da der i 1811 uventet frembød sig en skibslejlighed til Danmark, benyttede Ritenbenks købmand anledningen og forlod sin magre post, og Fleischer konstitueredes i hans sted som købmand for kolonien. Her fik de i det mindste bedre plads til at udfolde deres gæstfrihed, der snart blev berømt over hele Nordgrønland. I vinteren 1812—13, da islegget var særlig godt, samledes her flere gange hele kortøger af besøgende, 14—16 sleder i følge, fra Diskobugtkolonierne og helt fra Ūmánaq.

Denne herlighed hørte dog op igen, da Ritenbenk 1813 fik ny købmand og Fleischer maatte tage til takke med at blive «hvalfanger-assistent» i Godhavn. I denne magre post sad han i to aar, til inspektør Motzfeldt hjemgik. Dette medførte avancement for flere af betjentene. Fleischers fetter Frederik, der havde været «oberassistent» ved Kronprinsens Ejland med titel af købmand, blev konstitueret inspektør, og selv rykkede han op i posten som købmand i Godhavn og fik saaledes den glæde at leve dør om dør med sin slegtning og bysbarn.

Ved den nye inspektørs ankomst 1817 maatte han imidlertid vige pladsen for fetteren og fortrekke fra Godhavn, idet han fik ansettelse som «oberassistent» paa Kronprinsøerne. Dette var ikke efter hans ønske, idet indtægterne der var altfor smaa til saa stor en familie; foruden stedbørnene havde han nu selv tre sønner. Han saa sig derfor nødsaget til at søge om en bedre lønnet post til neste aar — eller afsked fra tjenesten. Inspektøren beroligede ham med, at der sikkert vilde blive advancementsmulighed med det første, hvilket ogsaa slog til, idet fetteren hjemgik 1818 og Fleischer fik hans købmandspost i Godhavn. Men indtægterne var her rigtignok ikke stort større end ved Kronprinsøerne, hvorfor han atter maatte presse paa for at opnaa forflyttelse til en bedre lønnet post.

En saadan fik han omsider, idet han 1820 blev købmand i Ūmánaq, som han overtog 11 august og hvor han blev til sin død. Imidlertid havde de dyre forhold under krigen og den lange ventetid sat ham meget sterkt tilbage. Til 31/12 1821 var han i en gæld til handelen paa 5789 rd. 48 sk. og truedes af den grund med afsked. Det lykkedes ham dog, hjulpet af de sterkt stigende konjunkturer og især ved garnfangstens hurtige og sterke udvikling i Ūmánaqsbugten, i løbet af faa aar at faa gælden afviklet, og han blev efterhaanden en velstaaende mand.

Hans hus var alle tider berømt for hjertevarme og gæstfrihed. Missionær Funch bruger i sin bog «Syv aar i Nordgrønland» (Viborg 1840) de sterkeste udtryk herom. Ved sin ankomst til Ūmánaq blev han og hans hustru «paa det kjerligste modtaget af hr. Fleischer og familie» og: «her fandt vi mennesker, med hvilke vi levede 5 aar i det kjerligste og venskabeligste forhold».

Det var en stor lykke, naar forholdet mellem Europeerne indenfor koloniens fire vegge kunde være saa udmerket — ikke mindst ved et saa isoleret sted som Ūmánaq, hvor der i de tider kun var een eneste skibsforbindelse aarlig med hjemlandet. Funch har malende skildret de følelser, der besjelede de faa landsmænd i ensomheden, naar der kom skib paa havnen: «Naar det opdages, hører man strax raabet *umiarsoit! umiarsoit!* skib! skib! og nu komme alle, baade store og smaae, i bevægelse, glæden viser sig i ethvert ansigt, man spørger mellem hinanden hvo der saae det, hvor langt det er borte, om det snart kan ventes paa havn. Imidlertid har kjøbmanden sendt en paalidelig mand op paa udkiksfjeldet, for at faae vished om der er seet rigtigt, og han kommer da gjerne tilbage med den efterretning, at det var et iisfjeld, der blev anset for skibet; thi Grønlænderne, hvoraf enhver vil fortjene den kop kaffebønner, der er udlovte til den, der først opdager skibet, tage ofte fejl, men da seer man ogsaa mismod paa alle ansigter. Er skibet derimod virkelig i sigte, da lader kjøbmanden flaget heise, kanonerne lade, og sluppen gjøre tilrette, for at kunne roe ud til det. Paa denne tour gaaer det nu atter muntert; thi glæden gjør snaksom, alle gamle lystige historier komme frem, indtil man har naaet skibet. Og naar vi nu have betraadt dækket, hvor glade ere vi da ikke; det er som vi vare komne fædrelandet nærmere, som havde vi paany knyttet de mange kjere forbindelser, der saa længe have været afbrudte. Er farvandet klart og intet i veien, da søger skibet havnen, medens vore koner og Grønlænderne sidde i grupper langs hen ad fjeldene, for at see det glide forbi, og de første i fuld forventning om de mange nyheder, de ville faae at høre, naar vi komme i land, og de mange kjære breve som skulde modtages. At de kunne bringe sørgelige

efterretninger, tænker man jo ikke paa i al denne glæde. Saasnart ankeret er faldet, saluterer skibet med 3 skud, der besvares fra colonien.»

«Skibstiden» varede gerne en 14 dages tid: «Disse dage gaae ogsaa hen i glæde; dog glemme vi ikke derfor det, «som er ene nøddigt», thi den første søndag samle alle Danske, baade skibsmandskabet og coloniens folk, sig i kirken, for at takke Herren der førte dem lykkeligen over havet og atter forsynede os med fornødenheder for et aar.»

Ogsaa stemningen ved skibets afrejse skildres levende: «Omsider har det da lodset sin last, indtaget ny, og seilskudet lyder. Da ile vi ogsaa til sluppen, for at følge skibet ud, men ikke med glæde, og naar vi staae paa dækket og høre matrosernes afskedssang, medens de hive ankeret op, da staae taarerne os ofte i øinene; thi det forekommer os, som det var en kjær ven, vi skulde tage afsked med, vi vide jo ei heller, om vi skulle see det til næste aar igien. Naar det er kommen under seil, giver colonien det sin afskedshilsen med 3 skud, som det igien besvarer. Endnu blive vi lidet ombord, men endelig maae vi dog vende tilbage. Vi tage da en kjerlig afsked med vore landsmænd, og bestige sluppen; men nu gaaer det ikkuns langsomt hjem, og ingen munter tale høres; thi ethvert hjerte er for fuldt, baandet, der knyttede os til fædrenelandet, er atter løst. Saasnart vi naae land, ile vi op paa fjeldene for endnu engang at see skibet, og bringe det vor sidste hilsen, medens vore bedste ønsker ledsage det paa dets vaade og farefulde vei over havet.» —

Fleischer fornegtede ikke sin gejstlige oprindelse; han var en meget kirkeligindet mand. I anledning af Umánaq kirkes indvielse 1835 kalder Funch ham for «kirkens velgjører», thi «foruden at han gav det røde klæde, hvormed prædikestol og knæfald om alteret er beklædt, saa lod han paa den dag, kirken indviedes, en subscription gaae om, for at faae en smuk altertavle, og tegnede sig selv for 50 rd.». Altertavlen, i forgyldt ramme, forestillende frelseren omgivet af sine disciple, blev malet i København og kostede 135 rd.

Fleischer var i det hele meget glad for koloniens nye kirke, og paa hans bøn blev der oftere holdt dansk Gudstjeneste i den end ellers plejede at være tilfældet i Grønland paa den tid. Han bad ogsaa presten holde juleaftensgudstjeneste paa dansk. Presten havde ved denne lejlighed ladet anbringe saa mange lys, som det overhovedet var muligt, i kirken og ladet dørene aabne ud til kolonien, medens menigheden samlede sig, «fordi jeg meente, det vilde være et smukt syn, og vilde ingen anden lægge mærke dertil, saa vidste jeg dog, at min ven hr. Fleischer, der satte saa megen priis paa, at alt, hvad der henhørte til Gudstjenesten, skulde være smukt og høitideligt, vilde be-

mærke det. Jeg tog ei heller feil, thi han fortalte mig siden, at da han nogle faa skridt udenfor sit huus blev den smukt oplyste kirke vaer, idet han gik og tænkte paa aftenens hellighed, var han bleven dobbelt høitideligt stemt, forinden han betraadte den.» —

Der foreligger mange andre vidnesbyrd, end de hidtil omtalte, om købmand Fleischers og hustrus store hjerte.

Da pastor Funch's havde mistet et spædt barn af ondartet udslet og selv var bleven befængt med sygdommen, udtaler han i den anledning: «dog, kunde vi ikke faae hjælp for legemet, saa blev der, med saa meget mere kjerlighed, rakt os trøst for sjelen, thi medens vi vare som spedalske, dem enhver maatte undflye, omgikkedes hr. kjøbmand Fleischer og familie os med et venskab og en kjerlighed, vi ikke kunde ventet større af vor familie, og som ogsaa altid vil gjøre de kjære mennesker uforglemmelige for os.» —

1832 skulde assistent Egede giftes. Fleischer's gjorde brylluppet, uagtet de nylig havde faaet budskab om, at de havde mistet en søn. Den unge brud har skildret dagen i et brev til sit hjem: «Om eftermiddagen imellem 5 og 6 blev vi viede, kjøbmanden førte mig til brudeskamlen, vi bleve viede i et værelse. Capitainens folk vare tilstede, alt var simpelt, men net. Da dette var forbi, drak vi thee i haugen, og den unge madamme Funch trakterede med syltetøi og smaae kager, hun havde faaet fra Lyngbyes¹ i Kjøbenhavn. Til aften [hos kjøbmandens] fik vi fersk fleskeskinke [givet af skibskaptajnen, der havde ført bruden til Grønland] med syrer, agurker og tyttebær, og pandekager med stikkelsbærgrød i, biskop og punsch. En mængde kanonskud faldt ved brudeparrets skaal. Grønlænderne fik alle kaffe, skonrokker og gryn og erter til ertevelling. I kan troe her var kaffe-kjedler og ertevellingskjedler i gang blandt Grønlænderne, de kogte disse ting paa marken, i stuen hos os gik det meget stille af, de stakkels Fleischers ere jo bedrøvede for deres tabte søn.»

Da assistent Egede døde i 1839, tog Fleischer sig overmaade kærtligt og forstaaende af enken og børnene, indtil de neste aar kunde rejse til Danmark, og han vedblev at støtte dem, saalenge han levede.

Da Fleischers yngste bror Frederik Diderik Sechmann, der var militær, døde 1842, tog han og hustru en datter derfra til sig. Hun blev gift i Ūmánaq 1854 med en assistent. —

I en dagbog, ført af assistent Egede, staar der fortalt, at Fleischer «af hans majestæt kongen blev befordret i fødelandet», men «kunde ikke modtage den naade, ham blev forundt». Hermed henger det saadan sammen, at han under 13 maj 1839 blev udnevnt til pakhusforvalter ved den kongelige færøske handel. Men da udnevnelsen kom

¹ «Lyngbyes tvebakker» (kavringer) var paa den tid berømte i den danske hovedstad.

ham i hænde, bad han sig efter nogen betenkning fri for embedet, da han personlig nødig vilde forlade Grønland og desuden ikke godt mente at kunne gøre det af hensyn til sine børn, der var bosat i Grønland og af hvilke den yngste ikke kunde undvære hans støtte.

Paa dette tidspunkt var Fleischer endnu en ren kæmpe i legemlig kraft, men hans syn var begyndt at blive svekket, saa at han — som han skrev til en ven — «ei kan see at skiære en pen». Da dette efterhaanden tog til, saa det blev generende for hans embedsvirksomhed — og blandt andet bevirkede, at han, der havde været konstitueret et aar som inspektør, ikke senere turde indlade sig herpaa — tog han afsked som kolonibestyrelse fra 1 juli 1851, men blev boende i Ūmánaq i et hus, han selv havde ladet opføre til sig og familie.

Her døde hans hustru nytårsaften 1852 «efter flere aars haarde lidelser og 43 aars ægteskab». I sine sidste aar havde hun lidt sterkt af tungsind og undertiden haft anfald, der grensede til sindssyge. Selv levede han endnu en lang aarrække som pensionist og døde 81 aar gammel den 17 juni 1870 — efter 63 aars uafbrudt ophold i Grønland, saavidt vides den længste tid nogen Europeer, som ikke var født i landet, men først kommen der som voksen, har levet der. Hans og hustrus gravsted findes smukt vedligeholdt paa Ūmánaqs kirkegaard.

Fleischer's havde 3 sønner sammen, som alle blev voksne. Den eldste, *Ludvig Ferdinand Fleischer*, født 10/7 1812, blev først «haandskriver» hos inspektøren 1828. Men hans hu stod til sønen, og tilsidst fik han lov at gaa tilsøs med et af grønlandsk handels skibe, hvor han imidlertid faldt overbord fra masten og druknede i Atlanterhavet 29/9 1831. Først aaret efter erfarede foreldrene hans sørgelige skebne. — Den nesteldste, *Knud Geelmuyden Fleischer*, født 31/5 1815, fik hele sin uddannelse i Grønland og forlod aldrig dette land, ikke engang paa besøg. 1833 blev han volontør i handelens tjeneste og døde som kolonibestyrelse i Jakobshavn 30/5 1877. Hans hustru, *Regine Magdalene Paulussen*, født 15/8 1816 i Ūmánaq, død 2/4 1889 i Jakobshavn, var Grønlanderinde. Af deres døtre blev en gift med prest og seminarieførstander i Godthaab Nic. Edinger Balle (1839—1900), en anden med sprogforskeren pastor Chr. Rasmussen (1846—1918); deres søn var polarforskeren, dr. phil. Knud Rasmussen (1879—1933). 2 af K. G. Fleischers sønner blev assistenter i Grønland og var gift med indfødte. — Den yngste af Hans Mossin Fleischers sønner, *Johan Sechmann Fleischer*, født 26/1 1817, gift 1847 med blanding *Pauline Kronwald*, født 26/1 1830, døde som grønlandsk erhverver — jæger og sælfanger — ved Ūmánaq.

Der findes efterkommere af begge Fleischers gifte sønner i Grønland, hvor navnet saaledes blomstrer den dag idag.

PHILIP JOHAN FLEISCHER

Assistent.

Philip Johan Fleischer er født 1756 i Gjerpen prestegæld som søn af kaptajn ved 2det smaalenske regiment Philip Johan Fleischer (1699—1763, bror til sorenskriver, etatsraad Johan Sechmann Fleischer, se denne) og anden hustru Kirsten Michelsdatter (1725—63). Drengen døbttes 30 september 1756 i Gjerpen kirke. Fadderne var: Maren Schierven, Jomfru Ferman, Hr. captain Schilling, Hr. lieutenant Achton, Petter Frisenberg.

Om hans barndom og ungdom er intet bekendt. Der vides kun, at han ved nyordningen af den grønlandske handel 1782 var en af de unge mænd, der blev udvalgt til tjenesten i Grønland. 14 marts 1782 modtog han 50 rd. «som forskud til udreisen», og 11 juni rejste han ud med skibet «Kongens Gave» som assistent til Nordgrønlands nordligste og mest berygtede koloni Upernavik.

Her tilbragte han hele sin tid, 3½ aar, og oplevede nesten kun, hvad der var tungt og sørgeligt. Hans første købmand, Ole Krabbe, der kom til kolonien samtidig med ham, døde 5 april 1783 efter haarde lidelser, og han maatte overta bestyrelsen efter ham til 15 august, da afløseren, købmand Gløersen (se denne), ankom. Efter et halvt aars tids forløb fik Upernaviks skrekkelige svøbe, skørbugen, ogsaa bugt med denne. Han maatte gaa tilsengs og var syg nesten hele tiden, saa at Fleischer maatte gøre hele arbejdet, indtil han ved den dødsyge købmands afrejse 24 august 1784 paany maatte overta kolonien paa eget ansvar og uden assistent. Nu blev det hans tur til at «anstikkes» af skørbugsplagen. I efteraarets løb blev han mere og mere medtaget, og fra 14 til 30 december var han ganske «berøvet sin forstand», saa at missionæren, hr. Dahl, maatte «beopagte hans forretninger». I denne havde han stadig haft en trofast ven, som gav ham al den haandsrækning, han kunde, og hvis hjem var ham til megen opmuntring.

I løbet af foråret 1785 kom Fleischer sig tilsyneladende godt, og om sommeren syntes endelig hans forløsnings-time at skulle slaa, idet direktionen havde bestemt at forflytte ham som assistent til Christianshaab. Men da udnevnelsen kom til Godhavn, maatte inspektøren annullere den og af hensyn til, at Fleischer var den eneste, der var inde i forholdene og kunde finde rede i de afdøde købmænds regnskaber, meddele ham ordre til at forblive ved kolonien endnu et aar som vejleder for den nye købmand, Lidemark, og sin egen eftermand, assistent Lammerssen.

Han parerede ordre, men det kostede ham livet. Først mistede han missionær Dahls venskab. Denne ragede i klammeri med den nye købmand om garnfangstpladserne ved kolonien og mente, at assistent Fleischer var «falsk paa ham» paa grund af «nogle sandheder, han tidligere havde sagt ham», hvorfor de «ikke tiere søgte omgang med hinanden». Saa blev begge de andre handelsbetjente samt skipperen og det meste af mandskabet paa et overvintrende skib haardt angrebet af skørbug, hvorfor Fleischer atter blev saa godt som ene om arbejdet og fik saa meget om ørerne, at han ikke overkom det. Og saa slog endelig hans egen time. Upernaviks haarde klima og skørbugen slog ham ned. Han blev syg ud paa høsten, men holdt sig oppe, saalenge det lod sig gøre, indtil han ikke kunde mere. Han afgik ved døden 15 februar 1786 efter siden jul at have maattet «holde sengen under smærtelige piinsler». Han begravedes paa koloniens kirkegaard «saa godt som mueligt efter vinter-tiidens leylighed» samme dag som den tidligere assistent Anders Pedersen Lyngbye, der havde begaaet selvmord ved at drukne sig i et af missionærens garnhuller i isen.

Hans bo opgjordes af inspektøren i Godhavn og sluttedes i løbet af et par aar. «2de gange var han beskikket som købmand ad interim ved bemeldte sted» (c: Upernavik). Men «afdøde har egentlig ikke selv været regnskabsfører for handelen, da de af ham for colonien Upernavik aflagte ufuldstændige regnskabs stumper ere ved revisionen og decisionen anseete som aflagte til afgangne købmænd Krabbes og Gløersens stervboer». Der tilkom ham herefter fulde procenter for Upernavik som assistent fra 11/7 1782 til 15/4 1783 og fra 16/8 til 23/8 1784 samt som «interims købmand» fra 16/4 til 15/8 1783 og fra 24/8 1784 til 30/6 1785.

Til boets kapital, 222 rd. 87 sk., meldte der sig ingen arvinger.

ULRIK FREDERIK FLEISCHER

Assistent.

Ulrich Friderich Fleischer er født 1777 (døbt 7 sept.) i Borre i Jarlsberg som søn af kaptajn ved 2det akershus'ske infanteriregiment, senere kar. oberstløjtnant Andreas Jacob von Fleischer (1743—1810, bror til assistent Ph. Joh. Fleischer, se denne) og hustru Anna Christiana Lemvig (som overlevede manden).

Den unge mands første bestemmelse var at blive militær ligesom faren, og 1 juli 1794 indtraadte han som elev i den matematiske skole i Christiania. Under sit ophold her stod han som korporal i 2det akershus'ske nationale infanteriregiment. 16 marts 1797 indberettede imidlertid faren, at sønnen «formedelst sygdom ikke længere med nytte kan frequentere» skolen, og da han selv «som er betyngt med 8te børn» hellerikke lenger evnede at understøtte ham, har han «anholdt om bevirkelse til bemeldte hans søns afgang fra stiftelsen». Dette bevilgedes, 25 marts s. a. dimittereredes han fra skolen og fik 11 maj 1798 afsked af hæren med fændriks karakter.

Hvad han derefter har taget sig til i de følgende aar, er ikke bekendt, men 12 april 1803 blev han antaget i den kongelige grønlandske handels tjeneste og kom straks paa kontoret i København for at settes ind i forretningsgangen. Endnu samme aar, en god maanedes tid efter sin ansettelse, blev han udsendt til Grønland med bestemmelse til «det nordre inspektorat».

Ved skibets anløb af Godhavn blev Fleischer af inspektøren beordret til assistentstjenesten i Ūmánaq, hvortil han ankom 19 juli.

Her gjorde han i sommertiden tjeneste ved kolonien, medens han hver høst flyttede nogle mil op i fjorden til pladsen Ūmánatsiaq paa sydvestpynten af den store ø af samme navn.

Dette sted havde været beboet fra før kolonisationen og altid været en god fangstplads, da farvandet herinde i det indre af den store fjord

som regel altid var rigt paa sælhunde. Missionær Cappelen (se denne) siger i sin Ūmánaqs beskrivelse, at «garnfangsten kunde herfra med fordeel drives formedelst det nærliggende Tellerok [talerok, en ø] og fastlandet». Paa hans initiativ blev stedet da som et af de første i distriktet genstand for garnfangstforsøg, og da disse lykkedes endog over forventning, oprettedes her 1791 et permanent anleg, idet der opførtes et lille stokverkshus til beboelse foruden et par smaahuse af sten og tørv til oplags- og varerum. Da kolonistedet Ūmánaq ansaas for overbefolket paa grund af de døbttes stadige tilvækst, flyttede missionær Jansen (1767—1825) resolut til det nye anleg og drog et ikke ringe antal døpte med sig. Hver vinter boede der tillige 2—3 europæiske kolonister, som drev garnfangst og handel under ledelse af koloniens assistent. 1798 var befolkningen ved stedet steget saa sterkt i tal, at man nu begyndte at frygte for overbefolkning her, idet et ringere fangstaar let vilde bevirke nød, hvorfor man indskrenkede anlegget. Missionæren var allerede tidligere flyttet derfra igen, og nu inddrog man assistenten og lod kun et par mand bo der om vinteren for at produktionen af Grønlandernes garnfangst ikke skulde gaa tabt ved at henligge uden tilsyn. Fra 1802 var man dog, da befolkningen nu var sunken til et mere passende antal, paany skredet til udvidelse, og allerede Fleischers formand havde boet der en vinter.

Her kom nu den unge mand ind i et meget ejendommeligt folkeliv, og da han selv med iver kastede sig over garnfangsten, kom han hurtigt til at staa befolkningen nær. Ūmánatsiaq's Grønlandere har til vore dage bevaret et vist eskimoisk særpreg, og det er ikke en menneskealder siden, at man her kunde finde de gammeleskimoiske, tildels hedske skikke i friskt minde og undertiden endnu under udøvelse. Naturligvis var dette meget sterkere udpreget dengang. Mineralogen Giesecke beretter faa aar senere (1811), hvorledes Grønlandere fra hele distriktet, endog ofte fra de fjerneste steder, samlede sig «um ein grosses ballspiel auf dem eise zu halten». Han fortæller, at bolden bestod af et helt udstoppet sælhundeskind, i hvis udstopning der ofte var blandet spek og sten «um ihn schwerer zu machen». Han skildrer levende en saadan boldspilscene: begge de om bolden kæmpende partier tumlede frem og tilbage paa isen det meste af dagen — eller natten, naar det var maaneskin — indtil endelig det ene parti bar sejren hjem, d. v. s. erobrede bolden, fik den sparket op paa land og med et raskt tag sendte den ind ad tarmskindsvinduet paa et af de grønlandske huse. De besejrede trak sig derefter hastig tilbage, forfulgt af de andre med spottegloser og smædesange. Mændene tog ved denne leg saa ivrigt fat, at de trods kulden kastede deres pelse, ja endog støvler og strømper, «um besser laufen zu können».

I disse omgivelser og blandt denne befolkning levede den unge Fleischer et raskt og friskt ungdomsliv om vinteren, i selskab bl. a. med stedets kateket, der var blanding, søn af hans landsmand, afdøde købmand Hammond, og med hyppige besøgsrejser paa sin hundeslede til kolonien, hvor han bl. a. fejrede jul. Men det blev ikke af lang varighed. Det andet efteraar han tilbragte her, lagde isen sig sent. Han kunde derfor ikke komme til kolonien, men maatte holde jul hos sig selv. Mellem jul og nytaar tiltog kulden og islegget bredte sig, men var endnu tyndt og risikabelt at vove sig ud paa for saa lang en rejse. Fleischer, der var en dygtig hundekusk og desuden i besiddelse af ungdommens vovemod, lod sig dog ikke afskrekke. Havde han ikke kunnet besøge vennerne i julen, vilde han i hvert fald fejre nytaar med dem! 29 december 1804 begav han sig paa vej til kolonien, men kom undervejs ud paa tyndis, der brast under sleden, kunde ikke redde sig og omkom. Nogle af hundene fik sprængt deres skagler og kom til land. Sleden og Fleischers lig blev funden og bragt tilbage til Ūmánatsiaq, hvor han begravedes. Hans ejendele forsegledes af koloniens købmand Julius Rasmussen (1777—1824). —

2 november 1807 holdtes skifte ved Godhavn «efter den ved en ulykkelig hændelse paa en reise med hunde slæde mellem forsøget Omanaitsiak og colonien Omenak d. 29de december 1804 druknede ungkarl colonie assistent *Ulrik Friderik Fleischer*». Arving er: «Hans fader S. T. Herr captain *Andreas Jacob von Fleischer* ved det 2det aggerhusiske infanterie regiment, en broder til justitsraaden.» Boet sluttedes 1809 og faren fik udbetalt 650 rd. i arv.

JACOB GEELMUYDEN

Købmand.

Jacob van der Wida Geelmuyden er født den 29de juni 1704 i Bergen som søn af købmand Geert Geelmuyden (1671—1716) og første hustru Johanna Margaretha van der Wida (død 1705).

Oplært ved søfart og handel i Bergen har han sandsynligvis der truffet Hans Egede og er gennem ham bleven vundet for Grønland, men har ved hans udrejse 1721 været for ung til at kunne komme i betragtning som deltager i ekspeditionen. Men han har ikke kunnet slippe tanken om eventyrlandet histovre, og knap 19 aar gammel lykkedes det ham at faa det at se. 9 april 1723 blev han af Grønlandskompagniet beskikket til assistent hos bogholder Hartvig Jentoft paa «Haabets colonie» med 24 rd. aarlig løn, fik 10 rd. i forskud og afrejste 24 april fra Bergen med skipper Jens Falch paa «hans førende skib Cron Printz Christian kaldet» og naaede efter en lang overrejse omsider op i Davisstrædet, hvor de imidlertid fik sterk taage og maatte krydse lenge frem og tilbage uden at kunne søge havn.

I de dage befandt Hans Egede sig paa besøg hos de mange i Nipisatsundet kort nord for kolonien forsamlede Grønlendere, der «giorde sig heelt lystig med hinanden med siungen, dantzen og springen, thi der var nyelig kommen en stor deel fremmed folck til dem, som hafver hiemme langt sønden fra og agter sig nord effter til hval fangsten, med disse samme holt de saadan spill og leeg, hvilcket continuerer i nogle nætter og dager, saa længe de fremmede er hos dem». Her fik Egede 16 juni «af de wilde dend gode tidende», at nogle af dem dagen før havde mødt et skib, som skulde til kolonien. Skibet var «icke langt fra vallen, men som misten igien sloeg ofver, torde de icke holde sig nærmere til landet».

Egede skyndte sig nu tilbage til kolonien med den gode tidende, og dagen efter drog Jentoft afsted med en slup for at «recognoscere effter

skibet», men var endnu ikke kommen tilbage, da endelig 19 juni «misten klarede saa meget op, saa vi fick see det til os forlangende skib en miil omtrent fra landet». Der blev straks sendt en slup ud; den kom efter nogle timers forløb tilbage og havde ganske rigtigt truffet skibet, hvor bogholderen og hans folk var med ombord, men «som misten med sterk sønden vind fick igien overhaand, motte det holde ad søen», saa «det denne gang icke heller var saa lykkelig, at det kunde komme i hafvn». Utaalmodigheden blev nu stor inde i land, men ud paa aftenen kom Jentoft «tilbage igien fra skibet med en ung person, som var af compagniet hidsent at være bogholderens assistent». Den unge Geelmuyden har altsaa hellerikke længere kunnet styre sin længsel, men fremfor de sikre skibsplanker foretrakket at give sig taagen i vold — og naaede gennem den ind i eventyret. Et saadant maa Grønland have været ikke mindst dengang for en rask og handlekraftig ungdom, og denne passede til det i ualmindelig grad. Derfor fik det ogsaa en række af hans bedste aar.

Det var denne sommer, Hans Egede foretog sin lange undersøgelsesrejse sydover, hvor han naaede Kap Farvel og hvorfra han først kom tilbage midt i september. Har det været den unge assistents drøm at komme med paa den, fik han den ikke opfyldt. Men saa trøstede han sig paa anden vis. I hele denne tid og langt ud paa høsten foretog han adskillige kombinerede lyst- og provianteringsture rundt i det store fjordkompleks indenfor kolonien, skød ryper og harer, fiskede laks i tønnevis og jagede rensdyr i fjeldene, og erhvervede sig saa grundig kendskab til omegnen, at han allerede kort efter nytaar kunde sendes ud paa handelstogt paa egen haand og rimeligvis paa eget initiativ. 7 februar 1724 «reiste bogholderens assistent Jacob Gelmeeden, hafvende med sig nogen smaae cargeson i tancke der at faae forhandlet til de wilde», med nogle af folkene, som skulde ind i fjorden for at fange rødfisk. De kom først tilbage efter 3 ugers forløb og havde tilforhandlet sig endel rødfisk og torsk, intet selv fisket, men derimod skudt mange harer og ryper — en god afveksling fra det daglige saltmadfad. De havde boet rundt omkring hos Grønlenderne, hvilket imidlertid ikke altid havde været lige behageligt: «De kunde ey noksom fortelle de folchis fortrædelighed og uforskammethed imod sig, hos hvilke de havde huus, saa at de vare nødde till at gifve sig i klammerie med dem og gifve hug paa endeel af dem for at bringe dem til raison, derefter bleve de skichelige og fordragelige». Den unge Bergenser havde altsaa foreløbig ikke lært at fare med lempe; hænderne sad temmelig løst paa ham endnu. Men rask og uforfærdet var han. Da der 8 maj saas to skibe «uden for wallen», fik han mir nichts dir nichts et par af folkene med sig, sprang i en «chalupe» og roede et par mil ud i det

aaabne hav, kom ombord paa et af skibene, fandt at de var Hollendere, lokkede ud af dem alt, hvad de vidste om forholdene i Europa og plaaerne i Bergen for den kommende tid — og kom tilbage efter faa timers forløb bl. a. med den glædelige meddelelse, at der var skibe undervejs til kolonien og at der pønsedes paa nyanleggelse. Raadet traadte nu sammen, for at alt kunde være klart fra koloniens side, naar skibene kom, og 29 maj blev den unge Geelmuyden udpeget og beskikket som købmand og bogholder ved det nye kolonianleg, der skulde oprettes paa øen Nepisene i Amerdloq-fjorden, ikke langt fra det nuværende Holsteinsborg, og hans løn «forbedredes» med 16 rd. aarlig.

Da skibet efter at have udlosset lasten til «Haabets colonie» 20 juli gik op for at rejse de nye bygninger, blev Geelmuyden dog foreløbig tilbage, fordi der endnu var brug for ham her. I denne tid var han bl. a. med Hans Egede og dennes hustru og døtre en lysttur i Ameralik-fjorden 13—18 august, hvor de saa til det korn og havefrø, han tidligere havde saaet derinde, slog hø til koloniens kvægbesætning — og førte en stadig kamp med de talløse myggesverme, men ellers begunstigedes af det skønneste vejr. En dag var han med Hans Egede til fjelds efter rensdyr, saa flere, men fik ingen. Dagen efter var Geelmuyden der igen med to af folkene, saa rensdyr nok, men kunde ikke komme dem paa skud, derimod skød de en del harer og ryper. Øverst oppe fra fjeldets top fik de for første gang et storslaaet vue over hele Godthaabsegnen og saa i det fjerne mod øst indlandsisen «brede sig ind ofver landet ligesom et stort haf».

Omsider drog Geelmuyden 5 september med 4 mand nordover «med den stoere baad, for at forsøge sig hen til dend nye colonie ved Nepisene, dér sammestæds effter seneste slutning udj raadet som bogholder og købmand compagniets interesser at beoagte», og der tilbragte han vinteren som øverste leder og befalingsmand. Kolonien talte omtrent 20 mand foruden det overvintrende skibs besætning — meget at læsse paa saa unge skuldre!

I vaaren 1725 begav Hans Egede sig derop paa inspektion. Omtrent midtvejs mødte han Geelmuyden, der havde begivet sig sydover for under alle omstændigheder at treffe «oberhofvedet», hvis denne af en eller anden grund ikke skulde kunne komme til Nepisene. De mødtes 26 april ved et sted, hvor «der ogsaa laae en hollandsk handler», kaptajnens søn havde om vinteren været i København og kunde berette nyheder derfra og om de skibe, der denne sommer skulde udsendes til kolonierne. De rejste saa i hinandens selskab til Nepisene, hvor alle nu var «udj god helbreds stand», men om vinteren havde været «noget u-passelig af scorbut». Der havde desværre ikke kunnet gøres noget ved hvalfangst, skønt der saas skarer af hvaler i fjorden;

men kulden havde været saa ganske ualmindelig streng den vinter og end ikke tilladt disse haardføre gaster at «brandvage» efter dyrene.

Hans Egede blev hos Geelmuyden til 7 maj. Der saas i den tid mange fremmede skibe og opnaedes forbindelse med flere af disse. Et af dem fortalte bl. a. den nyhed, at kongen havde forordnet en kollekt til fordel for Grønland, hvilket opflammede deres mod og gav anledning til nye planers drøftelse dem imellem.

Men der blev intet af denne gang. 20 juni, 5—6 uger efter Hans Egedes hjemkomst til «Haabets colonie», kom det overvintrende skib tilbage fra Nepisene med alle derværende ombord. De havde maattet tage den tunge beslutning foreløbig at «abandonnere» anlegget paa grund af for stort forbrug og som følge deraf utilstrekkelige proviant-beholdninger til det kommende aar. Her havde Geelmuydens autoritet altsaa svigtet, ventelig paa grund af hans ungdom.

Raadet traadte nu sammen og besluttede, at det indtil videre skulde forblive herved, saa meget mere som købmanden ved den gamle koloni, Bernhardt, paa grund af en knælidelse maatte hjemgaa denne sommer. Geelmuyden blev da beskikket til købmand og bogholder i hans sted og satte nu alt ind paa at bringe koloniens produktion ivejret som erstatning for det opgivne anleg. Her kom hans raskhed og uforfærdethed i høj grad tilgode, og i sin assistent, Mathias Fersleff, havde han en ligesindet, der kappedes med ham selv i driftighed. De var paa færde tidlig og silde, foretog skiftevis «handelstougter», ofte med flere baade paa engang, «norden fore» og «sønden effter», til langt ud paa høsten og atter saa tidligt som muligt efter nytaar, og hver gang vendte de tilbage «med fuld ladning af spek og skind-vahre». De var begge dygtige i grønlandsk og vellidt af de indfødte for deres djerve og friske optreden.

Det kunde dog nær været gaaet galt et par gange. 6 oktober 1725 kom Geelmuyden hjem fra en 3-ugers handelsrejse «søndenfra, og havde iligemaade gjort en god handling». Ved hjemkomsten røbede han til de hjemmeværendes forfærdelse, «hvorledes han nær havde kommet til ulykke, og bleven forrasket af en Grønlænder, som var en angekok» (aandemaner). Denne stod paa marken, hvor han havde samlet en stor hob omkring sig, og «hexede, af forsæt og indbildning, at ville forgjøre vore folk, hvis besøg de ikke meget skiøttede om paa samme stæd, thi de vare fremmede, og man havde tilforne ikke været saa langt om syd, for at handle». Geelmuyden, som godt forstod, «hvortil dette abespil sigtede», lod sin ungdommelige heftighed løbe af med sig og løb hen og «slog angekokken paa munden». Heksemesteren reagerede øjeblikkelig, sprang hen efter sin bue og pile og vilde «skyde

kiøbmanden ihjel». Geelmuyden, der nu var om en hals, havde aandsnærværelse nok til at befale en af sine folk at bringe sig en riffel for dermed at skræmme den anden — «dog som den ey var ladt, kunde han intet udrette med den, uden pro forma at sigte og holde an paa Grønlænderen, som nærmede sig til ham, med sin bue og piil.» Men de andre Grønlendere, der kendte en riffel og var bange for, at denne skulde blive skudt af og «døde den anden førend han kunde kommet kiøbmanden saa nær, at han kunde udskyde piilen til hannem,» raabte til angekoken, at han skulde flygte — «hvilket han og gjorde: saa kiøbmanden derover igen ved Guds naade blev frelst fra den fristelse og ulykke han var udj.»

En anden gang, i april 1726, blev et komplot røbet for Hans Egede af en lille Grønlenderdreng, som han havde været god imod. Fersleff var paa dette tidspunkt paa handelstogt sydover og der havde bredt sig det «spargement», at han og hans folk vilde blive slaæet ihjel af de derboende, saasntart de kom der for at handle. Da de nu blev lunge borte, troede de nærboende, at dette allerede var sket, og da Geelmuyden ogsaa var borte paa handel i en anden retning, «da vare vi hiemmeværende, som vare ikkuns faa, og de fleeste syge, læt at overrumple, og ihjel slaæe, og de fraværende kunde ogsaa nok overvindes.» Naturligvis var det en «angekok og hexen-mester», der stod bagved. Folkene var dog efter drengens beretning ikke saa lette at faa overtalt dertil, idet de var bange for følgerne. Men da det ikke var godt at vide, hvorledes det vilde ende, begav Hans Egede sig resolut med nogle matroser derhen, bemegtigede sig angekoken og holdt ham arresteret paa kolonien, til han blev skikkelig, hvilket hurtig skete. Han blev da straks givet fri. Geelmuyden og Fersleff havde intet hørt om eller merket til denne rebellion, før de paa hjemvejen kom nær til kolonien, og ansaa det, da de hørte derom af Grønlenderne, «ikkuns for deres egen snak og opdigt», men sagde dog til de indfødte, at de kunde jo bare komme, de skulde nok faa en varm modtagelse!

Imidlertid havde der allerede om efteraaret bredt sig rygter om, at Hollenderne straks efter Nepisenes opgivelse havde plyndret og afbrendt anlegget. Geelmuyden rejste derfor 15 april derop for at undersøge sagen og kom 10 maj tilbage med den triste meddelelse, at det forholdt sig ganske rigtigt. Det var folkene fra 4 hollandske skibe, som havde gjort det, og han havde af Grønlenderne faaet opgivet navnene paa skibenes førere, hvorefter raadet besluttede, at der skulde rejses klage imod disse for voldshandlingen.

Trods alle disse genvordigheder var det dog virkelig lykkedes Geelmuyden at faa samlet den største indhandling, som endnu var gjort

i Grønland, til hjemsending med sommerens skibe, da der indtraadte den kalamitet, at disse truede med at udeblive. Mange fremmede skibe var set passere forbi, og man «kom dem og om borde», men endnu midt i maj vidste ingen af disse nogetsomhelst om «vort fædernelands skibe». Og da storisen dette aar laa usedvanlig tæt og strakte sig usedvanlig langt nordover, og der tilmed i begyndelsen af juni blev «fundet en deel skibsvrag drivende i søen», blev man for alvor ængstelig for koloniskibenes skebne.

Der blev da — 11 juni 1726 — holdt et raadsmøde i denne anledning. Her blev det besluttet, at en af «officererne» skulde «gaa over» med de hollandske skibe, der holdt til i Sydbay nord for Holsteinsborg for at befordre breve og dokumenter til kompagniet og kongen og i Bergen «gjøre coloniens slette tilstand begribelig»; der var 21 mennesker ialt med «officerer og gemeene» og de havde kun proviant til et par maaneder. Endvidere skulde Hans Egede søge at formaa Hollenderne til at overlade sig saa meget proviant som muligt. Det var ikke nogen behagelig kommission, de udvalgte «officerer» fik — i egentligste forstand en Canossagang — at skulle søge hjælp og assistance hos de «fremmede handlere», som kolonisterne ellers havde gjort sig til deres livsopgave at bekæmpe og modarbejde og som nylig havde hævnnet sig ved at opbrende anlegget paa Nepisene. Det har uden tvivl været den tungeste prøvelse, den unge kolonisation og især Hans Egede havde været udsat for. Og han skulde maaske overhovedet aldrig have indladt sig paa at foretage dette ydmygende skridt, hvis ikke Geelmuyden havde været. Denne, hvis farfar var indvandret fra Holland til Bergen, «paatog sig efter raadets forslag denne kommission»: at rejse med «handlerne» til Europa. Det eneste, han forlangte, var raadets «forsikring om frit underhold», til han naaede Bergen. Det fik han tillige med en legitimationsskrivelse «til kiøbmanden Sr. Peter Gelmeyden i Amsterdam, som er en fætter til Sr. Jacob Gelmeyden, boghold: paa den Bergenske colonie her i Grønland». Vi fejler da neppe ved at antage *ham* for hele planens op-havsmand.

Allerede to dage efter raadsmødet rejste Hans Egede og Geelmuyden til Sydbay, hvor de ganske rigtig traf adskillige hollandske skibe, som «accomoderede» dem «paa det høfligste», overlod Egede al den proviant, de kunde undvære, hvilket dog ikke var ret meget, og tog Geelmuyden og 9 mand af koloniens besetning ombord for at føre dem med til Holland. To af kommandørerne lovede endog — paa Hans Egedes anmodning — paa hjemvejen, naar de var færdig med deres forretninger og fangst, at anløbe kolonien og overlade dem den proviant, de muligens til den tid endnu kunde undvære, og indtage

«det spek og andet cargesons gods, vi havde indsamlet, hvis vore skibe imidlertid ikke skulde være ankomne».

Geelmuyden tilbragte nu et par uger hos Hollenderne, forinden disse tiltraadte hjemrejsen. Men da de kom paa højde med Godthaabsfjorden, mødte de udenfor isen, der stadig laa langs landet, «compagniets skib udj søen», og købmanden gik da straks ombord paa det for at vende tilbage til sin post. De kunde imidlertid ikke komme ind til kolonien for isen, men maatte søge havn længere nordpaa, hvorfra Geelmuyden 15 juli «kom ganske uformodentlig til os med en chaluppe». Kolonisterne, der lenge forgæves havde ventet efter de hollandske kommandører, der havde lovet at løbe ind hos dem, mente først, at saa maatte disse ligge et sted nordenfor og ikke kunne komme til kolonien, men da de hørte sammenhengen, blev de glædeligt overraskede. Et skaar i glæden var det derimod, at det andet af kompagniets skibe, som var «udgaaet fra Bergen tidlig i foraret», ikke var kommen; det viste sig senere, at det var forulykket. Og et yderligere skaar i den haardt tiltrengte provianttilførsel gjorde det, at skibet, da det omsider kom paa havn ved kolonien, maatte overvintre paa grund af, at hele kysten vedblivende belejredes af isen. Men de klarede sig endda, og Geelmuyden tog, da han kom tilbage, straks igen fat paa de afbrudte handelsrejser med friskt mod og vedvarende held; gang paa gang kom baade han og assistenten tilbage fra hver sin kant med «baadene fulde af spek og skind vahre». Paa grund af de mange overvintrende maatte der ogsaa tenkes paa at skaffe supplement til provianten, men ogsaa det fik Geelmuyden tid til og foretog vinteren igjennem vellykkede jagt- og fisketure ind i fjordene.

Endelig i vaaren 1727 fik Geelmuyden sine overfyldte pakhuse lettet, idet det overvintrende skib fyldte sin last til hjemgang, og allerede 26 maj «arriverede fædernelandets skib til colonien efter een meget god og snar over-rejse paa 4 à 5 uger», ligesom «et andet var ogsaa forventendes». Men med skibet kom tillige underretning om, «at en ganske uformodentlig forandring var udi desseinet foregaaet». Det foregaaende aars uheld havde ganske udtømt det Bergenske kompagnis hjulpekilder, saa det helt havde maattet frasige sig den grønlandske handel og besejling. Kongen var tilsinds at overtage det, men gav foreløbig raadmand Schiøtte fuldmagt til at engagere og udsende en «commissionair», Christopher Jessen Petterssøn, «som skulde undersøge det grønlandske væsen, for allernaadigst at ville see, hvad der ved var at gjøre, og om den grønlandske handel med nogen fordeel herefter kunde fortsættes».

Der blev nu anstillet undersøgelser desangaaende. Kommissæren stillede en række spørgsmaal til samtlige «officierer», baade prester

og handelsfolk, og disse besvarede dem overensstemmende med forholdene. Det synes at han først har været mest stemt for at Grønland helt skulde opgives, idet de givne besvarelser ikke syntes ham lovende nok for «desseinets» fortsættelse, og det turde være Geelmuydens erklæring af 15 juni, som tilslut ombestemte ham. Den lød kort og godt saaledes: «Jeg nægter aldeles ikke, om det var alleene de tiimelige ting vedkommende, var det vel ikke umagen værdt at holde folk her udj landet. Men som det icke er alleniste det tiimelige vedkommende, men rører og en stor hoben menneskers siæles evige salighed, falder det for mig alt for besværlig at skrive, colonie igjen skall ophæves, men langt hellere vil ønske, landet maatte settis i den stand, som her burde, hvortil Gud i naade opmuntre Hs: Kgl: Mayestæts hierte, at, om end icke store profitter, der dog kunde blive vunden og løst mange siæle af diævelens magt».

I koloniraadet besluttedes det da at «forbedre» Geelmuydens løn fra 40 til 120 rd. aarlig fra 18 juni d. a. Og havde han lagt sig i selen før, saa tog han nu endmere fat for ogsaa ved «handelens bedre fremme» at støtte sin opfattelse. 8 juli var han med kommissæren og Hans Egede inde i Godthaabsfjorden for at udse pladsen til forflyttelse af «Haabets koloni» — «at oprette os der en bestandig colonie og værelse». I den følgende tid, da egnens befolkning var borte paa sommertogter og der intet var at gøre ved handelen, var han paa jagt- og fiskeriekspeditioner rundt i fjordene og hjembragte adskilligt udbytte. I oktober, da befolkningen atter var hjemme paa sine vinterbosteder, foretog han et 3 ugers handelstogt nordover og kom hjem med begge baade fuldlastede med spek og renskind — «havde og været meere at bekomme, hvis fartøjerne havde kundet biærged det». Faa dage efter hjemkomsten drog han «paa den lange tougt sydover», hvor han atter var 3 uger borte og havde været «i stor farlighed formedelst det stormende veyrlig, som idelig blæste», forliste det ene fartøj fuldt ladet med spek, men bjergede mandskabet. Han var dog ikke mere forknyt, end at han straks derefter paany hjemhentede spek, denne gang fra Pisugfik et par dagsreiser nord for kolonien; baaden kom først tilbage 29 november, igen med fuld ladning, og «der var endda spek at bekomme, men kunde ikke mere blive afhentet paa denne skarpe aarsens tid». Neppe blev vejret nogenlunde taaleligt i det nye aar, før han atter var paa færde, fra først i februar endog nesten 3 uger borte paa handel rundt i Baals Revier [Godthaabs fjordkompleks], hvor han besøgte «mere enn 60 familier» og tilforhandlede sig deres varer. I marts var han atter ude, denne gang nordefter til Pisugfik, hvorfra han kom tilbage efter en uges forløb med «begge baade fulde av spek».

At hans ungdommelige ilterhed ikke endnu havde sat sig, viser en episode, der tildrog sig i januar maaned dette aar, da han var «gaaen hen til naboerne» (∴ de Grønlendere, som havde slaaet sig ned paa samme ø, hvor kolonien laa). Der skete da dette, at «en gammel skalk der sammestæds lod sig forlyde, at købmandens besøg var dem meget behagelig, thi han kom ikke og brydde dem med den kiedsomelige læsen, som præsten gjorde, af hvilket han sagde sig slet intet at tro». Dette var nu sikkert ikke ment som andet end en sedvanlig grønlandsk høflighedsfrase. Men i det kapitel taalte Geelmuyden ingen spøg; han «gav hannem for saadan sin ugudelig og forargelige tale et par ørefigen», hvorefter manden naturligvis straks gjorde undskyldning og sagde, det var ikke hans alvor. —

1728, da den store invasion af militære og frigivne fanger fandt sted til det nye anleg ved Godthaab, tog Geelmuyden afsked og rejste hjem til Bergen. Men Grønland havde for sterkt tag i ham, og han drog derfor til København for at blive antaget paany. Under opholdet her besøgede han trykt og udgivet et lille oktavhefte, som indeholdt Hans Egedes første beskrivelse af Grønland og dets beboere og som betitledes «det gamle Grønlands nye perustration», forløberen for det berømte senere verk af samme navn. I sin fortale til dette, der udkom i 1741, siger Hans Egede: «En god ven, som har været i Grønland, har for nogle aar siden, mig u-afviidende, i trykken ladet udkomme en liden piece om Grønland — — som jeg kort efter ankomsten der til landet, efter den oplysning, som jeg til den tiid havde kunnet forskaaffe mig, nogle velyndere til tjeneste, sammenskrev».

17 marts 1729 fik Geelmuyden ifl. kgl. resolution af 14 s. m. udbetalt 200 rd. af kongens kasse «paa dend løn hand skulde have haafft til gode for dend tiid hand da allereede hafde været udj Grøndland og beseglingen var skeet fra Bergen», og 21 maj blev han af søetatens generalkommisariat beskikket til købmand og bogholder paa Nepisene, der i denne sommer blev oprettet paa ny som koloni.

Det nye Nepisene var et efter forholdene ret storslaaet anleg, der vidnede om, hvilke store forventninger man stillede til handelen og især til hvalfangsten ved dette sted. Kolonien var anlagt paa en grøn slette mellem to lave fjelddrygge. Her laa den store trefløjede bygning med stuelengen, hvorfra der var udsigt over havet og til de evigt snedækte alpelandskaber paa fjordens sydside. Her var værelser for guvernøren, kommandanten, presten, hvalfangerkommandøren, proviantforvalteren, handelsbetjentene og bogholderen. I den modstaaende lunge logerede soldaterne og mandskabet, medens midterengen var bryggerhus og stalde m. m. I nærheden af hovedbygning-

gen var anlagt en have og ved den laa et megtigt provianthus, der var over 34 meter langt. Desuden fandtes der en solskive og to flagbatterier med 3 kanoner hver. Nede ved havnen laa et mindre pakhus.

Det lykkedes imidlertid ikke trods den store arbejdsstyrke at faa alt dette færdigt i sommerens løb. 3 september kom Geelmuyden til Godthaab med guvernøren, der ikke vilde overvintre ved Nepisene, fordi husene ikke var færdig monterede. I marts aaret efter gik han dog derop igen. Men Geelmuyden fik saaledes fornøjelsen af at gæste sine gamle venner, Egedefamilien, og blev hos dem 14 dage. Det blev ogsaa en av de faa gleder, han fik i disse aar. Det store anleg, han var sat i spidsen for, svarede ikke regning. Handelen svigtede, fordi der ikke boede særlig mange Grønlendere i nærheden. Og hvalfangsten, som man havde lovet sig saa meget af, slog næsten helt fejl. Der var hvaler nok i fjorden. I marts saa denne nesten ud «som en skov» paa grund af de mange dyr, der boltrede sig derude, men man var alligevel ikke mandsterke nok til at gjøre noget rigtigt indhug paa dem, og der fangedes kun to. Hertil kom — ligesom samme aar ved Godthaab — skibsideblivelse. 3 august 1730 kom Geelmuydens assistent til Godthaab med rapport at der heller ikke var kommen noget skib til Nepisene, hvorfor raadet dér havde besluttet at sende det overvintrede fartøj hjem «med hvad ellers dér saavel som ved denne colonie kunde være indbragt». I september fik Geelmuyden atter glæden af at gæste Egedefamilien, idet han nedbragte «en chalupe og 4 mand, hvormed colonien her skulde assisteres, eftersom den mangler behørige folk og fartøyer». Denne gang blev han hos vennerne nesten 3 uger. Der var heller ikke lysteligt hjemme paa Nepisene. Til uheldene med handelen og hvalfangsten kom ideligt kævl og skenderier mellem guvernøren og kommandanten, hvorved besetningen demoraliseredes. Intet under derfor, at Geelmuyden blev mistroelig og ønskede sig løst fra et hverv, der ikke kunde gennemføres. Det skulde heller ikke vare længe, før han fik sit ønske opfyldt.

Allerede i maj 1730 havde kongen paa grund af uheldene i Grønland besluttet at hjemkalde hele besetningen og nedlægge Nepisene, men paa grund af skibenes udeblivelse blev alt dog foreløbig ved det gamle. Derimod var det under et besøg ved «den nordre colonie», at Hans Egede i juni 1731 modtog den nedslaaende efterretning om Frederik IV's død og den nye konges ordre til ikke blot Nepisenes men hele kolonisationsverkets ophævelse. Ordren overbragtes af løjtnant Gerner med skibet «Charitas». Med dette kom Geelmuyden og de øvrige Nepisenefolk 9 juli til Godthaab, hvor han medunderskrev raadets indvilligelse i Hans Egedes forbliven i landet, og hvorfra han

hjemgik med «Charitas» 31 juli efter en beveget afsked med de tilbageblivende venner.

Efter sin hjemkomst besøgte Geelmuyden slekt og venner i Norge og begav sig derefter til København, hvor han i marts 1733 fik ansettelse som «controlleur ved skibene som gaar til Norge». Samme tid fik han af kammerkollegiet ordre til at rekonstruere og indsende regnskaber for sin købmandsvirksomhed i Grønland i aarene 1724—25, da de tidligere indsendte var bleven borte og hele Bergenskompagniets virksomhed nu skulde underkastes revision. Han kunde imidlertid paa grund af sin nye tjeneste ikke straks tage fat paa dette arbejde, men svarede i skrivelse af 12 dec. 1733, at han nu, da han var «bleven klar af denne «tienniste», skulde forsøge at fremstille nye regnskaber «endog det synes nesten ugjærligt», han havde i denne hensigt i foraaet skrevet til Grønland om nogle kopier vedrørende disse og faaet dem med de tilbagevendende skibe. Men sagen vanskeliggjordes ved at direktør Magnus Schiøtte havde laant en gagebog for Nepisene for 1724—25 og tat den med til Bergen.

1734 søgte han forgæves Nordmøre fogderi, men samme aar blev han alligevel befordret, idet han 11 juni skriver til Bergens magistrat fra København, at han hermed indsender regnskab for 1725—26 og om 3—4 uger agter, «om det behager Gud», selv at rejse derop, «saasom han er beskikket til munsterskriver ved enrouleringen i Christiansands district» — og han haaber da at faa «qvittance for regnskaberne». 23 aug. og 24 sept. skriver han igen derom, dateret Bergen. Det gik imidlertid ikke saa let hermed, som det synes takket være chikane fra direktør Schiøttes side. 6 juni 1735 skriver han, dateret Bergen, at det er blevet udsat som mangel paa hans regnskab for 1726, at han skal bevise, hvor den af ham i dette regnskab anførte beholdning er bleven af og i modsat fald være ansvarlig for den. Han oplyser i den anledning, at nevnte beholdning er anført til indtegt i regnskabet for 1727. Dette beror hos direktør Schiøtte og han har derfor begæret en attest af denne, men ikke kunnet faa den. Han kan «ikke begribe, mig saadant bevis med nogen føye kand nægtes», og nødes derfor til at bede magistraten i Bergen om assistance til at faa det. I denne anledning beskylder Schiøtte i brev af 19 juni Geelmuyden for «imod ordre og uden taxt og pris» at ha inddraget vedkommende beholdning i regnskabet for 1727 — imidlertid: kan han skaffe bevis fra de forrige direktører for hvad beholdningen rettelig har været og hvad hver sort vare af direktørerne blir ansat til i pris, saa at Schiøtte derefter kan konferere hvad af *kompagniets* beholdninger er tilført i 1727-aars regnskab, saa skal det ikke mangle at han jo skal faa attest.

26 juli skriver Geelmuyden, atter dateret Bergen, at han har gjort, som Schiøtte forlangte, men endnu ikke kunnet faa nogen attest fra denne, og nu har han «forladt Bergen og reyst til Kiøbenhavn uden at ville verdiges mig at svare det allerringeste paa min til hannem giorte begiering», og i skrivelse til Bergens magistrat af 28 nov. 1735 erklærede de tidligere direktører for Bergenskompagniet Jens Andersen Refdal og Jean v. d. Lippe sig i en 13 foliosider lang betenkning i hans favør, beskylder ligefrem Schiøtte for i 1727 at have handlet saadan, at han kunde «bringe tingene udj confussion», og taler om «dette hans skadelige forehavende». Imidlertid døde Schiøtte i Kjøbenhavn i december s. a. og det maa da antages, at Geelmuyden derefter endelig har faaet den længe ønskede «qvittance» for de gamle regnskaber og omsider kunnet hellige sig med fuld kraft til sit nye embede som mønsterskriver.¹ Senere var han tillige en overgang konstitueret byfoged i Arendal og Risør.

1744 giftede han sig med *Anna Lorentzdatter Anckermann*, der var født 24 august 1724 i Arendal som datter af købmand Lorentz Corneliussen Anckermann og hustru Ellen Hansdatter v. Kampen.

Senere opgav Geelmuyden embedsvejen og nedsatte sig som købmand i Grimstad, hvor han oparbejdede en efter de tider ganske betydelig forretning. Han blev ejer af en større bygaard i Grimstad og af gaarden Skaragrøm udenfor byen. Desuden ejede han flere skibe og skibsparter. —

Geelmuyden døde i Grimstad sidst paa aaret 1768 og begravedes ved Fjære kirke 31 december. Hans enke overlevede ham i mange aar. Hun døde 28 oktober 1794 og begravedes ved mandens side paa Fjære kirkegaard 6 november. De havde 8 børn, 3 sønner og 5 døtre.

¹ I den norske Zahlkasses regnskaber opføres han som mønsterskriver 1 juli 1736—31 december 1760.

JOHAN GEELMUYDEN

Købsvend.

Johan Geelmuyden er født ca. 1703 i Bergen som søn af købmand, cancelliraad og stadshauptmand Knud Geelmuyden (1667—1749) og hustru Anne Beate Storch (f. 1675) og saaledes svoger til proviantforvalter J. S. Fleischer (se denne) samt fetter til købmand og bogholder J. v. d. Wida Geelmuyden og overkøbmand N. C. Geelmuyden (se disse).

Om denne mand staar der følgende i et i Riksarkivet i Oslo be-roende manuskript «Geelmuydernes og von der Lippernes familie» af Fridr. Geelmuyden, Bergen 1821:

«*Johan Geelmuyden*, fjerde søn af cancelliraad Geelmuyden, min farfar. Reiste som factor ved det grønlandske handelscompagnie, som da blev ført af adskillige kjøbmænd her i Bergen, og har jeg forhen viist at Niels Christian Geelmuyden [se denne] var fuldmægtig for dette compagnie. Man ser af etatsraad Fleischers beretning, at han har været paa samme tid i Grønland som ham, men hvorlænge er mig ubekjendt. Paa hans hjemreise her til Bergen kom han til Christianssund og giftede sig der med *Margarethe Sophia Withe*, enke efter afdøde Jacob von der Lippe. Med hende 4 børn.»

At nogen Johan Geelmuyden har gjort tjeneste i Grønland, var mig ikke bekendt, og naar det siges, at han «har været paa samme tid i Grønland som» proviantforvalter Fleischer, har jeg tenkt, at der maatte foreligge en forveksling med fetteren Jacob Geelmuyden, hvad der maaske ogsaa gør, idet denne var købmand ved Nepisene, hvor Fleischer opholdt sig den meste tid, han var i landet.

Imidlertid findes der en meddelelse om, at Jens Hiort (Træschow), købmandens assistent i Godthaab, af koloniraadet 23 juli 1729 paa grund af sit kendskab til sproget og lange ophold i landet blev udnevnt

til «oberassistent» paa Nepisene, hvorfor den til samme post destinerede «oberassistent Johan Geelmuyden» traadte tilbage for ham.

Sammenhengen synes herefter at være den, at Johan Geelmuyden virkelig hjemmefra er bleven beskikket til assistentsposten paa Nepisene, rimeligvis som fetteren Jacob 21 maj 1729 af søetatens general-kommissariat, men har foretrukket at vige pladsen for Hiort som den bedst kvalificerede til denne post. I saa fald er manuskriptets oplysning om ham, at han «reiste som factor ved det grønlandske handelscompagnie», sikkert rigtig nok. Kompagniets skibe besejlede nemlig ikke blot «Haabets colonie», men foretog handelstogter op langs kysten helt til Diskobugt, og da har der som regel været en betjent — «kiøbsvend» — med, som forestod handelen med de indfødte. Muligens har han da indehaft denne post flere aar i trek, til kompagniets besejling ophørte.

Efter sin tilbaketreden fra den tiltenkte oberassistentpost er Geelmuyden da rimeligvis rejst hjem med et af skibene. I saa fald er han vel altsaa kommen til Christiansund og blevet gift der 1729.

Hvor han derefter har boet, kendes ikke; en tid har han ialtfald levet i Trondheim, thi 3/8 1739 døbtes i denne bys Frue kirke et barn af Johan Geelmuyden og Margrethe Sophie With.

Geelmuyden døde, mens børnene — to sønner og to døtre — endnu var mindreaarige, og de kom derefter til Bergen og opdroges tildels hos farfaren.

NIELS CHRISTIAN GEELMUYDEN

Overkøbmand.

Niels Christian Geelmuyden er født 1706 i Bergen som søn af købmand Geert Geelmuyden (død 1716) og 2den hustru Cornelia («Nielsche») Marie Lindgaard, og saaledes halvbror af købmand Jacob v. d. Wida Geelmuyden samt fetter til faktor Johan Geelmuyden (se disse).

Oplært ved handel i Bergen skal han ifl. «Geelmuydernes og von der Lippernes familie» (utrykt manuskript i Riksarkivet i Oslo) ha været «bogholder ved det grønlandske compaignie». Han kaldes ogsaa fuldmægtig.

Det kan ikke ha været Bergenskompagniet, i hvis tjeneste han har været. Dette sluttede nemlig 1726 (27), og i 1744 opgir han selv at ha tjent i Grønland 13—14 aar. Sewerins monopolhandel begyndte først 1734, saa han maa altsaa dog ha været i grønlandsk tjeneste før den tid, saafremt hans egen opgivelse er rigtig. Sammenhengen er da sikkert den, at han har været med paa det skib, kongen 1732 opsendte til understøttelse for Hans Egede, som «kiøbsvend», idet skibet tillige skulde drive handel paa kysten. Rimeligvis har dette gentat sig i 1733, og han har da formodentlig om vinteren været i København og haft kondition hos en eller anden købmand — til han i 1734 fik fast ansettelse i Grønland i Sewerins tjeneste og udsendtes til Godthaab som assistent hos Niels Egede, hvem han to aar senere afløste som købmand for kolonien.

To aar efter gensaaas de paany, idet Niels Egede kom til Godthaab som «anden købmand», til han aaret efter forflyttedes til Christianshaab. At Geelmuyden i disse aar — paa grund af sit indgaaende kendskab til befolkningen og forholdene — fulgtes af handelsheld, og at han ved siden af sin virksomhed som købmand tillige gik i Egedernes fodspor som forkynder af evangeliet, derom vidner en udtalelse af Niels Egede: «29 october reiste den anden kiøbmand Sr Gelmeyden

sønden efter paa handling og kom hjem 23 november med fuld lading; kjøbmanden fortalte og, at de som boede der syder, var begierlig efter at høre om Gud og begierte, at han vilde komme tilbage til dem igien og tage præsten med». Presten var den nyankomne Chr. Drachardt, som Geelmuyden altsaa, naar han rejste med ham, maatte være tolk for overfor Grønlenderne.

Ifølge «*Gothaabs journal* begynt d. 1ste julij 1740 og igien sluttet d. 15 juli 1741»ve forfatted af *Niels Christian Gielmeyden*» forlod Niels Egede 27 juli 1740 Godthaab for at rejse til Christianshaab, og sluppen, der førte ham dertil, returnerede 17 september «og berettede, at Sr Egede ikke var kommen til sit bestemmelsessted førend 19de augustij.»

Da missionær Drachardt efterhaanden allierede sig mer og mer med Herrnhuterne og derfor kom i strid med sin i 1740 ankomne kollega Sylow, der ikke vilde afvige fra Hans Egedes missionspraksis, tog Geelmuyden uforbeholdent Sylows parti og blev derved genstand for bitre anklager fra Drachardts side, hvorved hans omdømme nedsattes i alt fall hos missionskollegiet. Dette satte han sig imidlertid ud over og gik endog saa vidt, at han negtede Drachardt understøttelse til det fulde antal skolebørn, som det ellers var missionens ret at faa fra handelen. Naturligvis var dette urigtigt. Men det var af veneration for Hans Egede, at han gjorde det. Han saa hvor det bar hen med Drachardt og holdt derfor igen alt hvad han kunde. Og naar det, der til sidst blev missionærens aabenbare hensigt: at spille hele den Godthaabske menighed i hænderne paa Herrnhuterne, ikke lykkedes, har Geelmuydens holdning sikkert en stor del af æren derfor. At han iøvrigt ikke personlig havde imod de tyske missionærer ved Ny Herrnhut beviste han ved at staa dem bi og yde dem tjenester ved flere leiligheder. —

1742 gav Sewerin Geelmuyden i opdrag at anlegge den paatenkte nye koloni Frederikshaab, et hverv, som han udførte tiltrods for de hindringer, isforholdene i stort maal lagde i vejen derfor. Det følgende aar udeblev skibet imidlertid paa grund af overvældende ismasser, og Geelmuyden maatte i juli kæmpe sig op langs kysten til Godthaab efter «nogle proviant sorter og en liden deel carrasson» til sit betregte nybygge. I september maatte han sende sin assistent Lars Dalager afsted efter mere og fik ved den lejlighed bagt brød ved Godthaab til sine folk. Og endelig maatte han i oktober selv afsted igen, da alt haab om skibs ankomst nu var opgivet, for at hente yderligere forsyning. Købmand Moltzau i Godthaab rejste ogsaa selv ned til Frederikshaab med et par baadslaster. Desuagtet blev vinteren drøj nok at komme igennem, og da neste aar det til Frederikshaab bestemte skib satte til i isen udenfor kolonien og intet andet bjergedes

end mandskabet og det de gik og stod i, forlod Geelmuyden med assistenten og de fleste af folkene deres koloni og ankom til Godthaab 29 juni 1744.

Samme aar hjemgik han til København med Godthaabskibet.

Paa missionskollegiets forhandlingsmøde 20 marts 1745 blev fremlagt «Geelmuydens underdanige memorial til collegiet af 12te hujus, med hosføyede attester, hvorudj hand efter 13 aars møysommelige tjeneste ved den grønlandske handel udbeder sig collegii naade til at modtage hans ved forefaldende vacancer herefter indgivende memorialer om at forhielpes til et leve-brød». Kollegiet resolverede, at dette «kand ham tillades». Ved forhandlingsmødet 29 januar 1746 bragte han sig paany i erindring, nu med «hosføyede 8 attester», og beder «at maatte forsynes med collegii attest og recomandation at betiene sig af ved ansøgninger» — hvilket han fik.

Det hjalp dog ikke, han fik intet «employ». Derimot blev han engageret paa anden maade. Da Jacob Sewerin 1748 opgav monopolhandelen og denne tilbødes «det almindelige octroyerede handelscompagnie», tilkaldte dettes direktør Geelmuyden — «en person som i 14 aar har tient for bogholder og kjøbmand i Grønland». Det fremgaar af forhandlingsprotokollen, at han har givet «omstændelig oplysning om landets beskaffenhed saaledes som det nu er og ellers skulde settes i stand, ifald nogen nytte deraf skulle ventes». Det fremgik «af hans indgivende og forestilling at foruden de paa Grønland værende 3de colonier Gothaab, Christians Haab, Friderichs Haab og logen Jacobshavn, maatte endnu, for at sette handelen i bedre tilstand og tillige at hemme den i landet af Hollænderne førende skadelig negotie, uomgiengelig anlegges 4 loger». Han gav ogsaa anvisning paa pladserne for disse, nemlig Fiskenesset, Sukkertoppen, Sydbay og «imellem Sydbay og Christians Haab».

Formentlig har disse klare og gode oplysninger givet anledning til nærmere forhandling med Geelmuyden, thi i slutningen af aaret 1749 ansattes denne som en slags handelsinspektør for Grønland og under 1 februar 1750 udstedtes instruks for ham som «oberkiøbmand».

Ifølge denne skulde hans forretninger bestaa i at «besørge, udtage og anskaffe de til colonierne requirede og fornødne handelsvarer, proviant og materialer, baade til handelen og coloniens folk og til missionens underholdning». Derefter skulde han gaa med skibet «Jubelfæsten» til Grønland og især inspicere kolonierne Christianshaab og Jakobshavn i Diskobugten, hvor han «i overværelse af Msr. Sewerins betiente lader alt eftersee, besigtige og beskrive og erklærer

sig over reparationer», takserer alt efter tingenes «billige værdi», overtager handlerne og afleverer igen til de antagne købmænd «saavel huuse og inventarier, med huusgeraad, baade og telte», som Sewerin uden betaling bør aflevere, «samt det ham ellers à parte selv er tilhørende, som og det gode, delige og brugelige af proviant og handelsvahre». Desuden skulde han «meddele kjøbmændene tienlige raad og sine betænkninger, om alt hvad han ved nærværelsen observerer og finder tienlig saavel til handelens desto bedre befordring og fremgang som compagniets fordeel». Alt nødvendigt til forbedring skal han efter overleg med «de nærværende handels- og søe-betiente» foranstalte og iverksette. De udtjente folk maa han genantage efter skøn «mod billigt tillæg udj deris forhen havte løn» — «item at maae forfløtte dem til andre collonier».

Naar dette er udført «begiver han sig derfra til Sydbay og der udseer en beqvem og best tienlig plads, hvorpaa en loge og skolehuus beqvemmeligst til handelens beste nytte og missionens fremtarv kand vorde satt og oprettet». Herover skal han ved hjemkomsten affatte og indgive indberetning med detailleret beregning over bekostningen ved et saadant anleg.

Om missionens tilstand skal han nøje «informere sig», og «om missionen ikke i tiiden, med bedre fremgang, og muelig mindre bekostning, paa anden maade end nu skeer, kunde være at fortsætte».

Overalt skulde han overfor handelsbetjentene «tilskynde til idelig at holde god harmonie og eendragtighed» med missionens personale, «at ingen skiellig klagemaal skal føres». Ligeledes skal han «nøje erkjendige sig om den i landet handlende Peder Olsen [Walløe]s adfærd».

Naar alt dette var vel udført, skulde han følge med skibet tilbage til København — dog med saa mange returvarer som muligt! — og «referere troeligt» alt, hvad han havde observeret, for direktionen, hvorefter han havde at «besørge alt anskaffet til en nye reises foretagelse i tilkommende aar» eller, om fornødent, «et aar der i landet at forblive».

Saalenge Geelmuyden vedblev i denne tjeneste «med all fliid og vindskibeligbed, efter den eed og forpligt, han derpaa aflagt haver», skulde han nyde 300 rd. i aarlig løn «og desuden til befordring have deel i det løfte, Hans Kgl. Mayestæt har givet». —

Efter hjemkomsten fra den første tilsynsrejse indsendtes «oberkjøbmand *Geelmuydens* journal og relation, ved hans hiemgang fra Grønland anno 1750 med skibet *Jubelfæsten*».

Ved kolonierne i Diskobugt fandt han «huuse og bygninger udj meget slet, brøst- og bygfældig stand». Fartøjerne var ligeledes daar-

lige, kølbrudte og delvis ubrugelige; «huusgeraad og andet inventarium, baade løst og fast — — — befunden slet og uden importance». Bygningerne var «negligerede og nogle aar ikke hiulpne, end ikke med søm eller bredder, eller manglende hængsler og laase, døre eller vinduer».

Christianshaab var ligesom Frederikshaab «forladt af alle handels betiente, saavel som den ene missonair [N. B. Bloch] med sit følge. Og var ikkun bleven en missionair, Hr. [Peder] Egede, og 2de catecheter, Jens og Johannes Pedersen. Og var det en særdeeles lykkelig hændelse, at compagniets udsendte og længere end sædvanlig af iis og contraire vind tilbageholdte skib kom i møde med Jacob Sewerins hiemgaaende skib og førte saa vel missionairen og hans følge, som alle til colonien hørende folk tilbage, som ikke deris tiid havde udtient og ey vare at persuadere længere der i landet at forblive. Hvorved da den confusion, som saadan retirade, formedelst mangel paa levnets midler, ellers havde foraarsaget, Gud være lovet blev forekommet.»

Handelen «fandtes udj kiendelig decadence og paa den foed, at fremmede udenfra og de ved colonierne indentil gjorde derudj stor indpas». Geelmuyden foreslog derfor «smaae logier» oprettet «ved Wester-, Hunde- og Hvalfische Eylandene, 10, 12 og 16 miile vesten for colonien Christianshaab», endvidere ved Sydbay, Sukkertoppen, Fiskenesset «samt ved Agluitsok-fiorden, over 30 miile, og ved Sermioliqsuak eller Tuneliarbeck, omtrent 60 miile synden for colonien Friderichshaab», dels til missionens fremgang», dels og navnlig «for at hindre og forekomme fremmedes indpas». De her foreslaaede anleg blev i tidens løb saa godt som alle etablerede, ligesom plakaten af 26 marts 1751 med forbud mod fremmedes handel indenfor en grænse af 15 mil paa begge sider af hver koloni, som var eller maatte blive anlagt, herunder hele Diskobugten, skyldes Geelmuydens indberetninger og forslag.

17 april 1751 blev Geelmuyden «oberkiøbmand» for Diskobugten, saaledes at han skulde «nøye giennemgaae» købmændenes rekvisitioner, «om noget nyttigt være sig til eller fra derved findes at forandre», give betenkning om de foreslaaede husreparationer, forestaa vareindkøb og skibenes udrustning og tilladning, samt foretage inspektionsrejser til kolonierne i bugten, hvor han skulde «søge at pousse den der forestaaende handel med all fliid, overlegge med købmændene, hvad der kunde tjene til handelens bedste, og have myndighed til at treffe afgørelser «i presserende tilfælde, der ey kand oppebie nærmere vores ordre». Overfor «fremmede handlere» skulde han have politimyndighed og «attrapere og til confiscation opbringe»

ulovligt handlende skibe. Tillige skulde han «foranstalte hvorledes Væster-, Hunde- og Hvalfisk Eilænderne med fleere districter [Diskoøen], hvor de fremmedes indpasz skeer, paa bedst muelige og menagerligste maade kand vorde occuperet», enten «ved smaae logiers opretning» eller «ved handlers og samleres fliid at tilhobe bringe det som der falder og de fremmede enten løber af med eller og, som sidstleden aar fornemmes at være skeet, bliver iisen og søen til deel». Og da man gerne ønskede hvalfangst indført i Diskobugten, fik han stillet til raadighed to «chaloupper med tilbehør» for dermed at «gjøre forsøg med denne fangst». Ligeledes sendtes 3 skibe, nemlig «Rügernes Ønske», «Theodorus» og «Friderichshaab» til bugten i samme øjemed.

Selv rejste han hvert aar derop med to handelsskibe, af hvilke han, saafremt han ikke fik fuld ladning til begge, skulde beordre det ene til en nermere betegnet fransk havn for der at afvente direktionens nermere ordre. —

De første aar foretog Geelmuyden regelmæssig disse tilsynsrejser til Diskobugt. Paa en af disse rejser led han skibbrud og mistede alt, hvad han medførte. Senere indskrenkedes rejserne til engang imellem, medens hans tjeneste paa kontoret og grønlandsk handelsplads i København forblev uforandret i en aarrække. 15 januar 1756 fik han ducør for opfindelsen af en «finkepresse», der skaffede kompagniet en aarlig indtægtsforøgelse af 200 rd.

I januar 1754 havde Geelmuyden forgæves søgt postmesterembedet i Christianssand og posten som forvalter ved Frederiksdal, Dronninggaard og Sorgenfri godser. Endnu 1767 ses han at have staaet i kompagniets tjeneste med 400 rd. i aarlig løn, men har muligvis da ogsaa haft med dets islandske afdeling at gøre, thi 1769 kaldes han «islandsk kiøbmand», og som saadan døde han den 15 august 1770 i København. Hans tjeneste blev ikke genbesat, men forrettedes af pakhusskriveren.

17 marts 1758 var Geelmuyden i Holmens kirke i København bleven viet til *Helene Mørch*, datter af kantor ved Holmens kirke Peder Mørch (1700—72) og Ottilie Johanne Farstorph († 1757). Hun døde søndag morgen den 13 januar 1771 i deres fællesbolig «paa hjørnet af St. Anne-gaden lige for den danske kirke paa Christianshavn». De efterlod børnene *Geert*, 12 aar, *Jacob*, i sit 4de aar, *Baltzer*, 1½ aar, *Maria Uttilie*, i 13de aar, *Johanne Nicoline*, i 8de aar. Deres bolig bestod af 3 værelser og køkken, rigt møbleret og udstyret, bl. a. fandtes der et lille udsøgt bibliotek, i hvilket f. eks. «Almindelig reisebeskrivelse i 17 tomer», «Den patriotiske tilskuer», Holberg: Danmarks riges historie, Kirkehistorie, Bergens beskrivelse og flere andre

verker, «Norske Finlappers beskrivelse», Cranz: Historie von Grønland, o. fl. Familien holdt gaardskarl og to tjenestepiger.

Boet ejede flere værdipapirer, aktie- og interessent-breve, en fiskejagt kaldet «Kiøbenhavns Løbere» og andel i to andre samt endel lotterisedler. Geelmuyden havde været kommissionær for flere i Grønland og boet opbevarede 3 kgl. obligationer for købmand Svanenhielm, hvilke overgaves til grønlandsk handels kasserer, og var i gæld til Lars Dalager i Vadsø for 415 rd.

Hustruens far kantor Mørch fremlagde regning for begravelserne, mandens kostede 55 rd. 4 mk., hustruens var nogle faa rigsdaler billigere. Ved begges havde 12 studenter «paraderet». Begge jordedes paa Frelsers kirkegaard, han 20 august 1770 og hun 19 januar 1771. Gravstedet betales med 6 rd. 4 mk.

Egtefællernes samlede skifteopgørelse viste fallit med et underskud paa 1590 rd. Børnenes skebne er ikke bekendt.

JONAS GILL

Missionær.

Jonas (Joen) Gill er født den 1ste april 1738 paa gaarden Gil i Oddernes prestegæld som søn af gaardbruger Gunder Christensen Gill og Therbora (eller Thorbora) Jensdatter Eye. Stamfaren skal ha været «af simpel stand» og indvandret til Norge fra Jylland.¹

I sit «vita» i Sjællands stifts bispearkiv siger Jonas Gill om sine foreldre, at de «før de døde, sørgede for, at den begærighed efter at lære, som de fandt hos mig, ikke udslukkedes». Derfor satte de ham «in scolam cathedralem proximam» 3: Christiansands katedralskole, «under anførsel af den berømte og udmerkede rector Nicolay Femmer». Han blev optaget i skolen, da han var 11 aar gammel og gennemgik dens klasser til 1758, da han dimitteredes til Københavns universitet, hvor han tog «examen artium» 24 juli «og blev optaget i de akademiske borgeres tal». Aaret efter tog han «anden examen» med karakteren laudabilis («non sine caractere optimo ornatus»), hvorefter han «viede sin aand til de hellige studier». 16 februar 1762 «vovede han at indfinde sig» ved det theologiske eksamensbord «for professorerne P. Rosenstand Goiske og J. O. Bang». «Vovestykket» lykkedes og «saaledes havde jeg ved retskaffen flid gennemløbet hele det akademiske kursus paa to aar». Her nevner han ingen karakter, men den var da ogsaa kun non contemnendus — og mere kunde vel hellerikke ventes paa saa kort tid, naar han samtidig skulde ernære sig ved informationer. Formodentlig har han alligevel været skuffet over resultatet — eller følt sin uddannelses mangelfuldhed — thi han bemærker i sit «vita», at «den øvrige tid [i København] tilbragte han med at høre de fleste af de theologiske professorer — ikke uden frugt».

¹ «Fra Jylland kom en mand til Norge ved navn Christen, der nedsatte sig paa gaarden *Gill* i Oddernæs sogn ved Christianssand, og fra ham nedstammer i 4de led *Jonas Gill*, der var født paa denne gaard af forældre Gunnar Christensen og Terbor Jensdatter, bønderfolk, 1739» (O. Holtedahl: Høland og Setskogen herreder, Kra. 1914).

Imidlertid var han bleven alumnus paa «det grønlandske seminarium». Paa missionskollegiets møde 18 nov. 1763 «proponeredes» af Paul Egede «til at antages i Sverdrups sted en Nordmand, navnlig *Jonas Gill*, som er forsynet med gode attester, især fra hr. dr. Rosenstand, er klar fra academiet, vel øvet i at prædike, og kan saa desto bedre anvende tiden paa sproget og physiqven, som han har lyst til». Nu gik han da og læste grønlandsk en halvanden aars tid, indtil han 15 marts 1765 «af den ærværdigste konge Friderich den 5te» blev kaldet til «missionarius ordinatus i en vis colonie /: Omenak kaldet /: i Grønland». Han ordineredes 17 april i Frue kirke «af den hæderværdige biskop for Siælland Ludvig Harboe». Hans medordinand var Caspar Drejer (se denne), og samme dag, som ordinationen havde fundet sted, indskrev de begge deres «vita» i bispeprotokollen. Gill ender sit saaledes: «Hertil og hidtil er jeg ført af den faderlige guddomsstyrelse. Give nu Gud, hvad jeg brendende beder om, at det af mig paatagne hverv maatte rettelig forvaltes til ære for vor frelser og herre Jesus Christus — og til min egen og det grønlandske folks frelse, til hvilket jeg nu udsendes — at omsider deres øjne maatte aabnes, Acta 26,18. Hafniæ den 17de aprilis 1765. Jonas Gill.»

Gill skildres paa dette tidspunkt af sin lærer i grønlandsk Paul Egede som «en stor og stærk Nordmand» — en karakteristik, der stemmer godt overens med den, hans dattersøn, bataillonslæge Jon Lie (1799—1882) giver af ham omtrent 100 aar senere¹: «Han skal have været en smuk, meget stærk og robust mand, noget heftig til sinds, men hiertensgod og saare retskaffen i tænkemaade og vandel.»

Det var netop disse egenskaber hos ham og ikke mindst de legemlige, som gjorde, at han blev udvalgt til missionærposten i Ūmánaq.

Denne koloni var først anlagt 1758 paa den yderste pynt af den store Nûgssuaq-halvø, som skiller Diskobugt fra Ūmánaqsbugten eller — som den dengang kaldtes «Nordost Bugten» eller «Stikkende Jacobs Bugt». Da pladsen var uheldig, flyttedes kolonien faa aar efter til øen Ūmánaq langt inde i bugten. Den var ikke indrettet med en missionærs anbringelse for øje, idet handelskompagniet udtalte, at «vi ey vente at nogen saadan begiver sig saa vidt om de nord».

Missionskollegiet ønskede dog at faa oprettet en missionsstation ogsaa her, og i den «store og stærke Nordmand» fandt de omsider manden dertil.

I skrivelse fra handelsdirektionen til koloniens købmand hedder det da: «Med skibet udgaaer en missionaire Jonas Gill, der til beboelse maae have det af assistenten Jens Andersen forhen beboede

¹ Personalhist. Tidsskrift 6 række 3 bind, s. 95.

værelse, da assistenten, som er givt [med en indfødte] og ventelig haver et wildmands-huus, maae drage derudj eller søge anden leylighed ved collonien.»

Gill kom «til sit beskikkede sted» 9 juli 1765 efter 11 ugers «meget farlig seylads» og blev «høflig modtaget af kjøbmanden, men beklaget for den slette leilighed som for nærværende vilde blive for mig, hvilket ieg og har befundet sandt at være: assistentens meget lidet kammer var meget hæsliq tilreedet». Det blev nu «ved møye nogenledes satt i beboelig stand». Assistenten modtog ligeledes Gill meget venligt, men «ellers faldt det ham meget underlig for, at hand nu paa sin alderdom til belønning for sin troe og langvarige tjeneste» skulde gøres husvild, hvorfor Gill androg om, at han maatte faa nogen erstatning for afsavn af værelset, siden han saa villig afstod det.

Gill kom altsaa til at bo i hus med kjøbmanden og mandskabet. Kjøbmanden, Joh. Henr. Bruun, faar senere det skudsmaal, at han er «et got og ærligt menneske», ligesom det vides fra provst Sverdrup, at han var en oprigtig ven af missionen. Den af Gill i «wildmands-huus» uddrevne assistent Jens Andersen Geraae (død 1782 som bestyrer af Ritenbenk), oprindelig en af Sewerins «bønderkarle» fra hans gods Dronninglund, var ligeledes en meget kristeligsindet mand. I henseende til koloniens «officerer» var Gill saaledes særdeles godt stillet, idet han havde deres fulde støtte i sin virksomhed og levede i udmerket forstaaelse med dem, endog førte fælles husholdning med kjøbmanden lige til sin hjemrejse.

Derimod fandt han ikke de bedste udsigter for missionen ved sin ankomst til Ūmánaq. Der var ikke andre end assistentens grønlandske husstand, 6 i tallet, som var kristne. De «vilde hedninger», af hvilke mange var «angekutter [ɔ: aandemanere] og utroeligen lastefulde», kom nesten alle paa besøg ved kolonien, medens skibet laa paa havn, men da han, saa godt han kunde, havde sagt dem, hvem han var og hvorfor han var kommen, «løb de alle tilhobe paa dørren». De blev ganske vist snart dristigere, saa at han «neppe nogen time kand have roelighed for deres utidige nysgierrighed, spørgsmaal og betlerie». Men for Guds ord var de vedblivende kun lidet lydhyre. Endnu 1768 klager han over, at de i almindelighed «ere særdeele bange for at høre noget om deres dybe fordærvelse, om en gudelig bedrøvelse over synden &c». Skønt han «aldrig glemte at lægge evangeliis trøstefulde forjættelse til», plejede de at sige: «du bedærver os».

Gill lod sig dog ikke forknytte. Tværtimod udtalte han, at han ønskede foreløbig at arbejde paa egen haand, uden katekethjelp, for selv at gøre sine erfaringer og undgaa «altfor hastig resolution og unyttig forestilling». Og skønt han det første aar ikke kom videre

end til at undervise nogle børn og halvvoxne, havde han dog godt haab for fremtiden, «fornemmelig med de unge; de gamle derimod findes altid taabelige og egensindige».

Han fik imidlertid ikke sit ønske opfyldt om at arbejde alene, idet kollegiet 1766 sendte den aaret før for svermeri og vranglære fra Jakobshavn hjemsendte kateket Jacob Møller til Ūmánaq. Gill blev forfærdet, da han saa ham. Om vinteren havde han netop haft besøg af Sverdrup og Drejer fra Diskobugten og af dem naturligvis hørt om det opstyr Møller havde anrettet ved Jakobshavn. Nu læste han «med stor bestyrtelse» den afbigt, kateketen havde maattet gøre Sverdrup og som han havde ordre til at vise sin nye foresatte. Han «bævede ved tanken om, at sligt kunde igientage sig her ved Omenak».

Ganske vist gik det nogenlunde godt i begyndelsen, men Gill turde kun i ringe grad benytte Møllers hjælp og navnlig ikke overlade ham at undervise alene. Og det var ikke muligt for ham selv at benytte kateketens hus til gudstjeneste og undervisning «for hans slette opdragne børns uophørlige støyen og allarm under bøn og catechization».

1767 var menigheden dog ved tilflytning vokset til 22 sjele. Der var ogsaa 16 katekumener, af hvilke nogle, hvad kundskaber angaar, snart vilde kunne døbes, og Paul Egede fik endog brev «fra en proseyt» i Ūmánaq. Gill tøvede imidlertid med daaben, fordi han havde merket, at nogle af de døbte var «meget svage og skrøbelige, baade i deres saligheds oplysning og christendoms udøvelse». Dog var nu hans haab alligevel steget «om evangeliis ønskelige fremgang blant disse vilde hedninger».

Men da skete der noget, som nesten helt tog modet fra ham. I foraaret 1768 begyndte kateketen «at vilde oplyse det dunkle og mørke Urim et Thummim for Grønlænderne, og deriblandt adskilligt urimeligt og latterligt — — — med en forunderlig hidsighed i en vis positur efter tact og cadence». Da Grønlænderne herover «støvede og larmede», truede han dem og overøste dem med «de bittreste og skammeligste skiildsord». Dette foraarsagede «en utænelig forargelse og opsigt». Mange af katekumenerne flygtede fra kolonien, skønt Gill gjorde hvad han kunde for at berolige dem; endog Møllers egen hustru søgte at flygte ud til hedningerne.

Uagtet kateketen straks suspenderedes og sattes under opsyn og Gill genoptog undervisningen med fordoblet iver, endog paa egen bekostning opførte skolehus og af al magt søgte at udslette det indtryk, Møllers optreden havde gjort paa Grønlænderne, varede det dog længe, inden der paany kom gang i missionen. Hertil bidrog det ogsaa, at «nogle døbte overløbere fra Disco bugten» optraadte selv-

raadigt og dominerende overfor katekumenerne, og at nogle af disse, hvis daab han havde maattet udsette, fordi de «ved nattetide havde været med til hexerier og andre daarligheder», blev fornermede og «uden grund have fraskilt sig».

1769 kunde Gill dog omsider døbe 9 voksne personer — «de første planter i Guds have ved Oumanak». Aaret efter blev ligeledes nogle døbt, saa at menigheden nu efter forholdene var ret talrig. Saalenge han var der, havde han kun grund til at glæde sig over de nydøbtes kristendom. Skønt «de vanvittige hedninger paa adskillige maader søgte at forføre dem», blev de alle tro. Derimod «forførtes» nogle af de ligeledes ret talrige nye katekumener, hvoriblandt især en familie, som i længere tid havde «givet got haab». —

Gill tog sig ogsaa af Grønlændernes opdragelse og udvikling i timelig henseende, idet han baade søgte at hemme alt, hvad der smagte af «betlerie», og idelig opmuntrede menigheden og katekumenerne «til fliid og oeconomie». Imidlertid gav dette anledning til, at missionskollegiet fik ham lidt mistenkt for at være for paaeholdende med understøttelser og hjælp i transperioderne. Kollegiet roser ham vel for, at «hans bestræbelser gaaer ud paa at afvænne Grønlænderne fra betlerie», og for hans «begyndte omgang med dem i at see dem dannede til sparsommelige og forsynlige folk». Men man haaber dog, «at hand vel rammer maaden i at nægte dem sin haandsrækning, thi i meget trængende omstændigheder veed hand forud, at vi gierne ville tilstaae dem nødtørftig biestand». —

Den afskedigede katekets nærværelse ved kolonien var dog en stadig hindring for missionens sterkere fremgang. Og Gill kunde ikke trods alle henvendelser til missionskollegiet faa ham fjernet; allerede 1768 havde han saaledes forsikret, at «her ved stædet er det nu næsten umueligt at beholde ham længere», og et forsøg paa at faa ham skaffet i arbejde ved handelen, saa han dog ikke skulde gaa ledig og yderligere fange griller og paany stifte uro, glippede fuldstendig, thi «arbejdskarl vil han aldeles ikke være». Derimod vilde han gerne være assistent og søgte kollegiets hjælp til at blive det, hvilket dette naturligvis ikke vilde indlade sig paa; men der blev hellerintet foretaget for at fjerne ham, saa han gik der fremdeles som suspenderet kateket.

I sin indberetning til kollegiet 1770 udtaler Gill, at han under andre omstændigheder godt kunde tenke sig at blive længere i Grønland, men fortrædelighederne med Møller «har ofte sadt mit sind i saare bedrøvet tilstand og er een grund til, at ieg nu snart maae hiemgaae».

1771 var hans pligtige tjenestetid udløbet, og kollegiet udsendte hans eftermand. At han dog trods alle vanskeligheder og modstand

havde lagt en god grund for missionsarbejdet, viste sig i den store fremgang, der blev i de følgende aar, saa at provst Sverdrup ved sin visitats 1774 fandt «udmærket orden i meenigheden» og de døbtes antal 1777 var steget til 90. Iøvrigt havde Gill ogsaa botanisk interesse og indsamlede et herbarium, det første fra saa nordlige egne i Grønland. —

Skibet, som Gill skulde hjemgaa med, kom først til Umánaq sent og blev derfor ikke færdig til afgang før ind i september. Følgen var, at det kom ud i Davisstrædet urolige og stormende høstvejre og endte med at maatte søge ind til Godthaab. Her sendte kaptajnen følgende skrivelse iland:

«Høystærede herrer officianter ved colonien *Godthaab* i Grønland.

Eftersom jeg *Henning Claussen*, førende brigantin skibet *Amalia* kaldet, hiemmehørende i Kjøbenhavn; siden d: 7de septbr: sidstleden, da jeg, for at fortsætte hiem-reisen, udgik fra coll: *Omenack* i *Stikkende Jakobs Bugt*, bestandig for contra- og stormende veyr ingenlunde har kundet avancere ud af *Strædet*, men er ofte dreven tilbage langt nord i bemelte Stræde, i hvilken tid jeg idelig har været bestæd i største farligheder, blant en mengde stor iis, med de lange og mørke nætter, som her allerede paa denne aarets tid indfalde, samt den ene gruelige storm paa den anden, hvoraf skibet, som ved sit udgaaende fra ovenmelte havn befantes saa vel oven som nedentil i god seilbar stand, men i all denne tid har været at ansee som et rov for det brusende hav, er og af svære siø-styrtninger saa ynkelig tilreedet, seil og redskab forslit og i stykker, at jeg ingenlunde tørde länger fordriste mig til at holde siøen, mindre fortsætte hiem-reisen før end skibet blev nogenledes i stand sat. Detzuden har det heele skibets mandskab af bestandig vaagen, arbeide, og fare, bleven gandske udmattet og forsagt. Hvorover jeg, for at conservere skib og gods, resolverede at søge land, og ved Herrens bistance indkom i gaar lykkelig, skjønt ikke uden besvärighed her paa havnen, hvor jeg ventelig, skjønt ugierne, nødes at lægge op til vinterlag. Derfor er min tjenstlige begiering, at de gode herrer kommer ombord, deels for at eftersee den kiendelige skade, som skibet har taget, deels med fælleds raad at overlægge: Hvad der i slig omstændighed maatte være tienligst.

I brigant: skib: *Amalia* d: 9de 8br. 1791.

Henning Claussen.»

Derefter begav købmand Storm, assistent Sandholt og missionær Thorhallesen sig ombord samme dag og «gav kaptajnens tanker fuldt biefald» i følgende udtalelse: «Vores eenstemmige meening er, at skipperen gjør sikkerst i at aftackle skibet og forblive her vinteren over.»

Som sagt saa gjort. Skibet aftakledes og mandskabet gik iland. Til dem var der ingen anden plads i kolonien end «et lidet værelse» i det nybyggede brendehus, hvor der ingen kakkellovn fandtes, hvorfor opvarmningen maatte ske med grønlandske speklamper.

Gill derimod fik «paa colonien et fælles kammer med skipperen og styrmanden». Disse sidste gik i kost hos købmanden, Gill derimod hos Thorhallesen, sammen med hvem han tilbragte en baade udbytterig og fornøjelig vinter. Den godthaabske menighed stod paa den tid i fuldt flor, takket være sin dygtige og nidkære missionær, som nu fik en god og velkommen hjælper i sin erfarne kollega. Tiden gled derfor rask hen for de to, som kendte hinanden godt fra studenteraarene og alumnustiden, og før de vidste af det, var vinteren forbi.

10 april 1772 udstedte koloniens købmand følgende bevis: «Den ogsaa med skibet følgende missionair Hr. Jonas Gill, der haver holdt fælles huusholdning med stedets missionair, er bleven udleveret efter hands forlangende til sin forpflegning a parte /: skipperen uvedkommende /: fra den 14de october a. pt. til 12 april indeværende, de proviant sorter, som findes paa den ogsaa her indsendende attesterede regning.»

23 april tog vennerne afsked med hinanden og skibet lettede anker for hjemgaaende. Denne gang gik alt godt og de kom til København 19 juni, i sommerens skønneste tid. Gill aflagde straks sin rapport til missionskollegiet og insisterede her paa det bestemteste paa «et missionshuus til colonien Oumanak». Det varede dog endnu en rum tid, før der kom et saadant.

Derefter slog Gill sig til ro i København for en tid. Han havde godt raad dertil, idet han i sin Grønlandstid havde oplagt en ikke ringe kapital og desuden nød «vartpenge». Straks efter ankomsten hævdede han 200 rd. til «nødvendig equipering og logemente», og havde endnu tilgode 597 rd. foruden godtgørelse for 7 lispund lys og 4 favne brende, som han havde opsparet af sit deputat.

Gill behøvede saaledes ikke at forhaste sig med at søge embede, men kunde se sig vel for, før han bestemte sig.

Foreløbig rejste han til Norge for at besøge sin familie. Her mødte han sin skebne i en ung pige han traf i Tveit prestegaard. Traditionen¹ beretter, at da han paa vej til sin fødebygd kom vandrende

¹ Overretssakfører Adler Vogt: Slægten Lie (Drammen 1914) s. 21 f.

forbi Tveit prestegaard, sendte han bud derop for at spørge, om en embedsbror ikke kunde faa laane skyds. Budet kom tilbage med besked, at naar det var en prest skulde han komme op. Paa prestegaarden talte han med prestefruen, som bl. a. spurgte, om han ikke behøvede en «husholderske», naar han nu fik kald. Det blev da ogsaa en af husets døtre, som blev den udvalgte. Nu søgte han embede og blev 11 november 1773 kaldet til sogneprest i Nes i Hallingdal, hvortil han paa grund af aarstiden dog ikke kunde komme foreløbig. Han benyttede da tiden til at holde bryllup. I sin bibel noterede han dagen: «Aar 1774 den 3die marts blev Hr. *Jonas Gill*, sogneprest til Næs i Hallingdal, copuleret med Jfr. *Rebekka Dorteia Pettersen* paa Tvedt prestegaard ved Christiansand.»

Hans hustru var født i juni eller juli 1749 som datter af vicepastor til Tveit Kaspar Frederik Hey Pettersen og hustru. Hun skildres af dattersønnen saaledes: «Bedstemoder skal have været en reen skønhed, blid, god og meget forstandig»; hun «skal have haft en afgjort indflydelse paa den undertiden heftige mand og skal have afbød det mangel en uvejrsbyge, der truede med at udlade sig over de vel maaske ogsaa viltre sønners hoved».

Madame Gill fik god brug for denne evne, thi de fik en mængde børn. I Nes fødtes syv og i Høland, hvortil Gill kaldedes 1 oktober 1783, ligeledes syv.

Hølands prestegaard hed oprindelig «Muleberg», men siden, da gaarden Løken fjøjedes til den, blev hele prestegaarden kaldt efter den. Det var en meget stor og god prestegaard. Ved Gills tiltredelse var dens bygninger forfaldne, og dette gav anledning til at han kom i strid med menigheden, idet han ikke havde faaet den fulde aabodssum for husene og nu vilde ha sat disse, især hovedbygningen, i bedre stand end den optagne aabodsforretning hjemlede. Gill satte dog, saavidt vides, sin krig igennem.

Paa prestegaardens tilliggende foretog han betydelige oprydningsarbejder. Bl. a. udlagde han en ny husmandsplads Løkeberg, der senere havde den bedste jord af alle pladsene. Det var et stort og vidtløftigt jordtilliggende, der hørte til prestegaarden. Helt til midten af forrige hundredeaar laa der 17 pladser under den, og ved folketællingen 1865 boede der paa prestegaardens brug ialt 24 familier med 140 personer. Gill tog sig godt af sine husmænd, bl. a. skaffede han orden i de gresningsrettigheder, der tilkom dem.

Gills iver for at faa prestegaarden og dens rettigheder i orden skaffede ham gentagne gange uenigheder med menigheden, bl. a. angaaende husmændenes høstdags-afgifter, som presten fandt for lave. Her modarbejdedes han af et parti, hvis leder var den myndige, men

trættekære Hans Eriksen Østbye, men støttedes energisk af et andet parti, der lededes af oberst Chr. Heyerdahl paa Fosser. —

Ellers var Gill en nidkær prest og sjelesørger og en overordentlig nøjagtig og pertentlig embedsmand; i hans tid blev embedsbøgerne i modsetning til tidligere ført med stor nøjagtighed og orden.

En begivenhed i prestegældet i Gill's embedstid fortjener at nevnes. Paa gaarden Krok havde der i nogen tid været hørt allarm og rumsteren rundt omkring i husene og beboerne var sterkt opskræmte og talte om «spøkeri». Præsten, der indsaa at der maatte ligge et eller andet bedrag til grund, begav sig med sorenskriveren derhen for at søge at udfinde sammenhengen, men kunde intet opdage, skønt han selv overværede spektaklet. Omsider opdagedes det af Gills gamle kontrapart Hans Østbye, at ophavsmændene var et par unge paa gaarden, der ikke syntes at husbondsfolket tog sig nok af dem og derfor havde sat «spøkeriet» i scene. —

Af Gills børn levede 8 sønner og 4 døtre, som alle blev gift og for de elleves vedkommende fik flere børn. Det var saaledes en stor efterslegt¹. I mandtalslisten pr. 1/2 1801 staar anført for «Løkens præstegaard i Høelands sogn»:

«Hr. Jonas Gill, huusbonde,	62 aar, sogneprest.
Rebekka Dorthea, f. Petersen, hs. kone	52 —
Gunnerus Gill, ugift	22 — cornet ved det smaa-landske dragon reg.
Christian Olaus Gill, do.	10 —
Christiane Gill, do.	20 —
Dorthe Marie Gill, do.	19 —
Mette Maria Gill, do.	15 —
Ingeborg Kristine Gill, do.	13 —
Lovise Angel Gill, do.	6 —»

Det har altsaa stadig været et stort hus, uagtet kun syv af børnene var hjemme, men der holdtes ogsaa 5 piger og 4 tjenestedrenge.

To af døtrene var paa dette tidspunkt gift og boede i sognet. Paa «Rakkestad mellem» boede *Caspara Friderica*, f. Gill, 24 aar, gift med *Laers Lie*, 30 aar, gaardbeoer og fuldmægtig hos sorenskriver Petersen. Her var to børn, nemlig Jonas Andreas Lie (den senere bataljonslæge), 2 aar, og Rebekka Dorthea, 1 aar. Og paa gaarden «Sandem» boede *Oline Elisabeth*, f. Gill, gift med *Haagen Heyerdahl*, 30 aar, premierløjtnant ved infanteriet. Her var ét barn: Jens Ejlert, 2 aar gl. Premierløjtnantens mor Anne Rebekka Heyerdahl, 58 aar, nød pension og boede paa gaarden «Naddem søndre».

¹ At Gill stadig med kærlighed mindedes sin Grønlandstid kan ses af at han kaldte sin yngste søn, der dog døde som lille, *Hans Pauli Egede*.

Om sidstnevnte datters giftermaal¹ er der en morsom anekdote. Da løjtnant Heyerdahl mødte hos den elskedes foreldre og frembar sit frieri, sagde presten: «Hvad vil han med den gaas, far? Hun kan for den skam ikke koge en grød engang.» Det har nok været den gode prests spøg, thi unge fru Heyerdahl blev en endog særdeles dygtig husmor. Eller har spøgen maaske skullet dække over, at den gamle nødig vilde af med datteren, som nok var den af børnene, der stod hans hjerte nærmest? —

Ganske kort efter at ovennevnte mandtalsoptagelse havde fundet sted, gik der brud paa familiekredsen i Løken prestegaard. I sin bibel har sogneprest Gill noteret følgende:

«Aar 1801 den 28de marts kl. 3 kvart til 7 om aftenen hensov i Herren min uforglemmelige hustrue paa Høelands præstegaard, *Rebekka Dorteia Gill*, født Pettersen, 51^{3/4} aar, begravet den 4de juni, efterladende sig 12 børn og 5 børnebørn. Hendes dyd, Gudsfrygt, hendes fromhed og flittighed skal af mig og alle, som kiendte hendes værd, blive det uforgængelige minde af
Jonas Gill.»

Tabet af hustruen synes at ha knekket den gamle prest. Han skulde vel ellers kunne ha bestridt sit embede en tid endnu, især da han havde opnaaet visse lettelser. Mens det nemlig hidtil havde været skik, at der paa begge helligdage af de store højtider samt paa nytaarsdag og bededag holdtes gudstjeneste baade i Løkens og Hemnes kirker, var det nu blit ordnet saaledes, at der paa den anden af de store højtiders helligdage kun holdtes tjeneste i hovedkirken.

Ikke desto mindre søgte Gill afsked fra presteembedet og fik den bevilget under 13 sept. 1805 med 350 rd. i pension. Han flyttede derefter til sin datter og svigersøn, løjtnant — senere oberstløjtnant — Haagen Heyerdahl, som da boede paa gaarden «Naddem nordre». Formodentlig har denne datter lignet hans afdøde hustru mest og derfor staaet ham nærmest — ejendommeligt nok døde hun og hendes mand med 4 dages mellemrum, tre aar efter at de havde fejret guldbryllup. Hos dem døde den gamle prest 23 januar 1807 kl. 1 nat; han begravedes ved hustruens side paa Løkens kirkegaard 3 februar.

Dagen efter begravelsen paabegyndtes skiftet efter ham ved provst Jonas Henrich Stenersen. De fleste af børnene var tilstede eller repræsenteret ved deres mænd; sønnen Caspar Frederik var i København

¹ Datteren Oline Elisabeth, som var født i Nes i Hallingdal 15 april 1779 og døde i Høland 27 mai 1851, blev 29 oktober 1798 gift i Høland med løjtnant Haagen Heyerdahl, født i Høland 20 februar 1772 som søn af dragonkvartermester Jens Heyerdahl og død som oberstløjtnant 23 mai 1851. Oline og Haagen havde 5 børn.

og datteren Caspara Frederikke med sin mand ligeledes. Efter moren havde der været samfrendeskifte, da opgjordes boets formue til 7720 rd., hvoraf børnene fik 3000. Nu havde nogen af børnene faat arveforskud «efter far Gills forlangende», saaledes Caspar Frederik og Dorthea Marie «til fornødenheder». Provst Stenersen fik for ligtalen 30 rd., klokkeren ved begravelsen 3 rd. og skoleholderne hver 1 rd., graveren og ringeren 2 rd. 1 mk. 2 jomfruer havde for hjælp i begravelsen faat 6 rd. Løjtnant Heyerdahl fik — «for at logere min svigerfar» — 10 maaneder à 16 rd. 2 mk. 16 sk. ialt 146 rd. 2 mk. 16 sk. Begravelses- og auktionsomkostninger udgjorde 262 rd. 9 sk. Det oplystes, at sønnen Caspar Frederik til sin uddannelse siden 1803, da han sattes i Christiania skole, havde kostet ialt 1068 rd. 3 mk. 17 sk. (deraf «til sin reise til Vestindien» 100 rd.). Sønnernes arveposter blev hver paa 297 rd. 3 mk. 18 sk. og døtrenes paa 148 rd. 3 mk. 21 sk. —

Der lever endnu efterkommere efter sogneprest Jonas Gill baade i Hølands prestegæld og i Oslo og omegn og andre steder i Norge.

JENS PETER GLOMSTAD

Købmand.

Jens Peter Hansen Glomstad er født 1752 (døbt 25 sønd. e. trin. 3: 19 november) i Aamots prestegæld i Østerdalen som søn af lensmand Hans Mogensen og hustru Ingri Olsdotter Glomstad — og optog saaledes sin mors stammenavn.

Fra ungdommen af konditionerede han paa embedskontorer, tilsidst som fuldmægtig hos sorenskriver Henrik Ployen i Nordre Gudbrandsdal. Omkr. 1780 rejste han til København for at læse til dansk-juridisk eksamen. Her traf han kammerraad Schwabe, som han rimeligvis har kendt i forvejen, og blev af ham animeret til at gaa i grønlandsk tjeneste. Han har rimeligvis allerede 1781 faat post paa handelens københavnske kontor og har vistnok gjort en tur til Grønland som assistent paa hvalfangerskibet «St. Peder», thi som saadan be-
nevnes han ved sin senere førsteudnevnelse til selve Grønland. Han slap dog alligevel ikke sine studier, 22 april 1782 tog han juridisk eksamen paa morsmaalet med første karakter. Derefter beordredes han under 11 maj s. a. til at overta hvalfangst- og handelsanlegget Kronprinsens Ejland efter assistent Thorning (1726—1807). Samtidig ophøjedes anlegget til «loge» og skulde altsaa ikke mere staa under kolonien Egedesminde, men bestyres selvstændigt af ham som «ober-assistent».

Logens mandskab eller besetning bestod foruden bestyreren af en «spækskærer», en bødker, en tømmermand, en kok og fire matroser, alle Europeere. Foruden med slupper fra logen skulde hvalfangsten drives fra et ved stedet stationeret fangstskib. 1782 sensommers udsendtes paa engang 3 saadanne fra København, af hvilke det ene var bestemt til Kronprinsens Ejland; det ankom hertil henimod midten af november og gik straks i vinterhavn ved logen. Hensigten var at komme Englenderne og Hollenderne i forkøbet; disse plejede nemlig at indfinde sig paa fangstfeltet allerede i april maaned. Det lykkedes

dog ikke at faa denne foranstaltning til at svare regning. Allerede 1783 bebudedes det, at man neppe vilde blive ved med at drive hvalfangst fra logen ved «overvintrende skib», og 1785 inddroges dette. Men i de to aar, Glomstad bestyrede logen, havde han altsaa noksaa mange folk at styre med, hvilket til tider kunde være brydsomt nok, idet hvalfangermatroserne var et meget blandet folkefærd og ofte temmelig balstyrige. Det lykkedes ham dog at opretholde ro og orden, og der fangedes i hans tid flere hvaler fra logen, ligesom handelen med de derboende Grønlendere trivedes vel. Det var ham naturligvis til stor støtte, at han havde den nyansatte inspektør, sin gode ven Schwabe, lige overfor sig ved Godhavn paa Disko.

14 juli 1784 modtog Glomstad udnevning til købmand i Jakobshavn, en af Diskobugtens fordelagtigste kolonier, og kunde nu tenke paa at stifte bo, idet han var forlovet hjemmefra. Nu skrev han straks efter sin forlovede, *Johanne Dorothea Mechlenburg*, født 18 november 1756 i Kvernes prestegæld paa Nordmøre som datter af lensmand Geert Christensen Mechlenburg og hustru Adriana Jochumsdatter Conders. Hun kom op til ham 1785, og 7 august blev de viet i koloniens store, nye Zionskirke af provst Sverdrup, der havde været Glomstad til megen opmuntring og hjælp i hans første aar ved stedet og taget sig kærligt af den unge brud fra hendes ankomst, til vielsen kunde finde sted. Han gjorde ogsaa bryllupsfesten for dem, uagtet han nylig havde mistet sin hustru.

Jakobshavn kom dog ikke til at svare til de forventninger, det unge ektepar med rette havde kunnet stille til bestyrerposten her i retning af økonomisk betryggelse af deres fremtid. Kolonien havde i en lang aarrække været bestyret af den gamle C. C. Dalager, som havde faaet en megtig autoritet over befolkningen saavel som over mandskabet. Det kneb derfor for «den nye mand» med at hævde sig, det kom flere gange til «optøyer» med efterfølgende «forhør og bødepaalæg», og kun provst Sverdrups støtte i forening med en bestemt optreden fra hans egen side reddede situationen for Glomstad, skaffede ro og orden tilveje og fremkaldte et omslag i gemytterne overfor ham, saa at han endte med at blive afholdt baade af mandskabet og de indfødte. Ubehageligere for ham var det derimod, at Dalagers nærværelse ved den af ham anlagte handels- og hvalfangst-loge Arveprinsens Ejland eller Klokkehuk midtvejs mellem Ritenbenk og Jakobshavn drog endel af dennes handel til sig, og Glomstads tid ved Jakobshavn blev ikke saa lang, at han kunde erobre det tabte tilbage.

Men hvad der dog især bevirkede, at kolonien ikke kom til at svare til forventningerne, var to svære epidemier, som rasede efter

hinanden, i 1785 «efter al anseelse den saa kaldte purpurfeber eller friesel», og i 1786 en koppelignende sygdom, sandsynligvis de virkelige «sorte koppper». Der blev af Glomstad's og Sverdrup i forening udøvet et stort barmhjertighedsarbejde overfor den ramte befolkning og udvist saa megen betenksomhed og forsigtighed, at det væsentligst skyldtes dem, at sygdommene standsede her og ikke udbredte sig længere nordpaa. Men de gjorde et forfærdeligt indhug i befolkningen. I sin indberetning af 1/4 1786 maa Glomstad til sin bedrøvelse melde, at «den smitsomme og dræbende sygdom» siden 17/10 1785 har bortrevet over 100 mennesker, deriblandt «27 dygtige fangere». Handelen kom derfor ikke i hans tid i sin gamle flor.

Desmere glædede Glomstad sig ved sin huslige lykke. Hans hustru var eneste europæiske kvinde i hele den indre Diskobugt og en udmærket husmor og værtinde, og deres hjem blev derfor samlingspunktet ikke blot for deres europæiske kolonifæller, i første række provst Sverdrup, som kom der daglig, men ogsaa for alle «betientere» fra nabopladserne, især de ugifte, der kom paa besøg hos dem, saa ofte det lod sig gøre. Kort efter sygdommenes ophør fik de endog den overraskelse at se en nær slegtning hos sig, nemlig den unge Myhlenphort, som dem uafvidende nylig var kommen til landet. Han fortæller i sin dagbog om sin ankomst til Jakobshavn 28 oktober 1786: «Hr. købmand Glomstad, som her er gift med mit søskendebarn, fandt ieg ved god helbred. Ieg kan ey sige, hvor fornøyet baade de og ieg var over at see hinanden igien, skiønt i denne afkrog paa jordkloden.» Her traf han ligeledes sin vordende principal, købmand Leigh fra Ritenbenk, paa besøg trods den sene aarstid. Dagen efter, som var en søndag, var de alle i kirke hos provst Sverdrup, hvorefter «de her forsamlede officerer spiste til middag hos købmand Glomstad». I marts 1787 var Myhlenphort atter paa besøg i 3 dage, og da vejret slog om, «lod min svoger, købmand Glomstad, assistent Andreas Dalager følge med mig paa hjemreisen for at see mig vel over Pakkitsok» — en fjord, der er berygtet for, at isen gaar itu ved den mindste anledning af storm eller mildning i vejret. Endelig 12 juni 1787 rejste Myhlenphort for tredje gang ned for at besøge sine slegtninge og glædede sig til at se dem. Men denne gang blev besøget meget kort: «ieg var neppe kommen ind i min svoger, købmand Glomstads stue, førend en expresse kom fra colonien Rittenbenk, som bragte mig brev fra Hr. inspecteur Wille» — om at han var udnevnt til «oberassistent» paa Kronprinsens Ejland, og at et fartøj derfra ventede paa ham i Ritenbenk. Da Myhlenphort neste gang gensaa sin kusine, var det under helt forandrede og meget sørgelige forhold. Da var hun nylig bleven enke. —

En maanedstid efter Myhlenphorts sidste besøg var Glomstad fulgt med provst Sverdrup, der skulde berejse Ritenbenks distrikt. I Ritenbenk blev de «øyenvidne til et sørgeligt optrin». Den for-drukne assistent Bidstrup (1751—94) var udsat af tjenesten og af inspektøren beordret til at hjemgaa med skibet paa grund af fuldskab og opsetsighed. Han havde tidligere været købmand i Sydgrønland og var her bleven gift med en blandingspige, datter af missionær Berthel Laersen i Sukkertoppen. Siden blev han afskediget af sin tjeneste og hjemsendt, uden at hustruen fik lov at følge med. Hun havde levet hos sin familie i Sukkertoppen indtil 1786, da manden fik tilgivelse og ansettelse paany i Nordgrønland. Hun vilde da rejse til ham, men naaede det aar ikke længere end til Holsteinsborg, hvor hun maatte opholde livet vinteren over ved «at gjøre opvartning for matroserne». Nu var hun endelig efter mange genvordigheder kommen til manden «for 8 à 14 dage siden» — og nu skulde de skilles paany for maaske aldrig mere at ses. Det var for meget for de to Jakobshavnske embedsmænds gode hjerter. I forening med købmand Leigh havde de «vovet paa egen haand» at holde Bidstrup tilbage og androg nu i samling inspektøren om tilgivelse for ham, mod at han blev afholdende. Glomstad tilbød endog at tage ham til assistent, saa at han og Sverdrup kunde føre tilsyn med ham og «arbeide paa hans forbedring». Det lykkedes virkelig at omstemme inspektøren. Bidstrup blev assistent i Jakobshavn og opførte sig godt, saalenge hans beskyttere var der. At han senere faldt tilbage og fik afsked tilsidst, var ikke deres skyld, men det skyldtes dog maaske mindet om deres intervention her, at han *da* fik lov til at medtage sin familie ved hjemgangen, og at hans kolleger i landet paa Myhlenphorts initiativ sammenskød en ret anselig sum til ham¹. —

Glomstads «gode helbred», som Myhlenphort ved sit første besøg hos dem glædede sig over, holdt ikke lunge ved. I eftersommeren 1787 kunde egteparret glæde sig over en frisk og velskabt søns fødsel, men ikke lunge efter blev faren angrebet af smertefuld gigt, der dels tvang ham til at legge sig og dels bandt ham til stuen. Og da han ikke kunde skaffe sig tilstrekkelig motion, slog der sig snart skørbug til. Han besluttede derfor at repatriere den følgende sommer, men saa vidt naaede han ikke. Til over nytaar holdt han det dog nogenlunde gaaende og kunde af og til være oppe. Men fra midten af februar maatte han holde sengen, blev bestandig daarligere, fik tilsidst gigtfeber og døde 23 april 1788 «kl. 11 slet om aftenen».

Dødsfaldet tog forfærdeligt paa hans stakkels kone. Hun havde siden februar maaned — da manden «i al denne tid ikke har kunnet

¹ 25/3 1793 søgte Bidstrup «toldbetientpost i Norge», men forgæves.

flytte et lem» — foruden omsorgen for huset og barnet maattet overtage hele kolonibestyrelsen, kun assisteret af Bidstrup ved proviantudvejningen. Mørketiden havde under de svære forhold medtat hende sterkt, han var bleven «sygelig», og det «forværredes ved mandens tilstand». Sverdrup, der sammen med Bidstrup havde vaaget over Glomstad de sidste nætter og været tilstede ved hans dødsleje, skrev til inspektøren, at hendes tilstand ved mandens død var saadan, «at ieg og andre tilstedeværende ikke kunde see andet end at hun strax skulde følge efter ham, thi i de første 10, ja 12 timer laa hun næsten bestandig i besvimelser». Siden blev hun lidt mere rolig og kom over i Bidstrups hus, hvor dennes hustru tog sig kærligt af hende og Sverdrup og missionær Grewe (1755—1816), der var flyttet til Jakobs-havn for at være sammen med Sverdrup det sidste aar, denne tilbragte i landet, «bestandig var om hende og var hende til megen trøst».

Hun tog sig da omsider saa meget sammen, at hun kunde overvære sin mands begravelse, der fandt sted 29 april «med de sædvanlige ceremonier, saa godt skee kunde, og 9 kanonskud løsnedes».

Men ved forseglingsforretningen — der varede 6 dage og idelig blev afbrudt «af kulde, slet vejr og sneefog» — kunde hun ikke være med. Det maatte Sverdrup udelukkende tage sig af — med de andre herrer som vidner — paa hendes vegne.

Som hendes lavværge skrev nu provsten til inspektøren om tilladelse til, at hun blev siddende i uskiftet bo, og at hun vedblev bestyrelsen af kolonien, især for at faa inddrevet den gæld, befolkningen navnlig paa grund af epidemierne var kommen i til hendes mand og som beløb sig til 260 rd. Endvidere bad han paa hendes vegne om gratis hjemrejse for hende og en pige, som hun af hensyn til barnet maatte have med. Endelig ansøgte han om «en liden pension paa 20 à 30 rd. til hielp ved hendes egen og barnets underholdning — — — til nogen soulagement for hende, som er en høyst bedrøvet ung enke».

Inspektøren indvilgede i det altsammen og lovede at indstille hende til saa stor en pension som muligt. Sverdrup sendte nu en liste over de ting, hun ønskede at afhænde, bl. a. «en god deel juridiske bøger», til inspektoratet til cirkulation, «om der skulde være nogen liebhaver», og tog sig i det hele taget fuldstændig af hendes sager, da hun selv foreløbig var ude af stand dertil. Det lykkedes ham at faa inddrevet den største del af Grønlendergælden og ført kopibogen à jour, skønt Bidstrup viste sig uvillig til at rykke ud med de embedsskrivelser, der var indløbet til ham fra inspektøren. Derimod maatte han midt i juli, da skibet allerede forlængst var kommen paa havn, ansøge om fritagelse for hende fra at føre handelsprotokollen ud. Det

vilde blive for et helt aar, og «den stakkels enke kan ikke tænke sig at blive endnu et aar i dette haarde land».

24 juni var skibet «Friheden» kommen til Jakobshavn, men kunde ikke ekspederes, fordi der endnu ikke var kommen nogen ny bestyrer til kolonien, og ladningens aflevering maatte vente paa ham. Endelig kom afløseren — Myhlenphort. Det blev et beveget og trist gensyn. Men nogen bedre efterfølger af sin mand kunde enken ikke ha faaet. Han lovede beredvilligt baade at føre handelsprotokollen færdig og at inddrive restgælden til Glomstad, 70—80 rd.

Omsider blev skibet klart til afrejse og afskedens dag kom, men til trøst for madame Glomstad fulgte hendes lavvæрге og faderlige ven med til Danmark. Skipper Niels Gudmundsen var ikke særlig glad ved situationen. Han skrev fra Kronprinsens Ejland, som skibet anløb efter 30 juli at være afgaaet fra Jakobshavn, at den tid, han der havde ligget «haver været for mig usigelig lang». Og naar inspektøren ønsker, at han skal medtage en mand fra Godhavn, maa han meget have ham undskyldt; han kan ikke. Ombord er «provst Hr. Sverdrup og en liden pige, madame Glomstad med søn og pige, desuden to mand til». Skibet er lille, og kabyssen endnu mindre, «og mad skal vi have». Han faar nok kostpenge for hver passager, men «ingen kunde hiemme sige mig, hvor mange pasagerer ieg vilde faae, og staae i stort forskud kunde ieg ikke paa eventyr om at faae flere pasagerer tilbage end hertil». Dem der er med skal han nok «begegne til tilfredshed», derpaa skal det ikke mangle — men han kan ikke medta flere.

Endelig 8 august 1788 forlod «Friheden» Grønland «med en god og føyelig vind». Hjemrejsen gik godt og hastigt, og allerede 8 september kastede det anker i «trangraven» i Københavns havn.

Enkemadame Glomstad fik logis i Strandgaden og her boede hun vinteren over, medens Sverdrup ordnede hendes sager for hende med kgl. grønlandsk handel. Endnu 29 april 1789 skrev han til direktionen om nogle ting — inventar og materialer — som «virkelig fandtes i behold» ved koloniens aflevering, men i skyndingen ikke kom med paa afleveringsforretningen og beder om, at enken maa blive fri for at tilsvare dem. Direktionen bevilgede det og skrev derom til inspektøren, ligesom denne fik besked om, at hvis en anden «betient» end Myhlenphort skulde være kommen til Jakobshavn, «stoler enken paa, at De ogsaa i henseende til at faae gielden til boet inddrevet paastaaer hendes beste».

Men endnu en tung sorg skulde den haardtprøvede kvinde friste. Pigen, som madame Glomstad havde med til Danmark, var Christiana Helena Storm, en datter af købmand Storm i Godthaab i egte-

skab med en anden af missionær Berthel Laersens døtre. Begge hendes foreldre var døde, og hun var med sin moster, madame Bidstrup, kommen først til Sukkertoppen og siden til Jakobshavn. Hun var en god og trofast støtte for madame Glomstad, men ung, som hun jo var, meget optaget af alt det nye, hun saa. Da hun en dag stod med den lille dreng paa armen og saa ned paa gaden, det var fra 4de etage, «lod hun af vaade og uforsigtighed barnet, som hun passede, falde ud af vinduet dybt ned, saa det slog sig ihjel. Af alteration herover døde Christiana i vinteren til 1789».¹ —

Da provst Sverdrup forlod København og hendes affærer var ordnede, rejste den barnløse enke tilbage til Norge. Her kom hun i huset hos sin morbror, Jacob Nissen Mechlenburg, der var sogneprest i Eidanger og anden gang gift med Myhlenphorts søster, og her blev hun selv anden gang gift 30 august 1793 (viet «i huset» af senere biskop Claus Pavels) med købmand, senere dansk vicekonsul i Kragerø *Jørgen Rendtler*, født 1750 i Kragerø, død sammesteds 24/5 1833 i sit 83de aar. Hun var hans tredie hustru og fik to børn, en søn og en datter, med ham. Hun døde paa gaarden Frydensborg ved Kragerø 18 oktober 1835 i sit 80de aar.

¹ Dette citat er fra Godthaabs kirkebog, indført senere af missionær Ginge. Ifl. Vor Frelseres kirkes begravelsesprotokol jordes 1 septbr. 1789 «Johanne Dorthea Glomstads, enke fra Strandgaden, hendes afgangne drengbarn Hans Gerhardt, 1½ aar»; jorden kostede 3 rd. 2 mk. — og 7 septbr. s. a. «afg: tjeneste pige Christiana Helene Storm fra Strandgaden, 20 aar»; hendes gravsted paa Assistents kirkegaard kostede 1 rd. 2 mk.

HANS GLØERSEN

Købmand.

Hans Frisach Gløersen er født 1749 (døbt 29 juli) i Ullensaker som søn af sorenskriver for øvre Romerike og Odalen, 1756 for Hadeland, Land og Valdres, Gløer Olsen Gløersen (1712—88) og hustru Magdalene Frisach (1723—1808).

Efter farens forflyttelse undervistes han af huslærer i hjemmet, konfirmeredes 18 søndag efter trinitatis 1765 i Søndre Lands kirke og dimitteredes privat 1768 («e privata institutione Christianiensi») til Københavns universitet, hvor han 17 december samme aar absolverede «examen artium». Aaret efter tog han «anden examen» og studerede derefter nogle aar jus, men naaede ikke at tage embedseksamen, da der indtraadte omstændigheder, som gjorde det ønskeligt for ham saa snart som muligt at komme i en selvstendig livsstilling, hvorfor han nøjedes med at tage juridisk eksamen paa morsmaalet 23 maj 1772 med karakteren «ei ubeqvem».

I 1770-aarene var han nemlig bleven forlovet med jomfru *Gunhild Margrethe Wiwe*, født 1753 (døbt 30 september) som datter af proprietær Lorentz Wiwe paa Rytteraker i Hole (1702—54) og hustru Alette Margrethe Klingspor (1710—68). Derved kom han i strid med forældrene, væsentligst paa grund af, at moren ikke kunde med den unge pige, som skulde være hendes svigerdatter, og derfor af al magt modsatte sig partiet. De unge gjorde sig først al umage for at faa striden bilagt, men da dette ikke lykkedes, satte de haardt mod haardt og flygtede bort med hinanden. Uagtet dette forhold havde følger, idet de fik en søn, *Hans Gløersen*, født 15 februar 1778, var det dem umuligt at opnaa tilladelse til egteskab.

Dette var grunden til, at Gløersen søgte at skabe sig en livsstilling, saa at han uafhængig af foreldrene kunde gifte sig med sin kæreste. Det lykkedes ham omsider ved den senere inspektør kammerraad Schwabes bistand at faa ansettelse ved kgl. grønlandsk handel i

København, og 1782 besluttedes det, at han skulde udsendes til Grønland dette aar med bestemmelse til «det nordre inspectorat». Men da handelens statuter ikke tillod funktionærerne at indgaa egteskab, før det ved prøve havde vist sig, at de «egnede sig til at gjøre tjeneste i landet», maatte han efterlade sin kæreste og sønnen og foreløbig gaa ud alene. 16de april fik han 50 rigsdaler i forskud «til udreisen», og 22 maj afrejste han fra København med 3-masteren «Lovisenborg», kapt. Kettels, til Ritenbenk, hvor han skulde være assistent ved handelen og tillige, naar det var fornødent, delta i hvalfangsten fra «Hvalfangeranlægget Svartevogelbay», der laa paa samme lille ø som kolonien.

Her gjorde han sine sager saa godt, at inspektør Schwabe, der i det hele tat var ham meget bevaagen og hjalp ham, hvor han kunde, ved efterretningen om købmand Krabbes død ved Upernavik i april 1783 bestemte ham til dennes afløser med købmandsgage fra 1 august, uagtet Gløersen først kom afsted fra Ritenbenk 15 august. Inspektøren gav ham tillige det løfte, at han neste aar skulde faa lov at rejse hjem for at hente sin kæreste og deres søn.

Det blev imidlertid en krank skebne, han fik, nu da lykken endelig syntes at tilsmile ham. Han tog dygtigt fat paa sin virksomhed i Upernavik. Her var meget i forfald, idet flere handelsfunktionærer var døde kort efter hinanden, men det lykkedes ham i den korte tid, han var der, at faa bragt det meste paa fode igen, bygningerne sat istand og togtningen ud i distriktet i god gænge. Ogsaa missionens sager tog han sig af og fik bl. a. rekvireret en ny missionsbolig, som ogsaa opsendtes, efter at han havde forladt kolonien.

Men skønt han var en mand af sterk konstitution, fik den berøgtede Upernavikske skørbug bugt ogsaa med ham. Han holdt stand vinteren over og «modstod adskillige anfald», men saa maatte han gi op og gaa tilsengs, og — ifølge skrivelse fra assistent Philip Johan Fleischer til inspektøren — siden foraaaret havde han været «blind, forrykt i hovedet og stiv af skiørbug».

Han kom dog saa vidt til kræfter igen, da sommeren kom, at han paany kunde begynde at tenke paa forretningerne, og med bedringen fornyedes hans haab om at kunne komme hjem og egte sin forlovede for neste aar at rejse op igen med familie til Grønland; dog androg han inspektøren om i saa fald at maatte blive forflyttet til et klimatisk blidere sted.

I dagene 20—28 august overleverede han kolonien til assistent Fleischer «for paa hans vegne at bestyre den for eet aar», hvorefter han gik ombord paa koloniskibet for at hjemgaa med det. Efter at skibet var gaaet under sejl, forværredes hans tilstand imidlertid, og

9 september 1784 døde han paa Ūmánaq's havn, «hvor skibet løb ind» for at sette den dødssyge mand iland. Her begravedes han faa dage efter, hvorpaa skibet fortsatte rejsen og anløb Godhavn for at melde dødsfaldet til inspektøren og aflevere hans efterladenskaber til denne til skiftebehandling.

10 september 1785 overleveredes kolonien Upernavik «af Gløersens boe» ved assistent Fleischer til købmand C. G. Lidemark, der «opgiorde Gløersens regnskaber fra 15de augusti 1783 til 10de septbr. 1785.»

Boet behandledes af inspektør Schwabe med oberassistent Libech og handelsassistent Lammersen som vidner og vurderingsmænd; registreringsforretningen foretoges i Godhavn 20 dec. 1784. «Hvad der bliver tilovers, naar Gløersens giæld og regnskaber er opgiorte, tilfalder hans fader, sorenskriver over Hadeland, Land og Walders, under Christians amt i Agershuus stift i Norge, Gløer Gløersen, eller, om han ved døden skulde være afgangen, da moderen Madame Magdalene Gløersen fød Friesach, samt købmandens sødskende, broderen Ole Gløersen¹, som formodes at være 25 aar, og søsteren, Madame Sidsel Mejdell, givt med Hr. procurator Meidell, Jomfrue Cathrine Gløersen, og endelig Madame Martha Gløersen, givt med Hr. Erich Gløersen², der formodentlig alle opholde sig paa gaarden Septon i Lands præstegield.» — Korrespondent ved kgl. grønlandhandel A. M. Lund fik 5 aug. 1786 i København udleveret «nogle af Gløersens her i Grønland ikke solgte efterladenskaber for at sende dem op til hans fader i Norge, mod at indestaae for deres vurderingsbeløb». Blandt efterladenskaberne var «nogle matematiske instrumenter samt 2 store kasser med bøger i adskillige sprog og videnskaber».

Boet sluttedes 11/1 1794, «men arvingerne have ikke meldt sig, hvorfor boets capital 459 rdl. 11 sk. indtil viidere henstaaer udeelt, eventuelt tilfalder kongen». —

Gløersens forlovede egtede 24/9 1799 i Land enkemanden kaptein Peder Tandberg (1735—1810) og døde som enke i Christiania 24/8 1827. 1801 boede de paa gaarden Stensrud i Lands prestegæld.

Gennem sønnen, der døde 5/6 1865 som pensioneret overinspektør ved Christiania tugthus, efterlader købmand Gløersen sig stor efter-slegt.

¹ Senere overretsprokurator i Land.

² Senere sorenskriver i nordre Hedmark.

EZECHIEL GRØNLUND

Assistent.

Hverken hans herkomst, alder eller fødested kendes, ligesaa lidt som hans uddannelse. Selv siger han kun, at han «fra ungdommen af har pløyet verden», men noget tyder paa at han kan have staaet i skrædderlære, idet han i Grønland fandtes istand til at sy klæder til inspektøren.

I slutningen af 1770-aarene kom han i tjeneste hos forvalter Hiorth paa Røros kobberverk, formentlig ved kontorarbejde. Han har vel da været omkring en snes aar gammel, altsaa født sidst i 1750-aarene. Her var han i 4 aar og fik det skudsmaal, at han «udi ovenbemeldte sin tjeneste haver opført sig troe, accurat og paapassende i alle tilfælde og saaledes som det anstaaer et ærværdigt ungt menneske», hvorfor hans principal «paa det kiærligste og bæste vil have ham recommenderet, hvor som helst han maatte søge sit levebrød videre at erhverve». Derefter var han i 5 aar paa postmester Isac Glørfeldts kontor i Helsingør, hvor han ligeledes erhvervede sig et godt skudsmaal.

1788 fik han lyst til at komme til Grønland. Hvorvidt hertil kan have bidraget, at hans principal postmester Glørfeldts hustru var beslegtet med den mangeaarige Grønlandskøbmand Christopher Carl Dalager, kan vel ikke siges med sikkerhed, men er højst sandsynligt, idet madame Glørfeldt stod i stadig og nær forbindelse med sin onkel i Grønland, og dennes søn, den senere bekendte «tegnemester» Mathias Ferslev Dalager i Trondheim, boede nogen aar hos familien i Helsingør under sin uddannelse.

Grønlund indgav da ansøgning til handelsdirektionen om ansettelse paa Grønland og blev antaget 18 maj 1789. Efter en kort tid at have gjort tjeneste paa kontoret i København udsendtes han med bestemmelse til Nordgrønland og ankom til Godhavn 8 august. Her gjorde han et par maaneder tjeneste som «haandskriver» paa inspek-

toratskontoret, hvorefter inspektør Wille, som fandt ham «ikke vel øvet i de til pennen henhørende forretninger», 10 oktober beordrede ham til Egedesminde som koloniassistent.

I denne stilling var han ikke meget tilfreds med sine overordnede, købmændene Lidemark og Myhlenphort, hvem han beskyldte for at udnytte Grønlanderne og behandle dem uretfærdigt i køb og salg. Intet af dette kunde dog bevises, hvorfor klagerne faldt til jorden, men det siger sig selv, at hans forhold til de paagældende som følge deraf ikke var det bedste.

I sin tjeneste var han imidlertid baade paapasselig og ivrig — han siger selv: «for i tiiden at vinde leve-brød og lykke for min følgende leve-tiid» — og navnlig udmerkede han sig som en særdeles udholdende leder af de mange handelstogter ud i det store distrikt, hvortil han især blev benyttet, uagtet han paa disse ofte drøje ture, som trak ud til langt hen paa høsten, «udstod meget ondt og ofte var i livsfare». Myhlenphort var derfor ogsaa saa loyal at give ham det skudsmaal, at han var «villig og troe til at forrette alt det ham i handelens forretninger er blevet forelagt».

Imidlertid kunde dette ikke klare sagen. Der hørte mere til at styre en koloni end blot at være en dristig togtfører. Og til regnskabsførelse duede han ikke. Inspektør Schultz betegner ham i denne henseende som «strax fra begyndelsen uduelig til tjenesten» og tilføjer, at han overhodet kun kan være blevet antaget, «fordi man paa den tiid ingen dueligere subjecter kunde erholde».

Derfor blev han, uagtet «hans foresatte købmand i et og alt fandt sig vel fornøyet med ham», entlediget fra sin post under 24 juli 1793. Den administrerende direktion var saa venlig at sige, at «da der ingen adgang var at forfremme ham», forlangte han selv «at blive entlediget fra sin plads for at søge sin lykke i en anden bye, hvor udsigterne maatte være bedre for ham». Han selv derimod paastod, at det var «da værende inspecteur Schultz paa Godhavn», som «beordrede mig at hjemreise og at forlade min hafte tjeneste paa Egedesmindes colonie uden i forveien at afviide mindste bevæggrunde eller aarsag til min afskeedigelse, end ikke med den administrerende directions ordre eller tilladelse, og lige saa lidt med min foresadte købmand Myhlenphort hans viidende».

Hans afskedigelse var dog nok velbegrundet. I skrivelse af 31 marts 1794 til den kgl. kommission for Grønland udtaler nemlig den administrerende direktion angaaende «coloniassistent ved Egedesminde Ezechieł Grønłund», at man lenge — efter d'hr. inspektørs indberetninger — havde «haft megen tvivl, at han nogensinde ville blive duelig til en assistents egentlige bestemmelse, som er at bruges

som regnskabsfører og etablissement-bestyrer» — og tilsidst havde da inspektør Schultz, som nu yderligere var blevet overtydet om dette, «anseet det nyttigere baade for handelen og for Grønlund selv at entledige ham af tjenesten og sende ham her tilbage». —

Efter hjemkomsten slog Grønlund sig foreløbig ned i København, hvor han fandt logis «i Vognmagergaden, hjørnet af Store Brøndstræde no. 148», for at se sig om efter nyt «employ». Foreløbig tog han det med ro, idet han havde sparet endel penge sammen i Grønland og saaledes mente at kunne give sig tid til at vrage og vælge. Men pengene fik snart ben at gaa paa og han maatte bestemme sig til at søge sig ind i noget. I begyndelsen var han temmelig kræsen. Saaledes søgte han 24 juni 1794 embedet som toldkasserer i Stavanger og yttrede i sit andragende sterkt haab om at opnaa denne post. Senere slog han adskillig af paa fordringerne; nu vilde han nøjes med «den i Flækkefiorden i Norge leedigværende told- eller consumptions-tjeneste eller en anden af de første leedig blivende, hvor det end maatte forefalde». Endelig 21 oktober s. a. er han kommet saa langt ned, at han andrager om «en udhavsbetjening ved Egersund». Han har under 27 september indgivet «general-ansøgning om leve-brød ved told- eller consumptionsvæsenet, det være her i staden eller provintzerne», men det har foreløbig ikke frugtet. Nu maa han indtremgende anmode om at faa denne ansøgning bønhørt — «da ieg nu over aar efter at være kommen hjem fra Grønland, uden skyld eller brøde fra directions siide, haver henlagt uden at fortiene det allermindste, hvorved det lidet ieg eyede og i bemeldte handels tjeneste havde fortient, gandske er tilsadt og indtet meere haves i behold, hvorfor ieg saa meget meere befrygter total undergang og den yderste mangel».

Den stakkels mand opnaaede hellerikke denne beskedne post — og om det i det hele taget er lykkedes ham at komme ind i offentlig tjeneste nogensteds, er et spørgsmaal. Her forsvinder nemlig hans spor og det har hellerikke været muligt at finde mere om ham andensteds. Det maa da antages, at han paany er gaaet i privat tjeneste et eller andet sted i Danmark eller Norge — eller — om han virkelig i sin tid har staaet i skrædderlære, har slaaet sig paa dette haandverk.

LAURITZ GUDDE

Missionær.

Lauritz (eller *Lars*) *Gudde* er født den 30te september 1763 (opgiver i sit vita fejlagtig 1762) i Trondheim som søn af tømrer Peter Larsen Gudde (død 1788) og hustru Elisabeth Kierstine Leman (levede 1796).

Da han var velbegavet og røbede lyst til at læse, satte foreldrene ham 13 aar gammel i katedralskolen, hvorfra «Hr. Westerwaldt, i den nylig afdøde rektor Kleists sted», dimitterede ham efter fem aars skolegang med fortrinligt vidnesbyrd. 5 oktober 1781 absolverede han «examen artium» ved Københavns universitet med karakteren *laudabilis* og valgte den nylig udnevnte professor *eloquentiæ* Jac. Baden til privatpræceptor. Aaret efter tog han «anden examen», men da han havde maattet give informationer hele tiden for at leve i hovedstaden, fik han her kun *non contemnendus*. Nu maatte han indstille studierne foreløbig og forlade København for at søge stilling som huslærer. Først «efter mange skebnens omskiftelser, efter lenge at have strejft om, beskeftiget med at give drenge privatundervisning», blev han omsider «ved andres liberalitet» sat i stand til at vende tilbage til universitetet i september 1792. Nu tog han med stor kraft fat paa læsningen, saa at han allerede 28 oktober 1793 kunde indstille sig til theologisk attestats, «ved hvilken saavel de skriftlige opgaver som den mundtlige præstation bedømtes til karakteren *haud illaudabilis*». Hans dimissprædiken i Regenskirken saavel som den kateketiske prøve i Trinitatis kirke, hvilke han umiddelbart efter attestatsen underkastede sig, bedømtes begge til *laudabilis*.

Det var først som theologisk kandidat, at Gudde kom paa den tanke at blive prest i Grønland. Anledningen var, at der i vinteren 1794 ved opslag paa universitetet bekendtgjordes, at der var en plads ledig paa «det grønlandske seminarium». Han meldte sig som ansøger og blev straks antaget, fordi man var i forlegenhed for en missionær

til Julianehaab og her var en, der allerede havde absolveret alle sine eksamener. Han fik da kgl. udnevneelse 7 marts 1794 og ordineredes 23 s. m. i Frue kirke af biskop Balle. Der blev saaledes ikke tid til nogen undervisning i grønlandsk, hvad der kom til at svie sterkt til ham under hans virksomhed i landet.

Ved sin afrejse fra København skrev missionær Gudde til sin mor i Trondheim, at han havde givet sin kommissionær Hr. Forbech ordre til aarligt at sende hende 20 rd. «til nogen hielp og understøttelse i hendes yderst trengende omstendigheder». Dette havde Hr. Forbech imidlertid undladt, hvorfor en ven af moren, Johs. Klingenberg Dons, der i høsten 1796 gæstede København, «foreholdt ham hans urigtige og umenneskelige handling, ved at tilbageholde de penge, en søn tager af sin egen mundportion, for at understøtte sin gamle, usle og yderlig forarmede moder». Hr. Dons henvendte sig derefter til missionskollegiet, forklarede at enkemadam Gudde, da hun i 3 aar ikke havde faaet disse penge, nu var i yderste nød, sagt op fra sit husly og saaledes «giort huusvild imod den forestaaende haarde vinter» — og bad derfor kollegiet forhjelp hende til hendes ret.

Skibet, som Gudde rejste op med, kunde for ishindringer ikke komme ind til Julianehaab, men maatte gaa til Frederikshaab og opløse sin last der. Gudde maatte da rejse ned langs kysten i konebaad og fik aaret efter omkostningen herved godtgjort af missionskollegiet med 9 rd.

Sidst i august naaede han Julianehaab, hvor han den 31te blev indsat af sin formand, der samtidig holdt afskedsprædiken og straks forlod kolonien for at overtage missionen ved Frederikshaab. Der blev altsaa hellerikke her lejlighed til instruktioner, hverken i sproget eller embedsforretningerne.

En stor hjelp for Gudde, der endnu efter et par aars forløb beklagede overfor kollegiet, at han var «uuelig til at lære endog de simpleste grønlandske ord», var det, at samtidig med ham kom til kolonien den dygtige og intelligente købmand Johan Chr. Mørch (se denne), der var grønlandsk gift og selv talte flydende grønlandsk. Og ved Julianehaab havde der — i modsetning til adskillige andre steder — lige siden koloniens begyndelse hersket det bedste forhold mellem Europeerne indbyrdes. Det fortsattes nu fremdeles. Der holdtes saagodtsom hver søndag, naar presten var hjemme, foruden den grønlandske ogsaa norsk Gudstjeneste i kirkestuen, og saagodtsom alle stedets Europeere deltog ofte i altergang. Efter Gudstjenesten blev man da for det meste sammen hele dagen. 1795 fik Gudde til disse Gudstjenester efter rekvisition «et par alterlysestager med lysesaxe».

Saa havde han ogsaa god hjælp i sproglig henseende af en ung kateketlærling, søn af en afdød dansk kateket i blandet egteskab. Han hjalp ham under nedskrivningen af de grønlandske prædikener og rejste ud med ham til Grønlanderne i distriktet som tolk. Gudde var derfor meget glad for ham og søgte at forbedre hans kaar; 1797 fik han bevilget til ham en halv portion «europæisk kost» for at han «ikke herefter skal liide nød». Det var ham derfor en stor sorg, da den unge mand engang mod slutningen af hans ophold i Julianehaab efter at ha «deeltaget i drikkelag og dandselystighed ved colonien» viste sig studs imod ham. Han fik ham dog talt kærligt til rette, og de skiltes som venner ved prestens hjemrejse. Men den bekymring, som Gudde ved denne lejlighed havde haft for, at den unge mand «skulde komme til at ligne sin fader, der var meget hengiven til drukkenskab», viste sig sidenhen kun altfor velbegrundet, idet han efter en aarrækkes forløb maatte «udsættes af missionens tjeneste».

1795 døde missionæren i Frederikshaab, og Gudde maatte da «om høsten» rejse dertil og afholde en mængde kirkelige forretninger, bl. a. døbte han ved denne lejlighed 25 hedninger i Frederikshaabs kirke. Da han nu blev bange for, at han som eldst skulde blive forflyttet hertil, fordi Frederikshaabs missionariat var langt det største, idet det havde det langt fraliggende Godthaab til anneks, frabad han sig omgaaende dette under henvisning baade til sin ringe sprogfærdighed og sit helbred, som var «i maadelig forfatning», og opnaaede ogsaa at faa lov til at blive ved Julianehaab, uagtet han derved gik glip af den forøgede indtægt, der var forbunden med forfremmelsen. Han fik ogsaa nok at gøre i Julianehaab, idet der netop i disse aar meldte sig et usedvanlig stort antal hedninger til daabsforberedelse. —

Gudde havde forskellige vanskeligheder med nogle af sine kateketer, som han mente sig nødt til omsider at suspendere paa grund af «løsagtigt levnet». Dette vandt ikke udelt bifald hos missionskollegiet: «Det havde været bedre, om hand ikke havde brugt denne strengthed især paa blotte beskyldninger og uden beviis, det havde været nok at true med afsættelse.» Nu maatte det selvfølgelig foreløbig blive ved den af ham trufne afgørelse, men kollegiet ønskede dog, at han skulde genantage vedkommende personer, saafremt de «levede skikkeligen» og selv ønskede paany at trede ind i missionens tjeneste.

En anden gang blev hans krav om rene linier ligeledes underkendt. Han havde negtet at foreta jordpaakastelse i et tilfælde, hvor en kvinde af den herrnhutiske menighed ved Lichtenau var død under et besøg i kolonien. Kollegiet gav ham en irettesættelse og udtalte i sagens anledning, at «naar de herenhutiske missionairer ikke selv

melder sig dertil for at begrave deres medlemmer med de særlige herenhusiske skikke og ceremonier, skal den danske missionair gøre det».

Da Gudde i de sidste aar, han var i Julianehaab, omsider vovede sig til at «udvælge nogle unge til oplæring til catecheter», fandt heller ikke dette naade for kollegiets øjne. Man fandt ikke anledning og havde heller ikke raad til «at bevilge noget til udgift hertil», men det er heller ikke nødvendigt, finder man, da der «ved enhver ordentlig skole maae sørges for underviisning i læsning og skrivning, og herfra kan da de vittigste, dueligste og sædeligste tages til catecheter», dog især saadanne, der er døbt som smaa og derfor mindst «bevendt med hedningernes skikke». Da Gudde desuagtet vedblev med sin oplæring, fik han ingen anden tak derfor, end at kollegiet udtalte til hans eftermand, der vilde fortsætte denne virksomhed, at «der har kun viist sig ringe udbytte af Guddes catechet-oplæring».

I indberetning af 5 juli 1798 har Gudde ellers udtrykt sin mening om hvad der foreløbig var at gøre i anledning af den herskende kateketmangel: «Efter min ringe indsigt, syntes mig det bedste middel til at raade bod paa denne mangel, at være dette, at mand anførte de opvoxende grønlandske drenge til godt at læse i bog, og lærte dem at skrive nogenledes, under den forudsættelse, at de med tiden skulle blive catecheter, saafremt de viiste sig flittige, og dertil vare oplagte; thi paa nogen sær oplysning hos dem fremfor deres landsmænd, er endnu ikke at tænke, saalænge ingen bøger, hvorefter de kunde danne sig, ere oversatte i sproget, og dette kan vel neppe haabes, med mindre det danske og norske folks ædelmodighed eengang med tiden hændres til Grønland, efterat den i fædrenelandet intet meere finder at henvende den paa, o! at den tid dog eengang maatte komme, ja var den allerede! saa ønsker ieg, og saa ønsker vist enhver varm og redelig oplysnings og dydens ven.» —

Guddes sidste ønske som missionær blev heller ikke opfyldt. Efter de sørgelige erfaringer, han selv havde gjort ved at komme aldeles hovedkulds ind i missionærgerningen, havde han anmodet om, at hans eftermand maatte rejse ud saa tidligt, at de kunde tilbringe nogen tid sammen i Julianehaab, hvilket kunde ske ved at han tog med det allerførst afgaaende skib, blev sat ind til Frederikshaab, og derfra rejste ned til Julianehaab, hvis skib først plejede at komme langt hen paa sommeren, da ishindringerne paa det tidspunktet var mindst generende. Men kollegiet negtede det pure under det intetsigende paaskud, at den nye missionærs gods ikke kunde blive transporteret ned fra Frederikshaab — uden ringeste tanke for den nærliggende udvej at det senere kunde gaa op direkte med Julianehaabs skib.

Gudde fik saaledes intet ud af den kærlige betenksomhed han havde haft for sin eftermand. Denne kom op med samme skib som han selv skulde hjem med og «blev indsadt efter skik og brug den 13de julii [1800], 5te søndag efter trinitatis, af formanden Hr. Lauritz Gudde» — og kom saaledes ind i den samme misère som denne havde været i.

Gudde kom til København 19 oktober 1800. Han «havde som fremmed for alle vanskelighed for at faae et beqvent værelse og derfor maattet tilbringe den største deel af tiden ombord paa skibet, som bragte mig hertil». Derfor kunde han først 31 oktober gøre missionskollegiet sin opvarnting og andrage om de sedvanlige vartpenge, 20 rd. kvartalet. Da dette var «aldeeles utilstrækkeligt til at leve af paa et sted, hvor alting ere saa kostbare», maatte han under sin lange tjenstledighed søge beskæftigelse. En lang tid var han hjælpeprest i Spjellerup og Smerup ved Prestø, til hvilket embede den senere biskop Jac. Pet. Mynster var udnevnt allerede 17 juli 1801 og ordineret 17 november, men med tilladelse til foreløbig at lade kaldet bestyre af en hjælpeprest for selv at kunne fuldende sin elev den unge greve Moltkes undervisning. I sine livserindringer omtaler Mynster sit møde med Gudde, da han omsider «en af de første dage i november 1802» ankom til sin prestegaard: «En forhenværende missionair i Grønland havde afløst min første hielpepræst, der var bleven befordret, og forblev endnu en otte dages tid hos mig; han var ingenlunde underholdende, men kunde dog sige mig besked om et og andet, embedet vedkommende. Vi fik et ganske net theebord dækket, og jeg satte med en viss tilfredshed første gang foden under eget bord.» Missionær Gudde har da sikkert overværet den berømte biskops indsettelse, der fandt sted 7 november.

Antagelig har han herefter været hjælpeprest andre steder, thi først 18 maj 1804 blev han kaldet til sogneprest for Flade, Gjerum og Fladstrand (Frederikshavn) i Vendsyssel, i hvilket embede han døde allerede 8 februar 1812.

6 juni 1804 var han bleven gift med *Amalie Lucie Bernhardine Witte*, født 19 april 1763 i Slesvig, datter af pastor Johann Witte og hustru Dorothea Elisabeth Hocken. Hun overlevede ham i mange aar. Egteskabet var barnløst.

JOHAN CHRISTOPHER HAMMOND

Købmand.

Johan Christopher Hammond er født 1731 (døbt 11 maj) i Beitstaden som søn af foged paa Inderøy Jacob Nicolai Hammond og hustru Catharina Hedding.

Foreldrene døde inden sønnens 8de aar, og han blev derefter anbragt hos slegtninge, muligens tilslut paa vajsenshuset, fik en god opdragelse og skoleundervisning og oplærtes senere ved handels- og kontorfaget. 1 marts 1752 blev han antaget i det almindelige oktrojerede handelskompagnis tjeneste og udsendtes endnu samme aar til Grønland. 19 april skrev direktionen til købmanden i Christianshaab: «I stedet for assistenten Fersleff, som formedelst hans legems svaghedsconstitution efter ansøgning har erholdet sin demission, sendes Eder herved en anden, navnl: *Hammond*, som Vi med tiiden formode Os god tjeneste af.» Faa dage efter gik han ombord paa skibet «Mercurius», skipper Ole Kraft, for med dette at begi sig til sin assistentspost i Christianshaab.

I denne stilling forblev han i 18 aar. Hans første læremester i kolonitjenesten var købmand Bent Jacobsen Lund (1722—74), en dygtig mand, der havde gjort tjeneste i Sewerins tid i 8 aar og derefter blev genantaget af handelskompagniet. Han forlod dog landet allerede 1753 for at blive konsumptions- eller acciseskriver ved Københavns porte. Hans stilling i Christianshaab overtoges af J. L. de Svanenhielm (se denne), under hvem Hammond forrettede hele sin øvrige lange assistentstjeneste og af hvis anerkendte dygtighed som kolonibestyrer han profiterede. Et aar — 1759 — synes han at være bleven «laant ud» til den nyanlagte koloni Egedesminde, hvor han tjenstgjorde under Niels Egede, men aaret efter vendte han i hvert fald tilbage til Christianshaab.

Assistentstjenesten her var en dobbelt, idet den deltes mellem kolonien og den derunder hørende «loge» Claushavn 4 mil nordligere

i nærheden af Jakobshavns isfjord. Her opholdt assistenten sig i foraarstiden for at indhandle de af Grønlenderbefolkningen i vinterens løb samlede produkter, og atter i skibstiden om sommeren, naar produkterne indladedes fra pakhuset paa den lille ø udenfor logen i det hjemgaaende skib. Dette kunde undertiden staa lenge paa, idet der slet ingen skibshavn findes ved Clauthavn, men skibet maatte ligge paa aaben red eller i uroligt vejr lette anker og «holde gaaende» i farvandet udenfor, ligesom der hellerikke kunde foretages ind- eller udsugning, saasomt søen blot var det mindste urolig.

Under sine ophold i Clauthavn boede Hammond i den saakaldte «assistentsstue» i den eneste derværende europeiske bolig, «missionshuset». Ved disse lejligheder gik han for det meste ligefrem i kost hos de skiftende missionærer, Bloch (se denne), Stage og Drejer (se denne), i hvis selskab han befandt sig vel og som han ifølge sin opdragelse og hele aandelige indstilling sympatiserede fuldtud med. Paa sine handelstogter ude blandt Grønlenderne talte han — der med ungdommens kapacitet hurtig kom efter sproget — bestandig evangeliets sag, og kunde altsaa ogsaa være sprogkyndig medhjælper-tolk for missionærerne i disses første aar i landet. Han var ogsaa hyppig fadder ved daabshandlinger, bl. a. for flere af købmand Svanenhielms børn.

Naar han opholdt sig ved selve kolonien, assisterede han købmanden baade ved den lokale handel med de indfødte, med proviantudvejningen — der for det meste fandt sted hver 14de dag — til officererne og «de gemeene», og med kontorarbejdet. Desuden foretog han skiftevis med købmanden handelstogter til «Sydostbugten», d: den sydøstlige del af Diskobugt, der ligesom danner et afsnit for sig selv og hvor der dengang boede Grønlendere paa mange forskellige steder, til «de saa-kaldede Grønne Ejlande» og til Nivâq-fjorden og landet vest derfor helt ud til øen Manitsoq ved Diskobugten sydlig munding, hvilket altsammen nu fra Sydostbugten udefter hører til Egedesmindes distrikt. Det var saaledes vidtstrakte gebeter, han færdedes over, og han havde derfor altid fuldt op at gøre. Endel af «togterne» maatte foretages med hundeslede, naar man ikke havde naaet at besøge alle de beboede pladser inden vinteren kom — hvilket nesten altid var tilfældet. —

I sommeren 1765 var Hammond med sin købmand og adskillige andre handelsbetjente og missionærer i Jakobshavn efter anmodning fra missionær Sverdrup for at træffe bestemmelse om, hvilke forholdsregler der skulde tas med hensyn til den svermeriske kateket Jacob Povelsen Møller, og var her medunderskriver af resolutionen af 13 august om Møllers hjemsendelse.

Aaret efter paatog han sig efter anmodning af missionær Drejer at undervise de mange blandingsbørn i Christianshaab og Claushavn og vedblev hermed i nogle aar, hvilket af missionskollegiet paaskjønnedes «med taksigelse og belønning». —

Naar Hammond saa lenge maatte nøjes med assistentchergen og ikke langt tidligere naaede frem til en kolonibestyrerstilling, havde dette — foruden ringe avancementsmuligheder — sin ganske bestemte aarsag. Da han havde været nogle aar i landet, ønskede han at gifte sig med sin indfødte tjenerinde og ansøgte handelsdirektionen om tilladelse dertil. I denne periode var det imidlertid ikke velset hos direktionen, at «officerer» ved kolonierne egtede især ublandede indfødte, hvorfor hans ansøgning i første omgang blev afslaaet. Da han alligevel fastholdt den, betydedes det ham, at han ikke kunde vente forfremmelse, da man ikke ønskede «grønlandsk givte kjøbmænd». Desuagtet gennemførte Hammond sit forset og blev 13 august 1758 af missionær Stage viet til Grønlanderinde *Amalia*, født ca. 1735 af ublandet eskimoisk herkomst og døbt som barn eller halv voksen. Efterhaanden som familien voksede — der fødtes dem 4 børn i Christianshaab — blev assistentsstuen i kolonibygningen den for lille, og Hammond byggede da et saakaldt «dansk-grønlandsk» hus til den, medens han selv beholdt stuen som arbejdsværelse eller kontor. Til tider synes han at have boet tilligemed familien i et ligeledes selvopført hus ved Claushavn, hvor et par af børnene blev født, ligesom den herrnhutiske historieskriver Cranz i sin «Historie von Grönland» (1765) siger om «die Loge Claushavn», at «dasiger kaufmann oder assistent heisst Hammond». Det er en formodning, der har rimelighed for sig, at handelsdirektionen kan ha anbragt ham der i en halvvejs selvstendig stilling for at prøve, om det gik an at betro ham — trods hans indfødte giftermal — en koloni.

Isaafald er prøven faldet heldig ud, thi 1 maj 1770 udnevntes han til købmand i Umánaq, som han overtog 16 august efter J. H. Bruun. Her fik han de første aar endel bryderi med den for svermeri paany afsatte kateket Jacob Møller, der forsøgtes som arbejdskarl ved handelen, men som ikke duede til noget og hellerikke *vilde* arbejde i handelen tjeneste undtagen som overordnet. Han var gammel bekendt af Hammond, idet han var kommen til Christianshaab aaret før denne som kateketlærling og opdraget der af missionær Bloch. De var ogsaa omtrent jevnaldrende og havde været sportsfæller og jagtkammerater. Dette gjorde naturligvis det nuværende forhold mellem dem vanskeligere og Hammond tilbøjelig til at gaa vidt i hensyntagen til den anden, medens det naturligvis gjorde denne fordringsfuldere.

Forholdet blev mere og mere pinligt, og omsider henvendte Hammond sig 1773 direkte til missionskollegiet og meddelte dette, at Møller «nu er til ingen nytte, hverken til collegii eller compagniets tjeneste». Han bad derfor, at han maatte blive hjemkaldt, «da mand ingen tiid kand viide sig sikker, at hand jo kunde gjøre en u-lykke, enten paa Danske eller Grønlændere». Dette fik endelig kollegiet til at hjemkalde Møller, men da denne, der havde været grønlandsk gift, ikke maatte faa sine børn med til Danmark, vilde han ikke rejse, «da ieg icke kand forlade mine børn». Omsider fik provst Sverdrup, der var personlig ven af Hammond, ved et visitatsbesøg i Ūmánaq sagen ordnet, saa at Møller forlod Grønland 1775 med et par af sine sønner og provsten tog sig af de andre børn.

Hammond fik ogsaa andre vanskeligheder at gennemgaa i sin købmandstid i Ūmánaq. Vintrene 1771 og 1772 var begge saa haarde, at han — til kompagniets misfornøjelse — maatte uddele store mængder af proviant «for at Grønlænderne ey skulde crepere». Direktionen gik derfor ind paa at sende «tørrede fiskevahre» til kolonien til udde-ling i trangtid, men synes iøvrigt tildels at ville gøre Hammond ansvarlig for nødstilstanden, idet den udtalte «at mangel paa vinterforraad vilde meget afhielpes, naar de [o: befolkningen] bleve anførte til en bædre huusholdning ved at spare noget, naar de synes at have overflødigt, saa og at være flittige om sommeren, naar hvidfiske- og sælhund-fangsten maatte ophøre, ved lodde-, laxe- og anden fiskefangst — — i stæden for at spille denne nyttige aarsens tid ved at flakke om paa reensjagt».

Denne — rensjagten — synes direktionen i det hele tat ogsaa her, som andensteds i Grønland, at ha set meget surt til og at ha Hammond mistenkt for at protegere, hvorfor det indskærpede ham at «see geværhandelen indskrænket saa meget som mueligt, for at forekomme det skadelige skytterie».

Ligeledes havde man ham mistenkt — utvivlsomt med urette — for at forurette Grønlænderne i handel: «det spargeris her, at hand ey handler vel mod Grønlænderne, men tager dobbelt for handelsvahrene mod den derpaa anordnede priis, saa og at hands ballie maal [til spek-indhandlingen] er usædvanlig stort». Da der senere ikke høres noget herom, har Hammond rimeligvis kunnet rense sig for denne mistanke, der vel har stammet fra bagtalelse fra kateket Møllers side.

Men i det hele tat kunde Hammond ikke foreta sig ret meget, uden at direktionen straks var efter ham med sin — for det meste ganske uberettigede — mistanke. Paa hans forslag om, at kompagniet skulde afkøbe assistent Geraae hans hus, for at missionæren der kunde faa en nogenlunde tilstrekkelig bolig, svaredes der hovmodigt:

«Huusene i landet ere alle betalt af kongen, og compagniet har slet ingen bygninger der, saa det vilde være upaselig at kjøbe et husz som een af dets betientere til egen brug haver opbyggt.» Da han ganske upaavirket heraf gentog forslaget, gik man vel ind derpaa, men med strengt paaleg om, «at med ham [assistenten] accorderes paa det nøyeste». Da han fik ordre til i forening med missionæren «at føye anstalt til, at de døbte og proselyterne fordeeles til de nærsomste steder og især at Grønlænderne paa ingen maade drages til at boe ved colonien eller forvænes ved europæisk føde», og i den anledning skrev tilbage, at han ikke troede paa nytten af «de døbtes udflytning og fordeeling», truedes han ligefrem med afsettelse. Da han saa nærmere motiverede sin opfattelse og bl. a. hævdede, at man ikke fik Grønlænderne til at flytte bort ved et magtbud, gav direktionen for saa vidt kjøb, men ønskede dog, at han skulde forsøge at faa dem dertil ved at «give de flittigste nogen liden hielp af materialier» til deres nedsettelse andensteds; skønt «Grønlænderne ere vedblevne at giøre vanskeligheder i deres beordrede fordeeling», venter man dog, at kjøbmanden vil «giøre sit beste».

Da Hammond klagede over, at handelen i distriktet hængedes og forringedes «ved fremmede handlers sniighandel», var direktionens første svar herpaa en ordre til at «forebygge dette ved flittig og hyppig togtning», hvorfor man omsider udsendte en lunge forgæves rekvireret storbaad, saa at kolonien nu havde flere fartøjer til togterne. Da dette ikke hjalp mere, end at handelen det følgende aar fremdeles forringedes af samme aarsag som før, opgav direktionen dog sin mistanke om efterladenhed fra Hammonds side og skrev til ham, at der nu vilde komme «et armeret skib» til hans hjælp for at kunne «anholde fremmede sniighandlere, som antreffes i fahrvandene», ligesom man venligst bad ham «betyde befolkningen, at den bør afsætte sine vahre til sin retmæssige konge, fordi den nyder beskyttelse mod overlast fra fremmede og hielp udj misfangst og hunger». —

Efter at kompagniet havde givet op og var bleven afløst af den kongelige handelsdirektion, steg Hammonds aktier betydeligt og man fik øjet op for, at han med sin redelige og loyale færd og sit indgaaende kendskab til befolkningen var en kraft af værdi. Og nu gik man efter hans raad. Han anviste hvalfangstmuligheder i distriktet og fik straks kyndig assistance til nærmere undersøgelser angaaende pladser, der kunde være tale om. Han «opdagede steenkul» paa Nûgssuaq-halvøen og fik omgaaende besked om, at «bergraad Schram, der iaar [1777] udgaaer til Disco» i undersøgelsesøjemed, skal faa ordre til at stille «et par af sine bergkyndige» til hans raadighed, idet

man samtidig bad ham om selv at begynde brydning saa snart som muligt, helst endnu iaar, og han roses sterkt for «den iver for handelens vel, han har viist ved sin opdagelse». Nu har man ogsaa erfaret, at hans børneopdragelse er eksemplarisk, og ber ham derfor paa, at drenge af blandet egteskab «anføres ved fædrenes profession» — hans egne og assistentens til handelen, haandverkernes til deres respektive haandverk, arbejdskarlenes til togtning, hvalfangst etc., og saafremt nogen af dem «lover godt», kan der ventes opdragelseshjelp. Det er unegtelig en anden tone end i kompagniets tid.

Anerkendelsen kom imidlertid forsent til at Hammond rigtig kunde udfolde sig under den. Ūmánaq's haarde vintre havde knekket hans helbred. 1776 fik han bevilget permission for et aar, men opgav det, da det kom til stykket, fordi han ikke mente at kunne forlade sine børn; hans hustru var død i marts 1775 ved det sidste barns fødsel. Saa blev han da paa sin post og døde 14 april 1778 i Ūmánaq.

Hammond blev stamfar til en udbredt og anset slegt i Nordgrønland, specielt i Ūmánaqsbugten. Hans børn fremhæves henimod aarhundredets slutning af købmand Randulff — der var gift med en slegtning af ham — som «duelige Grønlændere, og af de bedste fangere ved Omanak». Da det sagtens vil være af interesse at følge en blandingsgren af en anset og nu paa mandssiden uddød slegt i Norge et lille stykke af dens vej i Grønland, skal her kortelig gøres rede for Hammonds børn. Der var 6 ialt, 5 sønner og 1 datter.

1. *Jacob Nicolai Hammond*, døbt 16/1 1760 i Christianshaab, antaget til «nationalkateket» 10/4 1775, «nationalkolonist» ved handelen 1794, senere igen kateket fra 1796, var død 1819.

Ca. 1779 gift med *Ide Sophia*, født ca. 1760 i Holsteinsborg, døbt 12 aar gl. 12/4 1772. Børn ubekendt.

2. *Jens Henrich Hammond*, døbt 17/7 1763 i Christianshaab, kateket i Ūmánaq, død 1812 «i en smitsom sygdom».

Ca. 1792 gift 1) med *Ane*, døbt 23/10 1771 i Ūmánaq, død 1802, datter af Grønlender Tobias og hustru Cathrine. Her 1 datter *Judithe Hammond*, f. 1802.

Ca. 1806 gift 2) med *Else Smidt*, født ca. 1775 i Sukkertoppen, død 1812, datter af assistent Jens Larsen Smidt (1736—1806) og hustru, Grønlenderinde Sara (1742—1816). Ingen børn.

3. *Jonas Samuel Hammond*, døbt 3/11 1765 i Cloushavn, nationalmatros og missionsmedhjælper, senere nationalkateket, død 26/5 1819.

Ca. 1786 gift med *Susanna*, født ca. 1766, døbt 9 aar gl. 1/5 1775, død 26/12 1821. 3 sønner og 3 døtre.

4. *Johan Friderich Hammond*, døbt 28/8 1768 i Claushavn, nationalkateket i Ūmánaq, senere kateketformand, entl. 1841, død 18/4 1843.

Ca. 1792 gift 1) med *Regine*, døbt 20/10 1771, var død 1819, idet manden da var

gift 2) (ca. 1814) med *Magdalene*, født 1778, døbt 28/3 1796, død 24/2 1854 i Uvkusigssat i Ūmánaq's distrikt.

5. *Thomas Hammond*, døbt 4/8 1771 i Ūmánaq, sælfanger, død 22/9 1838 i Ūmánaq.

Ca. 1796 gift 1) med *Cathrine*, født ca. 1769, døbt 23 aar gl. 22/4 1792, død 21/8 1800.

Ca. 1802 gift 2) med *Dina*, født 17/4 1783 i Ūmánaq, død 30/8 1826, datter af enke Else, Herrnhuter fra Ny Herrnhut. Flere børn.

6. *Catharina Hammond*, døbt 26/3 1775 i Ūmánaq, død samme-
steds 28/1 1840.

Ca. 1794 gift med *Johann Christian Leibhardt*, født 1756 i forstaden Greiffenhagen ved Stettin som søn af toldskriver Johann Christopher Leibhart, kok i Ūmánaq, 1800 «udligger» (o: filialbestyrer) ved udstedet Uvkusigssat, død der 12/9 1826 som pensionist. 7 børn.

Hammonds sønner havde alle faaet en god opdragelse og undervisning, tildels af faren selv. De læste og skrev smukt og havde gode kundskaber, kunde ogsaa tale dansk. I 1790-aarene var nesten alle kateketer i Ūmánaqs distrikt sønner af Hammond, og dem skyldtes en stor del af æren for Ūmánaqsbugtens kristianisering. I den presteløse tid under krigen 1807—14 var det dem, der ved troskab og paa-passelighed i forbindelse med kristelig nidkærhed holdt missionen oppe i dette distrikt.

BERNT HARTZ

Missionær.

Bernt¹ Hartz er født den 15de juli 1781 i Rørøs som søn af bergverksopsynsmand, senere bergskriver «ved kobbergruben kaldet *Lykkens Grube* i Meldalen» John Hartz (1744—1826) og hustru Berithe Lucie Bryhn (1741—1826) fra Rørøs. Han døbttes 30 august i Rørøs kirke; fadderne var: Wilhelm Fyhn, Markus Bredal, Christen Schanke, Anna Cathrine, M. H. Borchgrevinks, Martha Dorothea Dahl, Cathrine Røst. Han vidste ikke selv bedre end at han var født i Svorkmo i Orkdal, thi dette meddeler han i sit vita i Sjællands stifts bispeprotokol.

Foreldrene sendte ham i 1793 til Trondheims katedralskole, hvor han optoges i nederste klasse. Efter at ha gennemgaaet alle klasser dimitteredes han med godt testimonium 1799. Imidlertid kunde han «paa grund af foreldrenes fattigdom» ikke straks rejse til universitetet, men maatte foreløbig blive dels hos foreldrene, dels i Trondheim, dels «antage en huuslærerpost».

Endelig blev han «ved velvillig støtte av nogle ædelmodige trondheimske borgere» 1801 sat istand til at begi sig til København, hvor han 18 juli tog «examen artium» med haud, fik professor Th. Bugge til privatpræceptor, tog i okt. s. a. «philologicum» og i 1802 «philosophicum», begge ligeledes med haud. Straks derefter konditionerede han ved skolen i Stubbekøbing paa Falster i et aars tid og læste derefter — «da jeg troede mig skikket til læreembedet» — i to aar ved universitetet. Samtidig gav han — gratis — undervisning i «de Massmannske søndagsskoler» og gjorde «med roesværdig nøyagtighed alt til undervisningens fremme», for hvilket der meddeltes ham attest, dateret 26 maj 1805, af direktør Massmann selv.

25 maj 1805 indgav han ansøgning «til kongen» om at blive alum-

¹ Underskriver sig undertiden Bernhard.

nus paa det grønlandske seminarium. Han opgir her at ville «i dette efteraar eller senest i januar næste aar underkaste sig attestats» og haaber paa en god karakter. Fabricius kunde ikke tilraade hans valg, fordi han «ikke er attestatus», og saadanne er tidligere i adskillige tilfelde faldet fra. Men ansøgningen bevilgedes alligevel af missionskollegiet, navnlig paa grund af digteren Christen Prams glimrende anbefaling: «Mig er hans anbefalingsværde character af hans hædrende rygte, og ved dem, som i hans hiem have kiendt ham fra barndomsdagene, kundbart»; han er søn af «en udmerket hæderværd mand, bergskriver Hartz ved Meldalens kobberværk, far for en talrig familie, som han af et lidet embedes indkomst maae underholde og derfor ikke, som han ønskede, kand hiælpe denne eene søn»; den unge mands «hidtil viiste fliid og roesværdige forhold oplyses af andre attester.»

Saa fik Hartz da bolig paa Regensen med dertil hørende stipendier og blev alumnus paa «det grønlandske seminarium», hvor han undervistes i sproget af Otho Fabricius samtidig med at han læste til attestats. Denne tog han 20 januar 1806 og dimissprædiken 23 februar — begge med haud.

Da Egedesmindes missionær Henrik Schou (1776—1823) var rejst hjem uden tilladelse 1805, kom Hartz i embede lige fra eksamensbordet. Han kaldedes til missionær i Egedesminde 21 februar 1806 og ordineredes 28 s. m. i Frue kirke af biskop Balle sammen med to andre Grønlandsmissionærer, Jessen (1782—1851) og Fleischer (se denne). Sit «vita» indskrev han i bispeprotokollen 2 marts og rejste en maaned tid senere til Grønland. Han naaede saaledes ikke at besøge sine foreldre i Norge, som han aldrig senere gensaa.

Hartz ankom til Egedesminde 16 august efter en lang og stormfuld overrejse. I anledning af hans forventede ansettelse var inspektør Motzfeldt gennem handelsdirektionen indgaaet til missionskollegiet med forslag om, at missionæren for det saakaldte «udenbugts missionariat», d. v. s. Egedesminde, Godhavn og Upernavik, for fremtiden skulde ha bolig ved Godhavn, dels paa grund af denne kolonis isolerede beliggenhed og vigtige stilling som inspektoratets sæde, dels af hensyn til en paatenkt «læreanstalt» for unge indfødte, der skulde uddannes til missionens eller handelens tjeneste og i det hele tat kulturelt højnes, dels endelig fordi den største kristne menighed i missionariatet nu var ved Godhavn, idet Egedesmindes koloni og distrikt var sterkt affolket ved de store epidemier i 1785 og 1800. Kollegiet overlod det til Hartz selv at treffe bestemmelse i denne sag, men forlangte, at der, ifald han skulde bo ved Godhavn, skaffedes en selvstendig bolig til ham.

Imidlertid skulde han under alle omstændigheder foreløbig blive ved Egedesminde, indtil missionær Bram (1773—1813) fra Jakobs-havn, der i det forløbne aar havde bestyret Egedesminde, kunde komme dertil og overlevere ham missionariatet «ved en ordentlig leveranceforretning».

Fra inspektoratets side blev der gjort alt for at faa Hartz til at foretrekke Godhavn, bl. a. lovedes det, at en derværende ledig bolig skulde bli sat i fuldt forsvarlig og udmerket stand, hvad dog ikke kunde ske før i løbet af et par aar, fordi der først skulde rekvireres materialer hjemmefra. Det synes ogsaa at være bleven aftalen, at han skulde flytte dertil, saasnart boligen var i orden og «læreanstalten» kunde settes igang. Men det hele strandede — som saa meget andet — paa grund af krigen 1807—14. Det kan hellerikke negtes, at bortset fra hensynet til «læreanstalten» og den bekvemmere adgang til at følge med skibene til Upernavik vilde Godhavn ha været et saare ubekvemt sted at bo for missionæren i Egedesmindes distrikt paa grund af den aabne Diskobugtmunding, der jo skulde passeres baade sommer og vinter for at komme dertil, og som især om vinteren ofte kunde være aldeles impassabel, idet isen kun sjelden ligger fast mere end i korte perioder.

Hartz blev saaledes boende ved Egedesminde, hvor der til missionæren var indrettet en lille bolig, bestaaende af en stue, et kammer, køkken og «afdeelt spisekammer», i det gamle ved koloniens første anleggelse 1759 af Niels Egede byggede «kolonihuus», hvoraf resten benyttedes til oplagsrum. Boligen var alt andet end god og skaffede Hartz, der led sterkt af skørbug hver vinter, mange kvaler i de 7 aar, han beboede den; under krigen var der naturligvis sletikke tale om, at den kunde bli forsvarligt istandsat.

I vinteren 1807 foretog Hartz en besøgsrejse «op i bugten» for at gæste sin kollega i Jakobshavn. Paa vejen afla han besøg i Christianshaab og Claushavn. Sidstnevnte sted bestyredes af «oberassistent» Johann Friedrich Lammerssen (1763—1826), der var gift med blandingen Ane Irgens, f. Dorf (1752—1827), datter af fhv. kateket, senere købmand i Egedesminde Johs. Pedersen Dorf. I deres eneste barn, *Sara Margrethe Lammerssen*, født den 7. februar 1790 i Umánaq, fandt Hartz sin brud. De viedes 6 september 1807 i Claushavn af missionær Bram.

5 juni 1807 ankom mineralogen Giesecke (1761—1833) paa sin undersøgelsesrejse sydfra til Egedesminde, hvor han blev «sehr freundschaftlich aufgenommen» af Hartz. I stedet for som planlagt at vare to aar kom undersøgelsesrejsen paa grund af krigen til at strekke ud til 1813, og videnskabsmanden og den unge missionær mødtes mange

gange og blev særdeles gode venner. Da Giesecke efter overvintring i Godhavn i vaaren 1808 kom til Egedesminde paa gennemrejse til Sydgrønland og medbragte den lammende efterretning om den udbrudte krig, som inspektøren havde erfaret gennem engelske hvalfangere, holdt Hartz i den anledning «Gudstjeneste for Europæerne og gjorde bøn for fædrelandet». Da Giesecke, der stadig ikke kunde faa hjemrejselejlighed, 1810 paany kom til Nordgrønland, var Hartz atter en af de første, han traf, ligesom presten hver vinter gæstede Godhavn, hvor mineralogen logerede hos inspektøren, opholdt sig der ugevis og holdt «Gudstjeneste og communion for Europæerne», undertiden flere søndage i træk. 16 februar 1812 kom Giesecke paa besøg til Egedesminde, «wo herr missionair Hartz so gütig war, mir in seiner wohnung quartier zu geben».

Hartz interesserede sig meget for mineralogens undersøgelser. I sommeren 1812 ledsagede han ham ligefrem paa hans rejser i Egedesmindes distrikt og deltog i alle ekskursionerne, der gerne strakte sig fra morgen til aften og gik fjeld op og fjeld ned. Han var ikke for ingenting et bergverksbarn. Da Egedesmindes distrikt var grundig gennemgaaet, fulgte Hartz 27 september med til Godhavn, hvor han opholdt sig i Gieseckes selskab til 13 oktober.

25 juli 1813 holdt Hartz dansk Gudstjeneste i Godhavn og skiltes her fra sin ven, der 14 august «endlich nach einer langen prüfungszeit von 7 jahren» forlod «dies land des elends». De saaes neppe mere i livet, thi da Hartz kom til København, var vennen i Dublin, og da denne i maj 1817 gæstede København, var Hartz prest højt oppe i Jylland, hvor det neppe kan tenkes, at Giesecke har aflagt ham besøg, selvom han blev i Danmark over to aar. Datidens veje og kommunikationsmidler indbød ikke til lange rejser uden streng nødvendighed. —

Efterhaanden merkedes følgerne af isolationen og den ringe tilførsel under krigsperioden mere og mere. Naar man gennemblader kopibogen og kirkebøgerne i Egedesminde for Hartz's tid, ser man, at f. eks. blækket tilsidst har maattet fortyndes saa sterkt, at det nu nesten er udvisket og det dermed skrevne nesten ulæseligt. Mangelen paa skrivepapir viser sig i, at en del af bladene i embedsbøgerne er skaaret ud for at bruges til indberetning, korrespondance o. l.

Hartz klagede ogsaa over, at Grønlenderne blev mer og mer tyvagtige — og mer og mer utilbøjelige til at yde saavel missionen som handelen tjenester; een af kateketerne maatte han saaledes gi slip paa, fordi denne stillede saa store fordringer til løn i proviant, at de ikke kunde honoreres.

Men paa den anden side ses det, at Nordgrønland har haft gennemgaaende bedre forbindelse med Europa end Sydgrønland, og at specielt Godhavn og Egedesminde var de steder, der i krigsperioden hyppigst af alle fik skib. 1810 senhøstes, da man forlængst havde opgitt alt haab om skibsforbindelse det aar, overraskedes man saaledes i Egedesminde glædeligt ved at skibet «Freden», skipper L. Mathiesen, 6 november stod ind paa havnen for fulde sejl efter en uhyre langvarig, besværlig og meget farefuld overrejse. Og i 1812 sendte missionskollegiet en stor forsyning af bøger, papir, blækpulver, komunionvin og alterbrød m. m. til Hartz, for at han skulde fordele det videre med de lokale forbindelser baade til syd og nord.

I Sydgrønland forlod imidlertid samme aar de sidste missionærer landet og overlod menighederne og missionen til de indfødte kateketer. Og 1813 hjemrejste med samme skib som Giesecke Jakobshavns missionær, Eskild Sønnichsen Bram, med nedbrudt helbred og som en dødsmerket mand; han døde knap halvandet aar efter.

Hartz var nu tilbage som *eneste missionær i hele Grønland*. Sydgrønland maatte han selvfølgelig paa forhaand opgi at føre tilsyn med, men for bedre at kunne gøre dette for Nordgrønlands vedkommende, flyttede han straks samme sommer til Jakobshavn, dels fordi den store Zionskirke var her og dels fordi stedet var mere centralt beliggende navnlig for vinterrejser. Han ankom hertil 30 august og berejste de følgende aar — trods hyppige og haarde anfald af skørbug — flittigt hele kysten fra Nordre Strømfjord til Svartenhuk — 3: 5 breddegrader eller omtrent saa langt som Norges kyst fra Lindesnes til Trondheim.

Under vegten af det uhyre ansvar, som nu hvilede paa hans skuldre, skrev Hartz straks til missionskollegiet om, hvilke betenkelige følger det vilde faa, at landet saaledes nesten ganske blottedes for missionærer. Han foreslog den udvej at gribe til som forhen at udsende unge mennesker fra Vajsenhuset, for at de kunde uddannes til kateketer og anbringes rundt omkring i landet, men kollegiet kunde, skønt man indrømmede det ønskelige deri, ikke fremme forslaget paa grund af manglende pengemidler. Men da inspektør Myhlenphort i Godthaab samtidig skrev, at missionærernes bortrejse fra Sydgrønland «har givet sensation i befolkningen», blev kollegiet alligevel ængsteligt og greb til en udvej, som faa aar tidligere vilde ha været ganske utenkkelig.

Med kollegiets skrivelse til Hartz af 27 maj 1814 fulgte bemyndigelse fra biskop Münter «til at ordinere national-catecheten Fridrich Berthelsen ved Sukkertoppen, der fra forrige missionair Wolf og

flere har anbefalende vidnesbyrd om sin duelighed, retsindighed og sædelighed»¹. Vedkommende var søn af vajsenhuseleven, kateket og senere ordineret missionær Berthel Laersen (1721—82) og dennes grønlandske hustru Susanne, og født 1750. Han havde især gjort sit navn bekendt under det berygtede Habakukske svermeri i Sukkertoppen, idet dettes heldige bekæmpelse i væsentlig grad skyldtes ham.

I en særlig skrivelse gav biskoppen Hartz detailleret anvisning om fremgangsmaaden ved ordinationen og gode raad med hensyn til ordinationstalen, eden efter ordinationen, Berthelsens introduktion hos menigheden og hos Europeerne med mere. Som et kuriosum kan det nevnes, at den latinske messe, hvis oversættelse eller ikke-oversættelse til grønlandsk ved den danske missionær Balwigs ordination i Christianshaab 1775 var et stridsspørgsmaal mellem ordinator og ordinand, nu af biskop Münter beordredes oversat.

Da ordren om Berthelsens ordination først kom til Jakobshavn sidst i august, var det udelukket, at den kunde finde sted det aar, uagtet ordinanden efter kollegiets ordre havde begit sig til Holsteinsborg, hvor han og Hartz skulde mødes. Men i juni 1815 begav Hartz sig til Holsteinsborg, og 9 juli fandt ordinationen sted i Bethelkirken, Grønlands eldste — endnu staaende — Gudshus, under stor tilstrømning i anledning af den saa sjeldne begivenhed. Hartz høstede megen ros af kollegiet for sin fremgangsmaade ved ordinationen. Det var ogsaa en meget smuk høitidelighed.

Hartz havde sendt brev til Godthaab og indbudt inspektør Myhlenphort til at overvære ordinationen i Holsteinsborg, men brevet kom saa sent frem, at inspektøren ikke naaede at komme med. Hartz's egen nedrejse til Holsteinsborg havde været forfulgt af uheld og medtat hele 3 uger.

Kirken var paa det bedste bleven pyntet og gulvet og stolene malet, og alt var «reent og net». Lørdag kl. 2 ringedes til skriftemaal, og ordinanden samt 40 kommunikanter absolveredes. Søndag morgen kl. 8 ringedes første gang med kirkens store klokke og derpaa

¹ Biskoppens fuldmagt gaar ud paa, at da det ved krigen er gjort umuligt at forsyne Grønland med danske kandidater — «og du, elskelige broder, nu er den eeneste tilbageblevne» — saa er det besluttet at Fred. Berthelsen maa ordineres — «i hvis følge jeg herved paa mit biskoppelige embeds vegne giver dig fuldmagt til i mit sted og navn efter den apostolske skik, og den danske kirkes ritual, under inderlig bøn og haandspaalæggesse at ordinere bemeldte national catechet

Frederik Berthelsen

og dermed at overdrage ham magt og myndighed herefter, som en ret Guds og Jesu Christi tjener at prædike Guds ord, hemmelig og aabenbare, i kirken at uddeele de høiærværdige sacramenter efter Christi egen indstiftelse, og at forrette alt, hvis dette Guds hellige kald vedkommer, efter Guds ord og christelig skik og brug. Befalende dig etc.»

blev fra taarnet blæst salmemelodier paa 2 waldhorn. En halv time senere ringedes anden gang, hvorefter de Europeere, som agtede at gaa til alters, absolveredes. Der var kommet flere af disse tilrejsende fra Sukkertoppen, og købmand Grønvald, assistent Platou samt alle danske ved Holsteinsborg var med. Derefter traadte ordinanden ind til Hartz i skriftestolen «som er præstens kirke stol». Saa «ringedes der sammen» og kirken fyldtes af menigheden «under orgelets spil af den psalme-melodie *Nalekkama parânganga* [«Herren han er min hyrde god»]. Efter indgangsbøn paa grønlandsk og en dansk salme intimerede Hartz paa dansk «over Matt. 7,16—23 og omhandlede: den nøye forbindelse, som bør finde sted imellem troe og dyd hos en christen». Under anvendelsen tilskyndede han bl. a. de danske til «at vise al kiærlighed og agtelse, hørighed og lydighed imod den beskikkede lærere hr. Fred: Berthelsens undervisninger og paamindelser i religionens vigtige lærdomme, da dette var af største vigtighed i henseende til deres pligters iagttagelse saavel imod dem selv som imod deres grønlandske brødre», samt bad dem forene sig i bøn med sig til Gud om «at han naadigst vilde forlene Fr. B. — — kraft og styrke til at forrette sit vigtige kald til alles bedste.»

Efter endnu en dansk salme indledes selve ordinationen med «*Jesum akka*» («I Jesu navn skal al vor gerning ske»), da Hartz var traadt for alteret og Berthelsen knælede paa knæfaldet. Derefter fulgte ordinationstalen paa grønlandsk og indvielse efter ritualet «under inderlig bøn og Guds paakaldelse og haandspaalæggelse». Saa sang man «*Gudim annersâ kenibigarput*» («Nu bede vi den Helligaand») og pastor Berthelsen besteg prædikestolen og talte over Marc. 8,1—10. Endelig var der altergang for danske og Grønlandere sammen med den nyordinerede. Efter Gudstjenesten blæstes atter i waldhorn fra kirketaarnet, medens Berthelsen afla presteeden.

Om eftermiddagen trakteredes alle Grønlandere paa missionskollegiets regning med 3 skepper gryn, 1½ skeppe ærter og 1 lispund kød, som kogtes i koloniens bryggerkedel og anrettedes i det fri, og «Hr. købmand Grønvald gav Hr. Berthelsen og mig et anstændigt og godt middags og aftens tractement».

Den følgende dag holdtes Gudstjeneste, hvor Hartz prædikede og Berthelsen administrerte alterens sakrament, hvori Hartz og kone deltog med 61 Grønlandere. Der afholdtes tillige 14 daabsbekræftelser og indviedes 7 — allerede indgaaede — egteskaber, alt paa grønlandsk.

Dagen efter holdt Berthelsen Gudstjeneste og Hartz tog 32 til alters og forrettede 14 daabsbekræftelser, og endelig to dage senere prædikede Berthelsen paany for tilrejsende og holdt konfirmation, altergang for 18, daabsbekræftelser og egteskabsindvielse.

Berthelsen var allerede rejst hjemmefra 23 maj, i den hensigt at fortsætte til Jakobshavn, hvis Hartz ikke skulde komme til Holsteinsborg. Paa grund af bestandig modvind var han først naaet til Holsteinsborg 14 juni og rejst videre nordefter 27 juni, men mødte da inspektørposterne fra Hartz og fik vide, at denne var undervejs, hvorfor han vendte tilbage til Holsteinsborg og rolig afventede hans komme der.

Hartz var rejst hjemmefra 14 juni og kom først hjem igen 15 august. Rejsen havde da — med 14 dages ophold i Holsteinsborg — varet 8 uger, og han havde døjet meget paa vejen paa grund af det den sommer særdeles slemme vejr med sne, regn og storm. —

Imidlertid havde Hartz's skrøbelige helbred vedblivende lagt ham hindringer i vejen for bestridelsen af det saa overordentlig besværlige embede, og krigstidens bestandige afknappning af proviantrationerne i forening med den daarlig vedligeholdte bolig gjorde ondt værre. Derfor havde han allerede 1813 søgt tilladelse til hjemgang aaret efter, uagtet han fra 1812 havde faaet et gagetilleg paa 100 rd., som dog under de fortvivlede forhold kun forsløg meget lidt. Kollegiet kunde naturligvis ikke indvilge hans andragende, men gav ham yderligere gagepaaleg. 1814 gentog han sin begæring, nu ogsaa af hensyn til at han gerne, mens tid var, vilde søge embede i Norge, hvor hans gamle foreldre endnu levede. Hellerikke denne gang kunde kollegiet bevilge ham hjemrejse, men udtalte i kraftige vendinger sin tilfredshed med hans embedsførelse og hans uundværlighed under de forhaandenværende omstændigheder. Kollegiet skulde nok, naar han kom hjem, uanset broderlandenes adskillelse, støtte og anbefale hans ønske om embede i Norge af al kraft, men: «ønskeligst var det, om De stedse kunde forblive i landet, hvormed man troer Dem som gift med en Grønlænderinde bedre faren».

8 august 1815 skrev Hartz dog igen om hjemgang: han vil gerne hjem neste aar for sin kones og især for sine børns skyld, han har da tjent 10 aar i landet og de fleste besværlige — «mine gamle forældre og min familie i Norge ønske og meget min tilbagekomst dertil, hvilket jeg og selv — skjøndt jeg, som fød dansk undersøgt og saa mange aar i dansk brød, ugieerne opgiver det haab jeg har næret at forblive dansk mand til mit livs ende — dels desformedelst, og dels fordi jeg med min grønlandske kone vilde være bedst tjent med at leve i nærheden af min familie i Norge, hvor min fader i den tanke, at jeg i denne sommer skulde komme tilbage, allerede ved ansøgninger arbejder paa at forskaffe mig et pretekald». Derfor beder han om, at en «anbefalings attest» maa blive sendt til «John Hartz, bergskriver ved Løkkens kobberværk pr. Trondhiem». Skulde haab om ansettelse

i Norge glippe, haaber han paa en saadan i Danmark snarest. Han kan sige med en god samvittighed at ha forrettet sit embede «efter mueligste evne og med bedste flid» og tror ogsaa, at baade Grønlandere og Danske har været tilfreds dermed.

1816 var altsaa hans pligtige tjenestetid udløbet. Kollegiet søgte at bevege ham til at blive i hvert fald et aar endnu, til der kunde sendes ham en afløser, og tilbød ham endnu mere gagepaaleg. Men Hartz turde ikke indlade sig derpaa; tilførslerne til landet var stadig altfor ringe, proviantrationerne efterhaanden sat ned til et rent minimum, fersk proviant var ikke til at skaffe, baade fordi der ingen ammunition fandtes og fordi man intet havde at betale med, og i krigens sidste aar var landet «blottet for alt, som udfordres til livets anstændige ophold, klæder, linned, lagner, sengklæder &ca. &ca». Han blev baade derfor og af hensyn til sit helbred nødt til at rejse hjem. Han havde i de sidste aar hyppig været syg og i det sidste 3 gange ligget længe af «farlige og heftige sygdomme», ligesom familien ofte skrantede, især paa grund af hans elendige bolig, der var «forfalden, aaben, raadden og fugtig». —

Ved sin tilbagekomst mødte Hartz megen paaskønnelse for sin udholdende tjeneste. Kollegiet bevilgede ham 300 rd. i «vartpenge» foruden 200 som en «gratification», uagtet han skyldte missionskassen 1452 rd. Da han — formodentlig af hensyn til at det kunde trekke ud dermed — opgav tanken om ansættelse i Norge, gav kollegiet ham en straalende anbefaling til hastigste befordring, hvori det bl. a. hedder: «Han har været en retskaffen og nidkær mand i sit embedes førelse, og han har i de bedrøvelige krigens aar med standhaftighed udholdt alle de ubeqvemmeligheder, som fulgte dermed, og det paa en tid, da andre missionairer fandt tilstrækkelig anledning til at reise hjem.»

Anbefalingen virkede. Allerede 26 februar 1817 kaldedes Hartz til sogneprest for Gudum og Fabjerg i Ribe stift. Sognene ligger helt oppe i Vestjylland lige syd for Limfjorden. Rejsen derop var altsaa lang og bekostelig og prestegaarden, bygget 1680, i en ussel forfatning. Uagtet kaldet ellers var af god importance og havde en stor og god jordvej, lykkedes det ikke Hartz at komme paa fode i løbet af de faa aar, han var prest her. Da han døde den 20 februar 1822, var hans bo fallit. Ved opgørelsen udviste det en gæld paa ialt 3850 rd., kollegiets fordring iberegnet. Denne anmeldtes i boet, men dette indeholdt aldeles intet til dækning. —

Efter Hartz's død var hans enke og 6 børn i den første tid «i en høyst beklagelig forfatning», men senere bedredes deres kaar ganske

betragteligt. 1824 skrev enkens far, oberassistent Lammerssen, der i et par aar intet havde hørt fra datteren, til sin forrige inspektør, direktør Motzfeldt, og til missionskollegiet om at skaffe sig underretning om hende og hendes kaar. Der blev sat en undersøgelse igang, og 11 oktober 1824 skrev Hartz's eftermand, pastor Rosendahl, til amtsprovst Frost, der lod det gaa videre til kollegiet, om hendes tilstand: hun bor i en gaard i Gudum, kaldet Skou, hvor hun har en for sig passende bekvemmelighed samt en ko gresset og fodret for 32 rd. sølv aarlig; dog kunde hun, især saalenge de fleste af hendes børn er uopdragne, behøve mere hjælp. Børnene er indtil sidste aar bleven undervist af en duelig seminarist, som pastor Rosendahl holdt til sine egne børn, og som han hver halve dag, uden udgift for hende, lod læse med hendes børn. Nu er der ikke mere denne lejlighed, men presten lader hendes eldste søn søge undervisning i prestegaarden sammen med sine egne børn. De andre kan ikke blive fyldestgørende undervist, medmindre hendes omstendigheder forbedres, saa hun kan flytte til en købstad.

Dette meddeltes Lammerssen, der samtidig fik brev fra datteren selv: «Endelig opfylder jeg da en pligt, som længe har hvilet paa mig: at lade Eder vide, hvorledes vi lever. Det er rigtignok uforsvarligt, at jeg nu i 2 aar ikke har skrevet Eder til, men dels havde jeg intet behageligt at melde, dels var det neppe nok at jeg ifjor havde penge til portoen. Vi har det alle godt. Jeg giver 20 rd. courant i husleje hos Peder Skou i Gudum, som boer næppe 1/8 mil fra prestegaarden, og hos ham har jeg her 1 stue, 2 smaa kamre, køkken, bryggers og husrum til ildebrændsel og har 1 ko i foer og græs. Af prestekaldet har jeg i pension 25 tdr. byg, 5 tdr. rug og 20 rd. rede sølv, af postkassen har jeg erholdt 80 rd. rede sølv aarlig, som i fjor i april blev mig udbetalt fra min salig mands dødsdag at regne, og som jeg erholder til Nicolai bliver 18 aar, men derefter erholder jeg kun 50 rd. rede sølv aarlig. Af enke-kassen erholder jeg første gang til næste juli 30 rd. rede sølv og haaber fremdeles aarlig. Formedelst dine ansøgninger til cancelliet og missions-collegiet erholdt jeg sidst i december 1823 en understøttelse af 50 rd. sedler. Du takkes derfor mange gange. Ane blev ifjor confirmeret, Birgithe Lucia gaar i aar til confirmation; de er begge som de øvrige børn hjemme hos mig. John gaar i skole i prestegaarden. Med de to mindste, Iver Anders og Johan Nicolai Tilemann¹, læser Ane og Johanne Frederikke hjemme i vinter. Eders altid takskyldige datter Sara Margrethe.» Det fremgaar af en tilføjelse i brevet, at det var hendes lavværge, Børge Olsen, kapellan i Lemvig og siden sogneprest i Harboøre, der havde bragt hendes

¹ Opkaldt efter sognepresten i Lemvig.

pengesager i orden. Brevet har flg. efterskrift: «At jeg undertegnede bringer, gode bedstefader! i erindring, at dette brev fra min moder er skrevet af mig, beder jeg Eder ikke fortrydes paa. Min hensigt er dermed at vise Dem den fremgang, jeg har gjort i skrivning og stil. Skou i Gudom sogn ved Lemvig i Jylland den 16de februar 1825. John Hartz.»

I brev dateret Jakobshavn 16 juli 1825 udtaler bedstefaren sin tak til missionskollegiet: «Det høykongelige missions-collegii naadige svar paa min ifior indsendte underdanige skrivelse om at forhielpe mig til nogen efterretning om min datter, præste enken madme Hartz's kaar, er mig af Hr. missionair Praëm tilkiendegivet, og det har glædet og beroliget baade mig og min ældgamle kone, at have imodtaget nogenlunde gode efterretninger om vort eeneste barns skiebne i saa lang afstand fra os. Det høykgl: collegii naadefulde til-sagn at ville forhielpe mdme Hartz til nogen yderligere hiælp i hendes trange kaar har ogsaa for hendes fremtid lindret vor bekymring, fordi det giver os det glade haab, at hun fremdeeles uden trykkende næringssorger vil kunne virke for hendes mange børns opdragelse og vel. Idet ieg og min kone derfor med inderlig følelse aflægger vor hierteligste tak, være vor datter underdanigst anbefalet til det høykgl: collegiums naadefulde og formaaende beskyttelse.»

13 juni 1831 holdtes skifteforretning ved Godhavn af inspektør Fasting (1789—1863) i boet efter den ved Jakobshavn 12/2 1826 afdøde assistent Joh. Fred. Lammerssen og hans ved Egedesminde 14/10 1827 afdøde hustru Ane, f. Dorf, hvis eneste arving er datteren Sara Margrethe, enke efter afg. pastor Hartz til Gudom og Faberg i Ribe stift. Da det viser sig, at mandens bo er fallit, medens enkens vil udvise et ikke ringe overskud, resolveres, at boerne bliver at behandle og slutte hver for sig, paa det arvingen kan komme i besiddelse af sin lovlige ret.

Det lader sig neppe oplyse, hvor stor arven efter moren er bleven. Men hun arvede efter sin første mand, købmand Niels Fogh Irgens (1750—87), 711 rd. 49 sk. og efter sin far 570 rd. 18 $\frac{3}{4}$ sk. og var meget husholderisk, ja kendt for gerrighed, og da hendes arveparter var anbragt i gode obligationer, har madame Hartz sikkert her faaet en ret betydelig hjælp.

Rimeligvis har arven hjulpet hende til at kunne flytte til en købstad, thi 1860 boede hun i Brendevinsgaden i Lemvig, hvor hun havde levet «i mange aar». Og her døde hun den 21 april 1869 og begravedes paa byens kirkegaard 27 april.

Af børnene blev kun en, datteren *Johanne Frederikke*, f. 21/5 1812, d. 1876, gift og fik efterslegt, som endnu lever. Datteren *Ane* (el.

Anna) var født 1808, men hendes skebne kendes ikke. Det samme gælder sønnen *John*, der var født 1814. Datteren *Birgithe Lucie*, f. 22/12 1809, og sønnen *Iver Anders*, f. 1817, der var malersvend, boede først sammen med moren, efter dennes død paa Østerbjerg i Lemvig og var 1880 paa fattighuset sammesteds, hvor datteren døde 22/3 1881. Den yngste af flokken, *Johan Nicolai Tilemann*, f. 13/1 1819, blev snedker og døde ugift som ret velstaaende husejer i Lemvig 6/9 1903.

CHRISTEN HEIBERG

Købmand.

Christen Heiberg er født den 26de september 1762 i Kinsarvik som eldste barn af residerende kapellan for Ullensvang prestegæld Christen Heiberg (1725—85) og 1ste hustru Engel Maria Christie (1737—80).

Skønt baade paa fedrene og mødrene side af presteslegt stod hans hu ikke til bogen. Han vilde til søs, hvad der utvivlsomt ikke har været efter foreldrenes ønske. Formodentlig var det af den grund, de beholdt ham saa længe i hjemmet, idet de har haabet, at hans sind vilde vende sig til noget andet. Men da det ikke nyttede, maatte de tilsidst give efter for hans ønske. Efter at være bleven konfirmeret 4 søndag efter trefoldighed 1778 i Jølster, hvor faren da var sogneprest, kom han ud at sejle som skibsdreng og maatte tjene sig op gennem alle graderne, til han kunde ta styrmandseksamen. Derefter for han en aarrække «paa de lange rejser» som styrmand, og imens døde foreldrene og hjemmet opløstes; farens anden hustru, Karen Heiberg, døde 1793.

Imidlertid synes det med hensyn til denne familie og de med den beslegtede, som om Grønland her har øvet en endog ualmindelig sterk tiltrekning; eller maaske det atter her blot har været det sedvanlige, at naar eet medlem af en slekt først kom derop, drog dette gerne flere efter sig — i dette tilfælde saa rigtignok særdeles mange.

Een bror af Christen Heiberg *var* allerede i Grønland. Han selv og en anden bror fulgte efter. Siden kom fetteren F. D. S. Fleischer, kusinen J. M. Heiberg med sin mand Chr. Fr. Fleischer, og af fjernere slegtninge G. Heiberg Wolff og Th. G. Krogh.

1793 meldte Christen Heiberg sig som ansøger hos kgl. grønl. handel i København og blev straks antaget, da man havde god brug for en mand med sømandsuddannelse til de lange togtrejser i Julianehaabs store distrikt. Han blev da udsendt som assistent og fartøjs-

fører til Julianehaab, hvortil han ankom 23 september og straks gik igang med «høsttogterne», som dernede kunde strekke sig helt til december. Medens han var her, lærte han baade farvandene og landet grundigt at kende, og det var ham, der «gav den første idee» til oprettelsen af anlegget Nanortalik, skønt den først blev iverksat aaret efter at han havde forladt Julianehaab.

1796 modtog han udnevneelse til «oberassistent» og sendtes til Holsteinsborg, hvor begge hans brødre og slegtningen Krogh i forvejen havde ansettelse. Her blev altsaa en rigtig «familierede» — hvilket vistnok ikke altid var lige behageligt. Imidlertid blev Christen Heiberg i den henseende heldigst stillet, idet han straks anbragtes som bestyrer af anlegget Qerrortussoq en mils vej fra kolonien. Det var ganske vist et skummelt og uhyggeligt sted at bo, idet beliggenheden var trang og mørk og lige ud til søen, der her oftest var meget urolig¹. Men han var dog her paa afstand af «familien» og til en vis grad selvstendig, baade i sin egenskab af handelsmand, idet han førte eget regnskab², og som leder af hvalfangsten, der her som regel var temmelig betydelig og hvortil han som gammel sømand havde gode betingelser.

Under Heibergs bestyretid her indtraf den ulykkelige hændelse, at 14 mennesker ved stedet, som havde spist kød af en under hvalfangsten i maj 1797 nedlagt hvalros, blev syge og døde. Hvalrossen var fanget ved øen Ūmánårssuk, og indberetningen bemærker i den anledning: «Grønlænderne siige: at *Tornarsok*, den europæiske Djevel³, opholder sig der ved stedet, og hvo tør boe i denne frygtelige persons nabolav?» Øen er ellers «det bedste sted at drive hvalfangst fra», men ingen tør altsaa bo der. Nu vil man forsøge «om formaninger og raad kan virke noget paa dette selvraadige folk; men det er vanskeligt at bekiempe overtroens magt.» —

Selv med de nærboende venner in mente kan man godt forstaa, at Heiberg ofte følte sig ensom paa dette sted. Han foreslog 1797

¹ Stedet beskrives i nutiden saaledes: «— — — en neppe 30 meter bred, aflang kløft, der paa begge sider begrænses af lave, men stejle fjeldvægge. En grusaflejring falder stejlt af mod en lille bugt foran det ret højtliggende bosted, hvis huse er tæt sammenbyggede ovenpaa de køkkenmøddinger, der i tidens løb er opdyngede overalt paa det snevre terræn, som under regnvejrperioder danner en uhyggelig sump. Nogle faa hundrede meter foran husene afsætter bugten, der er aaben mod sydvest og derfor ubrugelig som havn, en ubetydelig vig, hvor hvalerne i sin tid flensedes.»

² Qerrortussoq anlagdes 1778 som hvalfangerloge under Holsteinsborg, men udskiltes fra kolonien 1789, forsaavidt som dennes bestyrer da fritoges for det hidtil gældende subsidialansvar for logen.

³ Hans Egede havde overført navnet tórnråssuk, den vigtigste hjelpeaand i Eskimoernes religion, som navn paa Djævlén.

oberassistent M. H. Mørch, der kom op til Holsteinsborg efter et permissionsaar i Danmark, at overta stillingen ved Qerrortussoq for et aar, da han gerne vilde rejse en tur hjem, og Mørch der var bleven gift hjemme, gik med glæde ind derpaa, da han hellere vilde bo der end ved kolonien, hvor lejligheden var indskrenket. Inspektøren gav beredvillig tilladelse dertil, men i sin indberetning til direktionen derom afslører han Heibergs egentlige mening med at ville til Danmark og fortæller følgende kostelige historie: «Den [o: hjemrejsen] har ellers kone-anskaffelse til hensigt. Han havde først den idee: at lade overtale en Jfr. Piccardie i inspecteur Schultz'es huus at hidfare, som huusholderske, for med tiiden at stige til høiere værdighed. Jomfruen kom, men skiebnen spillede hende den streg at gjøre Heiberg kræsen: han vil, siger han, have en frisk, ei en falmet rose; ieg troer, at han vil fortryde denne vaklen, thi pigen maae være en meget skikkelig person, da hun skal have meget gode anbefalinger fra inspecteur Schultz og andre, som kiende hende.»

Hvorvidt Heiberg fik grund til at fortryde eller ej, derom melder historien ikke. Men i hvert fald fandt han under permissionsopholdet i Danmark den «rose», han søgte, idet han blev gift med *Elsebeth Steenberg*, født 31 august 1767 i Gjerlev ved Jægerspris som datter af sogneprest Schack August Vilhelm Nielsen Steenberg (1720—1806) og 1ste hustru Johanne Gjertrud Weinschenck (1738—79).

I forsommeren 1798 vendte Heiberg tilbage til Grønland med sin hustru og tiltraadte atter sin stilling ved Qerrortussoq. Men lykken blev kun kort, idet han allerede døde 30 maj 1800 og begravedes ved Holsteinsborg. Den barnløse enke vendte samme sommer tilbage til København, hvor hun i Adresseavisen for 22/9 1800 indrykkede følgende bekendtgørelse:

«At det har behaget Gud at bortkalde fra mig til et bedre liv den 30te mai sidstleden min høitelskede mand *Christen Heyberg*, kiøbmand i Grønland, det skulle jeg ei hermed undlade at bekiendtgøre for slægt og venner, frabeder mig al condolence. *Elsebeth Heyberg*, fød *Steenberg*.»

Selv døde hun 4 februar 1851.

DAVID WERNER HEIBERG

Assistent.

David Werner Heiberg er født 1773 (døbt 9 september) i Jølster som søn af sogneprest Christen Heiberg og hustru Engel Maria Christie og saaledes bror til foregaaende og efterfølgende.

Da han var 6 aar gammel, flyttede familien til Strandebarm, hvor faren var bleven sogneprest, men denne døde, inden drengen havde fyldt sit 12te aar. Han har derfor neppe faaet stort mere undervisning end hjemmets, hvor der utvivlsomt er bleven holdt huslærer til de mange børn, saalenge faren levede; efter hans død har stedmoren, der levede til 1793, sikkert ikke evnet hverken dette eller at holde børnene i en byskole. David Werner blev efter sin konfirmation sat i handelslære, vistnok i Bergen, og har vel sagtens konditioneret i samme by, indtil han paa initiativ af sine brødre i Grønland fik ansettelse der 1794.

Hans første ansettelse var, saavidt det kan ses, halvvejs af privat karakter, idet han anbragtes som «volonteur» hos broren Edvard, der netop det aar fik sin første købmandspost i Holsteinsborg. Her viste det sig snart, at han bedre forstod at bruge hænderne end at føre pennen. Ganske vist blev han med tiden fermere ogsaa til denne del af forretningsgangen ved en koloni. Han drev det endog til at kunne være «interimsbestyrer» af Holsteinsborg et par maaneder, dog først saa sent som 1802. Men nogen brugbar regnskabsfører blev han aldrig. Inspektør Bendeke skrev om ham til direktionen 1796, at han «bliver neppe nogensinde til coloniebestyrer duelig». Og Bendekes efterfølger, kaptajn Bull, sammenfatter 1801 sit indtryk af ham i de faa, men fyndige ord: «gjør neppe vunderværk ved sit lille pund».

Men han var i besiddelse af ikke ringe praktisk dygtighed. Han havde et udmerket greb paa at sette baade mandskabet og Grønlanderne i trit. Han kunde tumle med tønner og stykgods og losse eller lade et fartøj i en haandevending. Han forstod at ta befolkningen

paa den rette maade, naar han var ude paa togtrejser og kom derfor altid tilbage fra disse med fulldastede fartøjer. Og han var hensynsløst modig tilsøs, til tider rent dumdristig.

Derfor blev han meget benyttet som harpunerer ved hvalfangsten. Ingen dristede sig saa tæt ind paa hvalerne som han, og faa kunde kaste harpunen saa sikkert og med saa stor kraft. Derfor belønnedes han ogsaa omsider med udnevnelse som «hvalfangerassistent» ved skrivelse fra direktionen af 22 september 1799. Men længere naaede han saa hellerikke.

Ligeledes benyttedes den unge Heiberg som regel ved den slags lejligheder, hvor det f. eks. gjaldt om at gennemføre en brevpost, en undsettelsesrejse el. lign. og hvor det kom an paa mod og beslutsomhed hos føreren. 1802 skulde der bringes brevskaber af vigtighed fra Holsteinsborg ned til inspektoratet i Godthaab. Men det var allerede hen paa høsten og efteraarstormene var i fuld gang. Heiberg betenkte sig dog ikke paa at paata sig den vovelige ekspedition. Med et lille eenmastet dæksfartøj drog han af i begyndelsen af oktober og kom efter en besværlig rejse med storm og modvind til Godthaab henimod maanedens slutning. Nu vilde inspektør Myhlenphort, at han skulde blive der vinteren over, da det var for sent at rejse tilbage. Men Heiberg vilde ikke; han havde lovet at gennemføre posten, sa han, og hertil hørte ogsaa returposten. Da det saa slog ind med bedre vejr, lod inspektøren ham faa sin vilje, og 29 oktober rejste han fra Godthaab, men havde allerede paa vejen til Sukkertoppen mange besværligheder af strøm og modvind, som hindrede ham i at slippe over fjordmundinger som «Pustefjorden», der i høj grad svarer til sit navn, eller omkring nes og pynter, hvor brendingen stod hushøjt paa landet, saa at han ofte maatte ligge og vente dagevis. Da han endelig naaede Sukkertoppen, var det langt hen i november, vejret var atter meget uroligt og man vilde derfor ogsaa her beholde ham vinteren over — men nej: han ventedes tilbage til Holsteinsborg! Det var med megen betenkelighed, købmanden lod ham rejse, og da vejret derefter en lang tid blev yderst stormende og uroligt, var man nesten sikker paa, at han havde tilsat fartøjet og sit og mandskabets liv. Det var hellerikke saa meget langt fra, at dette var sket. Først 4 december naaede han Holsteinsborg efter «utroelige strabadser» og med forlis af sejl, mast, dræg og jolle — men ved godt mod og med sig og mandskabet i god behold.

Heiberg var saaledes en i mange henseender værdifuld mand i et land som Grønland og kunde sikkert ha skabt sig baade en smuk position og en betrygget tilværelse der i landet — hvis ikke han ved fremfusenhed og tilsidst taabelig ærgerrighed havde ødelagt sin stilling.

I vinteren 1803 ragede han uklar med missionær Büchler, som han bl. a. beskyldte for «at have taget hans signette». Missionæren — der i parentes bemærket var uden sammenligning den udueligste af alle, der har været i Grønland og desuden halvgal — tog naturligvis stærkt til genmæle og indsendte klager, saa at situationen udviklede sig saadan, at inspektør Myhlenphort maatte derop og holde forhør. Det viste sig da, at episoden med signetet — som Heiberg paastod, var et forsøg fra missionærens side paa at forhindre, at han indsendte beretninger om ham, medens Büchler hævdede, at det var i distraktion, han havde stukket det i lommen — kun var den tilfældige anledning, der fik lunge ulmende gløder til at blusse op i luer. Inspektøren tog uforbeholdent Heibergs parti. Denne skulde ha sagt til Grønlanderne, at de «ikke skulde tro, hvad presten prædikede for dem» — og at det kun var forstillelse, naar han klagede over, at han var syg. Dette kalder inspektøren for «narrerier» — og «forresten kun, hvad alle andre mennesker siger om ham». Selv erklærer Myhlenphort: «at ieg af Büchlers egen mund har hørt grundsætninger i religionssager, som ieg gysede ved; men ieg raadede ham kun: at om han end tænkte saaledes, da maatte han være vaersom med at sige saadant, især for mandskabet og Grønlænderne».

Iøvrigt oplyste inspektøren i sin indberetning til direktionen i anledning af hele denne sag, at kærnen i den var «forfølgelser» fra missionærens side. Denne «nærede nemlig et uforsonligt had» til broren, købmand E. C. Heiberg, for «fornærmelser», som «enhver der kiender Büchler» absolut vil antage *ham* for «prima causa» til. Med købmanden turde han imidlertid ikke binde an, derfor skulde det gaa ud over den mindre kløgtige lillebror.

For imidlertid at gøre en ende paa sagen tog Myhlenphort Heiberg med til Godthaab og gjorde ham foreløbig til «haandskriver» paa inspektoratskontoret.

Men nu rejstes der en ny og værre sag mod Heiberg. Købmand Voigt i Holsteinsborg — der iøvrigt ogsaa var en uduelighed og desuden «en stor ven af flasken» — havde mistet «en heel deel breve med regnskaber og indberetninger etc.», som han selv paastod at ha «lagt i brevvæsken til inspecteuren», og mistenkte Heiberg for at have borttaget dem. Ogsaa her var inspektør Myhlenphort først tilbøjelig til at ta Heiberg i forsvar. Det hele lyder, siger han, meget usandsynligt; «forvirringen» i Holsteinsborg er efter beretninger derfra meget stor, derved kan brevene, om de i det hele taget er afsendt, være bleven forlagt eller kommen bort.

Men da han fik undersøgt sagen paa stedet, fik piben desværre for Heiberg en anden lyd. De postmænd, som havde faat brevpakken

udleveret til besøgelse, oplyste, at pakken først havde været for stor til at gaa ned i kajakkerne; assistent Heiberg havde da sagt, at det skulde han nemt rette, gik ind hos sig selv og kom $\frac{1}{2}$ time efter tilbage; da var pakken «meget liden» og gik med lethed ned i kajakken.

Da dette blev forelagt Heiberg, bedyrede han sin uskyldighed «med gyselige eeder». Men da det var et faktum, at der manglede adskillige breve, ogsaa fra andre end købmand Voigt, hældede inspektøren tilsidst til den anskuelse, at Heiberg maatte være skyldig, idet han kunde tenkes at ha gjort det for at faa Voigt fjernet for forsømmelig regnskabsførelse, saaledes at der blev mulighed for ham selv til at blive købmand i Holsteinsborg. Myhlenphort gav derfor Heiberg ordre til at rejse til Danmark og henstillede iøvrigt sagen til direktionens afgørelse.

Heiberg forlod Godthaab 4 august 1804 og kom ikke mere til Grønland. Det hjalp ham intet, at Voigt alligevel, trods alle løfter, ikke blev bedre, men degraderedes og tilsidst hjemsendtes «for drukenskab og forsømmelig regnskabsførelse». —

Senere var David Heiberg, der saavidt vides forblev ugift, handelsbetjent i Bergen, København og Vestindien, hvor han døde, uvist hvornaar.

EDVARD CHRISTIE HEIBERG

Købmand.

Edvard Christie Heiberg er født den 10de april 1764 i Kinsarvik som nesteldste søn af residerende kapellan, senere sogneprest til Jølster og sidst til Strandebarm Christen Heiberg og 1ste hustru Engel Maria Christie og saaledes bror til de to foregaaende.

Efter undervisning af huslærer i hjemmet kom han 1781 i Bergens katedralskole og dimitteredes herfra til Københavns universitet, hvor han 1785 tog «examen artium» med karakteren non contemnendus.

Hvad han derefter har tat sig til i de nærmest følgende aar, er ikke bekendt. Rimeligvis har han studeret jus. Men han var den første af brødrene, der kom til Grønland. 1790 udsendtes han med bestemmelse til «det søndre inspektorat», og fik ansettelse som assistent i Julianehaab, hvortil han ankom 20 juli. Her virkede han i 3 aar under en landsmand, købmand Lund, som var bror til Sydgrønlands inspektør.

Avancementet gik ham imidlertid for langsomt. Han søgte derfor i juni 1793 permission for et aar — som inspektøren bemærker i sin indberetning til direktionen, hvor han meddeler, at han har git den ønskede tilladelse —: «deels for at soutinere juridisk examen, deels for at faae nogle andre ting, hvorunder hans tiimelige lykke tildeels beroer, berigtigede». Det sidste har sandsynligvis hensyn til stedmorens død, som han lige kan have naaet at faa underretning om med første skib — medmindre det da, ligesom hos broren Christen, skulde «have kone-anskaffelse til hensigt»; i saa fald lykkedes det ikke dengang. Hvad det første angaar: «at soutinere juridisk examen», da staaer det ganske sikkert i forbindelse med hans ønske om hurtigt avancement — muligvis endog med den tanke for øje engang at opnaa inspektørstilling; disse skulde nemlig efter de sidste planer besettes med i hvert fald «danske jurister» (hvad de iøvrigt alligevel ikke altid blev). Heiberg var nemlig overmaade ærgerrig og havde en ren

tyrkeretro paa egne evner, vurderede i det hele taget aldrig sig selv for lavt. Under sit ophold i Danmark tog han alligevel ikke juridisk eksamen, men kom op igen neste aar, forfremmet til købmandsposten ved Holsteinsborg, dengang nesten den betydeligste i Sydgrønland, idet dertil var knyttet et selvstændigt handels- og hvalfangeranleg, og tillige den vanskeligste, dels paa grund af de store og uensartede mandskaber, der var knyttet dertil, dels og navnlig fordi her gennem adskillige aar havde hersket meget urolige forhold, strid og splittelse mellem Europeerne indbyrdes, utilfredshed og opsetsighed mellem de i handelens og hvalfangstens tjeneste ansatte blandinger og — som følge af alt dette — selvraadighed og uro blandt befolkningen.

Heiberg var utvivlsomt en dygtig kolonibestyrer, men ikke den rette mand til at bringe orden i dette kaos, hvor meget han end selv stolede paa sin evne dertil. Det lykkedes nok at skabe en vis ydre bedring i forholdene og ro over gemytterne. Men den indre uro dæmpedes ikke. Inspektør Bull røber aarsagen hertil. I disse aar lød der fra adskillige sider i Sydgrønland betenkelige røster vedrørende «blandingslegten», hvoraf en stor del af kolonimandskaberne rekrutteredes. De skildres som utilfredse, egensindige, opsetsige og insubordinære mod de foresatte, idet de støtter sig til landsmændene — som de ellers paa mange maader ser ned paa, men ikke vrager som objekter for indgivelse af oprørstanker med Europeerne. Karakteristisk nok lød disse klager aldrig fra Holsteinsborg, skøndt det var der, det brendte sterkest — men hvor Heiberg herskede, fandtes der naturligvis intet af den slags! Imidlertid er det givet i første række ham, inspektøren har for øje, naar han i sin erklæring til direktionen i anledning af disse fænomener bemærker, at han ganske vist ikke ser *saa* sort paa sagen, men dog til en vis grad deler betenkelighederne, nemlig for saavidt som de overordnede ved deres optræden selv bærer en stor del af skylden: «befalinger udstædes med største strenghed, ikke et blidt, ikke et høfligt ord høres, der dog altid er opmuntrende for den subordi-neerte». Heiberg blev nok adlydt — i øjeblikket, men afholdt blev han aldrig, hverken af Grønlandere eller Europeere i tjenesten. Og at dette i høj grad maatte influere paa koloniens drift og handelens fremgang, er en selvfølge.

Men Heiberg vilde ikke la sig sige. Ikke blot tog han intet hensyn til inspektørens henstillinger, men ogsaa direkte ordrer fra direktionen lod han upaaagtet, naar han mente selv at vide bedre. Han paadrog sig derfor efterhaanden et — ikke ufortjent — stort ry for «selvraadighed» og modtog advarsler derimod ved mange lejligheder.

Den 27 april 1797 var det ualmindelig smukt og stille vejr ved Holsteinsborg. Da der fra udkigsfjeldet saas et engelsk hvalfangerskib

ude til søs, tog Heiberg derfor ikke i betenkning at opfordre missionær Rønning og assistent Th. Georg Krogh til at gaa med paa en lysttur ud til skibet. De naaede dette 3 mil ude. Men medens de opholdt sig i kahytten, opkom der en voldsom fralandsstorm, som tvang dem til at blive ombord og følge med skibet, der drev for takkel og tov. De havnede efter 26 timers forløb — ved Kronprinsens Ejland i munden af Diskobugt! Her maatte de paa grund af isstuinger blive i 10 dage, før de kunde tiltrede hjemrejsen, naaede da — med undtagelse af missionæren, der foretrak at afvente forholdenes bedring hos assistent Motzfeldt — med megen møje i slup til Egedesminde, hvor de atter maatte ligge i 4 dage for is- og vejrhindringer. Saa fik de endelig god vind og naaede paa 3 dage til Holsteinsborg, hvor alle havde været i den største bekymring for dem og troet dem omkomne. De var — naturligvis — kun slet ekviperede til en saadan rejse og blev derfor sterkt forkølede. Men værre var det, at dette i sig selv ret uforskyldte og rent tilfældige uheld ikke blot paadrog begge d'hr. en drøj irttesettelse, men yderligere befestede Heibergs ilde ry for «selvraadig optræden». —

Omsider var forholdene ved Holsteinsborg saa «forviklede», at direktionen traf den bestemmelse (29/4 1800), at Myhlenphort ved Egedesminde som «eeneste redning» for kolonien skulde afløse Heiberg, medens denne «for udviist selvraadighed» skulde forsettes til Nordgrønland og anbringes «hvor der maatte være plads til ham».

Denne «bitre pille» var Heiberg nødt til at «sluge», idet han nu var familiefar og derfor ikke turde sette sagen paa spidsen og risikere afskedigelse. Et par aar i forvejen var han bleven gift med *Eleonora Cornelia Castonier*, født 24 januar 1778 i København som datter af Holsteneren, major Carl Frederik v. Castonier (1731—87) og dennes 3die hustru Charlotte Eleonora Cornelia v. Suckow (1735—1809). Giftermaalet synes ikke at kunne ha fundet sted i Danmark, idet det ikke vides, at Heiberg i disse aar var borte fra Grønland. Det har dog hellerikke kunnet findes i nogen grønlandsk kirkebog. Slegtsbøgerne nævner 1798, men det synes ikke at passe med det første barns fødsel. Det sandsynligste er vel, at bekendtskabet er indledet, da Heiberg var i Danmark 1793—94 og at hun er kommen op til ham 1797 og vielsen da har fundet sted uden at indføres i nogen kirkebog. Det samme er tilfældet med inspektør Bulls vielse, der vitterligt fandt sted 26/7 1797 i Holsteinsborg, men hellerikke findes i kirkebogen. Skal vi da anta, som det rimeligste, at de to unge brude har fulgtes ad fra København og er bleven viede samme dag? Derimod findes to børn af dem i Holsteinsborgs kirkebog, nemlig: «1798, 21 oct: blev døbt *Engel Christence*, en datter af den her ved Holsteinsborg væ-

rende købmand E. C. Heiberg og kone» og: «1800, 12 jan: blev døbt *Caroline Cornelia*, en datter af købmand E. C. Heiberg og kone».

Heibergs sidste aar ved Holsteinsborg blev overordentlig sørgeligt. Inspektør Bull fortæller derom: «2de Grønlændere, som i august [1800] blev udsendte med brevskeber fra Holsteinsborg til Egedesminde, retournerede d. 5te sept: De bragte den tidende: at mange Grønlændere i Egedesminde district vare hendøde af en smittende sygdom, og at købmand *Myhlenphort* havde indlogeret dem hos mandskabet, for at vogte dem for smitten. Denne forsigtighed be- roeligede købmand *Heiberg*, indtil 10 à 11 dage efter bemeldtes til- bagekomst, da den eene klagede over sygdom og ved eftersyn be- fandtes at have udslæt. Ogsaa den anden blev nogle dage derefter syg. Nu først mærkede man uraad. Man separerede de syge fra de formodede sunde; men for silde; thi de hiemkomnes familier vare alle- rede smittede, uagtet ingen mærkede det før tiende dagen efter hine 2des død, der indtraf 17 dage efter tilbagekomsten. Fra den tid viste købmand *Heiberg* og de andre betiente omhyggelig tilsyn med at ad- skille syge og friske og at pleie de ulykkelige lidende; men smitten havde udbredet sig for vidt og var nu ei at forebygge. Tilsyneladende friske flyttede til udstæderne for at undflye faren; men af alle disse blev ei een eneste frelst. Ved Kikurtursok [Qerrortussoq] blev alle smittede og kun 6 personer restituerede. Ved Holsteinsborg blev 17 helbredede og 23 undgik at smittes. De hendødes antal ved begge steder formodes at være 352 personer, deraf 222 af Holsteinsborgs og 130 af Kikurtursoks folkemængde. Ødelæggelsen begyndte den 22 sept: og vedvarede til henimod midten af dec.; da den, for dengang, ophørte. O, maatte den ikke atter udbryde og lægge dette folkeløse land aldeles øde!!! Et tilbageblik paa nationens skiebne, fra den tid den besøgte af Europæere, er tilgiveligt. Dens gevinst af dette besøg var endeel beqvemmere fangeredskaber og intet meere. Dens tab, i sum, dens *lykkelige*, dens *ubetalelige nøisomhed og tilfredshed*. De meere opvakte føle tabet og true med hevsn. Med en anecdote ender ieg anmeldelsen af denne sørgelige catastrophe: En Grønlænder ved Kikurtursok sørgede over sine landsmænds fald; blev vreed, ladde riflen med truhsel: at ville skyde de Danske som paaførte Grønland saa stor ulykke. «Ieg frygter ikke, ieg kan ikke døe, sagde den over- modige, af denne stygge sygdom.» Hans sindigere landsmænd til- fredsstillede ham med: «det er Engelmændene, som paaføre os ulyk- ken». Kopperne endte omsider hans truhsel og overmod.»

Hertil kom saa for Heiberg den personlige sorg, at hans eldste bror Christen var død om foraaret og den sørgende enke rejst tilbage til Danmark.

I august 1801 afleverede Heiberg kolonien til Myhlenphort og ankom 3 september til Ritenbenk som den plads, der blev ham anvist i Nordgrønland. Her var han købmand, indtil han 1 august 1803 blev forflyttet til det større og fordelagtigere Jakobshavn. Imidlertid befandt han sig øjensynlig ikke vel i de nye omgivelser, thi han tog afsked allerede efter et aars forløb og rejste til København 24 juli 1804.

Her søgte han nu længe embede forgæves. Under opholdet i København udarbejdede og udgav han 1805 en pièce: «Hvalfangsten i Stradt Davis», i hvilken han med megen selvfølelse gør rede for sine erfaringer vedrørende dette emne og ligefrem udkaster en detaljeret plan samt opfordrer til dannelse af et interessentskab — naturligvis med ham selv som direktør — med det formaal at drive hvalfangst ved Grønlands kyst. I Bergen fik Heiberg tegnet 30 aktier à 100 rd., hvorefter han i 1807 rejste til København for at arbejde videre med sagen. At der alligevel intet kom ud heraf, skyldes krigen med England som brød ud samme aar; det er ellers ikke usandsynligt, at planen kunde være bleven realiseret.¹

Efter i 4 aar at ha opholdt sig i København «paa vartpenge», blev Heiberg omsider 22 juli 1808 udnevnt til overvrager i Trondheim, men kunde af ukendte aarsager først begi sig til sit nye embede omtrent et aar efter, da han rejste fra København ledsaget af en 8-aarig søn², medens familien først senere skulde følge efter. Han blev imidlertid syg undervejs og døde paa et hotel i Toldbodgaden i Christiania. Hans dødsdag opgives at være 10 juni 1809, men han begravedes først 21 juli paa Vaterlands kirkegaard, «efter biskop Lumholz' bevilling jorden frit».

Hustruen bosatte sig i København. I Adresseavisen for 15/4 1822 bekendtgøres hendes død paa følgende maade:

Søndagen den 14de april døde vor elskede moder, *Cornelia Eleonora Heiberg*, fød *Castonier*, i en alder af 44 aar. Dette smertelige dødsfald bekjendtgøres sørgeligst af hendes efterladte børn.»

¹ Se herom P. R. Sollied i det Norske Geogr. Selsk. Aarbok 1919—21, s. 85.

² Den senere byskriver i Bergen Edv. Christie H. (1801—72), farfar til forfatteren Gunnar Heiberg.

JOHAN von HELM

Kirurg.

Johan (el. *Johannes*) *von Helm* er født ca. 1680 i Trondheim. Han var uidentivl søn af kordegn ved Vor Frue kirke Nicolai von Helm (død 1709) og hustru Cornelia Johansdatter Horn. Faren fik 24 maj 1690 kgl. konfirmation paa sin af magistraten i Trondheim 21 juni 1686 givne bestalling som informator i det danske, tyske og hollandske sprog samt navigation og det italienske og skibsbogholderi. En yngre søn var den Nicolai von Helm, som 16 marts 1709 efter at have konditioneret hos kancelliraad og højesteretsprokurator Brostrup Albertin (1680—1726) i København fik bevilling som prokurator ved alle over- og underretter i begge riger, højesteret undtagen, siden levede en aarrække i Bragernes og endnu 1766 levede paa Vestad i Ringeby som konstitueret prokurator i det Oplandske.

Johan von Helm oplærtes i kirurgi og blev 1703 antaget som feltskær, i hvilken egenskab han i en aarrække gjorde tjeneste «baade til lands og til vands paa kongens skibe». Da «contagionen» (bubonpesten) udbrød i 1711, fik han ansettelse som garnisonsfeltskær i Friderichsort, men har formentlig efter pestens ophør nedsat sig som kirurg i Grenaa, hvor «feltskær Johan von Helm» 18 oktober 1712 blev viet til *Marie Hane*. —

Da kongen 1728 besluttede at udvide den grønlandske kolonisation, ansattes von Helm til tjeneste i Grønland og var i det følge, som med guvernør Paars og kaptajn Landorph 1 juli kom til «Haabets colonie» ombord paa fregatten «Morianen», ført af kaptajn Diderich Myhlenphort. Hvorvidt hustruen har fulgt ham til Grønland, er ikke bekendt, men neppe sandsynligt.

Nogen dage efter ankomsten var von Helm med guvernøren og Hans Egede og flere af «officererne» inde i Godthaabsfjorden for at tage den udsete byggeplads til den nye koloni i øjesyn, og 14 juli drog han med skibet derind for at være med ved koloniens flytning og opførelse.

Da der i forvejen var en kirurg, Christian Kieding, i landet, har v. Helm sandsynligvis faat station ombord paa skibet «Cron Printz Christian», som af koloniraadet holdtes tilbage i landet for at tjene som logisskib for en del af mandskabet, da de nye huse ikke kunde blive færdigt indrettede inden vinterens komme.

Begge d'hr. kirurger fik snart nok at gøre, idet der allerede ud paa høsten udbrød en forfærdelig skørbugsepidemi i den tætpakkede folkehob, som var samlet der paa stedet, og von Helms hjælp kom især godt med, da hans kollega hen paa vinteren ligeledes blev «anstukken» af sygdommen og en tid endog «ikke troedes til livet».

I sommeren 1729 blev den projekterede nye koloni ved Nepisene i Holsteinsborgfjorden anlagt, og efter «raadets» beslutning fik von Helm ansettelse dér. Og her gjorde han tjeneste indtil der 1731 indløb kgl. ordre til kolonisationsverkets ophævelse. Samme sommer hjemgik han med skibet «Charitas». —

Efter tilbagekomsten fra Grønland nedsatte han sig paany i Grenaa og virkede her til sin død, som maa være indtruffet allerede efter ganske faa aars forløb. Kirkebogens liste over begravede begynder nemlig 1734 og i den findes han ikke anført. Derimod begravedes 2 april 1746 «J. v. Helm, capitains, enke Marie». Hvad angivelsen «capitain» betyder, vides ikke, medmindre det kan tenkes, at byen har haft en borgervæbning og manden i kraft af sin militære fortid har været officer ved denne.

PETER LORENTZ HIND

Overassistent.

Peter Lorentz Hind er født 1729 paa gaarden Bredstrand i Øksnes prestegæld i Vesteraalen. Han døbttes i Øksnes kirke 14 december. Fadderne ved hans daab var presten Hans David Celius, Peder Krog Hind, Peder Pedersen Bye, Riborg Hveding af Øxnes, Margrethe Bersvendsdtr. af Brestrand. Han var søn af Geschen (Gidske) Chirstine Sjøblad og dennes forlovede Jens Hind. Moren var datter af Hans Egedes søster Kirsten Povelsdatter Egede i hendes første egteskab med Laurits Hansen Sjøblad, sogneprest til Torsken, død ca. 1712¹. Faren var søn af Hans Egedes morbror, provst Peder Hind til Trondenes, og havde 27/6 1726 absolveret den theologiske attestats med haud. 16 juli 1731 erholdt han efterladelse for begaaet lejermaal saaledes «at han desuagtet til geistligt embede, hvor og naar det lovlige kand, maae beforders». 6 juni 1732 udnevntes han til sogneprest for Værøy og Røst, men var da allerede omkommet ved kuldsejling udenfor Hadsel prestegaard, hvor han var huslærer. Det siges (Familien Egedes stamtavle i Giessings Jubellærere I s. 48), at hans forlovede omkom ved samme lejlighed. Men dette er urigtigt, thi ved skiftet efter hendes mor, der foretoges paa gæstgiverstedet i Furesund i Kinn i Sunnfjord 17/6 1748, opholdt sig hos enkemanden Jens Bloch dennes steddatter Gidske Kirstine Sjøblad, 34(?) aar gammel. Hun blev senere gift med Hans Peter Diche (død 1756), der var stedfarens efterfølger som gæstgiver i Furesund, og her døde hun 1783 i «en liden gammel bedærvet stue», takseret til 2 rd.

Herefter maa det vel antas, at drengen Peter Lorentz er bleven opfostret i sin mormors og dennes tredie mands, gæstgiver Jens Blochs hus, til han — muligvis ved Hans Egedes indflydelse — har kunnet finde optagelse paa vajsenuset i København. Her synes han nemlig

¹ Efter anden opgivelse 1707.

at ha været, da han 1744 sendtes til Christianshaab til oplæring hos missionær Welling.

Der synes at have hersket nogen uklarhed over dette hos det ærede missionskollegium. 2/5 1754 stillede der nemlig i dettes møde det spørgsmaal: hvorledes det er gaaet til, at *Hind* «uden collegii vidende er antaget i missionens tjeneste?» Det blev da oplyst, «at han af Hr. superintendent Egede og Jacob Sewerin, paa hvis bekostning alting da gik, blev sendt til landet for at dresseres (!) til missionens tjeneste», men «maatte siden derifra for sin vildskab, indtil Hr. Bloch gik derover og da atter tog ham med sig, efter samme gode mænds begiering, i haab med skarp tilsyn at faae ham tæmmet og præpareret, ved hielp af hans gode hoved, til catechete embedet».

Dette synes, ifølge nedennevnte senere oplysninger, at komme sandheden nærmest. Men missionskollegiets uvidenhed bliver ikke derved mindre gaadefuld, især da samme højjærværdige kollegium selv 1751 tilstod «catecheten Peder Lorentzen Hind» 1 mands kost og 10 rd. aarlig løn fra 1/7 1750 at regne.

Det lykkedes virkelig Bloch at faa ham «tæmmet og præpareret». Han lærte sproget godt og hurtigt og blev snart brugt til at undervise Grønlanderne baade i de rent elementære skolefag og i kristendom. Missionær Thrane bevidner dette langt senere, idet han i brev til Finchenhagen af 29/7 1756 udtaler, at «Mr. Peter Hind», der nu er assistent ved handelen, «baade er et ordentlig, from og godt menneske, og tillige extraordinaire udi sproget, hvilke iche findes hos mange: ieg vilde iche ønsket mig bedre catechet».

I skrivelse af 11 august 1752 meddeler Bloch det høje missionskollegium, at «catechete Peder Hind iaar er bleven tilbudet assistents tjenesten ved Jacobs-hafns colonie af det almindelige octroyerede handels compagnies høye directeurer uden hans ansøgning derom». Hemmeligheden derved er sikkert den, at den tilsynsførende «oberkiøbmand» Niels Geelmuyden (se denne) ved sine besøg paa Christianshaab er bleven opmærksom paa den opvakte unge mand og har omtalt ham for direktionen som et ønskeligt emne til en handelsbetjent.

Bloch har aabenbart ikke følt sig beføjet til efter missionskollegiets hidtil udviste holdning overfor søstersønnen at holde paa denne, thi han fortsetter sin skrivelse saaledes: «hvilken tjeneste han saa meget mindre synes at kunne afslaae, som hand i missionens tjeneste i de 3de første aar, hand i min tiid har forrettet catechetembede, *intet* derfor haver nydt eller kand vente at nyde, undtagen ham for de 2de sidste aar er tilstaaet 10 rd. aarlig, som er den løn begyndere, og de, som intet har kundet udrette, af begyndelsen strax har

faaet». Og han tilføjer oven i købet: «og disse 20 rd. veed han ikke, hvor han kand fordre, hos compagniet eller hos collegiet?»

Da dette aldeles ikke reagerede overfor disse fakta, kaldte Bloch søstersønnen selv i skranken med følgende ærbødige forespørgsel, som han vedlagde sin neste skrivelse om denne sag:

«Min elskelige morbroder Hr. Niels Brønlund Bloch, under hvis opsyn jeg, som catechet, fra min ankomst til landet (!) haver staaet, ombedes herved ærbødigst om at meddele mig sin skriftlige attest om, baade hvor mange aar jeg som catechet har tient i det høyl: missions collegii tjeneste, samt hvorledes jeg mig i samme har forholdet.

Jacobshavn d. 17de juli 1753.

Peder Lorentz Hind.»

Bloch attesterer da, at Hind kom op 1744, udsendt af missionskollegiet, for «at præpareres til catechet under Hr. Wellings opsiun», til Bloch 1747 kom til Grønland, «da ieg strax antoeg mig ham og brugte ham til at undervise de unge i at læse i bog og lære dem catechismum saavel ved colonien som ude iblant Grønlænderne». Dette er han vedblevet med til 1752 — uden anden løn end den nevnte. Han har «opført sig flittig og skickelig og, især i de 2de sidste aar, giort det samme, i henseende til Grønlændernes underviisning, som nogen af de andre catecheter».

Herpaa reagerede det høje collegium endelig — ved ovenanførte merkelige uvidenhedsspørgsmaal; men indvilgede forøvrigt i, at de omskrevne 20 rd. løn for aarene 1750 og 1751 maatte udbetales Hind af missionskassen. —

Hind traadte altsaa 1752 i handelens tjeneste som assistent i Jakobshavn med sedvanlig begyndelsesløn 40 rd. aarlig fra 1/7 at regne. Her gjorde han tjeneste under Svanenhielm, Bjørn og Holm og gjorde saa god fyldest i sin post, at hans løn snart forhøjedes til 50 rd. og han 12 april 1756 udnevntes af direktionen til «oberassistent» med 80 rd. i aarlig løn. Iflg. skrivelse af 25 maj 1757 overtog han bestyrelsen af kolonien og blev 23 oktober samme aar viet til Grønlenderinde *Lovisa*, født ca. 1739 og døbt som halvvoksen 4 marts 1753 af Peder Egede.

I begyndelsen gik alting godt og hans koloniledelse fandtes upaa-klagelig af handelsdirektionen, der raskvæk gik ind paa de forslag, han stillede «til handelens bedre og billigere drivt». Saaledes antog direktionen 1758 «Grønlænderen Aron, som i 2 aar har viist sig

skickelig og duelig til handelens tjeneste», med $\frac{1}{2}$ portion kost af brød, smør, fisk, ærter og gryn samt 4—5 rd. aarlig i handelsvarer — «og ønske Vi intet hellere end at kunde see fleere deslige unge Grønlændere med tiiden beqvemgiorte til compagniets tjeneste, paa det vi derved een gang kunde blive befriede fra aarlig at oversende saa mange arbejdsfolk her fra stædet, som falder heel vandskeligt og tillige meget bekosteligt».

Men efterhaanden virkede Hinds indfødte giftermaal sløvende paa hans energi og arbejdsledelse, og endel aar senere har piben i direktionens skrivelser faaet en ganske anden lyd.

1766 meddeles det ham, at det ved revisionen har vist sig, at der fra 1/7 1758 til 30/6 1761 manglede $854\frac{3}{4}$ ballie spek i forhold til hvad der for udhandlede varer ved andre kolonier er svaret, og det skønt Jakobshavn er «et med de bedste handels stæder». Dog kvitterer man denne gang for hans regnskaber, men paa den betingelse, at hans herefter aflagte regnskaber «viiser et taaleligere og bædre udfald for compagniet end hidindtil, om I ellers vil vente at vedblive den station, Eder er anbetroet».

Der var ogsaa meget andet ivejen. Ved Jakobshavn «har overdaadighed sit sæde». Den strekker sig til «den gemene mand», saa at alle folkene er i gæld i stedet for at ha penge tilgode, og til Grønlenderne, som for at la sig leje til handelens arbejde maa betaales med flesk, kød, malt og humle. Det bebrejdes ham nu, at han «lader Grønlænderen Aron bekomme hvad ham lyster», saasom «1 kartuns skiorte», som er «noget nyt opfundet» og kun bruges af formuende Grønlændere «som et stads klædemon» og derfor hos Aron, som en fattig og slet forhværver»(!) kun kan anses for «et overdaadighedstegn».

De indhandlede produkter betaltes ved Jakobshavn «meget dyrere end ved de pladser hvor mindre handel haves», hvorfor Hr. Hind har at indrette sin geschäft efter de andre koloniers. Og hvad det angaar, at han har klaget over, «at Sr. Dalager har handlet ved Klocker-Huk, da vil Vi at den som kommer først, maae indhandle hvad som findes, hellere end at det skal henligge og bortløbe».

Mandskabets regninger paa optagne handelsvarer var ogsaa saa store, at de gav anledning til mistanke om, at «coloniesterne dermed ventelig drive handel compagniet til præjudice. Det kand ikke med ligegyldighed ansees, at en person for 1 aar optager 64 à 71 pund tobak, da en stærk tobaks røger ikkun kand forbruge 40 à 50 pund, altsaa har det øvrige enten været til overflod eller handel».

Det er bogstavelig kun et par ubetydelige smaaforslag fra Hind, som kompagniet gaar ind paa: da Grønlenderne er «meget begiær-

lige efter Norske gevæhrer», vil der nu blive udsendt nogle faa saadanne; og «da fornemmes, at Grønlænderne skal have begiærlighed til tobak, vorder til prøve 2 pund Norsk snuus udsendt, som til dennem kand udsælges; samme koster 12 sk. pundet».

De følgende aar er det nesten endnu galere. Hind har meddelt, at mandskabet var utilfreds med de trufne bestemmelser og indskrenkninger, hvoraf direktionen slutter, at disse «ikke paa den rette maade for folkene maae være bekient giorte men meget meere vrangelig udtolket», hvorfor han nu skal gentage dem for mandskabet i skipperens og styrmandens paahør. Det er direktionen meget ukært, at handelen nu har været «saa aldeles ringe fremfor de foregaaende aaringer». Hind maa derfor anstrenge sig for «at bringe den i det mindste igien paa den gamle foed». I den anledning forhøyer man 1769 hans gage med 20 rd. til 120 aarlig, men samtidig lar man ham spydigt vide, at spekket ved hans koloni staar kompagniet i fra 16 mk. 9 sk. til 20 mk. 12 sk. pr. fad (à 2 tønnder), medens det ikke bør koste mere end ca. 2 rd. pr. fad, «hvortil I maae stræbe at bringe handelen», og da han stadig blev ved at handle for meget i Grønlændernes favør, blev han aaret efter ilagt mulkt 3: fik lov at betale differencen mellem den pris, 68 fade kostede ved Jakobshavn, mod hvad de kostede andensteds, med 1 rd. pr. fad, altsaa ialt 68 rd. Samtidig lod man ham vide, at «det er kommet kompagniet for øre, at de udi regnskaberne anførte beholdninger ey skulde findes in natura ved logen», og hvis ikke han kunde svare fyldestgørende herpaa, vilde man blive nødt til at lade foretage revision.

Hind kunde ikke klare for sig paa tilfredsstillende vis, hvorfor direktionen gjorde alvor af sin trusel og i juni 1770 under ledelse af Svanenhielm fra Christianshaab lod opta en beholdningsforretning. Resultatet heraf blev, at Hind 7 september 1771 maatte aflevere kolonien til C. C. Dalager og paa prøve overtage dennes post ved Ritenbenk.

Her blev hans forhold ikke stort bedre, og da handelen 1774 blev overtat af staten, afskedigedes han fra kolonistyrelsen og fik ordre til at forfølge sig til Godthaab som hjælpeassistent. Afleveringen af Ritenbenk fandt først sted sent paa sommeren 1775, hvorefter Hind med familie begav sig paa rejsen sydefter med konebaade. 5 oktober naaede de efter en besværlig tur Holsteinsborg, hvor de maatte overvintre, og kom saaledes først til Godthaab 1776.

Ved nyordningen af handelens forhold i 1782 afskedigedes Hind af tjenesten med bibeholdelse af kostdeputatet og en lille pengepension. Han byggede da et dansk-grønlandsk hus ved Godthaab til sig og familie. Men den halvgamle pensionist var den nye inspektør

Olrik en torn i øjet, og hans slegtskabsforhold gjorde ham ikke mindre ugleset af denne svorne fjende af Egedefamilien — «disse privilegerede usurpatorer». I sin indberetning af 20/9 1784 erklærer inspektøren, at han i 3 aar har forsøgt «at bringe den gamle pensionist Peder Hind til noget nyttigt», men forgæves. Han foreslaar derfor ganske kynisk, at han bør hjemsendes til København, hvor Egederne kan skaffe ham en seng i Vartov, men konen maa blive, hvor hun er; hun kan faa $\frac{1}{2}$ portion kost til sig og døtrene; sønnerne derimod bør hjem og settes til haandverk eller søen. Men alle omkostninger ved familiens forskellige anbringelse bør slegten i København betale — endelig ikke direktionen! Naturligvis vilde denne ikke gaa ind paa hr. inspektørens noble tanke at skille mand og hustru ad, saa familien fik lov at blive sammen ved Godthaab.

Her døde Hind den 17 september 1794, og hans hustru fulgte ham to aar senere i graven; hun døde 10 september 1796.

Af deres mange børn blev kun 3 voksne. Sønnerne *Jens Peter*, f. 12/9 1773, og *Niels Peter*, f. 6/9 1775, blev Godthaabs dygtigste sælfangere efter først at være forsøgt uddannet til kateketer. I krigsperioden 1807—14 udviste de et ubegribelig hadefuldt sindelag mod Europeerne ved kolonien. Herom bærer presten Niels Giessing Wolfs (1779—1848) dagbogsoptegnelser paa flere steder vidne. Men især een gang merkede han det. Han sad en dag i vaaren 1811 i købmandens have og slikkede solskin, skilt fra vejen og skjult for en hob Grønlendere, som arbejdede paa en baad tæt udenfor, ved et plankeverk, og blev her uset ørevidne til et ordskifte, der viste, «at nogle af landets indfødte vist ikke mene Europeerne det saa meget vel». Især var det «et par blandinger, sønner af afg. købmand Hind, som stedse have lagt et slet sindelag for dagen, fra hvem de onde ønsker kom». Da en af de tilstedeværende fortalte om en drøm, han havde haft, i hvilken han fik at vide, at det ikke gik «Kablnakernes land og Kablnakernes konge» godt, «thi Engelskmændene ere altfor slemme», sagde de to brødre i munden paa hinanden: «det var herligt, det var herligt!» og erklærede senere, at hvis der intet skib kom til sommeren, vilde de «ikke give Europeerne en eneste tør sild». Da en af de andre — en søn af Anders Olsen — skammede dem ud og sagde: «I to burde allermindst tænke saa ilde, eders egen far var en Europeer, og I — netop I har i betragtning deraf nydt uendelig meget godt af Godthaabs Europeere,» svarede de med et ønske om, at «alle Europeere maatte dø af hunger». Det eneste Wolf trøstede sig med ved at høre disse nydelige udtalelser, var at «da de andre Grønlændere og blandinger, som vare tilstede, alvorligen irettesatte dem, vil og bør jeg troe, at disse skurke have deres tænkemaade for sig selv».

I inspektør Myhlenphorts dagbog for 1812 fortælles der om den ene af brødrenes død. 17 november var vinden østen med klar luft: «Grønlænder *Niels Hind*, den beste fanger her ved stedet, som i morges reiste paa fangst, var ikke hjemkommen i aften kl. 11. Man har derfor grundet aarsag at troe, at han er bleven borte.» Dagen efter blev «endeel Grønlændere udsendt for at søge efter *Niels Hind*», men de kom hjem med uforrettet sag. Derimod «havde Grønlænderen Abraham fra Kangek paa hans reise til colonien seet den borteblevne drive i søen ved Ravn-øerne. Den døde hengte med kajakken og en død sælhund, sammenbunden med kobberemmen. Man dømmer deraf, at han havde kantret ved at lænse en anskudt sælhund. Abraham, som var allene, kunde ikke magte at buxere den døde til colonien, men lod ham ligge i søen. I aftes var det for silde at gaae ud efter ham. Blandt den afdødes familie er nu stor sorg, da han var næsten den eeneste, der kunde underholde dem». Dagen efter søgte man efter ham, men uden at finde ham; «formodentlig er han dreven tilsøes med strøm og vind». Den følgende dag blev han funden drivende i søen af nogle Grønlændere fra Ny Herrnhut, som havde været paa fangst. «De bragte ham til stranden ved Ravnøerne og lagde ham op paa land. De fandt den afdøde bunden ved sælhunde blæren, som foraarsagede, at han ikke sank efter han var død». Den 21de sendtes en konebaad ud efter ham, men den kunde ikke komme frem til stedet for sterk blæst og maatte legge op ved Ny Herrnhut til dagen efter, som var en søndag: «I morges tidlig gik konebaaden afsted igien efter den igienfundne døde. De kom med ham til colonien kl. 10½ slet. Katecheten prædikede for Grønlænderne. Efter prædikken blev *Niels Hind* begravet. Alle Europæerne og en stor deel Grønlændere fulgte ham til graven» — en grel modsetning til hans optreden aaret før.

Broren *Jens Hind* døde ved Godthaab 30 januar 1815. Begge brødrene var gift og efterlod flere børn, men navnet Hind eksisterer ikke mere i Grønland. Derimod lever der endel efterkommere efter datteren *Kirstine Bolette Hind*, f. 2/11 1778 og gift med kateket ved Holsteinsborg Berthel Noah Berthelsen, en sønnesøn af vajsenshusdrenge, kateket og ordineret missionær ved Sukkertoppen Berthel Laersen.

JØRGEN HOLM

Købmand.

Jørgen Holm er født 1727 i Trondheim som søn af købmand Claus Jørgensen Holm¹ (død efter 1773) og hustru Gjertrud Christophersdatter Hempel (1699—1741). Han gennemgik katedralskolen i Trondheim, hvorfra han dimitteredes 1746, da han 30 juli indskreves som akademisk borger ved Københavns universitet. Han valgte tilligemed 5 af sine 6 studenterkammerater fra Trondheim professor J. F. Ramus til privatpræceptor, men om han har drevet noget universitetsstudium kan ikke oplyses.

Da det almindelige oktrojerede handelskompagni 1750 overtog handel og besejling paa Grønland efter Sewerin og skulde skaffe delvis nye folk til besettelse af betjentposterne ved kolonierne, var studiosus Jørgen Holm blandt de antagne. Han udsendtes til Diskobugt, hvor han gjorde assistentstjeneste i Christianshaab og Jakobs-havn, indtil han ved «oberassistent» Chr. Larsen Bjørns død i vaaren 1754 maatte overta ledelsen af logen efter ham. Han stadfestedes i oberassistentposten 22 april 1755.

Hans bestyrertid i Jakobshavn forløb meget stormende. Han la sig straks ud med stedets øvrige Europeere, som han dominerede med og tyranniserede paa alle maader. Grønlenderne behandlede han ligeledes efter forgodtbefindende, oftest raat og brutalt. Baade kolonisterne og de indfødte beklagede sig til missionæren, Nicolai Lassen, men denne, der var nyankommen, kunde intet udrette ved sine forestillinger, men blev tvertimod lagt for had af Holm, som chikanerede den arme mand paa alle optenkelige maader, saa at det tilsidst blev uudholdeligt for ham paa kolonien, som han omsider forlod og flakkede om blandt Grønlenderne, dels for at finde husly hos disse og dels for at undgaa de idelige sammenstød med Holm.

¹ Betalte 1743 i skat 34 rd.

Den nyankomne missionær Thrane, der blev opsendt til hjælp for Peder Egede i Claushavn og for at afløse denne aaret efter, søgte Lassen at faa til at bytte plads med sig, endog mod at tilbyde ham sin fulde gage, medens Thrane foreløbig tjente paa halv, men Thrane vilde til at begynde med ikke, da han ikke skøttede om at faa noget at gøre med en for sin brutalitet saa udskreget mand som ober-assistent Holm. Lassen besluttede da i sin fortvivlelse at rejse hjem, skønt han derved udsatte sig for missionskollegiets unaade. Han kom ikke mere til Grønland.

Da missionær Lassen var rejst, bestemte Thrane sig alligevel til at bo idetmindste en del af aaret i Jakobshavn, da hans samvittighed forbød ham at lade den indfødte menighed der i stikken. Saalenge skibsforbindelsen med Danmark endnu varede, gjorde Holm sig umage for at vinde ham, da han naturligvis har frygtet for, at han skulde gøre fælles sag med den hjemgaaede missionær og forklage ham paa højere steder. Men aldrig saasnart var skibene fra landet og forbindelsen afbrudt med København, før han viste klør paany og aabenbarede sit sande væsen, som ogsaa kolonisterne og Grønlenderne led under.

Thrane var imidlertid ikke saa forsagt en natur som Lassen. Han prøvede at ta tyren ved hornene og tale den koleriske oberassistent til rette. Det lykkedes kun delvis, men stillingen blev derved dog ikke saa uudholdelig for Thrane, at han nødsagedes til at forlade den.

I sit brev af 29 juli 1756 til missionskollegiets sekretær, justitsraad Finchenhagen, har Thrane givet en karakteristik af Jørgen Holm, som bærer troværdighedens preg og derfor skal anføres. Holm er, siger han, «et u-lige gemytt, der vilde prøve mig». Senere skriver han: «Anlangende Mr. Holm, haver han et temperament, som er genegen til overiilelse, ja kand blive gal og rasende over en bagatelle — — — jeg har icke kundet finde bund i ham.» Naar Thrane talte ligefrem og alvorligt med ham og forestillede ham, at hans forløbelsler kunde komme ham til varig skade, og i venlighed formanede ham til at ta tag i sig selv, da «har han givet forunderlig fortrydelse til kiende, ja med bitter graad vriet sine hænder, og selv beklaget sit u-styrlige gemytt. Men dagen efter er alting glemt og det eene det andet ligt; ja jeg troer ikke det er ham mueligt at vaere sig, thi han haver 3 sind i et øyeblik». Thrane «vilde med glæde glemme alt», hvis blot Holm «havde allermindste kierlighed til Grønlænderne, men det synes, som han icke troer, at de ere vore medskabninger, ja agter dem som skarn, mod hvilket al frihed kand bruges». Endelig siger han lengere hen i brevet i anden sammenheng, at købmand Holm «haver et u-kierligt hiertelag, finder for-

nøyelse i at dominere, ja haver saa ildesindet og u-effertænksom foragt for Grønlænderne, at hand meener, mand kand gjøre ved dem, hvad mand vil».

Aabenbart foreligger her et ualmindelig ondartet tilfælde af den grønlandske rabies — en mand, der ikke har kunnet taale at ophøjes til saa selvstendig og ukontrolleret en magtstilling, fordi hans koleriske temperament gang paa gang forledte ham til at misbruge den — og vel i grunden et dybt ulykkeligt menneske! —

Holm var ellers en dygtig kolonibestyrer, hvorfor handelskompagniets direktion, da de svære klager indløb over ham fra missionær Lassen, nøjedes med at forflytte ham med en alvorlig irettesettelse. I skrivelse af 4 marts 1757 meddeler direktionen missionskollegiet, at Holm er bleven meget strengt irettesat i anledning af de indkomne klager og formanet til for fremtiden at opføre sig «mere sindig, fornuftig og en christen mand værdig og velanstændig», da han ellers ikke kunde blive i kompagniets tjeneste. Hertil havde Holm dristigt svaret, at «det skulde være ham en fornøyelse, om man vilde anstille en skarp examination vedrørende heele hands forhold», men dog gjort halvvejs indrømmelser, idet han «lover samtidig herefter at opføre sig, saa der ikke med føye kan klages». Direktionen tilsiger nu kollegiet atter at ville erindre ham om «at føre en kierlig og christelig omgang baade med missionair, coloniens folk og Grønlænderne».

Holm fik dog ikke lov at blive i Jakobshavn. 12 april 1756 udstedte handelskompagniet instruks for købmand Jørgen Holm og Anders Olsen, lydende paa at anlegge en koloni «i den egentlige saakaldte Sydbay» ved Isortoq-fjorden nord for Holsteinsborg. Bygningerne rejstes paa øen Ukivik samme sommer — men Anders Olsen var forhindret og Holm fik ordren for sent til at kunne naa derned. Men 25 juni 1757 afleverede han Jakobshavn og begav sig til Sydbay, hvor han nu blev bestyrer.

I Jakobshavn har han efterladt sig et minde, idet den saakaldte «Holmens bakke» ved isfjorden sandsynligvis bærer sit navn efter ham; han har muligvis «kreeret» dette den dag idag yndede maal for de jakobshavnske Europeeres daglige motionsture — og det sted, hvor man samles 13 januar for at se det første glimt af solen efter mørketiden.

Det synes, som om handelsdirektionens alvorlige paamindelse har haft en gavnlig indflydelse paa købmand Holm og faaet ham til at passe bedre paa. I hvert fald høres der ingen klager over ham fra Sydbay. Ganske vist var der ingen missionær det første aar, Holm opholdt sig der, idet Jacob Borch ved Thranes død maatte overta

Diskobugtens missionariater. Men han kom tilbage i sommeren 1758, og de var sammen det følgende aar. Og omend Borch ikke synes just at ha elsket Holm, kom det dog ikke til kontroverser imellem dem. Hertil bidrog maaske ogsaa, at Holm har indset, at han paa grund af sit vanskelige naturel ikke rigtig egnede sig til Grønland og hellere maatte søge sin lykke andensteds. I hvert fald tænkte han sterkt derpaa. I sit brev til missionskollegiet af 14 aug. 1758 skriver Borch nemlig, at « $\frac{1}{2}$ time før skibets afgang loed kjøbmanden et ord falde om, at han ikke agtede at blive i compagniets tjeneste længer end til næste aar, hvis ikke han kan opnaae en fordeelagtigere accord, da han af andre skal have faaet andet tilbud». Dette tilbud, mener Borch, kan være kommet fra «oberkjøbmand» N. C. Geelmuyden, som er Holms «patron». Geelmuyden har vel ogsaa ment, at Holm egnede sig bedre til en stilling udenfor Grønland.

Imidlertid blev han der dog endnu en tid. 1759 skrev handelsdirektionen til ham: «For ej at lade mangle noget af det fornødne, som kunde contribuere til hvall-fiske-fangstens fortsættelse ved Amerlock, have Vi resolveret, i aar at lade opføre en bygning i bemelte fiord [Holsteinsborgfjorden], hvor de til denne fangst behøvende folk og fahrtøyer om vinteren kunde opholde sig, for da ved givende leyligheder at være tilstede og oppasse dette efter ald formodning fordeelagtige fiskerie» — baade Holm og Borch havde skrevet derom — «og Vi og vente Os af samme een sand og retskaffen fordeel for compagniet.» Bygningerne dertil, der «bestaaer af stockværck ligesom de andre af Os der i landet opførte huuse», opsendtes samme aar i tilhugget og afbundet stand; alle bredderne «til loft, gulve og skillerum» udsendtes høvlede og pløjede, «paa det I des hastigere og bequemere kan faae samme loge i fuldkommen stand». Med hensyn til «stædet som I til denne loges anlæggelse haver udseet, og hvorom I udi Eders til Os indsendte skrivelser haver meldet», tvivler direktionen ikke paa «jo at være bequem og det bedste og meest fordeelagtige der i egnen» — ligesom man i det hele taget «er forhaabende at I viiser ald fliid og vigilance som en retskaffen og ærekiær betient».

Holm viste sig at svare fuldtud til direktionens forventning. Han fik logen rejst samme sommer og assistent og mandskab placeret der inden høsten, saa alt kunde være rede til fangst, naar hvalerne indfandt sig. Men dette satte foreløbig bom for hans planer om hjemrejse. Der blev ikke noget af før 1761. Men Borch flyttede rigtignok straks fra logens indrettelse dertil og opholdt sig der den meste tid, og var kun paa Sydbay, naar han holdt embedsforretninger for de

derværende Europeere. Paa Amerdloq var der indrettet bekvemmelighed til ham ved siden af mandskabets, og ellers var der kun «et kammer til assistenten og kjøbmanden, naar de opholder sig der». Og under disse omstændigheder kunde de jo nok holde fred.

Hvad Holm efter sin tilbagekomst fra Grønland har foretaget sig, har ikke kunnet oplyses med sikkerhed. 13 mai 1765 skrives der til «bogholder *Jørgen Holm* ved klædefabriqven i Reikiavig i Island», at fabrikken ønskes «i saadan stand bragt, at derfra kand produceres saa meget, at baade den Islandske, Findmarkske og Grønlandske handel deraf kand blive fourneret». Og i samme skrivelse meddeles det, at der nu bliver udsendt et hus til beboelse for inspektør Pahl, *bogholder Holm* og underbogholderen. I et brev af 5 febr. 1770 omtales «forrige bogholder Holm». Denne bogholder Jørgen Holm arbejdede ikke til handelskompagniets tilfredshed, idet han traf egenraadige dispositioner og vilde styre det hele efter sit eget hoved, hvorfor han snart hjemkaldtes. 1764 havde han (ved udrejsen til Island?) af N. C. Geelmuyden modtaget et laan paa 95 rd., af hvilket han 1765 og 1766 havde afbetalt 30 rd. aarlig, medens der ved Geelmuydens død 1770 endnu resterede 35 rd., der indregistreredes i «stervboet» blandt «dubieuse fordringer».

Der er vel overvejende sandsynlighed for at denne Jørgen Holm er identisk med vor mand. Det «egenraadige» kunde jo nok ligne ham. Senere vides han igen at være kommen til Grønland, hvor han som assistent i Ritenbenk 1768 entledigedes af kompagniets tjeneste. Her har han da ventelig kun været 1 à 2 aar.

Derefter forsvinder hans spor en aarrække. Men 3 maj 1777 sender han et brev til pakhuusskriver Wulff, dateret Kjøbenhavn, af følgende indhold: «Hr. pakhuusskriveren husker nok fra den tiid vi var med-betiente paa colonien Sydbay samt paa Holsteinsborg 1757 til 1760 inclusive, havdes paa førstnævnte sted næsten heele sommeren godt kabliaufiskerie og helleflynderfiskerie, og at mand deraf havde sund og god forfriskning og resten deels nedsaltet og deels forarbeidet til rav og rækling og hiemsendt». Desuden mindes Wulff nok at de fandt «god bliant» og især «et stort stykke reent bierg-salt». Holm udbeder sig attest herom til brug «i en vis henseende», ligesom han siger ogsaa at ville spørge en nu i Kjøbenhavn boende forhenværende «colonist» og faa attest fra denne.

Hvad den «visse henseende» har gaaet ud paa, har ikke kunnet findes. Men forsaavidt den har haft hans genantagelse i den grønlandske handels tjeneste efter det da stedfundne systemskifte til hensigt, saa er den i nogen grad lykkedes. 1781 er Holm nemlig atter

i Grønland, hvor han 24 juni paategner en anvisning, som kok ved Frederikshaab Rasmus Halvorsen hjemsender, paa saa og saa stort et beløb, som Holm erklærer at kokken har tilgode af sin gage. Anvisningen er dateret «Logen i Fiske fiorden» d. v. s. Fiskenesset. Her har Holm da ventelig gjort assistentstjeneste, idet logens bestyrer paa den tid var «oberassistent» Hans Henrik Raun. Da dette er det eneste spor, der er fundet af ham, har hans tjeneste i Grønland ogsaa denne gang formodentlig kun været kortvarig. Sandsynligheden taler for, at han har hørt til dem der hjempermitteredes i 1782, da systemskiftet blev fuldt gennemført ved inspektoraternes oprettelse. —

31 maj 1791 døde paa Frederiks hospital i København «forhenværende skriverkarl» *Jørgen Holm*, boende i Reverentz gaden nr. 144. Han efterlod sig intet, var ugift og havde ingen livsarvinger. Han havde været kopist i kancelliet, men tilsidst været uden kondition. Om denne kanske er identisk med vor mand, kan ikke oplyses. Derimod kan der neppe være tale om, at den «controlleur *Jørgen Jacob Holm*», som ifl. meddelelse fra enken Anna Hedvig Küster døde 1788 i Bregninge paa Sjælland, kan være identisk med ham.

HENNING IRGENS

Assistent.

*Henning*¹ *Irgens* er født den 30te april 1758 paa gaarden Stavem i Lesja som eldste søn af proprietær, jernverksejer, senere bergraad Paul Holst Irgens (1724—84) og hustru Birgitte Marie Ziegler (1723—78, enke efter ejer af Lesjaverk Hans Holmboe, død 1756), med hvem han havde faat verket. Barnet døbttes i Lesja kirke 10 maj, fadderne var justitsraad Jentoft, kapt. Orning, sorenskriver Ziegler, Mad. Fuglberg og Jfr. Lund.

Den unge Irgens nød undervisning i hjemmet ved huslærere og sendtes 20 aar gammel til København for at deponere ved universitetet. Her tog han 29 august 1778 «examen artium»² og valgte til privatpræceptor professor P. Kratzenstein, ventelig i den hensigt at paabegynde et embedsstudium. Om hans studentertid er intet bekendt, men sandsynligvis er han efter «anden examen» vendt tilbage til hjemmet, thi da kammerraad Schwabe som designeret inspektør i Nordgrønland i anledning af den forestaaende nyordning af handelens forhold ved kolonierne var i Norge for at se sig om efter unge mennesker, der ifølge opdragelse og uddannelse kunde være skikkede til tjenesten i Grønland, faldt hans øjne ogsaa paa Irgens, der viste sig villig til at gaa til Grønland som assistent i handelens tjeneste.

Fra 1/7 1782 placeredes han ved kolonien Ūmánaq, hvor han gjorde tjeneste til 30 september 1783, da han afgik til Ritenbenk, den nordligste koloni i Diskobugten, med skibet «Island». Her var han i den dobbelte funktion som handelsassistent ved kolonien og som

¹ Den senere inspektør M. N. Myhlenphort kalder ham i sin dagbog for 1786 «forrige assistent *Paul Irgens*». Muligvis foreligger her en navneforveksling med faren.

² Hans eksamen faar flg. særegne omtale i universitetsmatriklen: die 29 augusti nobilissimus juvenis *Henning Irgens*, Norvegus (natus in pago Lessøe, in diocesi Christianensi sito) 20 annos natus, ab illustri decano tentatus ejusque litteris commendatitiis instructus, civitate academica ornatus est.

hvalfangerassistent ved «Svartevogelbays anlæg», indtil han 31 august 1784 afrejste til Jakobshavn for at gøre tjeneste hos den nyansatte købmand Glomstad, her dog foreløbig væsentligst kun i egenskab af koloniassistent. I alle sine tjenester erhvervede han sig ry for dygtighed, orden og punktlighed, og Schwabes eftermand, inspektør Wille, der dog kun naaede lige at træffe ham i landet, omtaler ham som «et smukt ungt menneske af god familie og gode egenskaber».

Under sit ophold i Ritenbenk havde Irgens et par maaneder i efteraaet været «udlaant» som assistent til den gamle købmand Dalager ved «logen Arveprinsens Ejland» 4 mil syd for Ritenbenk under købmandens sygdom. Her lærte han dennes datter, *Anna Christine Dalager*, født i januar 1761, at kende, og de to unge kom til at synes godt om hinanden. Da han kom til Jakobshavn, traf han paany sammen med hende, idet hun opholdt sig der i sin bror, hvalfangerassistent Andreas Dalagers hus. De blev nu forlovet, og 23/8 1786 indgav Irgens ansøgning til inspektøren om tilladelse til at indgaa egteskab med «dydzirede jomfrue Anne Chrestina Dalager, Hr. købmand C. C. Dalagers dotter».

Der hviler nogen mystik over, hvorfor dette egteskab ikke blev til noget, men sandsynligvis forholder det sig som følger. Tilladelsen kunde ikke negtes, alene af hensyn til den gamle købmand Dalager, der var en af handelens betydeligste mænd og fortjenstfuldeste pionerer. Men hans kone var Grønlenderinde af ublandet eskimoisk herkomst, og det var ikke velset hos direktionen, at overordnede funktionærer indgik egteskab med blandinger, da det i flere tilfælde havde vist sig uheldigt. Inspektøren var derfor i nogen vaande i dette tilfælde, og det synes, som om han har klaret sig ud deraf paa en noget underfundig maade. Officielt gav han tilladelsen, men samtidig fraaadede han privat Irgens at indgaa denne forbindelse og anbefalede ham at trekke sig ud deraf paa bedst mulige maade, om ikke ved andet saa ved at gaa ud af tjenesten, idet han forestillede ham de uheldige følger, som egteskab med «en indfødt» eventuelt kunde faa baade som misrekommendation overfor autoriteterne hjemme og som hindring for hans egen autoritet hos befolkningen, saafremt han blev kolonibestyrer. Inspektørens forestillinger undlod ikke at gøre virkning. Irgens blev betenkelig, og da han utvivlsomt ogsaa er bleven advaret fra andre sider blandt sine kolleger i landet, greb han en udvej, som tilbød sig, til at trekke sig ud af situationen. Allerede aaret før, 10/8 1785, havde han «faaet brev fra sin bror Albrecht¹, som da

¹ Albrecht (Albert) Angell Irgens, f. 12/4 1764, student «e privata Hauniensi» 1784 med non contemnendus, døde paa «Enspø» 12/2 1842 som fhv. landhandler i Faaberg. Gift 21/12 1796 med Ingeborg Svendsdatter, død i Vang paa Hedmark 23/10 1859, 100 aar gammel.

var i København for at deponere, at hans far og en yngre bror¹ var døde i juni forrige aar. Der var udnævnt to kommissærer i stervboet, nemlig cancelliraad Wessel og krigsraad Vogel paa Hedemarken» — og nu, over to aar efter farens død(!), bliver det pludselig presserende for ham at komme til Norge «for selv at varetage sine tarv» i anledning af skiftet i boet. Han fik da omgaaende tilladelse til hjemrejse og afgik fra Jakobshavn 19 september 1786 til Christianshaab «for at hiemgaae med skibet Anne & Margrethe, som der er beliggende».

Hermed endte *hans* saga i Grønland, men ikke *hendes*, som nu forvandlede sig til tragedie. Fem maaneder efter at Irgens var rejst fra landet, 28/2 1787, nedkom hun med en datter. Hun har vel endnu tenkt, at hendes elskede vilde komme tilbage og ved at egte hende legalisere deres forhold og lyse deres barn i kuld og køn, idet hun opkaldte det efter hans afdøde far. Men af denne vildfarelse blev hun udrevet, da skibene neste sommer kom op uden ham og hun af rygtet erfarede, at han havde slaaet sig ned i Norge for stedse.

Inspektøren kom nu i vaande med at klare dette udfald af sagen overfor autoriteterne. 24/8 1787 skriver han til direktionen: «Den i forrige aar fra Jacobshavn hiemgaaede assistent Henning Irgens skal under ægteskabs løfte have besvangret kjøbmand Dalagers datter Anna Christina. Jeg har vel ved mundtlig beretning hørt, at bemeldte Anna Christina er nedkommen, men fra Dalager er intet skriftligt derom til mig indkommet. Skulde det nu være saa, at Irgens erkjender sig som barnefader til Anna Christinas barn, saa kunde maaskee barnets underholdnings bekaastning blive udredet af Irgensis tilkommende pro-cento penge.»

Paa hvilken hykleriske meddelelse direktionen svarede 10/4 1788: «At assistent Henning Irgens skulde have gjort sig skyldig i en saadan forseelse imod kjøbmand Dalagers datter, har ikke været os bekiendt; man seer heller ikke at kunne foretage noget mod ham efter den angivelse, som er skeet, saalænge han ikke selv tilstaaer det, men ville imidlertid lade tilbageholde noget af hans procenter, i fald der endnu skulde skee directe paatale fra vedkommende, hvilket efter saa lang tids forløb vel ikke er at formode.»

Formodningen slog til. Der skete ingen «directe paatale» fra gamle Dalager. I breve, som endnu findes bevaret i Godhavns inspektoratsarkiv, udtrykker han paa en meget smuk og værdig maade den sorg, denne sag har gjort «ham og hans gamle hustrue» — men om at modtage bidrag fra faren til barnets underhold vilde de i deres krenkelse ikke høre tale.

¹ Maa være Reinholdt Ziegler Irgens, f. 1762, student 1779, død i Lesja 26/2 1785.

Anna Christine Dalager blev nu i sine foreldres hus med barnet. Hvor højt den gamle købmand har elsket den eneste datter og hvor han har ønsket at gøre hende «europæisk» og fin, findes der et rørende vidnesbyrd om ved skiftet efter ham. Ved registreringsforretningen i januar 1799 hedder det: «Datteren foreviste og ønskede solgt ved autionen 1 speyl i forgyldt ramme og en heel deel danske kvinde klæder, saasom 1 snøreliv, 1 ternet taftes trøye og skiørt guult i bunden, 1 grøn i bunden bruseret kiole og skiørt, 1 par halv ermer med kniplings manskjætter etc. etc.» To aar efter farens død — 22/11 1801 — giftede hun sig med enkemand Niels Rasmussen Ravnholdt, dansk baadsmand og sejlmager i Jakobshavn, f. 1768, død 5/1 1840. I dette ægteskab fik hun to døtre. Hun døde 14/2 1832 i Jakobshavn.

Datteren *Pauline Irgens* blev 14/9 1804 gift med missionær i Jakobshavn *Eskild Sønnichsen Bram*, der var enkemand efter hendes kusine Sofie Dalager (1786—19/3 1804), assistent Andreas Dalagers datter. Han var født i Stobbum ved Christiansfeld i Slesvig 1773 som søn af gaardejer, senere møller i Haderslev Sønnich Bram og Maria Petersen, blev student 1791, cand. theol. 1796 (non cont.), missionær i Jakobshavn 1802—13 og 5/9 1814 sogneprest til Klim, Torup og Vust i Thy, hvor han døde 11/2 1815, efterladende hende som enke med 4 børn, 3 sønner og en datter, samt en stedsøn. 1818 vendte hun tilbage til Grønland, hvor hun 1829 fik hjemmelsbrev paa et 1826 opført «europæisk hus» i Jakobshavn. 1846 fik hun atter hjemmelsbrev paa samme hus, nu flyttet til udstedet Agto i Egedesminde syddistrikt. Her døde hun 14 juli 1865. Boet ejede bl. a. en obligation paa 400 rd. — Hendes børn blev undervist af pastor Løchte i Jakobshavn og udmerkede sig ved optagelsesprøven paa vajsenshuset i København, hvortil de sendtes 1821 og 1823. Datteren Maren, født marts 1806, kom tilbage til Grønland og døde hos moren i Agto 8/7 1856. Sønnen hed Sønnich Eschildsen, Carl Christopher, Peter Jacobs og Jess. Den sidste døde ung. Den eldste, født 14/7 1807, var som tømrersvend et par aar i Ritenbenk, men kom senere til New York og døde der. Peter Jacobs blev malersvend og døde ligeledes i New York. Carl Christopher levede ved morens død som sejl-, flag- og kompasmager i Helsingør, hvor han døde i maj 1866, 56 aar gammel.

Henning Irgens var 1791 landkræmmer i Norge og blev som saadan gift i Biri 1/4 1791 med *Helene Sofie Bay* fra Vinger. Senere blev han landhandler paa Paalsberg i Romedal, hvor han døde 1808, «56 aar(!) gl.», begravet 12 september.

I mandtalslisten pr. 1/2 1801 staar opført:

«Paa pladsen *Lilienberg* under *Jønsberg*:

Hr. Henning Irgens, 42 aar, i 2det ægteskab, kgl. privil. landhandler.

Fridricha Lovise Dahl, kone, 32 aar.

Pauline Maria, 6 aar }
Birgitte Maria, 4 aar } af 1ste ægteskab.

Frue *Cathrine Lorenze* sal. *Dahls*, svigermoder i huset, 63 aar, enke efter 1ste ægteskab, lever af sin tillagde pension.»

Der holdtes een tjenestepige.

Irgens' anden hustru blev døbt i Stange 15/4 1768 som datter af auditør Engelbret Dahl og hustru Cathrine Lorenze (el. Laurentze) Halsteensen. Hun blev gift 2den gang 30/5 1810 med John Søren Tobroe, der døde i Christiania 1842. Her døde ogsaa hun selv — om før eller efter manden vides, mig bekendt, ikke. 12 januar 1801 begravedes paa Romedal kirkegaard «barnet Paul Irgens fra *Jønsberg*, 4 maaneder gl.».

HARTVIG JENTOFT

Købmand.

Hartvig Hansen Jentoft er født 1693¹ i Borge i Lofoten som søn af sogneprest Hans Hansen Jentoft (død 1718) og hustru Ingeborg Hartvigsdatter Schøning.

Fra sin hjemstavn har han været en kending af Hans Egede, hvis provst, hr. Arnt Hartvigsen i Steigen, var hans morbror, og det var paa Egedes initiativ og opfordring, at han lod sig hverve for Grønland. 30 januar 1721 akkorderede det bergenske Grønlandskompagni bl. a. «med Hartwigh Ientofft som kjøbmand», og 30 april udstedtes «instrux fra Bergenscompagniet for bogholder og kjøbmand Hartwigh Ientofft paa hans forrestaaende reise med skibet Haabet til Grønland i den Strat Davidske søe», undertegnet af R. Faye, M. Schiøtte, Jean von der Lippe og Jens Fæster. Instruksen, der indeholdt 9 paragrafer, lød paa, at han, saasnart vinden føjer, skal begive sig ombord til rejsens befordring og straks fra afsejlingsdatoen føre journal over «hvis paa reysen daglig i skibet passerer og forrettes» og i samme protokol fortsætte og indføre «hvad siden i landet daglig passerer»; i den medgivne «consumptie bog» skal han «rigtig anteigne alle de materialier, victualier og drancvahre», skibet medfører under hans opsyn, og holde bog over hvad deraf udgives og bruges; med «drancvahrene» skal han især have «flittig indseende, at der af indtet uden til nødtørftighed og maadelighed bliver consumerit»; de handelsvarer, der medsendes ifølge fortegnelse, som overleveres ham, «skal han i landet stræbe, efter oberhofvedet og raadets samtycke, blandt de vilde at forhandle og fortuske, saaledis som best kand over eens kommes, og for compagniet profitabelst kand eragtes» og føre nøjagtig bog over køb og salg; for alle de medrejsende funktionærer og arbejdere skal han føre gagebog; for «raadet» skal han være sekretær og «skrive de breve, som de agter at afsende til directeurerne». Desuden indeholder instruksen anordning om, at «skibsfolkene tilligemed de andre compagnietz folck», naar de kommer til landet, skal «spise alle af compagnietz

¹ Hermed rettes min anførsel i Meddel. om Grøn. LXI, s. 701.

kost under eet», men hvis dette ikke kan ske, skal han «overlevere til skipperen Berrendt Hansen saa megen victualie af hver sort, som hand til det omborde værende mandskab for en maaned tillige efter den medgivne spise taxtis formelding fornøden haver», samt bestemmelser om auktions afholdelse, saafremt nogen af folkene «ved døden afgaaer, paa det den afdødes arvinger ved hjemkomsten kand nyde vederlaug hos compagniet, og skal vedkommende da betale ham for auctions værckets beskrivelse efter dets vitløftighed». Han skulde med andre ord tillige være skifteforvalter.

Instruksen ender med en paamindelse om «i alle tilfælde at søge compagnietz gavn og fordeel, saa meget mueligt er, uden ringeste egennyttighed eller anden handling» og i alle ting forholde sig «som en troe og ærekiær betient» og «altid med gode exemplar gaae de gemene for og idelig formane dem til derris tiennistes pligt og vindskibehighed i alle tilfælde». Til gengæld lover kompagniet at «recommendere ham til videre befordring og hans accorderede løns forbedring». Det sidste kunde nok behøves, idet han var gaaet ind paa at tjene de første to aar for kost og ophold alene.

Instruksen tiltraadtes af Jentoft i følgende erklæring: «Efter denne instrux, hvor af ieg originalen under directeurernis hænder og zeigl haver til mig annammet, lover ieg mig i alle muelige maader at rette og forholde, saa sant hielpe mig Gud og Hans Hellige Ord. Bergen d. 30. aprill anno 1721. Hartwigh Jentoft.»

Til beskyttelse for bogholderen og købmanden i hans embede indeholdt skipper Berend Hansen Wegners instruks følgende paragraf: «Den assistent eller bogholder, som directeurerne udsender, maae hand hvercken i ord eller gierning ilde medhandle; skulle det beviises, at hand bogholderen i ord ilde begægger, skal hand for hver gang have forbrudt til de fattige tie rixdr. og, om det skeer udj gierningen, en maaned gagie, thi directeurerne vil icke, at assistenten, som haver sin aparte instrux af dem, skal staae under skipperen videre, end at skrive breve ved forekommende leiligheder og holde bog over hvis som forefalder, efter den till ham af directeurerne som forermelt meddelte instrux».

Samme dag, som Jentofts instruks blev udstedt og vedgaaet, indfandt stiftamtmand Andreas Undall og borgermester T. Schau sig efter begæring af Bergenskompagniets direktør ombord paa skibet «Haabet» kaldet, «nu paa Bergens vaag beliggende destineret til Grønland imod Strat Davidske søe», for at holde mønstring over mandskabet og oplæse artiklerne, paa hvilke «hver for sig saa vel oberhovedet som officererne og de gemeene aflagde deris allerunderdanigste troskabs eed». Bogholderen, som tilligemed skipperen, styrman-

den og 3 af folkene havde «vaaren med at annamme victualierne, som er beskibet», blev derpaa spurgt, om han havde noget at udsette paa disse, og svarede hertil, at det var altsammen «got og forsvarligt godtz og det beste som i byen for penger har været at bekomme». Endelig blev han tilligemed skipperen, styrmanden og Hans Egede tilspurgt, om der i de medførte varer etc. var nogen mangel, hvortil de hver for sig svarede, at de «nest Guds hielp hafver alle sorter nok til den foretagne reise og dessein», hvorpaa han og de andre højtideligt fik sine «memorialer, ordres og fornødne bøger» overleveret, og Hans Egede «sluttede med lovsang og bøn til Gud om en løckelig begyndelse, fremgang og udgang». Faa dage efter fandt afrejsen sted¹. —

Efter ankomsten til Grønland 3 juli forestod Jentoft i forening med Hans Egede udvælgelsen af byggeplads for den nye koloni og vinterhavn for skibet, udskibningen af varer og materialer og opførelsen af overvintringshuset. 31 august var huset færdigt til beboelse og indviedes ved en Gudstjeneste, og snart var det daglige arbejde ved kolonien i gang. Jentoft begyndte allerede om høsten saa smaat sine omrejser til Grønlanderne, snart i følge med Hans Egede, snart alene med nogle af folkene. Dette optoges igen straks efter nytaar uanset kulde og sne. Paa en tur i januar til en stor Grønlanderbo-plads efterlodes hos de derboende en af folkene, Aron Augustinussen, som havde vist gode evner til at omgaas de indfødte, for at han «disbedre skal lære deris sprog» og saavidt muligt vinde deres fortroelighed, saa de blev villigere end hidtil til at trede i handelsforhold til kolonien. 13—14 februar var Jentoft inde at se til Aron «at forfare hans vellidende etc.»; han fandt ham i bedste velgaaende, men fik at vide, at en del af pladsens befolkning var rejst bort af frygt for kolonisterne, fordi de havde «øfvvet adskillige putzerier imod Aron og taget fra ham endeel kniver og andet, som hannem var medgifvet at forhandle», hvorfor han havde truet dem med kammeraternes ankomst.

Iøvrigt lykkedes det ikke foreløbig at faa nogen rigtig handel igang med befolkningen, uagtet al den umage, Jentoft gjorde sig derfor. I begyndelsen var de mistenksomme mod de fremmede, og siden, da mistenksomheden fortog sig, vilde de ikke overlade dem noget, idet de rentud sagde, at de handelsvarer, de tilbød dem i bytte, ikke kunde maale sig med Hollendernes, hvorfor de vilde gemme, hvad de kunde ha at forhandle, til disses ankomst til vaaren. 11 maj rejste Jentoft med skipperen og to slupper nordefter, hvor de fleste Grønlandere nu var flyttet hen paa fangst, i den hensigt «at forblifve der nogen stund, for at varte, om de der nogen hvall skulde blifve var». Købmanden medførte tillige «nogen smaae kram» for

¹ Se Bergens Historiske Forenings Skrifter Nr. 24, 1918, s. 183 f.

at handle med «de wilde». De kom tilbage efter 10 dages forløb med saa godt som uforrettet sag; hvaler havde de ingen set af, og Jentoft fik ganske vist «lidet handel», men «hafvde vel faaet meere», hvis de medførte handelsvarer havde været bedre. Men «klagemaalet er endnu som tilforne: vi hafver ingen tienlige vharer».

Købmanden var meget utilfreds hermed, som i det hele med det hidtil udrettede. Allerede 15 juli 1721 skrev han kort efter ankomsten til landet til kompagniet: «Saasom vi ved den Allershøyestes ledsugning er kommen til dette sted, i hvor vel icke førrend aarets beste tid er forløben, og veyret falder meget u-beqvæmt og u-stadig, maae vi i Iesu naun resolve, for det første at fæste foed her udi denne udørcken, og er i Herrens nafn giordt begyndelse at oprette huuse mod forestaaende vinter; dog maae vorris proviant med meere ligge i skibet, saasom medhafvende materialier icke nær er tilstrækkelig, at mand sig med noget proviant huus kand for see, icke heller saa dyb iord paa denne holme, at nogen iordkielder kand indrettes. Temmelig slet og ringe er udseende til nogen lifs midler paa disse stæder, endten af landet eller vandet til dato; hvad Gud fremdelis af naade vil forleene, staaer i Hans faderlige haand. For handelen er efter øyesiuft nock beleiligt paa den tiid af aaret den forefalder.»

Nu maatte han ogsaa angaaende det sidste modificere sine forhaabninger. 1722 meldte han til kompagniet, at det blev ikke til noget med handelen med befolkningen, hvis ikke man blev «forsiuuet med bedre og tienligere handels-vahre». Det havde gang paa gang vist sig, at Grønlenderne laa inde baade med spek og ræveskind, ja endog var kommen til kolonien med skindvarer, øjensynlig i den tanke at bortforhandle dem, men naar de saa, hvad købmanden kunde byde for dem, pakkede de sine sager sammen og drog bort igen. De ting, befolkningen var mest begærlig efter, var træmaterialer, skjorter, hoser, vanter, gode knive, baade almindelige til mænd og krumknive til kvindernes brug, stiksæve, maledede træbakker, skrin og kister — og intet af dette havde kolonien haft, medens Hollenderne var rigt forsynede dermed.

Da den fejl, der her fra begyndelsen var begaaet ved vareforsyningen, jo ikke kunde redresseres før næste aar, blev handelen det andet aar i landet endnu for ringe i forhold til den flid og stræben, Jentoft udviste for at forbedre den.

Noget hjalp det, at der nu flyttede Grønlendere til selve kolonien for at overvintre i nærheden af de fremmede. 21 september 1722 fulgte Jentoft og Hans Egede med en konebaad, der anløb kolonien, «for at ville besøge de Grønlænder, som nu med flere andre har fløttet her paa øen hos os, og tencher, i vinter der samme steds at ville boe

i deris huuse, som de forleeden aar af frygt for voris nærværelse forloede». De forsikrede dem, «vi skulle intet ont gjøre dem, og opmuntrede dennem, at boe tryggeligen, og gafv dem ochsaa een liden foræring af syenaaler og dislige». De to mænd fandt ved denne lejlighed, at «skulle de ret ville anvende fliid paa at fange kobber, da anseer vi dennem capable, at kunne bringe een utroelig mengde deraf til veye, saa at hafvde vi dem anstendige vahre — — — da kunde allene handelen inden een kort tiid riigeligen recompensere dend anvente bekostning».

Da de to herrer forlod deres nye naboer for over land at vende hjem til kolonien, opdagede de, at «søen med et lidet revier adskilte det land, vi boer paa, og hvor disse vilde boer». De maatte derfor gaa tilbage og bede Grønlenderne ro sig hjem, hvilket disse straks gjorde med stor beredvillighed.

De indfødtes større tillid havde paa dette tidspunkt allerede gjort den virkning, at medens de hele det første aar ikke havde indhandlet mere paa kolonien end 9 kordeler spek, havde de nu siden skibets hjemgang i juli allerede faaet 25 kordeler.

Imidlertid havde det første aars ringe fremgang for handelen i forbindelse med skørbugsanfald bevirket, at Jentoft mistvivlede om at «reussere» i landet og havde skrevet til kompagniet om hjemgang. Derom vilde man dog ikke høre tale i Bergen. Man var efter beretningerne fuldt tilfreds «med monsr. Jentoftis hid indtil førte conduite, troskab og nidkierhed», hvorfor man 19 april 1723 tilskrev ham et opmuntrende brev, hvori det bl. a. hedder: «Udi forbemeldte Eders ærede — — — melder I og at vil være afløst dette foraar, hvilket icke kand lade sig gjøre; har I begynt at legge haand paa ploven, da maae I endelig, indtill at mand seer, hvad Gud har isinde med vercket, holde fast, thi I maa nocksom være forsickret paa, at I saaledis skall blive accomoderit, at I ei udi fremtiden, naar Gud vil, at vercket kommer til sin perfection, skall have aarsage at klage.»

Direktionen udsendte nu «til Eders nogenledis lettelse» en assistent Jacob Geelmuyden (se denne), som «bør at gaae Eder til haande i alle de ting, som I befahler hannem udi, og som hand ickun er ung, saa vil vi bede, at I underviiser hannem med godhed, det meeste giørligt er, thi som hand er af en smuck familie, saa skall hand og vel legge sig efter at lære». Tillige beskikkedes Jentoft til «oberkiøbmand» og skulde som saadan have andenpladsen i koloniens raad efter Egede.

Saa blev Jentoft da foreløbig i sin post og fortsatte «desseinet» med vanlig iver. I september var han med skipperen paa opdagelsesrejse i fjorden Ameralik for at undersøge, om det var giørligt derfra at forsyne kolonien med «skovbrænde». Turen varede 3 uger, og de

opdagede en mængde ruiner «hvor de Norske have boet», og var paa renjagt, men fik intet udbytte hverken heraf eller af brendeeftersøgningen. I april 1724 var han igen derinde sammen med missionær Topp for at søge at skaffe noget «weideskaff» til kolonien; de var borte i en uges tid og hjembragte endel harer og ryper, men ingen rensdyr, hvoraf de vel saa nogle, men uden at kunne komme dem paa skud.

Paa en handelsrejse samme vaar i følge med Hans Egede og dennes søn Paul var Jentoft ved sin ivrighed nær kommen galt afsted. 20 mil nordenfor kolonien traf de paa en større Grønlanderboplads «som havde gode vahre af landets producter». Men de var meget uvillige til at handle med købmanden, og da denne trengte ind paa dem for at faa dem til det, sagde de rent ud, at «de biede efter Hollænderne, som vare bedre at handle med, gave bedre kjøb, og havde smukkere og bedre vahre». Jentoft, der følte sin købmandsære gaaet for nær, blev saa ivrig, at han «slog en af dem under øret», og nu blev der et opstyr. Manden greb sin lanse og gik løs paa købmanden, og det saa ud til allehaande, idet matroserne nu ogsaa «greb til deres gevæhr». Hans Egede maatte ile til og mægle — og Grønlanderne endte med at blive saa føjelige, at de gav sig i handel med købmanden.

Imidlertid vilde han paa ingen maade lade sig overtale til at blive længere end 1 aar til i landet. I sin indberetning af 31 juli 1723 skriver Hans Egede: «Bogholderen Mons: Hartwig Jentofft paastaaer endelig, til foraaret igien, vill Gud, at forlofvis af compagnietz tjeneste, hvilcket ieg och tienstlig vil ombede, alligevell ieg for min deel noch saa, at hand længere her forblef, og kunde ogsaa gjøre compagniet fornøvelig tjeneste, mens saa som hand refererer sig der till, at ieg var dend, som i førstningen ofvertalte hannem till denne reyse, saa prætenderer hand och af mig, at ieg igien maae forskaffe det saa, at hand icke mod sin villie her lenger skulle opholdis. Aarsagen er een deel, at hand icke hafver lyst till dend vidtløfftighed, som ellers dette verck fører med sig, men heller i stilhed for sig self vill henslide sin tid; en deell ogsaa, at hand paa nogen tid iblant icke har veret ret vell til pass, saa hand befrygter, at hans naturel icke vell længere skal kunde fordrage sig med dette lands climater.» Han havde af sidstnevnte aarsag hos Hans Egede «annammit 1 cordeel hollandske kafvringer», som Egede havde købt af en hollandsk hvalfangerkaptajn.

1724 erholdt da Jentoft sin dimission og rejste hjem, uagtet Hans Egede i sin indberetning af 2 august det aar udtaler, at «hafde hand forgangen aar været saa vell till pass, som i denne vinter, da hafde han noch ladet sig ofvertale og blefven i sin tienniste», og i høj grad ønsker, at han vilde komme igen: «mueligens, om directeurerne seer

sig benyttet med hans tienniste, hand igien lader sig ofvertale at komme hid igien, besønderlig om flere colonier end som nu er, skall blifve oprettet. Ieg kand noch forsichre, compagniet faaer ingen beqvemmere persohn her till end hand, efftersom hand ikke alleene frøgter Gud for sig selv, men har i all denne tid tient compagniet uden all eegennøttighed, hvilket er vell rart at treffe. Thi mange er vell saa sindet, at de seer nest till deris egen interesse, hvilket skier icke uden deris principalers skade. Hos Jentofft er och forstand og condvite, saa mand kand hafve ære af hvad der kommer fra hans haand.» Dette skudsmaal istemmedes aaret efter, da der ligeledes var tale om udvidelser af «desseinet», af missionær Topp; denne beder sig selv fritaget for paa noget sted at blive «oberhofved og vere indvicklet i sager, som ieg icke forstaaer — — —; derimod veed ieg, om personer, saa sindede som dend gode, reedelige og retskaffne Jentofft, till saadan station bleve udvaldte, skeede herrerne saa vel som compagniet fornøyelse udi alleting».

Før sin afrejse fra landet foretog Jentoft et par vigtige ekspeditioner. I juni var han inde i Ameralikfjorden «for at lade sette en miine i det metal-bierg der findis». Der kom dog intet ud deraf, fordi «materien er ickun en svoffelkiis, dog de kunde icke komme dybt noch ned, formedelst at deris instrumenter blefve forderfvede». Og i juli var han med Hans Egede og skipper Falch en rejse nordpaa til den saakaldte «Delfts-havn» i «Fiskefjorden» for at tage en plads for en eventuel ny koloni i øjesyn.

Ved hans afrejse fra «Haabets colonie» 2 august 1724 med skibet «Cron-Printz Christian», skipper Jens Falck, betroede Hans Egede Jentoft opsynet med to unge Grønlendere, Pôq og Qiperoq, som skulde til København og fremstilles for kongen.

Allerede i begyndelsen af september anlangede «Cron-Printz Christian» til Bergen, og 8 september holdt direktionen for kompagniet møde med interessenterne hos Sr. Jens Fæster for at overlegge, hvorvidt det var tjenligt at nedsende de to ankomne Grønlendere til Hans Majestæt. «Hvorpaa de tilstedeværende interessenter resolvede og synftis best tienligst at være, baade i henseende for den a. u. lydighed, mand bør hafve baade for H. M. K., og dette høyvigtige verck i sig selv, at de 2de Grøndlendere bliver nedsent til H. M. K. og det paa denne maade.»

Skibet «Cron-Printz Christian» skulde straks gøres rede til at føre den ene af kompagniets direktører, Sr. Jens Andersen Refdal, Jentoft og de to Grønlendere til København. Og saasom de to herrer ledsagere «paa denne rejse er adskillig hazard undergifven», skal alle

omkostninger godtgøres dem, ligesom der i tilfælde af, at «nogen ulykkelig hændelse» skulde ske, skal til Refdahls kone betales 300 rd. og til Jentofts «kieriste» hans for to aar tilgodehavende gage.

Skibet kom uden uheld til København, hvor de to sjeldne fremmede og deres impressarier modtoges med stor opmærksomhed og megen honnør. Aviserne skildrede paa forhaand Grønlendernes merkelige udseende og færd; de blev under førerskab af Refdahl og med Jentoft som «dolmetsker» forestillet ved hoffet, og endelig blev der med kgl. tilladelse 9 november arrangeret det berømte grønlandske optog gennem kanalerne om Københavns slot, om hvilket der eksisterer flere beretninger og er bevaret samtidige illustrationer. Optoget aabnedes af en chalup, der skulde holde farvandet ryddeligt, fulgt af en baad med musikanter, der spillede op paa givet signal hele færdens igennem. I admiral Judichærs med baldakin forsynede chalup sad Refdahl og Jentoft med adskillige honoratiorespersoner, og efter denne fulgte en lang chalup «med et clave cymbel og nogle af de kongelige violinister, som skulde accompagnere monsr. Ibsen, naar han musicerede to smaa arier for slottet og to andre for Cronprindsens palais». Derefter fulgte Pôq og Qiperoq i deres kajaker; de vakte uhyre opsigt baade hos de kgl. herskaber, som fra slotsvinduerne fulgte optoget, og hos de tætpakkede tilskuerskarer langs kanalerne, idet de «lod see deris færdighed i at roe med en enkelt aare, som havde blad paa hver ende, og med deris kastepiile paa temmelig lang afstand at ramme adskillige ænder, som vare udsadte i canalen.» Der var dog truffet den foranstaltning, at to smaa norske joller holdt sig i nærheden af de to Grønlendere, for at hjælpe dem, om de skulde kæntre. Optoget sluttede med seks store chalupper, behengt med flag, grønlandske dyreskind og malede prospekter af fisk, narhval og hvalros samt en hel hvalfangstscene. Det hele virkede overmaade pompøst: «det er ikke til at beskrive» — siger en avis — «hvor fornøyleligt og zirligt dette optog var. Alting gick af uden ringeste disordre, og det som er merkværdigt udi et saadant tilløb, som her var af mennesker, uden skade». Færden var dog nok ikke arrangeret udelukkende til moro for Københavnerne, men ogsaa for at interessere folk for det grønlandske lotteri.

Efter denne straalende sortie sendtes Grønlenderne med deres ledsagere allerede 16 november med skibet tilbage til Bergen «for at de ikke skulde sættes udi al for stor hazard». I Bergen døde Qiperoq, medens Pôq sommeren efter vendte tilbage til sit land. —

Ifølge sit til kompagniet givne løfte havde Jentoft intet tilgode af penge for sin tjeneste i de to første aar. Som «oberkiøbmand» bevilgedes der ham 200 rd. aarlig, og hans tjeneste udstraktes til at

gælde til nytaar 1725, saaledes at der ialt beregnedes ham 400 rd. tilgode, som han nu fik udbetalt.

Jentoft var dog endnu ikke færdig med Grønland. I begyndelsen af aaret 1725 rantes Bergenskompagniet af den ulykke, at dets protektor i København, oversekretær Fr. Rostgaard, 23 januar dømtes fra sine embeder og ikke mere maatte vise sig ved hove, men skulde forlade hovedstaden. Kompagniets direktion var nu i vildrede med, hvad der skulde gøres for at fortsætte «desseinet». Man henvendte sig derfor paany til Jentoft, der endnu opholdt sig i Bergen, og sendte ham i april op til Grønland med fri ordre, ikke alene af hensyn til de ordninger, som den indtrufne forandring i selskabets stilling krævede, men ogsaa for at han efter eget skøn kunde træffe de foranstaltninger og raade bod paa de mangler, som de forhaandenværende midler tillod at iverksette og afhjælpe.

29 maj kom han til «Haabets colonie», medbringende følgende skrivelse til Hans Egede af 4 april 1725: «Dette ønsker vi maatte finde Eder udj fornøvelig welstand; hvad vi haver at tilmelde Eder om compagniets affaires, kand Mons. Jentoft mundtlig bedre indberette Eder, det vi vil forbigaae for dessen vidtløftighed, — — — — vi lader alting ankomme paa Deris Welærværdigheds og Monsr. Ientofts foranstaltning, saa vel de udj landet, som med skibene for dette aar, og vendter Deris gode betenkning og raadføring hvad videre behøves at foretages for de tilkommende aar, paa det vj i tiide kand føye ald fornøden foranstaltning.»

Egedes og Jentofts konference resulterede foreløbig kun i, at de sendte skibene ud paa handel langs kysten inden tilbagerejsen. Hvad de videre kan ha foranstaltet og besluttet, kendes ikke og blev heller ikke realiseret, da Bergenskompagniet aaret efter opgav sin virksomhed. Jentoft rejste i hvert tilfælde hjem med returskibene samme sommer og kom ikke mere til Grønland, uagtet Hans Egede «saae gierne, at monsr. Hartwig Ientoft kunde komme her till landet igien och enten allene at paatage sig dette embede [ø: som «oberhofvet»], eller i ringeste forordnes mig til assistentz» (indberetn. af 30/6 1725).

Efter sin hjemkomst til Bergen drog Jentoft til sin hjemstavn i Nordland, hvor han købte gæstgiverstedet Pettvika i Buksnes. Endnu endel aar havde han sin gamle mor i live, muligens endog boende hos sig. 29 oktober 1734 var «Monsr. Hartwig Ientofft» inde paa Laskestad, Steigens prestegaard og provstens bopæl, «for at deele imellem sig og sine 2de søstre: *Maren*, hr. *Jochum Lethis*, og mad.selle *Ingeborg Cathrine Ientofft*, deres sal: moders *Ingeborg Hartvigsdtr's* sal: *Hans Ientoffts* efterladte midler» (Saltens gejstl. skifteprot.).

Gæstgiver Hartvig Jentoft omkom paa søen 1 december 1739. —

Som det fremgaar af foranstaaende, maa Jentoft i 1724 ha været i hvert fald trolovet, siden Bergenskompagniet tilsikrer ham, at hans tilgodehavende gage i tilfælde af ulykke paa rejsen til København skal blive udbetalt «til hans kieriste». Det *kan* ha været hans hustru, der er tale om, men da der i samme skrivelse nevnes Refdahls «koene», er det vel sandsynligt, at «kieriste» her betyder trolovede. Hvem hun har været, vides ikke. Maaske har han allerede været trolovet med hende inden sin første oprejse til Grønland 1721, idet skrivelsen er dateret 8 september, umiddelbart efter hans hjemkomst med «Cron-Printz Christian».

Sandsynligvis er hun død, inden de blev gift, thi det siges, at «han boede siden i Petviken og ægtede enken *Maren Røst*», hvem han ihvertfald var gift med i 1726. Hun var enke efter den i 1722 afdøde rige Hans Gregersen i Pettvika.¹

Efter hendes død 1737 blev han anden gang gift med «enken *Karen Schøning* paa Bolle». Hun var født den 25de februar 1691 og havde været gift 1717 med Edies Johansen, død 1733, og samme aar igen med Peter Nielsen Friis, der døde 1736. I december 1737 egtede hun Jentoft, som hun overlevede. Skiftet efter ham sluttedes 6 december 1740. Begge hans egteskaber var barnløse.

¹ Meddelt af P. R. Sollied.

MATHIS JOCHIMSØN

Ekspeditionsrejsende.

Mathis Jochimsøn (Vagel) er født ca. 1680 i Frederikshald som søn af købmand Jochum Matthiesen (1650—1721) og hustru Kirsten Christensdtr. Heidemarck (1661—1726).

Faren, der var en af Frederikshalds rigeste mænd, bestemte sønnen til købmand som sig selv og sendte ham efter de første læreaar til udlandet til videre uddannelse, og i nogle aar var han ved handelen i Tyskland, England, Holland og Sverige.

Efter sin tilbagekomst til Norge giftede han sig 1703 med *Maria Brinck* og nedsatte sig som købmand i Strömstad. Her ramtes han af ulykken, idet baade han og faren 1710 arresteredes som mistenkte for landsforræderisk forbindelse med Sverige under krigen. De blev sat i fængsel paa Akershus, hvorfra faren efter to aars forløb paa grund af sygdom blev løsladt mod kaution, medens sønnen først kom fri, da de begge ved overretsdøm blev frikendt 1714. Aaret efter modtog faren udnevntelse til kommerceassessor, ligesom de begge ved kgl. brev forsikredes om majestætens naade.

Derefter nedsatte sønnen sig som industridrivende i Frederikstad og blev 1716 konsumptionsforpagter for Moss og senere ogsaa for Frederikstad. 1718 fik han privilegium paa en heste- og vandmølle ved Frederikstads festning. I forvejen ejede han flere saadanne i og ved Frederikstad. Men dette blev hans ruin, idet han ved disse foretagender tilsatte sine midler, saa at han tilsidst maatte opgive sin virksomhed og blev en fattig mand.

Han havde imidlertid flere strenge paa sin bue. 1723 udgav han et lille skrift: «De longitudine», hvori han fremsatte et «Forslag, hvorledes styr-mænd og land-mætere kand finde længden østen eller westen fra en vis forfaren meridian linie — fremstilled af en udi Fride- richs Hald Norsk indfødt Kongl: Danske undersaatte.» Men om han

har høstet pekuniært udbytte heraf, kan vel være mere end tvivlsomt.

Derimod opholdt han sig fra 1729 i tre aar paa Island først i privat tjeneste for at undersøge enken Holtzmanss privilegerede svovlverker og derefter i offentligt ærinde for at berejse landet i nationaløkonomisk øjemed. Hovedformaalet hermed var at anstille undersøgelser dels angaaende hvorledes Islendingerne kunde «hjælpes til en bedre formue igien af deres eget lands producter» og dels for at finde udveje til forøgelse af det aftagende folketal. Han skilte sig ved sit hverv paa en særdeles forstandig maade og vandt megen anerkendelse hos eksperter i datiden for den klogskab og det vidsyn, han lagde for dagen i sin bedømmelse af forholdene. Sine erfaringer herom sammenfattede han i en række «Anmærkninger giort over Islands indbyggers fattige tilstand», som findes bevarede i manuskript.¹

Da han var færdig med sine undersøgelser paa Island, fandt han et nyt felt for sin virketrang i det nykoloniserede Grønland.

Her havde Hans Egede allerede 1723 gjort forsøg paa at naa om paa østkysten af landet, hvor den gamle «Eystri bygð» antoges at ha ligget, men var kun naaet ned til henimod landets sydspids. Og i 1729 havde major Paars, Grønlands «guvernør», gjort et aldeles mislykket forsøg paa at trengre frem til østkysten over indlandsisen. Dette kaldte «travailleuren», som han selv benevner sig, frem i Jochimsøn og bragte ham paa den tanke at gaa til Grønland dels for at genoptage disse forsøg og dels for at udforske landets naturforhold med henblik paa eventuel bergverksdrift og agerbrug — skønt han paa dette tidspunkt havde passeret de halvhundrede aar.

Han rejste da til København og indleverede et udførligt motiveret forslag, dateret 29 april 1732, om Grønlands «recognoscering» i de nevnte øjemed. Til en eventuel vandring over indlandsisen vilde han — som Nansen 150 aar senere — benytte skiløbere, samt indfange rensdyr til transport af telte og proviant. Skulde eftersøgelsesrejsen til østkysten foretages langs landet rundt Kap Farvel, vilde han dertil benytte en stor norsk seks- eller otteæring. Ved sin udforskning af landets naturforhold vilde han drage nytte af sin erfaring «i de matematiske videnskaber og i chemien, i forskiellige haandværk, bondehuusholdning, fiskeri og agerdyrkning». Han vilde udsøge passende steder til kornavl og kvægbrug og agtede eventuelt selv at nedsette sig et saadant sted, saa at hans eksempel kunde blive fulgt «af Iislændere, Norske og Danske». Han ønskede derfor blandt andre ledsagere at medtage to islandske studenter, som han kendte, mod at de fik

¹ Uddrag meddelt af Jón J. Adils, Den danske monopolhandel på Island 1602—1787, Kbh. 1926—27, s. 679—80.

tilsagn om embede paa Island, naar de kom tilbage fra ekspeditionen. De kunde saa opmuntre landsmænd til at flytte til landet, «hvilke slags folk ere meget nyttige for Grønlands bebyggelse, efterdi at Grønland ligger parallelt under samme clima som Island». Til brug paa ekspeditionen vilde han selv besørge indkøb af instrumenter, alt hvad der behøvedes «til at probere ertzer og mineralier», korn og frø til udsæd samt medikamenter.

Det lykkedes Jochimsøn at vinde overkrissekreter Løvenørn for sin plan, og uagtet der jo netop da havde været tanker fremme om helt at opgive Grønland, modtog han kgl. ordre, dateret 7 maj 1732, til at drage til Grønland med to folk; han fik altsaa ikke tilladelse til at medtage hverken skiløbere eller de islandske studenter. Under opholdet i Grønland skulde han oppebære 1 rd. om dagen samt kost til sig og ledsagere. Blandt hans udrustning var en jolle, tre lette «flintgevæhre», $\frac{1}{2}$ centner krudt, $\frac{1}{2}$ centner bly; endvidere kugler og hagl, 100 flintesten til bøsserne og 5—6 faar med hvad der behøvedes af foder til disse. Til ledsagere tog han sin bror Just Vagel og sin søn Knud Vagel.

Allerede 21 juni ankom ekspeditionen i god behold til Godthaab¹, hvorfra de snart begyndte undersøgelserne med en ekskursion ind i Kobbefjorden kort syd for kolonien. Allerede 12 juli afsendte Jochimsøn et brev, som endnu er bevaret, til en bror i hjemmet om sine første indtryk af landet, der var meget lovende. Han skriver bl. a.: «At tale noget om dette land, da staaer det mig usigelig vel an, for saa vidt ieg allerede har seet deraf og hørt tale derom af andre. Klæder kand mand ey fattis, saa fremt mand vil benøtte sig af reendyr og skønne ræveskind, samt fugleskind med fiederen paa, sælhundeskind til skoe og støfle, alt bereedis og syes saa nætt af de vilde, saa at de overgaaer de beste sømmersker i Danmark, alting er usigelig got kiøb af de ting, som landet giver: ieg kand have et par gode vildtmænds skoe for een synaal, et par støfler for en sy-ring eller fingerbøl. Lax, torsk og heeeflønnder er her i abundance, vildfugle af søen og ryber paa landet i mængde til steg og suppe, men til ordinair daglig kiød har vi ey andet end reensdyr og deris kalve, sælhund kiød er sandelig saa got som oxekiød, og deris ungers kiød viger ey i smag fra kalvekiød, kaal giver landet i mængde, som og hin skønne leffel kraut, eller

¹ Hans Egede noterer under 21 juni 1732 bl. a.: «Med skibet ankom og en mand, ved navn *Matthias Jochimsen*, med sin broder og søn, som var allernaadigst udsendt, at skulle recognoscere farten til Øster-Bygd, om det var mueligt; desligest ogsaa at eftersee, om der kunde findes nogen slags mineralier der udi landet, som han prætenderede at have forstand paa; hvorom mig og var givet ordre fra søe-etatens general-commissariat, at være ham behjelpelig udi saa vidt jeg kunde.»

cochleare; deylig syrekaal har vi, de beste rødder, naturen gir, er hin store tykke angelich rødder, samme, naar skallen er af, har bedre og angennemmere smag end pastinacher. Blaabær, enebær og kræckebær er her nock af, saa og af vild timian, saa og et slags gevæxt, som lader sig bruge i stæden for thee, dersom vi havde kun sucker. Tiiden vil ey tillade at handle meere om den materie, men det vil ieg sige, at en af de lycksaligste ting vi nyder her, er den ædle fred og frihed, saa at om nogen af Kiøbenhafns delicattesser fattes, saa undvære vi dem gierne, mod den ædle fred og frihed her findes, hvilket er rart i Kiøbenhafn at finde saa almindelig som her.»

Om Eskimoerne skriver han: «Kiender de vilde i almindelighed ey Gud, saa kiender de ey Fanden eller af Guds-dyrchelse, det er og ey en ringe frihed de vilde mænd haver, at om deris koner ey ere saa skickelige som manden siunes, saa lar hand den gaae paa døren og tar en anden igien.»

Jochimsøn ender sit brev med, at han «et andet aar, vil Gud», skal skrive mere om forholdene i Grønland. Det synes altsaa at være hans agt at blive der. Dette skete nu ikke, ligesom den sterke begejstring, brevet aander, nok ikke har holdt sig særlig lenge, efterhaanden som han levede sig ind i forholdene ved kolonien, der paa den tid var sterkt trykkede paa grund af uvisheden, om kolonisationen vilde blive fortsat eller alle Europeere kaldt tilbage.

Efter skibets bortrejse foretog Mathis Jochimsøn med sine ledsagere og nogle af handelens folk en ekskursion ind i Ameralikfjorden, men her var man saa uheldig at forlise koloniens bedste fartøj. Derefter rejste han sammen med handelens leder, overassistent Jens Hiort Træschow, sidst i august helt op til det nuværende Holsteinsborgs distrikt, hvor de forefandt «logen Nepisene», der aaret før var forladt af besætningen, ødelagt og opbrendt af «de canalieuse Hollændere», der allerede éngang før havde været paaferde her og ødelagt det første 1724 oprettede anleg. Endelig foretog han i oktober en ekskursion ind i Godthaabsfjordens store kompleks, men hermed var ogsaa ekspeditionens undersøgelser forbi for det aar og den gik i vinterhi i kolonien.

Næste foraar skulde opdagelsesrejsen til østkysten gaa for sig, og da tiden var kostbar, fordi ekspeditionen maatte være tilbage i Godthaab, naar skibstiden kom, idet man ikke vidste, om der maaske vilde komme ordre til nedleggelse af kolonien, blev det under Hans Egedes forsæde nedsatte «raad» enigt om, at rejsen skulde tiltrædes saa tidlig som muligt. 20 april begav Jochimsøn sig da afsted med to fartøjer og 9 mands besætning og trengte trods ishindringer frem til den 61de breddegrad, men maatte saa vende om, dels paa grund af

isen, dels fordi besetningen ikke turde fortsætte af frygt for at komme forsent til skibstiden. Ekspeditionen søgte at trænge ind i den dybe Sermiligårssuk-fjord ca. 80 km. syd for Frederikshaab, hvor Jochimsøn i modsetning til Hans Egede antog, at det paa gamle kort angivne «Frobisher-stræde» fandtes, men fandt fjorden spærret af is nesten helt til munden.

6 juni naaede ekspeditionen tilbage til Godthaab, hvor skibet imidlertid var ankommen allerede 20 maj med den glædelige efterretning, at kolonisationsverket skulde fortsættes. Jochimsøn foretog da endnu en ekskursion ind i det indre af Godthaabsfjorden for at søge efter mineralier, men fandt intet og var dermed kørt træt. Og da han nu mente at ha indset, at han «intet frugtbarligt til kongens tjeneste kunde udrette», vendte han med skibet tilbage til Danmark tilligemed sønnen og broren. Den sidste havde under opholdet i Godthaab gjort assistenttjeneste ved kolonien.

Det videnskabelige udbytte af Mathias Jochimsøns ekspedition var ikke ubetydeligt. Han konstaterede landets hævnning gennem tiderne af de vandstandsmerker, der var at se paa fjeldene langs kysten. Endvidere undersøgte han kompassets misvisning og gjorde iagttagelser angaaende isforholdene, ligesom han samlede oplysninger om de varme kilder ved Ūnartoq i Julianehaabs syddistrikt, hvortil han ikke personlig naaede. Hvad der er efterladt af hans optegnelser bestaar — foruden et kort, merket: «delineaverunt Matthias Joachimi ejusque filius Canutus Wagel» — af et kort manuskript, der omhandler «hvad observationer hand har gjort udi det Straet Daviske Grønland» — men i virkeligheden kun udgør en slags fortale til et skrift, han har haft i sinde at udgive. Han selv fik det aldrig udgit, men det eksisterer i manuskript, med titel: «*Mathis Jochimsøns Relationer om hvad observationer hand har gjort udj det Strat Daviske Grønland*. Saaledes indretted, at der af lettelig kand skiønes, om det land og detz handel kand blive Hans Kongl: Mayestet til fordeel eller ey.» Det er offentliggjort i Oslo Etnografiske museums skrifter 1928 efter et haandskrift i privateje. — En «skrivelse» til geheimeraad Løvenørn med bilag findes trykt i «*Minerva*» for 1788. Ligeledes forefindes indberetninger fra ham om Hollendernes sejlads og handel paa Grønland ligesom den interessante og sympatiske karakteristik af den Egedeske familie, som er gengivet i biografien af Hans Egede.

Jochimsøn og hans ekspedition er udførligt skildret af dr. phil. L. Bobé i Det Grønlandske Selskabs aarsskrift for 1915 under titlen: «*Mathis Jochimssen. Den første naturforsker i Grønland*», fra hvilken afhandling ovenstaaende oplysninger for en del er hentet. —

Efter hjemkomsten fra Grønland synes Mathis Jochimsøn at være vendt tilbage til Frederikstad, men om hans senere liv er intet bekendt. Hans dødsaar kendes ikke; sandsynligvis er han død i Danmark 1737 eller 1738. Hans enke levede 1743 i Frederikstad, «aldeles fattig og uformuende». Han efterlod sig to sønner, der begge førte efternavnet Vagel.

Sønnen *Knud*, der var med faren i Grønland, forsvinder dermed af historien og er formodentlig død ung.

Den anden søn, *Joachim Vagel*, født 1705 i Strömstad, døde som ingeniørmajor 16/8 1765 under et midlertidigt ophold i Larvik. Han blev 13/12 1746 gift i Frederikshald med *Maria Elisabeth de Ulrichsdal*, født 2/2 1725 i Frederikstad, død 29/10 1769 paa Løkkeberg ved Frederikstad, datter af Ulrich Frederik Gyldenløves «naturlige» søn Wilhelm de Ulrichsdal (1692—1765), kommanderende general i Norge, og hustru Susanna Catharina Erlund (1704—47).

Joachim Vagel efterlod 3 børn, 1 søn og 2 døtre. Sønnen Christian Wilhelm Vagel (1749—90) optoges 25/10 1782 i den danske adelsstand med morfarens efternavn og vaaben og blev stamfar til den 1883 uddøde adelslegt *Vagel de Ulrichsdal*.

JOHAN WILHELM JORDAN

Kirurg.

Johan Wilhelm Jordan er født ca. 1689 i Salzwedel i Brandenburg som søn af Johan Elias Jordan og hustru, hvis navn ikke kendes.

I ung alder kom han til Norge, formodentlig som barbergesell eller bartskær, og slog sig ned i Trondheim. Her viedes han 2 juli 1710 i domkirken til *Anna Maria Bille*, der sagtens har været betydelig ældre end han, siden hun benevnes «matrone». Muligvis er det enken efter sin mester, han har giftet sig med og derved overtat dennes forretning.

Jordans skebne i den følgende aarrække kendes ikke. Han har sagtens været enkemand og opgivet eller afstaaet sin bestilling i Trondheim, da han 8 maj 1723 lod sig forhyre for Grønland, idet han af Bergenskompagniet blev antat «for feldtskier udj landet» og modtog 3 rd. i haandpenge. I løn skulde han oppebære 7 rd. maanedlig og «spiise ved raadets bord» i kolonien.

Jordan gik til Grønland med skipper Berendt Hansen Wegner ombord paa skibet «Fridericus Quartus» efter den 20de maj tilligemed hele skibsmandskabet at ha modtat «2de maaneders penge». Hans medpassager var den til medhjælper for Hans Egede nyordnede prest Albert Topp.

Efter en temmelig lang og besværlig overrejse kom de 30 juli i havn ved «Haabets colonie», og 1 august overtog Jordan «mester»-embedet efter Bernhardt, der hjemgik. Hans klientel bestod af koloniens Europeere samt et overvintrende skibs mandskab, foruden at han efter lejlighed og fornødenhed tilsaa de omboende Grønlendere. Aaret forløb godt, men det var dog ikke Jordans agt at forblive i landet, hvorfor han ogsaa kun havde ladet sig ansette for et aar.

Der kom imidlertid «en mand med en slede ivejen» for hans saa hastige «demission», idet det i forsommeren 1724 oprettede nyanleg

paa Nepisene nødvendiggjorde en kirurgs ansettelse der. Herom skrev Hans Egede 26 juni 1724 til kompagniets direktører: «Mesteren *Johan Wilhelm Jordan*, som ellers af Dem er destineret at gaae hjem, maa vi her beholde, af aarsag, at imellem oftbemeldte Nepisene og her om vinteren ingen correspondance kand hafvis, og om imidlertid de der-værende folck nogen svaghed skulde tilslaaes, og ingen tilsuun eller helbreds middel kunde være for haanden, maatte de crepere, og compagniets magtpaaliggende affaires blive forsømmet.» Raadet havde derfor engageret Jordan for endnu et aar og hjemsendte en rekvisition fra ham «paa de fornødneste medicamenter, som her i landet vil bruges og til foraaet hidforsendes». 20 juli afgik han til Nepisene for at overvintre der.

Det havde ikke været helt let at faa ham til at blive. Om grunden dertil fortæller Hans Egede: «Mesteren *Johan Wilhelm Jordan* var af begyndelsen besverlig at faae overtalt at blifve ved Nepisene for-medelst at ham fra sine venner udj Trundhiem nu er tilschrevet at komme der hen, saasom en god condition der er vacant for ham.» Det lykkedes dog ved Hans Egedes indflydelse at faa ham til at afstaa fra hjemrejse straks: «dog for min skyld lod hand sig dertil beqvemme, formodende og dend Almechtige Gud til fornøyelse løchsaliggjøre denne nye expedition ved Nepisene compagniet igien wille wide hannem betencht for sin gode wilie». Hans Egede glædede sig over hans beslutning og gav ham et meget smukt vidnesbyrd baade som menneske og læge: «Hand er i sandhed en meget skichelig persohn og saa vel forestaar sin profesion som nogen en.»

Men naar Hans Egede derefter udtaler, at «for hans skichelig compartemang» ønskede han «gjerne at kunde beholde hannem her frem for nogen», saa skulde dette ikke lykkes. Hvor meget Egede end har brugt sin overtalelsesevne, maatte han dog allerede 2 august samme aar meddele direktørerne, at Jordan «har med skipper Claus Hartzen dennem tilskrefvet, at hand till foraaet igien forlanger at vorde demitterede».

Da Egede i samme skrivelse imidlertid udtalte, at «skal Nepisene vedblifve, maae den forsynes med en mester», tilskrev direktørerne 4 april 1725 Jordan et brev, hvori de udtaler, at de «hafde nock gierne seet Eder fra Eders tieniste forløfvet i dette aar efter begier, mens som leiligheden for compagniet sig icke saa haver willet skicket at vj kunde for dette aar gjøre de foranstaltninger udj landet som vj gierne ønskede, saa wille vj hermed Eder til kiende give, at I endnu et aar udj Eders betiening maae forblive, indtil tilkommende aar, da Eders begier sickerlig skall skeep». Direktørerne lovede derhos, at hans tjeneste skulde blive «belønnet».

Da Jordan fik dette brev, var han ikke længere paa Nepisene, idet denne koloni var bleven forladt af hele mandskabet paa grund af truende udsigt til proviantmangel. De var kommen tilbage til «Haabets colonie» 21 juni 1725.

Jordan vilde imidlertid hellerikke blive her. Missionær Topp, hvem direktørerne havde tilskrevet: «saa bede vi og, hand wille faae barberen monsr. Jordan overtalt at blive i landet indtill tilkommende aar, da hand sickerlig skal blive afløst fra sin tjeneste», maatte i brev af 9 juli 1725 svare, at Jordan «ingenlunde var at persuadere hertil ydermeere at forblive», hvorfor «dend med skipper Falch udkomne barberer er antagen i landet» i hans sted — en ordning, som direktørerne havde forudset, kanske kunde blive nødvendig, og derfor givet anvisning paa.

Saavidt ses kan, hjemgik Jordan 10 juli og fik 27 august i Bergen udbetalt sin afregnede gage med 82 rd. 1 mk. 12 sk.

Efter sin hjemkomst bosatte Jordan sig paany i Trondheim — om i den 1724 vakant værende «gode condition» eller en anden vides ikke, men resten af sin levetid tilbragte han udentvivel i denne by. Her blev han gift anden gang — trolovet 20 februar 1727 i domkirken — med *Adriane Toresdatter Vindal*, der var født 1694.

Jordan døde i Trondheim 1751 og begravedes 25 juni paa domkirkegaarden. Hans hustru overlevede ham i mange aar. Hun begravedes ved mandens side 17 november 1788, 94 aar gammel. —

Kirurg *Georg Jordan*, hvis «stervboe» toges under behandling af Københavns skiftekommission 20/12 1787 paa begæring af prokurator Andersen for kgl. grønlandske handel, og hvis bror var byfoged «i Libstad i Oberland i Høy Preussen», har mulig været af samme slekt som vor mand. Det samme gjelder udentvivel *Jacob August Jordan*, f. 1759 i Trondheim, som tog kirurgisk eksamen 1789 og døde i København som tugthuslæge 29/1 1807.

CHRISTIAN KAHRS

Overassistent.

Christian Friele Kahrs er født 1771 (db. 14 maj i domkirken) i Bergen som søn af købmand Søren Kahrs (1715—94) og hustru Marie Friele (1730—1808)¹. Han opkaldtes efter en ældre bror, som var født 18 februar og død 3 juni 1751. Faddere ved hans daab var Fru agentinde Angel, Frk. Susanne Sophie Mouritzen, stiftamtmand Petersen, Danckert Krohn og Henrich Kuhlmann.

Efter at ha konditioneret paa embedskontorer kom han som 20-aaring til København forat læse til juridisk eksamen paa morsmaalet. I København var han, medens han læste, først volontør i general-toldkammeret, derefter kontorist paa renteskriver Bastholms kontor og blev endelig ansat paa den kgl. grønlandske handels kontor for senere at gaa til Grønland.

26 april 1794 tog han dansk-juridisk eksamen med karakteren «ei ubeqvem» og udsendtes senere paa vaaren til «det sydlige inspektorat», hvor han straks efter sin ankomst til Godthaab fik ordre til at begi sig til kolonien Sukkertoppen for at overta assistentposten der. Han ankom dertil 25 juli og blev allerede efter faa ugers forløb paa grund af bestyrerskifte konstitueret som købmand et par maaneder. Det samme gentog sig det følgende aar.

Kahrs viste her stor dygtighed og en ubestridelig konduite, som kvalificerede ham til hastig forfremmelse. Men han var haard og fordringsfuld overfor sine underordnede og Grønlanderne og derfor ilde likt, havde ogsaa gentagne gange konflikter med mandskabet paa grund af den haarde behandling, folkene var genstand for fra hans side.

Inspektøren besluttede da at forfremme ham til «oberassistent» i Godthaab, hvor han som selv nærværende vel har haabet at kunne faa bugt med denne tilbøjelighed hos den unge mand. Det lykkedes

¹ Silhuetter af disse findes i «Stamtavle over Familien Kahrs» (Bergen 1923) s. 77.

imidlertid ikke hverken for denne inspektør eller hans eftermand, kaptein Bull.

Trods alle paamindelser og advarsler vedblev han at føre tøjlerne med usedvanlig haard haand og at «bruge tampen» ved den mindste lejlighed, men da han var en udmerket dygtig kolonibestyrer og regnskabsfører, blev der i det længste baaret over med ham.

Omsider løb dog bægeret fuldt. I november 1798 havde inspektøren kaldt blandingen bødker Henrik Kleist til sig i en eller anden anledning. Da bødkeren kom tilbage til verkstedet, stod Kahrs der og modtog ham med skældsord og prygl, fordi han «havde forladt sit arbejde». Da bødkeren derefter klagede til inspektøren, prøvede denne endnu engang at tale oberassistenten til rette og tilskrev ham bl. a. saaledes: «Ophør dog med denne umenneskelige prygl, hvori De flere gange har gjort Dem skyldig.» Men da Kahrs hertil omgaaende og skriftlig svarede, at han «deklarerer mine ord for den største og groveste usandhed, indtil de beviises», havde inspektøren ingen anden udvej end at optage sagen til ligefrem retslig behandling og paa-kendelse.

I kendelsens præmisser hedder det bl. a.: «De naturlige følger af haardhed mod den grønlandske nation er, at den lærer at hade os Europæere og at tvivle om vort venskab og godhed. Denne mistvivl var billig, naar de ei forundtes ret, den beskyttelse, som de af deres konge er tilsagt.»

Og videre: «I det foregaaende er ober-assistent Kahrs atter overbeviist: at have lagt haand paa en blanding i handelens tjeneste — en fast allevegne uforholden hævn, men aldeles uforholden ved det sted, hvor inspecteuren boer — paa et menneske, som aldeles ikke forstod, hvori forseelsen bestod.»

«Thi kiendes for ret: Ober-assistenten bliver at ansee med 10 rigsdaler i bøde og alvorlig advarsel imod gientagelse.»

Dette synes at have haft en sterkt ophidsende virkning paa Kahrs, som derefter gentagne gange i vinterens løb viste «insubordinair opførsel» mod inspektøren. Der var da intet andet at gøre end meddele ham hans afsked. Dette skete 19 maj 1799 og han hjemsendtes med første skib «for selvraadighed og ulydighed».

Efter hjemkomsten nedsatte Kahrs sig som købmand i Bergen. Men da dette ikke gik for ham, var hans stilling trods afskedigelsen dog ikke værre end at han allerede 1802 fik offentlig ansettelse som toldbetjent i Drøbak, hvorfra han 1806 eller 1807 forflyttedes til Bergens toldsted. 23/10 1815 udnevntes han til overtoldbetjent. Han døde i Bergen 15de februar 1822.

Før sin udrejse til Grønland var han bleven gift 4/5 1794 med

Inger Christine Bredal, født 14/8 1771 i Bergen, død sammesteds 15/6 1814, datter af købmand og tobaksfabrikant Iver Nielsen Bredal og første hustru Anna Rennord. Efter sin første barnløse hustrus død giftede han sig anden gang aarsdagen før sin død, 15/2 1821, med *Regine Stub*, født 19/9 1790 i Bergen, død 23/9 1866, datter af skipper Jacob Stub (død 24/3 1812, 63 aar gl.) og hustru Emmiche Dis-singthun (død 26/7 1820, 69 aar gl.).

Ved sin død efterlod Kahrs et eneste barn, 11 uger gl., født 16/12 1821 og døbt i Nykirken 23/1 med navnet *Søren Kahrs*. Det fortælles, at denne søn senere blev opdraget paa Lyngseidets prestegaard hos sogneprest Thomas von Westen Angell Balchen, som paa denne maade ønskede at yde gengæld for, at han i sin tid var bleven hjulpet frem af barnets afdøde far. Sogneprest Balchen ønskede ogsaa sin velgørers navn bevaret idet han opkaldte sin eldste søn og, da denne døde spæd, sin nesteldste, født 1833 og død 1835, efter ham: Christian Kahrs Balchen.

Hvad der senere blev af overtoldbetjent Kahrs's søn, er ukendt.

PEDER KLINGENBERG

Assistent.

Peder Michelsen Klingenberg er født 1707, døbt 19 sønd. e. trin. (ca. 23 oktober) i Sogndal i Sogn som søn af Michel Pedersen (Klingenberg), forhen ejer af Midtgaarden i Amla, og hustru Johanne Pedersdatter Tonning.

1700, 17/8, blev der ved eksekution gjort udleg i Michel Pedersens paaboende gaard, Midt-Amla kaldet. Michel Pedersens eldste brorsøn Peder Jensen var «nærmest berettigede til Midt-Amble baade at indløse og bruge og besidde». Han skulde betale for gaarden 269 rd. 1 mk. 15½ sk. Det ses dog ikke, at han den gang har overtat gaarden. Derimod afstaar og skøder Michel Pedersen «Midt-Ambles hovedbøles bruug og besiddelse med saugbruug etc.» til Peder Jensen, «at fratræde førstkommende paaske 1703».

Michel Pedersen maa dog indtil videre være bleven boende i egnen, maaske paa en parcel af Amla-gaarden, idet sønnen som omtalt er døbt i Sogndal. Han maa sikkert ha været ret velstillet, idet han havde arvet ca. 500 rd. efter sin far og hans hustru ligesaa meget efter sin. At de har været regnet blandt honoratiores, kan ses af at sønnen holdtes over daaben af prestefruen, Berethe Margrethe Heiberg.

Imidlertid maa han ha sat arven overstyr, thi 1712 stevnede købmand Fasmer i Bergen ham for en gæld af 12 rd. Men da fogden kom for at skulle pante Michel Pedersen for gælden, var han og hans familie forsvundet, og huset var lukket.

Hvor han da er flyttet hen, vides ikke. Senere dukker han op i Bergen og maa paany være kommen i noksaa gode kaar, idet Hans Egede omtaler sønnen som kommen «af en smuck familie udj Bergen». Sandsynligvis er Egede kommen i forbindelse med denne under sit Bergensophold 1718—21.

Om den unge Klingenbergs barndoms- og ungdomsaar er herudover intet bekendt. Hans færd i Grønland lader dog formode, at han bl. a. har faret tilsøs. 1728 blev han antat blandt de folk, der skulde gøre tjeneste ved den udvidede kolonisation i Grønland, og kom 2den august med fregatten «Morianen» til Godthaab. Under de forvirrede forhold, der i vinteren 1728—29 opstod i den tætpakkede og højst ulige sammensatte skare mennesker i kolonien, gjorde den unge mand sig særdeles fordelagtigt bemærket ved flid, dygtighed og nøgtern optreden. Da koloniassistenten, Jens Hiort Træschow, i vaaren 1729 ved imod autoriteternes ønske at gifte sig med en af de om vinteren afdøde soldaters enke, der havde slet rygte, forspildte sine chancer for at opnaa en mere selvstændig stilling ved stedet, idet «hand icke her kand betrois noget af cargesonen etc. under hænder, hvormed hand stor utroeskab ved saadan lumpen qvinde menniskis tilskyndelse kunde spille», blev han efter eget ønske forsat til Nepisene. I koloniraadets møde 14 maj blev da paa Hans Egedes anbefaling hans post besat med den unge Klingenberg. I sin indberetning af 8 august 1729 til den grønlandske kommission om forholdene ved kolonien meddeler Egede dette med flg. ord: «Udi hans [o: Hiort Træschows] sted har raadet beskicket en person af de andre folck her paa colonien ved nafvn *Peder Klingenberg*, som er af en smuck familie udj Bergen og till assistents tieneste ligesaa beqvem som Iens Hiort etc. Ham jeg allerydmygest vill have de høye herrer recommanderit, at hand maae nyde samme løn som hands formænd nydt haver, som er 50 rdr., hvor imod hand har forsichret all underdanig flittighed og troeskab at beviise.»

Klingenberg gjorde ikke sin protektors forhaabninger til skamme, men røgtede sin tjeneste med megen iver og energi og som regel med stort held.

17 oktober samme høst kom han tilbage fra handelstogt «sønder efter» og fortalte om, at han havde været paa en Grønlanderplads, som hed Tungane, ved Søndre Fiskefjord, hvor han hos de derboende havde observeret en stor mængde ting, som vidnede om, at de havde handlet med Hollenderne. Alene i eet hus havde han talt over et dusin nye messingkjedler, en mængde malede «Rysebacker», tinskaale, brogede skjorter, bukser, trøjer og hatte, ja endog «tekopper og andet smaatøj i mengde». Det hang altsammen rundt om i huset nesten «som i en liden krambod». Derfor havde han hellerikke kunnet «komme til handel» med disse folk, saa meget mere som de paastod, at de hollandske varer var bedre end hans. Imidlertid fik han dog paa denne tur tilforhandlet sig 16 fade spek (32 tdr.). Men paa hjemvejen havde de i haardt vejr og nattemørke været i stor fare, saa at

han selv med folkene under armen havde maattet vade ud i den iskolde sø for at faa baaden halet fri af klipper og skær. Allerede 28 oktober igen «foer assistenten søer efter, paa den store baad, at handle», og 16 november kom han tilbage «og havde faaet baaden fuld af spek». I maj 1730 meldte Grønlenderne, at et skib var set ude tilsøs. Man sendte da Klingenberg og to mand med en jolle ud til udøerne «at ligge, for at passe paa vores forventede fædernelands skib». Trods «ondt væjr og snee-kave» holdt han ud under aaben himmel i 3 dage, men maatte saa vende tilbage med uforrettet sag. Kristi himmelfarts dag samme aar var han ude paa en tur, som nær havde kostet ham livet. Han var med en slup med to mand og ledsaget af en større baad rejst ud til den gamle kolonis plads paa «Haabets ø» for fra det der staaende provianthus at afhente nogle varesorter. Paa hjemvejen, kun en kvart mil fra kolonien, blev de overfaldet af «en hastig og uforvarende rosse eller byje», der stod ud fra land, hvorved sluppen kændrede og den ene matros druknede. Klingenberg og den anden matros blev bjerget i sidste øjeblik og meget forkomne, «saasom de ofte havde været i vandet, idet fartøyet kændrede om fra een side til den anden». Ikke desto mindre gik han straks ud igen med 5 mand for at søge at bjerge sluppen, men «et skrekkeligt Guds væjr af sønden» drev dem langt tilsøs, og de kunde kun med nød og neppe redde sig selv ind til en ø, hvor de heldigvis traf nogle telte, hvis folk tog sig af dem, sterkt forkomne som de var. Først flere dage efter kunde de vende tilbage til kolonien, hvor man havde været i stor frygt for dem og til sidst troet dem omkomne.

En meget drøj og langvarig tur havde Klingenberg om høsten samme aar, idet han tog ud paa handelstogt 2 november, men først kom hjem igen 15 december efter at han og mandskabet «i 6 paa 7de uge havde lidt baade hunger og kulde». Saa var togterne ganske vist ogsaa forbi for vinteren, men 5 april 1731 rejste han igen ud paa foraarstogt sydefter «med den store baad og 2 chalupper». Niels Egede, der fulgte med for at være til hjælp og for at «underviise Grønlænderne», kom hjem efter en halv snes dages forløb med den ene slup, der ikke engang var fuldstøt, fordi Grønlenderne paa de hidtil besøgte pladser havde været syge. Klingenberg, der ikke vilde nøjes med saa magert et udbytte, var rejst videre med de to andre fartøjer. Han kom først tilbage efter 3 ugers forløb og havde været ca. 20 mil mod syd, men saa ogsaa faaet begge baade fuldstøt. —

Paa koloniraadets møde 1 maj besluttedes det at lade Klingenberg fare paa togt nordover og derefter fortsætte til Nepisene for at forhøre sig om tilstanden der. Han drog afsted 4 maj og kom først efter nogle ugers forløb til den nordlige koloni.

Her erfarede han Frederik IV's død, den nye konges beslutning om koloniernes ophævelse og ordren, der kaldte alle hjem fra Grønland. For ham, der havde vænnet sig til og faaet smag for det raske friluftsliv, var det sikkert en tung tidende. Der var imidlertid ikke andet at gøre end at parere ordre, og Klingenberg hjemgik, antagelig med «Morianen», kapt. Mohrsøn, fra Godthaab 24 juli. —

Hans senere skebne er ubekendt.

WILHELM KOREN

Købmand.

Wilhelm Frimann Koren er født den 3die maj 1765 i Bergen som søn af købmand Niels Koren og hustru Christine Theting.

Da det bestemtes, at han skulde studere, sattes han 1786 i huset hos sogneprest Niels Friis paa Hindaraa prestegaard i Nedstrand i Ryfylke, som modtog unge mennesker til information. Her var han i 3 aar, indtil han 1789 sattes i Bergens katedralskole, hvorfra han dimitteredes til Københavns universitet, hvor han 2 maj 1791 tog «examen artium» med karakteren haud illaudabilis.

Om han har tat «anden examen» og er begyndt paa et embeds-studium ved universitetet, kan ikke oplyses. Men der er adskilligt, som tyder paa, at han har læst jus uden dog at ta nogen eksamen.

Hans konnektion med Grønland er let at eftervise. Han var opkaldt efter sogneprest i Manger Wilhelm Frimann (1702—89), der havde fundet sin hustru Mette Carstine Sylow i huset hos dennes bror, sogneprest Sylow i Haus, der havde været missionær i Grønland. Og hans moster, Rebekka Christine Koren, der først døde 1809 som mangeaarig enke efter sogneprest Dithmar Kahrs i Fjelberg, havde været presten Sylows anden hustru. Desuden havde en søn af sogneprest Drejer i Torvastad, der ligeledes havde været Grønlands-missionær, været hans studiefælle alle de 3 aar i Hindaraa prestegaard og i ferierne har han vel været med ham i hans hjem og der hørt fortelle om Grønland.

Formodentlig har han gennem gengivelser af missionærernes oplevelser i det arktiske land faaet interesse for dette, thi han søgte sig ind i kgl. grønlandsk handels tjeneste og blev antat 18 april 1798. Ved sin ankomst til «det nordre inspektorat», hvortil han bestemtes, modtog han 16 august ansettelse ved logen Arveprinsens Ejland eller Klokkerhuk, som den ogsaa kaldtes. Det var af hensyn til hans alder og modenhed, at inspektøren anbragte ham her, hvor den gamle og

nu svagelige købmand Dalager endnu bestyrede handelen og hvalfangsten ved logen, som han selv havde anlagt 1782. Han magtede ikke meget mere, men man vilde nødig afskedige denne veltjente mand, en af handelens eldste pionérer, der havde gjort tjeneste i Grønland siden 1745 og grundlagt flere kolonier og anleg, naar han ikke selv ønskede at entlediges. Men direktionen anbefalede da, at der «skulde sættes en paalidelig handels-assistent an der ved stedet, som kunde gaae kjøbmanden til haande i forretninger og tillige have et vaagent øie med handelens gang; det kom alene an paa, om inspecteuren vidste een, som dertil var kvalificeret».

Det var saaledes ikke nogen let post, Koren gik ind til her. Paa den ene side var det ham, der praktisk talt skulde bestyre stedet, lede handelen baade administrativt og regnskabsmæssigt samt anføre hvalfangsten, og paa hvem hele ansvaret i virkeligheden hvilede. Paa den anden side maatte han ta det mest vidtgaaende hensyn til den gamle og navnlig sørge for, at denne ikke kom til at merke andet, end at det stadig var han, der ledede det hele. Stillingen vanskeliggjordes yderligere derved, at de førende mænd paa pladsen var Dalagers egne sønner, der alt i mange aar havde haft ansettelse blandt logens mandskab, den ene endog som formand for hvalfangsten og med assistentsgage og øvrige kaar, og at desuden hele stedets befolkning gennem de mange aar var bleven sterkt knyttet til Dalager, hvem de saa op til med absolut veneration og betragtede som deres selvfølgelige høvding. Af samme grund havde handelsdirektionen allerede 1796 udtalt til inspektøren, at hvis Dalager vilde lade sig pensionere, maatte han beveges til at fraflytte stedet, «da ellers den superioritet, han har over de indfødte, stedse vilde gjøre stedets tilkommende foresatte afhængig af ham, og hans personlige nærværelse mueligen blive til hinder ved een og anden indførende forbedring». Men samme vanskelighed var jo i virkeligheden i ikke mindre grad tilstede for den, der skulde være hans assistent og paa hans vegne lede bedriften.

Imidlertid viste Koren sig i besiddelse af de egenskaber, der udkrævedes til at klare denne vanskelige stilling. Han kom straks paa en udmerket fod med den gamle, og da denne lukkede sine øjne nytaarsdag 1799 i sit 74de aar, var det i tryk forvisning om, at han overlod sit kære Klokkerhuk i de bedste hænder.

Det var dog ikke meningen at opretholde stedet som selvstændigt anleg efter Dalagers død, og Koren forflyttedes derfor allerede samme aar til assistentsposten i Egedesminde, hvortil han ankom 24 august 1799. Her kom han under den bedste læremester, købmand Myhlenphort, der med stor dygtighed havde drevet kolonien op fra stagna-

tion til noget meget betydeligt, og som i Koren fandt en særdeles lærvillig elev, der straks handlede efter de samme principer som han selv og med hvem han derfor samarbejdede udmerket.

Det blev imidlertid en sørgelig begyndelse, han kom til at gøre i sin virksomhed i Egedesminde, idet distriktet i forsommeren 1800 ramtes af den ulykke, at nogle tilrejsende Grønlendere, der var bleven befængt med kopper gennem klædningsstykker, de havde tilforhandlet sig fra et engelsk hvalfangerskib, bragte sygdommen med sig dertil. Der døde i løbet af den korte tid, kopperne rasede, over 150 mennesker, flere pladser affolkedes helt, og mange steder flygtede befolkningen til andre distrikter ved rygtet om smitsoten.

Det virker derfor temmelig forbavsende, at produkthjemsendingen 1801 desuagtet var ganske anselig, nemlig 119 tønnder sæltran, 272 tønnder haakjerringtran, ca. 10 400 stk. hvalbarder, 9 ræveskind, 1204 sælskind og 3094 pund edderdun. Dette forklares imidlertid ved, at skibene 1800 nesten alle maatte overvintre, saa at det i virkeligheden er to aars produktion, det drejer sig om. Først 1802 og de følgende aar gjorde følgerne af sygdommen sig gældende ved produktionens formindskelse, og hjemsendingen reduceredes meget betydeligt.

Vinteren 1800 til 1801 tilbragte Koren paa øgruppen Hundeejlande i munden af Diskobugt. For at bøde paa det produktions-tab, som maatte blive følgen af koppesygdommens hærgen, sattes nemlig nu al kraft ind paa hvalfangsten, og her var et mangeaarigt hvalfangeranleg under Egedesmindes koloni. 1801 forflyttedes Myhlenphort til Sydgrønland og Koren konstitueredes som købmand i Egedesminde, i hvilken stilling han modtog fast udnevneelse 20 oktober 1802. Nu viste det sig rigtig hvor godt han havde tat ved lære af Myhlenphort, idet han straks traf energiske foranstaltninger i dennes aand for paany at bringe distriktet op. Han anlagde — eller genoptog — i de følgende aar ikke mindre end 6 forskellige pladser hele distriktet rundt, ved hvilke der anbragtes folk af det danske mandskab, der ved at drive isgarntfangst af sæler om vinteren paany drog folk til stederne. Bestræbelserne lykkedes over forventning, 1805 leveredes der f. eks. fra et eneste af disse steder omtrent 300 sælskind af denne fangst. Desuden satte han hvalfangst igang med større kraft og paa flere steder — ligeledes med held; 1805 fangedes der saaledes paa én plads alene 5 hvaler. Han fik tillige tranbrending sat igang i større stil end tidligere ved selve kolonien, hvorved stort tab undgikkes, idet spekket ikke svandt saa meget ved henliggen.

Med missionæren ved stedet, pastor Hartz, samarbejdede Koren paa bedste maade. I anledning af, at der — bl. a. fra Myhlenphort og inspektør Motzfeldt i Godhavn — var fremsat forslag om ved ud-

givelse af passende oversættelser at højne befolkningen kulturelt og moralsk, indsendte Koren 1804 en samling dertil egnede fortællinger og 1806 en ny samling. De kom dog ikke til anvendelse, idet krigen standsede denne som adskillige andre planer i samme retning, men de findes i manuskript i Landsarkivet i Godhavn. Iøvrigt havde han allerede i 1800 indgivet en «afhandling» om hvad der kunde gøres «til forbedringer af Grønlændernes kaar».

I juni maaned 1807 fik Koren besøg af mineralogen Giesecke paa dennes første Nordgrønlands-rejse og modtog ham «sehr freundlich».

Imidlertid havde hans helbred, der ikke var sterkt, lidt endel ved opholdet i Grønland, og han søgte derfor — og fik — tilladelse til hjemrejse 1808. Dette satte krigen dog bom for, idet skibene udeblev. Han havde da allerede afleveret Egedesminde til sin eftermand og opholdt sig ved Godhavn for at afvente skibslejlighed. Her maatte han da blive og fik nu beskæftigelse som fuldmægtig hos inspektøren. For sit arbejde her og for at gaa til haande ved handelen som en slags assistent lønnedes han med et honorar paa 150 rd. aarlig. Iøvrigt var Koren udset til lærer ved den paatenkte læreanstalt i Godhavn, som ikke blev til noget paa grund af krigen.

Sent paa sommeren 1809 kom det fragtede skib «Diana», som havde taget ladning ind i Archangelsk til Godhavn, med forsyning til Nordgrønland. Med dette hjemgik Koren. Skibet opbragtes ved Norges kyst af engelske kapere og førtes til England. Han og kaptejnen blev dog her frigit.

Siden rejste Koren til København, hvor han 1810 blev volontør og 21/8 1813 kopist i matrikelkontoret. 29 august 1827 tog han afsked med pension paa grund af bryst- og øjensvaghed. 1830 lejede han sig ind som pensionær paa herregaarden Trudsholm vest for Roskilde. Her døde han ugift 24 maj 1849. Han efterlod sig omtrent 6000 rdlr.

THOMAS GEORG KROGH

Købmand.

Thomas Georg Krogh er født den 22de oktober 1771 i Davik som søn af adjungeret og succederende prest Jens Andreas Krogh (1740—83) og hustru Birgitte Margrethe Heiberg (1744—98). Nordlands første biskop, Mathias Bonsach Krogh, var hans fars fetter, og baade paa fedrene og mødrene side var han af gammel presteslegt.

Familien, der hurtig øgedes — foreldrene var bleven gift 1769 og Thomas Georg var allerede deres andet barn, de fik ialt 10 — sad i meget smaa kaar hele den tid, den var i Davik. Faren afløste først sin far som virkelig sogneprest 1774; samtidig blev han ganske vist provst for Nordfjords provsti, men den indtegt, som kan ha været forbundet hermed, og mere til medgik til at pensionere den fratraadte emeritus. Børnene blev derfor opdragede i den strengeste nøjsomhed. Faren, der var en lærd og dygtig mand — 1773 blev han magister — underviste dem selv, indtil han 1780 blev forflyttet til Nykirken i Bergen. Her blev den senere kendte publicist Peter Andreas Heiberg huslærer for dem.

Imidlertid døde faren allerede da den eldste søn var 13 aar, og moren blev derved som enke med mange børn meget vanskeligt stillet og vilde overhovedet ikke ha kunnet klare sig, dersom ikke Bergens borgere havde taget sig kærligt af børnene. Sønnerne sattes i byens katedralskole, hvorfra flere af dem dimitteredes til Københavns universitet. Her absolverede Thomas Georg «examen artium» 8 november 1792 med karakteren *haud illaudabilis* og valgte til privatpræceptor juridisk professor B. G. von Obelitz (1728—1807).

Men medens flere af sønnerne fortsatte ad den studerende vej, gjorde Thomas Georg det ikke, formodentlig af den grund, at han som student med anden karakter ikke kunde ha megen udsigt til at opnaa stipendier. Han maatte da se sig om efter en anden levevej.

Hans konnektion med Grønland er ikke vanskelig at eftervise.

To sønner af presten Heiberg i Strandebarm, som var hans mors tre-menning, havde allerede poster som assistenter ved handelen, en tredje blev det samtidig med ham, og — hvad der maaske tillige kan ha haft betydning med hensyn til selve hans antagelse i handelens tjeneste — hans afdøde far var fetter til den højt ansete første Nordgrønlandsinspektør, nu lagmand i Oplandene Joh. Fred. Schwabe.

Krogh kom da ind paa handelens kontor i København og udsendtes til Grønland 1794 med bestemmelse til «det søndre inspektorat». Efter sin ankomst til landet anbragtes han først som assistent i Frederikshaab, hvilken stilling han tiltraadte 20 august. Her var han kun kort; allerede aaret efter forflyttedes han til Holsteinsborg, hvortil han ankom allerede 29 juni 1795. Med undtagelse af aaret 1799—1800, da han midlertidig fungerede som «oberassistent» i residensstaden Godthaab, blev nu dette distrikt skuepladsen for hele hans grønlandske løbebane.

Her kom han ind i en rigtig «familierede», idet hans slegtninge, de tre brødre Heiberg, var knyttet til Holsteinsborgs distrikt saagodt-som hele den tid han var her, og oftest alle tre samtidig. Om dette just altid har været lige behageligt, turde dog sikkert være et stort spørgsmaal. I hvert fald var det navnlig erfaringer fra Holsteinsborg, der foranledigede følgende udtalelse af inspektør Bull i en skrivelse til direktionen: «Kjøbmændene, som ikke ville viide af foresatte at sige, byde dog med myndighed over »*min assistent!*«, som om denne var ingen ting —» og iøvrigt er det en kendsgerning, at købmand Edv. Christie Heiberg havde ry paa sig for at være saavel hovmodig og selvraadig som lunefuld og uberegnelig, ikke blot nedadtil, men ogsaa opadtil. I saa henseende har det maaske været til held for Krogh, at han ikke var sensibel, men robust nok til at holde «familien» stangen. I hvert fald erklærer inspektør Bull om ham, at han «forstaaer til fuldkommenhed at sætte rænker mod rænker».

Under sit ophold ved Holsteinsborg var Krogh med paa den berømte uheldige lysttur, som købmanden og missionæren foretog i april maaned 1797 ud til et forbipasserende engelsk hvalfangerskib, hvor de ved opkommende uvejr blev afskaaret fra at vende tilbage og maatte følge med til Nordgrønland, hvorfra de først kom hjem efter nesten 3 ugers fravær — til stor forbavselse for alle ved Holsteinsborg, hvor man havde troet dem omkomne.

Omtrent en mil indenfor Holsteinsborg laa handels- og hvalfangerslogen «Kikortursok» (Qerrortussoq ☉: stedet med de mange stenurer). Det var et produktivt anleg, naar det slog ind med god hvalfangst, hvilket det ikke sjældent gjorde. Men beliggenheden var uheldig, i en snever og skummel dalsenkning eller rettere klippepalte lige ud mod

havet, der i uroligt vejr altid kom i sterkt oprør paa denne kyst og slog skumsprøjt højt over husene. Her residerede Krogh under vacance som konstitueret overassistent fra 1 juli til 18 oktober 1796, da han afløstes af Christen Heiberg, ved hvis død 30 maj 1800 han atter overtog stedet. Men dette ramtes nu af en forfærdelig ulykke, idet en i august maaned samme aar udbrudt koppeepidemi saagodt-som fuldstendig raserede befolkningen i løbet af faa maaneder. De faa tiloversblevne flyttede sommeren efter til Holsteinsborg, og «Kikortursok gienkendes nu kun af navnet».

Da Kroghs funktion ved logen saaledes hørte op af sig selv og købmand Heiberg samtidig forflyttedes til Nordgrønland, ventede han at faa udnevneelse som hans efterfølger ved kolonien Holsteinsborg, men inspektør Bull nøjedes med at konstituere ham, idet han vidste, at Myhlenphort i Egedesminde allerede aaret forud havde faaet tilbud om at overta Holsteinsborg, hvis «forviklede forhold» trengte til en kyndig og energisk bestyrer. Derover blev Krogh imidlertid saa fornermet, at han omgaaende skrev til inspektoratet og forlangte sin afsked af handelens tjeneste. Den bevilgedes ham, og 23 september 1801 afleverede han kolonien til Myhlenphort og hjemrejste med skibet «Diskofjorden», der først afgik fra Holsteinsborg 29 oktober.

Skibet forsvandt imidlertid totalt med mand og mus under den ualmindelig sene hjemrejse, dog neppe, som man snarest vilde vente, i Davisstrædet, men sandsynligvis i Atlanterhavet vest for Færøerne, idet der her i løbet af vinteren inddrev en del vraggoods, som skønnedes at stamme fra dette skibs forlis.

For Kroghs vedkommende blev sagen imidlertid tragisk derved, at handelsdirektionen, som ikke havde faaet nogen efterretning hverken om Myhlenphorts endelige beslutning om at ville overta Holsteinsborg eller om skibet, som man mente i god behold i vinterleje i Grønland, ved skrivelse af 1 april 1802 intetanende tildelte ham den købmandspost, hvis ikke-opnaaelse var aarsagen til hans ansøgning om afsked og hans desperate hjemrejse paa saa sen en aarstid. —

Krogh hørte til dem, der i aaret 1800 paa opfordring indgav en «afhandling» til handelsdirektionen angaaende «hvad der kan være at gjøre til forbedringer af Grønlændernes kaar».

JACOB PETER LANGE

Kateket og assistent.

Jacob Peter Lange er født 1749 i Christiansund (døbt 22 oktober i Kvernes kirke) som søn af byfoged og sorenskriver Laurs Pederssøn Lange (1702—57) og Riise (Iverisse) Margrethe Schultz (1723—66). Han var saaledes farbror til professor juris Lorentz Lange ved Christiania universitet. Sin første undervisning fik han i hjemmet. Men da han var 8 aar gammel, døde faren, og moren stod ene med 6 børn. Rimeligvis er da flere af disse, bl. a. denne søn, bleven optaget paa vajsenhuset i København. Her mødte han sin skebne.

Paa missionskollegiets forhandlingsmøde 18 oktober 1763 meddelte Paul Egede, at «den ældste af de grønlandske seminarister», hvis tur det var til foraaret at gaa til Grønland, nemlig «Hr. Suerderup», tilbød at overbringe med sig et ungt menneske, 13 aar gammel, af sin slegt, hvis han maatte faa kateketløn og kost til ham i Grønland. Saa haabede han i løbet af 4 aar at kunne «dimittere ham til academiet», saa at han efter endt theologisk studium kunde gaa ud igen som missionær. Han vilde da være kyndig i sproget, saa der vilde kunne «ventes større nytte» af ham end ellers af ny opkomne missionærer. Kollegiet tog mod tilbudet.

Det er Jacob Peter Lange, talen her er om, og hans «slægtskab» med Sverdrup bestod i, at dennes bror Jacob Peter Sverdrup, proprietær til Lauga i Nærøysund, var gift med Hilleborg Margrethe Schultz, søster til den unge Langes mor.

I begyndelsen af maj 1764 drog han da i følge med missionær Jørgen Sverdrup med skibet «St. Peder» til Jakobshavn og fik til brug paa overrejsen «en klædes-surtout», som en ung vajsenhuselev, der et par aar tidligere var sendt til Grønland som kateketlærling, havde benyttet paa *sin* overrejse, men hjemsendt som unyttig i Grønland, og som missionskollegiet havde afkøbt ham for 4 rigsdaler.

Efter ankomsten til Jakobshavn opdagede Sverdrup snart, at omgangstonen mellem det europæiske «gemene mandskab», d. v. s. haandverkere, matroser og «arbejdskarle», ved kolonien var ualmindelig styg og raa, og at de, naar de ikke bestandig holdtes under streng opsig, førte et vildt og forargeligt liv. Og da det ellers som regel var denne klasse mennesker, kateketerne i Grønland dengang var henvist til som omgangsfæller, maatte Sverdrup fra første færd tage fast haand i hanke med sin elev og myndling og vogte nøje paa ham, «for at han ikke skal forderves ved omgang med matroserne, paa det han kan blive engang i tiden en duelig missionaire». Dette kunde han saa meget lettere, som den unge Lange boede i hus med ham. I Sverdrups instruks hed det: «i særdeleshed paalægges ham, saalænge han er i Jakobshavn, hvor der er saa knap rum og leylighed, at have og beholde det unge menneske, som han overbringer med sig for at præpareres til catechet-embedet, i værelse hos sig selv, uden at begiære noget à parte sted for ham». Og skønt missionæren i Jakobshavn ikke, som det ellers oftest var tilfældet, havde bolig i det fælles «kolonihus», men i et særskilt lille «missionshus», der laa afsides et godt stykke borte fra de andre huse og altsaa i den henseende godt egnet til at holde den unge mand afsondret fra mandskabet, maatte Lange bogstavelig «bo i værelse» med Sverdrup hele sin tid i Jakobshavn, thi skønt der i missionshuset fandtes et lille «kateketkammer», var dette ved deres ankomst ubeboeligt paa grund af slet vedligeholdelse, og saaledes var det endnu 1772. Lange levede altsaa hele tiden daglig nær sammen med Sverdrup og har rimeligvis, da denne blev gift, haft sit sovested i køkkenet. Derimod vedblev han at spise ved hans bord.

Oprindelig sørgede Sverdrup ogsaa for kost, klær og alle andre fornødheder til ham. Hertil havde kollegiet bevilget 40 rd. aarlig i to aar; efter den tid mentes det, at den unge mand ved at gøre katekettjeneste i menigheden selv kunde fortjene kost og løn.

Lange lærte hurtig at tale grønlandsk. Han kunde ogsaa «leve blandt Grønlenderne og til nød finde sig i deres kost». 21 juni 1767 konfirmerede Sverdrup ham og overlod ham derefter «selv at styre sine sager». Han ansatte ham tillige som virkelig «kateket», d. v. s. lærer og missionsmedhjælper, og bad kollegiet om at maatte beholde ham i selve Jakobshavn, da han «nu kan begynde at gjøre tjeneste». Dette billigedes af kollegiet, og Lange blev til stor hjælp for Sverdrup under det ved den da begyndende vekkelse sterkt forøgede menigheds- og missionsarbejde.

Derimod gik det ikke saa godt med studierne. Dels havde Lange selv ingen rigtig lyst dertil, rimeligvis hellerikke evner. Og dels fik

Sverdrup saa mange vanskeligheder at staa i og saa meget arbejde at gøre, at tiden til at undervise den unge mand blev knap. Han udtalte derfor til kollegiet, at hvis dette skulde mene, at det blev for langvarigt, og at han derfor maatte blive kun catechete», saa ønskede han hellere af hensyn til ynglingen selv, at han maatte blive kaldt hjem og «sat til noget andet», og i saa fald tilbød han — «som den egentlige aarsage til drengens antagelse» — at godtgøre kollegiet dets udleg for ham med 20 rd. aarlig «indtil den heele summa er betalt».

Sverdrups ønske er let forstaaeligt. En europeisk katekets lod i Grønland dengang var ikke misundelsesværdig. Deres stilling var meget underordnet, deres løn ubetydelig og deres anseelse blandt landsmændene ringe. Derfor søgte de fleste — og de dygtigste — af dem snarest muligt over i handelens tjeneste. Missionær Thrane siger herom (1756): «man maae ellers holde dem tilgode, naar de synes bedre om at tiene ved handelen end missionen, thi en *catechet* har 1: et suurt og langt arbejde, at han lige fra Michelsdag indtil sidst i april dagligen maae være bunden. En *assistent* derimod haver netto hver 14de dag alleene at veje proviant ud til folkene, haver den heele tiid af aaret til egen frihed, undtagen en gandske kort tiid af foraaret ungefær fra medio v: ultimo maj, da handelen først gaaer saa meget for sig, at en assistents tjeneste undertiiden er fornøden indtil skib igien afgaaer. 2: En *assistent* haver samme forplejning, samme portion af specerier som købmand og missionaire. *Catecheten* derimod bliver provianteret ligesom matroserne. Ja, den liderligste matros tør ofte i høy grad moqvære sig over en skickelig catechet, og sige i en spidsk tone: du faar din føde af naade og barmhiertighed, men ieg fortiener den som en brav karl. Hvad har du i løn? ligesom du er karl til faaer du og løn :/: især de unge :/: gaae du hen at sluddre for dine Grønlandere, du duer icke til andet &c: ja ieg vil forbigaae de grovheder, som en blyfærdig kan undsee sig ved. Saadanne stød ere icke saa ringe fristelser for unge mennsker, der endnu icke ere hærdede med fornøden taalmodighed; Det er og i sig selv eget, at en duelig *catechet*, som er betroet et helligt og derhos strengt arbejde, icke i mindste skal holdes liige med en *assistent*, som haver ey andet at bestille for den meeste tiid, end hvad et barn af 10 à 12 aar kand udrette.» Denne skildring er sikkert paalidelig. Den støttes af lignende udtalelser baade fra kateketerne selv og fra anden side. Man kan derfor ikke undres over Sverdrups betenkeligheder, omend han selv bevidner, at Lange ved sine personlige egen-skaber har sat sig i et andet forhold til mandskabet end det efter ovenstaaende skildring sedvanlige, idet han skriver til kollegiet, at

den unge mand «ved sin nærværelse har hindret, at der gik ubluehed og uforskammetheder i svang i alt for høy grad».

Kollegiet vilde dog ikke gaa ind paa Sverdrups forslag angaaende Langes hjemkaldelse, og denne blev da i sin stilling, samtidig med at han fremdeles undervistes med det maal for øje engang at blive missionær. Han tabte dog selv lysten dertil. Hvis han nogensinde virkelig har haft den, har nok de vanskeligheder og den modstand, Sverdrup mødte under sin virksomhet i disse aar, taget modet fra ham. 1769 erklærede han at ville «quittere landet». Sverdrup søgte at ombestemme ham, da han nu i høj grad behøvede hans værdifulde hjælp og vilde savne ham meget. Han tilbød endog at give ham et løntilleg «af sit eget». Lange vilde dog ikke blive. Han erklærede, at han «formedelst de mange dermed forekommende vanskeligheder» ikke kunde «forrette sit embede med rolig samvittighed». Desuden var hans helbred vaklende. Han forlod da Jakobshavn 1770 og rejste til København.

Hans formynder søgte paa alle maader at jevne vejen for ham. Han bad missionskollegiet skaffe ham en ansettelse i Norge, da han dog «under de usleste vilkor» havde holdt ud i den tid, der foreskrives i oktroyen for at opnaa befordring. Dette var 4 à 6 aar. Han medgav ham ogsaa selv den allerbedste anbefaling: «Lange har vist sig som min troe med-arbeyder ved fliid og nidkiærhed i at udbrede Guds ære, samt prydet lærdommen med levnets ustraffelighed.»

Missionskollegiet stillede sig meget smaaligt; det vilde ikke engang gi ham tilsagn om anbefaling til befordring. Men Lange havde heller ingen ro paa sig i Danmark. Grønland drog ogsaa ham for sterkt. Allerede samme høst, som han var kommen hjem om sommeren, bad han kollegiet hjælpe sig til en plads som handelsassistent i Ritenbenk og tilbød tillige at virke der som kateket. Da dette ikke lykkedes, tilbød han at gaa op igjen som kateket alene for 5—6 aar mod at faa sit eget værelse og tilsagn om befordring ved hjemkomsten. Paul Egede vilde haft ham til Ritenbenk, hvor han kunde virke under Sverdrups tilsyn. Det blev imidlertid Umánaq, han kom til, da hans tjeneste der var mere nødvendig, idet der netop skulde udsendes en ny missionær dertil. Han ankom til Umánaq 24 august 1771 og fik straks udleveret materialier til at bygge sig et dansk-grønlandsk hus, da der ikke mentes at kunne skaffes ham plads i kolonivaaning. Da hans helbred vedblev at gøre knuder, maatte han imidlertid allerede aaret efter ansøge om enten at faa et «huusværelse», idet han ikke kunde taale at bo i sit hjemmelavede hus, eller i modsat fald at komme hjem. Da han ikke kunde opnaa sit ønske om værelse i kolonihuset, rejste han tilbage til København

1773. Her blev han snart friskere, og allerede paa kollegiets forhandlingsmøde 22 marts 1774 foreslog Paul Egede ham paany til kateket, da hans «lyst til Grønland» bestandig er lige stor og «siden han dog her ikke veed, hvorledes han skal finde sit brød».

Denne gang fik han posten som kateket i Frederikshaab. Hertil foreslog Paul Egede ham «for at være Hr. Myhlenphort behiælpelig, eftersom hertil begiæres en catechete; og er denne [o: Myhlenphort] vanskelig i omgang, som der siges, saa er den anden igien from og føyelig og altsaa bedst skikket til dette sted». Rimeligvis spillede det ogsaa en rolle i denne bestemmelse, at man mente, hans helbred bedre taalte opholdet i Syd- end i Nordgrønland med den lange mørketid. Missionæren i Umánaq havde nemlig samtidig med at give ham det bedste skudsmaal for hans tjeneste i menigheden udtalt, at han var «af slet helbred og meget beladt med tungsindighed».

Imidlertid havde viceprovsten i Sydgrønland bestemt en af de i landet værende kateketer til stillingen i Frederikshaab, og da der til den aaret forud nyoprettede sydligste koloni Julianehaab tiltrengtes en handelsassistent, fik Lange denne post og opnaaede saaledes omsider sit ønske om at komme i handelens tjeneste. At netop han valgtes til denne plads, og missionskollegiet, i hvis tjeneste han stod, gav sit minde hertil, havde dog tillige en anden aarsag, idet det var hensigten, at han skulde staa den nyudnevnte første missionær i Julianehaab bi med raad og daad og sproglig hjælp. Missionæren naaede dog ikke sit bestemmelsessted, men skal være død eller forulykket paa oprejsen, hvilket dog vistnok ikke er tilfældet¹. Lange virkede da, indtil der i 1779 paany opsendtes en missionær, tillige forberedende i missionens tjeneste. Hans helbred var vedblivende ikke godt. Især led han hver vinter meget af skørbug, ligesom de især tidligt paa foråret og sent paa høsten strabadserende handelstogter medtog ham sterkt.

Lange døde ugift i Julianehaab 2den maj 1784. Mellem hans efterladenskaber fandtes «en ikke ubetydelig deel ræveskind», hvilket paadrog ham i hans grav en maaske uberettiget mistanke for ulovlig

¹ «Julianehaabs første missionær» kaldes R. Berg og er vistnok identisk med *Richardt Berg*, f. 1732 i København, student 1755 fra Frederiksborg, skolelærer i Kbh., 6/3 1767 sogneprest til Loppa i Finnmark, 11/11 1773 til Avaldsnes paa Karmøy, 31/7 1776 til Hosanger, trak sig tilbage 1785 med 100 rd. pension af kaldet, død 18/9 1786 i Kbh. Han blev 12/9 1770 gift i Kbh. med *Anne Helene Holck*, f. 1744, dt. af spr. til Ørlandet Ejler Peter Holck og Zephora Friis. Da deres datter Elen Cathrine Berg blev døbt i København 29/10 1773, kaldes faren «*præst i Grønland*» — og maa rimeligvis ha været antaget af missionskollegiet til Julianehaab, men maa ha opgivet det for Avaldsnes. I Finnmark kom han i stor gæld til handelskompagniet. Maaske ligger her grunden til at han har søgt til Grønland.

handel med monopolvarer. Det *kan* jo ha været skind af dyr, han selv har fanget men endnu ikke indleveret paa handelen.

Imidlertid var det ikke noget ringe bo, han efterlod sig. 11 august 1785 blev i Københavns skiftekommission fremlagt skrivelse fra kgl. grønlandske handel med afregning for assistent *Jacob Peter Lange*, ifølge hvilken der tilkom hans bo 589 rd. 3 mk. 12 sk. Dagen efter holdtes session i boet, hvor da mødte Hr. Friderich Carl Lange, kapellan til Vang, og angav at være helbror af afdøde, som foruden ham efterlader 3 helsøstre, nemlig Sophia Dorothea, gift med købmand Frederik Ross i Christiansund, Martha Susanna og Johanne Margrethe, begge ugifte og ligeledes boende i Christiansund.

Boets kapital blev derefter — med fradrag af «recognition» for den skete forretning, 3 rd., og «forløvspenge» (∴ afgift der svaredes af arvinger, som førte dem tilfaldne arvemidler ud af den jurisdiktion, hvori arven var falden), 4 rd. — udbetalt broren til videre besørgelse og deling mellem arvingene.

ERIK LARSEN

Styrmand.

Erik Larsen blev ifølge skrivelse af 11 april 1722 fra direktørerne for Bergenskompagniet til «raadet i Grønland» antaget sammen med 7 matroser «for at gjøre assistentz i fald nogen af Eders hafvende folck des imidlertid ved døden motte vere afgangen». De 7 matroser skulde blive i landet, medens «styresmanden *Erich Larsen* er antagit at komme strax hiemb igjen». Meningen var at han skulde indtrede i nummer som styrmand enten paa det ved «Haabets colonie» overvintrende skib «Haabet» eller paa det skib, hvormed han gik til Grønland, saafremt en af de overvintrende skibsofficerer «ved døden skulde være afgangen».

Styrmand Larsen afgik til Grønland med skipper Ebbe Mitzell med en fragtet hukkert, for hvilken der i fragt betaltes 907 rd. 3 mk. 13 sk. De fulgtes med et andet skib under skipper Claus Hartzens anførsel og fik under opsejlingen gennem Davisstrædet taaget og usigtbart vejr, hvorfor de forfejlede kolonien og endte i en havn nogle mil nordligere, hvor de maatte ligge vejrfast over en uge, fordi det ene skib ved indsejlingen havde stødt kølen og skipperen derfor ikke turde gaa ud igen før vejret klarede op. De kom derfor først til kolonien henimod midten af juni — lige tidsnok til at hindre at Hans Egede med hele besætningen gik hjem med «Haabet» af frygt for, at der intet skib skulde komme.

Nu sejlede «Haabet» 21 juni tilbage til Bergen, medens de to nyankomne skibe blev liggende nogen uger, i hvilket tidsrum der lossedes og ladedes samt foretoges rekognosceringsudflugter til omegnen, bl. a. til «Prestefjorden» et par mil sydfor kolonien for at undersøge en plads, Hans Egede havde udset til at «oprette os der een bestandig colonie».

18 juli afsejlede Mitzells skib fra kolonien som det sidste for dette aar. Larsen fik ved hjemkomsten til Bergen udbetalt «tilgode havende maanedes penge» med 14 rd. —

1723 engageredes Larsen paany af kompagniet for at gaa til Grønland med skipper Berendt Hansen Wegner, førende skibet «Fridericus Quartus», der skulde overvintre ved «Haabets colonie» for næste foraar at gaa paa hvalfangst nordefter i Davisstrædet. Hans maanedsløn fastsattes til 10 rd. og 20 maj fik han udbetalt «2de maaneders penge for udgaaende». I skipperens instruks fastsattes det at Larsen skulde være medlem af skibsraadet, ligesom han i skrivelse til «raadet i Grønland» af 7 juni beskikkedes til medlem af dette og skulde «spise ved raadets bord» i kolonien.

30 juli 1723 ankrede «Fridericus Quartus» paa «Haabets havn» og nu fik Larsen uventet travlt. Fra missionskollegiet og Bergenskompagniets direktører var nemlig det ønske blevet udtalt, at Hans Egede vilde paata sig «recognoscering» sydover efter «Grønlands Øster-Bygd og de forfaldne coloniers beskaffenhed der sammesteds», hvortil han kunde «ud commandere noget mandskab», og han besluttede sig nu til at udføre dette hverv endnu samme sommer.

Allerede 9 august rejste Egede fra «Haabets colonie» med «styrmand *Erich Larsøn* og 2de chaluper folck». I kortere og længere dagsrejser drog de sydefter helt ned i det nuværende Julianehaabs distrikt til den store ø Sermersôq, hvis sydspids de rundede, hvorefter de satte kursen nordover igen og naaede tilbage til kolonien 14 september «seent paa aftenen». De var inde i fjordene og undersøgte en mængde ruingrupper fra den middelalderiske bebyggelse, kortla kysten i store trek og fandt bl. a. ud af, at de saakaldte «Frobisser sund» og «Bear sund», der skulde føre gennem Grønland over til østkysten, ikke eksisterede, samt konstaterede at befolkningen i «Syden» var «temmelig smukke og hvide og af humør sær fromme og lystige». Erik Larsen affattede en journal over denne rejse, som endnu findes bevaret i forskellige afskrifter; den er næsten konform med Hans Egedes beretning i hans «Relation» for 1723 og ligger vel til grund for denne.

Efter hjemkomsten til Bergen fik han 12 september 1724 udbetalt restgage med 96 rd. 4 mk. 14 sk. —

1725 var Erik Larsen for sidste gang i Grønland som styrmand paa «Hucherten Jomfrue Egte Sophie», ført af skipper Hans Fæster, og havde for denne rejse 14 rd. i maanedlig løn. Ved hjemkomsten fik han udbetalt rest paa tilgodehavende med 56 rd. —

Erik Larsen døde i Bergen, sandsynligvis før 1729. Han var 6

april 1722 i Nykirken bleven viet til *Wibeche Christine Martens*, født 1699 (døbt 20 januar i Bergens Korskirke), datter af Ludvig Martens og hustru Helvig Mortensdatter Bang. Efter Larsens død blev hun anden gang gift med Christopher Olsen Nibe, der var gaardbruger og handelsmand paa Svandø i Sunnfjord. Her døde hun 1742.

Styrmand Larsen efterlod to sønner, *Ludvig Eriksen* (ca. 1722—79), der antog morens familienavn Martens, og *Lars Eriksen* (1725—ca. 1742).

RUDOLPH FRIDERICH LASSEN

Missionær.

Rudolph Friderich Lassen er født den 10de august 1760¹ i Bosekop i Alta² som søn af købmand Jens Lassen og hustru Karen Fester (levede 1787). Ved hans daab 14 aug. var følgende faddere: Hr. Otto Molde, Hr. sorenskriver Hans Paus, Sr. Samuel Bugge, Madam Banke og Giedske Lohusen.

I sit «vita» sier han, at faren «maatte [necesse habuit] efter endel aars forløb søge København tilsøs [mare transfretans]. Om der har foreligget nogen sygdoms- eller anden tvingende aarsag, som udtrykket kunde lade formode, kan ikke oplyses. Men det maa være sket, da sønnen var ganske lille, og faren har i hvert fald tat afsked som Finnmarkskøbmand og bosat sig i København. 5 nov. 1763 tilskriver nemlig handelskompagniet kammerkollegiet i svar paa dettes skrivelse «af 29de passato», at man vel ikke har noget imod at antage *Jens Lassen* til ober-købmand ved Island», dog vilde det maaske hverken være ham selv eller handelen til nogen fordel, om han blev «employeret ved saa stor en handel som Stickleholm» (Stykkisholm). Men man vil «see hannem placeret» ved en saavel for ham som for handelen bekvemmere havn, «paa det det Høyl: Cammer Collegii hannem giordte løfte kand vorde opfyldt».

Til at begynde med var han blot «farende kjøbmand» paa Island, d. v. s. skulde følge med skibene frem og tilbage, mens familien boede i København. Men 1765 blev han «ober-kjøbmand paa Ørebachks [ø: Eyrarbakki] havn i Island» med 300 rd. i aarlig løn og 100 rd. i kostpenge. Samme aar blev sønnen Jens (født før Finnmarkstiden ca. 1750) «dreng» og 1768 «arbeyskarl» sammesteds, og 1767 fik kjøbmanden lov til at «antage sin yngre søn Hans Gregorius Lassen» (døbt Kristi himmelfartsdag 1756 i Alta) til «krambods-dreng» med

¹ I sit «vita» opgiver han selv 12 aug. 1761.

² «in Finnomarchia maxime boreali Norvegicæ parti», hedder det i vita'et.

50 rd. aarlig løn. 1769 blev han «entlediget for derefter at være fahrende kjøbmand paa Budenstads havn». Neste sommer beordredes han til Glückstadt «for at see compagniets beste i henseende til platfisk ladningens udlosning». Mens han opholdt sig der, fik han brev fra kompagniet, dateret 1 september 1770. Men kort efter sin tilbagekomst faldt han overbord fra en baad og druknede. I oktober 1771 kom der fra Island til hans søn Clement (Michael) Lassen (døbt 19 s. e. trin. 1752 i Alta), der samme sommer var bleven student, nogle fiske- og skindvarer, som kompagniet ikke vilde udlevere, idet man hævdede, at han ikke kunde regnes for «islandsk student»¹, da han ikke var født i Island, men hans far havde været farende kjøbmand i kompagniets tjeneste «og alene nogle faa aar efterlagt der i landet, i hvilken tiid han lod sin søn komme i den latinske skole», og desuden «nyder hans moder aarlig pension af compagniet, saavel til hans som de øvrige hendes børns hielp og understyttelse». Sagen forfulgtes imidlertid, og 26 november gav kompagniet køb og erklærede, at «da baade det norske cammer og universitetet er af den meening, at Clemens Lassen som islandsk student kand være at ansee, saa faaer man for denne gang lade de til ham sendte vahre fra Island udlevere, hellere end at det skulde behøves for saa ringe een tings skyld at søge kongel: mayestæts decision».

Rudolph Friderich, der var det yngste af børnene, blev 1772 sat i Metropolitanskolen i København, optoges i 2 klasse, hvor han et aar undervistes af «dominus Korn», derefter i 3 klasse hos «dominus Hansen», ligeledes et aar, og endelig i 4 klasse, hvor han igen fik Korn til lærer. Men kort tid efter maatte moren «paa grund af fattigdom» flytte fra hovedstaden. Hun bosatte sig i Roskilde, hvor sønnen derefter gik i katedralskolen nesten to aar. Da besluttede moren, rimeligvis for at kvalificere ham til de for islandske studenter forbeholdne privilegier, deriblandt Regensen, at sende ham til Island, hvor han i 4 aar frekventerede Skálholt skole under rektor, magister Bjarni Jónsson. Denne dimitterede ham 1778, men først 20 januar 1780 tog han «examen artium» ved Københavns universitet. Han erholdt karakteren haud illaudabilis og fik til privatpræceptor professor Riisbrigh. Samme aar tog han «anden examen», ligeledes med haud illaudabilis, og gav sig derpaa i kast med at studere theologi. Efter at ha «hørt forskellige kollegier» indstillede han sig 11 april 1782 til attestats, som han bestod med haud illaudabilis. 1784 blev han antaget som alumnus paa «det grønlandske seminarium» og holdt samme aar dimissprædiken for professor Janson, der bedømte præstationen til laudabilis.

¹ Disse havde privilegium paa at faa saadanne varer tilsendt udenom monopolet.

28 marts 1787 ordineredes han af biskop Balle i Frue kirke sammen med en anden Grønlandsmissionær, Fred. Chr. From (1760—1823). Dagen efter indskrev han i bispeprotokollen sit «vita», som han slutter med det løfte «at ville stræbe efter at udføre sit hellige hverv ved Guds naade paa rette maade». Den kongelige udnevnelser til missionær i Upernavik fik han derimod først 30 marts, og dagen efter holdt han i København bryllup med sin forlovede — en barnsdomsinklination — *Charlotte Thura*, født 1763 (døbt 10 marts) i Roskilde som datter af glarmester og bedemand Terkil Hansen Thura og hustru Susanne Cathrine Hansdatter Guldberg.

En maanedstid efter drog det unge par til Grønland.

Da missionær Lassen i juli maaned kom til sit bestemmelsessted Upernavik og blev indsat i embedet af sin formand, Islenderen Ólafur Gunnlaugsen Dahl, forefandt han en menighed paa ca. 70 døbte medlemmer foruden endel katekumener. Hans treaarige studium hjemme af det grønlandske sprog bevirkede, at han med det samme kunde gøre sig nogenlunde forstaaelig for befolkningen, og den energi, hvormed han optog missionsgerningen, gjorde ham hurtig dygtigere, saa at han naaede at udrette ikke saa lidt i den korte tid han var der.

Missionsboligen i Upernavik var et bindingsværkshus, bestaaende af køkken, stue og kammer. Men det var utæt og tilsidst ubeboeligt. Allerede Dahl havde de sidste vintre, han var der, maattet flytte i grønlandsk hus, og Lassen maatte gøre det samme straks fra først af. Der var bevilget en ny bolig, som dog ikke var stor, kun 9½ alen lang og 8½ alen bred, men da det var et stokværkshus, vilde det blive meget bedre og lunere end det gamle. Materialerne dertil opsendtes allerede samme aar, som Lassen kom, fra Diskobugten, hvortil de faa aar iforvejen var udsendt for at skulle benyttes til et hvalfangerhus, som imidlertid aldrig blev opført. De var saaledes tørre og gode, da de havde ligget godt oplagrede. Men huset blev ikke færdigt før i vaaren 1789, og samme aar blev Lassen forflyttet. Han kom altsaa saagodtsom ikke til at nyde gavn af sit nye hus.

Den daarlige bolig og det haarde klima medtog Lassens helbred sterkt allerede den første vinter. Han søgte derfor forflyttelse til mildere egne, idet han tillige beklagede sig over sin trods fremgangen stadig mangelfulde sprogkundskab, der la ham hindringer i vejen for hans missionerende gerning blandt hedningerne, som jo endnu var langt i flertal i distriktets befolkning, og slog til lyd for, at en saadan opgave som missionen ved Upernavik ikke burde betros en nybegynder: «hvad vilde ikke en mand som proust Sverdrup kunne udrette her, og her er det, at saadan en mand behøves, da de fleeste af Grøn-

lænderne her ere af en slet gemyts beskaffenhed». Samtidig skrev han til provsten om i det minste at skaffe ham en god kateket til hjælp. Han fik ogsaa en saadan fra Sverdrups egen lærerskole, men inden et aars forløb mistede han ham igen, idet han gik over i handelens tjeneste.

Imidlertid havde handelsdirektionen besluttet koloniens nedleggelse fra aaret 1790 af. Handelen betalte sig ikke, og stedets barskhed og haarde klima kostede stadig en mængde Europeere livet eller sundheden. Og da missionskollegiet erfarede denne beslutning, og tillige var bleven opskræmt ved missionær Dahls totalt nedbrudte helbred og hans død kun faa maaneder efter hjemkomsten fra Upernavik, beordrede det Lassen til at forlade kolonien allerede 1789 og midlertidig ta bolig ved Godhavn, indtil der kunde blive et missionariat til ham i Diskobugten.

Det sidste aar i Upernavik blev meget strengt for Lassen. Han fik ikke tid til at tenke paa sig selv og sit daarlige helbred. Assistenten, der tillige var fuldt uddannet kirurg og netop af den grund anbragtes her, var allerede i sommeren 1788 bukket under for Upernaviks forfærdelige svøbe, skørbugen, og købmand Enghel, der længe havde skrantet, blev om høsten meget sterkt angrebet af samme sygdom og døde 2 januar 1789. Lassen, der foruden sit daglige arbejde i menigheden og missionen havde maattet bistaa købmanden baade ved proviantuddelingen til de fastansatte, ind- og udhandlingen til Grønlenderne og regnskabsførelsen, blev nu som eneste «officer» nødt til at ta sig helt af koloniens drift, som han ledede til 19 august 1789, da han endelig kunde aflevere til Enghels eftermand. Og da han først samtidig hermed ved skibets ankomst erfarede beslutningen om at kolonien skulde nedlægges det følgende aar (1790), havde han paa egen haand maattet planlægge sommertogtningen ud i distriktet og sette den igang.

Sin egentlige gerning havde han under alt dette ikke forsømt, og da det kom til stykket, var han alligevel ked af at maatte rejse bort. Han havde den sidste vinter haft 14 katekumener, og «et stort tal vilde, dersom missionen havde vedblevet, have meldt sig tilstundende vinter, saa at ieg ikke uden medynk og veemodighed forloed stedet. Ikke at tale om skolebørnene, af hvilke de fleeste udmærkede sig ved et hurtigt nemme og vedholdende lyst til at lære religionens sandheder». Hans eneste trøst var, at de døbte erklærede at ville flytte til andre missioner. Det viste sig ogsaa virkelig, at ikke færre end 110 personer flyttede bort, da kolonien 1790 blev nedlagt, og nedsatte sig i Umánaqs distrikt, men de fleste flyttede efter ganske faa aars forløb tilbage igen, da de ikke kunde klare sig økonomisk under de ukendte

forhold. Lassen glemte dem ikke. Han gjorde sig gennem aarene store anstrengelser for at faa en dygtig kateket sendt op til Upernavik, da dette sted 1793 paany blev draget ind under handelens omraade ved besejling fra Godhavn hver sommer, men det lykkedes ikke at bevege nogen til at flytte til dette fjerne og afsides sted med dets for størstedelen hedenske befolkning.

Missionen ved Upernavik blev derfor om ikke glemt saa gemt i mere end en menneskealder. Men de faa af dens døbte, som oplevede dens genoptagelse, vidnede ved deres troskab mod det, de havde lært, og ved deres trofasthed mod Dahls og Lassens minde om, hvor godt grunden havde været lagt. —

Under 22 maj 1789 skrev handelsdirektionen til inspektøren i Godhavn: «Det kgl. missions collegium har i disse dage tilmeldt os at have beordret missionairen Hr. Rudolph Friderich Lassen i aar at flytte ned fra Upernavik til logen Godhavn, for der at forblive, og vi ville i denne anledning have til Deres omsorg overdraget, at indrømme velbemeldte Hr. Lassen saameget huusrum i een af logens bygninger, som stedets leilighed tillader, saalænge indtil det nærmere desangaaende med missions collegio kan blive afhandlet.»

I tre aar boede nu Lassen i Godhavn. Til at begynde med maatte han ta til takke med et grønlandsk-dansk hus, d. v. s. et hus, der var opført af tørv og sten med indvendig bordklædning og oprejst tag. Lassen selv var meget utilfreds med denne «jordhytte», der hurtigt blev fugtig og hvor rummet var meget indknebet, og anmodede missionskollegiet om en ordentlig bolig. Det fik han ogsaa, men den blev først færdig 1791, saa ogsaa her fik han ikke ret længe gavn af sit nye hus. Missionskollegiet beklagede meget, at boligen var bleven opført, da de maatte beordre Lassen andenstedshen; den maatte nu staa ubenyttet foreløbig, indtil man muligvis senere kunde faa en missionær hertil, «da baade stedets vigtighed og dets beliggenhed i midten af de øvrige etablissementer synes at tilraade dette». Denne plan blev aldrig til noget; først i dette aarhundrede har Godhavn faaet fastboende prest. Men huset fik snart anvendelse, idet handelskompagniet overtog det til lægebolig 1794.

Ogsaa i sin Godhavnstid fik missionær Lassen fuldt op at gøre med kolonien Upernaviks affærer. Under 12 april 1790 skrev handelsdirektionen til inspektøren: «Missionairen Hr. Lassen, som efter købmand Enghels under 2den januarij 1789 indtrufne dødsfald ved colonien Upernavik, paatog sig bestyrelsen af denne for betiente blottede colonie, blive vi paa handelens vegne megen forbindtlighed skyldig; ogsaa sende vi ham iaar, som et tegn paa vores erkjendtlighed, en passende foræring, med forbeholdenhed, endnu at paaskiønne hans

umage med regnskaberne fra hans bestyrelses tiid, naar disse efter løvte i aar indkomme.» Lassen fik «et par sølv taffel stager» og senere en klækkelig ducør for sin regnskabsafleggelse. Alle hans dispositioner og foranstaltninger ved Upernavik rostes og billigedes.

Men saa tilføjer direktionen i samme skrivelse: «At det vil see noget forvirret ud ved den afdøde kjøbmands tilbagestaaende regnskaber fra 1 julij 1787 til hans dødsdag, dette har man desværre altfor megen aarsag til at befrygte. Efter den beredvillighed, velbemeldte Hr. Lassen i denne heele begivenhed har viist, og den gode omsorg han har draget for handelens ting, ere vi ikke uden haab om, at han, som bedst kiender stedets forfatning i det heele, skulde findes villig til, naar han seer, at hans tjeneste paaskiønnes, at bringe nogen orden i den afdødes efterladte papirer, og ved hielp af disse at forfatte et ordentlig regnskab for den manglende tiid. Vi tilskrive ham selv desangaaende; men ville og anmode Hr. inspecteuren, ved mundtlig samtale at formaae ham til at paatage sig dette arbeide.» Ogsaa dette omstendelige og vanskelige sammenflikningsarbejde paatog Lassen sig og udførte det til fuldeste tilfredshed. Men det tog hans fritid i to aar.

Ved samlivet med inspektørerne i Godhavn kom Lassen til at staa landets højeste civile øvrighed meget nær. Inspektør Wille, som han kun tilbragte en maanedes tid sammen med, kalder ham «efter all anseelse en god mand». Og hans eftermand, B. J. Schultz, støttede ham, hvor han kunde. 1792 havde Lassen ansat en særdeles dygtig kateket paa Kronprinsens Ejland. Manden var uddannet til kateketgerningen, men af hensyn til den bedre fortjeneste gaaet i handelens tjeneste. Inspektøren gav nu villig slip paa ham til fordel for missionen, da Lassen lovede manden en hel portion kost, ligesom han havde haft i handelens tjeneste. Men missionskollegiet vilde kun bevilge ham en halv portion, og følgen blev naturligvis, at han gik tilbage til handelen. I denne anledning stillede inspektøren sig helt paa Lassens side og skrev til handelsdirektionen: «Ganske vist vil Hr. Lassen baade finde endeel delige subiecta og oplære fleere til nyttige catecheter.» Men hvad kan det nytte, naar der ikke tilstaaes dem levelige kaar? Derfor bør direktionen tage under overvejelse selv at trede til og supplere deres løn, ellers «er den anvendende fliid og u-mage fra inspecteurens og missionairens side overflødig».

En anden følge af Lassens nære samliv med inspektøren var, at han hele sin embedstid igennem søgte og fik støtte fra inspektoratet i sine bestræbelser for sædelighedens fremme blandt handelens danske mandskab og for missionens fremgang og bedste i det hele taget. Bl. a. førte han en lang og vidtløftig korrespondance med insp. Schultz om en kirke ved Claushavn, hvortil befolkningen ved stedet havde

ydet bidrag ved sammenskud af grønlandske produkter — i lighed med hvad der var sket i Holsteinsborg og Jakobshavn en aarrække tidligere — men som handelsdirektionen nu modsatte sig som et indgreb i monopolet. Lassen vandt ogsaa Schultz for sig i denne sag, men da inspektøren hjemgik, udsattes sagen, og da Lassen forlod landet, blev den udskudt paa ubestemt tid — og løb tilsidst ud i sandet. —

Ved missionens reduktion 1792 blev Lassen missionær for hele Diskobugten undtagen Egedesminde, der lagdes som «anneks» til Holsteinsborg. Han flyttede da til Jakobshavn. Egentlig var det missionskollegiets mening, at han skulde ha tat bolig ved Claushavn. Men da dette var upraktisk, fordi isfjorden ofte la hindringer ivejen for færdselen om vinteren, og den største del af missionariatet laa nord for denne fjord, og da Jakobshavn tillige havde sin store kirke, den eneste i Nordgrønland, fandt Lassen sig beføjet til paa egen haand at forandre kollegiets bestemmelse. 1793 fik hans omraade imidlertid en meget betydelig forøgelse, idet missionær Heide i Holsteinsborg, der ved reduktionen begavedes med baade Sukkertoppen og Egedesminde som «annekser», øjeblikkelig erklærede, at det vilde blive ham fysisk umuligt at bestride mere end det første. Kollegiet overdrog da uden skrupler Egedesminde til Lassen.

Dette gav ham naturligvis sterkt forøget arbejde og bevirkede, at han maatte være paa rejse omkring i det vældige distrikt den største del af aaret. Især naar rejserne trak ud til langt hen paa høsten, kunde dette være farefuldt. Da han saaledes 1793 vendte tilbage fra sin sidste baadsrejse og 13 november skulde sejle fra Claushavn udenom isfjorden til Jakobshavn, fik han meget haardt vejr paa sig, hvorunder fartøjet mistede sit sejl og, da mandskabet maatte gribe til aarerne, fire af disse knekkede, saa at det kun var med yderste anstrengelse og under stadig fare for at drive tilhavs, at de omsider bjergede sig til land nord for Jakobshavn, hvorfra de maatte begive sig hjem tilfods efter at ha fortøjet baaden, saa godt det lod sig gøre.

At Lassen under disse omstendigheder trættedes ud, er ikke at undres over. Saa havde han ogsaa — foruden sit eget vaklende helbred — det at kæmpe med, at hans hustru ikke kunde overvinde de Upernavikske strabadser, som havde virket saa deprimerende paa hende, at hun aldrig kom til at befinde sig vel eller føle sig rigtig rask i Grønland. Lassen havde derfor allerede 1793 søgt tilladelse til hjemgang nogle aar før hans «pligtige tid» udløb, eller subsidiært midler til at kunne la sin familie opholde sig i Danmark. Begge dele nedtedes ham imidlertid, og han blev da trofast sin tid ud.

Men for bedre at kunne bestride sit vidtløftige distrikt tog han bolig skiftevis ved Jakobshavn og Egedesminde. Den sidste vinter, han var i landet, mødtes han — efter missionskollegiets anordning — i Jakobshavn med missionær Jansen fra Umánaq, som skulde være hans efterfølger, for at de paa forhaand kunde aftale alt vedrørende overtagelsen, da det ikke kunde ventes, at de vilde kunne treffes om sommeren inden Lassens hjemrejse. Han hjemgik fra Egedesminde i begyndelsen af august 1797. —

I tidsskriftet «Minerva» for 1795 havde missionær Lassen offentliggjort en afhandling: «*Tanker om blandede ægteskaber i Grønland*», i hvilken han søger upartisk at gøre rede for baade de gode og de skadelige følger af disse ægteskaber og hævder, at alt kommer an paa *fædrenes* indstilling i moralsk og kristelig henseende. Paa den ene side siger han, at «vigtige og betydelige hindringer lægges i vejen for christendommens udbredelse ved disse blandingers hyppige udsvævelser», thi «det vilde ikke være vanskeligt, saafremt det uden skade kunde lade sig gjøre, at lade en flok af dem træde frem, der enten udsvæve i drik paa de tider af aaret, da stærke drikke kunne erholdes, eller drive vellystens synder til det yderste, og ved deres strafværdige og forargelige forhold saa lidet lægge for dagen, at de have havt og have mænd til fædre, om hvilke man skulde troe, at de ikke allene vare tilstrækkelig underviiste i religionens grundsandheder, men at de og følede for religionen, at de meget meere fornedre sig under hedningene, af hvilke mange ved deres gode forhold virkelig gjøre dem i høi grad til skamme». Paa den anden side siger han, at der gives adskillige eksempler paa det modsatte, f. eks.: «En overassistent, *Adam Thorning* (1726—1807), kan heri anbefales alle saadanne fædre til et mynster, som virkelig ved sine sønners opdragelse til nytte for landet og handelen har gjort sig meget fortient, og derved tillige viist mueligheden af at forskaffe landet fleere gode forhververe og fangere, der blive, hvilket er i høi grad at beklage, færre og færre.» Det er interessant og oplysende, at den Thorningske blandingsslegt har bevaret dette ned gennem tiderne; de af navnet, som denne bogs forfatter personlig har kendt, hører i høi grad til landets nobles, baade hvad karakter, erhvervdygtighed og vandel angaar. —

Efter en langvarig og stormfuld hjemrejse kom missionær Lassen til København 14 oktober 1797. For om muligt at opnaa hurtigere befordring prædikede han for biskop Balle og opnaede derefter en meget smuk rekommendation af missionskollegiet — koncepten er skrevet af Balle egenhændig — hvori det udtales, at han «— — —

har i ti aar forestaaet sit embede med al duelighed og fliid, saa at han fortienner baade agtelse og kierlighed for sin udviste troeskab. Guds ord forkyndte han af prædikestolen med gode udvortes gaver, i et fatteligt og underholdende foredrag til christelig opbyggelse, samt pryder lærdommen med et ustraffeligt og anstændigt levnet. Vi skulle derfor paa beste maade have ham anbefalet til god befordring, i den forvisning, at han ved Guds hielp skal stifte sand nytte i meenheden, og med det ønske, at hans i fornævnte lange tid udstandne møye maae tillige vorde ham derved belønnet».

Denne smukke anbefaling havde til følge, at missionær Lassen ikke kom til at gaa tjenstledig ret lenge, men allerede 9 maj 1798 kaldedes til sogneprest for Storvorde og Seglflod i Østjylland syd for Aalborg. Her blev han kendt som ivrig oldgransker.

Lassen døde knap 51 aar gammel den 13de januar 1811. I Aalborg Stifts Jydske Efterretninger for 18 januar findes følgende avertissement:

«Søndagen den 13de d. m. bortkaldtes, efter en kortvarig sygdom fra dette jordiske, min inderlig elskte mand, *Rudolph Friderich Lassen*, sogneprest for Storvorde og Seglflod meenheder, i det 49de aar[!] af hans retskafne liv. Hvad jeg og mine 3 umyndige børn have tabt ved denne trofaste ægtefælles og ømme faders bortgang, det vil sikkert hver den, der kendte hans værd, og vor lykke ved ham, deeltagende føle med os. Storvorde præstegaard den 15de jan. 1811.

Charlotte sal. Lassen, født Thura.

I samme nummer af samme avis findes følgende mindeord:

Ut flores veris amorni [o: amoeni]
 vento boreali noxioso
 subito cadunt
 sic
 morbo fatali
 eheu
 nimis præmature
 occidit
 die XIII mensis januarii MDCCCXI
Rudolphus Frederichus Lassen
 ecclesiae Storvordiae et Seglflodiae
 sacerdos
 candore animi
 integritate morum
 peritia in muneribus

notus, carus et amatus;
 qvapropter
 conjux, liberi ac amici
 ejus obitum deplorant.

M** XV Jan.

R***

(Som foraaarsbalsaminens blomster falder ved nordenvindens naturlige pust, saaledes faldt ved en skebnesvanger sygdom — og altfor tidligt — d. 13. januar 1811 Rud. Fr. Lassen, prest for Storvorde og Seglflod menigheder, ved retskaffenhed, renlivethed, embedserfaring kendt, kær og elsket, hvorfor hustru, børn og venner begræder hans hedengang.)

Forfatteren heraf er sikkert Andreas Nicolai Ryge (1768—1821), sogneprest til Mov, Lassens nabo og utvivlsomt gode ven, og det maa siges at være et skønt vidnesbyrd, han her har givet sin afdøde embedsbror. —

Lassens hustru flyttede efter hans død med sine tre børn til København, hvor hun døde den 15de oktober 1828.

NICOLAI CHRISTIAN LEIGH

Købmand.

Nicolai Christian Leigh er født 1760 (døbt 18 oktober) i Ringsaker som søn af daværende residerende kapellan, senere sogneprest i Lom og sidst sogneprest og provst i Gausdal Søren Leigh (1724—88) og hustru Karen Cold (1734—1809).

Efter undervisning i hjemmet — fra 1767 af sin fars halvbror Hieronymus Leigh (1747—1807, død som sogneprest i Tynset) — blev han sammen med sin ældre bror Morten Andreas Leigh (1758—1819, d. som sogneprest til Aal i Hallingdal) sendt til København, hvor han knap 21 aar gammel tog dansk juridisk eksamen med første karakter 15/6 1781.

Ikke længe efter eksamen blev han af kammerraad Schwabe engageret til Grønland og kom i vinteren 1782 paa handelens kontor i København for at «sættes ind i sine tilkommende forretninger». 18 maj udnevntes han til assistent i Jakobshavn, hvor han i to aar gjorde tjeneste hos den gamle købmand Christopher Carl Dalager og af denne veltjente veteran blev sat grundig ind i alle grene af koloniledelsen. I efteraaret 1783 gjorde han midlertidig tjeneste i Ritenbenk, væsentlig for at assistere koloniens bestyrer, «oberassistent» Adam Thorning (1726—1807), med regnskabsførelsen, hvori denne var temmelig ukyndig. Iøvrigt omgikkes han under sit ophold i Jakobshavn nesten daglig med provst Sverdrup, i hvem han fandt en faderlig ven. Ogsaa efter sin forflyttelse vedblev han at gøre besøgsrejser til Jakobshavn flere gange aarlig, til nesten alle aarets tider. Da den senere inspektør Myhlenphort paa sin sene Diskobugtsrejse 1786 for at tiltrede sin første plads 28 oktober kom til Jakobshavn, bemærker han i sin dagbog: «Ogsaa min tilkommende købmand /: Hr. Nicolai Christian Leigh :/ var her paa besøg.»

Da Ritenbenk 1784 blev ledig, idet Thorning bad sig fritat for kolonibestyrelsen, faldt det ganske naturligt, at Leigh, der jo allerede var kendt med forholdene ved stedet, kom til at overta kolonien efter ham. Han udnevntes til «oberassistent» i Ritenbenk 2 aug. 1784.

Denne koloni var oprindelig anlagt (1755) paa halvøen Nûgssuaq ud mod Vajgattet ved stedet «Sakkame» (Sarqaq) og døbttes Ritenbenk (oprindelig Ritenbenck) efter handelskompagniets præses grev Berckentin ved omstilling af bogstaverne i dennes navn. 1781 flyttedes den imidlertid til øen Agpat ved Arveprinsens Ejland i Diskobugts nordøstlige del. Den omfattede, da Leigh overtog den, selve handelspladsen samt hvalfangerstationerne «Svartevogelbays anlæg», der laa paa selve Ritenbenksøen nær ved kolonien, og Igdlutsiaq, der laa paa Arveprinsens Ejland syd for forbjerget Kangeq en milsvej fra kolonien. Da det sidste sted ingen havn havde, men kun «en aaben rhed», bestemtes det 1783, at «det store huus ved anlægget Svartevogelbay», der 1781 «var opsat uden ringeste overlæg paa Ritenbencks ø», skulde «afgive et godt magazin og oplagshuus» for Igdlutsiaq, da det stod «hos en god skibshavn». Besetningen ved selve kolonien bestod foruden bestyreren af en assistent, 3—4 haandverkere og 3 «arbejdskarle»; ved «Svartevogelbays anlæg» af en hvalfangerassistent og 5 matroser; og ved Igdlutsiaq af hvalfangerassistent, spekskærer og 7 matroser og haandverkere. Endvidere rangerede «steenkulsbrudet paa Disco», hvor der holdtes en arbejdsstyrke bestaaende af en formand og 8 arbejdere, under kolonien, idet det administreredes og provianteredes herfra. 1783 skulde der udskibes fra «Ritenbencks kulbrud», som det derfor ogsaa kaldtes, 46 læster kul til fordeling med kystskibet til etablissementerne i Diskobugt, men udskibningen var i betydelig tiltagen, saaledes krævedes der allerede 1784 57 læster. Det kunde undertiden være besværligt at faa fordelingen af kullene foretat inden det blev for sent hen paa høsten, idet kystskibet skulde udføre dette sidst af alle sine aarlige togter. F. eks. blev kultransporten 1788 meget langvarig og sen, idet skibet ikke kunde komme afsted fra Godhavn før 21 september. Det kom først tilbage efter endt kultogt ind i november og havde haft «en meget besværlig og farlig reise».

Det var saaledes en meget omfattende og ansvarsfuld virksomhed, der blev betrot den kun 24-aarige Leigh, idet han foruden hele administrationen af denne store bedrift personlig skulde overvaage, at alt gik, som det skulde og under alle forhold «vareta handelens og hvalfangstens tarv». Han boede ved kolonien i dennes store stokverks-hus, hvori der var «stue og kammer til kjøbmanden, assistents-stue, mandskabs-stue og kjøkken», men maatte hele sommeren til langt ud paa høsten være paa færde rundt omkring ved filialetablissementerne og desuden om vinteren, naar der var anledning til hvalfangst, ha overledelsen af denne i sin haand.

Direktionen havde derfor ogsaa allerede 1782 udtalt, at da Riten-

bank skulde ha saa mange virksomheder under sig og tegnede til at blive en vigtig plads, burde den i hvert fald indtil videre «bestyres af en købmand», d. v. s. blive «koloni» i stedet for som hidtil paa sin gamle plads «loge». Imidlertid, enten det nu var, fordi han var saa ung eller af andre grunde, blev Leigh først udnevnt til «købmand» 15/3 1787; indtil da vedblev han at tituleres «oberassistent» og oppebar kun den dertil svarende løn.

Han viste sig meget snart som en endog særdeles dygtig og driftig kolonibestyrer. Ved hans ankomst til Ritenbank var fangsten af sæler i garn under isen om vinteren endnu kun i sin begyndelse her, men da han selv var en ivrig foregangsmand paa dette omraade og ved sit eksempel virkede inciterende baade paa mandskaberne og paa Grønlenderne, og desuden ved forestillinger til direktionen skaffede billigere garn end tidligere, kom den straks i bedre gang, saa at han allerede i sit første regnskabsaar kunde indhandle 120 td. spek af denne fangst. Senere tiltog baade produktionen heraf og udbyttet af hvalfangsten meget betydeligt, saa at inspektøren i 1787 erklærede Ritenbank for «baade i henseende til handel og hvalfangst een af de vigtigste colonier i Nordre Grønland». I sine sidste aar ved stedet forberedte Leigh et nyt hvalfangeranleg i distriktet ved «Kokkinek» paa Diskos kyst lige overfor Ritenbank. Men da den nye inspektør Schultz efter Leighs hjemgang skulde udtale sig herom, erklærede han imidlertid, at det ikke vilde være rigtigt «for det første» at indrette nogen større station «ved det intenderede sted paa den syd østre huk af Disco», men foreløbig endnu nogle aar la det blive som hidtil ved «et sparsommeligt forsøg i det smaae». Det blev forøvrigt opgivet ikke længe efter.

Leighs bestyrertid forløb ikke uden uheld. Paa Igdlutsiaq's «aabne rhed» og ubeskyttede strand forliste og søndersloges gang paa gang kostbare hvalfangerslupper trods al anvendt forsigtighed. Og 22 nov. 1785 forliste koloniens «store spækbaad» i et overhændigt vejr af sydvest¹ paa hjemvejen fra «gamle Ritenbank» med fuld ladning, ved hvilken lejlighed assistent Thordersen og 4 «danske matroser» omkom; én matros og 2 Grønlendere reddedes «ved Guds besynderlige forsyn».

Natten til 8 februar 1788 fik Leigh og hans folk i Ritenbank en forskrækkelse — der dog snart vendte sig til glæde. Fra logen Arveprinsens Ejland 4 mil sydligere var om morgenen købmand Dalagers sønner gaaet ud med slupperne paa hvalfangst, da «en storm af N. O. N. vind havde drevet isen bort fra landet og gav anledning til brandvagt, som aldrig bliver forsømt». Men under hvalfangsten «paa-

¹ Samme dag — og vel i samme vejr — omkom assistent Chr. Røer (se denne) og nogle matroser ved en spækbaads kæntring paa Godthaabsfjorden.

kom en saa pludselig storm af forige nattes O. N. O. vind, der i begyndelsen meget lignede en orcan». Nogle af slupperne, «der ikke troede veyred», havde holdt sig nær land og kom i god behold hjem. Men Carl Dalager, købmandens nestyngste søn, var mere forvoven og lod med sin slup staa til søs. Da vejret naaede baaden, var de saa langt ude at det var umuligt at naa land, hvorfor alle troede dem omkommet. «Men Gud havde dog sørged for deres liv, og, paa en ret forundrings værdig maade, bevared dem, efter de hafde udstaaed den haardeste nød, nogle gange næsten om-kantred, og fyldte af braad søer, deres over-klæder og hvad andet der var i slupperne bort skylled og de selv faaed en deel saltvand i lived; og saaledes drivende og arbejdende med at udøse vandet kom langt ud paa søen imellem en deel driv iis, og alle øyeblik ventede deres død! Men Gud til deres frelse loed vinden hen imod aften dreie sig til syden, med maadelig vind, som bar op til landet, og kom uden selv at arbeide, thi de kunde ikke meere, paa den nordre siide af for biærged Kangek, som ligger ikke langt fra Rittenbenck, hvor de fik sluppen biærged; og med de faa kræfter de havde: giennem-vaade, i de bare under-klæder, forfrosne, og som levende og bevægelige iis billeder kom om natten til Rittenbenck; til alle skiønsomme menneskers største forundring.» —

1786—87 havde Leigh til hvalfangerassistent ved Igdlutsiaq M. N. Myhlenphort. De kom udmerket ud af det med hinanden og havde megen glæde af hinandens selskab; da der ikke var mere end en milsvej imellem dem, kom de meget hyppig sammen. I julen holdt Myhlenphort ferie hos Leigh en uges tid. 29 januar 1787 var han der ogsaa til kongens fødselsdag: «kiøbmand Leigh celebrerede denne saa godt som muelig kan skee i Grønland». Senere paa vinteren foretog de besøgsrejser sammen til Jakobshavn og Godhavn. Sidstnevnte sted «gjorde de opvartning» hos den forrige sommer nyankomne inspektør Wille og festede i flere dage hos de mange Europeere i «residensstaden», til hvis proviantering de medbragte 600 ryper og 31 harer, en forsyning som var «saare kiærkommen». —

1788, da han erfarede sin fars død, søgte købmand Leigh hjemgang til neste aar. Det bevilgedes, men da tiden kom, blev han alligevel, da købmand Enghel, der skulde afløse ham, var død ved Upernavik om vinteren og inspektøren derfor var i stor forlegenhed for en eftermand ved Ritenbenk. Imidlertid kom en fra Sydgrønland 1788 afskediget købmand, Niels Lunde, paany op til landet med ansettelse som hvalfangerassistent ved Hunde Ejland under Egedesminde. Ham flyttede inspektøren nu til Igdlutsiaq i samme egenskab, men med den hensigt at han, der var en dygtig bestyrer, skulde overtage Ritenbenk. Af hensyn til at denne mand var gift, tilbød Leigh at afstaa

kolonien allerede i løbet af vinteren. Inspektøren gik ind herpaa og meddelte ham afsked fra 1 januar 1790. Efter endt leveranceforretning flyttede han til Godhavn og arbejdede paa inspektoratskontoret. Der kan neppe være tvivl om, at denne ordning blev truffet med henblik paa den — i betragtning af hans juridiske eksamen ret nærliggende — eventualitet at Leigh kunde blive udnevnt til inspektør Willes efterfølger. Men da dette ikke skete hjemgik han i sommeren 1790.

Ved hjemkomsten fik Leigh 100 rd. i vartpenge. Efter forgæves at ha søgt stilling i Norge — saaledes 24/11 1791 toldkontrollør-tjeneste i Bergen og 20/1 1792 toldforvalterembedet paa Tromsø — udnevntes han 4 januar 1793 til by- og birkeskriver i Nykøbing paa Sjælland samt birkedommer i Dragsholm birk. 8 marts samme aar holdt han bryllup paa Holmegaard i Olstrup sogn med *Anna Sophie v. Post*, født 16 oktober 1764 (døbt 21/10) i Lier prestegæld, datter af major Peder Lasson v. Post til Holmegaard (1727—1806) og hustru Margrethe Elisabeth v. Restorph (1734—1818).

Allerede 27 september 1793 befordredes han til by- og raadstueskriver i Roskilde samt herredsfoged i Ramsø—Tune herreder. 1808 fik han titel af kancelliraad. 30 marts 1813 modtog han afsked i naade og med pension og udnevntes samtidig til justitsraad.

Sine sidste aar tilbragte justitsraad Leigh i København, hvor han døde 1825. Dødsfaldet bekendtgjordes i Berlingske Tidende:

«Den 24de d. m. fristede jeg det saare tunge lod efter 4 dages sygeleie at miste min elskede uforglemmelige mand, justitsraad *Nicolai Christian Leigh*, forhenværende herredsfoged, i sin alders 64de aar. Berøvet en kjær ægtefælle, min og efterlevende 4 børns eneste støtte, er vort tab saare smerteligt og kan kun føles af dem der kiende denne store sorg. *Kiøbenhavn den 27de december 1825. Anna Sophie Leigh, fød Post.*»

Hustruen overlevede ham i godt syv aar og døde i februar 1833, ligeledes i København. Ogsaa hendes dødsfald bekendtgjordes i Berlingske Tidende:

«At vor inderlig elskede moder frue *Anne Sophie Leigh*, fød *v. Post*, enke efter afg. justitsraad, by- og herredsfoged Leigh, den 14de d. m. ved døden er afgaaet, i sin alders 68de aar, bekjendtgjøres for fraværende familie og venner af hendes dybtsørgende børn.»

De efterlod 3 sønner og 1 datter, og deres efterslegt lever i Danmark, hvor selve navnet dog vistnok er uddød.

CHRISTOPHER NICOLAI LIBECH

Overassistent.

Christopher Nicolai (Hansen) Libech er født 11 august 1748 i Grans prestegæld paa Hadeland som søn af husmand Hans Andersen og hustru Rønnov Halvorsdatter. Faren var senere efter sønnens opgivelse «kiøbmand til Christiania.» Justitsraad og generalkonduktør Christopher Hammer paa Melbostad (1720—1804), efter hvem den unge Libech var opkaldt, tog sig af ham fra hans 8de til 10de aar og uddannede ham til skriver. I hans tjeneste var han — efter eget udsagn — i 21 aar. Heri er formodentlig medregnet de 5 aar, i hvilke han — ligeledes efter egen opgivelse — var «constituered landmaaler i Aggershuus stift», og som saadan optog «mange situations carter i aastæds og process sager». Desuden var han en kort tid korporal i hæren, men blev ved nyordningen af de grønlandske sager 1782 af sin gamle principal anbefalet til kammerraad Schwabe, som «tog ham med til Grønland», d. v. s. skaffede ham ansettelse i sit inspektorat. 18 maj 1782 blev han antat i den kgl. grønlandske handels tjeneste.

Kort efter rejste han op til landet i følge med inspektøren og fik post ved «Fortunebays anlæg» paa Diskøens sydvestside 15 km. vest for Godhavn som «hvalfangerassistent».

Dette hvalfangstanleg var Grønlands største. Dets «mandskab» bestod foruden assistenten af 10—12 «hvalfangermatroser», et par «spækskærere» og forskellige haandverkere. Til anlegget var knyttet et stationeret skib, «Taasinge Slot», der foruden at drive hvalfangst, hvortil det blev gjort klart hvert aar i april maaned, som «kystskib» skulde fragte kul og handelsvarer fra Godhavn til de andre etablissementer og bringe disses produkter sammen til de hjemgaaende skibe. «Taasinge Slot» førtes af en «kommandør», der tillige var spekskærer, bistaaet af en styrmand, der tillige var harpunerer, og skibets mandskab bestod af baadsmand, tømmermand, bødker, kok, 8 matroser

og 1 dreng. Alle disse mennesker boede om vinteren sammen i land ved anlegget, hvorfra de i fællesskab, «saa ofte det lader sig gjøre for iisen», skulde «brandvagte» (∴ ligge ude til søs paa udkig efter hval) med 4 slupper ad gangen. Hvalfangerskibene fra Danmark, der skulde «tage station» ved Fortunebay, plejede at ankomme meget tidlig paa foraaet; allerede fra begyndelsen af april kunde man vente dem.

Hvalfangerassistentens «forretninger» bestod bl. a. i at «bestyre provianten» til alle disse mennesker, ogsaa med hensyn til det stationerede skib, «saaledes at han efter reysens slutning modtager det tiloversblevne, udveyer til mandskabet, medens de opholder sig ved anlægget, og forsyner skibet hvert foraar, naar det gaaer paa hvalfangst om de nord og i Stikkende Jacobs Bugt» (∴ Ūmánaqsbugten). Desuden skulde han i forening med kommandøren vaage over, at alt gik retmæssigt til ved brandvagter, fangst og flænsning, selv efter tid og mulighed delta i fangsten som «anfører» for anleggets mandskab, samt holde orden og disciplin ved anlegget. Hertil kom naturligvis et ikke ringe dagligt kontorarbejde med proviantregnskab, fangstlister, gagebøger, procentberegning m. m.

Forretningsgangen ved «hvalfangeriet» var saaledes: «de fangede dyrs flensning og klargjøring» forestodes af kommandøren, hvalfangerassistenten havde her blot at «paasee, at intet derved foretoges den kgl. handel til skade og nachdeel». Men naar produkterne dernest var overleverede til assistenten, havde denne ansvaret for deres videre behandling, opbevaring og hjemsending. Og «hvad ellers angaaende hvalfangstens drift forhen og senere er og bliver anordnet, faaer han underretning om fra logen Godhavns oberassistent» — under hvem han altsaa sorterede.

Det siger sig selv, at et saa stort og kompliceret apparat ikke kunde glide uden gnidninger. Mandskabet var meget blandet, og de urolige elementer maatte holdes strengt i ave. Ofte fandt matroserne paa at stille fordringer. I vinteren 1783 forlangte de at faa varm mad *tre* gange om dagen. Sagen gik til inspektøren, som fremhævede, at kolonimandskaberne kun fik een gang daglig, og derfor mente, at d'hr. ved Fortunebay maatte kunne være tilfreds med to gange, som Libech havde indrømmet dem, nemlig «een gang frisk lavet og een gang opvarmet». Dog, tilføjer han, kan de gerne faa det *tre* gange, «hvis de selv vil forskaffe brændselet dertil ved at brække lyng».

I december maaned 1782 antog inspektør Schwabe de første *indfødte* hvalfangermatroser til Fortunebays anleg. Det vakte nærmest oprør hos mandskabet, som rent ud negtede at modta dem imellem sig. Libech prøvede at tale dem tilrette, men maatte ogsaa la denne sag gaa til inspektøren, som beordrede, at de indfødte matroser *skulde*

«bo iblandt mandskabet og spiiise med dette», og at man «havde at omgaaes dem paa en sagtmodig maade og uden at forhaane dem». Herefter gik det glat og allerede 1785 var der 6 indfødte hvalfangere blandt mandskabet.

Engang havde nogen af folkene paa et ved anlegget overvintrende skib krenket gravfreden ved at bortfjerne to kajakker, «som efter Grønlændernes skik vare hensatte ved deres grave». Det kostede meget besvær at faa denne sag bilagt, idet Grønlenderne «vare meget opbragte over denne slette handling» og kun lod sig stille tilfreds ved løfte om, at den skulde blive indberettet til inspektøren, som i den anledning lod alle mandskaberne ved anlegget alvorligt advare om at holde sig fra sligt, da han «ellers ikke er i stand til at love mandskabet sikkerhed, saasom Grønlænderne i hensigt til deres skicke og sædvaner ere meget empfindtlige».

Hvad der gjorde stillingen for Libech endnu vanskeligere, var at der ogsaa dreves hvalfangst fra selve Godhavn. Det var naturligvis ikke til at hindre, at disse forskellige «partier» kom i totterne paa hverandre. Libech maatte sørge for at faa udstedt forbud mod «fornærmende ord og talemaader, som i det daglige liv i almindelighed forstaaes under navn af spidser og spotte-gloser», og da hellerikke dette hjalp, maatte inspektøren gi bestemte regler for arbejdsfordelingen mellem «partierne».

1783 byttede Libech efter inspektørens ønske plads med Godhavns «oberassistent», købmand Svend Sandgreen, der ikke magtede den indviklede regnskabsførelse, som nyordningen krævede. Her fik han mere med almindelig kolonistyrelse at gøre, men vedblev dog at beskæftige sig med hvalfangeriet, først ved selve Godhavns hvalfangst-anleg og siden tillige derved, at Fortunebays anleg i alt væsentligt lagdes ind under Godhavn baade regnskabsmæssigt og i ligefrem praksis. Dette gav ham selvfølgelig meget arbejde. Bl. a. maatte der skaffes skindklær til hele den store skare mennesker, der var beskæftiget her. Det var uhyre mængder, der forbrugtes hertil, et aar samledes 500 ordinære og 80 spraglede sælskind samt 100 «vandskind» (o: afhaarede og hærdede sælskind) og en mængde «saaleskind». Dette krævede megen omtanke og en vidtløftig korrespondance med de andre kolonier.

Men Libech viste sig i det hele situationen voksen og udviste stor dygtighed baade i handelsbestyrelsen og ved hvalfangsten, hvorfor han snart fik fast udnevnelser som købmand. Det var ogsaa meget heldige aar baade for handelen og især for hvalfangsten ved Disko. Her samledes en mængde Grønlendere, hvorved indhandlingen steg sterkt af «grønlandske producter». Og der fangedes mange hvaler

hvert aar, 10 à 20 var det almindelige, et aar gik tallet endog op til nesten 30. Og da det er den store Grønlandshval, der her er tale om, var det uhyre kvantiteter af spek, der indvandt.

Dette gav Libech en efter forholdene særdeles god indtægt, større end sedvanligt for en handelsbetjent i Grønland i datiden. Heraf tog Sydgrønlands inspektør, Olrik i Godthaab, anledning til at udlade sig — i officiel skrivelse til handelsdirektionen i København! — i følgende særdeles betegnende salut: «Ieg seer med forundring, at skieb-
nen ogsaa heri er mig fjendsk: for aaret 1783 har ieg ialt pr. Cto. 80 rd. 68 sk. En gandske ung for faa aar siden ussel skriver dreng, saa corporal, saa assistent og oberassistent ved Godhavn, er mig berettiget har samme aar henimod 900 rd. pr. Cto., hans løn uberegnet; altsaa lutter pr. Cto. næsten dobbelt meere, end inspecteur Olrik havde med gage og pr. Cto. Det er unægtelig en svaghed at beklage sig over skieb-
nen; men denne svaghed er blevet menniskene saa almindelig, at ieg af den aarsag vist troer, at min høye øvrighed tilgiver den.» Man skal lede længe efter en saadan selvblottelse! —

Imidlertid var Libech bleven gift. 2 september 1787 blev han viet til sin husbestyrerinde *Birgithe Charlotte Sandgreen*, f. 8 februar 1766 i Holsteinsborg som datter af daværende assistent, nu købmand Svend Sandgreen (ca. 1734—17/2 1793) og dennes grønlandske hustru Karen (f. ca. 1735, døbt 13/4 1760 i Holsteinsborg, død ca. 1783 i Godhavn). De havde en søn før egteskabet og fik senere en datter.

Rimeligvis har hans giftermål — som ofte i saadanne tilfælde — haft til følge, at han har faaet sterkt paahæng af sin kones grønlandske slegtninge, thi 1788 ansøgte han om forflyttelse. Han indstilledes da til købmand i Ritenbenk, men i stedet for at modtage denne stilling repatrierede han, uden at det nu er muligt at faa rede paa, hvad der var den egentlige beveggrund til dette skridt.

Maaske er han bleven træt af bryderierne ved Godhavn — men saa var der jo nu netop en lejlighed til at komme bort fra dem ved forflyttelsen. Posten her var — som vi har set — ellers indbringende nok. Maaske har han da ment at ha samlet sig midler nok til at bryde sig en vej i hjemmet, eller han har haabet paa, at hans tjeneste i Grønland skulde ha gjort ham kvalificeret til et embede i Danmark eller Norge. Noget af dette kan være aarsagen. Men den vigtigste grund var dog nok, at svigerfaren 1788 havde tat afsked og nu vilde til Danmark. Han har rimeligvis overtalt sine børn til at følge med; han maatte jo ellers komme til at staa ganske ene. Han havde ikke været i Danmark i 30 aar og var desuden svensk af fødsel.

Hvordan dette nu end forholder sig, nok er det, at under 8 juni 1789 lod Libech sig entledige fra købmandstjenesten i Godhavn fra

30te samme maaned at regne, og sammen med sin familie og svigerfaren rejste han i juli til Danmark, formodentlig via Norge, idet de først kom til København i november. Her slog de sig ned og her døde svigerfaren 3 aar efter. Libech søgte forskellige poster, deriblandt inspektørstillingen ved en «sejldugsfabrik», i hvilken anledning han kaldes «landmaaler». Ligeledes søgte han toldembeder baade i Norge og Danmark, deriblandt toldforvalttertjenesten paa Tromsø, i hvilken anledning han bemærker: «mine aar tiltager over 41ve, min familie formeeres, giæld og fattige omstændigheder støder til, saa at ieg især som har et grønlandsk fruentimmer til kone, uden levebrød at opholde sig her er ugiørlig». Det lykkedes ham dog ikke at opnaa nogen ansettelse, og da sygdom stødte til, fik hans sammensparede kapital hurtigere end ventet ende. Dette forbitrede hans sind og har vel i forbindelse med hustruens lengsel efter Grønland efter farens død været aarsag til, at de 1795 gik hver til sit, hun med sin datter tilbage til Grønland og han med sønnen til sin fødestavn i Norge. Ifl. mandtalsliste for Grans sogn pr. 1/2 1801 bor i Lynne hos gaardmand Even Iversen: «Christopher Hansen, inderste, 50 aar gl., gift 1ste gang, tilforn Grønlands kjøbmand, skilt fra konen.»

Lovformelig skilt var de nu ikke. De er neppe engang skiltes i vrede, snarest — som det synes — efter mindelig overenskomst. I hvert fald gik han frivillig ind paa at dele sin fattige pension, 80 rd., med hende, ligesom han til fordel for hende og datteren gav afkald paa arv efter svigerfaren, som dog efterlod sig ca. 1000 rd.

Men efterhaanden som tiden gik, følte han sig mere og mere ensom. Sønnen kom ud i verden og derved steg lengselen yderligere efter konen og datteren. Derom bærer papirerne i hendes skifte vidne. Der findes et brev fra ham, dateret Lynne i Grans sogn 15 april 1805. Han er ked af, at hun trods gentagne opfordringer ikke skriver til ham. Sønnen har været hos ham flere gange og vist ham breve fra moren: «Gud hielp ham og os alle, at vi siden glade maatte samles!» Ellers skriver han: «Gud give, at du og Karen, samt din broder og søster¹ med alle øvrige slægtninge og venner maatte være ved god helbred! — — — og har ieg iust nu bleven tilstaaet efter min gamle husbond hr. justiceraad Hammer /: som for eet aar siden er ved døden afgangens /: den liden sum 20 rd., hvor af ieg maatte bekoste thingsvidne, som kom paa 2 rd., altsaa igien 18 rd. for 21 aars troe tjeneste. Men det bedste ieg havde hos ham var, at ieg fra min opkomst til Norge igien, blev inviteret at spiise hos ham alle hellige dage hele aaret igiennem og var hos ham fra tidlig om morgenen til silde paa

¹ Denne var død allerede 1801.

aftenen og levede der godt med rare sager.¹ Men nu er det forbi. Gud give, at vi kom tilsammen, da vi her med 80 rd. om aaret nok kunde klare os frem, naar vi havde en liden jordvey at bruge, da alt her er ikke saa kostbart som i Kiøbenhavn. Gud velsigne dig og vore børn samt øvrige slægt og venner. Lev vell!»

I et senere brev, dateret Hvinden i Grans sogn paa Hadeland 20 januar 1806, ytrer han sin glæde over endelig at ha faat brev fra hende og over, at «kiære kone med dotter» har det godt. Sønnen ved han ikke, hvor er. Foged Schultz², som har tat sig meget af ham, siger, at han er rejst til Frederikshald for at «udgaae med et skib til England». Derefter fortsettes saaledes: «Den almegtige Gud ledsage og beskiærme ham paa alle hans reyser baade til søes og lands, saa har han ingen fare ihvor han end er i den store vide verdens cirkel-ring. Gud give, at baade vi og han engang maatte samles med glæde og fornøjelse, saa glemtes den forbiegangne haarde, tunge skiebne, som vi med taalmodighed maae lide i denne tiid. — — — Den deel, som tilfaldt dig efter din salig fader, maae du se at have i behold urørt indtil du engang blev sindet at fare hid til Norge, da det var godt at have denne sum at betale paa, naar engang kunde faaes kiøbt et stykke opbrudt jord, saa sparedes renten, for saa vidt samme afbetalte paa heele beløbet. — — — Ydmygste hilsen til den ædelmodige dyrebare mand S. T. Hr. Motzfeldt³. Ærbødigste hilsen til Hr. Rasmus Brandt⁴, der udskriver dine tanker til mig.» Han er for tiden nedtrykt over tab, han har lidt, og over onde menneskers mishandling. Alligevel formaner han hende til ikke at lade sig nedtrykke af bekymringer, «som du er viidende om var aarsagen til min sygdom i Kiøbenhavn — — — Din troe og hulde mand.»

Men hustruen kom ikke, og han døde i sin ensomhed 4/6 1809.

Hun mistede tidlig sin datter Karen, (født rimeligvis under opholdet i Kjøbenhavn, død i Godhavn 12/10 1805), boede en aarrække i Godhavn som tolk for inspektøren, hvorfor hun «nød» 12 rd. aarlig, var derefter husbestyrerinde for købmand Rosbach baade før og efter hans kones død, men flyttede omsider til Hunde Ejland (i munden af Diskobugt), hvor hun byggede sig et hus. Nogen aar efter man-

¹ I mandtal for Grans sogn 1801 staar under «Melboestad»: Christopher Hammer, 81 aar, ugift, justice-raad og general conducteur. Else Marie Riber, 49 aar, husholderske. Der nevnes endvidere: gaardskarl med kone og 1 barn samt 6 tjeneste drenge og 5 piger. Desuden «2 lægdslemmer», den ene «vanvittig».

² Tidligere inspektør i Nordgrønland.

³ Inspektør i Godhavn.

⁴ Assistent i Godhavn. Oversatte ligeledes Libechs breve til hustruen paa grønlandsk.

dens død er hun kanske kommen paa tanker om at ville rejse til ham, thi hun lod da gennem autoriteterne eftersøge, hvor han var. Derved oplystes det, at han var død, og hun fik nu pension af enkekassen for flere aar paa eengang. 5/10 1789 havde Libech nemlig gjort indskud for hende; han var da 39 aar, hun 23.

Ved sin død 1/11 1829 var hun derfor ret velstillet. Hendes bo indeholdt adskilligt pretiosa, danske klær og andet af værdi. Desuden ejede hun en obligation paa 700 rd. sølv, og 111 rd. kontant fandtes mellem hendes efterladenskaber.

Sønnen *Hans Andreas Libech*, født 13/3 1786 i Godhavn, kunde ikke opspørges. Moren havde ikke blot, som det fremgaar af mandens brev, staat i skriftlig forbindelse med ham, men ogsaa flere gange sendt ham penge, saaledes 20 rd. i 1803. Det sidste, man vidste om ham, var at han «for flere aar siden» var udgaat som styrmand med et skib fra Christiania til Middelhavet eller Ostindien. Han havde som barn «opholdt sig flere aar i foged Schultz's huus og blev oplært i sin christendom».

Boets midler bestemtes derfor ved skiftebehandlingen 1835 til indbetaling i fondet «ad usus publicos» — indtil det 1854 oplystes, at der var fuldt op af arvinger i Grønland, nemlig hendes brors børn, som derefter fik arven udbetalt til deling.

CASPAR GOTTLIEB LIDEMARK

Købmand.

*Caspar Gottlieb*¹ *Lidemark* er født 1758 (døbt 27 april) i Christiania som søn af parykmager Peder Lidemark, der tog borgerskab 13/10 1738, og hustru Elisabeth Christophersdatter (begr. 30/3 1785). Han var bror til foged i Finnmark Peder Lidemark (død 1826) og til student og købmand Georg Lidemark, der samtidig med fogden boede i Alta, senere blev købmand i Kjelvik og 1796 udnevntes til toldforvalter paa Tromsø.

Caspar Lidemark blev sat i Christiania katedralskole, hvorfra han dimittertes 18 aar gammel og tog «examen artium» ved Københavns universitet 10 okt. 1776 med non contemnendus, hvorefter han fik professor Rottbøll til privatpræceptor. Derefter — eller muligens først efter at ha tat philosophicum — drog han tilbage til Norge og har ventelig konditioneret paa embedskontorer. Her traf kammerraad Schwabe ham og opfordrede ham til at gaa til Grønland, hvorefter den unge mand begav sig til København for at fremstille sig for grønlandske handels direktion.

Oprindelig har han ikke tenkt sig en fremtid i Grønland. Dette fremgaar af et brev fra ham til nationaløkonomen, etatsraad Chr. Martfelt, som han skrev straks efter sin ankomst til Grønland og hvori det hedder: «Ieg har største aarsag at bede deres høy-ædlevelbaarenhed om forladelse, fordie ieg ikke til det kongelige landhuusholdnings selskab indkom med den ansøgning, som deris høyædlevelbaarenhed forlangte, da ieg som student anmeldte mig og overleverede et brev og kiste med steenkul fra prokurator *Christopher Stenersen* i Norge; men ieg troer at hr. etatz-raaden undskylder mig, naar ieg beretter, at ieg imod forventning tre dage derefter fik ordre af den grønlandske handels-direction at holde mig uden ophold reyse-

¹ Kaldte sig undertiden Theokar (forgræskning af Gottlieb).

færdig.» 14 maj 1782 modtog han udnevneelse og rejste med først afgaaende skib til Godhavn for at stille sig til disposition for inspektøren.

Efter kort tids tjeneste paa inspektoratskontoret fik han endnu samme høst post som hvalfangerassistent, d. v. s. leder af hvalfangsten ved «Isefiords anlæg». Dette var beliggende i Diskobugten ved Claushavn kort syd for Jakobshavns isfjord, efter hvilken det havde navn. Anlegget, der var oprettet 1780, var netop da bleven udvidet i meget stor stil, med store bygninger, talrigt europeisk mandskab og et stationeret skib, «Den nye Prøve», som skulde drive hvalfangst høst og vaar. Om sommeren skulde mandskabet «brække kul» paa Diskøen og med skibet transportere det omkring til etablermenterne. Af mangel paa havn ved stedet skulde skibet legges i vinterleje ved Jakobshavn nord for isfjorden, medens kommandøren og mandskabet i forbindelse med anleggets folk skulde drive hvalfangst med 5 slupper. Foruden det oprindelige lille hvalfangerhus, der overlodes kommandøren og assistenten til bolig, rejstes der nu til at huse de mange mennesker to store stokverksbygninger (af hvilke den ene staar endnu), til den forventede spekproduktion et pakhus paa holmen udenfor, og desuden et bryghus og en smedie. «Assistentens kammer» var et tofags værelse, hvis «inventar» ved leveranceforretningen 23/10 1784 bestod af: «Toe fag kattuns-gardiner, 1 skab med karnis, 1 bord med skuffe og 1 topseng med kattuns-omhæng.» Hvad manden sad paa, naar han opholdt sig i sin stue, er ikke meddelt.

Det viste sig imidlertid hurtigt, at dette store apparat aldeles ikke kunde svare regning. Havde Lidemark ventet sig store procenter, blev han bitterlig skuffet. I de to aar, han var der, fangedes der kun én hval. Han søgte derfor snart derfra, og faa aar efter indskrenkedes anlegget betydeligt. Men da var han forlængst borte fra stedet.

1784 var han bleven udnevnt til «oberassistent» og fik tildelt «logen Kronprinsens Ejland» som selvstendig handelsbestyrer. Det var et isoleret og barskt sted, han kom til, beliggende i en øgruppe i munden af Diskobugt, 8 mil fra fastlandet og 4 fra Disko. Vinterforbindelsen var altid usikker, idet isen sjælden laa ret længe fast ad gangen, og kun i den bedste sommertid var farvandet roligt. Imidlertid var det et ikke uvigtigt sted. Der boede en dygtig sælfangerbefolkning og der dreves hvalfangst baade af Grønlendere og det europeiske mandskab med stort held, saa produktionen var god. Lidemark havde derfor noksaa gode indtægter i det aar, han var stationeret her. Men han befandt sig ikke særlig vel. Han var ikke nogen legemlig sterk mand, og hvalfangsten med dens stadige strabadser tog paa hans helbred.

Det var derfor paa engang en lettelse for ham og en betydelig forfremmelse, at han allerede aaret efter — 18 maj 1785 — udnevntes til «købmand» (ɔ: kolonibestyrer) i Upernavik. Denne koloni, det nordligste af alle etableringerne og tillige det mest fraliggende, havde siden sin oprettelse haft mange vanskeligheder med at komme igang. Befolkningen, der væsentligst endnu var hedninger, var «vildere» og vanskeligere at ha med at gøre end anden steds i Grønland. Den isolerte beliggenhed gjorde, at stedet kun meget sjælden kunde faa besøg og tilsyn af inspektøren. Det var derfor en meget betroet stilling at være bestyrer der. Lidemark mentes stillingen voksen, han havde hos landets højeste øvrighed ord for at være «udmærket redelig, moden til forretninger, skikket til embedsførelse».

Disse egenskaber kunde imidlertid ikke klare sagen. Den uheldige udvikling, Upernavik i denne sin første periode var inde i, kunde ikke standses ved hæderlighed og kontorfærdighed. Den førte tilsidst til koloniens nedleggelse (1790). Og det aar, Lidemark tilbragte deroppe, var et af de aller uheldigste.

Til at begynde med tog han meget ivrigt fat. Han fremsatte straks en plan til at bringe produktionen i vejret: «Der staar rundt om kolonien til 3—4 miles afstand en mængde Grønlændere, som er uduelige og snylter paa handelen. Den sædvanlige grønlandske erhvervsmaade kan i øvrigt hellerikke give saa mange livsophold nok. Derfor bør disse mennesker lære garnfangsten» (ɔ: fangst af sæler ved garn, strakt under isen om vinteren). Det foreslaas derfor, at det danske mandskab (som var eksperter i denne fangstmaade) af gamle hvalliner skulde fabrikere sælgarn, som derefter kunde «udborges til 3 mark stykket». Den døbte Grønlender Paul ved selve kolonistedet, som er en dygtig garnfanger, skulde ligeledes opmuntres til at lave garn og at lære sine landsmænd det samme samt undervise dem i fangstmetoden mod at erholde en præmie paa 3 mk. for hver person, han oplærer. Købmanden skulde da sørge for at opsøge gode «garnsteder» og faa Grønlenderne til at flytte derhen; hvis de ikke selv har midler dertil, bør de settes igang af handelen. Planen fik øjeblikkelig inspektørens approbation.

Ogsaa for missionens fremgang interesserede Lidemark sig, idet han straks efter sin ankomst indberettede, at «et missionshus i Upernavik er uomgængelig fornødent».

Det blev imidlertid en meget svær tid for Lidemark ved Upernavik, og til at gennemføre reformer fik han ingen lejlighed.

Med missionæren kom han snart paa kant, og heri var garnfangsten skyld. Han skriver til inspektøren, at i sin iver for at tilskynde «kolonisterne» til garnfangst, har han «stedse været over-

rumplet af missionairen, hr. Dahl [se denne], som gandske uberettiget har bestandig sat sine garn tæt paa colonisternes, saa at samme ikke har kundet gjort fangst uden bryderie og trætte med missionairen, som ikke er første vinter saadant er øvet». Derfor ønsker han, at inspektøren skal fastsætte bestemmelser for garnfangsten, hvor langt der skal være mellem garnene, «da det ingen muelighed er at faae disse ved missionairen saa længe øvede rænker udryddede, eftersom ieg dog adskillige gange har advaret ham derom».

Missionæren paa sin side klagede over, at købmand Lidemark ikke vilde hjælpe ham med at opretholde moralen ved at tilholde mandskabet at holde sig fra de grønlandske kvinder, tværtimod siges han at ha git folkene lov til at «tage deris kierester med», naar de skulde ud paa handelstogter. Lidemark skulde ha sagt, at han ikke vilde være «missionairens dreng».

Hvem af parterne der har mest skyld — eller mest ret — er ikke til at afgøre nu. Men at det var garnfangstspørgsmaalet, der var kærnen i sagen, afslører missionæren selv, idet han i fortsættelse af sin klage erklærer, at han «ikkuns een gang» har sat garn lige ved en andens, men det var hans egen tidligere plads. Og han havde taget det bort igen efter to timers forløb «paa kiøbmandens befaling». Og han vidner iøvrigt ufrivilligt til gunst for Lidemark, idet han i samme skrivelse beretter, at da han havde sagt til kiøbmanden, at han havde hørt, at nogle af mandskabet «havde et skievt øye til ham», havde denne straks iverksat en undersøgelse, der gav til resultat, at «ingen havde ytret nogen misfornøjelse med hr. missionairen».

Iøvrigt havde denne garnsag til følge, at der fastsattes bestemmelser angaaende brugen af hævdvundne garnsteder i Upernaviks distrikt og senere overalt. —

I vinterens løb skete den ulykke, at en ved kolonien boende pensioneret assistent «efter i nogle dage at have gaaet omkring ligesom i bekymrede og uroelige tanker» var gaaet ud til et af missionærens garnsteder, havde forstørret hullet i isen, hvorigennem garnet sattes, bundet sig fast med et stykke tov til den isknold, der holdt garnet, og «endelig tilsidst for at udføre sit gruelige fattede onde forsæt» styrtet sig gennem hullet ned under isen. Her fandtes han et par dage senere, da man kom for at røgte garnet. —

Skørbugen rasede ved Upernavik dette aar værre end ellers. Paa et i havnen liggende, overvintrende skib var 4 mand «bestandig syge og sengeliggende». Det øvrige skibsmandskab var «sygeligt af forkjølelse og forkommen af kulde, da de vare equiperede som til en vestindisk og ikke til en grønlandsk reyse». Assistenten ved kolonien var «sygelig og af skiørbug belagt saavel i tænderne som lemmerne»;

missionæren «har og i vinter udstaaet adskillige haarde sygdomme og nogle gange haft et stærk slag». Een matros døde af skørbug og tre laa meget haardt angrebet; begge «drengene» gik og krøb «med stive laar og been».

Værst medtaget var dog Lidemark selv. Han var saa syg, at han «ey eengang har vidst af sig selv», ja engang fik han paa een dag to gange «stærk slag» og «begyndte at rase med skarpe øyne og frygtagtige gebærder. Han taledede ikke noget før næste dag, da han begyndte med vilde og uforstaaelige taler».

I virkeligheden fik han her et knek, som han aldrig forvandt. Men det satte ham ogsaa tilbage i velfærd.

Som følge af sygdommen maatte han straks be sig fritaget for Upernavik, men da der ingen ledig købmandspost var, maatte han bo ved Godhavn over et aar uden anden indtegt end den faste gage, som var ringe; dog bestyrede han et par maaneder Godhavns hvalfangstanleg, men de procenter, han her fik, forsløg ikke meget. Og da han omsider i oktober 1786 fik købmandsposten ved Egedesminde betrot, kom han her til et distrikt, som nylig var bleven meget sterkt hjem søgt af to fra Sydgrønland overførte epidemier, hvoraf den ene fulgte i hælene paa den anden. Befolkningen flygtede fra deres bopladser, men bragte derved smitten med sig og indhentedes selv af den. Ulykken forværredes ved, at der umiddelbart efter sygdommene fulgte misfangst. 1789 havde distriktet kun knap halvdelen af sin tidligere befolkning og produktionen var uforholdsmæssig ringe. Hertil bidrog det sterkt, at fremmede hvalfangerskibe, især engelske, handlede ulovligt med Grønlenderne og afkøbte dem alt muligt, især skindvarer, «for brændeviin og andet ragerie». Vilde befolkningen ikke sælge, veg de fremmede ikke tilbage for at bruge magt. Der udvistes ifølge Lidemarks egen beretning i disse aar flere gange «tøylesløs selvraadighed — — voldsomheder, der kunde henregnes til aabenbare ran» (1787), «tøylesløse uordener indtil ran og røverie — — slette og nedrige streger» (1788). Skindhandelen gik nesten helt fra kolonien, «thi Grønlænderne have nu lært den kunst at forarbejde alle deres skind til lange kioler og peltse, hvilke de sælge med stor fordeel til Englænderne».

Efter Lidemarks forslag søgtes der vel at bøde herpaa bl. a. ved, at der oprettedes hvalfangstanleg forskellige steder, men uden videre held. Der fangedes kun ganske enkelte hvaler og det kneb med at besætte slupperne, da befolkningen var saa faatallig.

Lidemark, hvis helbred var nedbrudt, blev tilsidst træt af denne haabløse situation, og da den energiske og virkelystne købmand Myhlenphort i Jakobshavn havde ytret ønske om at komme til at

prøve sine kræfter paa Egedesminde, blev de to enige om at gaa til inspektøren og prøve paa at faa et bytte istand, hvilket bevilgedes 1791.

Under sit ophold i Egedesminde var Lidemark 19 august 1787 bleven gift med *Eleonora Dorf*, født 14 marts 1770 i Egedesminde som uegte datter af købmand Johannes Pedersen Dorf (1719—87) og Grønlanderinde Elisabeth (f. 1729). De fik 3 børn, en søn og to døtre.

Overtagelsen af Jakobshavn syntes i begyndelsen at ha en heldig indflydelse paa Lidemarks helbred. Han kom her til forhold, der var i jevn og rolig udvikling, og han fik snart her tillige adgang til lægehjælp, idet Grønlands første faste læge i begyndelsen havde bolig i Jakobshavn. Men efter faa aars forløb gik det igen daarligt for ham. Hans helbred forværredes, han led af melankoli og havde hverken lyst eller kræfter til at bestride sin stilling fuldtud, men maatte stadig ha ekstrahjælp. Tilsidst besluttede han sig til hjemrejse for at søge at genvinde sin sundhed. 27 juli 1795 entledigedes han fra købmands-posten, men da koloniskibet først ankom i oktober, maatte han overvintre med det. I november overgav han kolonien til sin eftermand og tilbragte vinteren med at faa sine regnskaber i orden. I sommeren 1796 afrejste han med skibet, idet han efterlod sin familie, da han ikke mente at kunne ernære sig og dem i København af sine «vartpenge», før han fik en stilling i Danmark eller Norge. Ved sin afrejse skenkede han en lysekrone til Jakobshavns kirke.

I København kom han «i kur» og hans helbred bedredes. Nu vaagnede paany hans lyst til Grønland, og 1797 søgte han derop igen, men fik den besked, at der foreløbig ikke var nogen post ledig. Skuffet og mismodig besluttede han at se tiden an endnu et aar, men om høsten blev han syg og døde paa kgl. Frederiks hospital 18 december 1797 «kl. 8½ aften af galde-feber». Skifteretten forefandt paa hans bopæl Nyhavn 12 (hos en tidligere grønlandsfarer Realf Olsen¹) hans faa ejendele, nemlig 1 par Nankinsbukser og en Manchester vest, 8 manchetskjorter, 2 natskjorter, 1 lagen, 4 par underbukser, 1 vest, 3 tørklæder, 3 nathuer, 1 halsklud, 1 par silke- og 8 par uldstrømper. Skiftet sluttedes 23 april 1798. Boets «formue» beløb sig til — 8 rd., som deltes mellem en prokurator og hospitalet, hvis fordring paa det var 11 rd. 14 skilling. —

Enken Eleonora Lidemark fik 40 rd. i pension. Hun blev foreløbig boende i Jakobshavn, men fik 1800 af inspektøren anvist bolig i Egedesminde, hvor hun blev jordemoder. 1811 fratoges enkepen-

¹ Var skipper paa det ovenfor omtalte ved Upernavik overvintrende skib, hvis besætning led meget under daarlig ekvipering og skørbug.

sionen hende paa grund af «uordentlig levnet»; 1817 fik hun den igen, da hun havde «bedret sig»; i mellemtiden havde datteren Sophie faaet halvdelen af pensionen, 20 rd.

Eleonora Lidemark døde i Egedesminde 21 april 1837, 67 aar gl. Hendes bo sluttedes først 1843. Hun efterlod en mindre kapital, som tildeltes hendes efterkommere i Grønland.

Af Lidemarks børn døde sønnen *Jens* som ganske ung. Datteren *Sophie*, f. 1793, død 1853, blev gift med «nationalmatros» *Jakob Storch* i Egedesminde. Blandt deres efterkommere er forfatteren, viceprovst *Mathias Storch* i Jakobshavn. Datteren *Anne Marie*, f. 23/4 1797, død 1/2 1836, blev 26/8 1819 i Jakobshavn gift med missionær *Peder Kragh*, f. 20/11 1794 i Gimming ved Randers, død 25/3 1883 som pastor emeritus i Øsby ved Haderslev, missionær i Egedesminde 1818—28. Med dem fulgte madame Lidemark til Danmark, men befandt sig ikke vel der og vendte tilbage til Grønland aaret efter.

En dattersøn af Lidemark, *Jens Michael Peder Kragh* (1/12 1820—19/12 1901), var missionær i Upernavik 1850—58.

CHRISTIAN LORENTZEN

Købmand.

Christian Lorentzen er født i Norge, hvor og naar vides ikke, lige-saalidt som hans foreldres navne kendes.

Sandsynligvis i 15—16-aars alderen kom han fra 11 juni 1778 «i condition» hos kammerraad og foged Flor i Numedal. Her gjorde han i 3 aar tjeneste som «skriverdreng» og derefter som «karl paa contoiret». I sommeren 1783 døde fogden, og dennes søn, P. H. Flor, konstitueredes i embedet. Hos ham forblev Lorentzen over et aar, da han besluttede sig til at rejse til København for at søge sig ind i noget, der kunde bli en varig livsstilling. Muligens har han allerede da haft Grønland i tanke.

Ved hans afgang fra fogedkontoret medgav hans principal ham en udmerket anbefaling, dateret Aas 16/10 1784, hvori han paa farens og egne vegne udtaler, at Lorentzen stedse har «opført sig reedelig, flittig, vel og upaaklagelig, saa vi med hannem i alle maader har været fornøyet; og derfor ønsker ham god lykke og fremgang i hans foretagende». Ligeledes fik han af sorenskriveren flg. glimrende anbefaling, dateret Kongsberg 18/10 1784: «Det jeg veed om nærværende unge menniskes opførsel og duelighed, er alleene det som mig er bleven bekiendt paa mine ting reiser udi Nummedahl og Sandsværd med stædets foged. Og som han der stedse har opført sig ligesaa villig i sin tjeneste, som færdig og duelig udi de embeds veje som ham bleve betroede, saa bevidner jeg denne sandhed, saavel som at jeg alle tiider har seet hans tjenstagtighed og høflighed i sine veje imod enhver. C. Styhr.»

Efter ankomsten til København blev Lorentzen antat i kgl. grønlandsk handels tjeneste og foreløbig anbragt paa pakhuskontoret for at sette sig ind i sine tilkommende forretninger. I vaaren 1785 udsendtes han til Grønland med bestemmelse til «det søndre inspectorat».

Efter at være kommen til Grønland gjorde han en kort tid

tjeneste paa inspektør Olriks kontor og anbragtes derefter som assistent i Holsteinsborg, hvilken tjeneste han tiltraadte 4 august.

Her kom han ind i meget vanskelige forhold, hvor det ikke var let at navigere for en ung og uprøvet assistent. Instrueret af inspektøren var han til at begynde med dennes haandgangne mand og paa forhaand indstillet paa, at samtlige Europeere ved kolonien var snig-handlere om en hals og at Grønlenderne var uvillige og oprørske. Et par forsøg paa snighandel fra koloniskibenes side, som han kom under vejr med, bestyrkede ham yderligere i denne opfattelse, knyttede ham fastere til inspektøren og gjorde ham vagtsom og mistroisk overfor saavel sine kolleger og overordnede som hele befolkningen i Holsteinsborg.

Ved det nærmere bekendtskab og samlivet med kaldsfæller og landsmænd i kolonien modificeredes hans anskuelser imidlertid i ikke ringe grad i løbet af vinteren, de af inspektøren sterkt overdrevne og forvrængede skildringer af de Holsteinsborgske presters og handelsbetjentes meriter viste sig for ham i et retfærdigere lys — hvilket i det Olrikske sprog udtrykkes ved at «det var lykkedes» de andre «at henslæbe det unge og ubefæstede menneske, dels ved missionair Heydes træske og snedige tillokkelser» — og det omslag, som herved kom i hans sindstemning overfor inspektøren, kunde hos et menneske med Lorentzens aabne og retliniede karakter ikke undgaa at bemerkes af denne, saasnart han om sommeren 1786 kom paa inspektion til Holsteinsborg. Olrik tog ham da for sig og «fik ham omsider øynene aabnede» — det har neppe været hverken let eller behageligt for den rettenkende unge mand at faa sine begreber omkalfatrede i den Olrikske aand! — og for at udelukke gentagelse forflyttede han ham omgaaende til Sukkertoppen.

Paa vejen hertil, hvor han befordredes af selve inspektøren paa dennes fartøj, lykkedes det Olrik paany at faa ham helt over paa sin side, og neste sommer modtog han fra handelsdirektionen en skrivelse, som kun kunde bestyrke ham i, at den vej, han nu var slaaet ind paa, var — om ikke den retfærdigste saa ialtfald den fordelagtigste. Kort efter sin første ankomst til landet havde Lorentzen uforvarende været aarsag til, at en snighandelsundersøgelse mod skibet «Anna Beatha» var kommen til direktionens kundskab. Kaptajnen havde søgt at undertrykke det brev, hvori konfiskationsforretningen meddeltes, men dette opdagedes gennem Lorentzens journal, kaptajnen maatte vedgaa og gik ind paa «at erlægge til handelens fattiges kasse en mulct af 50 rd.».

Direktionen skriver i den anledning, dateret Kjøbenhavn 28/4 1787: «— — have vi med særdeeles fornøjelse lagt mærke til hands i denne

begivenhed udviiste nidkierhed for den kongl: handels interesse, og at det egentlig var ham som gav anledning til at undersøgelse paa skibet blev foretaget, som ellers ikke var skeet. Meget ønskeligt vilde det være, at alle handelens betiente ville efter hands eksempel i lige tilfælde viise sig aarvaagne og driftige, da dette ville være det sikreste og næsten eeneste middel, til at sætte grændser for den idelige snig-handel, som skibene, til et meget føleligt tab for handelen, drive i landet, og som her vanskelig og næsten umuelig kand hæmmes». Og til opmuntring og belønning skenkede direktionen ham en sølvmedaille og bevilgede ham et gratiale paa 20 rd. samt meddelte, at «hvad vi ellers have foranstaltet til hands forfremmelse», vil han til sin tid erfare.

Det sidste bestod naturligvis i oprykning i den første ledige købmandspost. Og da inspektør Olrik netop det aar af personlig animositet og paa fuldstændigt løst grundlag afskedigede og hjemsendte den veltjente købmand Sandholt i Holsteinsborg og nu følte sig sikker paa Lorentzens «troskab», anbragte han ham i den afskedigedes sted fra 4 august 1787.

Dette var et skebnesvangert fejlgreb. Selvfølgelig mødte Lorentzen i endnu højere grad end første gang med forudfattede meninger og indstillet paa at skulle opdage og afsløre snighandel eller forsøg derpaa fra snartsagt enhver i kolonien, Europeere saavel som Grønlendere, og hans ungdom — han var vel endnu ikke været 25 aar — gjorde, at han overvurderede sin myndighed. F. eks. vilde han «opbrække» missionær Heides private kommissionsgods i tanke at finde forbudte handelsvarer, ligesom hans mistenksomhed fik ham til at behandle Grønlenderne haardt og uretfærdigt.

Hans stilling i kolonien blev derved efterhaanden meget isoleret, idet hans landsmænd afbrød al omgang med ham udover det rent forretningsmæssige, og hos befolkningens gode elementer kunde han ikke vinde indgang. Dette blev for meget for den unge mand. Han saa sig reduceret til at maatte ta tiltakke med sin meningsfælle, Olriks spion, formand Rasmussens selskab og forfaldt efterhaanden til drik og det som værre var. I sommeren 1788, da missionæren var paa embedsrejse, førte købmanden «et liderligt levnet ved drukskenskab med sin kiere stalbroder spækskiærer Rasmussen, og vilde sværmerier efter fruentimmer», og søgte i sin besofne tilstand at hævde sig — eller maaske at hævne sig for formentlige forurettelser — ved at drille prestekonen med «fortærende chicaner», saa hun, der var højt frugt-sommelig, blev syg og maatte sende bud for at hjemkalde sin mand.

Som den retskafne karakter, Lorentzen igrunnen var, blev denne stilling ham til tider uudholdelig, hvorfor han søgte at nærme sig

baade sine landsmænd, der hvergang viste sig villige til forsoning, og Grønlenderne, ligesom han i saadanne perioder udfoldede stor dygtighed som kolonibestyrer og hvalfangstleder, men snart fik han atter anfald af mistenksomhed og herskernykker, saa at stillingen endnu i 1789 ikke var anderledes, end at missionær Heide kunde udtale til missionskollegiet: «Holsteinsborg er unægtelig ikke tient med købmand Lorentzen. Hvor ønskeligt om vi snart kunde ombytte ham med en anden ædruelig og gudfrygtig mand — men at indgaae til directionen med forestilling herom, vil i mine tanker ikke tiene til andet end at forøge mine chicaner.»

Dette stadig vekslende og spendte forhold blev i lengden for meget for den unge købmands mentalitet. I august 1789, just som Olrik var kommen til kolonien paa inspektion, begyndte han at vise tegn til sindsforvirring. Natten til den 17de august sprang han pludselig op af sin seng, løb ind i mandskabets stue, greb en af kolonisterne i halsen og raabte, «om han ikke kunde se hr. Olrik, som vilde skyde ham, og præsten at gaae og tale med ham, ham angaaende, og ligeledes skipperen». Neste nat maatte man lade to kolonister vaage hos ham. Morgenen derefter stod han udenfor prestens have og vinkede ad ham. Da Heide gik ud til ham, gebærdede han sig meget sterkt og klagede, at alt dette var «en Gudsstraf over ham». Presten talte trøstende til ham, søgte at berolige ham og sa, han skulde be Gud bevare sig, og de skiltes som venner. Samme aften, da Heide og en kolonist stod og talte sammen, kom købmanden springende og var igen forvirret, men lod sig dog tilsidst berolige. Men da presten lidt efter gik ind til sig selv, kom han farende efter ham, vilde trenge sig ind i hans stue og truede med at skyde ham. Presten fik ham dog talt tilrette og ført bort, men lidt efter, da Heide gik gennem det fælles køkken, stod han opkrøbet i skorstenen. Folkene blev tilkaldt, fik ham ned og vilde bringe ham ind i seng, men han vilde ikke, han var bange: «her vil jeg være! jeg vil ikke skydes!»

Heide tilkaldte nu inspektør Olrik, som straks søgte at berolige de opskræmte gemytter og gav ordre til at bevogte købmanden og eventuelt binde ham. Medens inspektøren nu var beskeftiget med at berolige den sterkt forskrekkede madame Heide, sprang Lorentzen over i Ollriks værelse og gav sig til at rode i hans brevskeber. Han erklærede paa spørgsmaal, hvad han vilde der, at «her vilde han logere inat!» Inspektøren fik ham dog omsider bort og bragt tilsengs under bevogtning, men han vedblev at være desperat hele den nat. Neste dag var han roligere, men om natten mellem 3 og 4 stod han op af den seng, hvor han sov ved siden af assistent Arøe, gik over i handelsboden, tog en tollekniv og «giorde attentat paa sig» ved at bibringe

sig «2de skaar over halsen og et stik i højre side under de nederste rifbeen skiøns ned ad laaret». Derefter raabte han paa assistent Arøe, som tilkaldte mandskabet og fik fat i købmanden, der nu blev forbundet og bragt tilsengs. Presten gik nu ind til ham og talte kærligt med ham, og han viste sig meget rørt og bekymret og meget angerfuld.

I det derefter afholdte koloniraad udtalte missionær Heide, at skulde Lorentzen overleve dette, og komme til sin forstand igen i København, burde han aldrig til Grønland mere, da det vilde vekke anstød hos befolkningen, og han desuden altid vilde kunne bli farlig for sine omgivelser og til skade for handelen. Hertil forsikrede inspektøren, at der skulde bli truffet saadanne foranstaltninger, at købmanden ikke kunde gøre fortræd, den tid han endnu var her, samt at han skulde bli sendt hjem med skibet under betryggende forhold. —

Lorentzen kom sig fuldstændig baade af saarene og af sindsvirringen. Ved ankomsten til København fik han afsked af handelens tjeneste. Hans regnskaber, som han derefter gjorde færdig og indleverede, var meget smukt ført og stemmede paa en prik. Han søgte nu «pension eller vartpenge», men fik afslag, idet direktionen dog lovede ved forekommende lejlighed at rekommendere ham til en anden tjeneste.

Lorentzen havde en mindre opsparet kapital, og i tillid til direktionens løfte om anbefaling giftede han sig. 20 oktober 1790 viedes han i Garnisons kirke i København til *Maren Iversdatter Hiarsing*, hvis herkomst ikke kendes. De følgende aar søgte han «forskjellige smaae betienerer ved tolden her i staden /: de mindste som gives :/», men uden at opnaa nogen af dem, uagtet han to gange var skriftlig anbefalet af handelsdirektionen til det kgl. generaltoldkammer. Familien forøgedes imidlertid med to sønner, og da hans kapital hurtig slap op, maatte han ernære sig ved «nogle tilfældige smaae indkomster, som ieg ved een og anden leilighed har kundet fortjene ved at arbeide for andre».

20 januar 1794 indsendte han ansøgning til kongen om «at blive forundt den leedige inspecteur tjeneste ved steenbrudene paa Bornholm». Han anfører i ansøgningen, at det «altid har været maalet for min attraae og mine handlinger at viise mig som en reedelig og duelig mand» i de ham anbetroede poster, at han trods sine fattige kaar «i al den tid har velvillig erlagt den for mig og kone paabudte ekstraskat, oftest med afsavn af det nødtørftige udkomme», og at han er «højst trængende til levebrød» og derfor «beder om allernaadigst bønne». —

Ansøgningen bilagdes bl. a. med flg. anbefaling fra direktionen for handelen: «Fra 1785 har Hr. Chr. Lorentzen staaet i den kongl: handels tjeneste ved de grønlandske colonier, først som assistent ved colonien Nye Sukkertoppen og Holsteinsborg og siden som købmand ved sidstmeldte colonie indtil aaret 1789, da en ham paakommen svaghed nødte ham til at forlade landet og tjenesten; og da han i bemeldte poster har viist reedelighed og paapasselighed for handelens interesse og ellers aflagt god rigtighed for de ting, som vare ham anbetroede, saa har man ikke alleene hermed gierne villet meddele ham dette vidnesbyrd om hans gode forhold, men det ville og meget fornøye os, om samme maatte biedrage til, at han snart kunde komme i anden fordeelagtig vei, hvortil vi, ogsaa med hensyn til hans nærværende trængende forfatning, ville have ham hos forekommende anbefalet.»

Den gode anbefaling tiltrods fik han ikke dette embede, men maatte vige pladsen for en af sine forgængere som købmand i Holsteinsborg, Jørgen Fred. Egede. Derimod foreslog handelsdirektionen i skrivelse til kommissionen for de grønlandske anliggender af 31/3 1794, at Lorentzen — saafremt han ikke snart opnaar en af de af ham søgte toldposter — af mangel paa kvalificerede ansøgere i tilstrekkeligt tal paany sendtes til Grønland som assistent, «da han har yttret lyst til igien at udgaae til landet, og det kunde være got at have en betient, som var bekiendt med landet og regnskabsføringen». Dette forslag vandt dog ikke kommissionens bifald og der blev intet af.

Men da slog ogsaa omsider forløsningens time for ham, idet han 1795 fik kgl. udnevneelse — «efter generalkammerets derom giorte allerunderdanigst forestilling» — til toldbetjent i Rasvaag paa Hidra under Flekkefjords toldsted «med 150 rd. aarlig gage og de øvrige til tjenesten lagte indkomster» mod at «indløse den for Dem udfærdigede bestalling med 21 rd. 7 sk. og saasart mueligt tiltræde tjenesten». Samtidig fik toldinspektør Lassen i Flekkefjord meddelelse om hans udnevneelse til denne stilling «i den derfra forflyttede toldbetient Mølbachs sted».

Her levede han nu en aarrække indtil december 1806, da toldinspektør Lassen melder, at «toldbetient Lorentzen paa Hitterøe er død nat mellem 12 og 13 dennes». Dødsfaldet er meldt til amtmand Cederfeldt de Simonsen i Christianssand, som derefter paa indstilling af inspektør Lassen konstituerede i vacancen rorskarl Anders Jensen i Rasvaag. Senere udnevntes overjæger ved det norske jægerkorps Jens Larsen Olstad til Lorentzens endelige efterfølger som «told- og udhavnsbetjent».

Lorentzen maa ved sin død ha været enkemand, idet toldkasserer Borneck i Flekkefjord 20/12 1806 i anledning af dødsfaldet andrager

om, at «da tilstanden er yderlig slet, det maatte være tilladt hans 2de uforsørgede drengebørn at nyde baade den gage og procento som skulde være tilfaldet deres fader, hvis han havde levet til aarets udgang», og da der er bundløs gæld, beder han tillige, at disse børn «maatte nyde de 6 rd: som skulde kortes af hans gage til kamrets extracasse til reysepenge til foraaaret». Børnene har altsaa skullet sendes enten til morens familie i København eller til farens i Norge.

Boet viste sig at være meget ringe og neppe tilstrækkeligt til at dække de prioriterede fordringer, hvorfor sorenskriver Balle 20/2 1807 «paa grund heraf og da den afdøde betient efter alles vidnesbyrd har udviist fliid i hans kreds» anbefaler hans børn til den foreslaaede hjælp.

Hvorvidt de 82 rd., som betjent Lorentzen skyldte, vilde være at erholde, vidstes ikke, før boet blev sluttet. 11/4 1807 sendte toldkasserer Borneck beregning over procenterne af toldintraderne for 1806 samt 6 rd. kvartalsafdrag paa Lorentzens skyld. 22/2 1811 skyldte hans bo endnu 76 rd.

Hvorledes det siden gik hans sønner, vides ikke.

